

The Catholic
Theological Union
LIBRARY
Chicago, Ill.

SANCTUM

JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM

MATTHAEUM.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM

MATTHAEUM,

ADDITIS UBIQUE LOCIS PARALLELIS ALIORUM EVANGELISTARUM,

AMPLO COMMENTARIO,

*tum morali et homilitico ex ss. Patribus, quum literali et
exegetico ex auctoribus nostrae aetatis,*

ILLUSTRAVIT

J.-A. VAN STEENKISTE

Canonicus hon. eccl. cathedr. Brug., s. Theol. Lic. in Univ. Cath. Lovan.,
et per viginti annos s. Script. prof. in Semin. Brugensi;
nunc Pastor-Decanus eccl. B. M. Virg. Brugis.

« Os Christi Evangelium est: in coelo sedet,
sed in terra loqui non cessat. »

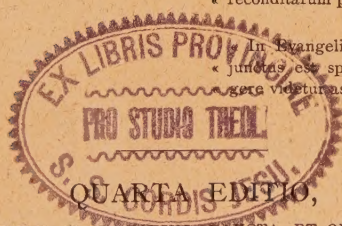
S. AUG., *Serm. 85* (ed. Migne).

« Multis certe haec facilia videntur esse... :
« verum ita existimant ii qui sententiarum ibi
« reconditarum profunditatem ignorant. »

S. CHRYS., *Hom. 1 in Matth.*

In Evangelicis sermonibus semper literae
« junctas est spiritus; et quidquid primo fri-
gere videtur aspectu, si tetigeris, calet. »

S. HIER., in *Matth. 14, 14.*

DILIGENTISSIME RECOGNITA, HAUD PARVA AUCTA, ET QUASI TOTA TRANSFORMATA.

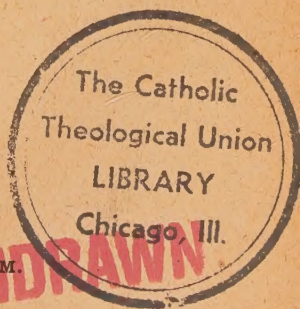
CUM TABULA GEOGRAPHICA.

TOMUS III.

BRUGIS

APUD C. BEYAERT, BIBLIOPOLAM.

1903

225.6
S814s
v.3-4

APPROBATIO 1^{ae} EDITIONIS.

Approbamus et dilecto clero nostro vehementer commendamus.

Brugis 10 Augusti 1872.

† J. J. EPISC. BRUG.

APPROBATIO 2^{ae} EDITIONIS.

Alteram hanc editionem Commentarii in s. Matthaeum, a R. A. D. VAN STEENKISTE, Sacrae Scripturae in Seminario nostro professore et Ecclesiae cath. Brugen. Canonico ad honores, anno 1872 primum in lucem editi atque a Nobis laudati, non possumus quin dilectissimo clero nostro amplius et amplius commendemus. Experientia scilicet comprobatum est, methodum catechisticam ab auctore usurpatam contulisse plurimum ut alumni facilius et penitius historiam evangelicam didicerint; simulque libentius sensum textus sacri penetraverint. Aliunde, Nobis suadentibus, Auctor suis interpretationibus sententias ss. Patrum quamplurimas inseruit, aliaque suo operi additamenta perutilia adjecit.

Datum Brugis, in festo s. Augustini, 1875.

† J. J. EPISC. BRUGEN.

NOTA. Quum plene absoluta fuerit typographica quartae hujusce editionis impressio, approbationem Ordinarii, sacris Ecclesiae decretis requisitam, nobisque jam promissam, benigne concedendam fore confidimus, eamque ad calcem adjicere haud praetermittemus.

APPROBATIO

APPENDIX I.

JESUS IN HUMANA NATURA SPECTATUS TAMQUAM
PERSONA PRIVATA;

SEU

DE IIS QUAE AD EXTERNAM CORPORIS FORMAM ATQUE
VULGAREM VITAE RATIONEM PERTINENT.*Praemonenda.*

Q. 995. Quare ista tractare audemus? Divinam Christi missionem, munus ejus salvificum, mirabilia quoque acta, animi virtutes heroicas, doctrinamque novi Foederis ab eo praedicatam, imprimis enarrarunt Evangelistae, adeo quidem ut in id unum toti intenti fuisse videantur. Istud etiam ante omnia, per universi operis campum, explicare animisque altius inculcare studuimus. Quaedam tamen de humana Jesu natura seorsim spectata, de corporis ejus habitu, vivendique ratione quam cum ceteris mortalibus communem habuit, ad calcem libri adjicere liceat nobis, spondentibus fore ut hac in re, sanctissimo Servatore tam parum digna, modesta quadam circumspectione, ut par est, utamur constanter.

Tres rationes. Quod quidem, cum omnia et singula, quae ad divinum Magistrum nostrum pertinent, attentionem nostram descendique cupiditatem provocent, haud prorsus supervacaneum videbitur multis (**1^a ratio**); eo vel magis, quod (**2^a ratio**) multa s. Scripturae loca, eaque saepe obscura, obiter illustrare, deinde etiam (**3^a ratio**) errores nonnullos, a pictoribus sculptoribusque in imagine Jesu effingenda interdum admissos, corrigere, atque artis religiosae fautoribus consilia quaedam hoc tractatu suggerere, fortassis concessum erit nobis.

Divisio. Atque, ut ordine agamus, quae hic dicenda occurrunt ad septem rerum genera revocabimus: quorum 1^m erit de forma

corporis Christi externa, 2^m de victu ejusdem, 3^m de vestitu, 4^m de conditione ejus seu statu inter concives, 5^m de indole animi speciali vitaeque vulgaris consuetudinibus, 6^m de lingua ab ipso adhibita, ac tandem 7^m de familia ejus seu cognatione.

Septem igitur distinguemus paragraphos.

§ I. QUAM JESUS CORPORIS FORMAM GESSERIT.

In Jesu historia Evangelistae vivam ejus animi virtutumque **imaginem, nullam fere corporis** nobis tradunt. Pauca vero, quae de forma ejus corporali e s. Scriptura colligere, quaeque ex traditione veterum aut ex Archaeologia Biblica complere conabimur, ad quatuor capita reducemus sequentia : 1° de pulchritudine Christi corporali ; quam quidem quaestionem, olim jam a gravissimis agitatam scriptoribus, excipient aliae tres longe minoris momenti. Igitur 2° de statura ejus, 3° de coma capitis, 4° tandem de barba inquiremus, modeste tamen et sobrie, ut decet.

I. De pulchritudine Jesu corporali,

ET PER ACCESSIONEM

Q. 996. De vera ejus effigie.

Fueritne Jesus pulcher facie atque habitu corporis elegans, an vero ignobilis ac vulgaris, nihil habens adminiculi ex formae specie aut vultus majestate, **a sec. II jam disputatum fuit**, atque hodiedum in controversiam vocatur. Quid vero admittendum videatur indicabimus, 1° nihil certi, 2° pauca probabilia esse statuentes.

1° Libenter subscribimus his s. Aug. *De Trin.* 8, 4 et 5 verbis : « Qua fuerit ille facie, nos penitus ignoramus.... Nam et ipsius « Dominicae facies carnis innumerabilium cogitationum diversitate « variatur et pingitur. » **Nihil** igitur **certi** hac in re novimus, neque A/ ex Scriptura, neque B/ ex traditione. Etenim

A/ **Scripturae testimonia** non aperte demonstrant quid tenendum sit. Et re quidem vera, si primum interrogemus V. T., videmus ea quae Prophetiae de Messia praedixerint, diversa esse et quasi opposita, atque alio spectare : namque ex una parte, quae de ejus dedecore dicuntur, ut Is. 53, 2 *Non est species ei neque decor*

et similia, ad opprobria et contumelias Passionis referuntur; quod quidem, ad locum istum Isaiae quod attinet, ex iis quae sequuntur ibidem certo colligitur, quum v. 3 Messias vocetur *vir dolorum*, et v. 4 addatur *Vere languores nostros ipse tulit* etc. Ea vero quae ex altera parte de pulchritudine ejus scribuntur, v. gr. Ps. 44, 3 *Speciosus forma prae filiis hominum*, de divina ejus natura (unde ib. v. 7 *Sedes tua, Deus, in seculum seculi*), aut de morali perfectione, quae ex natura ejus divina oriebatur (v. 8 *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem* etc.), facile intelligi possunt.

In novo porro Test., quemadmodum supra jam notavimus, Jesu historia ita narratur, ut de doctrinis ejus, virtutibus atque operibus multa dicantur, de corporis autem habitu nulla aut fere nulla. Quaedam tantum ibi innuuntur, ut infra ostendemus.

B/ Quod autem ad **traditionem** attinet :

a/ Imprimis **nulla** existit hodieum, nullaque olim exstitisse videtur, vera et **authentica** vultus Dominici **imago** aut pictura. Etenim historice demonstrata non est authenticia imaginis quam Pilatus pingere fecisset (de qua loquitur s. Iren. 1, 25), nec statuæ quam mulier hemorroissa Caesareae-Philippi Christo erexisset (de qua Eus. H. E. 7, 18). Praeterea, imagines quae s. Lucae adscribuntur (Niceph. 2, 43), aut statuæ quae a Nicodemo sculptae dicuntur (*Dict. encycl. de Wetz. u. Welte, a. Christ*), aut istae picturae quae *αχειροποίητοι* (*hominum manu non factae*) vocantur, qualis fertur imago quam ipse Christus ad Abgarum regem Edessae simul cum epistola (de qua infra q. 1014) misisset (Genuae, aut Romae in eccl. s. Silv. servata, cf. *Dict. modo cit.*, et ib. a. *Abgar*) ⁽¹⁾, qualis etiam putatur imago vultus quae *Veronica* nominatur (cf. q. 1200): haec omnia hujus non sunt generis ut quid certi inde concludere liceat. Tandem **typus hieraticus**, de quo q. 1200, etsi a pictoribus merito videatur tenendus (excepta forte barbae forma, ut infra dicemus), non satis antiquus est ut affirmeremus eum vultui Servatoris vere similem esse.

Huc spectat **celebris prosopographia**, quae in epist. apocrypha **Publii Lentuli** (medio aevo conficta, teste *Dict. encycl. Wetz.*

(1) G. Grimm, *Légende de l'orig. des portr. du Ch.* (en all.) Berl. 1843, donne en tête de son livre une belle gravure imitée de l'image qui se trouve à Rome dans l'église de s. Silvestre. Cette image est évidemment un type B, zantini.

u. Welte, a. *Apocr.*) refertur, his verbis (teste Gabler): « Homo
 « quidem staturae procerae, spectabilis, vultum habens venerabilem,
 « quem intuentes possunt et diligere et formidare. Capillos vero
 « circinatos et crispas, aliquantum caeruleiores et fulgentiores, ab
 « humeris volitantes, discrimen habentes in medio capitis iuxta
 « morem Nazarenorum. Frontem planam et serenissimam, cum
 « facie sine ruga ac macula aliqua, quam rubor moderatus venu-
 « stat. Nasi et oris nulla prorsus est reprehensio; barbam habens
 « copiosam et rubram, capillorum colore ⁽¹⁾, non longam sed bifur-
 « catam, oculis variis et claris existentibus. » Concinit Niceph.
H. E. 1, 40, cujus summa huc redit: « Christum egregio vividoque
 fuisse vultu; corporis staturam ad palmas prorsus septem; similem
 denique per omnia divinae et immacolatae suae Genitrici. »

Sed, repeto testimonia ista vim atque **auctoritatem magnam
 haud habent.**

b/ Praeterea **ss. Patres** inter se **minime concordant:**

Multi enim ex antiquissimis Jesum tamquam virum nulla vultus
 specie nobilitatum, quemadmodum eum Isaias 53, 2 et 3 pingit,
 describunt, eo consilio ut divina operis ejus natura magis affluat;
 quum inde demonstretur, mundum subactum devictumque fuisse a
 viro quodam Judaeo, qui nulla aut generis, aut elegantiae, aut
 eloquentiae, aut scientiae, aut potentiae humanae dignitate praedi-
 tus esset. Sic Tert. pluries, et *De idol.*, et *De pat.*, et *De carne Chr.* 9,
 et disertius *Adv. Jud.* 14, ubi more *παραδοξον* scribens: « Christus,
 « ait, ne aspectu quidem honestus... Si inglorius, si ignobilis,
 « meus erit Christus. » Ita etiam s. Just. *Dial. c. Tryph.* 14 et 88;
 Clem. Alex. *Paedag.* 3, 1; *Strom.* 2, 5; Orig. *c. Cels.* 6, 75; s. Cypr.
Test. 2, 13; s. Aug. *S.* 95 de *Ev. Mc.* 8, n. 4; hic pariter in *Ps. 44*,
 1 sensu tantum *spirituali* intelligit quae de decore Messiae dicta
 fuerunt. Adde s. Cyr. Al. *Glaph. in Ex.* 1, 4.

Ex altera tamen parte, reperiuntur etiam inter ss. Patres qui
 externam Jesu pulchritudinem admittant, praesertim duo, quorum
 alter **s. Chrys.** in *M.* 8, 18 ita scribit: « Neque ex prodigiis tantum
 « admirandus, sed ipsius solum conspectus gratia multa plenus
 « erat: id quod indicans Propheta dicebat: *Speciosus forma prae*

(1) Sed capilli dicti sunt *caeruleiores*: quomodo *rubra* fuit barba, si capillorum habuit colorem?

« *filiis hominum* (Ps. 44, 3). Quod si Isaias 53, 2 dicat : *Non habebat*
 « *speciem neque decorem*,... aut ea quae in Passione gesta sunt
 « narrat,... aut tenuitatem illam quam toto vitae tempore in omni-
 « bus exhibuit. » Idem pariter in Ps. 44. Alter vero ex duobus
 illis praecipuis ss. Patribus, qui formam Jesu speciosam diserte
 agnoscunt, est **s. Hier.** in *M.* 9, 9, et 21, 12. Cf. etiam s. Joan.
 Damasc., Opp., ed. Lequien, t. 1, p. 631. Videsis quae dicemus,
 q. 1200, de effigie in sudario seu linteo Veronicæ impressa.

Quae quum ita sint, neque e ss. Literis, neque e ss. Patribus
 aliisque antiquitatis documentis, controversia ista dirimi potest.

2° Quamvis igitur certitudo nulla sit, quaedam tamen tamquam
probabiliora admittenda videntur.

a/ Et primo quidem, **fulgorem** quemdam divinae Majestatis in
 Christi facie *interdum* (non *semper*) reluxisse, v. gr. cum nego-
 tiatores e templo ejiceret, cum Matthaeum vocaret etc., ex senten-
 tia s. Hier. libenter credimus.

Obiter notamus de pulchritudine Jesu in **Transfiguratione**
 sermonem hic habendum non esse, propterea quod status ille plane
 extraordinarius esset, atque ad consuetam corporis formam, de qua
 praesens disputatio instituitur, non pertineret. Multo minus,
 propter eandem rationem, de corpore Christi **glorioso** post
 resurrectionem dicendum.

b/ Istis autem, quae ad breve tempus tantum erant, sepositis,
 eam Jesu venustatem fuisse opinamur, quae in corpore recte con-
 stituto, atque in **virili vultu hominis gravis**, modesti serenique,
 esse solet. Ergo, teste s. Th. in Ps. 44, « Illam pulchritudinem
 « corporalem habuit summe, quae pertinebat ad statum et reve-
 « rentiam et gratiositatem in aspectu : » puta, qualis in viris
 istius regionis et conditionis esse poterat maxima, v. gr. in Rabbi
 Judaeo piissimo. Igitur, cum Calmeto Diss. in Is. 53 *De forma J. C.*
elegantî necne, quem sequitur Danko, *Hist. Rev. N. T.* 213,
medium quid statuimus inter foeditatem difformitatemque ex
 una parte, et venustatem molliorem lasciviorumque ex altera parte.

Sententia nostra media demonstratur. Duplici nititur veri-
 tate : 1° in Jesu conceptione, ortu, educatione, indole et vivendi
 ratione innocentissima, absque vitiis, absque *passionibus* seu inor-
 dinatis animi motibus, absque intemperantia aut immoderatione

ulla in re, nihil desideratum fuisse eorum quae conciliandae conservandaeque speciei inserviant; 2° insolitum tamen vultus nitorem, et quasi divinitatis fulgorem, plerumque non adfuisse, quum tot Judaei eum contumeliose habuerint ac respuerint (ex. c. in memoriam revocentur ista M. 13, 55 *Nonne hic est fabri filius?* etc.; et Mc. 6, 3 *Nonne hic est faber, filius Mariae?* etc.), quumque milites Romani tanta cum audacia eum rapuerint in horto Olivarum, atque postmodum in praetorio Pilati injuriis affecerint impudentissime.

Ratio iconographica distincta est a quaestione historica.

Atque haec de forma Jesu, quam in vita mortali inter homines prae se ferre voluit, dicta sint: unum tamen per modum conclusionis seu animadversionis iconographicae obiter adjicere lubet, sc. de ratione qua Servatorem deceat effingere, in imagine pietati ac devotioni nostrae proponenda: utrum veritatem formae historicae persequi tantum oporteat, an vero typum quemdam nobiliorem (*un type idéal*) mente excogitare et arte exprimere convenientius meliusque sit.

Q. 997. Quomodo Jesus pingendus.

Pictores sculptoresque, cum Jesum oculis nostris exhibent, eum **tam decorum**, tam augustum, venerabilemque, verbo dicam, tam divinum in humana forma, **quantum** inventione et arte assequi **possint**, v. g. lumine circa vultum et corpus effuso, aureola circa caput cum signo crucis addita etc., semper effingant decet quam maxime: propterea quod in mente nostra hanc primam excitare debent cogitationem, ibi non stare hominem quemdam, etiam nobilissimum, sed verum Deum humano corpore indutum.

Non realismus sed idealismus dominari debet in arte.

Magna latet veritas in celebri dicto Simonidis ap. Plut.: *Picturam esse iacitam poesim*, quemadmodum *poesis loquens pictura* appellari potest. Jam vero, multa sunt quae poetica ars velo quasi tegit, quaeque exornat atque nobilitat, cum nuda et cruda rei veritas vel nos offenderet, vel saltem finem non consequeretur quem obtinere vult poeta: pariter pictura, et generatim ars quaelibet, quae suo

sit digna nomine, multoque magis ars religiosa, non *realismum* sed *idealismum* ante omnia persequi debet, et rerum personarumque imagines disponere secundum finem quem assequi cupit. Ideoque in pingenda Salvatoris imagine, non tam quaerendum est **qualis fuerit re ipsa** in tali vitae scena ejus vultus, quaenam oris ejus vera lineamenta, quam qualem nos, qui novimus eum Deum-hominem, eum animo concipere debeamus : incessu, gestu, vultu, oculorum acie, totoque corporis habitu, in quantum fieri possit, **pateat Deus** ⁽¹⁾ sub forma hominis, imo sub *forma servi* ad quam *semetipsum exinanivit* (Phil. 2, 7).

Itaque, si pendet in cruce, incredibilibus vexatus doloribus, tormentis succumbens inauditis, jamque extinctis oculis animam exhalans, effulgeat tamen in ejus imagine **coeleste quid et ineffabile**, quod nos doceat non vulgarem hominem morientem esse, sed Salvatorem mundi, creatorem coeli et terrae, qui sponte ex amoris impetu vitam tradat, quique in ipsa morte mortem vincat.

Vultus igitur Jesu expirantis **serenus** omnino **placidusque** sit: crudelissima pati videatur tormenta, sed tales sint oris ductus ut simul perspiciamus ea **libenter** sufferri et divina virtute quasi superari ⁽²⁾.

(1) **L'art sacré est un sacerdoce : son œuvre doit être un acte de piété.** L'artiste doit chercher son Christ dans les inspirations de la foi, de la piété, de la prière et de la contemplation, surtout dans l'extase de la s. Communion : qu'il adore à genoux celui que sa main veut représenter sur la toile, ou sculpter dans le marbre. Il aura réussi, si le spectateur, à la vue de son œuvre, tombe lui aussi à genoux et s'écrie comme involontairement : *Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi.*

P. Félix, L'art devant le Christianisme (Conf. de 1867), passim demonstrat nobilem artis finem absque pia fidei christianae inspiratione atque interioris pulchritudinis contemplatione haudquaquam obtineri posse. Legantur imprimis quae ibi in 6a conf. de *Fra Angelico di Fiesole* vultum Christi pingente scribit vir ille eloquentissimus. Et **Rio, De l'art chrét.**, 2e v., ch. 11, scriptor hac in re versatissimus, ubi de schola mystica, ait de eodem pictore : « On peut dire de lui que la peinture n'était autre chose que sa forme favorite pour les actes de foi, d'espérance et d'amour... Toutes les fois qu'il peignait Jésus-Christ sur la croix, les larmes lui coulaient des yeux. »

(2) **Dans les crucifix du Moyen-âge la douleur physique prédomine trop :** il y a trop d'aigreur et de dureté dans les traits du visage de N. S., trop de contorsions et de tiraillements dans ses membres, trop de violence et d'inconvenance dans la manière si disgracieuse de recourber son corps attaché à la croix. Il faut plus de calme et de digneté dans toute son attitude ; il faut surtout dans sa physionomie un air de grandeur et de noblesse qui nous commande le respect (ce *spiritus regalis seu principalis* que le roi David demandait, Ps. 50, 14), un air de bonté ineffable qui nous attire, en même temps qu'une expression de souffrance résignée qui nous touche jusqu'aux larmes. Ainsi donc, la représentation du crucifiement doit être telle qu'aucun détail ne blesse nos regards, que rien ne nous repousse ou nous inspire l'horreur.

Pour ce motif je n'approuve pas non plus certaines images où le corps du Sauveur est couvert de sang et de plaies de la tête aux pieds, à tel point que des lambeaux de chair paraissent arrachés, et

Quae quidem effingendi ratio si fideliter observetur, perfecta rei veritate nitetur celeberrimum illud dictum, *artem esse quoddam sacerdotium*, quo nempe homines ad Deum attolluntur mirabiliter (¹).

Sed jam paulo minora canamus, atque alio modo corpus Jesu terrenum consideremus.

II. Statura Christi.

Q. 998. Mensuram staturae stricte et accurate definire volunt nonnulli; v. c. Rohault de Fleury, *Mém. sur les instr. de la Pass.*, ex s. Tunica Trevirensi colligit eam fuisse 1^m84 (cf. q. 1206). Utrum necne argumentum quo nititur ille certum sit, secundum normam *scientiae* stricte dictae (*une preuve scientifique*), judicent alii. Ego quidem, demonstrata semel authentia istius Reliquiae, illud facile admitterem. Animadverto tamen interpretes eruditissimos, cum de statura Christi disputant, istius Tunicae mensuram neglexisse; v. gr. Danko supra cit.

Quaedam indicationes ex Evang. Jam vero, si, praetermissa veste Trevirensi, ex sola Scriptura ratiocinari oporteat, cum eodem Danko unum tantum hac in re dixerim verisimile esse: justam ac **mediocrem** hominum **staturam** in Christo fuisse, non parvam neque valde altam prae ceteris Judaeis; quod quidem innui videtur, quando Magdalena opinatur eum esse horti cultorem, quando Zacchaeus spectandi illius gratia arborem ascendit, quando discipuli Emmauenses eum putant peregrinum, obvium quemlibet, cum in sepulcro quod Nicodemus sibi inciderat componitur, cum inter Apostolos dignoscendus et secernendus est, non e corporis statura, sed ex osculo Judae, etc.

Verum istis, quae merae sunt conjecturae, diutius immorari non

que les os mêmes se voient à nu etc. Ce **réalisme** est **trop cru**, et n'est bon qu'à provoquer des émotions nerveuses, plus pénibles que pieuses. Ce n'est pas ainsi qu'il faut traduire en acte et mettre devant les yeux le célèbre texte d'Isaïe 1, 6 *A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas*, qui du reste ne s'applique à Notre Seigneur que dans un sens très-indirect (q. 795bis not. marg.). D'ailleurs il y a des choses très-vraies et très-bonnes qu'on peut raconter convenablement en paroles, mais qu'on ne doit pas faire voir en elles-mêmes ou dans leur représentation.

Remarquons ici en finissant qu'en évitant ce défaut, il importe de ne pas donner dans l'excès contraire, p. ex. il ne faut pas peindre un beau corps, sans plaies, sans taches de sang, etc. *Virtus in medio*. Il vaudrait encore mieux, à mon avis, de **couvrir le corps d'une tunique** à belles draperies: voir q. 854, ad 2^m.

(1) De même que **Dieu, l'artiste suprême**, le modèle éternel de quiconque veut réaliser le beau créé, Dieu, dis-je, a *peint* l'admirable *tableau* de l'univers dans l'unique but d'élever jusqu'à lui la créature intelligente, de se faire connaître et aimer d'elle.

decet, atque ob eandem rationem de duabus aliis quaestionibus, in quas deinceps incidemus, parce dicemus.

III. Coma capitis.

Q. 999. Cum timore quodam sacro, fateor, hac de re, Divino Salvatore quasi indigna, inquirere et scribere, etsi pauca, constitui; idque tentare ausus numquam fuisset, nisi meminissem horum quae in Cantico Canticorum sponsa Ecclesia de dilecto suo Christo cecinit, cum et faciei venustatem et capitis majestatem descripsit, Cant. 5, 10 *Dilectus meus candidus et rubicundus*, quod nempe colorem attinet vultus; atque adeo *electus ex millibus*, i. e. pulchritudine praeditus admodum singulari; *caput ejus aurum optimum* (splendens et fulgens, sicut aurum, quasi lucem spargens *auream*: forte refertur ad vultus ductum, *l'expression de son visage*, quasi significetur *un visage radieux, rayonnant*); *comae ejus sicut elatae palmarum* (crispatae sicut dactylorum involucra), *nigrae quasi corvus* (gall. *noirs et luisants comme la robe de ces oiseaux*). Per se patet ista de Christo sumenda esse sensu metaphorico.

Quod autem de Christo, amore nostro, hic statuendum videtur, ad quaedam rerum capita ex ordine revocabimus.

1° Nobis persuasum est comam capitis in Christo **non** fuisse abrasam, ut fieri solebat apud Aegyptios masculos (Herod. 2, 36; 3, 12), aut **valde brevem**, qualis plerumque apud nos gestatur; etenim, olim jam apud Hebraeos gestabatur coma fortis et conspicua (Ezechiel 8, 3 in visione apprehenditur ad capillos capitis et per aerem portatur, sicut Habacuc Dan. 14, 35); idque honorificum erat, dum calvities contra probrosa esset contumeliisque exposita (4 Reg. 2, 23 pueri clamant ad Elisaeum *Ascende calve*).

Non omnino breves fuisse capillos, innuitur Lev. 10, 6 *Capita vestra nolite nudare*, sc. auferendo capitis vestri vittam vel diadema (quo sacerdotes capillos ligabant), i. e. nolite solvere crines vestros propter moerorem, adeo quidem ut pendeant defluantque inordinate. Eodem sensu Ez. 24, 17 dicitur: *Luctum non facies: corona tua circumligata sit tibi*. Leprosi, cum lugentium habitum prae se ferre deberent, etiam crines solvebant, Lev. 13, 45 (*caput nudum*, de quo ibi mentio fit, sume sicut Lev. 10, 6 de capite omni tegumento aut ligamine destituto, ergo de crinibus solutis et incomptis).

Comam virorum sat promissam fuisse innuitur etiam dictione *aurem detegere* aut *revelare*, ad rem nuntiandam magni momenti, quae attente et probe percipi debeat: 1 Reg. 20, 2, 12 *indicare, notum facere* aliquid alicui, in hebraeo dicitur *revelare aurem* ejus; ib. 22, 8 *remittiare* seu *annuntiare mihi*, rursum in hebraeo *aurem meam revelare*. Confer etiam Ez. 44, 20, ubi de sacerdotibus: *Caput suum*, ait, *non radent*, ut omnem comam removeant; *neque* etiam e contrario *comam nutriant*, puta ut praelonga sit, et instar mulierum promissa (ergo **mediocritatem** quamdam hac in re servabunt); *sed tondentes attendent*, interdum secabunt eam, ut nimia non sit. Quod autem sacerdotibus ibi praescribitur, id ab omnibus viris honestis observatum fuisse videtur.

2º Si, ut ex dictis eruitur, valde brevis non fuerit coma Jesu, **non** tamen **admodum longa** atque nutrita haberi potest: quod ex Ez. cit. jam colligitur. Mos quidem Nazaraeorum erat capillos capitis nutrire, nullaque ratione eos minuere aut abscindere, quamdiu sub voto manebant: Num. 6, 5 *omni tempore separationis novacula non transibit super caput ejus*; Jud. 13, 5 et 16, 17 de Samsonem; 1 Reg. 1, 11 de Samuele; et forsitan Act. 18, 18 *Paulus sibi totonderat in Cenchrus caput: habebat enim votum*, puta nutriendi capillos usque ad illud tempus: ergo habebat votum Nazareatus, vel simile quid. Jesus autem hujusmodo voto se adstrinxisse non videtur, neque ad tempus, sicut Paulus Act. 18, 18 secundum quorundam opinionem, neque in perpetuum sicut Joannes Baptista, de quo dicitur L. 1, 15 *Vinum et siceram non bibet*, nempe per totam vitam; quod Nazaraeis injunctum erat, Num. 6, 3 *A vino et omni quod inebriare potest abstinebunt*.

Comam porro **gestare promissam**, excepto Nazaraeatus voto, **probrosus** erat **viris** apud Hebraeos ⁽¹⁾, quasi signum indolis effeminatae (1 Cor. 11, 14 *ipsa natura docet quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi*); atque ideo legitur Ezech. 44, 20, ut supra jam vidimus, capillos a sacerdotibus et verisimiliter a viris omnibus identidem resecatos fuisse. Olim tamen juvenibus concessi videntur capilli in humeros defluentes: 2 Reg.

(1) Non apud Gracos, apud quos nempe proverbium erat Δουλος ὡν κομὴν ἔχεις: Erasm. *Adag.* 2, 19, 21, i. e. comam habes quamvis servus sis, et qua talis eam habere non deberes. Inde generatim: tibi adscribis quae ad te non pertinent.

14, 26 de pulchro Absalom; Jos. *Ant.* 8, 7, 3 de militibus custodiae Salomonis deputatis.

Ceterum, si mos ille revera exstiterit aliquando pro juvenibus, exceptio erat: namque, secundum regulam generalem, **mulieribus tantum**, et licitum erat, et congruum, et honestum, dictante natura ipsa, **capillos nutrire**: 1 Cor. 11, 6 *turpe est mulieri tonderi aut decalvari*; ib. 15 *mulier si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt*. L. 7, 38 peccatrix pedes Salvatoris capillis capitis sui tergebat; idem fecit Maria J. 12, 3.

3° Nihil sane impedit quominus cogitemus Christi comam, *mediocriter* longam, fronte mediam discretam separatamque fuisse: quemadmodum in imagine *hieratica* fieri solet.

4° Quod autem colorem et aspectum attinet, unum notamus: in Palaestina **nigros, laevigatos** nitentesque plerumque fuisse capillos, saltem tales laudatos fuisse: Cant. 4, 1 *Capilli tui*, o amica mea, *sicut greges caprarum* (nigri et molles sicut seta, quales pili caprarum in Palaestina solent esse); ib. 5, 11 *comae dilecti dicuntur nigrae sicut corvus*. Neque obstare videtur Cant. 7, 5, ubi de dilecta canitur: *comae capitis tui sicut purpura*, cum hoc de splendore et laevitate capillorum puta unguento delibutorum, non de colore eorum proprie purpureo verisimiliter intelligendum sit.

Mos apud Judaeos. 5° Tandem addimus **unguentum capitis** suaveolentum interdum, diebus festis aliisque laetitiae deditis, a Jesu adhibitum fuisse, secundum communem Judaeorum consuetudinem: Ruth 3, 3 *Lavare et ungere*; 2 Reg. 14, 2 *Lugere te simula...*, et *ne ungaris oleo*; Ps. 22, 5 *Impinguasti in oleo caput meum*; Ps. 44, 8 *Unxit te Deus... oleo laetitiae*; Ps. 132, 1 *Ecce quam bonum etc., sicut unguentum in capite*; Eccl. 9, 8 *Oleum de capite tuo non deficiat*; Is. 3, 24 *Et erit pro suavi odore foetor*: cf. Jos. *Ant.* 19, 4, 1. Jesum autem ab isto more haud recessisse satis innuitur, tum verbis ipsius apud M. 6, 17 *Unge caput tuum*, quum etiam duplici facto in Evang., narrato L. 7, 46 et M. 26, 7, quando ipse caput suum oleo illiniri permisit.

Absit tamen ut putemus comam ipsius calamistro crispatam aut pulchre compositam ullo modo fuisse: quod de quibusdam refertur viris, Jos. *Ant.* 14, 9, 4, coll. B. 7. 4, 9, 10. Hoc enim semper et ubique indecens visum est: testimonia vide ap. *Winer, *Rwb.*, a.

Haar. Nemini porro vel in mentem incidet suspicio, per aurum pulverulentum splendorem capillis ejus additum fuisse umquam : quod tamen aliquando fiebat, teste Jos. *Ant.* 8, 7, 3, ubi de pueris Salomonem comitantibus loquitur : **munditiem** enim in Christo, **non luxum** aut mollitiem, ponimus. ⁽¹⁾

IV. Barba.

Q. 1000. De capillis ad barbam transitus obvius, quamquam in hoc argumento, quum circa Christum versatur, via est lubrica parumque honorifica. Bona tamen lectoris pace disseram circumscripte.

Christum barbam gessisse nullus est dubitandi locus : Hebraei enim, sicut populi Orientales generatim omnes, hac in re plane diversi ab Aegyptiis, qui, excepto moeroris casu, barbam radebant (Herod. 2, 36; Gen. 41, 14 Joseph e carcere liberatus *tondetur* antequam regem adeat), barba **longa atque forti** delectabantur, tamquam praecipuo virilis dignitatis indicio ac decore. Lev. 19, 27 jubetur ut ne pars quidem barbae radatur : in hebr. *non corrumpes angulum barbae tuae*, i. e. non rades istam barbae partem quae ad tempora accedit ; ne in luctu quidem id facere poterant sacerdotes, ut ait Lev. 21, 5 hebr. *angulum barbae suae non radent*.

Imo vero, **barbam quasi sacram** habebant, adeo quidem ut per eam jurarent, aut supplicarent, aut fausta quaeque amicis optarent ⁽²⁾ ; eandem vero salutandi gratia manu apprehendebant et osculabantur : ita Joab Amasam salutatur, 2 Reg. 20, 9 hebr. *Tenuit manu dextra barbam Amasae ut oscularetur eam* ; minus recte Vulg., *tenuit manu dextera mentum Amasae quasi osculans eum*. Ideo etiam contumelia, quae barbae inferebatur, omnium gravissima censebatur (Is. 50, 6 *Genas meas dedi vellentibus*, vide not. ad M. 26, 67) : quod cumulate demonstratur iis quae 2 Reg. 10, 4 narrantur de legatis male tractatis, cum dimidia barbae pars eis abrasa fuerit. Is. 7, 20 Deus minatur se rasurum barbam Israel universam

(1) Contraci in Flandria colitur Reliquia quae dicitur de ss. Capillis D. N. J. C.

(2) Hodiedum Turcae et Arabes id ipsum faciunt ; dicunt enim : Per barbam meam juro, per tuam barbam quaeso, Deus conservet barbam tuam benedictam ! etc. Calm., *Dict.*, *Barba*.

novacula regis Assyriorum, i. e. ignominiosissime habiturum Hebraeos.

De cetero, nonnisi **in magno moerore et luctu barbam abscindebant** aut crines ejus evellebant : Is. 15, 2 *Moab ululavit ; in cunctis capitibus ejus calvitium, et omnis barba radetur* ; idem dicitur Jer. 48, 37. Pariter Jer. 41, 5 viri quidam veniunt *rasi barba et scissis vestibus et squalentes* propter occisionem principis. 1 Esdr. 9, 3 *Scidi pallium meum et tunicam, et evelli capillos capitis mei et barbae, et sedi moerens*. Sacerdotibus tamen id facere non licebat : Lev. 21, 5 *ob luctum non radent caput nec barbam* ; ideo Bar. 6,30 sacerdotes falsorum numinum reprehenduntur quod habeant *tunicas scissas, et capita, et barbam rasam*.

Igitur Jesus barbam procul dubio servavit, sicut ceteri populares ; et certe etiam, sicut ipsi, eandem modeste colebat, decenter purgabat, atque interdum, pro more, unguentorum aromate perfundebat : etenim quae modo dixi n. III de ungendis capillis huc etiam pertinent. In luctu tantum et tristitia inculta relinquebatur barba, ut patet ex locis Scripturae quae modo recitavi. Quibus addam 2 Reg. 19, 24 : Mephiboseth, fugam regis dolens, *non fecerat pedes suos et barbam suam*, i. e. nec pedes laverat nec coluerat barbam : ita ex hebr. vertimus ; minus recte Vulgata : *intonsa barba*.

In typo hieratico barba nimis brevis. Imago autem Christi antiquissima, quae *hieratica* nominatur (q. 1200), quaeque ex pacto quodam et conventu a multo jam tempore admittitur, barbam quidem exhibet, sed brevem tantum et raram (cf. Mart. *Dict. des ant. chr.*, ad voc. *Jésus*) : ego autem, si quid sentiam dicere liceat, longiorem densioremque praeferrem, propter ea quae de usu Judaeorum vulgari notavi.

Atque ista quidem pudore confusus dicere ausus sum : deinceps vero nonnulla attingam quae majoris momenti forte videbuntur, de victu nempe et vestitu Domini.

§ 2. DE CHRISTI VICTU.

Q. 1001. Nihil aut certe parum a communi popularium, qui ejusdem erant conditionis, instituto deflectebat Salvator ; atque

adeo in victu et vestitu, quemadmodum, ut supra vidimus, et in cultu corporis externo, **mediam tenebat honestatis** decorisque **viam**.

Ad victum quidem quod attinet, ipse testatur M. 11, 18 et 19 se vitam austeram haud amplexum fuisse: *Venit Joannes, ait, neque manducans neque bibens, et dicunt: Daëmonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax et potator vini.*

Quoties adfuit convivio? Ideo etiam conviviis interdum interesse dignatus est, ubi causa honesta et rationabilis, praesertim talis quae ad munus ejus salvificum utilis erat, id suadebat: quater quidem legitur convivio adfuisse: 1° nuptiis Canae, J. 2, 1 sq., 2° convivio Matthaei M. 9, 10, 3° Simonis Pharisei L. 7, 36, et 4° Simonis Leprosi M. 26, 6.

Quare victus non specialiter austerus. Sapientissime autem id ab eo factum fuisse affirmant s. Chrys. in M. h. 37, 3, et s. Aug. *Contra Faust.* 16, 31. Pariter s. Th., *Sum.* 3, 40, 2 « Utrum Christus austeram vitam in hoc mundo ducere debuerit », docet convenientissimum fuisse ut ipse in cibo potuque se sicut alii haberet, quia ita *omnibus omnia factus est* (quemadmodum de se ait s. Paulus 1 Cor. 9, 22), *ut omnes facilius atque efficacius faceret salvos*. Adde et hanc rationem, quae innuitur M. 9, 14-17 (ubi de particula panni novi veteri vestimento non adjicienda): sc. si ipse dure et austere vixisset, Apostoli discipulique, qui ad consortium vitae ipsius vocabantur, territi fuissent atque ab eo recessissent infelicitate.

Victus tamen valde frugalis, ut mos erat. Ceterum, valde frugalem simplicemque fuisse olim, et hodieum esse, apud Judaeos aliosque Orientales victum ordinarium hominum qui ad conditionem illam plebeiam, vel forte mediam inter populum et proceres, qualis erat Christi, pertinent, quis nostrum ignorat? Quicumque Palaestinam inviserunt id testantur cumulatissime, tam ex iis quae propria duraque didicerunt experientia, quam ex omnibus quae et oculis viderunt et auribus perceperunt; illudque ipsum ex s. Scripturae libris, qui de Hebraeorum cibo potuque interdum loquuntur, colligitur.

Panis cum obsonio quodam. Fere solo pane isti sese nutrie-

bant; saltem longe praecipuus et usitatissimus omnium ciborum erat panis (adeo quidem ut diceretur *panem manducare* pro cibum sumere, coenam facere, mensae accumbere, M. 15, 2), isque rudior saepe parumque delicatus, ut notum est; v. gr. azymus et subcinericius. Cum pane tamquam obsonium edebant fructus (haud raro siccatos, ut uvas passas et ficus caricas), aut pisces (sc. ii qui in litore stagni Genesareth habitabant: J. 6, 9 *quinque panes et duos pisces*, *δύο σφαρίαι*; J. 21, 5 *pulmentarium σφαρίων*, de piscibus), et biebant aquam, aut lac, aut mel.

Caro rarius. Carnem, praesertim recentem (certe de carne siccata intelligitur 3 Reg. 17, 6, ubi de corvo Eliam nutriente), non admodum frequenter manducabant: haec enim ad dapies extraordinarias pertinet. Sic Gen. 18, 7 Abraham vitulum hospitibus parat; Gen. 27, 4 Isaac, antequam magnam det et solemnem benedictionem, de venatu edere cupit. Ex. 12, 8 de agno Paschali. 3 Reg. 1, 9 et 1 Par. 12, 40 de lauto convivio publico. L. 15, 23 vitulus saginatus die maximae laetitiae occiditur. Divites tamen quotidie carne vescebantur: 3 Reg. 4, 23, ubi de bobus ovibusque singulis diebus pro cibo aulae Salomonicae occisis; 2 Esdr. 5, 18 de cibo Nehemiae.

Vinum parce. Vino autem rarius utebantur, quippe quod hospitibus esset destinatum ⁽¹⁾: sic Gen. 14, 18 Melchisedech ex *pane et vino* quae Deo consecraverat ⁽²⁾ epulas sacrificales offert Abrahae a bello victori redeunti, ut eum militesque ejus itinere vexatos reficiat et instauret. Et generatim pro conviviis festivis servabatur, v. gr. pro conviviis nuptialibus, ut J. 2, 3 ubi de vino

(1) Nomades autem, cum vineam non colerent, pro vino *lac* hospitibus offerebant: sic Gen. 18, 18 fecit Abraham cum in loco vocato *Quercus Mambre* prope Hebron tres viros recepit.

(2) **Sacrificium Melchisedechi.** Occasione hujus citationis utile erit quaedam obiter notare de quaest. Scripturistica magni momenti, utrum Melchisedech *sacrificium* panis et vini Deo obtulerit. Ad litteram legitur in hebraeo: *Et Melchisedech rex Salem eduxit panem et vinum. Et ipse sacerdos Deo Altissimo. Et benedixit ei et dixit: Benedictus Abraham Deo Altissimo.* Protestantes, ut negent panem et vinum oblata fuisse per modum *sacrificii*, sic interpretantur hebraea: *protulit panem et vinum* eaque Abrahae obtulit ut eum ejusque milites itinere vexatos reficeret. *Et, cum esset sacerdos, Abrahae benedixit solemniter seu sacerdotaliter.* Vulgata autem sic vertit: *At vero Melchisedech rex Salem, proferens panem et vinum, erat enim* (hebr. *¶ waf, et, saepe valet enim*) *sacerdos Dei Altissimi, benedixit ei et ait: Benedictus* etc. Ergo omnino innuit per istud *enim* Melchisedechum *qua sacerdotem* protulisse panem et vinum, adeoque ea oblata fuisse Deo *tamquam sacrificium*. Hic sensus videtur admittendus cum Trid. 22, 1 et 2. Ceterum, bene quadrat cum contextu, si notemus Melchisedechum, post sacrificium, ut solebat fieri, ex pane et vino quae supererant (nam tota oblatio non comburebatur) *epulas* struxisse *sacrificales*, quibus Abrahamum ejusque milites refecerit.

in nuptiis Canae ; pariter pro coena Paschali, ut patet ex narratione Evangelica de coena Domini ultima. Ceterum, cum vinum bibebant, illud parce et moderate sumere, atque aqua temperare solebant (Prov. 9, 2 *miscuit vinum et proposuit mensam*, et passim de vino *misto* : vide supra q. 665) : quod quidem vel ipsa regionum calidarum natura suadet, quum multi vini usus insalubris sit. Parce egisse Hebraeos quod vinum attinet, ex donis rei cibariae Davidi (1 Reg. 25, 18 ; 2 Reg. 16, 1 et 17, 28), et Ahiae prophetae (3 Reg. 14, 3) oblatis, colligitur, quippe quae vinum nullum vel parum largum haberent. Hodiedum in Oriente inter prandium quotidianum nonnisi post cibum sumptum bibitur aquae haustus ex hydria, vel urna fictili, ad communem edentium usum mensae apposita.

Nisi in conviviis extraordinariis. Quod dicitur J. 2, 10 *cum inebriati fuerint* etc., certe indicat in talibus conviviis morem fuisse ut magna vini copia biberetur ; sed ista convivia intelliguntur plane extraordinaria, quae haud saepe fiebant.

Plura tradunt auctores qui de Arch. Bibl. ac de itineribus in Palaest. scripserunt : v. g. Calmet Diss. *De re cib. Hebr.* ; *Winer, *Rwb.* et *Smith *Dict.*, sub variis vocabulis quae huc spectant.

Atque haec quidem sufficient, ut de victu Jesu veram quamdam nobis comparemus cognitionem. De ejusdem autem vestitu fusius jam disserendum erit.

§ 3. DE JESU VESTITU.

Q. 1002. Quemadmodum in victu, ut diximus, ita etiam in vestitu, Christus consuetum probatumque hominum, qui ejusdem ac ipse erant conditionis, morem secutus est quam prudentissime. Notum quippe est vetustissimum dictum : *εμπλα ανηρ, vestis vir*, seu, ut aiunt :

Vestitus virum reddet : qui habet, induat (1).

Unde et Quintill. *Inst.* 1. 8 : « Et cultus, inquit, concessus atque magnificus addit hominibus, ut graeco versu testatum est, auctoritatem. » Quamvis autem in Salvatore nostro magnifici aut splendidi nihil, quod vestimentorum ornatum attinet, agnoscamus

(1) Si l'habit ne fait pas le moine, les plumes cependant font l'oiseau.

concessum tamen patriumque cultum, in quo nulla indecentia aut dignitatis negligentia fuerit, admittamus oportet. Atque adeo, in vita abscondita **sicut honestus faber**, in vita porro publica **sicut Rabbi Judaeus**, modestus sane et gravis, vestiebatur. Itaque, cum munere Messiae per varias Palaestinae partes fungeretur, vestimentis indutus erat, nec pretiosis ex una parte, neque omnino vilibus, ut opifices plebei, ex altera parte, sed decentibus et nitidis, secundum **communem** doctorum **usum**.

Quaenam autem, inspecta vulgari Hebraeorum consuetudine, gestasse videatur, deinceps per partes demonstrare conabimur. Atque hanc arripiemus occasionem ut nonnullas tradamus notitias, ex Archaeologia Biblica haustas, quibus planior faciliorque reddetur, ut confidimus, lectio et intelligentia Scriptura sacrae, praesertim vero Evangelii: obiter enim multa elucidabimus Bibliorum loca.

I. De interula.

Q. 1003. Interulam seu tuniculam interiorem (*camisiam*), ex lana vel lino confectam, brevioribus vel nullis instructam manicis, et usque ad genua pertingentem, a Servatore adhibitam fuisse, saltem interdum, opiner ego. De hac autem veste nulla fit mentio expressa in Evang.; sed usus istius ex narratione de pedibus Apostolorum in Coena lotis satis colligitur, ut nobis videtur: cf. q. 660.

Scriptura usum interulae innuit. Praeterea et alia sunt quae opinioni nostrae faveant. Fortassis haec vestis intelligitur sub voce סָדִין *sadin*, *sin*don ap. Is. 3, 23 (ubi mulierum vestimenta atque ornamenta enumerantur), et Jud. 14, 12 (ubi 30 *sindones* et totidem tunicae a Samsone spondentur), et Prov. 31, 24 (de muliere forti et diligenti dicitur *sindonem fecit et vendidit Chananaeo*). Sunt etiam qui de veste eadem explicant Mc. 14, 51 *Adolescens amictus sindone super nudo* (vide supra q. 732). Saltem hoc verisimile est, Hebraeos non semper nudo corpore in lecto cubuisse, sed, deposita tunica, interulam habuisse, praesertim hiemali tempore.

Ex sensu vocis nudus. Tandem, cum *nudus* quis dicitur in Scriptura, idque stricto sensu sumi nequit, aptius et probabilius intelligimus de eo qui solam interulam servet, vel loco hujus

fasciam circa verenda gestet, potius quam de eo qui pallium tantum deposuerit, ut censet All. *Alterth.* Ex. c. Saul 1 Reg. 19, 24 *exspoliat se vestimentis suis et prophetat nudus coram Samuele.* Job 24, 10 pauperrimi dicuntur *nudi incedere*, certe absque solita tunica talari, sed sola brevior tunicula, quae ab aliis gestabatur tamquam interula, tecti. Job 22, 6 *Nudos spoliasti vestibus*, i. e. pauperrimos, qui *nudi* dicuntur quia tunicam non habent, spoliasti veste illa interula. J. 21, 7 *Tunica succinxit se, erat enim nudus*: certe *nudus* hic non dicitur qui pallium deposuerat solamque tunicam habebat. Isaias 20, 2 jubente Deo solvit *saccum de lumbis suis* (qui quidem saccus locum tunicae tenuisse videtur), et *ambulat nudus* in publico, forte coopertus interula: hic tamen, propter significationem symbolicam hujus actionis, majorem facile admitterem nuditatem, adeo quidem ut sola verenda essent velo operta. Vid. quae de *nudo* dixi q. 854 et q. 978.

Quidam negant, sed immerito. Haec sane, aliaque loca similia quae e Scriptura colligere potuissem, suadent ut interulae usum quemdam inter Hebraeos ponamus. Ista tamen vestis ab Allioli, *Alterth.*, non admittitur. Neque etiam a Calmeto, Diss. *De re vest. Hebraeor.*, inter Prolog. ad Jerem., ubi contendit in lecto ita cubuisse Hebraeos, ut nulla veste corpus esset indutum, sed pallio tantum tectum; atque in confirmationem hujusce rei citat Cant. 5, 3 *Exspoliavi me tunica mea* etc.; verum hic locus usum brevioris cujusdam interulae non excludit, cum puella verecunda aegre vellet se ostendere sola indutam interula. Idem ille auctor verba J. 13, 4 *Ponit vestimenta sua; et, cum accepisset linteum, praecinxit se*, sic explicat: deposito pallio, lineo balteo tunicam cinxit, nempe ut eam fluentem reduceret, ne inter lavandum eadem impediretur. Sed haec interpretatio approbari nequit, quum linteum illo pedes extersi fuerint (ergo, non intelligitur *cingulum* lineum); deinde pallium jam ante pro coena habenda depositum certe fuerit, ut mos erat: cf. q. 660.

II. De tunica.

Q. 1004. Super interulam, si usum ejus admittamus, secus vero super nudam corporis pellem, gestabatur tunica, כֶּתֶנֶת *Kethoneth*, χιτών.

Forma tunicae. Erat tota clausa, cum foramine pro capite ⁽¹⁾, et ab utroque latere manicas habebat non valde longas et satis largas. Talaris erat aetate Christi et universum corpus a collo ad pedes tegebat, saltem apud mulieres, et apud viros honestae conditionis. Apud vulgus autem, et a fortiori apud pauperes et operarios, brevior erat, usque ad genua tantum descendens. Porro tunica, sicut generatim vestes apud orientales et in regionibus calidis, erat larga laxaque, non autem, sicut apud nos toga sacerdotum, corpori arctius aptata; ideo per cingulum ad lumbos constringebatur, et ope ejusdem cinguli in itinere recolligebatur, paululumque elevabatur pro faciliore incessu. *Alba*, quam induunt sacerdotes pro celebranda Missa, formam illam tunicae refert, nisi quod manicae tunicae essent largiores et breviores.

Materia. Lanea plerumque erat, vel forte e *gossypio*, gall. *de coton*; vel interdum lineae. Non autem ex duplici materia contexebatur tunica, aut quaevis alia vestis: hoc enim vetitum erat lege Lev. 19, 19; Deut. 22, 11 (*ex lana et lino*), sicut et alia heterogeneorum quorundam mistura.

Color, et splendor. Solebat esse **albi** coloris, saltem coloris istius albescentis seu subflavi, quem lana ovium vulgo habet ex natura (gall. *laine brute*). Diebus vero festivis et laetitiae addictis, tunica aliaeque vestes nitidiores atque adeo *candidiores* erant: sic vestis pulchrior in conviviis gestabatur (M. 22, 11 vestis *nuptialis*). Eccl. 9, 8 *Omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum de capite tuo non deficiat*, i. e. semper laetus sis tuaque sorte contentus, quasi quotidie tibi esset dies festivus. Vestes **albas** in Oriente ab antiquissima aetate pretio magno haberi, easque calidioribus locis valde accommodatas esse, notum est omnibus. Imo sacerdotes, et viri mulieresque ditiores, tunicas arte fullonis (Mc. 9, 2) **splendidas** ut nivem, vel pulcris tinctas coloribus (Gen. 37, 3 tunica Josephi, et 2 Reg. 13, 18 tunica Thamar, erat *polymita*, secundum quosdam interpretes: alii vocem hebraeam vertunt *talaris*) gestabant. L. 16, 19 dives epulo *induebatur purpura et bysso* seu lino subtilissimo. Vide quae infra dicemus de pallio.

(1) Aperturae pro capite saepe annexa erat fissura super pectus, secus *sinus* non adfuisse per modum marsupii, de quo q. 1005.

Tunica pellicea, vel e pilis texta. Pauperrimi vero, et Prophetæ, alique viri ascetae, qui pietatis causa vitam asperiores colebant, tunicam *pelliceam* (saepe vocatam *saccum*) induebant, ⁽¹⁾ praesertim e pelle ovina vel caprina pilis adhuc obducta confectam : sic 4 Reg. 1, 8 Elias dicitur *vir pilosus*, i. e. indutus veste *μελότη* (non, ut quidam volunt, *vir hirsutus*, intonsus, incomptus, promissis capillis et barba) ; sic Hebr. 11, 37 viri sancti V. T. *circuierunt in melotis, in pellibus caprinis*. Vel saltem utebantur veste contexta e lana rudi caprarum, ovium, camelorum, sicut Joannes Bapt. M. 3, 4 (vide Comm. hunc ad ill. 1.). Similes erant *sacci (cilicia)* in luctu vel poenitentia adhibiti : Judith 8, 6 jejunabat et cilicium super lumbos habebat. Zach. 13, 4 prophetæ solebant operiri *pallio saccino*, hebr. *שַׂמְשֵׁן* *piloso*. Obiter notemus colorem vestium atrum fuscumque in tristitia fuisse.

Tunicæ mutatae. Tunica autem, qua Jesus in Passione erat indutus, *inconsutilis* erat, *desuper contexta per totum* : de ea cf. q. 865. Minime placet sententia istorum qui dicunt eandem tunicam per omne tempus vitae publicae a Jesu gestatam fuisse : namque Judaei, sicut hodieum Orientales, tunicam frequenter mutabant. Gen. 35, 2 vestes mutantur ad sacrificandum in Bethel ; 2 Reg. 12, 20 David vestem mutat antequam ingrediatur templum ; 4 Reg. 5, 22 Giezi postulat a Naaman *duo vestimenta mutatoria*. Saepe etiam vestes lavabant, Ex. 19, 10 *Sanctifica illos hodie et cras, laventque vestimenta sua* ; quod quidem vel religionis causa, propter puritatem legalem fiebat, vel corporali munditiae, tantopere commendatae in Scriptura, tamque necessariae in calidis regionibus, admodum consentaneum est.

Conjecturae. Sunt etiam pii quidam auctores, qui dicant tunicam illam Christi a B. V. Maria confectam fuisse, et Ben. XIV *De festis* notat hanc opinionem antiquam esse, quum Euthymius in *ſ.* eam commemoret : atque illud per se omnino probabile est. Imo vero, vulgaris traditio est vestem illam a puero Jesu indutam,

(1) Nota tunc nonnisi unicum adhibitam fuisse vestem exteriorem (forte super interulam), quæ locum tenebat et tunicæ et pallii : ideo *cilicium* illud vocatur *pallium* Zach. 13, 4, et apud Joannem B. pro *tunica* inserviebat, quum hoc unicum ejus vestimentum fuisse videatur : dicitur enim M. 3, 4 *Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum*, i. e. *son vêtement était etc., non il avait un vêtement de poils de chameau* : vide annot. nostr. ad ill. 1.

per miraculum constanter crevisse cum statura, et numquam usu detritam fuisse : sed haec est mera conjectura, nulla fulta ratione satis firma.

Mulieres nere, texere, et vestes conficere solebant. Hoc solum novimus, morem fuisse apud Hebraeos (sicut olim fere ubique : v. c. apud Graecos nota est tela Penelopes) ut mulieres, atque imprimis matres familias, etiam divites, nerent (Prov. 31, 19 in hebraeo, *mulier fortis manum suam misit ad colum, et digiti ejus apprehenderunt fusum*), et telam texerent (Prov. 31, 13 *quaesivit lanam et linum et operata est*, certe non solum nendo, sed etiam texendo ; 4 Reg. 23, 7 *mulieres texebant quasi domunculas luci*), vestesque facerent : 1 Reg. 2, 19 Anna filio suo Samueli *tunicam parvam faciebat*, quam statis diebus afferebat. Prov. 31, 22 sq. *mulier fortis stragulatam vestem fecit sibi... Sindonem fecit et vendidit, et cingulum...* Act. 9, 39 Petro ostenduntur *tunicae et vestes quas faciebat Dorcas*.

Tunica pretiosa seu stola. Nonnumquam super illam tunicam ordinariam imponebatur altera pretiosior (*stola* q. 588), arte fullo-nis splendida facta, ornamentis variis, etiam acu pictis, distincta : sed duplicis tunicae usus divitibus proprius erat, atque ad luxuriosum corporis cultum pertinebat (L. 3, 11 *Qui habet duas tunicas*, i. e., secundum quosdam interpretes, qui vestitur duplici tunica, *det non habenti*) ⁽¹⁾ : quare neque Apostolis eum permisit Dominus M. 10, 10, neque ipse sibi eum indulsisse creditur : hac de re videsis supra ad M. 10, 10. **Stola** autem gestabatur etiam tamquam dignitatis et honoris signum, v. gr. a regibus, sacerdotibus etc.

Q. 1005. III. De cingulo.

Cingula pauperum, divitum et mulierum. Cingulum, ut ex

(1) Neque obstat Prov. 31, 21 *Omnes domestici ejus* (mulieris eximiae) **vestiti sunt duplicibus**, quia hoc intelligi potest, vel de tunica et pallio, quibus constabat vestitus ordinarius ; vel potius de veste quae duplici filo contexta aut panno altero suffulta sit, adeoque densa et crassa : namque vestitus tempori hiemali aptus innuitur verbis quae statim praecedunt : *Non timebit domui suae a frigidibus nivis ; omnes enim domestici* etc. Si quis tamen velit sumere de tunica quae alteri superinduitur, dicemus hic esse superlationem quamdam, hoc sensu : domesticis illis tam large providetur, ut sint quasi divites, ut plus quam necessaria habeant. Haec est etiam explicatio, si verbum hebraeum, **שְׂנִיִּים**, quod Vulgata vertit *duplicibus* (**שְׁנֵי** duo), cum multis redda-

tur *coccinis* (sic Gesen. **שְׂנֵי** coccus), sc. *vestiti sunt coccinis* : gall. *ce sont comme des princes* !

dictis patet, ad tunicam vulgo adhibebatur ab omnibus, sc. coriaceum vel pelliceum a pauperibus (sicut hodieum a Bedouinis), aut viris austere viventibus (4 Reg. 1, 8 de Elia; M. 3, 4 de zona Joannis B.), a ditioribus autem lineum vel byssinum (Jer. 13, 1; Ez. 16, 10), interdum pretiosum, v. gr. e serico, vel auro gemmisque ornatum (Dan. 10, 5 et Apoc. 1, 13 de *Filio Hominis* ⁽¹⁾), quali praesertim mulieres delectabantur (Is. 3, 20, 24). Inde facile concipimus mente cingula ut munera donata interdum fuisse: 1 Reg. 18, 4 Jonathas amico suo Davidi dat inter alias vestes etiam *cingtorium* suum, Vulg. *balteum*; 2 Reg. 18, 11 merces erit *decem sicli et unum cingulum*.

Varii cingulorum usus. Cingulum autem non solum ad tunicam constringendam aut recolligendam utile erat, de quo supra, verum etiam ad pecuniam portandam (M. 10, 9 *pecunia in zonis*); praeterea aes aliaeque res minores mittebantur etiam in *sinum*, חֵיקָא, i. e. in receptaculum illud quod tunica laxa in pectore super cingulum efformabat, tamquam marsupium (Ps. 78, 12; Prov. 17, 23: alia ex. videsis in Conc. Bibl. sub v. *Sinus*). Quum igitur sinui commissa decidant, mox ut cingulum aufertur, Cicero silentium promittens lepide ait: *In sinu est, nec discingor*. Ez. 9, 2 atramentarium in cingulo suspensum erat.

Tandem cingulum ad *lumbos firmandos*, tum pro itinere, quum pro rudi labore, adeoque pro vita militari (tunc eidem gladius suspendebatur), semper et ubique in usu fuit. Israelitis ex Aegypto profecturis Ex. 12, 11 dicitur *Renes vestros accingetis*. Prov. 31, 17 mulier singularis exempli *accingit fortitudine lumbos suos*, et *roborat brachium suum*, sc. pro virili labore suscipiendo. De militibus passim in V. T., v. gr. 2 Reg. 22, 30 *In te, o Deus, curram accinctus* contra hostes, *in Deo meo transiliam murum*; ib. 40 *Accinxisti me fortitudine ad praelium*. Job. 38, 3 et 40, 2 *Accinge sicut vir lumbos tuos: interrogabo te*. In N. T. vide descriptam armaturam militis Romani, Eph. 6, 14, et annot. nostr. ib.

Cingula lata et longa. Cingulum saepe erat satis latum; frequenter fibula nectebatur; nonnumquam praelongum erat, adeo quidem ut bis vel ter circum lumbos volveretur; quo casu vel

(2) 1 Mach. 10, 89; 11, 58; 14, 44 mentio fit de *fibula aurea*: sunt qui putent id intelligendum esse de fibula *cinguli*; sed probabilius indicatur fibula *pallii*.

nodo ligabatur partimque pendebat (ut videre est in imaginibus antiquis Persepoleos), vel extremitates ita inserebantur ut cingulum corpori totum adaptatum esset, nullaue pars deflueret.

Cingulum Jesu. Procul dubio fuit ipsi, sicut aliis Judaeis, cingulum; idque verisimiliter laneum, vel lineum, vel gossypium, non tamen pretiosum vel ornatum.

Q. 1006. IV. De pallio.

Forma. Super tunicam autem, cingulo constrictam, injiciebatur pallium, שְׂמִלָּה *simla*, ἱματίον, germ. *Oberkleid*, *mantel*; etiam גִּבְדָּה *gebed*, stragula, aliquando vestis pretiosa, στολή; pro mulieribus מְטַפֶּחֶת vestis ampla, palla. Jam vero pallium illud erat pannus magnus, absque ulla artis sarcinatoriae forma, instar stragulorum quibus nos in lecto operimur: igitur quadrangulus, sed duplo longior quam lator (latus fere sicut statura, longus sicut duplicata statura). In ora longitudinis erat hinc fibula, illinc vero annulus, quibus nectebatur pallium (¹). De fibula certe pallii mentio fit 1 Mach. 10, 89; 11, 58; 14, 44.

Fimbriae. Quatuor autem pallii extremitatibus adnexae erant *fimbriae* (χαρσπεδα, germ. *Quaste*), vittis hyacinthinis alligatae; quas descripsi ad M. 23, 5. Ex historia hemorrhoissae M. 9, 20 colligitur illud ipsum in pallio Christi observatum fuisse; atque aliunde novimus id lege Num. 15, 38; Deut. 22, 12 esse praescriptum. Sunt qui putent (All. *Alterth.*, ubi de pallio) a Phariseis adeo

(1) **Quomodo gestabatur pallium?** L'agrafe était placée de manière à serrer au-dessous du menton, lorsqu'on mettait le *pallium* sur la tête; et quand on découvrait la tête, l'étoffe formait par ses plis comme un capuchon sur la nuque. On pouvait se draper dans ce manteau de différentes manières; tantôt on le laissait pendre régulièrement dans ses larges plis, de telle sorte qu'il couvrait les deux bras, ou bien on rejetait en arrière les deux pans qui pendaient par devant; tantôt on avançait l'agrafe bouclée vers l'épaule droite pour avoir le bras droit entièrement libre; alors tout le côté gauche du corps était couvert; alors aussi on relevait parfois le pan de gauche sur l'épaule droite, ce qui faisait un effet assez majestueux, ou bien on roulait ce pan autour du bras gauche.

Pallium pro velo. Quelquefois, pour se cacher la figure, soit par crainte ou par respect, soit par modestie (chez les femmes), mais le plus souvent dans la tristesse et le deuil, on ramenait le manteau si avant sur la tête que le visage entier en était couvert: voici quelques exemples: 3 Reg. 19, 13 Elias, cum Deus ante ipsum transitorus erat, *operuit vultum suum pallio*, certe ex veneratione et sancto timore. Gen. 24, 65 Rebecca, conspecto Isaac, *tollens cito pallium operuit se*; 2 Reg. 15, 30 David Absalomum fugit *flens et tecto capite*; Esth. 6, 12 Aman dicitur *lugens et aperto capite*. Jer. 14, 4 *Quia non venit pluvia, agricolae operuerunt capita sua*, ob istam calamitatem (quae magna saepe est in regionibus meridionalibus, ubi deficiente pluvia facile exoritur fames) gementes et poenitentiam agentes. Ez. 24, 17 *Luctum non facies... nec amictu ora velabis*. Leproso injungitur etiam Lev. 13, 45 ut *os veste contextum habeat*.

multiplicatas fuisse fimbrias, ut totam pallii oram inferiorem implerent. Igitur et hoc pictoribus effingere licet.

Materia. Pallia vero ex eadem plerumque materia ac tunicae erant, sc. ex lana, vel e gossipio, vel ex lino. Mentio etiam fit de *pallio piloso* (Gen. 25, 25 in hebr. *rufus sicut pallium pilosum*), e pellibus confecto, quod a pauperibus, et ideo etiam a prophetis (Zach. 13, 4 *nec operientur pallio saccino*, hebr. *piloso*, ut *mentiantur*) gestabatur, et, ut supra dixi, inserviebat etiam pro *tunica*.

Color pallii plebei. Pallia autem hominum plebeiorem, quemadmodum et de tunicis supra diximus, non erant coloribus tincta, v. gr. alia rubra, caerulea alia, vel purpurea etc., sed album colorem quem lana cruda ex se refert habebant; igitur, non illum colorem album qui arte fullonis splendidissimus factus fuerat (Mc. 9, 2), et quasi niveus: hoc utebantur tantum sacerdotes, et viri mulieresque opulentiores. Vide quae q. 786 diximus de *veste splendida* qua Jesus ab Herode indutus fuit.

Vestes coloris splendidi. Vestimenta porro colorata e regionibus exteris in Judaeam invehebantur (Soph. 1, 8 principes et filii regis dicuntur induti veste *peregrina*), praesertim e Phoenicia (φωνιζ, *purpura*): quae quidem, cum magni essent pretii, a populo vulgari non adhibebantur. Divites tantum, et imprimis principes magnatesque, talia gestabant: v. gr. purpurea Prov. 31, 22; Luc. 16, 19; coccinea, gall. *écarlates*, 2 Reg. 1, 24 et Jos. 7, 21; diversorum colorum Jud. 5, 30; Ez. 16, 10; hyacinthina et caerulea Esth. 8, 15. Diversitas illa, quae inter vestes pauperum et magnatorum erat, presse designatur Eccli. 40, 4: *Ab eo qui utitur hyacintho et portat coronam, usque ad eum qui operitur lino crudo*. Vide quae de veste purpurea seu paludamento militari diximus ad M. 27, 28. *Purpura* vero regum ducumque propria erat: Jud. 8, 26; Esth. 8, 15; Dan. 5, 7, 16, 29; Cant. 7, 5; Nah. 2, 3.

Contra vestimentorum luxuriam graviter invehuntur Scriptores sacri: Is. 3, 16-24; Soph. 1, 8; Lam. 4, 5; atque in N. Test. 1 Tim. 2, 9 *Mulieres cum verecundia et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro..., vel veste pretiosa*; 1 Petr. 3, 3 fere eadem habentur.

Apostoli sine luxu vestiti. Errant igitur pictores, quum Apostolos aliosque Jesu discipulos et auditores plebeios, palliis

aut tunicis colore splendido tinctis exornant. Fortassis tamen excipiendi sunt Matthaeus, Joannes et Jacobus, quippe qui ad familiam non omnino plebeiam sed honestiorem pertinerent.

Christus in quibusdam Evangelii scenis est **effingendus cum omni vestium splendore**. Nimirum, quotiescumque divinam ejus dignitatem regiamque majestatem exprimere quis velit, aut cum transfiguratio ejus pingitur, aut quando post resurrectionem videntum se praebet corpore glorioso indutum: tunc enim praeclara arte splendidae pretiosissimaeque conspiciantur vestes omnes; tamquam *Rex regum et Dominus dominantium* fulgeat totus in externo apparatu: ex. gr. vestiatur *podere* seu *stola* (veste superiore pretiosa ad pedes demissa, qua utebantur reges, sacerdotes alique dignitatis aut honoris causa) et *zona aurea*, ut describitur Apoc. 1, 13, et Dan. 10, 5. Neque in tali casu omittenda videntur ornamenta, quae in textura quandoque immiscebantur, v. gr. fimbriae aureae (Ps. 44, 14), fila aurea aut argentea (Jos. Ant. 19, 8, 2 coll. Act. 12, 21); vel ea quae acu pingebantur super telam (Jud. 5, 30 in hebr.; Ps. 44, 15), etc.

Pallium maxime necessarium omnibus.

Pallio utebantur frequentissime Judaei, 1° ad tegendum corpus, praesertim quando domo egrediebantur (intus vero solebant pallium deponere: sic Act. 12, 8 Petro e carcere egressuro ait Angelus: *Circumda tibi vestimentum* i. e. pallium tuum, et sequere me). 2° Ad dormiendum: Ruth 3, 4 Booz dormit opertus pallio suo. 3° Ad res paulo ampliores portandas: Ex. 12, 34 Israelitis, cum ex Aegypto proficiscerentur, prae festinatione tempus non fuit panes coquendi pro more fermentatos, illos sc. panes quos pro itinere afferre volebant; igitur farinam jam conspersam sed nondum fermentatam, mactra sua inclusam, *ligaverunt in palliis suis et posuerunt super humeros suos*. Ruth 3, 15 sex modii hordei in pallium Ruthae mituntur.

Imo vero, pallium tam *necessarium* videbatur, ut nullus, ne pauperrimus quidem, eo esset destitutus; ideo etiam lex statuebat ut, si in pignus datum fuisset, ante noctem redderetur: Ex. 22, 26 ex hebr. *Si pignus a proximo tuo* (sc. a viro *paupere*, ut patet ex v. 25)

acceperis vestimentum (nempe pallium), ante solis occasum reddes ei : quia ipsum est operimentum ejus ; solum est corporis ejus vestimentum in quo dormiat : coll. Deut. 24, 10-13 : Cf. q. 335, et praes. q. 553.

Q. 1007. V. De sandaliis.

Soleae in usu communi. Sandaliis seu soleis (נַעֲלִים *naal*, plur.

נַעֲלִים *nealim*) pedes vestire solebat certe Servator noster (M. 3, 11 *Cujus non sum dignus calceamenta portare*); sicut et Apostoli, Mc. 6, 9 *calceatos sandaliis* ; M. 10, 14 *Excutite pulverem de pedibus*, sc. de pedum calceamentis ; Act. 12, 8 ad Petrum *Calcea te caligas tuas* (nec obstat M. 10, 10 *Neque calceamenta* ⁽¹⁾ ut ibi explicavi). Ceterum, Judaei omnes generatim loquendo *soleas* gestabant (interdum tamen pedes nudos habebant, saepius quam nos, certe propter clima calidius); etiam pauperes seu plebei soleis utebantur, praesertim cum iter esset faciendum nonnihil longinquum.

Exempla plurima. Sic omnes et singuli Israelitae ex Aegypto migrantes calceati erant (Ex. 12, 11 *Calceamenta habebitis in pedibus*), et per totum quidem peregrinationis tempus calcei eis nunquam defuerunt : Deut. 29, 5 *Non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta... vetustate consumpta sunt* ⁽²⁾ : cf. Deut. 8, 4. Promittit Deus Is. 11, 15 fore ut, cum Judaei redibunt ab exilio Babylonico, Euphraten *calceati* transeant, i. e. tam facile ut quasi sicco pede transituri sint, puta flumine per multos (*septem* ib.) rivulos large disperso in loco quodam arenoso et vadoso : quibus verbis vult significare, eos flumine illo magno non impediendos esse ullo modo. Jos. 9, 5 Gabaonitarum calceamenta itinere detrita erant. Viro, qui uxorem fratris sui absque prolibus mortui ducere

(1) **S. Hier. minus recte.** *Ep. ad Eustoch.* de cust. virg. : « Discipuli, ait, sine calceamentorum onere et vinculis pellium ad praedicationem novi Evangelii mittuntur ; et milites, vestimentis Jesu sorte divisis, caligas non habebant quas tollerent. » Ita ille : verum, salva reverentia tanto viro debita, videtur s. Hier. respexisse solummodo ad M. 10, 10, praetermisisse vero M. 6, 9 et Act. 12, 8 ; dein vestimenta quae divisa fuerunt singulatim non enumerantur omnia, ideoque affirmare non possumus nullas fuisse *caligas*. Obiter notamus istud etiam, quod Doctor ille ait de *vinculis pellium*, i. e. certe de cingulis coriaceis vel pelliceis, accuratum non esse ; namque Jesus *pecuniam in zonis*, non ipsas *zonas*, portare prohibuit.

(2) In hoc multi *miraculum* vident haud exiguum ; Calmet vero *Dict.*, sub voc. *vest.*, aliter sentit. Et re quidem vera, verba hebraea *Non inveteraverunt vestes vestrae super vos, et calceamentum tuum non veteravit super pedem tuum* possunt sic intelligi : Non debuistis gestare vestes et soleas veteratas longoque usu detritas ; semper aderat copia lanæ et corii sufficiens ut opportune renovarentur vestes et soleae.

nolebat, *calcei* detrahebantur, ut nudipes ignominiose abire deberet : Deut. 25, 9. Mos erat, secundum Ruth 4, 7, ut, cum quis juri suo cederet, calceamentum suum solveret et alteri daret. Ex quibus locis colligitur, contra *Boch. *Hieroz.*, *calceos* in usu Hebraeorum communi fuisse : pedibus nudis iter non faciebant, nisi essent pauperrimi.

Nota in omnibus istis textibus *calceos* intelligi *soleas* seu *sandalia*, quae nunc describemus.

Sandalia describuntur. Sandalia ὑποδηματα (etym. *id quod alteri subligatur*, gall. *sous-lié, soulier*), erant simplices soleae seu crepidae (*semelles*), e corio, aut ligno, aut alia materia confectae, quibus non pedes induebantur toti, sed quae sub plantis ponebantur, ne pedes inter eundem laederentur : igitur istae soleae superiorem pedum partem detectam relinquebant, et adstringebantur per corrigias seu vittas (*rubans larges*) super pedes et super partem crurium inferiorem circumductas.

Parvi pretii erant. Calidis terris valde accommodatum est istud calceamenti genus, et apud Hebraeos tam a mulieribus quam a viris erat adhibitum. Adeo parvi pretii erat, ut quasi in proverbio diceretur de re vilissima. Ex. gr. Amos 2, 6 et 8, 6, *pro calceamento* virum vendere : sensus est *pro re vilissima* (non *pro re pretiosa*, ut quidam apud Calm. Diss. cit.). Eccli. 46, 22 Samuel nec *pecunias* nec *calceamenta* accepit, i. e. nihil omnino accepit, ne rem quidem vilissimam. Simile est Gen. 14, 23, ubi Abraham nihil vult sumere, *ne corrigiam quidem calceamenti*.

Exceptio pro mulieribus. Mulierum tamen calcei pretiosiores atque ornatiores erant : v. gr. vittis splendidis et acu pictis ad crura ligati. Sic Ez. 16, 10 memorantur *ianthini* Vulg., vel, ut multi hebraeum vertunt, e pelle quadam pretiosa confecti. Cf. Cant. 7, 1 *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis!* Similiter Judithae sandalia dicuntur Holophernis *oculos rapuisse* : Judith 10, 3 coll. 16, 11.

Calcei militum. Calceos autem, qui totum pedem includerent, Christus probabiliter non gessit : isti enim vel ad luxuriam spectabant, vel erant *caligulae* quae nonnisi a militibus portabantur, puta ferro et aere (Deut. 33, 25 de Aser *Ferrum et aes calceamentum ejus* ; 1 Reg. 17, 6 de ocreis *aereis* Goliathi), vel clavis saepe crebris

armatae, sicut illae de quibus Jos. B. ̳. 6, 1, 8. Calceos porro militibus praesertim necessarios fuisse vix notare oportet : cf. Is. 5, 27 ; Eph. 6, 15. Homerus, cum Graecos probe armatos atque ad bellum aptissimos esse dicere vult, *εὐκνημίδας* eos vocare solet.

Soleae ante mensam deponebantur. Notum est morem fuisse ut ante coenam vel prandium soleae deponerentur, atque adeo convivae nudis pedibus mensae accumberent : quod quidem in eum finem observabatur, ut nonnullum caloris levamentum pedibus esset, vel etiam ut stragulae lectorum vestes non inquinarentur. Mos autem ille, qui vigeat apud Hebraeos veteres, etiam apud Judaeos aetate Christi exstitisse certo colligitur ex L. 7, 38, ubi mulier pedes Jesu ungit ex improviso, et ex J. 13, 5 et 6, ubi Apostolorum pedes lavantur quin mentio fiat de ablatis soleis ; idque confirmatur vel ipsa exceptione quae Ex. 12, 11 statuta fuerat, pro esu agni Paschalis nocte profectionis ex Aegypto. Eadem vero consuetudo introducta erat ubicumque ad mensam non sedebatur, sed in lectulis accumbebatur : testis Plato (*Symp.* p. 213) quod Graecos attinet ; de Romanis autem saepe Plautus haec vel similia habet : *Deme soleas, bibam* ; vel *Cedo, soleae mihi, auferte mensam*.

Discalceati cum domi essent. Imo vero, quod magis est, Hebraei, non ad mensam tantum, sed generatim mox ut domum intrarent, soleas deponere solebant (Act. 12, 8 Petrus in carcere *sandalia* exuerat) : intus igitur discalceati erant plerumque. Ideo, cum dominus domum rediret, ad servorum officia referebatur imprimis corrigias sandaliorum solvere : M. 3, 11 ; Act. 13, 25.

Pedes nudati ob reverentiam. Praeterea, ob reverentiam, loco vel personae debitam, pedes etiam nudabantur : sic fecit Moyses prope rubum Ex. 3, 5 ; sic Josue coram angelo Jos. 5, 16 ; sic sacerdotes cum Sanctuarium ingrederentur (Ex. 30, 19 jubebatur eis ut tunc lavarent *manus et pedes*, nempe ut pedibus nudis at nitidis intrarent) ; sic omnes Judaei cum templum introirent, secundum Mischn. Berach. 9, 5 (1). Sic Berenice (Jos. B. ̳. 2, 15, 1) nudis pedibus et capite tonso (ob votum certe Nazareatus tempo-

(1) **Hodiedum** morem illum in Oriente vigere, praesertim inter Mahometanos, ut ante ingressum templorum calceamenta exuantur, testantur viatores omnes. Idem faciunt etiam Samaritani, cum verticem montis Garizim conculcant.

rarii) coram Floro stetit supplex. Huc, opiner, spectat illud Juvenalis *Satyr.* 6 de Hebraeis :

Observant ubi festa mero pede sabbata reges.

Vel ob luctum et paupertatem. Pariter luctus causa et tristitiae, vel in signum animi demissi, aut propter summam paupertatem et miseriam, nudis pedibus incedebant. Ez. 24, 17 Deus injungit ut Propheta consuetum de mortua uxore luctum non perficiat, adeoque *calceamenta non deponat*, quo tamquam signo (v. 24) vult praedicere tantam fore populi calamitatem, ut nemini animus futurus sit cognatos lugendi. 2 Reg. 15, 30 David, Absalomi lugens perfidiam, ex Urbe egreditur *nudis pedibus* oreque velato. Is. 20, 2 Deus jubet ut propheta nudus et *discalceatus* ambulet, ad significandam extremam miseriam ad quam captivi redigentur. De captivis *discalceatis* mentio fit 2 Par. 28, 15. Filius prodigus L. 15, 22, maxima laborans inopia, *nudipes* est. Inde facile intelligitur ignominiosum fuisse *sine calceis* publice incedere : cf. Deut. 25, 9 de calceis detractis et de sputo in vultum dejecto.

Pro pictoribus. Quae quum ita sint, pictores Jesum aliosque Judaeos in templo versantes discalceatos effingere possunt, in domibus et ad mensam id facere debent. Errant autem, si eos sic pingunt, quando scena describitur quae in plateis vel locis publicis evenit ; nisi agatur de casu luctus vel vehementissimi affectus animi (2 Reg. 15, 30 ; Is. 20, 2 ; Ez. 24, 17, 24), v. gr. cum Maria et Joannes stant ad pedem crucis, vel cum Jesus ad sepulcrum portatur.

Pedes saepe lavabantur. Ex istis omnibus explicatur ratio quare pedes, quum fere nudi essent et pulvere lutoque facile spurcitiam contraherent, tam saepe lavarentur ; et proverbium quidem olim erat *illotis pedibus* aliquid facere, pro imparate, irreverenter ; eodem fere sensu ac *illotis manibus* rem suscipere. Imo vero pedes abluere omnino necessarium erat, quotiescumque quis iter fecerat : ideo etiam inter hospitalitatis officia istud primum erat, ut significavit Christus cum Simonem reprehendens L. 7, 44 : *Intravi in domum tuam, ait, aquam pedibus meis non dedisti.*

Plura reperire est apud *Bynaeum, *De calc. vet. Hebr.*

Q. 1008. VI. De capitis tegumento.

Viri caput nudum habebant domi, sed coopertum in

itinere. Quod autem capitis tegumentum attinet, mos erat ut viri caput haberent nudum, quando *domi* versabantur (nisi propter luctum aut tristitiam velum vel pallium capiti imponerent): sic 1 Cor. 11, 4 viris probrosum dicitur caput velare, quando orant vel prophetant. Sed *in itinere* caput operiebant propter aestum solis valde periculosum in regionibus calidis: tunc enim vel pallium capiti imponebant (vide supra de pallio), vel caput tegebant linteo quadrato quod per vittam circum frontem et cervicem ligabatur, ut hodieum fit in Oriente, quale est *Couffieh* vel *Keffieh* Beduinorum. Hoc autem linteum servire poterat tamquam *sudarium*, de quo in quaest. seq.

Sacerdotes tamen et Levitae certum capitis ornamentum portabant; reges autem diademate usos fuisse, nemo ignorat. Verum, his exceptis, vulgo nullum viris fuisse videtur capitis vestimentum speciale et distinctum, ornatus gratia adhibitum, nullum certe pileorum genus, sicut apud nos. Sic Cant. 5, 2 sponsus comam suam rore madescere testatur, quod noctem sub dio exegisset. Nolim hic addere Absalomi capillos arboris ramis implicatos fuisse, ideo quod iste *caput* haberet *nudum*, quum probabile non sit in certamine nuda fuisse capita: facile supponitur tegumen per ictum ramorum fuisse abreptum.

Forte tegumen formae orientalis aliquando adhibitum.

Potuit tamen fieri ut Judaei divites vel magnates aetate Christi distinctum capitis tegumen *aliquando* adhibuerint ornatus gratia: nempe fasciam capiti circumvolutam, istius formae qua hodieum utuntur Orientales: *un turban ou fez* (forsitan *Tsaniph* צַנִּיף *fascia* capiti *circumvoluta*, virorum Job. 29, 14; mulierum Is. 3, 23; summi pontificis Zach. 3, 5: a rad. צַנֵּף *obvolvit*). Haec est opinio

*Bynaei. Obiter nota huc non spectare Dan. 3, 21, ubi mentio fit de *tiaris* trium Puerorum (isti erant magnates regni), nam ibi agitur de moribus Chaldaeorum, non Judaeorum.

Mulieres caput sedulo tegebant. Haec autem de viris tantum: namque *mulieribus* olim jam solemne erat ut, *cum in publicum progredierentur*, caput tegerent, sive pallio suo, sive velo quodam a pallio distincto, vel saltem linteo quodam albo seu sudario cf. q. 100 de vestitu B. M. V. Ibi etiam verbum dicemus de ornatu capitis a mulieribus divitibus gestato.

Q. 1009. VII. De rebus vestitus minoribus.

Nulla tibialia in usu erant: quod innuit mos lavandi pedes hospitem pulvere itineris sordidos, quodque vel ex hoc solo colligitur quod pedes statim post sandalia detracta nudi essent. Nulla etiam arctiora femoralia, nisi pro sacerdotibus Sanctuarium intrantibus, vel ad altare ascendentibus, Ex. 28, 42; coll. 39, 27; neque etiam collare, aut chirothecae (exceptio forte pro militibus, vide supra p. 924), aut annuli in digitis (sc. quod viros attinet).

Sudarium tamen Christi temporibus in usu erat: Act. 19, 12 Pauli *sudaria super languidos deferebantur*. Erat linteum parvum, quo sudor faciei detergebatur, vel quo caput operiebatur in itinere propter aestum solis (cf. q. 1008); eo etiam caput mortui involvebatur (J. 11, 44 de Lazaro sepulto; J. 20, 7 de Jesu sepulto); ac tandem usitabatur pro pecunia portanda (L. 19, 20 *mna in sudario reposita*).

Semicinctium, quale Paulus, utpote *σκηνοποιος*, gestabat, cujusque tactu aegroti sanabantur Act. 19, 12, Hebraeorum vestis fuisse non videtur.

Num phylacteria, quae Judaei fronti et brachio sinistro alligabant (q. 589), saltem quando piae vacabant precationi (Pharisaei, non populus, ea *semper* portabant), a Christo gestata fuerint, certo dici nequit: sed haud omnino improbabilis est sententia affirmans, quum omnes Judaei, exceptis Karaitis, mulieribus et servis, ea ferrent (*Smith, *Dict.*, *frontlets*), quumque Jesus eorum tantum abusum reprehenderit, M. 23, 5.

An lex praescribat phylacteria? Nota tamen non plene constare num usum illum lex praescriberet: verba enim Ex. 13, 9 coll. 16 de festo azymorum *Erit quasi signum in manu tua et quasi monimentum ante oculos tuos*, non ad literam, sed figurate sumenda videntur (cum Karaitis, s. Hier. etc.); sicut res certo se habet Prov. 3, 3; 6, 21; 7, 3; Cant. 8, 6. Imo vero, etiam ista Deut. 6, 8 *Erunt verba haec* (diliges Dominum Deum etc.) *in corde tuo... Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos... Scribes ea in limine et ostiis domus tuae*; quibus concinunt haec Deut. 11, 18 *Ponite haec verba mea* (de Deo diligendo ejusque mandatis servandis) *in cordibus et in animis vestris, et suspendite ea pro*

*signo in manibus, et inter oculos vestros collocare... Scribes ea super postes et januas domus tuae: ista, inquam, Deut. verba, quamvis sensum proprium magis innuant, tamen secundum quosdam interpretes, aliis multis repugnantibus (s. Just. Dial. cum Tryph. p. 205, s. Chrys., *Winer, a. Phyl.), metaphorice intelligenda sunt.*

Addere juvat **baculum** a Jesu, cum Palaestinam peragraret, verisimiliter manu gestatum fuisse; eo vel magis quod Mc. 6, 8 usus illius Apostolis concedatur (alius sensus est M. 10, 10); atque talis consuetudo constans est in Oriente, utpote ab ipsa natura quasi introducta. Exempla sint Gen. 32, 10 *In baculo meo*, ait Jacob, *transivi Jordanem*. Gen. 38, 18 *de baculo quem Judas manu tenebat* mentio fit. Ex. 12, 11 Hebraei ex Aegypto egressuri Agnum paschalem edere debent *tenentes baculos in manibus*. 4 Reg. 4, 29 *de baculo Elisei*.

De vestimentis Jesu, et proinde etiam Apostolorum, aliorumque Judaeorum, quorum figurae in describendis et pingendis variis Evangelii scenis effigendae sunt, hactenus disputavimus: juvat nunc pauca adjicere de B. M. Virginis aliarumque mulierum, quarum partes saepe fuere in historia Salvatoris, vestitu et habitu externo.

Q. 1010. De vestitu B. M. Virginis.

Mulierum vestitus in quo differebat a vestitu virorum?
In pingendis vestibus B. Mariae V. aliarumque mulierum Judaeorum, scitu necessarium est, feminas, velo capitis excepto, utpote quod ipsis proprium ac necessarium singulis esset ⁽¹⁾, iisdem

(1) **Mulieres honestae** non solum caput sed **vultum velabant**: olim tamen major erat libertas apud Hebraeos, namque non tanta mulieribus imposita erat necessitas velo operiendi vultum, quanta nunc in Oriente existit: Gen. 12, 14 Aegyptii vident Saram pulchram esse: 24, 16 Rebecca ad fontem veniens, absque velo aspiciendam se praebet viro etiam peregrino; pariter Rachel Gen. 29, 10; 1 Reg. 1, 12 Anna in templo precatur sine velo, atque Heli observat vultum ejus. Satis diu post Christum, praesertim per Mohammedi religionem, nempe per Korani praecepta (Kor. 33, 55, 59), introductus fuit strictissimus ac scrupulosissimus Orientalium usus. Attamen non dubitem quin aetate Christi mulieres ex honestioribus familiis (non ex infima plebe) in locis publicis velo semper caput obnuberent, tam ornatus quam verecundiae gratia: cf. 1 Cor. 11, 5. In Mischna *Chuboth* 7, 6 dicitur a moribus Judaicis alienum esse quod mulier detecto capite domo egrediatur. Saepe hunc in finem pallium suum, loco veli distincti, adhibebant (sic fecit Rebecca conspecto Isaac, Gen. 24, 65), ad similitudinem Graecarum quae *peplum* gestabant.

Pictores nimis amant nudum. Pictores hac in re ad consuetudines nostrae regionis nimis attendunt, pauloque frequentius in historiis Evangelicis velo uti deberent: *φιλογυμνους* sese prae-

vestimentorum generibus et formis ac viros vulgo usas fuisse, multo tamen ornatioribus et splendidioribus, variisque coloribus praesertim distinctis.

Quaedam particularia. Sic earum pallium erat e tela subtiliore, cum ornamentis acu pictis, magisque amplum quam virorum, adeo quidem ut retro pedes in terram saepe flueret. Nec tegumentum capitis *pulcrum* ipsis deesse solebat, praesertim si locupletes essent aut ad ampliorem familiam pertinerent. Judith 10, 3 *mitram pretiosam* capiti imponit; Baruch 5, 2 Jerusalem exornanda dicitur pallio justitiae et *corona* sive *mitra* decoris; Jezabel 4 Reg. 9, 30 caput ornamento insignivit; tandem Isaias, 3, 19 mulierum *mitras* commemorat. Neque etiam aliquis omittendus est mundus muliebris, ut inaures, annuli pretiosi in digitis, armillae, cate-nulae margaritarum circa collum etc. (cf. Is. 3, 18 sq. et Ez. 16, 10 sq., ubi praecipuus mulierum ornatus complete describitur), si agatur de divitibus, v. gr. de Lazari sororibus, de Joanna Chusae, de Magdalena etc.

Uterque sexus suas teneat vestes. Ex dictis intelligitur, feminas apud Hebraeos vel solo vestitu a viris distingui potuisse, quamvis nequaquam ea esset in vestium formis diversitas quae apud nos existat. Quare sapienter statutum erat Deut. 22, 5: *Non induetur mulier veste virili* (hebr. כְּלִי *Keli*, vase, instrumento, sub quo comprehenduntur et arma, quae viri gestare solebant et solent in Oriente), *nec vir utetur veste feminea.*

Conclusio quaedam iconographica.

Omnia autem, quae de vestibus Salvatoris aliarumque personarum ad Evangelicam historiam spectantium diximus, concludimus hac animadversione generali, **in forma ista vestimentorum** pictoribus sculptoribusque **typum dari** pulchritudine et majestate refulgentem, a quo recedere numquam oportet ⁽¹⁾, quemque nefas

bent nimium. Fateor quidem vetus esse dictum: *Liberos esse poetas ac pictores*, unde et Horat *Pictoribus atque poetis Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas*: at vero libertati cuivis limites certos denique statuendos esse, ne licentia fiat et corruptela, nemo negabit. Praeterea et alia est antiqua sententia, quasi per modum proverbii trita, quam refert Quintill. *Instit. orator.* 11: *Caput artis decere quod facias.*

(1) **Quam pulchra sit illa vestium forma.** Hoc ante omnia probe notandum est, vestimenta illa fuisse (quemadmodum et hodie dum solent esse in Oriente) lata largaque, plerumque levia,

est ideo relinquere ut nuditates quaedam minus decentes, tum in Christo quum in Apostolis piisque mulieribus, vel etiam in Angelis (*), exhibeantur.

Principium in hac materia. In iis quae de cultu corporis, de victu et vestitu Servatoris hactenus disputavimus, id principii loco posuimus, Jesum ad vulgarem usum hominum, qui ejusdem ac ipse conditionis inter Judaeos erant, generatim sese accommodasse. Quod quidem ut plenius cognoscatur, haud erit inopportunum quaedam de statu ejus et gradu inter concives singillatim annectere.

§ 4. DE CONDITIONE QUA CHRISTUS INTER JUDAEOS VIVERE DIGNATUS SIT.

Quaestio IXXI.

1° **In vita abscondita** Jesus ad honestam fabrorum conditionem, qui labore manuum victum sibi comparant, pertinebat; atque adeo status ejus seu ordo inter populum Judaeum idem fere erat ac Apostolorum plerorumque, de quibus q. 330 diximus. Igitur **pauper vixit**, hoc sensu, quod nec domos, nec bona temporalia divitum possedit (domus tamen, in qua Nazarethi habitabat, Josephi certe, erat, et probabile est Mariam matrem ejus, tamquam filiam *ἐπικληρον*, agrum quemdam hereditate acquisivisse: cf. q. 57); non tamen adeo egenus ut aeris stipem mendicaret cibosque ostiatim quaereret.

2° **In vita autem publica**, ut notavimus q. 288, magis adhuc quam in vita abscondita, rebus ad corporis necessitatem pertinentibus erat destitutus: **vere pauper** erat ipse, quippe qui nec habitationem, nec cubile, nec lapidem in quem caput reclinarer (M. 8, 20), haberet. Quam quidem vitae conditionem sapientissime elegerat, ut docet s. Th. *Sum.* 3, 40, 3, ubi variis rationibus demonstrat decuisse ut Christus in hoc mundo vitam duceret pauperem.

Ad victum tamen et vestitum quod attinet, non pauperrime aut asperse sese gerebat, sed **communem** hominum suae conditionis

utpote e tela sat subtili, proinde etiam valde flexibili (praesertim quod attineret ad mulieres) contexta; ideo, cum gestarentur, rugas prae se ferebant (*des plis*) multas et profundas, quae in imagine picta aut sculpta pulcherrimum dare possunt aspectum; eo vel magis quo ipsaemet vestium formae admodum simplices, sed simul decorosae et magnificae essent: *outré la beauté des larges draperies, la coupe elle-même des habits est simple, grave, solennelle et majestueuse.*

(1) On peint les Anges avec des nudités de *chair* scandaleuses: certes pour signifier que ce sont des *Esprits* purs! Ah! ces artistes!

(utpote Rabbi Judaeus) **usum** sequebatur, sicut supra diximus : quod quidem nullam includit repugnantiam, quum mulieres sanctae e Galilaea facultatibus suis ipsi providerent ; imo vero, novimus nec loculos ipsi defuisse, in quos mittebantur ea quae dabantur (J. 12, 6 ; 13, 29) ; ex quo colligimus ipsum tempore vitae publicae non mendicasse, sed res sponte oblatas accepisse. Certe etiam, verisimile admodum est familiam Lazari, quae dives erat, passam non fuisse ut ordinariis vitae subsidiis indigeret.

Transitio. Hanc igitur vitae conditionem, modestam plane atque humilem, sapienter sibi elegit Dominus : verumtamen, quum homines ejusdem status diversis saepe moribus rationibusque utantur, juvat breviter investigare quatenus fuerint *vivendi consuetudines*, quas Jesus singulariter secutus fuisse videatur ; simulque dicemus de *indole* ejus *nativa*, necnon de speciali *docendi ratione* ab ipso adhibita.

§ 5. CONSUETUDINES JESU IN VITA VULGARI, INDOLES ET DOCENDI RATIO.

Quaestio 1012.

Pauca indicasse, analytica ratione ac sine ordine stricto, sufficiat.

Ars manualis quam diu ? Ante vitam publicam arti fabrilis operam dabat, sicut Joseph pater ejus nutricius, et certe simul cum ipso : quod e Mc. 6, 3 *Nonne hic est faber* colligitur (quae quidem Vulgatae lectio vera est, non *fabri filius*, ut in paucis cod.). Sunt qui inde concludant ipsum tempore vitae publicae inderdum arti isti manuali se tradidisse, ut necessitatibus suis provideret, quemadmodum Rabbini istius aetatis artificium quoddam exercebant suisque laborare manibus solebant, et quemadmodum s. Paulus scenofactorius erat. Verum hoc non important verba *faber* EST ; neque ullum hujusce laboris vestigium in Evang. reperitur. Ad summum illud concedam, initio tantum vitae publicae tale quid a Jesu factum fuisse ; mox enim secum habuit mulieres pias e Galilaea quae ministrabant ei, adeo quidem ut labore manuum neutiquam indigeret ; praeterea hospitalitatis beneficio, secundum Orientalium mores, utebatur saepe (J. 4, 45 a Galilaeis excipitur ; J. 12, 2 apud Lazarum divertit etc.) ; imo eleemosynas sponte datas accipiebat (J. 12, 6 de oculis ejus).

Paupertatem qua ratione coluerit (cf. q. 288), quamvis stricte dicendus non sit *pauper*, eo nempe sensu, quem vulgo verbo tribuimus, explicavimus supra q. 1001 sq., ubi de victu ejus et vestitu et conditione fuse diximus.

Regula generalis. Ex istis compertum est, ipsum honestis gentis suae consuetudinibus sese generatim accommodasse, decoris tamen studiosum fuisse; adeoque ab omni singularis vitae ratione, ac praesertim a genere vivendi nimis austero, abstinuisse: vide ib.

Sic, ex. c., etiam **oscula**, secundum honestorum morem Judaeorum, admittebat, tum in signum amicitiae (Luc. 7, 45 *Osculum mihi non dedisti*; unde certe inter primos christianos *osculum sanctum*, Rom. 16, 16; 1 Cor. 16, 20; 2 Cor. 13, 12; 1 Thess. 5, 26), quum etiam in venerationis testimonium, sicut magistri a discipulis adventantibus osculum accipiebant (Judas Jesum osculatus est dicens *Ave Rabbi*, M. 26, 49): quo casu interdum pedes osculabantur qui singularis honoris et obsequii argumentum tradere volebant; ex. gr. peccatrix osculabatur pedes Christi L. 7, 38; admodum verisimile est idem factum fuisse a mulieribus sanctis, M. 28, 9 *Illae autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum*, προσεκύνησαν αὐτῷ, i. e. probabiliter: istae in terram sese prostraverunt pedesque Jesu amplexae et osculatae sunt, quibus gestibus honorem summum atque adorationem ei detulerunt. Nihil tamen umquam hac in re, aut alia quavis, historia Salvatoris minimum quid immoderati aut effusi nobis exhibet. Jesus absque dubio observavit quod statuunt Rabbini (*Beresch. rabba* in Gen. 29, 11), tria tantum licita esse osculorum genera: venerationis, accessus et profectionis.

Pedibus itinera facere solebat: semel tantum legitur ipsum asino vectum fuisse, sc. in ingressu triumphali. **Extra patriam** suam, Palaestinam, nonnisi **semel**, quando per partes Tyri et Sidonis transivit, peregrinatus est, Mc. 7, 24, 31; atque in ipsa patria semel tantum cum extraneis, nempe cum gentilibus, eundem conversatum fuisse refertur, J. 12, 20 sq. Non autem, sicut Judaei, sese a Samaritanis omnino separabat; J. 4, 5-42; L. 9, 52.

A rebus politicis constanter mansit **alienus**, adeo quidem ut contra Romanos, Palaestinae, vi et armis devictae, dominatores, nullum umquam dixerit verbum.

Quamvis omnes Pharisaeorum Scribarumque traditiones et praescriptiones legi adjectas non custodiret, attamen sicut optimus quilibet Judaeus **legem Mosaicam observabat** (quare id sapienter faceret, docet s. Th. *Sum.* 3, 40, 4): sic ad dies festos majores singulis annis Hierosolimam ascendebat, tributum pro templo pendebat, etc.

Hominum quidem **mitissimum** ubique se demonstravit; interdum tamen severitate dura et sancta iracundia usus est, praesertim cum Scribarum Pharisaeorumque vitia argueret, et cum negotiatores e templo bis ejiceret.

Amabilis in vita privata. Amicitiam colere tenerrime, ejusque officia studiose perficere haud detrectabat, ut ex necessitudine, quam cum Lazaro ejusque sororibus contraxit, satis comperimus: adeo quidem ut dotes ingeniique proprietates quasi oppositas in se conjunxerit. Et re quidem vera, idem ille, qui, medius inter auditores dociles, in plateis et foris, in synagogis et templo, cum auctoritate et majestate divina, tamquam Messias a Deo missus, verba faciebat, inter familiares suos et fidissimos discipulos maximam ostendit animi amantissimi sollicitudinem, et curam, et obsequium, et devotionem, imo vero plenissimam suimet ipsius oblivionem. Omnibus omnia factus, flere cum fientibus ac gaudere cum gaudentibus constanter dignatur; cor pandit semper benevolentissimum, inexhausto amore ardentissimum, ex quo praesertim factum est ut homines probos omnium gentium omniumque aetatum in dilectionem, admirationem, aestimationem ac venerationem rapuerit; orbis quoque Christianus non tantum eum tamquam Deum humiliter adoret, verum etiam tamquam *hominem amabilissimum* summaeque perfectionis exemplar intueatur et diligat.

Gravis seriusque indole visus est: imo vero, risisse aut cum quopiam jocatus fuisse non legitur. Forte a vero haud multum aberrant, qui temperamentum humanum et naturale, quod Servator sibi assumere voluit, ad genus *biliosum*, in viris omni aevo praestantissimis et animo fortissimo acerrimoque praeditis satis solemne, accedere opinati sunt.

Corporalis autem ejus natura seu **constitutio** videtur fuisse delicata, tenuis et tenerrima, perfectissime tamen temperata: unde sensus esset ipsi acerrimus; ideoque tanto acerbiores facti

sunt ejus cruciatus, ut supra q. 848, ubi de tormentis ejus, diximus. Haud adeo robustum fuisse corporis habitum, ex matura ejus morte in cruce colligunt multi. De cetero, ortus ejus ex purissima Virgine facile nobis ingerit cogitationem de carnis admirabili et subtilissima structura : s. Th. 3, 46, 6 : « Secundum corpus ejus » optime complexionatus, cum corpus ejus fuerit formatum miraculosa operatione Spiritus sancti. »

Amans solitudinis silentique, semper sistitur mente recollectus, ad res exteriores minime effusus, neque umquam turbulentus aut irrequietus, M. 12, 19.

Duae virtutes dominantur. Profundissima coram Deo *humilitas*, atque ardentissima erga homines *caritas*, usque ad plenam sui immolationem evecta (J. 10, 11, sq. *bonus pastor dat animam suam* etc.): en praecipua natura animi ejus nobilis et generosi; haec erat vis magna qua in omnibus impellebatur actionibus, quasi sedes centralis et ignea omnium ejus virtutum.

Orationi, non studio, deditus. Multum temporis piis ad Deum precibus impendebat; nullum autem librorum, etiam sacrorum, lectioni, aut cuivis scriptionis operae. Apud J. 7, 14 legitur: Jesus in Templo *docebat, et mirabantur Judaei dicentes: Quomodo hic literas scit, cum non didicerit? Respondit Jesus: Mea doctrina non est mea* etc. Vulgo hoc ita intelligitur ut Jesus dicatur cognoscere *litteras alphabeti* cum tamen non didiceret *legere*; sed sensus probabilior est: Quomodo hic *docere* potest cum non fuit edoctus in scholis? attoniti enim erant de eo quod Jesus *doceret*, et Jesus in responso loquitur de *doctrina*. Igitur possumus admittere cum Fouard (cf. q. 125) Jesum a matre sua didicisse *legere et scribere*. Saltem certum est ipsum interdum *legisse* Scripturam in Synagoga L. 4, 16, et *digito scripsisse in terra* J. 8, 6.

Non in scholis studuit. Igitur certum est Jesum scholas publicas Rabbiorum non frequentasse: quod notare debent qui Jesum puerum pueris in exemplar proponunt, ne falsum quid effutiant. Semel tantum narratur ipsum *in medio doctorum sedisse, eosque audisse et interrogasse*, eorumque quaestionibus *respondisse*, quemadmodum pueri in scholis faciunt: quod quidem evenit cum 12 esset annorum, et Hierosolymae in templo, seu in Synagoga quae ibi erat, inventus fuit, L. 2, 42 sq.

Jesum tamquam doctor.

Q. 1013. *Singularis ac propria ejus in docendo via ac ratio, seu methodus, qua in sermonibus tum ad populum, quum ad discipulos Apostolosque, usus est, exponitur supra q. 456.*

Sermo figuratus. Doctrinam suam parabolis, comparisonibus et allegoriis, ad ingenium populi Judaei, sicut et Orientalium quorumvis, accommodatis, vestire atque exornare delectabatur: cf. q. 1141. Generatim observandum est sermonem ejus valde simplicem fuisse et clarum, vulgique indocti intelligentiae perfecte congruentem: unde etiam factum sit ut tam saepe sententiis acutis, gnomis, proverbiiis, paradoxisque usus fuerit, pro more populi: Interdum tamen, praesertim circa vitae finem, et cum ad Scribas sacerdotesque Judaeos, aut ad Apostolos suos in ultima coena, verba faceret, fusiorem et profundiorum loquendi morem adhibebat, ut videre est apud s. Joannem.

Nonnumquam **actiones symbolicas**, ad exemplum veterum Prophetarum, doctrinae suae, ut eam animis magis inculcaret, adjungebat: J. 13, 1 sq. pedes lavat, ut humilitatem doceat; J. 20, 22 insufflat in Apostolos, ut Spiritum s. eis infundat; L. 9, 47 puerum in medio statuit, ut simplicitatem commendet, etc.

Solertia. Porro de solertia et prudenti moderatione ejus in repellendis et confutandis adversariis, praesertim Scribis Pharisaeisque, verbum dicemus q. 1129, 6°. **Prudenter** etiam se gerebat, quando majora suae doctrina capita, v. gr. divinitatem suam, mysterium ss. Trinitatis etc., non statim ab initio et abrupte praedicabat.

Num vero, et quousque, vulgi erroribus sese interdum accommodaverit, *negative* potius quam *positive*, examinabimus q. 1117.

Eloquentiam nimis extollunt Rationalistae. De naturali ejus eloquentiae vi et potentia, de vultu concionantis augustissimo, de gestibus ejusdem vividis ac majestate plenis, de mentis ejus admirabili aestu (germ. *innere Begeisterung*) exterius sese prodente et auditores ad assensum rapiente, aliisque id genus subsidiis humanis et naturalibus libentissime loquuntur RATIONALISTAE, istaque omnia facile ultra modum extollunt: sed pravo saepe fine, ut indolem ejus divinam et virtutem supernaturalem auferant; quasi in ipso nihil aliud quam eximium philosophum virumque

Atque idem ille Eus. utriusque recitat epistolam, et dicit se eas in archivo seu annalibus ecclesiae Edessinae reperisse syriace scriptas, et graece vertisse.

Quare non authenticae. At vero Eus. imprudenter et levius fidem habuisse videtur monumentis sibi traditis; atque hodie epistolae illae ab omnibus commentitiae censentur: imprimis ob rationes seq.:

a/ Si authenticae essent, epistola a Jesu scripta in Canonem librorum ss. recepta fuisset, et cupidissime quidem, et primo certe loco.

b/ Gelasius Papa in conc. Rom. a. 494 eam inter apocrypha ponit, ut videre est etiam ap. Gratian. I, dist. 15, can. *Sancta*, § 76.

c/ Nullus ante Eus. epistolas novit; secus, istud testimonium de Christi divinitate citatum fuisset, v. gr. adversus Arianos.

d/ Ss. Hier., Aug. et Th., ut supra diximus, docent Christum nihil scripsisse, et sapienter quidem hac in re egisse.

e/ Adduntur quaedam alia argumenta, sed haec leviora: a/ mirum esse Jesum opem distulisse usquedum in coelum ascendisset; b/ prima epistolae verba *Beatus es, Abgare, qui in me credideris, quem non vidisti*, ex J. 20, 29 (*Quia vidisti me, Thoma, credidisti; beati qui non viderunt et crediderunt*) desumpta videntur: atqui haec post resurrectionem dicta sunt a Jesu, et nonnisi a Joanne diu post mortem Christi scripta fuerunt. c/ Verba etiam Jesu *De me scriptum est, eos qui me viderint, non credituros in me, ut ii qui non viderint credentes vitam accipiant*, ex eodem loco Joannis forte oriuntur.

Ista ultima, sub litera e/ enumerata, dico leviora, imo quasi nulla: namque a/ mirum illud non est, si Jesus voluit Abgarum in fide plene instituere, ad ipsum mittendo unum ex discipulis suis; b/ et c/ possunt referri ad Is. 52, 15 et 65, 1 et 2; et forte talia non semel protulit Servator.

Cf. Danko, *Hist. rev. N. T.* p. 306; Wouters, *Diss. in hist. eccl.*, d. 5; Wetz. und W. *Dict. encycl.* a. *Abgar*: ibi omnes auctores plenissime indicantur.

Nota. Refertur, non ab Eus. quidem, sed a Moise Khorensi, historico Armeniensi seculi 5, Jesum simul cum epistola ad Abgarum imaginem suam, in sudario per miraculum impressam, misisse. Vide supra q. 996, ubi de vera Jesu effigie.

Diximus satis de epistola quam quidam a Jesu ad Abgarum scriptam autumarunt, nos vero spuriam habemus, plene persuasi Jesum nec libros nec literas exarasse; neque enim ad vitae ejus consuetudinem pertinuisse ut scriptioni operam dederit.

Quod vero in hoc § exponendum suscepimus generali quadam sententia concludemus.

CONCLUSIO HUIUSCE PARAGRAPHI 5.

Jesus perfectus etiam in vita vulgari. Nihil in universa vita, etiam quod attinet res vulgares quae minimi momenti videntur, umquam animadverti potuit quod a perfectissimo hominis exemplari ad latum unguem defecerit. De virtutibus autem ejus ac sanctitate morum singulari, quas per totum Commentarii nostri decursum cumulate descripsimus, dicere supersedemus.

Jam transimus ad aliud hujusce dissertationis argumentum, quod circa linguam Christo propriam versatur.

§ 6. Quibus **LINGUIS JESUS** uti voluerit.

Q. 1015. *Tria rerum capita* : I Christus *aramaica* lingua tamquam patria usus est; II *graece* etiam loquebatur; et III *hebraice* (stricto sensu) se nosse ostendit.

I. **Linguam Jesu propriam** et patriam, qua Judaei ea aetate in Galilaea totaque Palaestina vulgo utebantur, fuisse *Aramaeo-Palaestinensem*, seu, ut alii eam vocant, *Syro-Chaldaicam*, tam evidenter comprobatur, et ex ipso quidem Evang., ut mirum videatur id a nonnullis in dubium vocatum fuisse. Quaedam enumerabimus **argumenta**, eaque brevissime perstringemus, lectorem copiosioris cupidum expositionis amandantes ad doctissimam praeclarissimamque Dissert. J. B. De Rossi *Della ling. propr. di Cristo*, quae Parmae a. 1772 prodiit.

1° In ipsius ore verba aramaea ponuntur saepissime, ut *Raca*, *Mammona*, *Bar-Jona*, *Cepha*, *Boanerges*, *Talita Koumi*, *Ephphatha*, (Vulg. *Ephphetha*), *Corban*, *Abba*, *Amen*, et praesertim haec *Eli*, *Eli*, *lamma sabachthani* in cruce prolata.

2° Act. 26, 14 Jesus, Saulo videndum se offerens in via ad Damascus, *dialecto hebraica* eum alloquitur.

3° Istam autem linguam Christi temporibus Palaestinensium propriam fuisse, colligimus :

a/ Ex Act. 21, 40 et 22, 2, ubi Paulus ad Judaeos verba facit *lingua hebraea*, atque ideo majore cum silentio a populo auditur.

b/ Ex nomine *Akeldama* agro sanguinis dato ; pariter ex nominibus *Golgotha*, *Gabbatha*, *Bethesda*, quae ea fere aetate locis imposita fuerunt.

c/ Ex Flavio Jos., qui in Prologo *De bello Jud.* testatur se prius in gratiam gentis suae *patria lingua* scripsisse, et dein pro Romanis librum *graece* transtulisse : atqui oppositio inter linguam *graeecam* et *patriam*, demonstrat hanc fuisse Aramaicam. Idem in prooemio *Ant. Jud.* affirmat opus difficile a se susceptum fuisse, propterea quod in *alienam ac peregrinam linguam* tantam materiam traducere deberet. Alibi, *B. J.* 6, 2, 1, narrat se verba fecisse ad Judaeos *hebraico* sermone, et *B. J.* 5, 9, 2 *patria lingua*.

Hebraica transformata. Quae quum ita sint, de lingua Salvatoris, et Apostolorum, et Palaestinensium vernacula, seu, ut nos dicimus, *materna*, nullus dubitandi relinquitur locus. Sermo autem ille vocatur *hebraicus* in testimoniis supra adductis, sed hoc sensu lato sumi debet ; nam vetus lingua hebraica a multo jam tempore, videlicet inde ab exilio Babylonico, inter populum Judaicum mutata fuerat in linguam quamdam similem, quae ex Chaldaica, Syriaca, vetere hebraea aliisque vocabulis peregrinis conflata est (De Rossi, *Diss.* supra cit. 1, 5), quaeque solet designari nomine linguae *Aramaeo-Palaestinensis* seu *Syro-Chaldaicae*.

In hac autem lingua, aetate Christi, **tres** erant **dialecti** praecipuae : *Jerosolymitana* quae purior tersiorque erat, *Samaritana*, et *Galilaea* : hoc ultima rudior erat magisque barbara, et Christo Apostolisque, utpote viris Galilaeis, propria ; sub ea nempe forma quam in *Galilaea inferiore* habebat (namque in *Galilaea superiore* seu *Gentium* forma dialecti adhuc minus pura erat) ; vide supra ad M. 26, 73.

II. Verum, his positis, ulterius quaeritur utrum a Christo non alia lingua adhibita quandoque fuerit.

Ante responsum juvat statum quaestionis definire. Non disputamus de hoc utrum Christus alias linguas praeter Aramaeam noverit, namque in eo erant omnes scientiae thesauri, Col. 2, 3 ; sed an aliis **usus fuerit** in vita mortali.

Graece etiam loquebatur, sicut passim Judaei saltem huma-

niores. Ipsum enim hac lingua interdum usum fuisse, innuitur J. 7, 35 *Nunquid in dispersionem Gentium iturus est, et docturus Gentes?* Pariter J. 12, 20 Salvator cum *gentilibus* quibusdam sermocinatur. Id autem confirmatur ex eo quod id temporis ista lingua apud Judaeos, etiam Palaestinenses, in communi vitae consuetudine esset familiaris, atque in scribendo maxime legendoque adhiberetur (inde usus tam frequens versionis 70); adeo quidem ut Syrorum jam aetate mulieres et pueri cum Graecis colloquium habere possent: cf. 2 Mach. 7, 9, 11, 16, 18, 30, ubi narratur martyrium matris et septem ejus filiorum, qua occasione isti ad carnifices graecos sermonem instituebant, certe *graece*; eo vel magis quod expresse notetur matrem submitte adhortatam fuisse filium saum adolescentiorem *patria voce*. Porro, Romanorum decreta, in Judaeorum gratiam scripta, et ad urbes Phoeniciae transmissa, *graece* et latine exarata erant, teste Jos. Ant. 14, 10, 2 sq.; 14, 12, 5. Vix ullum est dubium quin *graece* lingua Pilatus ad Jesum et ad plebem Judaicam verba faceret. Praeterea, nominibus Aramacis locorum personarumque adjuncta erant nomina propria *graece* sermonis: v. gr. Cephas dicebatur etiam *Petrus*, Thomas *Didymus*, Gabbatha *Lithostrotum*, Messias *Christus*.

Igitur Palaestinenses inter se invicem, praesertim ruricolae et plebei, vel ii qui patrii moris tenaciores erant, ARAMAICE loquebantur (pro istis titulus crucis scriptus erat *hebraice*, J. 19, 20; Act. 21, 40 coll. 22, 2 Paulus libenter auditur quia loquitur *hebraice*); cum exteris vero GRAECE, quam quidem linguam eruditi a magistris, vulgus autem consuetudine didicerant.

III. Tandem et hoc notandum: Christum ostendisse linguam **hebraeam veterem** seu **sacram**, quae in Synagoga legebatur, et qua Psalmi cantabantur etiam a populo (unde puerorum Hosanna), sibi etiam cognitam esse: v. gr. cum in Synagoga capitulum Isaiae legit atque interpretatus est, L. 4, 17 sq.

De **opinionem singularem** P. Harduini, qui contendit sermonem *latinum* in usu communi fuisse apud Christum ejusque populares, nihil dicendum est, quum omni ratione et auctoritate sit destituta, atque inane commentum, quod nemini arriserit, habenda sit.

Conclusio universae dissertationis.

Atque haec hactenus de humana Christi persona ejusque vulgari vivendi et conversandi ratione : quae quidem si fusiora, aut abundantiora, aut humiliora, pio lectori videantur, veniam certe nobis deprecabitur, et, ut speramus, consequetur amor in Christum singularis et quasi nimius : ex quo nempe ortum est ac in animo nostro invaluit studium inexplabile cognoscendi atque investigandi, multo labore at simul amoenissimo, quidquid ad heroem libri nostri divinum, etiam in rebus mere corporalibus et terrenis, pertineat. Quando mundi Salvatorem, Filium Dei incarnatum, *in quem desiderant Angeli prospicere* (1 Petr. 1, 12), adoramus et in mundo conversantem sequimur mente et corde, eundem etiam oculis intueri, ejus vestimenta tangere, pedumque vestigia detegere eaque osculari cupimus vehementissime. **Christiani sumus : nihil, quod Christi fuit, a nobis alienum putamus.**

Manet una quaestio cum istis quae disputavimus in hac appendice satis arcte connexa : quae quidem non ad personam Jesu humanam, sed ad familiam ejus carnalem refertur.

De hac verbum addendum esse videtur.

§ 7. DE JESU FAMILIA.

Q. 1016. Innumera sane familia est Jesu **spiritualis** : omnes enim justī, utpote ab Ecclesia ejus sponsa geniti, filii sunt Dei adoptivi, *non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati*, J. 1, 13 : igitur omnes cum Christo arctissime junguntur vinculis cognationis mysticae et supernaturalis ; atque eo quidem pertingit ista propinquitatis vis et natura, ut cum ipso unum efficiant corpus mysticum, cujus nempe caput est ipse, justī autem totidem membra viva.

Verum, cum in hac libri parte de persona Domini terrena et humana disserimus, de ista consanguinitate animorum nunc dicendum non est. Solam itaque investigabimus **cognitionem corporalem** et naturalem.

Omnium prima, et singulari carnis propinquitate Jesu conjunctissima, est B. Maria V., mater Jesu et Θεοτοκος.

S. Joseph, tamquam verus Mariae conjux, quasi ad familiam et cognitionem Jesu carnalem pertinet. Deinde, ut videtur, erat directe

et proprie de eadem familia ac Maria, adeo ut ejus genealogia sit etiam genealogia Mariae: haec enim pròbabiliter erat filia heres et nupsit viro suae familiae: cf. q. 57.

Praeterea, parentes Mariae, Joachim et Anna, quos ex traditione novimus, ante alios nominandi sunt.

Dein recensenda est Maria Cleophae (uxor Cleophae seu Clopae), quae vocatur *soror* B. M. Virginis, nempe, ut nobis videtur, soror proprie dicta. Iste *Clophas*, probabiliter idem ac *Alphaeus*, uxori adjungendus est in tabula Jesu gentilicia.

Horum conjugum filii et filiae erant Jesu consobrini et consobrinae (*cousins germains du côté de la mère*): isti sunt, qui, secundum sententiam nostram, in Evang. *fratres* et *sorores Domini* vocantur: ex eis nominantur quatuor: Jacobus (Minor), Joses alias Joseph, Simon et Judas; atque saltem duas, forsitan plures quam duas, fuisse filias, quae *sorores Domini* vocantur, ex M. 13, 56 comperimus, quamquam earum nomina nusquam traduntur. Cf. Excurs. 34 ad calcem libri, q. 1133 sq.

Elisabeth, etsi esset de filiabus Aaron L. 1, 5, proinde ex tribu Levi, dicitur *cognata συγγενής* B. M. Virginis: ergo illa, cum marito Zacharia et filio Joanne B., ad Christi familiam accensenda est.

Quidam immerito nominantur. Salome non videtur huc spectare, adeoque nec vir ejus Zebedaeus, nec filii Jacobus et Joannes: saltem nullo nititur argumento scripturistico traditio ecclesiastica de vinculo sanguinis quod Jesum inter familiamque istam exstitisset. Cf. q. 880, not. marg.

Atque haec sunt, neque alia praeter haec, quae de cognatis et propinquis Servatoris e ss. Literis novimus, quaeque variis quæstionibus in Appendice I tractandis finem imponunt.

APPENDIX II.

TESTIMONIA ANTIQUITATIS PROFANAE DE JESU.

I. Flavii Josephi testimonium.

Q. 1017. Imprimis celeberrimum Flavii Josephi *Ant.* 18, 3, 3 testimonium subijcimus, praemonentes authentiam ejus olim jam acriter disputatam fuisse, et nostra adhuc aetate a multis in dubium vocari. Eam autem admittendam esse docet Welte *Kirchen-Lex.*, a. *Joseph*; quod et Huetius *Dem. ev.* prop. 3, 11 fuse demonstravit; et post ipsum idem fecit breviter et bene Nat. Alex. *H. E.*, in fine hist. V. T. Illo porro testimonio primus inter auctores christianos usus est Eus. *H. E.* 1, 11, et *Dem. ev.* 3, 7; illud etiam refert s. Hier. *Catal. script. eccl.*, alias *De viris illustr.*, c. 13, cujus ultimi versionem nunc recitabimus.

Recitatur. « Eodem tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen
« virum oportet eum dicere. Erat enim mirabilium patrator ope-
« rum, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt; plurimos
« quoque tam de Judaeis quam de gentibus sui habuit sectatores,
« et credebatur esse Christus [*ὁ Χριστός οὗτος ην, ipse erat Christus*].
« Quumque invidia nostrorum principum cruci eum Pilatus addi-
« xisset, nihilominus qui eum primum dilexerant perseverarunt.
« Apparuit enim eis tertia die vivens; multa et haec et alia mira-
« bilia carminibus Prophetarum de eo vaticinantibus [potius ex
« graeco: *haec et multa alia*, vel in edit. Havercampi et innumera alia
« *ἄλλα μυρία* etc.]. Et usque hodie Christianorum gens, ab hoc
« sortita vocabulum, non defecit. » Cf. Ben. XIV, *De can. ss.* I, 1,
9, et *De festis*, c. 8, 20 (1).

(1) Idem Ben. XIV ibi adducit s. Chrys. *Hom. 5 in Act.*; sed perperam, quum Doctor ille in l. c. de testimonio Josephi circa cladem Jerosolymitanam loquatur.

Objectiones solvuntur.

Quatuor praecipuae sunt difficultates, quae adversum authenticam istius loci suspicionem movent :

1° A Josepho, qui Judaeus erat, affirmari Jesum fuisse Christum seu Messiam (graece cum art. *le Messie*) : quam quidem asseverationem s. Hier. paululum mutavit, in versione sua dicens : *credebatur esse Christus*. — Forsitan sensus verborum est : *pro istis*, vel *secundum istorum opinionem*, ipse erat Christus ; adeo ut s. Hier. non tam verba Josephi quam sententiam expresserit. Alii sic : *ipse erat Christus*, supple *ὁ λεγόμενος*, ipse erat ille qui vocatur nunc *ὁ Χριστός*. Et reipsa vulgo ita vocatum fuisse Jesum, patet ex verbis Tac. et Suet. mox citandis.

2° Objicitur Jesum non habuisse *plurimos de gentibus sectatores*. — Respondet Nat. Alex., Josephum ad suum tempus respexisse, quo jam multi gentiles in Christum credebant. Verum hic sensus non est obviuS, auctor debuisset dicere *habet*, loco *habuit* ; dein, quum mentio de morte Jesu sequatur, sermo haberi videtur de discipulis quos in vita mortali sibi adjunxit. Ideo sunt qui putent reipsa plurimos gentiles (proselytos portae), qui inter Judaeos versarentur, ipsi credidisse, nihilque in hac affirmatione inveniri quod Evangelicae historiae certo et plene repugnet : vide J. 12, 20 sq.

3° Josephus non credebat in Jesum, adeoque dicere non potest ipsum ad vitam revocatum fuisse, et antiqua V. T. oracula in eo eventu confirmata fuisse. Deinde innuit ipsum non hominem, sed Deum fuisse : *σοφὸς ἀνὴρ, εἶγε ἀνδρὰ αὐτοῦ λεγεῖν χρῆναι* ; quod a mente Josephi alienissimum erat. — Resp. Non ex suamet ipsius sententia, sed ex publica fama et christianorum fide loquitur historicus ille. Forte etiam, cum dicit *ἀνδρὰ* non *ἀνθρώπου*, cogitat ipsum virum singularem, vatem divinum, non proprie Deum.

4° Locus ille erat Origeni ignotus, qui de eo silet, quamvis contra Celsum recitet verba Josephi de Joanne B. et de Jacobo. — R. Certe hoc mirum dici debet ; verum, argumentum est mere negativum, quod testimoniis Eus. et s. Hier. praevalere nequit.

Fontes disputationis. Videsis amplissimas hac de quaestione dissertationes in edit. graeco-lat. Havercampi operum Flavii Josephi, Amstelod. 1726, 2 vol. in-f. Recentiora opera in utramque

sententiam, tum affirmantem quum negantem, indicat *Winer *Rwb.*, a. *Jesus*, qui testimonium saltem partim rejicit. Plurima alia nota facit Danko *H. rev. N. T.* p. 308, qui praeterea quaestionem cumulatissime et praeclarissime pertractat, et pro authenticia strenue pugnat. Idem facit brevius sed luculentissime Wouters *Diss. in hist. Eccl.* 1868. Scriptor quidam anonymus, in *Rev. des sc. eccl.* Mars 1878, dicit omnibus notum esse locum istum authenticum non esse: quam quidem incredibilem affirmationem nullo fulcit argumento doctor iste fidentissimus.

Haereo ego: quare? Ad me quidem quod attinet, si sententiam meam prodere liceat, fateor me haud leviter commoveri et turbari objectionibus illis *internis*, quas supra posui, praesertim tribus prioribus. Cum Josephi verba absque opinione praejudicata legimus, eaque sensu obvio et naturali intelligimus, sicut jacent, secundum regulam exegeseos primariam, quam contra Protestantes et Rationalistas in studio s. Scripturae tam saepe urgemus, statim in mente oritur dubitatio quaedam, quae, ut mihi videtur, non facile nec perfecte dispellitur responsis atque interpretationibus a viris doctissimis traditis.

Forte quaedam interpolata. Certe mihi persuadere non possum testimonium universum esse rejiciendum, quum valde mirum esset historicum illum, qui de Joanne B. et Jacobo loquitur, de Jesu omnino tacuisse: verum, quasi invitus ducor in suspicionem quaedam verba ab aliena manu forte adjecta fuisse. Id tamen affirmare dicere non ausim, propter argumenta *externa*, eaque validissima et numerosissima, quae authenticiae favent. Judicium ea de re postremum doctioribus relinquo, neque is sum qui eorum sententiae obstinate repugnem.

Bona consideratio. De cetero « Non admodum indigemus, inquam cum Danko, hoc monumento, cum Divinitati Jesu Christi, quae certissimis et firmissimis nititur argumentis, nihil decedit, etiam si ut suppositum rejiciamus. Unde non est nimium taxanda eorum agendi ratio, qui malunt hoc argumento non niti; ne infirmis armis pugnare videantur, ubi validissima non desunt. »

II. Acta Pilati.

Q. 1018. De *actis Pilati* ad Tiberium Caesarem missis cf. Calm.,

Diss.; Ben. XIV, *De can. ss.* I, 1, 2; Danko, *Hist. rev. N. T.* p. LX; Wouters, *Diss., in hist. eccl.*, d. 6. Eorum authenticam admittit A Lap. in M. 27, 26; sed huic interpreti iudicium *criticum* saepe deficere notum est.

Primitus exstiterunt. Certe probabilissimum est, Pilatum ad Tiberium scripto retulisse quae ad causam Jesu spectarent; is enim mos erat vetus provinciarum rectoribus, ait Eus. 2, 2, ut quidquid novi contingeret imperatori nuntiarent: quod vel ex Plinii ad Trajanum literis, quas de rebus christianorum accurate scripsit, confirmatur. Praeterea, jam ab antiquissimis temporibus cognita erant *Acta Pilati*, ut constat tum ex s. Just., *Apol.* I, 35 et 48, quum ex Tert. *Apolog.* 5 et 21: hic autem Tert. narrat Tiberium, post acceptam Pilati relationem, senatui proposuisse ut Jesum inter deos admitterent, istud tamen probatum non fuisse. Jam vero Just. sec. 2, et Tert. sec. 3, in apologia ad imperatorem Romanumque senatum missa, ad acta Pilati omnino non provocassent, si de iis non constitisset certissime. Porro Eus. 2, 2 idem dicit, et verba quidem Tertulliani graece recitat. Obiter de actis Pilati mentionem etiam faciunt s. Epiph. *Haer.* 50, 1; s. Chrys. *in 2 Cor. h.* 26, 4, ubi ait Senatum noluisse Jesum deorum albo inscribere; Oros. *Hist.* 7, 4; s. Greg. Tur. *Hist. Franc.* I, 23.

Nunc interpolata. Verum Acta quae nunc exstant (edita a Fabricio *Cod. Apocr.*, accuratius a Thilo, *Cod. Apocr.* 1853), non genuina (ita in *Dict. Encycl.* Wetz. u. Welte, *Apocr.*), sed jam mutata, adhuc tamen genuinis similia videntur. Quae in Actis Pilati veteres legebant, nunc magna ex parte reperiuntur in Ev. Ps.-Nicod., in epist. Pilati, in *Ανταφορά Πιλάτου*, et in *Παραδοσι* Pilati. Tempore Eusebii jam nulla probabiliter exstabant acta Pilati genuina, siquidem auctor ille ea non recitat, quod tamen facit de aliis monumentis minoris ponderis.

An Tiberius voluit Jesum inter deos scribere? OBJICITUR verisimile non esse Tiberium tantopere de Christo curasse, ut de eo in deorum albo admittendo retulerit ad senatum; eo vel magis quod ille non diu post mortem Jesu vixerit (utpote defunctus a. 37), atque adeo fama Jesu nondum fuerit admodum insignis. Praeterea, si retulisset, Senatus ejus petitioni certe non restitisset.

R. Haec sane satis mira videntur nobis, et nata sunt dubitatio-

nem menti injicere haud levem : imo vero Hefeles, in *Dict. Encycl. Wetz. u. Welte*, a. *Claudius*, affirmat veterem traditionem de consilio Tiberii Christum inter deos referre cupientis « nullo « prorsus niti fundamento ». Ista tamen obiectio viris quibusdam eruditis (citatis ap. Danko et Wout.) non tanta visa est ut testimonia positiva, praesertim s. Justini et Tertulliani, vinceret. Interim Calmet, *Diss. spec.*, animadvertit, et merito quidem, in iis quae Tert. ex Actis Pilati recitat sat fuse, haud pauca esse quae stylum Tertulliani barbarum redolent, quaeque certe ita non scripsisset Pilatus. — Quod autem attinet ad senatum, minor difficultas est, quum hic rem petitam recusaverit in gratiam et honorem ipsius Tiberii : namque Tert. ait : « Quia (Tiberius) in se non probaverat « [in deorum album referri], Senatus respuit. »

Quid censeam ego. *Επιγραφισις*. Pilatum de causa Jesu ad Imperatorem scripsisse facile credam, sed quibus verbis et quo sensu minus certum est. Tiberium vero de re eadem ad Senatum retulisse, non ausim negare, quamvis haeream ; tandem, ipsum voluisse ut in albo deorum nomen Jesu inscriberetur, vix mihi persuadere possim.

Atque haec quidem de *Actis Pilati*.

III. Alia testimonia.

Q. 1019.

Ex *Abgari epistola* nihil colligere decet, quum ista spuria sit, ut supra q. 1014 diximus.

Magni autem ponderis est **celeberrimum Taciti Ann. 15, 44 testimonium** de Christo et de Christianis : « Ergo abolendo rumo-
« ri (jussu fuisse incendium) Nero subdidit reos, et quaesitissimis
« poenis adfecit, quos per flagitia invisos vulgus *Christianos* appel-
« labat. Auctor nominis ejus Christus, Tiberio imperitante, per
« procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repres-
« saque in praesens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non
« modo per Judaeam, originem ejus mali, sed per Urbem etiam,
« quo cuncta undique atrociora aut pudenda confluunt celebrantur-
« que. Igitur primum correpti, qui fatebantur, deinde indicio eorum
« multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii quam odio

« humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut
 « ferarum tergis contexti laniatu canum interirent, aut crucibus
 « affixi, aut flammandi atque ubi defecisset dies in usum nocturni
 « luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, et
 « Circense ludicrum edebat, habitu aurigae permixtus plebi, vel
 « curriculo insistens. Unde, quamquam adversus sontes et novissi-
 « ma exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate
 « publica, sed in-saevitiam unius absumerentur. »

Obiter nota verba Taciti de *odio Christianorum in genus humanum* vera non esse nisi in contrarium sensum ; ut dixi ad M. 24, 9.

Cf. etiam **Plin.**, *ep.* 10, 97, ubi a Trajano rogat quomodo contra christianos in judicio agere debeat : testatur magnum tunc (a. 110) jam fuisse eorum numerum (loquitur de Bithynia provincia sua), eosque hymnum *Christo tamquam Deo* canere. Citatur ap. Rohrb. *Hist.* 1. 24.

Praeterea videsis Lamprid., *Vita Alex. Sev.* 29, 43 ; Porphyr., *De philos. ex orac.*, apud Eus. *Dem. evang.* 3, 7 ; Liban. apud Socrat. *H. E.* 3, 23 ; Lucian., *Mors Peregr.* 11, 13.

Disputatur de testimonio Suet., *Claud.* 25 : « Judaeos impul-
 « sore Chresto assidue tumultuantes Roma (Claudius) expulit. »
 Sunt qui dubitent (*Ernesti et Wolf in *Suet.*) utrum sub nomine *Chresti* intelligendus sit *Christus Jesus* : forte, aiunt, aliquis *Chrestus* Judaeus hellenista tunc Romae tumultuum Judaicorum impulsor erat (nomen *Chrestus*, gr. χρηστος, *utilis, bonus*, de libertis saepe occurrit in lapidibus). Tamen facile fieri potuit ut nomen peregrinum *Christus* in consuetum *Chrestus* commutatum fuerit, et ut exstiterint tempore Claudii graves dissensiones et rixae Judaeos inter et Christianos, seu potius, ut Judaei, sicut ubique faciebant (teste libro *Actuum* Ap.), acres moverint adversus Christi fideles persecutiones, e quibus tumultus orti fuerint : quum vero inter tumultuantes semper de *Christo* lis esset, putabat certe Claudius istum *Christum* virum esse tunc viventem, qui primus esset praecipuusque turbae et discordiae auctor. In *Act.* autem 18, 2 de isto Claudii edicto mentio fit, verum nihil ibi dicitur de causa ejus, aut de Judaeis christianos vexantibus : refertur enim Judaeum quemdam, nomine Aquilam, nuper venisse ab Italia cum uxore eo quod praecepisset *Claudius discedere omnes Judaeos a Roma*.

Testimonia, quae de Jesu in talmude et apud Rabbīnos leguntur, nonnisi polemicum finem habent: atque famosum opusculum, contumeliis plenum, cui inscriptio **Toledoth Jesu** תולדות ישו, nihil aliud est (teste *Win., Rwb., Jes.) quam miserum et spurium commentum calumniatorum Judaeorum, nulla fultum auctoritate historica. Istud igitur nimii facit Rohrbach. *Hist.* 1. 24.

In *Coran* autem nihil quaerendum, quum plane constet nonnisi fabulas ibi haberi.

APPENDIX III.

Quaestio 1020.

TABULA SYNOPTICA VITAE JESU CHRISTI,

SECUNDUM

CONCORDIAM QUATUOR EVANGELISTARUM ORDINE CHRONOLOGICO DESCRIPTA,
ADJECTIS PLERUMQUE LOCORUM DEFINITIONIBUS.

Nota 1° in hac tabula haberi brevem **analysim** universae historiae Evangelicae : eam saepe percurreret qui distinctam Evangelii cognitionem sibi efformare cupit.

2° Ibi etiam varia **itinera** quae Christus suscepit indicantur : ad horum intelligentiam coram oculis habeatur tabula geographica huic operi praefixa.

3° Ordinem Lucae regulariter sequimur, nonnullis exceptis, ut videre est ex rerum serie quae in tertia columna habetur. Idem a nobis observatum fuisse quod attinet ad J., columna quarta demonstrabit. Igitur, fere omnia facta quae apud utrumque leguntur, eadem ratione qua in ipsis eorum Evang. traduntur, inter se succedunt in nostra synopsi. Quod autem spectat ad M. et Mc., hoc non semper fieri potuit, quum illi ordinem chronologicum non tam stricte secuti fuerint.

S. MATTHAEUS		S. MARCUS.		S. LUCAS.		S. JOANNES
--------------	--	------------	--	-----------	--	------------

Prooemium s. Lucae et s. Joannis.						
-----------------------------------	--	--	--	--	--	--

I, 1-4

I, 1-14

I, 16-18

Ortus s. Joannis Baptistae ab Angelo praedicatur (in Templo Jeros.); ejusdem refertur conceptio (in Hebron?).

I, 5-25

Sex menses postea nuntiatur et Incarnatur Christus (in Nazareth), 25^a Martii.

I, 26-38

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

B. Maria V. Elisabetham invisit : *Magnificat*.

| | 1, 39-56 |

Joannes Bapt. nascitur : die octavo circumciditur : *Benedictus*. Vita ejus abscondita in locis desertis.

| | 1, 57-80 (fin.) |

Antequam narratur ortus Christi, series generis ejus recensetur.

1, 1-17 | | 3, 23b-38 (fin.) |

Dein exponitur quomodo s. Joseph admonitus fuerit de miraculosa conceptione Jesu in utero Virginis Mariae.

1, 18-24 | | |

Christus Bethlehemem nascitur, die 25 Decembris, circiter 4 annis ante aeram vulgarem.

1, 25a ; 2, 1a | | 2, 1-7 |

Pastores statim post ortum pueri, eadem nocte, ab Angelo moniti, veniunt eum adorare.

| | 2, 8-20 |

Circumcisio die octavo, qua occasione nomen puero imponitur (in Bethlehem), 1^a Januarii.

1, 25b (fin.) | | 2, 21 |

Adoratio Magorum (in Bethlehem), 6^a Januarii, secundum opinionem communem.

2, 1b-12 | | |

Jesus Deo offertur et B. M. V. expiatur in Templo Jeros., die 40 post natum puerum, 2^a Februarii. Simeon et Anna.

| | 2, 22-39a |

Fuga in Aegyptum jussu Angeli, certe paulo post oblatum Jesum.

2, 13-15 | | |

Caedes puerorum in Bethlehem et vicinia.

2, 16-18 | | |

Post mortem Herodis, reditus ex Aegypto et habitatio in Nazareth.

2, 19-23 (fin.) | | 2, 39b |

Pueritia Jesu. Duodecim annos natus in Templo invenitur. Adolescentia ejus seu vita abscondita in Nazareth.

| | 2, 40-52 (fin.) |

Vita Jesu publica.

Joannes B. viam Messiae praeparat : ideo proximum ejus adventum praedicat et poenitentiae baptismum confert : prope Jordanem, anno 15 Tiberii Caesaris, circa autumnum, ut videtur.

3, 1-10 | 1, 1-6 | 3, 1-14 | (1, 6-8)

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

1^m Testimonium de Christo edit Joannes B.

3, 11 et 12 | 1, 7 et 8 | 3, 15-18 |

Christus venit a Nazareth ad Joannem, a quo baptizatur in Jordane, haud procul a Jerichunte in ripa Jordanis occidentali : hoc evenit die 6^a Januarii, secundum veterem Ecclesiae traditionem.

3, 13-fin. | 1, 9-11 | 3, 21-23a | (1, 32b, 33)

Jejunium et tentatio, in solitudine Quarantanae, haud procul a Jerichunte.

4, 1-11 | 1, 12 et 13 | 4, 1-13 |

2^m Testimonium de Christo dat Joannes B., ad Judaeorum legatos, in Bethania ubi erat Joannes baptizans.

| | | 1, 15, 19-28

Altero die Jesus, a deserto redux, venit ad Joannem B., qui tunc 3^m testimonium de ipso profert.

| | | 1, 29-34

Sequente die tres discipuli, excitati verbis Joannis, Jesum sequi incipiunt; quibus duo alii postridie se adjungunt.

| | | 1, 35-fin.

Post dies tres Jesus relinquit Judaeam, et cum discipulis illis vadit Canam in Galilaea haud procul a Nazareth, ubi nuptiis adest et 1^m facit miraculum : duobus fere mensibus post baptismum.

| | | 2, 1-11

Cum tota familia sua descendit Capharnaum, ubi aliquot tantum diebus manet.

| | | 2, 12

1^m Pascha vitae Christi publicae.

A Capharnaum ascendit Hierosolymam, et e templo ejicit vendentes.

| | | 2, 13-17

Templum corporis sui solvendum esse praedicat (in eadem urbe).

| | | 2, 18-fin.

Colloquium cum Nicodemo de regeneratione (ibidem).

| | | 3, 1-21

Manet in Judaea (v. 22), per 8 fere menses. Joannes Bapt., qui tunc baptizabat in Aenon, 4^m de ipso reddit testimonium, occasione disputationis quae inter discipulos suos orta erat. Testimonium illud ab ipso scriptore confirmatur, a v. 31.

| | | 3, 22-36 (fin.)

In carcerem conjicitur Joannes B. : ideo Jesus ad Galilaeam revertitur, iter brevius eligens, nempe per Samariam.

4, 12 | 1, 14 et 15 | 3, 19 et 20 | (3, 24) 4, 1-3

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

Transiens per hanc provinciam 4 mensibus ante messem, colloquium cum muliere Samaritana habet prope Sichem. Docet tempus messis spiritualis instare. Multi Samaritani credunt in ipsum.

| | | 4, 4-42.

Cum Galilaeam ingressus erat (L. 4, 14a; J. 4, 43), negligit Nazareth (M. 4, 13a), quia nemo propheta in patria sua (J. 4, 44), ab aliis autem Galilaeis bene excipitur (J. 4, 45). Canam veniens, filium reguli sanat (2^m mirac.).

| | | 4, 46-fin.

Inde pergit Capharnaum, illudque oppidum in habitationem eligit.

4, 13b-16 | | |

Ibi variisque in locis vicinis regnum Dei praedicat.

4, 17 | | 4, 14b et 15 |

Quodam die venit Nazarethum et in synagoga docet: Judaei eum praecipitem deicere volunt.

| | 4, 16-30 |

Redit ad mare Galilaeae: primum piscatus miraculum, cujus occasione quatuor discipulos, sc. binos fratres, ad *continuum* secum societatem vocat.

4, 18-22 | 1, 16-20 | 5, 1-11 |

In synagoga Capharnaumi docet et daemonicum liberat.

| 1, 21-28 | 4, 31-37 |

Socrum Petri sanat, multasque alias facit curationes (in Capharn.).

8, 14-17 | 1, 29-34 | 4, 38-41 |

Mane precibus vacat. Circuit per Galilaeam, multa stipatus turba.

4, 23-25 (fin.) | 1, 35-39 | 4, 42-44 (fin.) |

Sanatio leprosi in una e civitatibus Galilaeae.

8, 1-4 | 1, 40-45 | 5, 12-16 |

Tempestas sedata (cum lacus trajicitur ut latus ejus orientale petatur).

8, 18, 23-27 | 4, 35-40 (fin.) | 8, 22-25 |

Daemonum expulsio apud Gadarenos et porci possessi (*côté sud-est du lac*).

8, 28-34 (fin.) | 5, 1-20 | 8, 26-39 |

Redit Capharnaum (lacu trajecto), ubi sanat paralyticum per tectum, amotis tegulis, ante ipsum depositum.

9, 1-8 | 2, 1-12 | 5, 17-26 |

Matthaeus vocatur ad apostolatum, in telonio illius oppidi, prope mare; convivio excipit Jesum. Pharisei Salvatorem reprehendunt quod cum publicanis et peccatoribus manducet, sed ab ipso confutantur.

9, 9-13 | 2, 13-17 | 5, 27-32 |

Jesus rogatur quare discipulis non jubeat ut jejunent.

9, 14-17 | 2, 18-22 | 5, 33-39 (fin.) |

S. MATTHAEUS		S. MARCUS		S. LUCAS		S. JOANNES
--------------	--	-----------	--	----------	--	------------

Sanatur hemorrhoissa, et filia Jaïri ad vitam revocatur (in Capharnaum).

9, 18-26		5, 21-43 (fin.)		8, 40-56 (fin.)	
----------	--	-----------------	--	-----------------	--

Duos caecos et daemoniacum mutum curat (in domo sua Capharnaumi).

9, 27-34					
----------	--	--	--	--	--

2^m Pascha.

A Capharnaum ascendit Hierosolymam ad festum Paschatis : sanat paralyticum prope piscinam *Bethesda* ad portam *Probaticam* (Vulg. *piscinam Probaticam*, *hebraice Bethesda*).

				5, 1-47 (fin.)	
--	--	--	--	----------------	--

Cum Hierosolyma redit in Galilaeam, in sabbato *secundo-primo* (aliquantulum post Pascha, frumento jam maturescente), discipulos spicas *sabbato* vellentes excusat.

12, 1-8		2, 23-28 (fin.)		6, 1-5	
---------	--	-----------------	--	--------	--

Manum aridam *sabbato* curat (in quadam Galilaeae synagoga).

12, 9-14		3, 1-6		6, 6-11	
----------	--	--------	--	---------	--

Ad mare Galilaeae recedens, multa facit miracula. Mansuetudo ejus olim jam praedicta.

12, 15-21		3, 7-12			
-----------	--	---------	--	--	--

Collegium duodecim Apostolorum constituitur solemniter (in monte octo Beatitudinum, haud procul a latere occidentali istius maris).

		3, 13-19		6, 12-16	
--	--	----------	--	----------	--

Concio Montana, fuse apud M., summatim autem apud L.

5, 1-7, 29 (fin.)				6, 17-49 (fin.)	
-------------------	--	--	--	-----------------	--

Venit Capharnaum, centurionisque servum a morbo salvat.

8, 5-13				7, 1-10	
---------	--	--	--	---------	--

Filium viduae in Naim (prope montem Thabor) ad vitam revocat.

				7, 11-17	
--	--	--	--	----------	--

Joannes B. duos discipulos ad Jesum mittit : hic autem Joannem egregie laudat, Judaeos vero dure reprehendit.

11, 1-19				7, 18-35	
----------	--	--	--	----------	--

Civitatibus Galilaeae exprobrat incredulitatem.

11, 20-24				(10, 13-15)	
-----------	--	--	--	-------------	--

Peccatrix inter convivium in domo Simonis Pharisei (forsitan Capharnaumi, saltem in Galilaea) Jesu pedes ungit : parabola de duobus debitoribus.

				7, 36-50 (fin.)	
--	--	--	--	-----------------	--

Mulieres piae e Galilaea ipsum deinceps comitantur eique ministrant in itineribus ejus.

				8, 1-3	
--	--	--	--	--------	--

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

In navicula (ad litus maris Genesareth) varias parabolas de regno coelorum proponit : et primo quidem parabolam de seminante.

13, 1-23 | 4, 1-20 | 8, 4-15 |

Obiter repetitur doctrina de lucerna non abscondenda etc.

(5, 15) | 14, 21-25 | 8, 16-18 |

Parabola de zizaniis quae inimicus homo semini bono adjicit.

13, 24-30 et 36-43 | | |

Id. de semine sponte germinante ;

| 4, 26-29 | |

Id. de grano sinapis quod in magnum fruticem crescit ;

13, 31 et 32 | 4, 30-32 | (13, 18-19) |

Id. de fermento quod magnam farinae massam agitat ;

13, 33 | | (13, 20-21) |

Quare in praedicatione utatur parabolis.

13, 34, 35 | 4, 33, 34 | |

Parabola de thesauro, de margarita et de sagena. Scriba doctus cui similis.

13, 44-52 | | |

Cognati Christi veniunt eum tenere et stant foris. Veri ejus propinqui sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt.

(12, 46-50) | 3, 20-21 | 8, 19-21 |
| (3, 31-35) | (11, 27 et 28) |

Jesus Nazarethi contemnitur (altera vice).

13, 53-58 (fin.) | 6, 1-6 | |

Missio Apostolorum praeparatoria : praecepta et doctrinae.

9, 35-10, 42 (fin.) | 6, 7-13 | 9, 1-6 |

Herodes, fama Jesu audita, timet ne Joannes B., cui paulo ante caput abscindere fecerat, vitam recuperaverit.

14, 1-2 | 6, 14-16 | 9, 7-9 |

Obiter narratur martyrium Joannis Bapt., quod antea jam ei illatum fuerat.

14, 3-12 | 6, 17-29 | |

Apostoli, ab itinere evangelico reduces, in solitudinem Bethsaidae (*nord-est du lac*) cum magistro secedunt, ubi panes primum multiplicantur. Paulo ante Pascha, cum jam magna turba peregrinabatur per Peraeam in Jerusalem.

14, 13-21 | 6, 30-44 | 9, 10-17 | 6, 1-15

Jesus fugit ne rex proclametur. Ambulat super mare, et mane redit in latius stagni occidentale, nempe in terram Genesareth, ubi multos sanat infirmos ; indeque pergit Capharnaum.

14, 22-36 (fin.) | 6, 45-56 (fin.) | | 6, 16-21

S. MATTHAEUS		S. MARCUS		S. LUCAS		S. JOANNES
--------------	--	-----------	--	----------	--	------------

Eodem die, in synagoga hujus civitatis, occasione panis miraculosi quem pridie dederat, de ss. Eucharistia aliquando ab ipso instituenda longe lateque sermonem habet.

				6, 22-72 (fin.)
--	--	--	--	-----------------

3^m Pascha (J. 6, 4): incipit annus ultimus vitae Christi publicae.

Christus hoc Pascha Jerosolymis non celebrat, vel saltem statim redit in Galilaeam, quia *in Judaea inimici quaerunt eum interficere*.

				7, ^I
--	--	--	--	-----------------

De falsis Pharisaeorum traditionibus, in specie de more saepius lavandi manus; proinde de vera et falsa munditie (in Capharnaum?).

15, 1-20		7, 1-23		
----------	--	---------	--	--

Servator in partes Tyri et Sidonis secedit. Mulier Chananaea.

15, 21-28		7, 24-30		
-----------	--	----------	--	--

Inde venit inter medios fines Decapoleos (ad latus stagni orientale), ubi multos sanat infirmos, inter quos surdo-mutum.

15, 29-31		7, 31-37 (fin.)		
-----------	--	-----------------	--	--

Panes iterum multiplicat (in loco deserto regionis indicatae).

15, 32-39 (fin.)		8, 1-9		
------------------	--	--------	--	--

Lacu trajecto venit in partes Dalmanuthae prope Magedan, ad litus stagni occidentale). Petitio signi de coelo.

16, 1-4		8, 10-13		(12, 54-57)
---------	--	----------	--	-------------

Jesus lacum iterum transmittens; litus repetit orientale. Cavendum a fermento Pharisaeorum.

16, 5-12		8, 14-21		
----------	--	----------	--	--

Bethsaidae (*nord-est du lac*) caecum sanat.

		8, 22-26		
--	--	----------	--	--

In partibus Caesareae-Philippi (ad septentr. Bethsaidae) Petro primum verbis gravissimis promittit.

16, 13-20		8, 27-30		9, 18-21
-----------	--	----------	--	----------

Cruciatu et mortem suam praedicat; Petrum dure increpat.

16, 21-28 (fin.)		8, 31-39 (fin.)		9, 22-27
------------------	--	-----------------	--	----------

Post sex dies transfiguratus est (in monte Thabor?). Elias venturus.

17, 1-13		9, 1-12		9, 28-36
----------	--	---------	--	----------

Cum descendisset de monte, lunaticum, a daemone possessum, sanitati restituit.

17, 14-20		9, 13-28		9, 37-43
-----------	--	----------	--	----------

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

Mortem suam disertis verbis iterum nuntiat.

17, 21 et 22 | 9, 29-31 | 9, 44 et 45 |

Ultimum venit Capharnaum, ubi pro se et Petro didrachma solvit, statere in ore piscis invento.

17, 23-26 (fin.) | | |

Apostolorum contentio de principatu et commendatio humilitatis. *Qui vos recipit me recipit.*

18, 1-5 | 9, 32-36 | 9, 46-48 |

Joannes quemdam exorcistam, qui Jesum non sequitur, vult prohibere.

| 9, 37-40 | 9, 49-50 |

Contra scandalum.

18, 6-10 | 9, 41-49 (fin.) | |

De ove perditâ.

18, 11-14 | | | (15, 4-7)

Correctio fraterna. *Ubi sunt duo vel tres etc.*

18, 15-20 | | |

Injuriarum condonatio. Parabola de servo debitore, qui suo debitori vicissim condonare renuit.

18, 21-35 (fin.) | | |

Servator e Galilaea Hierosolymam ascendit ad dies festos Scenopegiae, non manifeste, sed quasi in occulto. Deinceps, ut videtur, non amplius praedicavit in Galilaea.

| | 9, 51 | 7, 2-10

Quum per Samariam transit, incolae eum excipere abnuunt⁽¹⁾. Filii Zebadaei, qui volunt ut ignis de coelo super istos descendat, severe reprehenduntur.

| | 9, 52-56 |

Quidam Christum sequi cupiunt, sed generoso animo non ducuntur (in itinere ad Urbem pro festo Scenopegiae).

8, 19-22 | | 9, 57-62 (fin.) |

Septuaginta duos discipulos ante faciem suam mittit, qua occasione partim renovat praecepta quae antea dederat Apostolis, quando eos ad praedicandum miserat. Reditus eorum.

| | 10, 1-20 |

Laudat Deum quia se patefacit parvulis. *Venite ad me*: jugum suave.

11, 25-30 (fin.) | | 10, 21-24 |

(1) Aliqui sic: cum intendit ire per Samariam, antequam provinciam illam intrat, praemittit nuntios; Samaritani autem nolunt transitum permittere, atque ideo Jesus abiit alio, puta eum iter fecisse secus itus Jordanis.

S. MATTHÆUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

Festo Scenopegiae mediante (medio Octobri) docet in templo. Dissensio inter Judaeos de ipso. Sententia favens Nicodemi.

| | | 7, 11-53 (fin.)
Pernoctat in monte Oliveti, et mane in Templum revertitur, ubi sedens docet. Mulier adultera.

| | | 8, 1-11
Altera praedicatio in Templo, in qua divinitatem suam satis aperte asseverat, inter alia dicens : *Antequam Abraham fieret, ego sum*. In eo est ut lapidetur : abscondit se, et dein Templo egreditur.

| | | 8, 12-59 (fin.)
Praeteriens caecum natum sanat. Diligentissimum hac de re examen a Pharisaeis instituitur.

| | | 9, 1-41 (fin.)
Parabola boni pastoris (in Urbe vel in vicinia).

| | | 10, 1-21
Lex in dilectione Dei et proximi consistit tota. Parabola boni Samaritani.

| | 10, 25-37 |
Jesus Bethaniae a Martha et Maria excipitur.

| | 10, 38-42 (fin.) !
De sancta precatione. Repetitur Oratio Dominica.

(6, 9-13) | | 11, 1-4 |
De pia orationis efficacia. Parabola de illo qui panes nocte petit.

(7, 7-11) | | 11, 5-13 |
Sanatio daemoniaci caeci et muti.

12, 22-24 | | 11, 14 et 15 |
Satanas Satanam non ejicit.

12, 25-30 | 3, 22-27 | 11, 17-23 |
Blasphemia contra Spiritum s. non remittitur.

12, 31 et 32 | 3, 28-30 | (12, 10) |
Arbor bona et mala.

12, 33-35 | | (6, 43-45) |
Verbum otiosum.

12, 36 et 37 | | |
Signum Jonae prophetae.

12, 38-42 | | 11, 16, 29-32 |
Immundus spiritus in domum e qua ejectus fuerat rediens.

12, 43-45 | | 11, 24-26 |
Vera Christi cognatio est spiritualis.

12, 46-50 (fin.) | 3, 31-35 (fin.) | 11, 27 et 28 |
(8, 19-21)

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

Repetitur comparatio de lucernâ et de oculo simplice.

(5, 15 et 6, 22) | | 11, 33-36 |

Vae contra Phariseos et Scribas (in domo cujusdam Pharisei qui Dominum ad prandium invitaverat, probabiliter in Judaea).

(23, 1 sqq.) | | 11, 37-54 (fin.) |

Attendite a fermento Pharisaeorum.

(16, 6) | (8, 15) | 12, 1 |

Nihil est opertum quod detegendum non sit.

(10, 26) | (4, 22) | 12, 2, 3 |

Quid timendum sit.

(10, 27-36) | | 12, 4-12 |

Salvator hereditatem dividere non vult. De divite insipiente, qui horrea amplificat. Cavendum ab inani sollicitudine.

(6, 25-33) | | 12, 13-34 |

Parabola de servis qui dominum tarda nocte redeuntem exspectant. *Ignem veni mittere*. Signa temporis. Prompta reconciliatio.

| | 12, 35-59 (fin.) |

De caede Galilaeorum in Templo facta jussu Pilati. Parabola de ficu. Mulier inclinata die sabbati sanatur. Variæ parabolæ de regno Dei, quæ antea jam fuerant propositæ (Haec omnia in civitatibus et castellis Judææ).

| | 13, 1-21 |

Redit Hierosolymam ad Encaenia seu festos dies Dedicati Templi (duobus mensibus post Scenopegiam de qua supra, ergo medio Decembri). Praedicat in templo, nempe in porticu Salomonis (non in atrio, quia hiems erat): Judæi ipsum apprehendere conantur. *Bethabaram* (*Bethaniam*, melior lectio) trans Jordanem, ubi Joannes primum baptizabat, fugit.

| | 13, 22 | 10, 22-42 (fin.)

Angusta porta, et novissimi primi. Herodes vult eum occidere. *O Jerusalem, Jerusalem!* (Probabiliter in ditione Herodis, videlicet in Peræa).

| | 13, 23-35 (fin.) |

Inde venit Bethaniam prope Urbem, et Lazaro vitam restituit. Judæi consilium ineunt ipsum interficiendi. Recedit in Ephrem (in regione montana Judææ, ad septentrionem Jerusalem).

| | 11, 1-54

Hydropicus sabbato sanatus, in domo cujusdam principis Pharisaeorum, ubi Jesus convivio intererat. *Recumbe in novissimo loco*. *Voca pauperes*. Parabola de coena magna. Crux ferenda. *Qui vult turrim aedificare*.

| | 14, 1-fin. |

S. MATTHAEUS		S. MARCUS		S. LUCAS		S. JOANNES
--------------	--	-----------	--	----------	--	------------

Tres parabolae de benignitate Dei erga peccatores : sc. 1^a de ove perditā ;

(28, 12-14)		15, 1-7	
-------------	--	---------	--

2^a De drachma amissa, et 3^a de filio prodigo.

		15, 8-fin.	
--	--	------------	--

De villico iniquitatis. Sententiae quaedam, olim jam dictae, repetuntur.
De divite epulone et Lazaro.

		16 per totum	
--	--	--------------	--

De scandalo.

(18, 6-10)		(9, 41-48)		17, 1 et 2	
------------	--	------------	--	------------	--

De injuriis condonandis.

(18, 15-17)		17, 3 et 4	
-------------	--	------------	--

De fide magna.

(17, 19)		17, 5 et 6	
----------	--	------------	--

Servi inutiles sumus.

		17, 7-10	
--	--	----------	--

Ultimum iter Hierosolymam ad 4^m Pascha.

Itineri se committit ut petat Urbem pro celebrando ultimo Paschate (non recta via, sed per confines Samariae et Galilaeae, et inde per Peraeam).

19, 1 et 2		10, 1		17, 11		11, 55 et 56 (fin.)
------------	--	-------	--	--------	--	---------------------

Sanatio decem leprosum, (quando adhuc erat in confinibus Samariae et Galilaeae, antequam Jordanem transivit ut per Peraeam iter pergeret).

		17, 12-19	
--	--	-----------	--

De adventu futuro regni Dei. (Similia rursum dixit, triduo ante mortem, M. 24 passim).

(24)		17, 20-37 (fin.)	
------	--	------------------	--

Precationem sanctam commendat duplici parabola : 1^a de vidua importuna, 2^a de Phariseo et Publicano in Templo orantibus.

		18, 1-14	
--	--	----------	--

De divortio et coelibatu (certe in Peraea, cum Jordanem jam transierat).

19, 3-12		10, 2-12	
----------	--	----------	--

Parvulos ad se vocat, eisque bene precatur.

19, 13-15		10, 13-16		18, 15-17	
-----------	--	-----------	--	-----------	--

Juvenis dives : divitiarum periculum.

19, 16-26		10, 17-27		18, 18-27	
-----------	--	-----------	--	-----------	--

Merces eorum qui Jesu adhaerent.

19, 27-30 (fin.)		10, 28-31		18, 28-30	
------------------	--	-----------	--	-----------	--

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

Parabola de operariis vineae.

20, 1-16 | | |

Jesus tormenta sua et mortem rursum praedicit (quando Jordane iterum transmisso Jerichunti jam appropinquat).

20, 17-19 | 10, 32-34 | 18, 31-34 |

Filii Zebedaei primas sedes petunt.

20, 20-28 | 10, 35-45 | |

Adventus in Jericho ; ante ingressum unus caecus sanatur.

| | 18, 35-43 (fin.) |

In ipso oppido illo Zachaeus ad frugem bonam revocatur.

| | 19, 1-10 |

Parabola de decem minis quae totidem comittuntur ministris.

(25, 14-30) | | 19, 11-27 |

Egrediens e civitate Jesus alterum caecum sanat.

| 10, 46-52 (fin.) | |

Igitur in vicinia Jerichuntis duobus viris visum restituit.

20, 29-34 (fin.) | | |

Jerichunte Bethaniam probe Urbem venit, sex dies ante Pascha, et ibi quiescit die sabbati.

| | 19, 28 | 12, 1

Eodem die in domo Simonis Leprosi convivio adest, inter quod a Maria, sorore Lazari, ungitur.

26, 6-13 | 14, 3-9 | | 12, 2-11

Hebdomas Passionis.

Sequenti die (die dominico ultimae hebdomadis) Bethania Hierosolymam petens, ingressum facit triumphalem.

21, 1-11 | 11, 1-11 | 19, 29-40 | 12, 12-19

In medio triumpho flet super Jerusalem.

| | 19, 41-44 |

Vespere e templo Bethaniam redit.

| 11, 11 | |

Feria 2^a Hierosolymam revertens, in via ficulneae male precatur.

21, 17-19 | 11, 12-14 | |

Venit in Templum et vendentes ejicit (ut olim jam fecerat).

21, 12 et 13 | 11, 15-17 | 19, 45 et 46 |

Claudi et caeci in Templo sanantur : pueri clamant Hosanna, atque ideo indignantur inimici Christi.

21, 14-16 | 11, 18 | 19, 47, 48 (fin.) |

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

Vespere Bethaniam iterum recedit.

| 11, 19 |

Feria 3^a mane redit in urbem: occasione ficus aridae factae vim fidei et Precationis docet; obiter monet injurias condonandas esse.

21, 20-22 | 11, 20-26 |

Templum petit, ubi ab omnibus adversariis vicissim oppugnatus. singulis os occludit: et primum quidem circa quaestionem *Qua potestate?*

21, 23-27 | 11, 27-33 (fin.) | 20, 1-8 |

Parabola de duobus filiis in vineam missis.

21, 28-32 | |

Parabola de locatoribus vineae.

21, 33-46 (fin.) | 12, 1-12 | 20, 9-19 |

Parabola de invitatis ad nuptias, qui venire recusant: obvii quilibet intrare compelluntur: unus ejicitur, quia vestem nuptialem non induit.

22, 1-14 | |

Pharisaei et Herodiani pudore affecti in quaestione de tributo Caesari solvendo.

22, 15-22 | 12, 13-17 | 20, 20-26 |

Sadducaei, negantes fore ut corpora hominum reviviscant, confutantur.

22, 23-33 | 12, 18-27 | 20, 27-40 |

De mandato magno.

22, 34-40 | 12, 28-34 |

Christus cujus filius? Davidisne filius an Dominus ejus?

22, 41-46 (fin.) | 12, 35-37 | 20, 41-44 |

Jesus in Scribas et Pharisaeos acriter invehitur.

23, 1-fin. | 12, 38-40 | 20, 45-47 (fin.) |

Vespere videt viduam quae duos nummulos in aerarium mittit.

| 12, 41-44 (fin.) | 21, 1-4 |

In atrio gentilium ultimum loquitur ad turbam, adstantibus nonnullis gentilibus. Vox de coelo. Princeps hujus mundi ejicietur foras. Filius hominis exaltabitur a terra. Credite in lucem.

| | 12, 20-36a

Abit et abscondit se (J. 12, 36b), certe in monte Oliveti, cum apostolis, quibuscum solis deinceps versatur usquedum in horto capitur. Hac occasione s. Joannes publicum Jesu munus generali modo. describit et concludit.

| | 12, 37-50 (fin.)

Jesus autem, in ascensu montis Oliveti sistens, praedicat fore ut lapis super lapidem in templo non relinquitur.

24, 1 et 2 | 13, 1 et 2 | 21, 5 et 6 |

Praedictio de clade Jerosolymitana et de mundi iteritu simul.

24, 3-41 | 13, 3-32 | 21, 7-33 |

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

Vigilate et estote parati: quatuor parabolae. 1^a Dominus veniet sicut fur, hominesque laqueo inopinato comprehendet.

24, 42-44 | | 21, 34-38 (fin.) |

2^a Servus prudens vigilat ne dominus ex improvise superveniat.

24, 45-51 (fin.) | 13, 33-37 (fin.) |

3^a Parabola de decem virginibus.

25, 1-13 | | |

4^a Parabola de talentis, quibus bene utendum, ut simus parati.

25, 14-30 | | |

Ultimum judicium mirifice describitur.

25, 31-46 (fin.) | | |

Eadem vespera feriae 3^{ae} Servator Apostolis nuntiat se post biduum tradendum esse ut crucifigatur.

26, 1 et 2 | | |

Feria 4^a mane Synedrium de Jesu comprehendendo ultimum deliberat. Illo die Jesus urbem non petit.

26, 3-5 | 14, 1 et 2 | 22, 1 et 2 |

Judas cum Synedristis pactum init prodendi Jesum.

26, 14-16 | 14, 10 et 11 | 22, 3-6 |

Feria 5^a mane Servator duos mittit discipulos ad Pascha praeparandum.

26, 17-19 | 14, 12-16 | 22, 7-13 |

Ultima coena (feria 5^a vespere).

Primum fit coena paschalis seu legalis.

26, 20 et 29 | 14, 17 et 25 | 22, 14-18 |

Dein Christus surgit a mensa pedesque Apostolorum lavat, qua occasione humilitatis necessitatem docet, et de proditore obscure loquitur.

| | | 13, 1-20

Mensae iterum accumbens, ss. Eucharistiam instituit.

26, 26-28 | 14, 22-24 | 22, 19 et 20 |

Proditionem clare praedicit: Apostoli haesitant et quaerunt inter se; ipsemet Judas Jesum interrogare audet.

26, 21-25 | 14, 18-21 | 22, 21-23 | 13, 21 et 22

Petrus innuit Joanni ut petat quis sit proditor. Jesus eum clanculo indicat. Judas, videns se designatum esse, statim proficiscitur. Erat autem nox.

| | | 13, 23-30

Apostoli de principatu inter se contendunt (hoc forte ponendum esset antepedum lotionem).

| | 22, 24-30 |

S. MATTHAEUS	S. MARCUS	S. LUCAS	S. JOANNES
--------------	-----------	----------	------------

Colloquium Jesu cum Petro : *Confirma fratres tuos.*

		22, 31 et 32	
--	--	--------------	--

Jesus mortem sibi instare declarat, et mandatum dat novum.

			13, 31-35
--	--	--	-----------

Petrus rogat : *Domine quo vadis?*

			13, 36 et 37
--	--	--	--------------

Apostolorum fuga praedicatur.

26, 31 et 32	14, 27 et 28		
--------------	--------------	--	--

Petri negationes praedicuntur.

26, 33-35	14, 29-31	22, 33 et 34	13, 38
-----------	-----------	--------------	--------

Periculum imminet gravissimum : ematur gladius.

		22, 35-38	
--	--	-----------	--

Sermo post coenam divinissimus, et precatio sacerdotalis ad Deum Patrem.

			14-17
--	--	--	-------

Cruciatu et mors Christi.

Egreditur Jesus in hortum Gethsemane, ibique inter preces assiduas angores patitur acerbissimos, simulque discipulos ad vigilandum monet, ac tandem sanguinem exsudat. Angelus eum corroborat.

26, 30, 36-46	14, 26, 32-42	22, 39-46	18, 1
---------------	---------------	-----------	-------

Judas accedit et osculatur Jesum. Inimici in terram prosternuntur (solus J.). Auricula Malchi abscinditur (solus L.), qua occasione Petrus objurgatur. Jesus pravam agendi rationem Judaeis exprobrat (tres Synoptici). Comprehenditur et ligatur. Fugiant apostoli. Adolescens amictus sindone super nudo (solus Mc.).

26, 47-56	14, 43-52	22, 47-53	18, 2-12
-----------	-----------	-----------	----------

Jesus ad Annam, socerum Caiphae summi sacerdotis, ducitur.

			18, 13, 14 et 24
--	--	--	------------------

Statim postea ad Caipham, quo sequitur eum Petrus.

26, 57 et 58	14, 53 et 54	22, 54	18, 15 et 16
--------------	--------------	--------	--------------

Jesus interrogatur de discipulis et de doctrina. Alapa.

			18, 19-23
--	--	--	-----------

Falsi testes. Jesus profitetur se esse Christum Dei Filium ; capitis damnatur ; illudatur.

26, 59-68	14, 55-65		
-----------	-----------	--	--

Trina Petri negatio, ejusque poenitentia.

26, 69-75 (fin.)	14, 66-72 (fin.)	22, 55-62	18, 17 et 18 ; 18, 25-27
------------------	------------------	-----------	-----------------------------

S. MATTHAEUS | S. MARCUS | S. LUCAS | S. JOANNES

Per reliquam noctem pergunt Judaei Jesum irridere.

| 22, 63-65 |

Mane facto synedrium Jesum rursum condemnat.

27, 1 | 15, 1a | 22, 66-71 (fin.) |

Jesus ad Pilatum ductus.

27, 2 | 15, 1b | 23, 1 | 18, 28

Mors Judae proditoris.

27, 3-10 | | |

Jesus accusatur apud Pilatum atque ab eo interrogatur.

27, 11-14 | 15, 2-5 | 23, 2-5 | 18, 29-38

Ad Herodem mittitur et mox redit ad Pilatum.

| 23, 6-12 |

Pilatus vult liberare Jesum, sed Barabbam praeferunt Judaei.

27 15- 26a | 15, 6-15a | 23, 13-25a | 18, 39 et 40

Flagellorum et spineae coronae tormenta.

27, 26b-31a | 15, 15b-20a | | 19, 1-3

Ecce homo. Crucifige eum... quia Filium Dei se fecit.

| | | 19, 4-8

Servator a Pilato juridica ratione iterum interrogatur.

| | | 19, 9-12

Damnatur, et traditur cruci figendus.

27, 26a | 15, 15b. | 23, 25b | 19, 13-16a

Crucem portat. Simon Cyrenaeus. Mulieres plangentes. Potio prior. Jesus in crucem agitur et clavis figitur. *Pater dimitte.* Titulus crucis. Sors super vestes. Convicia et irrisiones. Latrones. Verba Jesu ad matrem et ad Joannem. Tenebrae. *Eli, Eli.* Acetum seu potio altera. *Consummatum est. Pater in manus.* Mors (25^a Martii a. 29 aerae vulgaris).

27, 31b-50 | 15, 20b-37 | 23, 26-45 | 19, 16b-30

Prodigia et plurimorum resipiscentia. Latus Jesu transfigitur. Corpus a cruce detractum sepelitur. Custodia sepulcri.

27, 51-66 (fin.) | 15, 38-47 (fin.) | 23, 47-56 (fin.) | 19, 31-42 (fin.)

Resurrectio et Ascensio Jesu.

Resurrectio. Angeli interveniunt. Mulieres et duo Apostoli ad sepulcrum.

28, 1-8 | 16, 1-9a | 24, 1-12 | 20, 1-10

Christus spectandum se offert 1° Magdalenae, et 2° mulieribus (mane, die dominico).

28, 9 et 10 | 16, 9b-11 | | 20, 11-18

S. MATTHAEUS		S. MARCUS		S. LUCAS		S. JOANNES
--------------	--	-----------	--	----------	--	------------

Custodes pecunia corrupti.

28, 11-15				
-----------	--	--	--	--

Videndum se praebet 3° Petro, 4° discipulis Emmaus (eodem illo die quo resurrexit).

16, 12 et 13		24, 13-35	
--------------	--	-----------	--

5° Apostolis, absente Thoma (eodem die vespere sero, in coenaculo).

16, 14		24, 36-43		20, 19-25
--------	--	-----------	--	-----------

6° Rursum Apostolis, praesente Thoma (octo dies post, in eadem domo).

				20, 26-29
--	--	--	--	-----------

7° Septem discipulis ad mare Tiberiadis.

				21, 1-24
--	--	--	--	----------

8° Multis in monte Galilaeae.

28, 16-20 (fin.)		16, 15-18		
------------------	--	-----------	--	--

Ultima apparitio statim ante Ascensionem (Hierosolymis), certe in coenaculo.

		24, 44-49	
--	--	-----------	--

Ascensio Christi (in monte Oliveti).

16, 19		24, 50 et 51	
--------	--	--------------	--

Quid dein fecerint Apostoli.

16, 20		24, 52 et 53	
--------	--	--------------	--

Epilogus Evangelii. Innumera alia fecit Jesus quae scripta non sunt.

				20, 30 et 31
				21, 24 et 25

APPENDIX IV.

EXCURSUS SCRIPTURISTICI

AD CALCEM POSITI

NE COMMENTARIUS NIMIS INTERRUPTUR.

EXCURSUS I.

Q. 1021. DE NOMINE ET LAUDIBUS B. M. V.

Ad M. I, 16.

Maria, graece *Μαρια* (nota tonum in *i*), vel ut solet designari B. M. Virgo *Μαριάμ*. (cum tono in fine *am*), respondet hebraeo *מִרְיָם* *Mirjam*, quo nomine vocabatur soror illa Moysis, quae dicitur prophetissa et carmen triumphale praecinuit, Ex. 15, 20, atque eatenus figuram gessit B. M. Virginis. — Etymologice autem significat *Excelsam*, *Dominam* (Gesen. *Lexic.*), vel a radice *רָם* *roum*, altus fuit, vel a *מָרָה* restitit, fortis fuit. Praeter hanc significationem, omnium probabilissimam, alias plures indicat s. Hier. in *Nom. hebr.*, sc. *illuminatrix mea*, *illuminans eos*, *smyrna maris*, *stella maris* (alii volunt legere *stillia* maris, eodem fere sensu ac *smyrna* maris).

De **pia** et salutari **invocatione** istius nominis pulcherrima habet s. Bern. *hom. 2 De laudib. V. M.*, super *Missus est*. Ea vide in Brev. Rom., *Festo ss. Nom. B. M.*, Dom. infra oct. Nativ. B. M. V.

Laudes vero **Mariae** nemo praeclarius celebravit quam idem Doctor Mellifluus, praesertim 1° in 4 hom. super *Missus est*, inter *Serm. de tempore*; 2° in serm. Domin. infra octav. Assumpt., ubi de 12 Mariae praerogativis; 3° serm. in Nativ. B. M. V. *De aquae-ductu*; 4° ultima pars serm. 4ⁱ in Assumpt.; 5° prima pars serm. 1ⁱ in Assumpt. etc. Haec attente legat, secundum ordinem indica-

tum, qui in honorem Mariae segetem doctrinae voluerit colligere copiosam et pretiosam.

S. Ephrem (sec. 4, Syrus) Mariae laudes pie et docte celebrat.

S. Petrus Chrysol. (sec. 5) multa etiam scripsit praeclarissima de B. M. Virgine, imprimis in *Serm.* 140, 142-144.

S. Ambr. *De instit. virg.* hic illicve de Maria nervose loquitur. Idem *De virg.* 2, 2, exemplum Mariae proponit omnesque ejus virtutes graphice depingit.

S. Thom., p. 3, q. 27-30, scribit de Mariae sanctificatione, virginitate, despons., annunt. et praeparatione ad concipiendum. Cf. etiam Eadmer. *De excell. Virg. M.* (in ed. s. Ans. Migne); Ben. XIV, *De Festis*, l. 2, ubi de festis B. M. V. — Jamar (pseudonym.) *Maria, moeder v. Jesus*, 1869. Idem gall. *Marie, mère de Jésus.* — Spencer Northcote, *Mary in the Gospels*, London, 1867.

Qui sedulo tractaverit orationes plurimas, quas habuit BOSSUET, in festis variis B. M. V., solidissima inveniet argumenta pro cultu Mariae ampliando.

Unum adjicio **concionis schema** ex s. Bern. *De diversis Serm.* 47. « *Ave, Maria, gratia plena.* Bene plena, quia Deo, et angelis, et « hominibus **grata**. 1° **Hominibus** per fecunditatem [et benigni-
« tatem], 2° **angelis** per virginitatem, 3° **Deo** per humilitatem. »

Mater amabilis. Dicta concludo hac s. Bern. (*serm. in dom. infra oct. assumpt.*) consideratione vere scripturistica: Si revolvamus diligentius Evangelicae historiae seriem universam, nihil in Maria reperimus durum, nihil increpatorium, imo ne signum quidem ullum tenuis indignationis: quin potius, plena sunt omnia pietatis et gratiae, plena mansuetudinis et misericordiae, quae ad eam pertinere invenimus.

De laudibus Mariae hactenus. Verum his aliquatenus repugnare videntur verba, quae Jesus in Evang. ad ipsam dixisse legitur, quaeque prima specie duriuscula deprehendi possent, praesertim si levius et negligentius audiantur. Quamobrem ista, iterum per modum excursus scripturistici, sedulo explicanda duximus. Huic porro investigationi praemitemus interpretationem et piam accommodationem verborum omnium, quae a B. Maria V., in variis rerum adjunctis, prolata fuisse in Evang. narrantur. Eo vel magis hoc addendum esse judicavimus, haud sane absque utilitate prae-

cipua pro concionatoribus sacris, quod laudes Mariae supra praedicatas inde amplificare ac perficere nobis opportunum fore confidamus.

EXCURSUS 2.

VERBA MARIAE IN EVANG., ET VERBA JESU AD MARIAM.

I. Verba Mariae Virginis in Evangelio.

Ex L. et ex J., locis statim indicandis (1).

Q. 1022. 1° Quoties legimus in Evang. B. Mariam V. locutam fuisse? 2° Verba ejus recita. 3° Adde ad quos et in quibus rerum adjunctis dicta fuerint. 4° Quas involvunt virtutes imitationi nostrae proponendas?

Ex responsis ad illas quaestiones solidissimam materiam propria adhortatione (v. gr. in Congregationibus B. Mariae V. habenda) colligi posse nemo non videt. De cetero addere juvat, hanc quaestionem partim tractari a s. Bern. *Serm. in Dom. infra oct. Ass., n. 10.*

R. Ante responsum animadvertimus usum linguae tanti momenti esse in vita christiana, ut s. Jacobus 3, 2 dicere ausus fuerit *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Atqui, hac in re B. Maria V. praeclarissimum dedit nobis exemplar. Imprimis linguam refrenare novit, memor horum Prov. 10, 19 *In multiloquio non deerit peccatum; qui autem moderatur linguam suam, prudentissimus est.* Hoc forte insinuat Evang., cum **sexties tantum** eam referat loquentem, et cum personis quidem sancto colloquio dignissimis, sc. bis cum Angelo, bis cum Jesu et semel cum s. Elisabeth; quibus addendum est verbulum ministris mensae ex necessitate dictum. Inde discimus et nos considerate temperanterque agere in colloquiis cum proximo instituendis.

Itaque 1° quando Angelus eam jam semel atque iterum allocutus fuerat (ut apte animadvertit s. Bern., l. c.), eique dixerat fore ut in utero conciperet et Dei filium pareret, ipsa respondit L. 1, 34 *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Interrogatio similis huic Zachariae v. 18 *Unde hoc sciam?* animus autem dissimilis, quum ipsa de virtute Dei non dubitet, sed modum quo res sit futura

(1) Nihil apud M.; nihil etiam de verbis Jesu ad Mariam.

tantum quaerat. Vult dicere : firmiter et immutabiliter statui, certe per **votum** ⁽¹⁾ Deo factum, commercium carnale cum viro quovis non habere umquam (*cognoscere virum vel mulierem* in Scriptura dicitur per verecundiam pro *concumbere* et *actum conjugalem perficere*); igitur mens est mihi virginitatem perpetuo servare. His sane verbis vitam castam et caelibem commendavit nobis. Tanti pretii faciebat virtutem illam, ut potius renuntiasset supremæ dignitati matris Dei quam virginitati suae valedixisset.

2º Cum autem Angelus affirmasset, per operationem Spiritus s., ideoque absque virginalis decoris detrimento, filium ei nasciturum esse : *Ecce*, inquit, *ancilla Domini* ; *fiat mihi secundum verbum tuum*. Exemplum dedit humilitatis, obedientiae, perfectaeque consensio-
nis cum divina voluntate.

3º In Visitat. quando Elisabeth eam beatam praedicaverat, Maria respondit L. 1, 46 *Magnificat* etc. In illo autem cantico nos praesertim docet quomodo Deum post beneficia accepta laudare debeamus. Nota colloquium illud omnium productissimum esse : quando agitur de Deo piis precibus laudando, mater nostra sanctissima tota effunditur, et grati animi impetum inhiberi non patitur. Discamus et nos coram Deo cor pandere totum in precatatione sancta.

4º Quando Jesum in templo invenit L. 2, 48 : *Fili*, inquit ei, *quid fecisti nobis sic* ? *Ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te*. Docet parentes sollicitudinem et curam in filios ; nobis vero omnibus ostendit quanta cum diligentia debeamus *dolentes quaerere* Jesum, si umquam accadat ut eum per peccatum deperdamus.

5º In nuptiis Canae, deficiente vino, dixit ad Jesum J. 2, 3 *Vinum non habent*. Verbulum fuit charitatis, tanto admirabilius quod de re corporali et viliori quidem ageretur. ⁽²⁾ Si tanta fuit ejus benignitas

(1) Communis est catholicorum sententia, v. gr. ss. Aug. *De s. virginitate* c. 4 et Greg. Nyss., Jans., Mald., verba B. Mariae ita intelligenda esse, ut tacite referantur ad **votum virginitatis** quod ipsa emisisset, quodque fideliter servare statuisset, quamvis sponsalia, vel secundum alios matrimonium, cum s. Josepho contraxisset : cf. Ben. XIV, *De festis*, l. 2 ubi de festis B. M. V., c. 1 Despons. Quomodo votum illud non impedierit verum matrimonium, breviter dicemus infra, ad q. 1038.

Quod autem attinet ad verborum interpretationem, nota etiam improbandam esse quorundam (v. gr. Mauduit) explicationem : *virum meum non cognosco*, statui vel vovi non cognoscere : in graeco enim non habetur articulus ante *ανδρα* virum. De cetero praesens *cognosco* involvit futurum : non cognosco nec cognoscam. Sic diceret quis : Vinum non bibo, ut significaret se perpetuo abstinere a vino.

(2) Interventus ejus facilius concipitur, si verum sit quod supponit Fouard, vinum defecisse propter adventum inopinatum Jesu cum 5 discipulis.

in terris, quanta in coelis ipsi sit oportet ! Igitur in omnibus necessitatibus nostris, praesertim spiritualibus, summa cum fiducia ad eam accedamus, et persuasum habeamus fore ut ipsa cum eadem efficacia, imo cum majore auctoritate, verbum pro nobis ad Jesum loquatur.

6° Cum autem Salvator ei respondisset *Quid mihi et tibi est mulier ? nondum venit hora mea*, ipsa ministros mensae alloquens: *Quodcumque*, ait, *dixerit vobis facite* ; quibus verbis admonuit nos ut omnia et singula perficeremus quae Christus in Evang. praescripsit, vel commendavit. Et hac quidem in re consistit vera devotio erga Mariam : ad eam enim venimus, ut ipsa ad Jesum nos perducatur.

2. Verba Jesu ad matrem.

Ex L. et ex J. locis statim indicandis.

* **Q. 1023.** Quoties et in quibus rerum adjunctis Jesus ad matrem locutus est ? Quid ei dixit ? Ostende in verbis illis nihil duri fuisse.

R. Ter in Evang. legitur matri verba quaedam dixisse.

1° Cum inventus est **in Templo**, verbis Mariae statim recitatis (q. 1022, 4°) respondit : *Quid est quod me quaerebatis ? Nesciebatis quia in his quae Patris mei sunt oportet me esse ?* Hoc sibi vult : Mens mihi nequaquam fuit, vobis (alloquitur etiam Josephum) tristitiam afferre ; id ob hanc tantum causam feci, quod muneri mihi a Patre coelesti concredito operam dare oporteret. Ipsi quidem *non intellexerunt verbum istud*, i. totam vim et significationem ejus non perspexerunt ; attamen sententiam eatenus penetrarunt, ut voluntati ejus prorsus acquiescendum esse duxerint ; quare nec verbum addiderint.

2° **In nuptiis Canae** J. 2, 4 : *Quid*, ait, *mihi et tibi est, mulier ? Nondum venit hora mea*. Asperitas autem et durtia, quae verbis istis inesse videtur, minuitur et fere evanescit tota, si sequentes attendamus rationes.

a/ Jesus Mariae petitionem non repulit ; sed, ut patet ex iis quae Maria ad ministros dixit, votis ejus reipsa annuit, quamvis plane extraordinarium esset quod rogaret. Miraculum requirebat, et tum quidem quum nondum *venerat hora* seu tempus quo Jesus decreverat miracula facere : ergo Salvator noster in matris gratiam tempus statutum praevenit, quod sane pro quovis alio non egisset umquam.

b/ Quum Maria ex verbis illis concluderit petitionem suam ratam acceptamque haberi, fateri oportet specialem quamdam in voce et gestu Jesu fuisse dulcedinem et gratiam.

c/ Deinde vox *mulier*, in lingua qua usus est Christus, nullum involvit contemptum (quare eam iterum usurpat Jesus in cruce); sed contra veram denotat reverentiam, sicut gallica *Madame*, cf. Patr. in *Joan.* 2, 4; Calm. in *Joan.* 19. Notat FOISSET *Hist. de J.-C.* Append. A apud Homerum (*Iliad.* III, 204, Antenor Helenam alloquens: $\omega \gamma \gamma \nu \iota$, *o mulier!* inquit) et apud Sophoclem eandem vocem $\gamma \nu \nu \eta$ adhiberi quando sermo fit ad reginas.

d/ *Quid mihi et tibi est?* Ejus dictionis sensum statim explicabo in quaestione speciali, et demonstrare conabor nihil duri in ea fuisse. Sed antea oportet perficere responsum ad q. nostram 1023.

3° Ultimum ad matrem locutus est Jesus, quando pendens **in cruce** eam Joanni commendavit, dicens J. 19, 16 *Mulier, ecce filius tuus*; i. e. Joannes deinceps tibi invigilabit, te custodiet, te consolabitur, in omnibus se geret erga te sicut filius erga matrem; verbo, ego morior et te relinquo, sed ipse vices et partes meas sustinebit. Verba sunt amantis et satagentis.

De sensu verborum Jesu ad Mariam: Quid mihi et tibi est?

*Q. 1024. Verum sensum explica, collatis omnibus aliis Scripturae locis, in quibus eadem loquendi ratio occurrit.

R. *Quid mihi et tibi est?* $\tau \iota \epsilon \mu \omicron \iota \kappa \alpha \iota \sigma \omicron \iota$ subaudi $\epsilon \sigma \tau \iota \pi \rho \alpha \gamma \mu \alpha$; latinus: *Quid mihi tecum est?* i. e. quid rei, quid negotii mihi tecum est? Dictio quaedam familiaris est, quae his vel similibus verbis saepe occurrit apud Hebraeos (ut constabit ex exemplis mox citandis), sed apud Graecos etiam reperitur. Praesertim inter personas sibi invicem notas adhibetur, nunc quidem in bonam, nunc vero in malam partem. Quando autem sumitur in bonam partem, ut hic certo sumenda est (patet ex iis quae Maria ministris statim dixit), nihil aliud significat quam haec vel similia: Quare me sollicitas? Quare hac de re teipsam sollicitas? Sine me; res ad nos non spectat. Quid vis a me quod nostri non refert? Certe indicatur quaedam importunitas, sed haec non semper displicet, imprimis cum ille a quo infertur valde gratus et acceptus est. Sic pater parvulis filii importunitatibus et infantilibus audaciis non raro delectatur, quia signa

sunt dilectionis et fiduciae : *tout en grondant il est heureux d'accéder à la demande de son enfant*. Sic etiam Deo placet sancta precationum impudentia, L. 11, 8: pariter Mariae petitio importuna, utpote intempestiva (nondum venerat hora), sed non reprehensibilis aut injucunda Jesu fuit. Gall. verterem: *Qu'y a-t-il entre vous et moi, vel: Qu'ai-je à faire avec vous, supplé dans cette circonstance, par rapport à ce manque de vin?* Quasi diceret: *Pourquoi me demander une chose qui ne nous regarde pas?* Sepp eodem fere sensu vertit: *Est-ce que cela nous regarde vous et moi? Est-ce votre affaire et la mienne?* Huc spectat, opinor, angl. (Bibl. Duac.): *What is it to me and to thee?*

Foisset minus recte: *Qu'est-ce pour vous et pour moi? Convenez, ma mère, que la privation n'est pas grande pour vous et pour moi*. Prorsus autem rejicio versionem vulgarem: *Qu'y a-t-il de commun entre vous et moi?* voces illae *de commun* male sunt adjectae. Atque ideo non putem innui Jesu divinitatem, quasi sensus esset: *Mihi et tibi nihil commune est, sc. quatenus Deus sum*. Ita quidem verba explicat s. Aug. In J. tr. 8, 9: « Secundum quod Deus erat, matrem « non habebat; » sed obstare videntur, tum alia Scripturae loca ubi similis locutio occurrit, tum etiam verba quae sequuntur *Nondum venit hora mea*. Oporteret sic connectere: *Nihil mihi tecum commune est in negotio patrandi miraculi (hoc enim ad naturam meam divinam, quam a solo Patre habeo, pendet); praeterea tempus faciendi miracula nondum advenit. Sed istud praeterea gratuito suppletur*.

Neque etiam plene arridet versio Angl. (Bibl. Jac.) *What have I to do with thee?* Cui concinit Beelen: *Wat heb ik met u te doen? Wat bemoeit gij u met mij?* Hic quidem sensus omnibus Script. locis, ubi illa loquendi ratio occurrit, bene accommodatur; sed paulisper durus est, et non tam facile sumitur in bonam partem. Ideo priorem praefero explicationem, eamque cum verbis quae sequuntur *Nondum* etc. sic connecto: per istam sollicitudinem tuam petis forsitan ut miraculum faciam, sed nondum venit tempus patrandi miracula.

Aliquando fit ut dictio *Quid mihi et tibi est?* non sumatur in tam bonam partem: hoc autem ex contextu discernendum est. Quod ut melius intelligatur, varia Script. loca, in quibus illa loquendi ratio reperitur, inspiciemus.

Omnia Scripturae loca in quibus dictio Quid mihi et tibi occurrit.

a/ Jos. 22, 24 *Cras dicent filii vestri filiis nostris : Quid vobis et Domino Deo Israel ?* In malo sensu dicitur : Quid solliciti estis de Deo Israel ? iste non spectat ad vos, seu, ut explicatur ib. v. 27, *non est vobis pars in Domino*, hebr. *in Jehova* Deo Israelis. Gall. *Pourquoi vous mêler du Dieu d'Israël ? Qu'avez-vous à vous inquiéter de lui ? Il ne vous regarde pas.*

b/ Jud. 11, 12. Misit Jephthe legatos ad regem Ammonitarum, qui bellum contra Israelitas moverat, dixitque ei : *Quid mihi et tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam ?* Rursum in malam partem sumitur : Quare mihi molestus es ? sine me, et noli mihi sollicitudinem illam sine causa afferre.

c/ 2 Reg. 16, 10. David fugiens Absalomem dicit Abizai, filio Sarviae sororis suae : *Quid mihi et vobis est, filii Sarviae ?* Hic sumitur in bonam partem : Quare vosmetipsos et me sollicitatis de maledictis istius Semei ? Hoc ad vos non spectat.

d/ 3 Reg. 17, 18. Vidua Sareptana ait Eliae : *Quid mihi et tibi, vir Dei ? Ingressus es ad me ut rememorarentur iniquitates meae, et interficeres filium meum ?* Quasi diceret : Quare mihi molestus es ? Quare me sollicitas ? Cur te sollicitas de iniquitatibus meis ? Cur vis ut eas per mortem filii mei expiem ? Sine me, tuum age negotium.

e/ 4 Reg. 3, 13. Elisaeus ad regem Israel iratus et indignans : *Quid, ait, mihi et tibi est ? Vade ad prophetas patris tui et matris tuae.* Rursum in malam partem dicta fuerunt, hoc sensu : Quid negotii tecum habeo ego ? molestus es mihi, sine me.

f/ 4 Reg. 9, 18, 19. Joram, rex Israel, ad Jehu, cum turma militum irruentem, misit nuntium qui peteret : Pacatane sunt omnia ? Cui respondit Jehu *Quid tibi et paci ? Transi et sequere me.* Sensus est : Quid te sollicitas de re quae non pertinet ad te ? Sine me, et sequere me.

g/ 2 Par. 35, 21. Nechao, rex Aegypti, advenit cum exercitu ut pugnaret in Charcamis juxta Euphraten. Quum autem Josias vellet se ei opponere, Nechao, missis ad eum nuntiis, dixit : *Quid mihi et tibi est, rex Juda ? Non adversum te hodie venio, sed contra aliam pugno domum, i. e. : Quid te sollicitas de re quae tui non refert ?*

non enim adversum te venio. Quid mihi molestus es, cum velis impedire quominus cum copiis accedam? Sine me.

h/ M. 8, 29 et in locis parallelis Mc. et L. daemoniaci, seu potius daemones ipsi per os eorum loquentes, exclamant: *Quid nobis et tibi, Jesu, fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? Quare nos sollicitas de possessione istorum hominum? Quid haec tui refert? Non te laedit; sine nos, et noli nos torquere ante tempus.*

i/ M. 27, 19. Uxor Pilati misit ad virum suum dicens *Nihil tibi et justo illi: sine eum; gall. Ne vous attirez pas l'affaire de cet homme juste.*

EXCURSUS 3.

NON AUFERETUR SCEPTRUM DE JUDA, DONEC ETC.

Ad M. 2, 1.

Q. 1025. 1° Sub cujus imperio erant Judaei quando Christus natus est? 2° Quanam hac in re impleta fuit prophetia, secundum sententiam satis communem inter catholicos? 3° An haec sententia admittenda est?

R. ad 1^m. Sub dominatione quadam Romanorum erant, quibus jam id temporis tributum solvere debebant; ut patet ex L. 2, 1, ubi narratur census imperii Romani etiam in Palaestina habitum fuisse. Sed si stricte et proprie loqui velimus, dicemus eos regi a Romanis constituto subjectos fuisse (nam Palaestina nonnisi postmodum facta est provincia Romana); rex autem ille erat Herodes Magnus, filius Antipatri, religione quidem Judaeus, sed natione Idumaeus.

R. ad 2^m. Quum igitur iste Herodes peregrinus esset, multi auctores contendunt effectu comprobata fuisse prophetiam Jacob, Gen. 49, 10 *Non auferetur sceptrum de Juda et dux de femore* (semine, posteritate) *ejus, donec veniat qui mittendus est: et ipse erit expectatio gentium.*

R. ad 3^m. Ego quidem de valore istius sententiae valde dubito: duo enim sunt quae isti interpretationi verborum Jacob opponuntur.

Et 1^m quidem, *donec* in verbis Jacobi non significare, sceptrum

seu imperium a tribu Judae auferendum esse circa illud tempus quo Messias adventurus sit : istud enim *donec* sumendum est sicut in Ps. 109 *Sede a dextris meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* : Christus, de quo loquitur Psalmista, certe non cessabit sedere a dextris Dei, quando inimici sub pedibus ejus ponentur ; sensus est : Mecum regnabis suprema potestate, adeo ut in hostes tuos perfectissime sis dominaturus. Cf. quae de vi conjunctionis *donec* notavimus supra q. 65. In oraculo Jacobi praedicitur fore ut imperium tribus Judae, in persona Messiae, utpote ex ea nascituri, quondam perficiatur et in omnes gentes extendatur. Igitur infirma videtur conclusio, qua statuitur Messiam advenire debuisse sub regno Herodis, quia iste dominator erat peregrinus, atque adeo sceptrum ablatum erat de Juda. Eo vel minus arridet nobis ista conclusio, quod antea pluries factum fuerit ut principes extranei in Judaeos dominationem exercuerint.

2º Objicitur : non admodum facile esse historice demonstrare dominationem in *tribu Judae* permansisse usque ad Christi adventum. Praecipua autem difficultas est in ea Judaicae Reipublicae aetate, quae ab ineunte Machabaeorum principatu usque ad Herodem decurrit, quando Pontifices e *tribu Levi* populum rexerunt plerumque. Videsis Reinke, *Die Weissag. Jacobs*, Münst. 1849, praesertim p. 132-150. Brevius Allioli, annot. ult. ad 2 Mach., et Danko *Hist. Rev. V. T.*, p. 583.

Fortassis solvi potest difficultas hac interpretatione : Sceptrum seu regnum non auferetur de tribu Judae, donec sceptrum ejus seu regnum fiat regnum Messiae (quippe qui ex ista tribu oriturus sit), ergo numquam auferetur ; tribus illa dominabitur genti Israeliticae (v. gr. sub Davide ejusque successoribus ; pariter post exilium Babylonicum semper praecipua tribus manebit, quum nomen suum universo populo *Judaeorum* data sit), atque ejus dominatio numquam finem habebit, siquidem ex ipsa nascetur Messias, qui regnabit non solum super Israelitas, sed super gentes omnes. In hac autem explicatione non oportet necessario ponere, dominationem tribus Judae in omnes alias tribus, ante Messiae adventum, fuisse constantem, nullamque exstitisse in ea interruptionem. Cf. *Keil u. Delitzsch, *Comm. üb. die Bücher Mose's* (Leipz. 1861), ad Gen. 49, 10.

EXCURSUS 4.

Q. 1026. PALAESTINA AETATE CHRISTI.

Nomen *Palaestina* non occurrit in N. T., derivatur a *Philistinis*. Vocatur M. 2, 20 *terra Israel* ; alibi per partes designatur : *Judaea* (strictè dicta), *Galilaea* etc. In V. T. *terra Promissa*, *terra Chanaan*, *terra Sancta*, *terra Jehovae* etc.

Limites. In septentrione Phoenicia, Syria, Libanus ; in oriente Arabia Deserta ; in meridie Moab, Idumaea, Philistaea ; in occidente mare Mediterraneum. — REGIO parva in se, sed IN HISTORIA MUNDI OMNIUM MAXIMA !

Divisio. Tempore Christi Palaestina cis-Jordanensis in 3 partes dividebatur : *Judaeam*, *Samariam* et *Galilaeam* : aliquando additur *Idumaea*, quae erat ad meridiem Judaeae strictè dictae. Ultra Jordane erat *Peraea* ; ad septentrionem hujus erant *Gaulonitis*, *Ituraea*, *Trachonitis*, et *Auranitis*, quae aliquando Palaestinae accensentur, L. 3, 1.

Incolae certe multi : Josephus tamen videtur numeros ampliare, sic B. J. 3, 3, 2 contendit in Galilaea minimos vicos habuisse ultra 15,000 incolarum.

Mores, instituta, leges etc. passim in Comm. Vide ad Matth. locum in quo primum mentio fit ea de re circa quam notitia desideratur.

Lingua : q. 1015.

Status politicus : Judaea et Samaria sub dominatione Romanorum, cum Procuratore proprio : Galilaea et Peraea erant subjectae Herodi Antipae.

Religio : duae magnae divisiones : Judaei et Samaritani. Multi jam erant ethnici alienigenae, praesertim in parte septentrionali.

Aspectus generalis. Regio montana (mon tamen alti montes, sed plerumque capaces culturae), excepta duplici magna planitie : 1° *Jesreel* seu *Esdrelon*, quae Samariam a Galilaea separabat, et 2° *Saron* ejusque continuatio *Sephela*, secus mare. Adde depressionem soli singularem ex origine volcanica in lacu Genesareth, Jordane et mari Mortuo.

Fluvius unicus, *Jordanes*, de quo q. 1073 ; multi torrentes in

hieme, ut Cedron ; etiam plurimi fontes aquae vivae. Lacus duo : *Genesareth* q. 1101, et *Asphaltites* seu *Mare Mortuum*.

Coeli natura (*climat et saisons*) : a mense Junio usque ad Septembrem magni calores, utpote in regione quae distat tantum 32° ab aequatore : pluvia tunc rara, sed rores nocturni copiosi. In hieme pluviae frequentes (Cant. 2, 11 *Hiems transiit, imber abiit*) ; gelu fere nullum, nisi in locis excelsis.

Fertilitas magna, tum ex natura soli, quum (tempore Christi) ex labore et industria incolarum : locustae tamen agros devastant interdum. Terra passim optime pecuaria.

Viae majores : q. 1027, VII.

Distantiae locorum : q. 1156.

Metropolis Jerusalem : q. 1027.

EXCURSUS 5.

Q. 1027. DESCRIPTIO HIEROSOLYMAE.

Ad M. 2, 1.

Praenota. Urbem describimus qualis erat aetate Christi : cf. Jos. B. 7. 5, 4, qui quidem agit de urbe sub Tito, sed a morte Christi pauca fuerant mutata.

I. Nomen.

Jerusalem, hebr. יְרוּשָׁלַיִם *Ferouschalajim*, i. e. secundum veteres *visio pacis*, a *raah* רָאָה vidit et *shalom* שָׁלוֹם pax ; secundum recentiores *possessio* seu *habitatio pacis*, locus tutus ab aggressione hostili, a יְרֵשׁ *iarasch* possedit.

Ut statim dicemus, videtur eadem quae aetate Abrahae vocabatur *Salem* (Gen. 14, 18 *Melchised. rex Salem*), quo nomine etiam poetice designatur Ps. 75, 3 *in pace*, hebr. *in Salem* ; inde *Solyma* (Jos. Ant. 1, 10, 2) et *Hierosolyma*, i. e. *Solyma sancta*, *isopo*. Aliquando *Urbs Dei*, *Urbs sancta* (Ps. 45, 5 ; 2 Esdr. 11, 1 ; M. 4, 5 ; 5, 35), et *Civitas Regis magni* (Ps. 47, 2) ; ita vocata propter Arcam Foederis et Templum Jehovae. — Imperator Aelius Hadrianus, cum seculo II eam reaedificavit, nomen ei dedit *Aelia Capitolina* (*Capitolina*, propter

templum quod *Jovi Capitolino* erexit eo loco ubi antea erat Templum Jehovae). Hodie ab incolis arabice loquentibus dicitur *El Kodts*, i. e. *la Sainte*.

II. Situs.

Sita erat ad limitem borealem tribus Juda et australem tribus Benjamin ad quam pertinebat. Occupat mediam partem Judaeae, Jos. B. J. 3, 3, 5, ideo non sine ratione dicta *Judaeae umbiculus* : imo Judaei dicunt eam esse in centro orbis terrarum ⁽¹⁾, cf. Ezech. 5, 5 *Jerusalem in medio gentium*. Pertinet ad regionem satis montanā (Ps. 86, 1 *Fundamenta ejus in montibus sanctis* ⁽²⁾, et Ps. 124, 2 *Montes in circuitu ejus*) ⁽³⁾; unde constanter dicantur ad eam *ascendere* qui eam petant, M. 20, 17, 18 etc.

Antiqua traditio (Jos. Ant. 1, 10, 2; B. J. 6, 10; Eus. Onom. Ἱεροσό.) satis probabilis (rejecta tamen a s. Hier. Ep. ad Evang. 7) refert urbem regiam Melchisedechi eandem esse ac Jerusalem. Alia vero traditio aequae vetus (Jos. Ant. 1, 13, 2; 7, 13, 4), ab omnibus fere accepta (impugnata tamen ap. * Smith, Dict., *Moriah*), tenet montem, in quo Abraham Isaacum immolare voluit, eundem esse in quo postea Salomon templum exstruxit.

III. Valles circum urbem.

Urbs a triplici parte est vallibus circumdata : ab oriente valle Cedron, a meridie valle Hinnom, ab occasu partim (*au Sud-Ouest*) valle Gihon (2 Par. 32, 30; 33, 14) quae videtur continuatio vallis Hinnom.

Agrippa I urbem adeo ampliavit versus septentrionem (juxta Mislin), ut non solum collem Bezetha includeret, sed sese protenderet usque ad pedem montis *Scopus*. Tunc temporis, ait Misl., erat quasi peninsula, quae a parte occidentali-boreali tantum cum regione vicina jungebatur.

(1) Les Rabbins (*Othon. *Lex. Rabb.*) disent que le globe terrestre est un oeil, le blanc de l'oeil est l'Océan qui entoure la terre, l'iris est la terre elle-même, la pupille est Jérusalem, et l'image dans la pupille est le Temple.

(2) * Elle est située, dit F. Liévin (*Guide de la Terre St^e*, 1876), à 780 m. environ au-dessus de la Méditerranée, sur un des points culminants des montagnes de la Judée.

(3) Id. « Outre les collines ou mamelons qui l'environnent de différents côtés, on remarque dans le voisinage trois montagnes principales. La plus élevée est le Mont des Oliviers à l'E. (793 m. au-dessus du niv. de la mer) ; au N. est le Scopus, qui ne paraît être que le prolongement du précédent ; et au S. celui du Mauvais Conseil, dominant la gorge profonde du ravin d'Hinnom. »

IV. Quadricollis.

Aetate Agrippae I et sub Tito quatuor colles erant in ea.

1° **Sion** (*la ville haute*), qui in septentrione et in oriente a cetera urbe separabatur per vallem Tyropoeon. Haec autem vallis in parte meridionali ultra fontem Siloah sese adjungebat valli Hinnom.

2° **Moriah** (*au N. E. du Sion*) in quo erat Templum. Ad collem Moriah pertinet *Ophel* tamquam ejus continuatio.

3° **Acra** (*la ville basse, ainsi nommée par opposition au Sion*), ad occidentem Moriae, quocum postea unum collem effecit, quando vallis inter utrumque impleta fuit.

4° **Bezetha** (*la ville neuve*), ad septentrionem Moriae (*au N. E. d'Acra*): ibi surrexit quasi nova pars urbis paulatim ampliatae. Misl. putat nihil superesse nisi quaedam moenium vestigia.

V. Moenia.

Primus murus exstructus fuit a Davide et Salomone: initium ducebat a turre *Hippico*, et includebat totum collem Sionis, quem David Jebusaeis eripuerat, et in quo palatium suum erexerat. Postquam aedificatum fuerat Templum, murus ampliatus fuit, adeo ut Sioni adjungeretur tum pars illa Moriae in qua erat Templum, tum etiam collis *Ophel* ad meridiem Templi. Murus ille primus in latere septentrionali urbem superiorem separabat ab urbe inferiore seu *Acra*.

Secundus murus est ille qui exstabat aetate Christi. Exstructus fuit sub regibus Joathan, Ezechia et Manasse, et ampliabat urbem versus septentrionem. Initium ducebat a porta Gennath in primo muro (non a turre *Hippico*, sed a puncto quodam satis remoto versus orientem), et in linea curva protendebatur usque ad arcem Antoniam (*au N. O. du Temple*), adeoque includebat collem *Acram*. Bene nota partem illam, in qua situm est s. Sepulcrum, tunc fuisse extra urbem.

Tertius murus exstructus fuit ab Agrippa 1 decem annis post mortem Christi, et a Tito fuit eversus. Urbem notabiliter ampliabat versus septentrionem, usque ad sepulcra Regum ait Misl., et comprehendebat totum tractum s. Sepulcri, et totum collem *Bezetha*, per amplam lineam curvam ducens a turre *Hippico* usque ad vallem *Cedron*, ubi secundo muro adjungebatur. Igitur ambitus urbis

tunc multo major erat quam nostris diebus. Ita Mislin: alii dicunt murum Agrippae non tam late porrectum fuisse versus septentrionem, sed moeniis hodiernis respondere: ita in tabula geograph. huic Commentario praemissa.

Ergo, sub Tito urbs a latere septentrionali habebat tres muros fortissimos, turribus munitos validissimis: ab hac parte tantum expugnari poterat, quia in triplici alio latere erat cincta vallibus profundis.

Murus hodiernus exstructus fuit a Sultano Solimani a. 1534, et includit totum tractum s. Sepulcri et totum collem Acra; sed, ut statim diximus, juxta Misl. longe minus extenditur in septentrione quam murus Agrippae, quum fere totus collis Bezetha nunc extra moenia versetur. Murus hodiernus est validissimus, altus 36 pedum, et multis turribus munitus. *Jérusalem a l'aspect d'une ville forte du Moyen-âge*, Misl.

Mislin refert se in hora 1 $\frac{1}{2}$ urbem circuisse; Josephus B. J. 6, 3 dicit unam horam sufficere: assignat 33 stadia pro circuitu, i. e. circiter 6 Kilom.

VI. Incolae et splendor.

De numero incolarum aetate Christi plures auctores quaedam colligunt ex iis quae refert Josephus de numero eorum qui ibi erant quando urbs a Tito obsessa fuit: cf. pag. 752. Sed numeri, quos Josephus tunc tradit, videntur nimis magni, ut ibi diximus. Tacitus numerum obsessorum ait 600,000. Sub Antiocho a. 185 ante Christum erant 200,000 (Misl.). Sub Alexandro M. 150,000. Aetate Christi Fouard ponit 70,000. Nunc 25,000, quorum 1640 catholici, ait Fr. Liévin, *Guide* 1876.

Christi aetate magnificentissima erat civitas, praesertim quum Herodes M. templum instaurasset splendissime, multaque aedificia regio apparatu extruxisset.

Receptacula aquarum, quae vocantur *Stagna Salomonis*, 3 leucis ab urbe distantia, ultra Bethlehem, olim per aquae-ductum aquam copiosam urbi suppeditabant.

VII. Viae.

Viae, quae ab urbe ducebant in varias Palaestinae partes, tres erant *maiores*: quarum 1^a per montem Olivarum et Bethaniam,

petebat Jericho : inde versus septentrionem duplex erat iter : vel 1° directe ibat Scythopolim per planitiem occidentalem Jordanis, inde Tiberiadem, inde Capharnaum, inde Damascum ; vel 2° a Jerichunte Jordanes transiebatur per vadum ibi vicinum, et per planitiem Jordanis orientalem petebatur lacus Genesareth. Hanc ultimam viam saepe sequebantur Judaei, qui e Galilaea ad festa majora Hierosolymam veniebant, quique per Samariam transire non cupiebant, v. gr. e Galilaea illac saepius venit Jesus (L. 17, 11 coll. 18, 35, et 19, 1, 29, 45 etc.) ; vel generatim ii qui ex urbe ad regiones orientales se conferebant (v. gr. in terram Galaad trans Jordanem per Jerichuntem fugit David coram Absalome 2 Reg. 15, 23), unde petebant Damascum.

2^a **Via**, versus meridiem, ducebat Bethlehem et Hebron, inde versus occidentem peti poterat Gaza et Aegyptus : sed in epocha Romana via magis directa ducebat a Jerusalem ad Gazam per Eleutheropolim.

3^a **Via**, versus occidentem, ibat Lyddam, vel per Gabaon et Bethoron, vel per Cariath-jarim et Nicopolim ; a Lydda descendebat in magnam Saaronis et Philistaeae planitiem, mari Mediterraneo adjacentem et ducebat Joppe : inde vero, versus meridiem, ad Ascalon et Gazam ; versus aquilonem, ad Caesaream et Ptolemaidem et Phoeniciam.

Via quaedam minor ducebat ab Urbe ad aquilonem directe in Samariam : sed hanc saepe vitabant Judaei propter odium Samaritanorum.

VIII. Aedificia.

Praecipua aedificia, quorum mentio fit in N. T., sunt : *Templum* in parte orientali (vide amplam descriptionem infra, q. 1090), *arx Antonia* ubi erat *praetorium* (à l'angle N. O. du temple), *coenaculum* in monte Sion, in parte urbis meridionali ; haud procul a coenaculo *domus Annae* et palatium *Caiphae*, ut videtur. Palatium, quod occupabat Herodes Antipas, quando Jesum illusit, videtur fuisse palatium Machabaeorum (au N. E. du Sion, séparé du Temple par la vallée du Tyropoeon, sur laquelle était un pont qui reliait le palais d'Hérode au portique occidental, Fouard). Hoc palatium omnino distinguendum est a splendidissimo palatio Herodis M. (au N. O. du Sion, près de la porte actuelle de Joffa). Hoc ultimum occupare

solebant Procuratores Romani ; sed per exceptionem, ut videtur, Pilatus sub Passione manebat in Arce Antonia.

IX. Urbs hodierna.

Fr. Liévin : « Elle n'est plus la brillante Jérusalem d'autrefois ; elle est déchue de sa beauté, depuis le jour où s'accomplirent, par les armées Romaines, les prophéties de N. S. J.-C. Sa joie a disparu ; elle est enveloppée d'un voile de tristesse et comme d'une atmosphère de mélancolie, qui saisit le pèlerin dès qu'il entre dans son enceinte. » — « Elle offre le spectacle de la plupart des villes d'Orient : rues étroites, irrégulières, fort imparfaitement pavées ; bazars voûtés, ne recevant le jour que par de minces lucarnes ; maisons à portes basses ; fenêtres discrètement grillées ; terrasses au-dessus desquelles s'élancent quelques minces minarets. Ajoutez à cela l'imposante coupole du s. Sépulcre et celle de la mosquée d'Omar... Et, comme encadrement à ce triste tableau, de toutes parts se présentent des collines escarpées, arides, nues, vastes nécropoles couvertes de sépulcres blanchis. »

Misl. « A Jérusalem il n'y a ni commerce, ni industrie : les hommes y sont morts comme les monuments ; il n'y a que des ruines et des sépulcres. Les rares habitants qui se promènent silencieux dans ses débris, ne sont eux-mêmes que les restes de tous les peuples qui ont passé sur cette terre marquée du sceau de la réprobation. »

Fouard. « Les ruines des édifices couvrent les collines et comblent les vallées, de sorte qu'aujourd'hui la Jérusalem de David et de J. C. est méconnaissable. »

EXCURSUS 6.

DE SYNEDRIO.

Ad M. 2, 4.

Summarium. Nomen, definitio, origo et compositio. Locus ubi congregabatur. Causae quas judicabat, et poenae quas decernebat. Num sententiam capitalem perficere posset. Quoties in N. T. legatur convocatum fuisse.

***Q. 1028.** 1° Quid intelligis per Synedrium ? et 2° quandonam fuit institutum ?

R. ad 1^m. **Synedrium** etymologice sign. *concessum, conventum* (συν et ἔδρα *sella, sedes*), i. e. coetum hominum qui vel ad deliberandum vel ad judicandum conveniunt. **Synedrium** (inde in Thalmude *Sanhedrin*, quae vox est paululum hebraizans) **Hierosolymitanum magnum** vocatur tribunal seu concilium Judaeorum supremum, tum ecclesiasticum, quum politicum, quod temporibus Christi et jam antea existerat. Dicitur etiam βουλή *consilium* (germ. *der Rath*), unde βουλευτής (Mc. 15, 43), iudex Synedrii magni. Appellatur vero *magnum*, ut a tribunalibus inferioribus, quae in singulis civitatibus erecta erant, distingueretur : cf. q. 219.

R. ad 2^m. Non certo scitur **quandonam** fuerit **institutum** : multi censent illud jam exstitisse sub Machabaeis (cf. 2 Mach. 1, 10; 4, 44; 11, 27), et sub Hyrcano II primum memoratur (Joseph *Antiq.* 14, 9, 4); non autem, ut contendunt Thalmudistae, ab aetate Moysis repetenda est ejus origo, quamvis Moyses simile quoddam iudicium ad gubernationem rerum publicarum (non ad causas criminales decernendas) erexerit, Num. 11, 16. Concilium hoc, a Moyse designatum, videtur fuisse temporarium, neque ejus vestigium reperitur Deut. 17, 8-10, nec sub Josue, sub iudicibus, aut sub regibus. Praeterea, nomen graecum *synedrium* favet opinioni eorum qui dicunt illud tribunal post dominationem Graecorum introductum fuisse.

*Q. 1029. Quot et quibus constabat iudicibus?

R. Plures statuunt 71 iudices, nempe praesidem unum, fere semper summum sacerdotem (*Act.* 5, 21, 27; 23, 2, 5) (1), qui sedebat in medio, et 70 assessores. Jahn, *Arch. bibl.* § 238, arbitratur omnes in pavimento, tapete strato, vel in subjectis culcitis, cruribus plexis, prout in Oriente mos est, consedissee. Verum, quum in *synagogis* essent sedes seu sedilia (M. 23, 6 *amant primas cathedras*), et scabella quidem sub pedibus (Jac. 2, 3), probabile est etiam in *synedrio* fuisse sedes seu scamma pulvinata, saltem pro primoribus. Sic praeses certe sedebat super suggestum, a dextris ejus assidebat vices-praesides, et probabiliter alter summus iudex a sinistris; forsitan etiam secretarii (2 vel 3 erant, *Sanh.* 4, 3).

(1) Verba Pauli *Act.* 23, 5 *Nesciebam quia princeps est sacerdotum* demonstrare videntur praesidem synedrii non semper fuisse summum sacerdotem; neque obijci potest Paulum id potuisse videre ex vestimentis praesidis, namque in functionibus tantum sacerdotalibus vestes suas speciales induerat sacerdos, ut certo constat ex *Ex.* 28, 43. Alii aliter: vide *Comm. nostr. in Act. Ap.* 5^a ed.

Judices autem synedrii ex triplici eligebantur ordine : aderant enim

a/ **Principes sacerdotum** seu summi sacerdotes, *αρχιερεῖς*.

Quot erant, et quinam ? Erat quidem *unus* Judaeorum summus sacerdos, verum in N. T. saepe *plures* commemorantur : intelliguntur tum ii qui summo sacerdotio functi fuerant (sic *αρχιερεῖς* vocatur Annas, L. 3, 2), tum etiam (*Schleusner, *Lex.*) principes 24 classium, in quas sub Davide rege descripti fuerunt sacerdotes, et quarum singulae ministeria sacra in Templo per unam hebdomadem vicissim excercebant, 1 Paral. 24, 3 sq. Isti omnes, et fortasse etiam (teste *Schleusner) illi qui erant ex genere et familia summorum sacerdotum, honoris causa titulum *αρχιερεῖς*, *Principes sacerdotum*, obtinuisse videntur.

b/ **Scribae** *γραμματεῖς*, eruditi, *Schriftgelehrte*, seu, ut eos vocat Lucas, *legisperiti νομικοὶ* L. 7, 30, seu *νομοδιδασκαλοὶ* L. 5, 17, quorum munus erat legem Mosaicam docere et interpretari.

c/ Tandem **Seniores populi** *πρεσβύτεροι*, principes tribuum et praecipuarum familiarum capita : hi erant magistratus civiles.

Non omnes tamen scribae, neque omnes seniores, sed quidam ex eis electi, ad synedrium pertinebant.

De **ministris synedrii**, seu lictoribus, mentio fit M. 26, 58 etc. Quidam ex ipsis sessioni aderant, J. 18, 22 ; Mc. 14, 65 ; Act. 23, 2. ; reos quoque comprehendebant et adducebant, J. 7, 32.

***Q. 1030.** Ubinam congregabatur ?

R. Quando res urgebat, iudices in domum summi sacerdotis (M. 26, 3, 57 ; J. 18, 24) conveniebant ; secus vero in conclave ad hoc destinatum (*Gazith*, q. 636), quod erat in aedificiis quae Templum circumdabant ; seriore aetate in domum prope Templum (q. 767).

***Q. 1031.** 1° Quaenam causae ad hoc tribunal spectabant ?
2° Quasnam poenas decernebat ?

R. ad 1^m. **Causae omnes majores**, tum religiosas, quum civiles et politicae, v. gr. quae ad totam aliquam tribum idololatriae ream, ad falsum prophetam, ad summum pontificem, ad bellum voluntarium, ad blasphemiam etc. referebantur. Multi putant aetate Christi causas capitales synedrii jurisdictioni a Romanis subtractas fuisse.

R. ad 2^m. Thalmudistae tradunt quatuor fuisse extremi supplicii

genera apud Judaeos (¹), sc. lapidare, vivum comburere, cervicem abscindere, et strangulare seu suspendere. Praeter poenas illas capitales, erant multae aliae minores, v. gr. flagellis caedere (Act. 5, 40), in vincula et carcerem conjicere etc.

*Q. 1032. An aetate Christi jus habebat sententias suas perficiendi poenasque decretas repetendi?

R. Certe legitimam potestatem habebat reum in vincula conjiciendi Act. 4, 3; 5, 18, aliisque poenis non capitalibus, ut flagellorum, afficiendi Act. 5, 40: et per totam quidem Palaestinam ista auctoritate pollebat, Act. 9, 2. Temporibus autem Christi jus etiam erat ei, secundum multorum sententiam, causam capitalem cognoscendi, saltem praevio modo (gall. *en première instance*), quando crimen religiosum, quod ad normam legis Mosaicae judicandum erat, agebatur; imo vero capitis poenam in aliquem decernere poterat (²), ut in causa Jesu factum est.

Jus gladii Judaeis ereptum. Verum, Synedrîi potestas non sese extendebat ulterius: namque ad solum Procuratorem Romanum spectabat reum iterum audire et examinare, sententiam a Synedrîo latam confirmare vel rescindere, ac tandem extremum cuiuspiam irrogare supplicium: ut ipsimet synedrîstae confitebantur J. 18, 31 *Nobis non licet interficere quemquam* (de sensu horum verborum cf. q. 781 in marg.).

Quandonam jus gladii Judaeis ereptum fuerit. In Thalmude pluries et disertis verbis traditur, jus vitae et necis Judaeis ademptum fuisse 40 annis ante eversam Jerosolimam (*Winer, *Rwb.*, *Synedr.*); ergo praecise circa illud tempus quo passus est Jesus: sic in *Babyl. Sanh.* f. 24, 2 legitur: « Quadraginta annis ante vastatum templum ablata sunt judicia capitalia ab Israel. » Imo vero, alii volunt id jam antea factum fuisse, sc. quando, Archelao in exilium ejecto, Judaea in provinciam Romanam redacta fuit. Quidquid sit de tempore, res ipsa negari nequit: sic Jos. *Ant.* 20, 9, 1 satis aperte dicitur Ananum, summum Pontificem, legitima potes-

(1) Probabilius nobis videtur, **vi legis** Mosaicae **duas** tantum exstitisse poenas capitales, cum duplici aggravatione cadaveri quandoque inflicta: cf. infra q. 1177.

(2) P. De Buck. in opusc. *Passieboekshen* 33 negat, eo tempore quo Christus passus est, Judaeis jus fuisse causam **capitalem** examinandi et decernendi; ideoque judicium Jesu, quod coram Synedrîo habitum fuit, illegitimum et irritum fuisse contendit.

tate haud usum fuisse, cum e synedrii sententia s. Jacobum, *fratrem Domini*, capitis poena affecit.

Quaedam exceptiones circa illud explicantur.

Neque obstat id quod in Evang. refertur J. 8, 59; 10, 31, Christum semel et iterum in eo fuisse ut in templo lapidaretur; aut quod Act. 7, 56 narratur, Stephanum a Judaeis lapidatum fuisse. Haec enim praeter consuetam et legitimam judicii formam facta sunt, quasi per **judicium zeli**, quo Judaei sibi fas esse putabant in populari tumultu repente coorto eum perimere, qui publice violaret et contemneret legem Mosaicam⁽¹⁾, Romanis ea in re conniventibus, vel ad impediendum imparibus. Stephani autem supplicium absque judicium auctoritate illatum fuisse, quidam vel inde colligunt, quod nulla contra eum lata fuerit sententia. De cetero, si ponatur rem judicialiter, non per tumultum, actam fuisse, possumus dicere Synedrium excessisse suam potestatem; quod quidem facere ausum fuit, quia tunc absens erat Pilatus, procurator Romanorum.

Quod autem attinet ad supplicium Jacobi Majoris Act. 12, 2, illud sententiae Herodis Agrippae, qui a Romanis constitutus fuerat rex universae Judaeae (cum jure gladii, ut videtur), adscribere oportet. In supplicio de Jacobo Minore expetito, Ananus simul cum Synedrio limites potestatis legitimae excessit, ut supra jam notavi: idque eo facilius perficere potuit, quod Albinus procurator Romanus nondum advenisset, ut narrat Jos. 1. c.

De jure gladii Judaeis erepto cf. Jahn, *Archaeol. bibl.*, § 238;
*Winer, *Rwb. a. Synedrium*.

Varii Synedrii conventus.

***Q. 1033.** Quoties, et in quibus rerum adjunctis, referunt Evangelistae Synedrium congregatum fuisse?

R. Saltem **quater**:

a/ Quando Magi venerunt Jerosolymam dicentes *Ubi natus est rex Judaeorum?* Synedrium convocavit Herodes, ut ab eo solveretur quaestio de ortu Messiae, secundum antiqua oracula: M. 2, 4.

b/ Post Lazarum ad vitam revocatum, quando Judaeorum pro-

(1) De hujusmodi lapidatione tumultuaria cf. q. 572 in marg., et q. 1155.

ceres timebant ne omnes in Jesum crederent eique adhaerent : in hoc coetu decreverunt eum e medio auferre, J. 11, 47.

c/ Biduo ante mortem ejus, quando consilium inierunt eum dolo tenere et occidere, M. 26, 3.

d/ Quando Christus, inter Passionem suam, ut falsus propheta seu Pseudo-Messias M. 26, 63 coll. J. 11, 47, adeoque blasphemiae reus M. 26, 65 ; J. 19, 7, damnatus fuit.

*Q. 1034. Alios Synedrii conventus, quos **Novum Test.** memorat, indica.

R. a/ Quando Petrus et Joannes, post sanatum virum ab utero matris claudum, in judicium vocati fuerunt ut *thaumaturgi*, qui divinam sibi adscriberent potestatem, quique per falsae doctrinae praedicationem populum deciperent : Act. 4, 5 sqq.

b/ Paulo post, cum iidem Apostoli, synedrii jussa spernentes, Christum intrepide praedicare pergebant, et innumera faciebant miracula, Act. 5, 21.

c/ Quando Stephanus blasphemiae Act. 6, 11, 12, et simul falsae doctrinae ib. v. 14, accusatus fuit.

d/ Tandem, cum Paulus, cui etiam falsae doctrinae crimen inferbatur, causam dicere debuit, Act. 22, 30.

EXCURSUS 7.

DE GALILAEA.

Ad M. 2, 22.

Q. 1035. Imprimis notamus regionem illam a Flavio Jos. B. J. 3, 3 diserte fuisse descriptam.

Situs. Notum est Palaestinam aetate Christi in 4 divisam fuisse provincias, quarum tres ad occidentem Jordanis, et una ad orientem sitae erant. Haec *Peraea* (a *περα* *ultra*, sc. ultra Jordanem comparate ad Hierosolymam) vocabatur ; tres aliae ita erant dispositae, ut *Judaea* (stricte dicta) meridionalis, *Samaria* media, *Galilaea* autem septentrionalis esset provincia. Jam vero, Galilaea in *Superiorem* quae partem aquilonarem (incluso Capharnaumo), et *Inferiorem* quae australem complectebatur, erat distincta. Prior vocabatur etiam *Galilaea Gentium* M. 4, 15 ; 1 Mach. 5, 15, quia

multi gentiles, sc. Phoenices, Syri, Arabes et Graeci, ibi inter Judaeos habitabant.

Florebat olim. *Galilaea* erat regio totius Palaestina felicissima et frequentissime habitata; de ea scribit Jos. l. c. « Tota pinguis et pascua est, omniumque generum arboribus consita, ut etiam minime agriculturae studiosos ubertate sua provocet; denique exulta est ab incolis tota, nec pars ulla est ejus otiosa. Quin et civitates ibi frequentes sunt, et crebri vici ubique populosi propter opulentiam, ut qui sit minimus supra 15,000 incolarum habeat. » Hactenus Josephus l. c., qui in *Vit.* 45 ibi civitates et vicos numerat 204.

Ex istis majores erant *Tiberias* et *Sephoris*, Jos. *Vit.* 65. Haec ultima non nominatur in Scriptura: *Tiberias* autem erat sedes ordinaria Antipae, Tetrarchae Galilaeae, a quo aedificata fuerat, et in honorem Tiberii ita vocata: incolae ejus erant plerique ethnici, Jos. *Ant.* 18, 2, 3. Hanc civitatem Jesus numquam intrasse videtur; saltem Evang. de ejusmodi ingressu nullam facit mentionem. Quae saepius in Evang. nominantur sunt Capharnaum, Nazareth et Cana.

Supra, q. 370, notavi litora lacus Genesareth occidentalia olim fuisse florentissima, hodie vero esse deserta. Praeterea q. 454 verbum dixi de tractu quodam amoenissimo in vicinia Genesareth.

Incolae Galilaeae erant laboriosi, animosi et pugnaces ab infantia *B. J.* 3, 3, 2; inde ad iram proclives et ad tumultum seu seditionem (Jos. *Vit.* 17; Act. 5, 37; forsitan etiam L. 13, 1); quas indolis dotes in Apostolis, praesertim in s. Petro, facile animadvertimus. Ceteris tamen Judaeis contemptui erant J. 7, 52 et Act. 2, 7, tum quia gentilibus permixti vivebant, et minus orthodoxi habebantur; tum quia eorum loquela minus pura erat, ut dixi ad M. 26, 73.

EXCURSUS 8.

NOTITIA DE NAZARETH.

Ad M. 2, 23.

Q. 1036. De eo nulla fit mentio in V. T. neque apud Fl. Jos. Situm ejus indicavimus q. 122. Nomen videtur ortum ex hebr. נֶצֶר *Netser*,

ut diximus q. 124. Jesus ibi conceptus fuit, et nutritus, ibique usque ad vitam publicam habitavit : ideo dictus *Nazaraeus* vel *Nazarenus* ⁽¹⁾. Docuit in Synagoga oppidi, sed cum vitae periculo L. 4, 16-30, postea iterum ibi contemptus fuit, ideo non voluit nec potuit ibi multa facere miracula M. 13, 53-58.

Olim incolae male audiebant (J. 1, 46 *A Nazareth potest aliquid boni esse*), non certe quatenus Galilaei erant (qui quidem ab incolis Judaeae proprie dictae contemnebantur), namque verba ista in ore viri Galilaei ponuntur. Fortasse homines erant parum religiosi, saevi et difficiles : quod et eorum agendi ratio erga Jesum innuit : tam hostiles et iniquos sese ostenderunt, ut ipse eos deseruerit et habitationem suam Capharnaumi fixerit.

Civitas hodiedum existit eodem in loco in quo erat aetate Christi. Quod ut melius intelligatur, cave ne verba L. 4, 29 sic interpreteris : super rupem, ex qua Jesum praecipitare voluerunt, oppidum situm fuisse. Dicit enim L. *Ejecerunt illum extra civitatem, et duxerunt illum usque ad supercilium* (ἐως ὀφροῦς, bis zu einem Hochrande) *montis super quem* (an welchen, Bisp.), ad quem, prope quem *civitas illorum erat aedificata*. Bene nota urbem non fuisse in supercilio aut super fastigium, sed in declivitate montis, uti nunc est, adeo ut mons ille satis alte et abrupte ei emineat ⁽²⁾.

(1) **Jesus Nazarenus.** Aliquando in malam partem Jesus ita vocatus fuit, ut a daemone L. 4, 34, a falsis testibus Act. 6, 14 ; saepe in bonam partem v. gr. a s. Petro Act. 2, 22 ; 3, 6 ; 4, 10, a s. Paulo Act. 26, 9, imo a semet ipso Act. 22, 8. Alibi tamquam cognomen ad personam definiendam adhibetur : v. gr. cum populus Jesum Bartimaeo notum facit, Mc. 10, 47 ; pariter J. 18, 5, 7, ubi milites respondent petitioni *Quem quaeritis ?* etiam M. 26, 71 *Et hic erat cum Jesu Nazareno* ; in inscriptione crucis J. 19, 19, atque tandem a discipulis Emmaus L. 24, 19.

(2) **Hodierna Nazareth.** Située à 340 m. au-dessus du niveau de la Méditerranée, elle est bâtie en amphithéâtre le long de la partie inférieure de la colline occidentale, à laquelle elle est adossée. Comme elle est entourée de collines assez élevées (400 à 500 p.) de tous les autres côtés aussi, elle se trouve dans une sorte de grand bassin. Ses rues sont étroites et souvent creusées par les pluies qui descendent du haut des rochers. Il y a environ 6,000 habitants (F. Liévin, *Guide*), dont presque 2,000 catholiques. Les champs près de la ville sont bien cultivés et très-fertiles. — Fouard : « L'endroit le plus riant de la Palestine est le val de Nazareth. La petite ville mérite, par la beauté de son site, son nom de Netzer, fleur couronnant la tige de Jessé [cf. q. 27]. S. Jérôme *Epist.* 46 l'appelle la *flos Galilaeae*. »

La maison de la S. Vierge, où le Verbe s'est incarné, se vénère maintenant à Lorette ; mais la grotte attenante, qui, d'après la tradition, faisait partie de l'habitation de la s. Famille, est toujours un lieu de piété. On voit aussi, à l'extrémité N. E. de la ville, et à la distance de 7 min. du couvent, la fontaine où certainement Marie est souvent venue chercher l'eau ; car il n'y a pas d'autre source à Nazareth. Vers le sud-est, à 40 min. de la ville, se trouve, d'après la croyance commune de la localité, le précipice où l'on a voulu jeter le Sauveur. Comme cet endroit est un peu loin (bien au-delà de la distance que la loi Juive permettait de parcourir le jour du sabbat, Fouard), il est à penser que le fait s'est passé ailleurs, plus près de la ville ; selon *Smith, *Dict.*, à proximité de l'église actuelle des Maronites, où il y a un précipice presque perpendiculaire de 40 à 50 p. de profondeur.

EXCURSUS 9.

DE S. JOSEPHO.

Q. 1037. 1° Explica nomen. 2° Ex qua illustri familia oriundus erat? 3° Pater ejus quis? 4° Quaenam fuit ars ejus manualis?

R. *Joseph* יוֹסֵף sign. *augmentum*, a radice יָסַף addidit. E familia Davidis regis genus ducebat. Secundum communio-rem sententiam, de qua dixi q. 55, pater Josephi naturalis erat Jacob, legalis autem Heli. *Faber* erat, probabiliter lignarius: cf. q. 427.

***Q. 1038.** 1° Quo vinculo B. Mariae conjunctus erat? 2° Fuitne pater Jesu?

R. ad 1^m. Duplici quidem vinculo: a/ **veri matrimonii** rati, etsi non consummati. Hoc omnino admittendum est, et, ut ait Ben. XIV *De Festis*. l. 2., c. 1, saltem temeritatis argueretur qui id negaret. Neque obstat votum virginitatis perpetuae, quod antea emiserat Maria (q. 1022 in marg.): nam possumus dicere ipsam a Deo monitam fuisse, Josepho etiam mentem esse ut virginitatem servaret; adeoque ipsa vere et perfecte potestatem sui corporis, absque ullo virginitatis periculo, viro suo tradidit (cf. Ben. XIV, l. c.). S. Th. 3, 29, 2, etiam probat verum fuisse matrimonium. b/ Praeterea Joseph uxori suae probabiliter conjunctus erat **vinculo consanguinitatis**: nam Maria, tamquam heres fundi paterni, certe nupsit viro *suae familiae*: cf. q. 57.

R. ad 2^m. Pater *naturalis* haudquaquam erat, sed *nutritius* tantum, titulo tamen speciali, tamquam verus conjux Mariae, quae erat vera mater Jesu. Ergo, ad Josephum quod attinet, Jesus conjunctior et propinquior erat quam filius adoptivus, in sensu vulgari et consueto.

***Q. 1039.** Enumera **quinque itinera** quae cum Maria et Jesu suscepit, singulorum causam addendo.

R. 1° Nazaretho Bethlehemum, ut nomen (et bona?) in censu profiteretur; 2° Hierosolymam, cum puer Jesus fuit Deo oblatus et Maria expiata; 3° in Aegyptum, ut infantem Herodi eriperet; 4° ex Aegypto in Galilaeam, nempe in Nazareth, quia Herodes mortuus erat: noluit autem ire in Judaeam, propterea quod Archelaus vir crudelis ibi regnaret. Tandem 5° Hierosolymam, ad Pascha celebrandum, quando Jesus duodecim annos natus erat.

Visitationi B. M. V. non adfuit. S. Joseph, qui Mariam, cum haec inviseret Elisabeth, forsitan comitatus est usque Hierosolymam, non interfuit mutuae istarum mulierum salutationi, quod factum fuisse fingunt aliquando pictores; secus enim ex istarum colloquio didicisset uxorem suam factam esse matrem Dei, neque umquam de ea dimittenda cogitasset: ita Luc. Brug. *in M.* 1, 18.

Septem dolores et 7 gaudia s. Josephi.

*Q. 1040. Indica praecipua facta quae in Evang. de s. Joseph referuntur, simulque ostende in istis gaudia fletibus constanter mixta fuisse. Aliis verbis, enumera septem ejus *dolores* totidemque *gaudia* mox subsecuta.

R. 1° Doluit, quando Mariam invenit gravidam; mox vero gaudium accepit, cum Incarnationis mysterium ab Angelo didicit.

2° Contristatus fuit, quando Bethlehemi locum non invenit in deversorio, adeoque nihil aliud habuit quam praesepe ut reclinaret infantem; sed miraculoso pueri ortu atque adoratione pastorum statim recreatus fuit.

3° Non absque doloris et commiserationis sensu vidit puerum circumcisione vulneratum; at vero solatium ei fuit nomen *Jesu*, i. e. Salvatoris, eodem tempore infanti impositum.

4° Maximo animi angore eum affecit Simeonis praedictio de cruciatibus Christi (*Positus est... in signum cui contradicetur*) et de Mariae aerumnis (*Et tuam ipsius animam*, ait Mariae, *pertransibit gladius*); sed gavisus est, audiens res magnificas quas de Jesu praedicarunt Simeon et Anna. Etenim inter alia, Simeon vocat eum *salutare quod Deus paravit ante faciem omnium populorum* etc.

5° Tristitia afflictus fuit, cum in Aegyptum fugere coactus fuit; cum tamen consolabatur tum pueri e periculo liberatio, tum praesentia et societas Jesu quem secum ducebat.

6° Timorem et angorem passus est, quando ex Aegypto reverrens audivit Archelaum regnare in Judaea; sed ecce per quietem admonitus fuit, puta ab Angelo, in Galilaeam recedendum esse; quae certe visio ipsum securum et laetum reddidit.

7° Jesum Hierosolymis amissum anxius ac moerens quaesivit per tres dies; cumque tandem cum ingenti animi voluptate in Templo invenit.

Quaestio ob 3 rationes posita.

Liceat hic obiter causam addere quare praecedentem posuerim quaestionem.

1° Indulgentiae non paucae concessae fuerunt cuidam devotionis formulae in honorem 7 dolorum et 7 gaudiorum s. Josephi: cf. Prinzivalli, *Raccolta*.

Deinde 2° pia narratio et homilitica expositio istius argumenti facilem et salutarem suppediet materiam praedicatori sacro, qui laudes illius magni sancti dicere et celebrare velit.

3° Insuper comprobatur (quod fidelibus identidem inculcandum est), his in terris semper **misceri gaudia fletibus**, idque a Deo sapientissime fuisse ordinatum, ut hinc nimium gaudium animum non corrumperet, neque illinc tristitia nimia aut miseria gravissima animum abjiceret et frangeret. Audi s. Chrys. *H.* 8, 3: « Benignus Deus, ait, laboribus (seu doloribus) Josephi dulcia « miscuit: id quod etiam in sanctis omnibus observat: neque « pericula continua neque quietem continuam praestat; sed et his « et illis permixtim positis vitam justorum ordinat. » Tela enim, quacum comparatur vita humana (Job 7, 6, quod belle evolvit s. Greg. M. in *Moral.*), efficitur filis rectis et transversis: *la trame doit croiser la chaîne*.

In gratiam concionatoris sacri animadverto, in Brev. Rom. (die festo s. Jos. 19 Martii, et Patroc. ejusdem dom. 3^a post Pascha) multa reperiri documenta, e Scriptura desumpta, quae sancto illi accommodari possint: v. gr. in lect. 2ⁱ noct. (ex s. Bern.) traduntur elementa seq. quaest.:

Patriarcha Joseph figura s. Josephi.

* **Q. 1041.** 1° Quanam sunt similitudines inter Josephum patriarcham et Josephum Mariae sponsum? 2° Inde concludere verba celeberrima *Ite ad Joseph* etc. de ultimo posse adhiberi.

R. ad 1^m. 1° Idem utriusque nomen fuit. 2° Uterque in Aegyptum venit, prior ut fratrum invidiam fugeret, alter vero ut cum Jesu et Maria invidiae Herodis se eriperet. 3° Uterque eminuit castitate: ille noluit dominae suae commisceri, hic B. Mariam V. non tetigit. 4° Ille mysteria somniorum divino instinctu perspexit, huic datum est conscium fieri atque participem coelestium mysteriorum. 5° Ille

frumenta servavit populo, hic panem vivum e coelo servandum accepit. 6° Uterque in munere suo fidelis fuit, ille in administranda Aegypto, hic in familia regenda. 7° Ambo sancte vixerunt et sancte mortui sunt. 8° Prior ad magnam in regno Pharaonis evectus fuit dignitatem, et tunc eventu confirmatum fuit somnium illud fatidicum, in quo vidit *quasi solem et lunam et stellas adorare se*, Gen. 37, 9; alter ad excelsam gloriam in coelis promotus fuit : 9° attamen nonnisi post maximas misérias et aerumnas, quas simili constantia perpassi sunt, ad culmen honoris pervenerunt.

R. ad 2^m. Ex his aliisque concludimus, priorem posterioris figuram fuisse ; et ideo verba Gen. 41, 55 *Ite ad Joseph, et quidquid ipse vobis dixerit facite*, de sponso B. M. Virginis usurpari posse ; idque non sensu mere accommodatio, sed sensu quodam typico, qui sensu literali vere et legitime innititur.

*Q. 1042. 1° Qua occasione in Evang. ultima fit mentio de historia ejus ? 2° Quid ibi legitur de morte ejus ?

Resp. ad 1^m. Occasione itineris quod Hierosolymam instituit ad diem festum Paschatis, cum Jesus duodecim esset annorum.

Ad 2^m. **De obitu s. Joseph** nihil directe et distincte dicitur ; sed ex uno alterove loco colligi posse videtur ipsum jam mortuum fuisse, quando Christus vitam publicam inchoavit ; v. gr. J. 2, 12 sermo fit de matre et fratribus Jesu, nihil autem de s. Josepho, qui pater ejus putabatur, additur.

Virtutes s. Josephi praecipuae.

*Q. 1043. Quarum virtutum praesertim exemplum dedit ?

R. 1° Exemplum *obedientiae* divinis mandatis praestitae : quater monitus in somnis, Dei voci statim obsecutus est, quamvis maxime arduum esset quod praescriberetur. V. gr. cum Angelus ei jussit ut in Aegyptum fugeret, « Non offensus fuit, ait s. Chrys., neque
« dixit : Aenigma est hoc ; tu nuper dicebas : *Salvum faciet populum suum* ; nunc autem nec seipsum potest servare ; sed fuga
« nobis est opus et peregrinatione ac longinqua transmigratione ?
« Contraria sunt haec promissioni tuae. Sed nihil hujusmodi dixit :
« fidelis [fide plenus] enim vir erat. Neque reversionis tempus
« inquit, quamvis Angelus indefinite locutus esset ; nam ait :
« *Esto ibi usquedum dicam tibi*. Verum ille non ideo segnior factus

« est, sed paret et obtemperat, tentationesque [et aerumnas] omnes
« cum gaudio tolerat. »

2° *Exemplum observantiae legi debitae*, v. gr. cum Mariam gravidam dimittere statuit, eo quod lex videretur non permittere eam retinere.

3° *Amoris erga Jesum* vere paterni, qui se prodidit praesertim quando puer Jerosolymis amissus fuerat.

4° *Amoris erga B. Mariam* prorsus conjugalis.

5° *Castitatis* in agendi ratione cum uxore.

6° *Fidei* : statim credidit quod Angelus ei dixit de Incarnatione, etsi mysterium esset ab intelligentia sensibusque plane disjunctum : neque ullam rei tam inauditaee explicationem rogavit.

7° *Humilitatis* : v. gr. posteaquam Jesus ipsum dereliquerat Jerosolymis, de contempta auctoritate paterna nihil dixit.

8° *Charitatis fraternae* : v. gr. quum Mariam, sponsam (aut uxorem), noluit traducere, sed statuit occulte dimittere eam.

Beneficia quae a Deo accepit.

*Q. 1044. Speciales gratias seu praecipuae testimonia benignitatis, quae a Deo accepit, breviter enumera.

R. Quater divina visione dignus habitus est ; verus maritus fuit matris Dei, atque pater Christi nutritius ; in ortu Jesu, et adoratione pastorum, probabiliter etiam in adoratione Magorum, quando circumcisis est puer, et cum oblatus est in Templo, praesens fuit ; diu vixit in societate Jesu ; eum morti eripuit per fugam in Aegyptum ; Jerosolymam ad Pascha duxit eum, amissum vero invenit in Templo ; sanctam familiam, ex Maria et Jesu compositam, diu administravit, atque ita coeli et terrae Dominum sibi subditum habere meruit ; tandem, ut traditione docemur, in amplexu Jesu et Mariae e vita discessit. Quare Ecclesia cantat :

O nimis felix, nimis o beatus,
Cujus extremam vigiles ad horam
Christus et Virgo simul astiterunt,
Ore sereno !

Q. 1045. Concionum schemata in honorem s. Josephi ⁽¹⁾.

Ite ad Joseph, et quidquid ipse vobis dixerit facite, Gen. 41, 55. In

(1) Cf. Bossuet, deux panég. de s. Joseph.

exordio narra factum historicum ad quod verba illa pertinent, et ostende ea et s. Josepho et nobis accommodari posse. 1° *Ite ad Joseph*, quia vobis opem ferre et potest et vult. 2° *Quidquid vobis dixerit facite*, imitamini ejus virtutes : hac enim ratione certissime obtinebis ejus patrocinium. Aliis verbis, s. Joseph est 1° tutor optimus, et 2° exemplar mirabile : proinde nos ad salutem promovet 1° per preces pro nobis in coelis, 2° per vitam in terris.

Alterum schema.

Fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram, L. 12, 42.

1° Recogita beneficia singularia s. Josepho in vita mortali collata ; unde ejus potentiam in coelo colligere licebit : *Constituit eum Dominus super familiam suam*.

2° Adde rationes propter quas a Deo prae aliis dilectus fuerit et tanta insignitus potestate : nempe virtutes quibus antecelluit aliis hominibus : *Dispensator fidelis et prudens*. Etenim *prudens* fuit in vitando malo, *fidelis* in bono perficiendo : fidelis erga Deum, cui semper obedivit, erga uxorem, erga puerum Jesum, fidelis in omnibus officiis tamquam caput familiae, etc.

3° Quid autem nobis faciendum sit ut effectum illius potentiae obtineamus : sc. debemus ipsum honorare et invocare, sed praesertim imitari ejus virtutes, imprimis fidelitatem et prudentiam, nimirum summa cum prudentia devitantes malum, bonum vero cum fidelitate constanti operantes.

Tertium schema.

Qui custos est Domini sui, glorificabitur, Prov. 27, 18.

1° Quomodo s. Joseph custos fuerit Christi Domini.

2° Quomodo nos, ad ejus exemplum, Christum in corde nostro et in corde aliorum custodire debeamus.

EXCURSUS 10.

SYNTAGMA SCRIPTURISTICUM DE S. JOANNE-BAPT.

Ad M. 3, 5.

Ordo rerum postulat ut undecim seq. puncta distincte tractentur :

1° Nomen et familia Joannis ; 2° quomodo conceptus, natus et circumcisis fuerit ; et ubi habitaverit antequam in publicum pro-

dierit ; 3° munus ad quod Deus eum elegit ac misit ; 4° baptismus, quem ratione muneris conferebat, et 5° summarium praedicationis ejus. 6° Testimonia de Christo (quem imprimis praedicare venerat). 7° Baptizatio Jesu, quod praecipuum fuit Joannis opus. 8° Victus ejus cultusque asperior. 9° Quomodo fuerit laudatus a Christo. 10° Carcer et mors. 11° Tandem praeconium ejus.

I. Nomen et familia.

*Q. 1046. 1° Quare nomen *Joannis* et cognomen *Baptistae* accepit?
2° Quinam erant parentes ejus, et ubinam habitabat ?

R. ad 1^m. *Joannes* nomen est hebraicum יוֹחָנָן quod etymologice significat *Deo gratum*, germ. *Gotthold*, flandr. *Godelief*. Ita vocatus fuit, quia Angelus Gabriel id aperte jusserat ; vicini enim et cognati nomen patris Zachariae ipsi dare volebant ; sed mater ejus et pater nomen Joannis imposuerunt : L. 1, 59. — Cognomen autem *Baptistae* seu baptizatoris accepit (Jos. Ant. 18, 5, 2 Joannes qui *Baptista* cognominatus est), quia praedicabat et conferebat *baptisma* (βαπτειν, βαπτίζειν, *in aquam intingere*), Judaeos in Jordanem immergens et lavans.

R. 2^m. Pater ejus, ut statim dicebam, erat Zacharias, sacerdos de vice Abiae (אֲבִיָּה *Abija*, 1 Par. 24, 10) ; mater autem Elisabeth, etiam de progenie sacerdotali (L. 1, 5 *de filiabus Aaron*), et cognata B. Mariae V. — Ex L. 1, 39 patet ipsos habitasse in *civitate Juda* (πολις I., absque art., *dans une ville de Juda*), quae sita erat in montanis. Secundum multorum sententiam intelligitur Hebron (cf. Jos. 21, 11 *Hebron in monte Juda* ; et ib. v. 13 haec prima nominatur inter urbes sacerdotales tribus Juda)⁽¹⁾ : inde colligitur ubi natus fuerit Joannes.

(1) Alii (Fouard post Patr. *De Ev.* 3, 20, 1) putant *Juda* poni pro *Juda* (le teth hébreu adouci par le δ grec), adeoque esse nomen proprium oppidi, et intelligi istam יוֹטָטָה *Juttam* (nunc *Joutta*)

de qua Jos. 15, 55 ; 21, 16, ad meridiem Hebronis sitam, unam urbium sacerdotalium, quae quum obscurior esset, praesertim aetate Lucae, per verba *in montana eis την ορεινην* accuratius definita fuit. **Traditio Palaestinensis**, quam strenue defendit F. Liévin *Guide*, 1876, et Guérin. *Judée* 1, 5, refert fuisse oppidum quoddam ad occidentem Hierosolymae (à 1 1/2 lieue ouest de cette ville), nunc vocatum *Ain Karim* (*village et couvent de S. Jean-de-la-Montagne ou S. Jean-du-Désert*), in cujus vicinia (*du côté de l'ouest*) fuisset solitudo quam s. Joannes, usquedum in publicum prodierit, incoluisset. Cf. Mislin, *Les s. Lieux*, ch. 31. Objicitur *Ain Karim* non fuisse urbem sacerdotalem ; sed demonstrari potest non omnes sacerdotes in urbibus sacerdotalibus habitasse. Praefero tamen sententiam antiquorum Joannem natum fuisse in Hebron vel in vicinia.

II. Joannes conceptus, natus et circumcisis.

***Q. 1047.** 1° Quomodo conceptus fuit? 2° Quodnam a Deo accepit beneficium antequam in lucem editus fuit?

R. ad 1^m. Per miraculum conceptus fuit: etenim mater ejus sterilis erat, et parentes ambo processerant in diebus suis.

R. ad 2^m. Sanctificatus et originali labe purgatus fuit in utero matris: quod quidem Angelus diserte praedixerat Zachariae, L. 1, 15 *Spiritu s. replebitur adhuc ex utero matris suae*; quodque tum contingit, quum ad salutationem B. Mariae infans Joannes in utero matris exultavit.

***Q. 1048.** Obiter quaeritur. Quorum Sanctorum dies natalis in Ecclesia celebratur, et quare?

R. Praeter natalitia Jesu celebratur 1° dies natalis B. Mariae V. 8 Sept., et 2° s. Joannis B., 24 Junii. Quod ceteros attinet Sanctos, dies tantum mortis colitur, quo die ad veram vitam nati sunt; hic est enim *dies natalis κατ' ἐξοχην* (1). Cf. Ben. XIV, *De festis B. M.*, 9, 1 et 2. Cujus quidem rei ratio inde desumitur, quod alii Sancti non nisi post ortum justificati sint, dum tres illi nati fuerint sancti: Christus enim et B. Maria V. a primo vitae momento sancti fuerunt, quum ipsemet eorum conceptus fuerit immaculatus, nimirum Christi per naturam, quia Deus est; B. Mariae, per privilegium ob Christi merita ei concessum. Joannes autem B. in utero matris fuit sanctificatus (2).

***Q. 1049.** Quaenam miracula ad ortum et circumcisionem ejus spectant?

R. 1° Praeter leges naturae conceptus fuit, ut statim dicebamus; probabiliter usu quodam rationis anticipato Christum cognovit, quando in utero matris exultavit (cf. q. 140); 2° cum Angelus eum nuntiavit Zachariae, hic propter diffidentiam subito factus est mutus, imo et surdus (L. 1, 62 *innuebant ei*): sed posteaquam, in circumcisione pueri, scripserat illum vocandum esse Joannem, illico sanatus fuit.

Habitatio ante vitam publicam.

Quod autem attinet ad vitam quam duxit antequam in publicum

(1) Ille dies etiam celebratur pro Christo, feria VI hebdomadae s.; pro B. Maria V. in festo Assumpt.; pro Joanne B. 29 Aug. in festo Decollat.

(2) Ecclesia autem diei natali **prophetiae Jeremiae** nullum tribuit honorem, quamvis dixerit Deus Jer. 1, 5 *Antequam exires de vulva sanctificavi te*. Ibi enim non agitur de vera animae sanctificatione, per remissionem peccati originalis et infusionem gratiae sanctificantis (contra s. Aug. ap. Migne X, 1429; qui tamen dubitat II, 846); sed sensus est: Jam ante ortum te segregavi et selegi ad munus propheticum. Cf. Gal. 1, 15 *Deus me segregavit ex utero matris meae, et vocavit per gratiam suam ut revelaret, etc.*

prodiit et munus inchoavit, dicitur in Evang., ipsum *in desertis* fuisse : hac de re quaestionem ponimus sequentem.

Q. 1050. Ubi habitavit usquedum munus suum inchoavit ?

R. *Erat*, ait L. 1, 80, *in desertis usque in diem ostensionis suae ad Israel*. Secundum traditionem intelligendus est locus quidam de quo q. 1046 in nota. Alii vero contendunt fuisse eamdem illam solitudinem, de qua M. 3, 1, ubi Joannes praedicationem inchoavit, cf. q. 1052.

Igitur a pueritia *in solitudine* se praeparavit : vide L. 1, 80.

Transimus nunc ad munus ejus explicandum.

III. De munere ejus.

Quatuor sunt quaestiones, in quarum 1^a inquiremus quodnam fuerit illud munus ; in 2^a, quibus in locis eo functus sit Joannes ; in 3^a, quo tempore et sub quorum gubernio inchoatum fuerit ; in 4^a, quomodo olim in V. T. fuerit praenuntiatum.

1° NATURA ET FINIS MUNERIS EI DEMANDATI.

Q. 1051. Quodnam fuit ejus munus ? A quo et quo in loco id accepit ?

R. Munus praecursoris Christi ; igitur venit praeparare viam ejus, praedicando baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum. Ab ipso Deo vocatus et missus fuit J. 1, 6, et L. 3, 2 *Factum est verbum Domini super Joannem in deserto* : i. e. per hebraismum ⁽¹⁾, speciali et directo Dei instinctu vocatus et inspiratus fuit, sicut Prophetae V. T.: L. 1, 76 *Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis* eris : *praeibis enim ante faciem Domini parare vias ejus* ; ergo divinitus vocatus ut et praedicando et baptizando Judaeos ad bene recipiendum Messiam praepararet atque induceret.

Quodnam autem intelligatur *desertum* dicemus in q. seq.

2° UBI MUNERE PERFUNCTUS SIT.

Q. 1052. Ubinam locorum Joannes munus explevit ?

R. Primum praedicavit *in deserto Judaeae* M. 3, 1 ; intellige desertum Judaeae stricte dictae, illud nempe quod in V. T. (Jud. 1, 16 ;

(1) Dictio illa solet adhiberi in V. T. ubi agitur de oraculis Prophetarum jubente Deo editis : sic *Factum est verbum Domine ad Samuel* (1 Reg. 15, 10) ; ... *ad Eliam* (3 Reg. 17, 2) ; ... *ad Isaiam* (Is. 38, 4) ; ... *ad Jeremiam* (Jer. 1, 2) ; ... *ad Ezechielem* (Ez. 1, 3) etc.

Jos. 15, 61) vocari solet *desertum Judae*, i. e. in tribu Judae. Haec autem solitudo mari Mortuo a latere occidentali adjacet, et sese extendit a ripis torrentis Cedron usque ad limitem maris Mortui meridionalem. Isti vero regioni vicinum erat Hebron, ubi, juxta multorum opinionem, natus et educatus fuerat Joannes: cf. q. 1446.

Mox abiit ad regionem incultam juxta ripam Jordanis, non procul a Jericho, ubi Jesum baptizavit (probabiliter in latere fluvii occidentali). Postea, trajecto amne, prope Bethaniam (vel secundam aliam lectionem Bethabaram) in latere orientali baptizabat, J. 1, 28. Inde in ripam occidentalem reversus, Aennon (alias Ennon) prope Salim (in tractu magis septentrionali, magisque remoto a Jerusalem) se contulit, J. 3, 23. Igitur, pro data opportunitate *omnem regionem Jordanis* L. 3, 3 circumibat, i. e. totam illam vallem quam Jordanes a lacu Genesareth usque ad mare Mortuum percurrit.

Porro solitudo erat locus poenitentiae, quam praedicabat, accommodatus, ut notat Luc. Brug.

3° QUO TEMPORE ET SUB QUIBUS PRINCIPIBUS MUNUS INCHOAVERIT.

Q. 1053. Refert L. 3, 1 Joannem munus incepisse anno 15° imperii Tiberii Caesaris ⁽¹⁾ (hic erat 2^s Romanorum imperator, successor Augusti), cum Pontius Pilatus esset Judaeae *Procurator* ⁽²⁾. Eo autem tempore tetrarcha Galilaeae et Peraeae erat Herodes Antipas (de quo supra q. 119); Philippus autem frater ejus tetrarcha Ituraeae et Trachonitidis regionis ⁽³⁾; Lysanias vero tetrarcha Abilena, in tractu montis Anti-Libani.

Sub principibus sacerdotum ⁽⁴⁾ seu summis pontificibus Anna et Caipha: isti duo supremum illud officium non simul occuparunt,

(1) Tiberii imperium ab eo computatur tempore, quo Augustus (Tac. *Ann.* 1, 3) ipsum in regno sibi consociavit.

(2) Ad intelligentiam hujus, nota Judaeam stricte dictam et Samariam, postquam ethnarcha Archelaus a regno amotus fuerat, in provinciam Romanam redactas fuisse et provinciae Syriae adjectas, cum proprio tamen procuratore.

(3) Philippo suberat etiam Batanaea et Auranitis: ergo tota illa regio quae est ad partem septentrionali-orientalem Palaestinae.

(4) **Principes sacerdotum**, *ἀρχιερείς*: hoc nomine vocantur tum summus pontifex istius temporis, tum etiam ii qui antea summo pontificatu functi fuerant, ut hic apud Lucam: alibi nominantur *principes sacerdotum*, *Scribae* et *Seniores* (M. 16, 21 et saepius), ut synedrium magnum designetur; definiri nequit, secundum quorundam opinionem, utrum isti *principes sacerdotum* sint viri qui supremam gesserant dignitatem, an praefecti 24 familiarum sacerdotalium, in quas Araonica stirps a Davide fuerat distributa, quaeque singulis hebdomadibus per vices in Templo ministrabant. Hanc ultimam sententiam strenue defendit P. Patrizi, eamque longe probabiliorem habemus: cf. supra q. 1029

sed L. ambos nominat, propterea quod Annas illa dignitate antea insignitus fuerat, et non solum nomen sed magnam etiam partem potestatis retinebat, cum Caiphas gener ejus summo sacerdotio fungeretur. Sunt qui putent eos alternis annis vicissim munus illud gessisse.

Annus autem erat 26 aerae Dionysianae, sex circiter menses antequam Christus vitam publicam exorsus est.

4° MUNUS PRAEDICTUM FUIT A MALACHIA ET ISAIA.

Q. 1054. Quinam ex prophetis V. T., quibus verbis et quo sensu munus ei divinitus impositum praedixerunt ?

R. 1° Mal. 3, 1 *Ecce ego mittam angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam* ⁽¹⁾. Ex ipsa affirmatione Christi, M. 11, 10, certissime constat verba illa de Joanne in sensu literali intelligenda esse.

2° Idem Mal. 4, 5, 6 *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum.* Rursum ipsemet Christus haec de Joanne interpretatus est, M. 17, 10-13. Communior sententia est, eaque probabilius mihi videtur, verba Mal. 4, 5, 6 a Christo ad Joannem tali modo referri, ut simul de vero Elia in fine mundi venturo intelligantur : igitur in verbis illis Mal. opinor esse duplicem sensum, literalem et typicum. Sensus autem typicus hac nititur ratione : priorem Christi adventum, ejusque praecursorem Joannem, per divinam rerum ordinationem respondere alteri Christi adventui, ejusque praecursori Eliae ; proinde *diem horribilem* cladis Jerosolymitanae figuram continere decretorii illius diei, quo Christus ad judicium ultimum descendet. Videsis supra ad M. 17, 10.

3° Is. 40, 3, 4 *Vox praeconis clamantis in deserto*, supple auditur : « *Parate viam Domini, rectas facite* (in locis desertis, ubi non solent « esse viae rectae et praeparatae) *semitas ejus.* » Haec rursum in sensu typico ad Joannem referuntur apud M. et L ; hic autem citationem Isaiae continuat : *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et*

(1) Apud Mc. 1, 2 haec verba videntur tribui Isaiae : sed, ut notat s. Hier., vel vox *Isaias* addita fuit librorum vitio (et re quidem vera in multis codd. deest : cf. * Tischend.) ; vel ex verbis Malachiae et Isaiae unum conflatur testimonium, quod Isaiae, tamquam potiori, adscribitur.

collis humiliabitur, puta secundum jussionem illius praeconis, *et erunt* (fient) *prava* (tortuosa) *in directa*, *et aspera in vias planas* : et, postquam via erit ita praeparata, Deus Salvator adveniet, et *videbit omnis caro* (omnes homines videbunt, gall. *tous les mortels*) *salutare Dei*, salutem Messianicam.

Quo sensu *videbunt* ? Duplex interpretatio : 1^a probabilior est *apud L. in sensu typico* : omnes homines salutis Messianicae participes erunt, salus illa erit pro omnibus, omnes ad fidem vocabuntur. *Videre* per hebraismum sign. *experiri*, sicut *videre corruptionem* Ps. 15, 10, *videre vitam*, *videre famem* etc. Gesen. *Lex.* ad voc. רָאָה.

2^a Interpretatio magis concordat cum *sensu literali apud Isaiam* : omnes *videbunt* opus salutare a Messia peractum, istud tam splendidum, tam publicum, tam universale erit ut omnes homines illud visuri sint, verbo illud notum fiet ubique. Possumus haec conciliare cum 1^a explic. hoc modo : Opus illud ubique cognoscetur, omnes illud *videbunt*, quia ubique vim suam exeret, quia ad omnes gentes pertinebit.

Textus hebraeus libere citatus fuit a M. et L. ; etenim ad verbum sic verti potest, secundum parallelismum poeticum :

3 *Vox est clamans (vel clamantis) :*

« In deserto parate viam Jehovahae,

« rectam-facite in solitudine semitam Deo nostro. »

4 Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis deprimentur ;
et erit tortuosum in directum, et praecepta erunt in planitiem.

5 Et patefaciet se gloria Jehovahae,

et *eam* (vel *id*) videbit omnis caro pariter. (1)

Sensus literalis. Isaias loquitur de Jehova qui populum suum reducet ex exilio Babylonico. *Vox* illa praeconis est, qui pro more regem praecedat et jubet ut via ei praeparatur. *In deserto*, secundum Vulg. (in M., Mc., L. et etiam in Is.) refertur ad praecedentia, *vox clamat in deserto* ; sed parallelismus concinnior est si referamus ad sequentia : *in deserto parate* ; melius enim respondet alteri hemistichio *rectam facite in solitudine*. Via autem praeparanda est *in deserto*

(1) Additur *Quoniam* הוֹסֵה *os Jehovahae locutum est*, supple ideoque illud certo implebitur. Sunt qui sumant הוֹסֵה pro *quod* et nectunt cum praeced., sicut Vulg. *videbit omnis caro quod os Domini locutum est*, i. e. Omnes tunc videbunt a Jehova vere emanasse hoc vaticinium. Sed melius est sequi Lucam.

quia ubi non sunt incolae, ibi praesertim desunt viae, vel saltem difficiles sunt. In sensu literali cogitanda est regio deserta Babylo-niam inter et Palaestinam, per quam Judaei, ex exilio in patriam redeunt, transitori erant. Via autem praeparanda est *Jehovae*, quia propheta Deum coram Judaeis, tamquam regem coram exercitu, incedere fingit, ut eos in patriam reducat.

Omnis vallis etc. : verba sunt Isaiae notantis mandatum illius praeconis opere perficiendum esse. Sunt tamen qui putent verba esse vocis clamantis, et ideo vertunt in subjunctivo *exaltetur, humili-entur* etc. — *Tortuosum* etc. : duo requiruntur ut via bene et apte sit comparata : primum ut sit *recta*, non *tortuosa*, et alterum ut sit *plana*, non *praerupta*. Et, postquam ad iter instituendum via ita fuerit accommodata, *gloria Jehovae revelabit se*, i. e. Deus adveniet, coram populo suo incedens, gloria et majestate indutus ; *et videbit omnis caro*, i. e. omnes homines videbunt gloriam Jehovae, ubique gentium nota fiet gloriosa populi Dei liberatio. Juxta hanc explicationem, qua obvia et literalis est apud Is., *videre* sumitur proprie, pro *cognoscere*, ut in 2^a explic. quae statim dedi in exponendo sensum typicum. Posset forsitan excogitari alia interpretatio, sc. omnes agnoscent Jehovae gloriam in liberatione Israelis manifestam, omnes agnoscent eum esse Deum verum, omnes eum colent, puta, quando fiet gentilium conversio ad Messiam. Hoc concordat cum 1ª expl. sensus typici.

Ut diximus, in sensu literali Isaías praedicat adventum Jehovae, qui populum suum ex exilio Babylo-nico reducturus est : illud autem praefigurat adventum Christi Liberantis ; ergo praeparatio prioris est typus praeparationis alterius, et praeco, qui clamavit viam Jehovae praeparandam esse, figuram gessit Joannis B.

TRANSITIO. Munus Joannis, ut ex praecedentibus consequitur, in eo consistebat ut populum Judaeum ad adventum Christi praepararet : jam vero, hunc in finem a/ baptismum quemdam, quo vitae emendatio per ablutionem corporis significabatur, conferebat, et b/ strenue praedicabat omnibus poenitentiam et justitiam. De his nunc singillatim disputabimus.

IV. De Baptismo Joannis.

Q. 1055. 1° Baptismus Joannis qualis erat ? 2° Quomodo differebat a baptismo Christi ? 3° Eratne ei vis obligandi ? 4° Numquid simul cum illo quaedam peccatorum confessio fiebat ?

R. ad 1^m. Judaei, qui praedicatione Joannis excitati, vitam malam emendare et mutare volebant, in signum hujusce consilii ritu solemniter et sacro in aquas Jordanis, ut abluerentur eis, immergebantur ⁽¹⁾, eodem fere modo quo se lavare et purgare solebant ob finem religiosum, ut munditiam legalem sibi compararent ⁽²⁾. Ideo dicit ipsemet Joannes, M. 3, 11 *Ego baptizo vos in aqua in poenitentiam*; ideo etiam vocatur Mc. 1, 4 *baptismus poenitentiae in remissionem peccatorum*, i. e. quo Judaei publice et solemniter profitebantur se velle poenitentiam agere, atque vitam emendare malam: hac autem ratione se praeparabant ad adventum Messiae, et imprimis ad baptismum ejus, quo accepto, peccatorum remissionem obtinerent. cf. s. Thom. 3, 38, 3.

R. ad 2^m. Igitur baptismus Joannis a **Christi baptismo** multum **differebat**; quod colligitur ex ipsissimis Praecursoris verbis, quippe qui utrumque baptismum prorsus distinguat, cum dicit M. 3, 11 *Ego quidem baptizo vos in aqua...; ipse (Christus) vos baptizabit in Spiritu sancto et igni*. Ergo, jure ac merito Trid. sess. 7, c. 1: « Si quis dixerit, ait, baptismum Joannis habuisse eandem vim cum baptismo Christi, anathema sit. » Et re quidem vera, baptismus Joannis nihil aliud erat quam praeparatio ad Jesu baptismum, ut praeclare ostendit s. Thom. 1. c. Venuste s. Chrys. *Hom. de bapt. Ch.* 3: « Joannis baptisma, ait, Judaico multo sublimius fuit, humiliter vero nostro, veluti pons quidam utriusque baptismatis hujus, ab illo ad istud per se quasi manu ducens. »

Differentiae. Quamobrem 1° in aqua sola baptizabat Joannes, Christus autem in aqua et Spiritu s.; proinde 2° prior non conferebat gratiam seu internam justificationem, sicut posterior; 3° atque ob hanc causam baptizati a Joanne iterum baptizabantur ab Apostolis. S. Thom. autem, p. 3, q. 38, a. 1, docet baptismum Joannis fuisse *quasi quoddam sacramentale*, quo animus ad baptis-

(1) Totum corpus in aquam immergebatur: unde concludimus viros tantum, non mulieres, a Joanne baptizatos fuisse (Schegg).

(2) Attamen ab istis Judaeorum lotionibus bene distinguendus est baptismus Joannis. Etenim 1° in aquam mergebantur ab ipso Joanne, dum alias lotiones in se quisque faceret. 2° Non fiebat ad immunditiam legalem auferendam, sed erat *baptismus poenitentiae in remissionem peccatorum* eique adjuncta erat peccatorum confessio: vide resp. ad 4^m. 3° Administrabatur ut Judaei ad Messiam praepararentur. Novitas istius caeremoniae agnoscitur J. 1, 25 *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?*

mum Christi disponebatur, illumque eatenus ad legem Christi aliquo modo pertinuisse.

R. ad 3^m. Nusquam in Scriptura praescribitur, et absque illo poterant Judaei, si vellent, ad Messiam se praeparare, vitam emendando. Attamen, iis quibus occasio data erat eum recipiendi, licitum non erat eum spernere, quippe quum praedicaretur a viro sancto, divinitus misso; et misso quidem ad illum baptismum ministrandum (J. 1, 33 *Qui misit me baptizare in aqua, ille etc.*): quamobrem isti Judaei qui hoc fecerunt, *consilium Dei in semetipsos sprevisse* dicuntur L. 7, 30.

R. ad 4^m. *Baptizabantur; confitentes peccata sua*, M. 3, 6: i. e. dum interea confitebantur; secundum quosdam, *si* confiterentur, *sub conditione* quod confiterentur: sed hoc est coactum. Confessio autem illa certe non erat sacramentalis, nec peccata remittebat; attamen non erat semper confusa et generalis delictorum declaratio, qua peccatorem se quisque profitebatur, ut Tostatus putat, sed interdum distincta de quibusdam culpis gravioribus. Judaei enim id etiam faciebant aliis diebus poenitentiae, ut innuitur Levit. 4-7, praesertim 6, 6 et 7; utque docent scripta Rabbinorum. Deinde *confiteri peccata* plus dicit quam se peccatorem profiteri. Si hoc tantum voluisset significare Evangelista, inutile fuisset hoc addere, quum omnes homines sint peccatores.

V. Summarium praedicationis ejus.

Q. 1056. Indica praecipua argumentorum capita, quae hominibus variae conditionis, uniuscujusque necessitati apte accommodata, praedicavit.

R. 1° **Omnibus et singulis** Christum praenuntiabat: *Qui post me venturus est, fortior me est etc.* M. 3, 11; pluriesque testimonium ei reddidit: *Ecce Agnus Dei etc.*: vide q. 1057 et 1058.

2° In praeparationem autem ad Christi adventum, **omnibus et singulis** poenitentiam praedicabat: *Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum.* i. e. prope jam est adventus Messiae Salvatoris, mox incipiet regnum ejus: cf. q. 131.

3° a/ Tum **Pharisaeis**, sanctitatis simulatoribus, quum **Sadducaeis**, viris impiis qui omnibus vitae religiosae veritatibus adversabantur, denuntiavit terribile Dei judicium: *Genimina viperarum,*

etc. q. 134. b/ Cum de vita moribusque corrigendis loquitur, flagitat opportune ut Pharisei *fructus poenitentiae* non fictos et externos tantum, sed *dignos* i. e. veros et interiores faciant; simul monet eos ut sibi non illudant per inanem fiduciam, praetexentes *patrem suum esse Abrahamum*, quasi filii Abrahae perituri non sint: cf. q. 134.

4° **Turbis** vero misericordiam praesertim commendavit L. 3, 11: *Qui habet duas tunicas det non habenti, et qui habet escas similiter faciat.*

5° **Publicanis** autem injungebat justitiam, L. 3, 13: *Nihil amplius quam quod constitutum est vobis, faciatis*, i. e. exigatis in tributorum perceptione.

6° **Militibus** dixit L. 3, 14: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, et contenti estote stipendiis vestris.* Verbum *concutere* hic sign. *se rendre coupable de concussion*, pecunias vel cibaria injuste et per vim ab aliquo exigere, ut milites in expeditionibus facere solent. Per *calumniam facere* συκοφαντεῖν intelligitur aliquem *laedere*, ejus bona injuste rapere (L. 19, 8 *Si quid aliquem defraudavi εσυκοφαντησα, reddo quadruplum*): v. gr. uni majora quam alii onera inique imponere. Monitum autem *contenti estote stipendiis vestris* apte dabatur, quum noverimus frequenter accidisse ut milites hac de re turbas et seditiones excitarent.

7° Tandem **Herodi** Tetrarchae impudicitiam seu crimen adulterii intrepide exprobravit: *Non licet tibi habere Herodiadem, uxorem fratris tui*, puta adhuc viventis, M. 14, 4.

Q. 1057. Quaenam de Christo specialiter praedicavit?

R. 1° Ejus aeternitatem: *Ante me factus est*, J. 1, 15.

2° Divinitatem: *Hic est Filius Dei*, ib. 34.

3° Hominum peccata per eum expiari et deleri: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*, J. 1, 29.

4° Baptismum ejus suo baptismo excellentiorem esse M. 3, 11: *Fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare* (vel ut dicunt alii Evangelistae, *solvere corrigiam calceamentorum ejus*): *ipse baptizabit in Spiritu sancto et igni.*

Quidam putaverunt Joannem etiam praedicasse Jesum esse fontem gratiarum: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia*, J. 1, 16: sed verba illa non fuerunt prolata a Joanne B., sed addita ab Evangelista ut ea quae v. 14 praecedunt explicarentur.

VI. Testimonia ejus de Jesu.

Q. 1058. Quoties, et qua occasione Christo testimonium reddidit?

R. Secundum multos interpretes, quater id fecisse legitur in Evang.

1° Antequam Jesum baptizavit, ut falsam populi opinionem, qui existimabat Joannem esse Christum, corrigeret, L. 3, 16 (cf. M. 3, 11 sqq.): *Ego quidem aqua baptizo vos; venit autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu s. et igni etc.*

2° Post tentationem ejus (sex dies ante nuptias Canae: J. 2, 1 coll. 1, 29 et 1, 35), quando Judaei sacerdotes et Levitas ad Joannem Hierosolymis miserunt, ut interrogarent eum: *Tu quis es?* J. 1, 15-28.

3° Biduo postea, cum vidit Jesum venientem ad se: *Ecce Agnus Dei* etc. J. 1, 29-36.

4° Post 1^m Pascha vitae Jesu publicae (vide ad M. 4, 12), occasione disceptationis, quae Judaeos inter et discipulos Joannis exorta erat de *purificatione*, i. e. de pretio atque efficacitate baptismi ab eo administrati si comparetur cum baptismo Jesu, J. 3, 22-36.

VII. Jesum baptizat.

Q. 1059. 1° Inter omnia opera ejus, quodnam praecipuum est?

2° Factum illud cum omnibus loci temporisque adjunctis enarra.

R. ad 1^m. Christum in Jordane baptizavit. Ad 2^m Prohibuit eum etc.: vide M. 3, 13 sqq.

Q. 1060. Jesumne cognoscebat priusquam eum baptizavit?

R. Vide q. 140.

Q. 1061. Quoties legitur 1° cum Jesu versatus 2° eumque allocutus fuisse?

R. ad 1^m. Bis cum Jesu versatus est: a/ quando eum baptizavit; b/ quando vidit eum venientem ad se et ait *Ecce agnus Dei*, etc. J. 1, 29.

Ad 2^m. Bis etiam ipsum allocutus est: a/ semel directe, quando eum ante baptismum prohibuit; b/ iterum vero per interpositos viros, quando in vinculis detentus, duos de discipulis ad Christum misit, ut interrogarent eum, utque per ejus responsum in fide confirmarentur, M. 11, 2.

Q. 1062. Quum hic quaestio instituta fuerit de praeclarissimo Joannis opere, petitur utrum opera quaedam miraculosa in vita sua fecerit.

R. Nullum fecit miraculum in vita mortali, quod aperte testatur J. 10, 41. Ergo, quando dicitur habuisse *virtutem* Eliae, ut in verbis Angeli *Praecedet ante Dominum in spiritu et virtute Eliae* (L. 1, 17), hoc intelligitur de intrepiditate ejus in loquendo, non de potentia miraculorum, qualem habuit Elias. S. Chrys. autem in *M. h.* 14 : « Nullum, ait, signum fecit Joannes, ut hac ratione multitudinem ad Jesum alliceret dum miracula ad ipsum turbam attraherent. »

VIII. Austerum vivendi genus.

Q. 1063. Quid dicit s. Scriptura de ejus 1° cibo, 2° potu, 3° vestitu, et 4° habitatione ?

R. ad 1^m. a/ Manducabat **locustas** (lex Mosaica Lev. 11, 22 id permittebat), quarum certam speciem edere solent pauperes in Judaea. S. Hier. *Contra Jov.* 2, 6 : « Orientales et Lybiae populus, quia per desertum et calidam eremi vastitatem locustarum nubes reperiuntur, locustis vesci moris est. » Plin. *Hist. nat.* 6, 35 : « Pars Aethiopum locustis tantum vivit, fumo et sale duratis in annua alimenta : ii quadragesimum annum vitae non excedunt. » Multa hac de re testimonia, tum antiquorum quum recentiorum, erudite indicat *Winer, *Rwb.*, a. *Heuschrecken* ; pariter *Smith, *Dict. a. Locust* (1).

b) Praeterea edebat **mel silvestre** : de tali melle fit mentio 1 Reg. 14, 25. Intelligitur mel quod apes silvestres, quae in Palaestina admodum frequentes sunt, in agris, et praesertim in fissuris rupium aut in arborum cavis, conficiunt (Deut. 32, 13 ; Ps. 80, 17 *mel de petra*). Schegg alique opinantur fuisse succum quemdam dulcem, melli sapore similem, qui in orientalibus terris e foliis quorundam fruticum vel arborum per insecti punctionem profluit, et induratum colligitur praesertim a pauperibus (germ.

(1) F. Liévin (*Guide* 1876, II p. 13) : « J'ai souvent entendu dire en Terre-Sainte qu'il y a encore aujourd'hui des habitants qui mangent des sauterelles ; mais je n'en ai pas encore vu. Cependant la chose ne me paraît pas impossible, puisqu'on en fait un fréquent usage en Abyssinie et en Ethiopie. » Et au Congo, comme les Missionnaires l'attestent fréquemment.

Baumhonig). Succus similis est illi qui a viatoribus describitur sub nomine *Manna*. Cf. *Winer, *Rwb.* a. *Honig*. *Smith, *Dict.* a. *honey*.

Censet Klofutar hunc sensum ideo praefendum esse, quod victus cultusque Joannis describatur *asperior*, cui mel apiarium, quod est cibus laudatissimus et delicatissimus, minus convenire videtur. Haec autem ratio non mihi videtur apta: namque hic significatur tantum Joannem manducasse quod sponte sese offerret in solitudine, adeoque eum vixisse sicut pauperes.

R. ad 2^m. Dubium non est quin fidelissime perfecit quod praedixerat Angelus L. 1, 15: **Vinum et siceram**, i. e. quemlibet potum inebriantem, *non bibet*. Igitur Nazaraeus (נזיר ^{נזיר} *nazir*, separatus, consecratus) fuit ab infantia: de quo instituto vide *Comm. nostr. Act. Ap.* 21, 24.

R. ad 3^m. Habebat *vestimentum de pilis camelorum*: το ενδυμα αυτου, vestis ejus erat ex pilis camelinis; aliud vestimentum non habebat: bene Beel. *hy had zyn kleed van kemelshaer*; minus accurate Carrières *il avait un vêtement de poils de chameau*, potius sic dicerem: *son vêtement était de poils de chameau*. Igitur vestimentum ejus erat confectum ex panno rudiore, qui pilis cameli contextus erat (¹). Errant qui putant, ut vulgo fit, vestem fuisse pelliceam; namque, ut notat Mald., Scriptura inter vestem *de pilis camelorum* et *zonam pelliceam* aperte distinguit. Itaque cilicio camelino utebatur: id autem non erat corpori adaptatum, sed laxum per modum sacci, adeo ut cingulo stringi deberet, sicut de veste Eliae 4 Reg. 1, 8 dicitur (cf. Zach. 13, 4); ideo addit Evangelista *et zonam pelliceam* (puta coriaceam) *circa lumbos suos*.

Nota generatim vestimenta Hebraeorum, ut hodiedum Orientarium, fuisse larga et laxiora, quod calidae regioni admodum conveniens est; unde tam saepe mentio fiat in Scriptura de tunicis cingulo constringendis: cf. Act. 12, 8 *Praecingere*: vide *Comm. nostr. in Act.* (5^a ed.).

(1) **Melotae**. Ascetae quandoque gestabant pellem ovinae lana sua obtectam (infra M. 7, 15; Hebr. 11, 37), ad exemplum veterum Prophetarum, v. gr. Eliae 4 Reg. 1, 8 (secundum sensum probabiliorum). Vestis quae 4 Reg. 2, 8, 13, 14; 3 Reg. 19, 13, 19, in Vulg. vocatur *pallium*, apud 70 dicitur *μηλωτη*. Cf. Gen. 3, 21 *tunicas pelliceas*. Gen. 25, 25 apud 70 Esau dicitur horridus sicut *μηλωτη*. *Saccus* autem, quo lugentes se induebant (2 Reg. 3, 31 et saepissime; M. 11, 21 *σακκω*, *cilicio*), non erat pellis, ut vestis Prophetarum, sed e pilis caprarum vel camelorum sicut vestimentum s. Joannis B. contextus erat.

R. ad 4^m. Vivebat in locis desertis, ut supra explicavi.

Sed Christus dixit M. 11, 18: *Venit Joannes neque manducans neque bibens.*

R. Ut patet ex contextu M. 11, hac loquendi formula voluit tantum significare vitam ejus valde austeram et pauperem fuisse. Obiter animadvertite hic latere significationem quamdam altiore: Joannes erat ultimus propheta veteris Test.: ideo in universa agendi et praedicandi ratione *Legem*, quae severam *justitiam* praescribebat, repraesentabat, et imprimis *poenitentiam* praedicabat, austere vivebat, in desertis versabatur, non in locis habitatis, civitatibus aut vicis, etc.

IX. Quomodo a Christo laudatus fuerit.

Q. 1063bis. Quodnam testimonium reddidit illi Christus, vel de quibus eum laudavit?

R. Vide q. 360 et 361.

Q. 1064. Christus dixit M. 11, 9 Joannem *prophetam* esse et *plus quam prophetam*: sed ipsemet Joannes aperte negavit se esse prophetam, J. 1, 21.

R. Joannes minime negavit se esse *prophetam* in sensu vocis consueto, talem nempe qui Christum sicut alii prophetae praenuntiaret, et distinctius quidem quam ceteri; sed asserere voluit se non esse Prophetam *κατ' ἐξοχήν* (ideo in graeco art., *le Prophète*), illum nempe de quo Moyses Deut. 18, 15: *Prophetam*, ait, *de gente tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus*. Hic autem propheta alius non erat quam Messias seu Christus; sed quidam Judaei, ut patet ex J. 1, 20, eum a Christo distinguebant, tamquam comitem ejus.

Q. 1065. Quo sensu **plus quam propheta**?

R. Quod « fuit terminus Legis et initium Evangelii » ait s. Thom. 3, 38, 1: unde Christum, quem alii Prophetae eminus et diu antea praedixerunt, praesentem monstravit; ut cantat Ecclesia in hymno *Antra deserti*:

Ceteri tantum cecinere Vatum
Corde praesago jubar affuturum;
Tu quidem mundi scelus auferentem
Indice prodis.

Corona primae classis. Occasione hujus citationis recordor in hymno *O nimis felix* stropham esse satis difficilem, cujus intelligentia ex quodam M. loco petenda est, quamque ideo juvat obiter explicare.

Serta ter denis alios coronant
Aucta crementis, duplicata quosdam;
Trina te fructu cumulata centum
Nexibus ornant.

Praenota in vetustioribus editionibus hujus carminis, a Paulo Diacono, vel, ut alii censent, a s. Hil. compositi, duos ultimos versus sic legi: Trina centeno cumulata fructu Te, sacer, ornant.

In hac autem strophā ad M. 13, 23 respicitur: alius affert fructum *centesimum*, alius *sexagesimum*, alius *trigesimum* ⁽¹⁾ Ideo canit poeta: sarta, crementis ter denis aucta, coronant alios, i. e. sunt qui habeant coronam cum fructu meritorum tricesimo; quosdam autem coronant sarta duplicata, i. e. sunt et alii perfectiores sanctioresque, qui duplicem accipiant coronam, sc. cum fructu *sexagesimo*; sed sarta trina, fructu cumulata, ornant te centum nexibus, i. e. tibi vero tradita fuit corona triplex, fructu cumulata, seu cumulo meritorum instructa ac decorata (omnia aliorum merita cumulas); et haec ornat te centum nexibus, quia tuus est fructus *centesimus*. Igitur corona una *tricesimum*, duplex *sexagesimum* fructum designat; triplex autem proprie significaret fructum *nonagesimum*, sed Christus usus est numero rotundo, dicens *centesimum*.

X. Carcer et mors.

Q. 1066. Quid passus est, a quo et quare?

R. 1° Vincula et carcerem passus est ab Herode Antipa, tetrarcha Galilaeae et Peraeae, suadente Herodiade: propter duplicem quidem causam: a/ quia eum corripiebat eo quod matrimonium adulterinum et incestuosum inierat cum ista Herodiade, uxore Philippi cujusdam ⁽²⁾, qui erat frater Antipae et adhuc vivebat, Jos. Ant. 18, 5, 4. b/ Altera odii causa erat quod Joannes eum reprehendebat *de omnibus malis quae faciebat*, L. 3, 19.

(1) *Centesimus* pro *centuplex*, *sexagesimus* pro *sexagies* adauctus, et *trigesimus* pro *tricies* seu *tricesies* adauctus, gall. *cent fois*, *soixante fois*, *trente fois plus grand*.

(2) Iste Philippus omnino distinguendus est a Philippo Tetrarcha: cf. q. 430.

2° Martyrium passus est, eodem principe jubente, Herodiade instigante filiam suam Salomen ut caput Joannis peteret, M. 14, 1-12, Mc. 6, 14-29 ⁽¹⁾.

Q. 1067. Circa mortem ejus inquiritur 1° quatenus fuerit, 2° a quo illata, 3° et quare? 4° Indica praecipua temporis et loci adjuncta; 5° indeque collige quatenus fuerint istius necis occasiones.

R. ad 1^m. Caput ejus abscissum fuit.

R. ad 2^m. Herodes, flagitante Salome saltatrice, quam mater Herodias impulerat, misit spiculatorem ut caput Joannis amputaret.

R. ad 3^m. Vide q. praec.

R. ad 4^m. *Ante necem* : celebratio diei natalis Herodis, saltatio Salomes, jusjurandum regis et petitio puellae cui tristis obsecutus est Herodes. *In ipso facto* : ubi? in carcere, sc. in arce Machaeruntina, ut tradit Jos. *Ant.* 18, 5, 2, quae sita erat in parte meridionali Peraeae, ad latus orientale maris Mortui : ibi, in vertice rupis excelsae, Antipas exstruxerat splendidissimum palatium, moeniis munitum validissimis Jos. *B.* 7, 6, 2, in quo certe princeps ille amabat morari identidem. Quando occisus Joan.? Non plane constat; aliquamdiu ante mortem Christi; nimirum, secundum plures, paulo ante 3^m Pascha, ergo uno anno priusquam occisus est Christus. *Post necem* : caput in disco ad mensam allatum est et puellae traditum, quae illud dedit matri. « Digno operi saltationis dignum sanguinis » praemium, s. Hier. *in M.* 14, 8. » Et s. Chrys. *in M.* : « Ubi saltatio, ibi diabolus... Non caput in disco petunt « ii qui nunc tripudiant, sed animas simul recumbentium. »

Nota convivium natalitium Machaerunte, ubi occisus fuit Joannes, habitum fuisse. Probabile non est illud factum fuisse Tiberiade, ubi Antipas sedem habere solebat; namque in hac hypothese oporteret dicere festa natalitia per plures dies protracta fuisse, et caput Joannis tardius allatum fuisse: sed tota series narrationis, tum ap. M. (14, 8 *hic in disco*), quum ap. Mc. (6, 25 *protinus*), satis indicat in eodem convivio, in quo saltaverat Salome,

(1) Fl. Josephus (*Ant.* 18, 5, 2, ubi de bello ab Areta illato) carceris et necis aliam tradit causam, sc. Herodem timuisse ne Joannes magna sua auctoritate uteretur ad defectionem parandam: verum dici potest Herodem publice obtendisse hanc rationem politicam; vel saltem eam facile conjungi potuisse cum ista causa quam refert Evang., imo vero ex hac ultima priorem confirmatam fuisse.

allatum fuisse caput, et proinde Joannem detentum et necatum fuisse eo ipso loco quo convivium celebrabatur ⁽¹⁾.

Discipuli autem Joannis corpus seu truncum magistri tulerunt et posuerunt in monumentum. Baronius *Ann.* p. 126 refert Joannem sepultum fuisse Samariae ⁽²⁾; imo vero s. Hier. *Onom.* sub voc. *Semeron* (Samaria) putat eum ibi occisum fuisse, quod probabile non est, quum civitas illa ad regionem Antipae subjectam non pertineret.

R. ad 5^m. Quadruplex praesertim fuit occasio : a/ coena, quae facta est die natali Herodis : « Quando vinctum solvere oportebat, « tunc vinculis caedes adjicitur, s. Chrys. *in M.* » b/ Saltatio puellae, sc. Salomes ; c/ temeraria et nimis generalis promissio, jurejurando confirmata, quam fecit rex, cum dixit se daturum quidquid ista Herodiadis filia peteret. d/ Falsa existimatio Herodis, qui putabat se promissione obligari, tum a/ propter jurisjurandi religionem, quum b/ propter eos qui secum ad mensam recumbabant, ne ab eis contemneretur. c/ Tandem fidem frangere nolebat ne puellam contristaret. Obiter nota impudicitiam cum crudelitate facile conjungi.

Q. 1068. An diutius quam Jesus vixit Joannes ?

R. Sex quidem mensibus ante Christum natus est L. 1, 36, sed etiam aliquamdiu ante eum vita decessit. Dico *aliquamdiu*, nam certo definiri nequit tempus mortis ejus. Hoc tamen novimus, eum necatum jam fuisse, quando Apostoli, primum ad praedicandum missi, ad Jesum redierunt : L. 9, 7 ; Mc. 6, 14. Inde colligimus ministerium Joannis haud diuturnum fuisse : paulo amplius uno anno praedicaverat, cum in vincula conjectus fuit.

XI. Praeconium Joannis B.

Compendium. Indicabimus 1° beneficia specialia, et dilectionis praecipuae signa, quae a Deo accepit ; 2° virtutes, quas praesertim coluit ; 3° ostendemus eum fuisse exemplar praedicatoris sacri ; tandem 4° informationem orationis panegyricae trademus.

(1) Ideo etiam non admitto opinionem Hug, convivium habitum fuisse in arce regia Macherunti vicina, sc. in *Bethara-maton*, seu *Betharam*, *Beth-haram*, alias *Livia*, sita contra Jerichuntem, ultra Jordanem.

(2) Cf. Mislin, *Les s. Lieux*, ch. 35, ubi plurima habet de sepulcro s. Joannis in civitate Samaria, et de ejus Reliquiis quae alibi coluntur.

Q. 1069. Enumera speciales gratias seu **praecipua beneficia** quae a Deo accepit.

R. Praenuntiatus fuit, primum genti Judaeorum universae diu ante adventum suum per prophetas V. T., postea vero Zachariae patri, paulo ante ortum, per Angelum Gabrielem. Ex parentibus ad generandum ineptis per miraculum natus est ; fuit sanctificatus in utero matris ; et certe praematura ratione mirabiliter usus est, cum ad adventum Mariae in utero matris exultavit (cf. q. 140). Parentes ejus *erant justi ante Deum* et sancti, *incedentes in omnibus mandatis Domini sine querela* L. 1, 6, quod sane ipsi tamquam filio in magnum cessit bonum. In circumcissione ejus rursum contigit miraculum. Porro muneri praefectus fuit dignissimo praecursoris Messiae ; Jesum haud semel vidit et allocutus est ; ipsum baptizavit ; testimonium ei dedit saepenumero ; atque insigni laude ab ipso vicissim exornatus fuit. Pro justitia multa passus est, v. gr. a sacerdotibus calumnias L. 7, 30, 33, ab Herode carcerem et martyrium : utique non absque speciali Dei gratia.

Q. 1070. Quanam sunt **praecipuae virtutes** quarum exempla dedit ?

R. 1° Fidelitas in munere, nihil negligens ut Christo viam praepararet.

2° Animi firmitas in praedicando, abjiciens omnem timorem humanum, imo vero vincula et mortem contemnens.

3° Diligens studium in procuranda salute animarum, varia hominum genera variis atque aptissimis monitis ad poenitentiam et justitiam adhortans.

4° Fides, cum Jesum Nazarenum, virum plebeium, ut Messiam, Salvatorem mundi, toties agnovit palamque confessus est.

5° Humilitas : v. gr. quotiescumque de Christo loquebatur, semet ipse magnopere deprimebat : *Cujus, ait, non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum*, etc. Pariter Jesum baptizare renuebat, propterea quod se tanto honore indignum reputaret.

6° Temperantia et studium paupertatis, in victu et vestitu.

7° Amor solitudinis, quippe qui in locis desertis commorari soleret.

8° Heroica fortitudo in vinculis perferendis et morte subeunda.

Q. 1071. Ostende ipsum fuisse **exemplar praedicatoris sacri** perfectissimum.

R. 1° Erat simul *docens* et *faciens* ; ex quaest. enim praeced. patet vitam ejus sanctam fuisse praedicationis commendationem.

2° Arguebat et increpabat, quando necesse erat ; v. gr. dure reprehendit Phariseos et Sadducaeos, M. 3, 7 ; Herodi impudico non pepercit, etc.

3° Praedicandi rationem variis auditoribus sapienter aptabat : « Singulis generibus hominum conveniens tribuit responsum, s. « Ambr. *in L. 2, 77* » : cf. q. 1056.

4° Recordationem mortis atque futuri judicii interdum eliciens, ut salutarem auditoribus incuteret timorem : M. 3, 9-12. Obiter notent concionatores sacri id saepissime faciendum esse.

5° Omnes sermones et universam vitae institutionem ad Christum referebat, semper hoc unum coram oculis habens, ut homines ad eum perduceret ; igitur non semet ipse praedicabat umquam, neque ullum sibi quaerebat terrestre emolumentum.

6° Oratione et dictione simplici, ad vulgarem populi sensum plenissime accomodata, utebatur, figuras et comparationes, quae solent multitudinem commovere, haud raro adhibens, etc.

Q. 1072. Informatio brevissima orationis **panegyricae** in honorem s. Joannis Bapt.

Textus : *Erit magnus coram Domino, L. 1, 15.*

1° **Magnus** fuit munere praedicatoris seu praecursoris Christi ;

2° **Major** fuit vitae sanctitate ;

3° **Maximus** vero morte gloriosa.

Aliis verbis, eum consideremus 1° ut praedicatorem, 2° ut virum privatum, 3° ut martyrem.

Vix differt, ad rem quod attinet, sequens divisio : Joannes triplicem obtinuit aureolam : 1° *doctoris*, eo quod Judaeos docuit adventum Christi ; 2° *virginis*, cum per mulieres non fuerit coinquinatus, et virginitatem in temperantia et solitudinis amore sedulo custodierit ; 3° aureolam *martyris*.

EXCURSUS II.

DE JORDANE.

Ad M. 3, 5.

Q. 1073. 1° Nomen. *Jordanes*, h ebr. יַרְדֵּן *Jarden*, in soluta oratione ubique cum art. *haijarden*, i. e. *fluens*, germ. *der rinnende*, *der fliessende* (uti *Rhin*, *Rhein*, *von rinne*), a radice יָרַד *iarad*, descendit, defluit.

2° Cursus. Est nobilissimus et fere unicus Palaestinae fluvius : ex Anti-Libano per triplicem fontem oritur, meridiem versus defluit in stagnum exiguum et palustre Merom (nunc *el Hule*) ; inde inter colles in alveo angusto et saxoso rapidus devolvitur in lacum Genesareth. Post egressum ex isto lacu, multis anfractibus decurrit per planitiem satis latam et libella maris valde inferiorem, quae *regio Jordanis* in Scriptura vocatur (hodie *el-Ghor*). Cursus ejus univ ersus, multis flexibus tortuosus, est 200 milliarius (*plus de 60 de nos lieues*) ; quo peracto, in Mare Mortuum veloci motu cadit et in eo evanescit : huic enim mari nullum cognoscitur effluvium ; ejus aquae calore solis sensim absorbentur ⁽¹⁾.

3° Ripae, scopuli et aquae. Ripae Jordanis juncis, arundinibus, salicibus, tamariscis aliisque arboribus vestiuntur, adeo quidem ut aquae procul conspici nequeant. Fluvius ille navibus est impervius, propter velocitatem aquarum et scopulos frequentes ; attamen Molyneux a. 1847 totum amnem cum navigio pertransiit a lacu Genesareth usque ad Mare Mortuum, et Lynch a. 1848 cum duplici navigio exploravit lacum Genesareth, et inde totum amnem, et totum Mare Mortuum, incredibili labore : sic in Jordane 27 loca periculosa (*des rapides effrayants*) numeravit. — Aquae turbidae, subflavae, tepidae magis quam frigidae, sanae tamen et ad potum aptae, abundant piscibus.

(1) **Tria mira.** Le Jourdain présente donc comme fleuve une triple singularité : 1° son lit est beaucoup au-dessous du niveau de la mer ; il est enfoncé dans une vallée profonde, bordée de montagnes, qui tantôt se rapprochent, tantôt s'écartent un peu. La dépression de la vallée commence au pont des *fils de Jacob*, au Nord du lac de Génésareth. 2° Il n'a pas d'écoulement dans la mer, mais se perd dans le lac appelé *Mer Morte*. 3° Il coule constamment entre des rives actuellement inhabitées : nulle barque n'en sillonne les eaux, nulle ville n'est bâtie sur ses bords : il n'y a d'exception que pour Tibériade, petite ville sur la côte occidentale du lac de Génésareth.

4° Latitudo. Satis latus est fluvius prope Mare Mortuum (200-300 pedum), minor in vicinia Jerichuntis, et prope Bethsaidam ad ingressum fluvii in lacum Genesareth habet tantum 60-75 pedes. Post liquefactas nives, tempore verno, intumescit vehementer: Eccli. 24, 36 *Multiplicat (sensus), quasi Jordanis in tempore messis.* Imo vero, olim extra ripas defluebat, Jos. 3, 15 *Jordanis ripas alvei sui tempore messis impleverat*, seu potius, ut hebraeus vertendus videtur, *Jordanes plenus est super omnes ripas suas omnibus diebus messis*, i. e. quotannis tempore messis (primae, hordeaceae, tempore verno) super ripas se effundit et exundat (hunc verum esse sensum patet ex Jos. 4, 18 in hebr., coll. Is. 8, 7). Pariter 1 Par. 12, 15 *Mense primo*, quando (Jordanes) *inundare consuevit super ripas suas*. Nostris vero diebus, in illa anni aetate inflatur valde, sed non amplius exundat, ut viatores testantur.

5° Profunditas. Ex dictis intelligitur alvei profunditatem non eandem esse in variis anni tempestatibus; sicut, ut fit, multum differt in pluribus decursus partibus. In illo autem loco, ubi traditio fert Jesum baptizatum fuisse (contra Jerichuntem), Mislin aestate extrema invenit circiter 10 pedes altitudinis.

Cf. Jos. B. 7. 3, 10, 7; Mislin, *Les s. Lieux*, ch. 33; *Smith, *Dict.*, et *Winer *Rwb.* a. *Jordan*.

Et haec quidem brevis est descriptio celeberrimi et sanctissimi illius fluminis, cujus aquas quasi consecravimus Christus in baptismo suo, et in quod dicit Matthaeus 3, 6 Judaeos, voce s. Joannis ad poenitentiam vocatos, in signum interioris purificationis per vitae emendationem, immersos seu baptizatos fuisse.

EXCURSUS 12.

DE SECTIS JUDAEORUM AETATE CHRISTI.

Ad M. 3, 7.

Pharisaei et *Sadducae*, quorum mentio primum in Evang. fit M. 3, 7, erant duae sectae praecipuae, quae aetate Christi apud Judaeos existebant. Praeter illas sectas proprie dictas, nominanda sunt quaedam alia hominum genera, seu civium factiones et partes, quae similitudinem cum sectis habebant. De his omnibus dedita

opera agit Jos. *Ant.* 18, 1, 2 sq. ; *B. J.* 2, 8. Ut recta fiat distinctio, ponitur primum quaestio generalis.

Q. 1074. Quot *sectae* aliave hominum genera, quae sectis similia dici possunt, fuerunt *apud Judaeos* Christi temporibus ?

R. In N. T. sermo fit de duabus sectis partim religiosis et partim politicis, sc. de *Pharisaeis* et de *Sadducaeis* ; praeterea 3° ingeritur mentio de *Herodianis*, qui non tam *secta* quam *factio politica* (gall. *un parti politique*) dicendi sunt. Flav. Josephus 4° aliam commemorat sectam religiosam *Essenorum*, eamque fuse describit in *B. J.* 2, 8, 2 sq. : verum de ista nusquam agitur in s. Scriptura. Tandem 5° species quaedam sectae, religiosae ac simul politicae, erant *Samaritani*, de quibus vide q. 1131. Igitur, si quaestio sequenti modo poneretur : *Quot fuerunt sectae in Palaestina temporibus Christi ?* etiam Samaritani accensendi essent. Obiter nota *Nazaraeos* pertinuisse ad *institutum* quoddam *legale*, de quo Levit. 6, 1-21. *Publicani* autem erant homines qui officio quodam fungebantur : q. 1122. *Scribae* etiam, q. 1084.

Q. 1075. Pharisei quinam erant et unde sic vocati ?

R. *Pharisei* erant secta Judaeorum, religiosa simul et politica, sub Machabaeis jam exorta, cujus asseclae diligentiore legum Mosaicarum ritualium observatione, peculiari vitae sanctitate quam affectabant, vestitu quoque et omni habitu externo, se a vulgo distinguere studebant. Secta autem illa sectae Sadducaeorum opposita erat.

Nomen ab hebraeo פָּרָשׁׂי *parasch*, quod sign. *separare*, ortum esse videtur : igitur *Phariseus* idem esset ac *separatus*, i. e. homo qui se ab aliis separat tamquam sanctior, peritior, et dignior. « Primarii quidam erant, ait s. Aug. *Serm.* 169, 5, ed. M., et quasi « ad nobilitatem Judaicam segregati, non contemptibili plebi « commixti... Sic in latina lingua *egregius*, quasi a grege separatus. » Sunt qui nomen deducant ab alia significatione ejusdem verbi *parasch*, sc. *expandere*, *explicare*, interpretari, quia Pharisei legis doctores erant fere omnes : *Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisei*, M. 23, 2. Vel quia expandebant seu *dilatabant fimbrias suas et phylacteria sua*, M. 23, 5 : cf. q. 589.

Q. 1076. Doctrina eorum eratne vera an falsa ?

R. Partim vera et partim falsa erat.

1° **Vera**, a/ quatenus Christus *Super cathedram Moysi*, ait, *sederunt Scribae et Pharisei : omnia ergo quaecumque dixerint vobis, servate et facite*, M. 23, 2 ; b/ et quatenus s. Paulus dixit Act. 26, 5 : *Secundum certissimam sectam* (ακριβεστῶτην, *diligentissimam et accuratissimam* in lege explicanda, in moribus servandis etc.) *nostrae religionis vixi Pharisaeus*.

2° **Falsa**, quatenus Christus *Cavete*, inquit, *a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum* M. 16, 6, i. e. *a doctrina* eorum, ut ibidem explicatur, v. 12.

Q. 1077. In quibus autem rerum capitibus doctrina eorum erat vera, et quo sensu secta illa *accuratissima* vocari poterat ?

R. Generatim verum et tenendum erat quidquid docebant tamquam Moysis successores in munere docendi, tamquam legitimi et authentici Legis interpretes. Dico *generatim*, quia in rebus quibusdam peculiaribus a vero aberrabant, ut statim dicemus. Igitur, cum Christus dicit *omnia quaecumque* etc., vox *omnia* stricte sumenda non est : loquitur enim generali modo, antitheton instituens inter *docere* et *facere*, inter Pharisaeorum *doctrinam* et eorum *vitam*, simul ostendens vitam doctrinae esse contrariam. Praeterea, haec oppositio ad naturam et essentiam instituti Pharisaici non pertinebat ; multum abest, nam per se et ratione originis optimum erat institutum, utpote cujus asseclae severiorem Legis interpretationem et observationem fidiorem profiterentur. Per causas externas et adventitias, postmodum vitia in illud irrepserunt multa, et nonnulli errores.

Q. 1078. Indica quaedam ex falsis eorum **dogmatibus** in rebus fidei.

R. 1° Contendebant omnes Judaeos, utpote Abrahae filios, certo esse salvandos : cf. *comm. nostr. in Ep. Paul.* (5^a edit.), ad Rom. 2, 3.

2° Metempsychosin admittebant, docentes animas quidem improborum aeterno cruciari supplicio, animas vero justorum migrare de corpore in corpus : ita Fl. Jos. B. 7. 2, 8, 14. Hinc aliqui credebant Christum esse *Eliam*, alii *Jeremiam*, aut unum ex prophetis, M. 16, 14. Forsitan huc etiam spectant verba Herodis, qui de Jesu ejusque miraculis loquens : *Joannes Baptista*, ait, *resurrexit a mortuis*,

Mc. 6, 14; iste princeps arbitrabatur animam Joannis in Jesu reviviscere.

3° Baptismum Joannis spernebant, L. 7, 30.

4° Jesum non agnoscebant ut Messiam, ejusque infensissimi erant adversarii.

Q. 1079. Praecipuos eorum errores in **rebus morum**, seu quod ad doctrinam moralem attinet, enumera.

R. 1° Traditiones Seniorum, quarum nonnullae erant inutiles, v. gr. de manibus ante mensam lavandis, Mc. 7, 2; M. 15, 2, nimium urgebant: hanc severitatem immodicam (*leur rigorisme*) saepe illis exprobrat Christus in Evang. 2° Plures ex ipsis uxoris repudium quacumque de causa permittebant. 3° Docebant jus talionis nimis strictum. 4° Legem charitatis ad solos coangustabant amicos, licitum dicentes odium inimicorum. 5° Contendebant jurijurando nullam interdum esse vim, v. gr. ubi nomen Dei non fuerat pronuntiatum. 6° Leges naturales, nulla poena a Moyse sancitas, parvi pendebant, eisque praeponebant ceremoniales, tamquam *mandata magna*. 7° Sunt qui ex M. 23, 24 colligant eos de legali munditia tam sollicitos fuisse, ut potum excolarent, ne bestiolam immundam inscii deglutirent: sed fortasse ibi nihil aliud est quam proverbium quod, ut fit, rei veritatem non semper demonstrat.

Q. 1080. Paucis expone quaenam esset eorum **vivendi ratio**.

R. 1° Omnes, praeter Phariseos, contemnebant tamquam peccatores, quibuscum nulla esset habenda consuetudo aut familiaritas; praesertim cum studio praepostero et putida affectatione devitabant publicanos: M. 9, 11; L. 18, 11.

2° Bis singulis jejunabant hebdomadibus, L. 18, 12: die Jovis, quo Moysen montem Sinai ascendisse, et die Lunae, quo de eodem monte descendisse opinabantur.

3° Dilatabant *phylacteria* sua, et magnas faciebant seu producebant *fimbrias* pallii sui (cf. ann. ad M. 23, 5), ut strictissimi Legis observatores a populo haberentur.

4° In plateis et compitis Deum orabant, precibusque diu protractis vacabant, ut se pios simularent: M. 6, 5; 23, 14.

5° Generatim virtutis simulatores et ostentatores erant, non facientes ipsimet quae alios docebant; vanae gloriae cupidi, opera bona et praeclara publice perficiebant, ut viderentur ab hominibus;

voluptatibus et deliciis secreto indulgebant, dum temperantes atque aspere viventes extrinsecus se fingebant, quasi moribus severissimi essent: ideo a Christo vocati *sepulcra dealbata*, i. e. sepulcra, quae foris alba nitidaque, procul splendent, sed intus corruptione scatent et spurcitia. Verbo, pravam erat corruptumque hominum genus.

Q. 1081. Explica quomodo factum sit ut *Pharisaeis* praecipue adscribenda sit mors Servatoris.

R. Duplicem hujusce rei rationem afferre possumus:

1° Hinc quidem Christo infensissimi erant, tum a/ quia ipse vitia eorum palam arguebat, larvam qua se tegebant detrahens; tum b/ praesertim quia eorum potentiam et dominationem subvertebat, per hoc nempe quod novam praedicaret religionem, Moysisque legem ritualement abrogaret.

2° Illinc vero, summa gaudebant apud vulgus auctoritate et potestate: propterea quod a/ viri primarii, sacerdotes, magistratus, scribae et doctores fere omnes essent Pharisei; b/ quod inter se foedere et amicitia essent arcte conjuncti; c/ quodque plebs ignara et mulieres nobiles eis adhaererent religiose.

Q. 1082. Quare contra Jesum aperte murmurasse pluries leguntur?

R. Saltem duplici de causa murmuraverunt: 1° quia cum publicanis et peccatoribus manducabat, M. 9, 11. 2° Quia violabat sabbatum, i. e. quia talia faciebat in sabbato quae Pharisei illicita dicebant, nimirum a/ permittebat ut discipuli spicas vellerent, M. 12, 2; b/ curavit manum aridam, L. 6, 6; c/ mulierem infirmam, L. 13, 11; d/ hydropicum, L. 14, 2; e/ languidum, J. 5, 9; f/ caecum, J. 9, 14.

Q. 1083. Cujus erant tribus et conditionis seu status?

R. Ex omni tribu et ex honestiore conditione erant: etenim, ut statim dicebam, Scribae, Levitae et sacerdotes, principes populi, aliique viri praecipua dignitate et potestate insigniti, fere omnes erant Pharisaeismi sectatores.

Q. 1084. In quo differebant et in quo conveniebant hinc Pharisei et illinc 1° Scribae, 2° Judaei, 3° Sadducae?

R. ad 1^m. Pharisei a Scribis differebant ratione officii, cum iisdem autem conveniebant generatim loquendo ratione sectae: Scribae enim erant legisperiti munere et officio; sed ad hoc officium plerumque eligebantur viri e secta Pharisaeorum.

R. ad 2^m. Omnes Pharisei erant Judaei, sed non omnes Judaei Phariseorum sectae adscripti erant.

R. ad 3^m. Sadducaeii multa quae credebant Pharisei negabant, ut ex q. 1087 colligi potest. Hac autem in re conveniebant, quod utraque secta e Judaeis composita esset, utraque Christo ejusque legi adversaretur, utraque malum et corruptum hominum genus dici debeat.

Q. 1085. Pharisei, de quibus mentio fit in N. T., erantne omnes viri perversi?

R. Nequaquam; etenim 1° *Nicodemus*, qui nocte venit ad Jesum J. 3, 1, erat Phariseus; ipse autem in Jesum, quem coram Synedrio defendit J. 7, 50, quemque sepelivit J. 19, 39, secreto credidisse dicendus est. 2° Phariseus erat *Gamaliel*, qui Petri et Apostolorum causam egit in synedrio, Act. 5, 34; quique fuit Pauli magister, Act. 22, 3. 3° Ipse etiam *Paulus* ante conversionem vixit *Phariseus*, Act. 26, 5.

Q. 1086. Quot leguntur in N. T. Pharisei et Sadducaeii ad Christum conversi?

R. Ex Phariseis, unus nominatur qui miro modo et subito fuit conversus, Paulus; alius, Nicodemus, Jesu clam adhaesit primum, et in sepelitione Jesu aperte ostendit se verum esse discipulum; de tertio, Gamaliel, non constat: probabilis tamen est ejus conversio. E Sadducaeis nemo.

Sadducaeii.

Nunc quaedam de istis specialiter addemus.

Q. 1087. 1° Quid intelligis per *Sadducaeos*? 2° Unde sic vocati? 3° Quodnam genus hominum erat?

R. ad 1^m. Sadducaeii erant altera e duabus sectis, quae aetate Christi inter Judaeos exstabant: Phariseis quidem prorsus adversabantur, cum eis tamen conspirabant quotiescumque oppugnandus erat Jesus.

R. ad 2^m. Secundum multorum sententiam, nomen acceperant a viro quodam *Saddok*, hujusce auctore sectae; alii vero opinantur eos a voce hebraea צַדִּיק *Tsaddik*, i. e. *justus*, nuncupatos fuisse, ratione effati quo nitebantur isti, cum dicebant non decere ut vir

justus Deo serviret instar mercenarii, ex spe praemii futuri. Quam ob causam tum praemia et poenas vitae futurae, quum animorum immortalitatem et corporum resurrectionem negabant; imo vero, neque Angelum neque ullum spiritum esse credebant Act. 23, 8; denique contendebant non esse Providentiam, sed omnia a liberis hominum actionibus pendere.

R. ad 3^m. Igitur ad **materialismum** et ad placita Epicuraeorum accedebant. Praeterea respuebant traditiones Seniorum; et, ut quidam censent, omnes libros sacros praeter Pentateuchum rejiciebant: ideo, aiunt patroni istius opinionis, Christus contra eos disputans de resurrectione mortuorum M. 22, 32, nonnisi Pentateucho usus est, quum ex Psalmis et Prophetis loca multo luculentiora adducere potuisset. Verum ista opinio admittenda non videtur: namque in Thalmude non solum oppugnantur ex aliis libris, sed etiam ipsi pro suis sentiis inde argumenta depromunt. Cf. Jahn, *Arch.* 310.

Ut ut haec sunt, Sadducaei non erant nisi divites et magnates, qui, si muneribus publicis fungebantur, doctrinae Pharisaeorum vel inviti se accommodabant, ut a plebe non repellerentur: Jos. *Antiq.* 18, 1, 4; et obiter ib. 13, 10, 6. Sibimet ipsi secreto indulgebant et voluptatibus se tradebant; sed, tum in vita publica, quum in judiciis, contra alios severiores et duriores erant.

Q. 1088. Herodiani.

De istis parum constat: ut nomen ipsum indicat, erant asseclae familiae Herodianaе, adeoque hanc familiam alienigenam et moribus ethnicis imbutam Judaeis dominari volebant, et eatenus dici poterant inimici Romanorum; quamvis ex altera parte, cum Herodes cliens et fautor esset Romanorum, a quibus sperabat regnum patris sui Herodes M. accipere, certe etiam parati erant Romanis adulari, ut per simulatam subjectionem dominationem familiae Herodianaе obtinerent. Adversarii erant Pharisaeorum, qui et Romanos et Herodes, utpote alienigenas, odio habebant. De Herodianis bis mentio fit in historia Evangelica: primum Mc. 3, 6, ubi cum Pharisaeis deliberant de morte Jesu inferenda (vide ad M. 12, 14). Iterum vero M. 22, 16 coll. Mc. 12, 13, ubi cum iisdem conspirant in quaestione captiosa Jesu proponenda. Non est quod per *Herodianos* solos Herodis aulicos intelligamus, ut nonnulli censent.

Q. 1089. Esseni.

Pauca dicam, quia de iis nulla fit mentio in Scriptura. Esseni, qui in Palaestina, et praesertim ad occidentem maris Mortui commorabantur, orti sunt, ut videtur, ex Aegypto, ubi florescebat institutum simile, cujus sectatores vocabantur *Therapeutae* (θεραπευται, *medici, famuli, servi*). Quasi ordinem quemdam Monachorum efficiebant, quum sancte et religiose viverent; eorumque multi, teste Serario, postea facti sunt christiani. Fontes, e quibus notitia Essenorum haurienda est, libri sunt Flavii Jos. *B. J.* 2, 8, 2, ubi longe lateque de eis scribit, breviter *Ant.* 18, 1, 4; etiam libri Philonis. Cf. JAHN, *Arch.* § 311. BECAN., *Anal.* c. 10. BERGIER, *Dict.* WETZER ET WELTE, *Dict.*

EXCURSUS 13.

DESRIPTIO TEMPLI JEROSOLYMITANI.

Ad M. 4, 5.

Templum locus erat universi orbis sacratissimus, *domus Dei* κατ' ἐξοχὴν M. 21, 13, atque ideo *domus orationis* in sensu vocis sublimiore (ib.), in qua sola sub vetere Lege fas erat Deo vero sacrificium offerre, quam Judaei ter singulis annis, diebus festis majoribus, adire debebant, quamque Servator atque Apostoli sua praesentia et suis praedicationibus toties illustrarunt: adde facta plurima, eaque gravissima, quae narrat Evang., ibidem evenisse; ac tandem ad templum referendam esse unam e praecipuis Jesu praedictionibus. Quamobrem haud supervacaneum fuerit amplam de templo adjecisse descriptionem.

Ea comprimis tradam, quae ad pleniorē intelligentiam locorum omnium, in quibus Evangelistae vel alii novi Test. scriptores de templo loquuntur, nonnihil conferre posse videbuntur. Inde facile colliget lector syntagma, seu seriem completam, factorum omnium quae in vita Christi leguntur in templo contigisse.

Q. 1090. Templum generatim consideratum.

Tria templa Jerosolymitana. Ante omnia animadvertere oportet, tria distingui posse Judaeorum templa Jerosolymitana, quorum tamen forma generalis fere una eademque erat: primum a Salomone

aedificatum, et a Nabuchodonosore eversum; secundum, quod Zorobabel post reditum ab exilio Babylonico extruxit; tertium demum illud est, cui nomen dedit Herodes M., quando templum Zorobabelis post ferme quinque secula collapsum reparavit, ornavit, atque ampliavit magnificentissime. Stricte loquendo non *tertium* vocandum esset, quum nonnisi instauratio atque ampliatio 2ⁱ fuerit, adeo quidem ut cultus divinus in eo numquam fuerit interruptus: igitur Aggaeus 2, 8 sq. merito praedixit fore ut Templum Zorobabelis praesentia Messiae illustraretur. Hoc autem templum Herodianum vix absolutum erat (Jos. *Ant.* 20, 9, 7), quum a. 70 a Romanis, Tito duce, combustum fuit.

Obiter nota a califa Omar in loco Templi exstructam fuisse famosam Moscheam ejus nomine vocatam, eamque a Cruciatibus conversam fuisse in ecclesiam, sed postmodum iterum factam fuisse templum Mohamedanum usque in hodiernum diem.

Fontes e quibus templi cognitio petenda est. Quod attinet ad Templum Salomonis, cf. 3 Reg. 6-8; 2 Par. 3-7; 4 Reg. 25; et Jerem. 52; tandem Ezech. 40-43, ubi forma proponitur, quam Judaei, e Babylonia reduces, observarent et exprimerent, ut novum templum ad veteris similitudinem aedificarent. Forma enim illa, ab Ezech. indicata, ipsissima videtur templi Salomonis delineatio: quod multis argumentis comprobatur Danko *Hist. rev. V. T.*, ubi de Salomone scribit. Porro de templo Zorobabelico videsis 1 Esdr. 1-6. Herodis autem aedificium describit Jos. *Ant.* 15, 11 et fusius B. 7. 5, 5. Hoc autem incoeptum fuit anno 16 vel 17 ante Christum natum: jam vero J. 2, 20 dicitur illud 46 annis aedificatum fuisse (¹); quod de opere absoluto intelligi non debet, ut patet ex Jos. *Ant.* 20, 9, 7. Fortasse ea tempestate quaedam intercessit mora in aedificando, cum opus esset tunc interruptum. — Cf. De Vogue, *Le temple de Jér.* 1864: De Saulcy, *Les dern. jours de Jér.* 1866, p. 238. *Winer, *Rwb., Tempel.* *Smith, *Dict., Temple.* Allioli, *Alterthumskunde*, 1^r Band.

Templum cum tabernaculo comparatum. Templum, quoad partes praecipuas et *essentiales*, simile erat tabernaculo, quod Deo jubente a Moyse in solitudine constructum fuit; nisi quod hoc fuerit mobile et portatile, illud vero lapidibus structum atque multo amplius et

(1) Obiter nota ex illo loco J. 2, 20 colligi, Jesum id temporis jam amplius 30 annis natum fuisse

magnificentius. Sic aedes sacra stricte dicta ὁ ναός, quae *Sanctum-Sanctorum* et *Sanctum* amplectebatur, eandem prorsus habebat figuram ac Tabernaculum, sed duplicatis mensuris. Hanc ob rationem Sap. 9, 8 templum dicitur *similitudo tabernaculi sancti*. Tabernaculum autem describitur Ex. 25-30 ; 36-39 ; Jos. *Ant.* 3, 6. Ad illud refertur Hebr. 8, 5 ; 9, 1 sq.

Situs templi. In monte seu colle petroso et praerupto aedificatum erat templum, atque adeo immotae erat soliditatis : huc referre possumus quae dicit Servator M. 7, 24 et 25, de *domo fundata super petram* ; huc etiam pertinent verba *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*, eo vel magis quod Ecclesia per Templum praefigurata fuerit. Collis autem ille, dictus *Moriah*, in parte urbis orientali, ad occidentem montis Oliveti, a quo per vallem angustissimam Cedronis separatus est, assurgit. Area, in qua Templum conditum fuit, erat quadra ; et, quum a triplici latere, ad orientem, meridiem et occasum, valles profundissimae eam cingerent, in circuitu exteriori (*l'enceinte extérieure*) erat muro ingenti munita ; tum ne ambulantibus per eam in praeceps ruerent, tum ut aedificium sacrum contra hostium impugnationes facilius defendi posset. In hunc ultimum finem, alter erat paries in circuitu interiore, de quo mox dicemus.

Templi imago generalis. In effigenda templi hujus imagine, ante omnia animo removenda est opinio, quam tabulae pictae saepe nobis intrudunt, istud aedificium simile fuisse nostris ecclesiis christianis ; hae enim una plerumque constant aede, quae spatiis satis ampla sit ut fidelium multitudinem continere possit ; illud autem Judaeorum templum multa habebat aedificia, et atria sub dio amplissima, cum porticibus, in quibus stabat populus ad cultum divinum congregatus. Linea recta et forma quadrangula generatim observatae fuerunt in Templo, potius quam linea curva aut figura arcuata : *la double enceinte et ses portiques, le vestibule du temple proprement dit, le Saint et le Saint-des-Saints, tout était à angle droit.*

Partes templi generatim considerati. Universa templi Herodiani fabrica in tres partes praecipuas distinguitur : in *aedam sacram stricte dictam*, et in duos ejus peribolos (*le naos et ses deux enceintes*) : quorum alter erat ambitus περιβολος *interior*, in quem soli Judaei intrare poterant, quique *atrium Israelitarum* (tum virorum, quum mulierum), *atrium sacerdotum* (solummodo per parvulam loricam a priore separatum) et των υxon complectebatur. Alter vero erat peribolos (*enceinte*) *exterior*, qui, quum primus transiri deberet ab accedentibus ad templum, vocatur apud Jos. ὁ πρωτος περιβολος. Hic vero ambitus *atrium gentilium* continebat. Atria ista omnia sub dio erant, pulcherrimisque lapidibus strata. Uterque autem peribolos muro alto et firmo clausus erat : murus periboli exterioris altero altior et fortior fuisse videtur. Vere dixit Tac. *H.* 5, 12 : « Templum in modum arcis, propriique muri, labore et opere ante alios. »

In Templo Salomonis unus tantum erat peribolos (*une seule enceinte*), quadratam referens formam, cujus singula latera spatio ingenti 400 cubitorum, i. e. unius ferme stadii, extensa erant : ergo totus circuitus tunc erat quatuor stadiorum. Sub Herode ampliatus fuit ambitus templi (imo duplicatus, ait Jos. *B. J.* 1, 21, 1 : sed hoc non est ad literam sumendum), per adjunctum alterum peribolum, quo atrium gentilium circumdabatur. « Gyrus porticum, ait Jos. *B. J.* 5, 5, 2, sex mensura stadiorum cum Antonia concludebatur. »

De partibus Templi singulatim.

Jam de singulis templi partibus fusius agendum est : 1° de *aede sacra* stricte dicta, quae erat pars primaria, et 2° de duobus *peribolis* qui aedem sacram stricte dictam includebant.

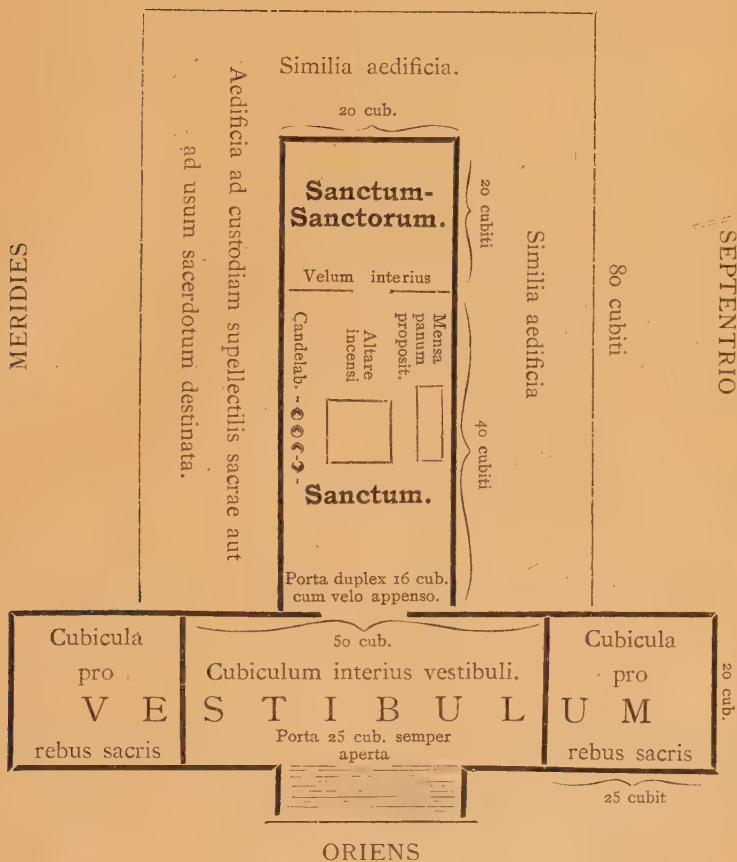
Ut autem descriptio aedis sacrae facilius mente percipiatur, praemittimus rudem ejus delineationem.

Aedes sacra proprie dicta in Templo Herodiano :

ὁ ναὸς σου ἅγιον ἱερὸν.

OCCIDENS

60 cub.

I. *Aedes sacra* stricte dicta.

Q. 1091. Circa mediam partem areae quadrae (non in ipso centro, sed prope latus occidentale), quae ad fabricam templi electa et complanata fuerat, adeoque in summo colle, extructa erat aedes sacra stricte dicta *ὁ ναός*, ad quam duodecim gradibus ex atrio sacerdotum ascendebatur.

Tres autem partes in ea distinguere oportet: **vestibulum**, **Sanctum** et **Sanctissimum**. Igitur prima pars του ναου erat *vestibulum*, quod antrorsum (*à la façade extérieure*), à septentrione ad meridiem latum erat 100 cubitorum; intus vero, cubiculum vestibuli, in quod porta magna ducebat, nonnisi 50 cubitorum latitudinem habebat. Ultra vestibulum erat Sanctuarium (complectens *Sanctum* et *Sanctissimum*): hoc autem figuram referebat quadrangulam, magis longam quam latam (*un parallélogramme*), ab oriente in quo erat ingressus ⁽¹⁾, ad occidentem sese extendens. Longitudo (*de l'E. à l'O.*) erat 40 cubitorum pro *Sancto*, et 20 tantum pro *Sanctissimo*. Modus ille, etsi exiguus, certe sufficebat, quum soli sacerdotes in *Sanctum*, et solus summus Pontifex in *Sanctissimum* penetrarent. Praeter illos 60 cubitos, erat aedificium 20 cubitorum a tergo *Sanctissimi* adjectum. Addere debemus 20 cubitos vestibuli, adeo quidem ut aedes sacra universa habuerit 100 cubitos longitudinis (*de l'E. à l'O.*), quemadmodum in anteriore parte etiam erant 100 cubiti latitudinis (*du S. au N.*). Porro de altitudine non loquimur, quia numeri, quos tradit Josephus, valde incerti videntur.

Quaedam nunc de singulis aedis sacrae partibus notabimus.

Et 1° quidem de parte omnium intima, quae ob singularem dignitatem קֹדֶשׁ הַקִּדְשִׁים **Sanctum-Sanctorum** seu *Sanctissimum* vocabatur, dicendum est. Haec autem pars erat 20 cubitos lata totidemque longa, atque intus alta pariter 20 cubitos (*un dé de 10^m50 de côté*); ejus parietes, et laquear, et pavementum laminis aureis erant ornata. Ibi autem, aetate Christi, nihil prorsus inveniebatur, teste Jos. B. *J.* 5, 5, 5 coll. Tac. *Hist.* 5, 9; imo vero, in templo Zorobabelico *Sanctissimum* jam vacuum fuisse videtur.

Olim autem, in templo Salomonis, ibidem reposita erat *Arca Foederis*, et ab utroque latere Arcae erectae erant duae magnae figurae Cherubim, quae alas extendebant ab uno pariete ad

(1) **Ecclesiae ad orientem conversae.** Ordinatio contraria Templo est in ecclesiis nostris christianis, utpote quae in parte occidentali plerumque habeant ingressum praecipuum, adeo ut altare majus sit in parte orientali. Igitur orabant Judaei facie conversa ad occidentem, christiani autem ad orientem: quod sane arcana quadam et profundiore significatione non vacat. Cf. L. 1, 78 *Visitavit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent.*

alterum et sic Arcam tegebant: 3 Reg. 6, 23. Nota hos Cherubinos diversos fuisse ab iis qui super Arcae operculum insidebant: multo majores enim erant, et ad parietem collocati. Porro in Arca, praeter binas legis tabulas lapideas, in monte Sinai a Deo acceptas, inclusae erant, secundum quorundam opinionem, urna aurea cum Manna et virga Aaronis quae floruerat. Cf. *Comm. nostr. in Ep. Paul.* ad Hebr. 9, 4.

In *Sanctum-Sanctorum* nemo ingredi poterat, praeter summum sacerdotem, qui semel tantum singulis annis (*semel* intellige unico die in toto anno, nempe die festo Magnae Expiationis) ⁽¹⁾ huc penetrabat: Hebr. 9, 7, coll. Lev. 16.

Statim dicebam Arcam in templo Zorobabelico probabiliter non adfuisse: hac occasione ponitur quaestio sequens.

Q. 1091bis. Arca olim abscondita: an denuo inventa, aut adhuc invenienda?

Jeremias praedixit 2 Mach. 2, 5 Arcam, a se absconditam in monte Nebo, inveniendam esse *Quando Deus congregabit congregationem populi et propitius fiet*: sensus obvius est de reditu a captivitate Babylonica. Sed si ita intelligenda est praedictio, Arca tunc reperta debuisset reponi in Sanctum-Sanctorum sub Zorobabele, et ibi mansisset usque ad Christum, quum nulla fiat mentio de ejus abreptione vel destructione. Attamen ex Flav. Jos. et ex traditione Rabbinica constat eam ibi non fuisse: q. 568 not. marg.

Ideo multi praedictionem illam referunt ad adventum Messiae, quando Jesus per praesentiam suam templum sanctificavit, et in sua persona Arcam veram substituit Arcae Foederis, quae non erat nisi figura: cf. q. 1153. Alii (Ps.-Epiph., Rich. a s. Vict., Ribera etc.) contendunt prophetiam referri ad conversionem Judaeorum in fine mundi. Juxta hanc ultimam sententiam Arca hodiedum latet alicubi in monte Nebo. Quod probabile non videtur mihi.

His obiter interjectis, pergimus describere aedem sanctam.

2° Altera pars erat **Sanctum**, quod Sanctissimo cohaerebat, atque ab eo separatum erat velo quodam magno. Illud ipsum velum Jesu moriente per miraculum discissum fuit, M. 27, 51. Haec autem pars anterior habebat latitudinem altitudinemque interiorem eandem ac pars posterior seu Sanctissimum, sed duplo longior erat, sc. 40 cubitorum (*deux dés de 10^m 50 juxtaposés*). Muri etiam, ut in Sanctissimo, intus auro resplendebant universi.

(1) Ex Lev. 16 patet Summum Pontificem isto unico die *pluries* ingressum fuisse in Sanctum-Sanctorum, idque confirmatur ex Thalmude, tract. *Ioma*. Huic autem non repugnat Heb. 9, 7.

Erat ibi, secundum Jos., *candelabrum aureum* septem instructum ramis (ad quod saepius respicitur in Apoc., ut 1, 12 etc.), *mensa panum propositionis* (quam descripsimus ad M. 12, 4), et *altare thymiamatis* vel incensi. Ad hoc ultimum refertur Apoc. 8, 3 sq. ; 9, 13 ; imo vero, secundum quorundam sententiam, in illo libro de alio altari nusquam sermo fit. Obiter nota candelabrum mensamque, simul cum duplici tuba, in Arcu Titi Romano sculpta conspici.

Columnarum intra aedem sacram nulla fit mentio, neque in templo Salomonis, neque in Herodiano. In neutro etiam videntur fuisse *fenestrae* proprie dictae quae lucem infunderent, sed tantum aperturae (*des embrasures*) quibus fumus incensorum dissiparetur (de hujusmodi aperturis multi explicant quae dicuntur 3 Reg. 6, 4 in hebr. *fecit fenestras latas* intrinsecus, *angustas* extrinsecus). Dein lumine naturali non indigebat aedes illa, quippe quae lucernis candelabri aurei laminisque aureis coruscaret. Praeterea fenestris proprie dictis locum non dabant aedificia, quae juxta latera Sancti-Sanctorum et Sancti, ad ipsos muros, excepto latere orientali, ubi erat ostium, per triplicem contignationem exstructa erant. Ista autem aedificia adjuncta erant ad fulcimentum et decorem, necnon ad quosdam usus necessarios, puta, ad supellectilem sacram custodiendam, etc.

In Sanctum bis singulis diebus, mane ad horam nostram nonam, et vespere ad horam nostram tertiam post meridiem, intrabat sacerdos (qui e classe sua, per unam hebdomadem in templo serviente, sorte electus fuerat ad hoc opus), ut incensum altari thymiamatis imponeret: Zacharias sacerdos huc ingressus fuerat ad sacram illam actionem perficiendam, cum Angelus ei spectandum se obtulit, ortumque Praecursoris Messiae praedixit L. 1, 9 ; interea *omnis multitudo populi erat orans foris*, in atrio Israelitarum, L. 1, 10.

3° **De vestibulo templi stricte dicti.** Ante Sanctum erat *vestibulum*, cujus frons anterior latissima erat (*du S. au N. 100 coudées*) : cubiculum autem interius vestibuli, quod a Sancto separatum erat foribus aureis binas habentibus valvas et velo magno ante eas appenso, latitudinem longe minorem habebat, ut videre est in delineatione p. 1433. Ibi conspiciebatur *vitis aurea* mira arte fabricata, quae tam ingens erat, ut racemi inde pendentes hominis staturam prae se ferrent. Sunt qui putent Servatorem J. 15, 1 ex ista vinea

occasionem sumpsisse sermonis. In vestibulum, ut videtur, intravit Judas, unde nummos in Sanctuarium remoto velo projecit, M. 27, 5.

Olim, in Templo Salomonis, duae columnae aeneae, altissimae et amplissimae, stabant erectae in vestibulo, non, ut quidam volunt, ad fulcrum laquearis, sed ad ornamentum et mysticam significationem. Ea autem quae a dextris erat, יָכִין *Jachin* i. e. *firmitas*, quae

a sinistris בֹּעַז *Boaz* i. e. *robur*, dicta fuit. Haec nomina, secundum conjecturam nonnullorum, votum Salomonis pro templi conservatione exprimebant, quasi rex dixisset : Utinam stabiliat Deus hanc domum, et perpetuam faciat ! Nomina autem illa fuisse columnis insculpta suadet Apoc. 3, 12, ubi Dominus ad eas tacite se referre videtur, cum dicit : *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, ... et scribam super eum nomen Dei mei.*

II. Periboli circum aedem sacram.

Quaest. 1092.

Aedes sacra stricte dicta, de qua hactenus, erat tantum pars valde exigua universi Templi, pars quidem sanctior et intimior, quasi soli divinitati reservata, a qua nempe populus erat penitus exclusus, imo quam ipsi sacerdotes parce ingrediebantur. Circum eam autem erant periboli (*enceintes*) muris cincti, qui complectebantur atria sub dio cum porticibus et aedificiis : duo hujusmodi periboli erant, ut supra jam diximus : A/ *interior* qui continebat atria Sacerdotum et Israelitarum, et B/ *exterior* qui atrium Gentilium circumdabat. Nunc jam de peribolo interiore.

A. Peribolus interior.

Q. 1093.

Peribolus interior, in quem solis Judaeis intrare fas erat, complectebatur aedem sacram stricte dictam, de qua hactenus et duo atria sub dio : 1° *atrium sacerdotum* cum suis aedificiis, quod erat atrium interius et minus, circa aedem sacram ; et 2° *atrium Israelitarum* : hoc autem majus erat, atriumque prius a triplici latere cingebat ; imo vero, quasi unum idemque locum subdialem cum illo formabat, ut statim dicemus.

Atrium sacerdotum.

In hoc atrio, quod soli sacerdotes et Levitae ingredi poterant, erant duo objecta sacra: *altare holocaustorum*, et *mare aeneum*: de quibus nunc pauca.

a/ **Altare holocaustorum** pro animalium sacrificiis stabat coram vestibulo, e regione portae ejus (ex hoc situ definitur locus qui notatur M. 23, 35 *Quem occidistis inter templum et altare*). De hoc altari intelligenda sunt omnia N. T. loca in quibus *altare* nude et simpliciter nominatur, ut M. 5, 23 *Si offers munus tuum ad altare*; M. 23, 18 *Quicumque juraverit in altari* etc. Sunt qui putent exceptionem haberi in Apoc., ubi dicunt per vocem *altare* semper designari altare aureum incensi: et re quidem vera, ita certo fit Apoc. 8, 3 sq., et 9, 13; probabilius etiam 14, 18; pariter 11, 1 *metire templum Dei et altare*, nam ut patet ex verbis ibi sequentibus, intelligitur altare intra aedem sacram. Magis dubitem de 6, 9 *Vidi subtus altare animas interfectorum*: multi enim hoc de altari holocausti interpretantur.

b/ In eodem atrio, prope altare, fuit, certe etiam in templo Hero-diano (quamvis silet Jos.), **mare** ⁽¹⁾ **aeneum**, seu magnum vas cum aqua munda, pro purgandis sacerdotibus, et victimis lavandis.

Praeter illa duo objecta sacra, in eodem atrio, praesertim juxta latera aedis sacrae stricte dictae, varia erant aedificia supellectilis religiosae seu sanctorum utensilium custodiae, utilitatibusque sacerdotum et levitarum destinata.

Atrium Israelitarum.

In toto circuitu atrii sacerdotum erat *atrium* magis spatiosum, per parvulum quoddam septum unius cubiti a priore separatum (*c'était une seule et même cour, dont une partie formait l'atrium des prêtres*), quod vocabatur *Israelitarum*. Jam vero, illud atrium a triplici latere porticus habebat unico columnarum ordine ornatas (*à une nef*), in quibus populo ad cultum divinum congregato refugium dabatur, praesertim pluviae aut aestus tempore. Erant autem etiam ibi quaedam aedificia ministris templi laicis destinata.

In hoc atrium nemo praeter Judaeos ingredi poterat Act. 21, 28, et sub poena quidem capitis, Jos. B. 7. 6, 2, 4. Ibi, vel in porticibus,

(1) *Mare* per hebraismum pro magna qualibet aquarum congregatione: cf. q. 177.

saepissime docuit Servator ; ut ipsemet affirmat apud M. 26, 55 : sic ibi habiti sunt sermones omnes qui M. 21, 23-24, 1 referuntur. Ibi etiam mulieris adulterae historia contigit : cum autem Jesus dicitur J. 8, 3 digito scripsisse *in terra*, intelligitur ipsum literas formasse in pulvere quo lapideum solum erat plus minusve conspersum. In eodem atrio Judaei voluerunt eum lapidare, atque hunc in finem *sustulerunt lapides* J. 10, 31, quorum certe acervi essent ibi pro aedificatione templi perficienda.

Atrium mulierum.

A latere orientali atrii Israelitarum, muroque ab eo separatum, erat *atrium mulierum* : in illud Maria venit, cum puerum Jesum Deo obtulit, ac ritus purgationis suae perfecit, L. 2, 22 (mulieribus enim non licebat ultra atrium suum penetrare in atrium virorum) : ibidem, vel haud procul ab ingressu atrii istius, stabat Anna prophetissa, quando Deo afflante loquebatur de spe Israelis L. 2, 38. Ante ingressum autem ejusdem atrii Simeon invenit Mariam, et puerum in ulnas accepit L. 2, 27. In eodem atrio (sed prope introitum, adeo ut et viri huc appropinquare possent) erat *gazophylacium*, de quo mentio fit L. 21, 1, juxta quod Servator docuit J. 8, 20 ; et sedens contra illud, vidit viduam quae quadrantem in id mittebat Mc. 12, 41 sq.

Portae periboli interioris.

In peribolo illo interiore, de quo sermonem hactenus instituimus, quique apud Jos. dicitur *το εσωτερικον* *interius*, porta nulla erat ad latus occidentale, quia *ὁ νοτος* ab ista parte situs erat ; in latere vero septentrionali tres portae ducebant ad atrium virorum, et quarta ad atrium mulierum ; similiter in latere meridionali. Tandem in latere orientali per portam quamdam anteriorem ingressus dabatur ad atrium mulierum, et paulo ulterius per aliam portam, quae valde magna et speciosa erat (de hac intelligimus Act. 3, 2 et 10 *Sedebat ad speciosam portam templi*), viri in atrium suum penetrabant.

B. Peribolus exterior.

Q. 1094.

Hic peribolus apud Flav. Josephum vocatur *το εξωτερικον* *exterius*. Quadrata forma aedificatus, ex omni parte circumdabatur porticibus,

ut statim dicemus. In hanc primam templi partem aditum dabant 4 portae a latere occidentali, duae (Allioli) a latere meridionali (una ex istis duabus adhuc existit in muro meridionali magni istius ambitus qui vocatur *Haram es-cherif*) : ad latus vero orientale erat porta major seu principalis, quae vocabatur *Porta Susae*. Ad orientem erat etiam porta *Aurata* (quae hodiedum in moeniis conspicitur, nempe occlusa et inaedificata), sed dubitatur utrum ipsum templi spatium usque ad eam sese extenderet.

Atrium gentilium.

Jam vero, portae in *atrium gentilium*, quod ceteras templi partes cingebat omnes, per porticus ducebant. In triplici autem latere porticus duplici columnarum ordine (*à deux nefs*), imo in quarto latere, sc. meridionali, triplici ordine (*trois nefs*) ornata erat.

Haec autem ultima porticus altissima, latissima atque omnino magnificentissima erat (*la nef du milieu était large de 45 pieds, haute de 100 et longue de 600 ; les nefs latérales avaient une larg. de 30 p. et une hauteur de 50 pieds ; la longueur était la même que celle de la nef du milieu*) : merito vocabatur **porticus Regia**, Βασιλική στοα. Porticus vero orientalis dicebatur **porticus Salomonis**, quia vestigia quaedam seu reliquiae templi Salomonici ibi remanserant (Jös. *Ant.* 20, 9, 7) ; in ea autem legitur Jesus ambulasse, J. 10, 23. De eadem etiam mentio fit Act. 3, 11 ; 5, 12. Fastigium seu tectum planum porticus Salomonis ad orientem, vel porticus Regiae ad austrum, probabiliter intelligitur istud *pinnaculum templi*, πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, in quod diabolus Jesum, ut eum tentaret, transportavit M. 4, 5 : ab utroque autem latere vallis profundissima, quasi praecipitium, muro templi exteriori subiacebat : unde liquet locum fuisse tentationi aptissimum.

Porro in atrio gentilium contigisse videntur quae J. 12, 20 sq. narrantur de gentilibus qui ad Jesum accedere cupiebant, et de voce superna quae per miraculum facta est. Ibi erat synagoga quaedam (ad quam forte refertur L. 2, 46) ; ibi etiam sedebant negotiatores illi quos Jesus bis ejecit : J. 2, 14 ; M. 21, 12. De atrio gentium loquitur Apoc. 11, 2 : *Atrium, quod est foris templum* (extra peribolum illum interiorem, qui locus sacer habebatur), ... *ne metiaris, quoniam datum est gentibus*. Murus vero, qui illud ab atrio Israelitarum separabat,

tacite significari videtur Eph. 2, 14 *Qui fecit utraque unum, medium parietem maceriae solvens* (cf. *Comm. nostr. in epist. s. Pauli*, 6^a ed. 1899.

Q. 1095. Arx Antonia.

Huic porro atrio gentilium contigua erat (à l'angle N. O.) arx quaedam munitissima, dicta *Arx Antonia*, a qua per duplicem scalam in atria Templi descendebatur (cf. Act. 21, 34, 35), et quam corroborabat turris altissima, ad conspiciendum omne quod in atriis fiebat aptissima. Ibi Romani, diebus festis Judaeorum, militum praesidium collocabant ad custodiam templi, nimirum ut seditiones, quas Judaei saepe excitabant, cohiberent. In arce autem Antonia erat *Praetorium Pilati*, de quo in historia Christi patientis fusius diximus.

Q. 1096. Pulcher Templi prospectus.

Quum portae periboli interioris altae essent et amplissimae, ille qui a latere orientali ad atrium Israelitarum ascendebat, jam ante ingressum oculos conjicere poterat in aedem sacram proprie dictam, quasi in theatrum; imo vero haec aedes sacra omnibus urbis aedificiis altior erat, adeo ut ab omni parte a longe conspiceretur. Quod ut melius intelligatur, animadvertite hanc aedem in loco altiori quam atrium sacerdotum et Israelitarum positam fuisse, quemadmodum utrumque hoc atrium altius erat, tum atrio gentilium, quum locis templum circumdantibus; adeo ut per gradus ascenderetur in atrium gentilium, et pariter in atrium interius, et tandem iterum per gradus in ipsummet aedis sacrae vestibulum. Externum porro templi aspectum pulcherrimum fuisse, praesertim e monte Olivarum, diximus ad M. 24, 1.

Nullae statuae etc.

Nusquam in Templo ejusque porticibus imagines erant hominum vel animalium sculptae aut depictae; neque altaria iis similia quae in ecclesiis nostris adeo sunt frequentia. Id probe animadvertant pictores, cum scenas Evangelicas, quae in Templo evenerunt, effingere cupiunt ⁽¹⁾.

(1) In templo Salomonis, ut supra dixi, erant *figurae Cherubim* (binæ affixae propitiatorio, et binæ majores ab utroque latere Arcae), et in velo, quod Sanctissimum a Sancto separabat, intextae erant figurae etiam Cherubim. Sed in Templo, aetate Jesu, figurae istae deerant, exceptis forte iis quae erant in velo.

Tandem nota militiam quamdam Judaicam, e Levitis et sacerdotibus conflata, cui praeerat magistratus (de quo mentio fit L. 22, 52 ; Act. 4, 1 ; 5, 24), bono ordini in templo invigilasse.

Manet ut **de hodierno rerum statu**, eo in loco ubi olim fuit templum, pauca dicamus.

Q. 1097. Templum quid hodie ?

Nemo certe melius hac de re testimonium ferre potuit quam F. Liévin, qui per multos annos Hierosolymis commoratus est, et loca omnia accuratissime inspexit. In *Guide* 1876 : « Le mont Moriah, ait t. 1, p. 334, aplani par Salomon pour y asseoir le Temple, est demeuré jusqu'à nos jours, au moins pour la plus grande partie, dans le même état que l'avait mis ce grand roi. C'est un immense trapèze, soutenu tout autour par des murs d'une construction vraiment cyclopéenne, et dont la *Mosquée d'Omar* occupe à peu près le point central. Au S. de cette Mosquée se trouve celle d'*El-Aksa* ; et çà et là on voit un grand nombre de constructions Musulmanes, dont quelques-unes sont des lieux de prière. » P. 346 : « La Mosquée d'Omar, qui occupe la place où se trouvait le temple proprement dit (ὁ ναός), est un édifice presque unique pour sa légèreté, son élégance, sa richesse et sa grandeur. »

Antequam finem imponamus huic dissertationi, juvat quaest. addere seq., ad recolligenda quaedam rerum capita haud inutilem.

*Q. 1098. Quanam miracula, ad historiam Jesu referenda, in templo contigerunt ?

R. Zacharias ab Angelo ortum Praecursoris discit, simulque mutus et surdus subito efficitur. — Caecus natus ad portam templi sanatur. — Multi caeci et claudi a Jesu curantur. — Vox de coelo. — Velum scissum. — Quidam miracula etiam vident in negotiatoribus ejectis, atque in lapidatione vitata. — Tandem naturae ordinem quoque superant praedictiones a Simeone et Anna factae, necnon tentatio Jesu super templi pinnaculum.

EXCURSUS 14.

PRO CONCIONIBUS DE TENTATIONE.

Ad M. 4, 1-11.

Q. 1099. Quasdam e Scriptura collige doctrinas pro concione *de tentationibus* proprie dictis, quibus quilibet homo ad malum a daemone saepissime excitatur.

Resp. Ut via et ratione agamus, quatuor distinguemus puncta : in I^o exempla quaedam e Scriptura adducemus ; in II° puncto varia doctrinae capita inde colligemus ; in III° praecipuas tentationum utilitates, ac tandem in IV° subsidia adversus tentationem indicabimus.

PUNCT. I. EXEMPLA E SACRA SCRIPTURA.

1° *Exempla ad invitationem* : a/ tentatio Christi : haec enim nostra doctrina est (ait s. Aug., ed. M., t. 4, p. 1149) : nam « tentatus est, « ut suos doceret resistere tentationi (id. t. 5, p. 685). » b/ Tentatio Jobi, qui, cum per terribilissimas calamitates a diabolo incitatus fuisset ad malum, Deo fidelis mansit, eique non impias voces sed laudem sanctam detulit : *il le bénit, au lieu de le blasphémer*. c/ Simili modo se gessit Tobias, quando gravissimis miseriis afflictus et tentatus fuit, Tob. 2, 12 sq. d/ Tentatio s. Pauli, de qua 2 Cor. 12, 7. e/ Tentatio Susannae, Dan. 13. f/ Tentatio Joseph Patriarchae, Gen. 39, 7-12.

2° *Exempla devitanda* : a/ Evae in paradiso, q. 159; b/ s. Petri in domo Caiphae (cf. q. 763); c/ Davidis, oculos in Bethsabée imprudenter conjicientis, 2 Reg. 11, 2 sq. d/ Apostolorum in horto Gethsemane, qui succubuerunt tentationi, quia monitionem Jesu non servarunt : vide ad M. 26, 41. e/ s. Petri super mare ambulantis, infra q. 1144.

PUNCT. II. VARIA DOCTRINAE CAPITA.

Ex his mature consideratis infer sequentia salutaris doctrinae capita :

1° Viri sancti fuerunt tentati, cur nos non tentaremur ? Vide exempla statim adducta ; adde Christum ad ipsos suos Apostolos dixisse L. 22, 31 *Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum*, et 1 Petr. 5, 8 *Diabolus tamquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret* : ergo nemo excipitur ⁽¹⁾. Noli mirari aut turbari hac de re : « Ideo « arma accepisti, ait s. Chrys. in M. 5, 1, non ut otieris, sed ut pugnes. » Numquam animum despondeamus mediis in tentationibus : novimus enim ab una parte, eas a Deo, quem solum timere debemus, minime excitari, teste s. Jac. 1, 13 *Ipse neminem tentat* : et ab altera parte, eas nonnisi ad bonum nostrum permitti ; namque *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, Rom. 8, 28.

Pulcherrime s. Aug. In Ps. 91, 13-16, loquens de quadam

(1) Verba Eccli. 2, 1 *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et praepara animam tuam ad tentationem*, ubi per *tentationem* intelliguntur tribulationes, aerumnae, persecutiones etc., indirecte huc spectant, quatenus daemon saepe conatur justos a recta via avertere per mala terrena.

tentatione in specie (nempe de tentatione qua turbantur viri justī, cum felicitatem terrenam iniquorum vident), dicit: « Radiare tibi « vult Deus; noli tibi facere nubilum de perturbatione. Esto tran- « quillus in te. » Dein notat justum in Ps. cit. comparari cum *palma* et *cedro*: atqui, « Cedrus, ait, et palma nec in tempestate curvan- « tur. » Rationem addit nostrae firmitudinis: « *Sursum* versus « habemus radicem nostram: *radix* enim *nostra Christus* est. » Fir- mitudo enim arboris pendet a radice: atqui nostra radix non *deorsum* descendit in profunditatem minorem vel majorem, sed in omni casu limitatam; contra, *sursum* in Christo est infixā, adeoque immota et contra omnem diabolicum impulsū securā. Venusta sane compa- ratio!

2° Attamen sponte et temere tentationes quaerere, ut fecit s. Petrus, non licet. Illud docet Jesus, cum ad locum tentationis ultro non exierit, sed a Spiritu s. « secundum oeconomiae rationem eo « adductus fuerit, subindicans non insiliendum esse » ait s. Chrys. Igitur, pro virili parte et quatenus a nobis pendet, tentationes sedulo praevenire et devitare debemus. Hunc in finem, duplex potissimum praesidium adhibendum est: quorum alterum huma- num, sc. vigilantia et prudentia, alterum divinum est, sc. precatio, seu divini auxilii imploratio: *Orate*, ait Jesus, *et vigilate, ut non intretis in tentationem*; pariter in orat. Dom. petimus *Et ne nos inducas in tentationem*.

3° Oportet ut simus robusti quod attinet ad animum, viribus spiritualibus valentes, quo facilius repellamus diaboli impetum: hunc in finem, ad exemplum divini Salvatoris, per fervorem pietatis, per jejuniū et voluntariam corporis afflictationem animum firmare et corroborare debemus. Praesertim ex *fide* nascetur fortitudo nos- tra; namque, teste s. Aug. (ap. Migne. V, 655), fides in quantum proficit, in tantum tentatio deficit, et vice versa. Ideo s. Petr. supra cit. *Diabolus tamquam leo* etc. addit *Cui resistite fortes IN FIDE*.

4° In ipsa tentatione, non, sicut Eva, ratiocinemur aut quasi dubii disputemus cum ea (q. 159), sed absque mora eam removea- mus, praesertim si agatur de tentatione contra castitatem aut contra fidem: « Tentator, ait s. Aug. in *J.* 123, 2, ed. M., non vincitur, nisi « contemnatur. » Ergo statim eum repellamus per aliquam cogita- tionem piam, v. gr. quaedam s. Scripturae verba mente revolvendo,

vel tela iteratae precationis ignea (*prières jaculatoires*) adhibendo : cf. q. 155.

5° Si ita agamus, gratia Dei, per quam victoriam referemus, certo aderit nobis ; non enim Deus permittet umquam ut *tentemur supra id quod possimus*, sed *faciet cum tentatione proventum*, ut impetum sustinere valeamus 1 Cor. 10, 13 ; adeo quidem ut immunitas ab omni tentatione exoptanda non sit : *sufficit nobis gratia Dei, nam virtus in infirmitate perficitur* 2 Cor. 12, 9. Idque ex nunc dicendis patebit.

PUNCT. III. TENTATIONIS UTILITAS.

Magnae sunt et multae tentationum utilitates, ut ex variis Scripturae locis, et praesertim ex historia s. Job colligitur. Etenim a/ humilitatem animique modestiam fovēt; b/ fiduciam in Deum excitant ; c/ precationum officia reddunt faciliora ; d/ prudentiam docent, qua cautos nos servemus ; e/ ad virtutem patientiae informant animum, Jac. 1, 3; f/ fortiores in pugna spirituali ac peritiores nos efficiunt, quum armorum exercitia milites ad bellum optime praeparent. Testa ante ignem mollis, post ignem fortis : ita virtus per tentationes et res adversas confirmatur : « Vas, ait s. Aug. (t. IV, p. 797, ed. M.), igne firmatum, aquam non timet : si solidatum « igne non fuerit, tamquam lutum aqua solvetur. » Pariter, ferrum igne et aqua temperatum, solidius est. Cf. q. 203. g/ Adjuvant nos ut aliorum aerumnis misericordiam praebeamus : namque proverbium est, non ignaros malis miseris succurrere discere. h/ Denique merita nostra pro coelesti gloria copiose adaugent.

Quae quum ita sint, christianus in tentationibus debet fortem et propositi tenacem sese ostendere : similis sit, ait s. Aug. in Ps. 85, 1, *quadratis lapidibus, qui quacumque verteris stant*.

PUNCT. IV. SUBSIDIA ET REMEDIA ADVERSUS TENTATIONES.

Praecipua autem subsidia, quibus vincamus tentationes, ex praecedentibus facile eruere possumus : illa ad duo capita revocamus.

1° Quid faciendum sit ad praecavendas tentationes. Adhibere a/ preces, b/ jejunium et custodiam sensuum, c/ diffidentiam sui ipsius et animi demissionem seu humilitatem (cui repugnat arro-

gantia atque inanis fiducia); inde d/ vigilantiam, ex qua sequitur e/ fuga occasionum, malorum consortiorum, etc.

2° Qua ratione sit resistendum tentationi jam ingruenti. a/ Iterum ad precationem confugere, b/ statim ab initio repellere tentationem, c/ igitur cum ea non ratiocinari. Tandem si talis sit tentatio tamque diuturna, ut, quod interdum animis piis sanctisque accidit, inducat habitualement quendam ariditatem et frigus spirituale, tunc audiendum est illud s. Aug. consilium: « Quando venit, ait *in Ps. 66, 2,* « hiems tribulationis et tentationis, oportet facere sicut formica, « quae, hieme superveniente, intro redit et pascitur iis quae per « aestatem collegit. » Memor pristinae alacritatis, patienter sustine donec nubilis dissipatis redeat laetitia interior, atque aspiret aura divinae gratiae.

Superest ut moneamus, post tentationem hisce devictam armis, non licere inertiae et incuriae se tradere, sed et alias deinceps expectandas esse diaboli impugnationes; quamobrem scripsit L. 4, 13: *Diabolus recessit a Christo usque ad tempus*, quo eum iterum aggressus est.

EXCURSUS 15.

Q. 1100. QUID FACERE DEBEAMUS CUM ALIQUID A DEO OBTINERE VELIMUS.

2^m Jesu miraculum, distincte narratum, factum fuit Canae, cum filius reguli sanatus fuit, J. 4, 46-53. Percurre totum Evang., nusquam reperies pulchrius homiliae subjectum. Quum in Comm. nostro hunc praesertim finem persequamur, ut thesaurum Evangelicae doctrinae sacerdotibus praebeamus, utile duximus per modum exempli adjicere schema concionis sacrae, et ostendere quo modo Evang. populo sit explicandum.

Homilia in Dom. 20 post Pentec.

Primum legatur textus Evangelicus.

Propositio. Perfectum hic traditur exemplum eorum quae facere debemus quando aliquid a Deo obtinere volumus.

1° Pater ille recurrit ad Jesum statim ac audit eum in viciniam advenisse.

2° Sibi imponit rem satis duram : filium suum morti proximum relinquit, et iter suscipit 7 vel 8 leucarum.

3° Magnam prodit *fiduciam* : nam Jesus nondum fecerat multa miracula.

4° *Perseverat* in orando, quamvis responsum parum gratum acceperit.

5° *Fidem* eximiam ostendit, cum ad sola verba Jesu, *Vade filius tuus vivit*, securus proficiscitur.

6° Tandem, *gratum* se praebeat : credit ipse et domus ejus tota.

Accommodatio. Sic nos 1° sine mora ad Deum recurrere debemus in omni necessitate. 2° Bonum est precationi adjungere opus quoddam pium naturae ingratum, ut jejunium, sanctam peregrinationem, eleemosynam etc. 3° Cum fiducia orare oportet : qui haesitat, nihil obtinet, Jac. 1, 6. 4° Perseverandum in oratione, si non statim exaudimur. 5° Fides nostra sit firma, quasi fons fiduciae de qua in 3°. Tandem 6° grati simus post exauditam precem, praesertim per novum fervorem in Dei servitio.

EXCURSUS 16.

Q. 1101. MARE GALILAEAE DESCRIBITUR.

Ad M. 4, 18.

Lacus celeberrimus est, in cujus vicinia Servator majorem vitae publicae partem transegit: in litore enim erat Capharnaum, quae *propria* Jesu *civitas* dicta fuit M. 9, 1 coll. 4, 13; in eodem litore primum vocavit piscatore L. 5, 1-11; ibi etiam plures praedicavit parabolas, multaque fecit miracula (q. 293 indicavimus ea quae in ipso lacu patrata fuerunt).

Nomen. Praenota mare apud Hebraeos vocari copiam aquarum magnam, ut lacum Tiberiadis, lacum Asphaltiten (*Mare Mortuum*), etiam *flumina Nili* Is. 19, 5 (Nah. 3, 8?) et *Euphraten* Jer. 51, 36 (Is. 27, 1?); imo lavacrum atrii Sacerdotum (*mare aeneum*) 4 Reg. 25, 16; 1 Par. 18, 8.

Mare Galilaeae olim vocabatur *mare Cinnereth* seu *Cenereth* seu *Ceneroth* (Num. 34, 11; Jos. 12, 3), ab antiqua civitate hujus nominis, quae in litore vel prope litus sita erat Jos. 19, 35, quaeque

eadem videtur ac *Genesar* M. 14, 34 et *Genesareth* Mc. 6, 53 ⁽¹⁾: unde aetate Christi denominatio *stagnum Genesareth* (L. 5, 1; Jos. *Ant.* 18, 2, 1) vel lacus *Genesar* (Jos. *B.* 7. 3, 10, 7). In N. T. vocatur etiam *Mare Galilaeae*, quia haec provincia eidem adiacebat ad occidentem. Appellatur quoque *Mare Tiberiadis* (J. 21, 1, et certe etiam ⁽²⁾ 6, 1), a civitate Tiberiade (*sur la côte O.*).

Modus. Formam habet ovatam; secundum Jos. *B.* 7. 3, 10, 7, longitudo ejus est 140 stadiorum et latitudo 40 stad.; nunc long. 21 kilom., lat. 14 kilom. Jordanes lacum intrat ab aquilone, et a meridie effluit. Aquae dulces sunt, limpidissimae, potabiles, piscibusque abundant.

Origo volcanica. Summa autem aqua stagni 612-625 pedibus infra Maris Mediterranei libellam versatur, atque alveus ejus nihil aliud est quam pars quaedam profundior magnae vallis Jordanensis (*El-Ghor*). *Le lac, encaissé par des montagnes tout à l'entour, en forme d'immense chaudron, est évidemment d'origine volcanique; son bassin paraît avoir été le cratère d'un volcan. Encore de nos jours, les tremblements de terre y sont fréquents; celui de 1837 fut terrible. Il y a là sur la côte plusieurs sources d'eau thermale, entre autres une près de Tibériade, qui est renommée.*

Procellosus. Ventorum impetus et tempestates periculosae in lacu isto, qui montibus collibusque undique oclusus est, et terribilissimo calore quandoque aestuat (*parfois 40° centigr.*), dum aer frigidior in vertice montium spirat, unde subitae in *barometro* mutationes accidunt, sat saepe ex improvviso oriuntur, ut refert *Winer, *Rwb.*, a. *Genesar*. Inde explicatur quod narratur M. 8, 24; Mc. 4, 35 sq.; L. 8, 23 sq.

Multi incolae. Aetate Christi frequentissimus ibi habitabat populus: novem ad minus erant civitates in ipsomet litore occidentali, et multi vici in regione circumjacente.

Centrum praedicationis. Merito Jesus litus illud elegit tamquam theatrum praecipuum ministerii sui in Galilaea: nusquam in tota Palaestina erat regio magis populosa, nusquam major gentium colluvio (eo enim confluerant Judaei, Graeci, Syri et Romani),

(1) Haec autem *Genesareth* nomen etiam dabat pulcherrimae ac fertilissimae planitiei (*à l'angle N. O. du lac*), de qua vide supra ad M. 24, 34.

(2) Dico certe etiam J. 6, 1, quia sunt qui graeca aliter volunt intelligere quam Vulgata.

illac etiam transibant magni mercatorum comitatus (*caravanes*) ab oriente, praesertim Damasco, ad mare Mediterraneum et ad Aegyptum progredientium. Praeterea, haud procul distabant loca secunda pro refugio in diebus periculi aut defatigationis: inter paucas horas lacus trajiciebatur, et peti poterant montes tractusque deserti litoris orientalis; vel versus septentrionem propinquum erat territorium Philippi, principis justi et mansueti, ubi Jesu nihil ab Herode Antipa timendum erat.

Litus orientale sterile. Quod autem diximus de magno incolarum numero, referri nequit ad litus orientale; namque ibi conspiciuntur rupes altissimae (2,000 pedum), horridae, steriles, omnique destitutae viriditate: quae quidem, tamquam moenia abrupta, altissimum tractum regionis Basaniticae sustentare videntur.

EXCURSUS 17.

DE S. PETRO.

Ad M. 4, 18.

Q. 1102. 1° Quandonam Simon, filius Jonae, accepit nomen *Cephas* i. e. *Petrus*? 2° A quo et quare? Alia e libris sacris indica exempla nominis similiter mutati.

R. ad 1^m. Cum primum adductus fuit ad Jesum, hic statim nuntiavit nomen illud ipsi quondam dandum esse: *Tu*, ait, *vocaberis Cephas*, J. 1, 42, idque reipsa imposuit, quando duodecim Apostolos elegit, Mc. 3, 16.

Nomen fuit omen. R. ad 2^m. Ab ipso Christo novum accepit nomen, ut nominis mutatio indicium esset novae conditionis ipsi destinatae. Simile quid saepissime a Deo factum fuisse, legitur in Scriptura: sic nomen *Abram* (pater excelsus) Dei jussu mutatum fuit in *Abraham* (patrem multitudinis gentium), Gen. 17, 5; nomen *Sarai* (domina mea) in *Sara* (dominam), Gen. 17, 15; nomen *Jacob* (supplantator) in *Israël* (pugnatorem Dei), Gen. 32, 28. Pariter nomini *Simon* (שִׁמְעוֹן *Schimon*, per contract. שִׁמּוֹן *Schimmon* i. e. audiens, obediens) substitutum est *Cephas* seu *Petrus*, quia res significata per illud vocabulum viro isti conveniebat in sensu translato, et excellentiore modo seu κατ'εξοχήν: nomen vere erat

omen. Etenim כִּיפָּא *Cephas*, in lingua Syro-Chaldaica, qua utebatur Christus, sign. *petram, rupem* (germ. *Felsenmann*, fl. *Rotsenaar*) : Simon autem constitutus fuit caput Ecclesiae, Christi vicarius in terris ; adeo ut super ipsum, tamquam super *petram* immotam et inconcussam, fundatum fuerit spirituale Ecclesiae aedificium ; quod ipsemet Jesus testatus est, quando dixit ei : *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam*. Cf. q. 569. De mutatione nominum in Scriptura multa habet s. Chrys. in *4 hom. de Saule seu Paulo*, t. 3 Migne. ⁽¹⁾

Q. 1103. Quis fuit s. Petrus, quod attinet ad 1° nomen, 2° familiam, 3° locum ortus, 4° habitationem, 5° artem manualementem, 6° indolem, virtutes et vitia ?

R. ad 1^m. De *nomine* vide statim dicta.

R. ad 2^m. *Familia*. Erat filius *Jonae* (chald. *Bar-Jona* ; bar בָּרַא a כִּרְאָ sign. *filium*) : apud J. 1, 42 ; 21, 15 alia lectio habet *Joannis* loco *Jona* ; sed, ut diximus q. 980 in nota marg., lectio *Jona* auctoritate praevallet. Forsitan *Jona* contractio est nominis *Joannes*, ut ait *Winer, *Rwb.*, a. *Jona*. Petro autem erat frater, qui secundum multorum opinionem erat natu major (cf. q. 325), nomine Andreas. Matrimonio duxerat filiam mulieris illius quae Capharnaumi a febribus per miraculum sanata fuit.

R. ad 3^m. *Unde oriundus*. Galilaeus erat, e Bethsaida, parvo oppido ad ripam lacus Genesareth occidentalem.

R. ad 4^m. *Habitatio*. Quo tempore ad Christum venit, Capharnaumi cum fratre habitabat, in domo sua vel socrus suae.

R. ad 5^m. *Ars manualis*. Piscator erat quando a Jesu vocatus fuit ; hanc autem artem identidem exercebat postea, etiam postquam Jesus ad vitam jam redierat, J. 21 ; sed a die Pentecostes non amplius legitur artem aliquam manualementem ipsi in usu fuisse.

R. ad 6^m. *Indoles, virtutes et vitia*. Ardens erat, iracundus et sibi

(1) Cum mutatione nominis aliquam similitudinem habet impositio cognominis a Jesu facta, quando Jacobum et Joannem, filios Zebedaei, vocavit *Filios tonitru* Mc. 3, 17 *Boanerges*, aram. ex כְּנִי רֶעַם

כְּנִי רֶעַם *filii strepitus*, vel (s. Hier. ¹ corruptum ex כְּנִי רֶעַם *filii tonitru*. Quo cognomine certe indicare voluit eorum temperamentum ardens, cujus specimen dederunt L. 9, 54, cum rogarunt ut ignis vindex de coelo descenderet. Cf. etiam Mc. 9, 38 et M. 20, 20.

praevidens (*présomptueux*), sed animo generosus et magistro totus devotus, cf. q. 723, 693, 490 ; ideo ex una parte saepe reprehensus fuit a Christo, q. 451 ; sed ex altera parte aliquando etiam praeclara laude exornatus fuit, q. 476.

Ut melius cognoscatur magnus ille Apostolus, qui in historia Evangelica tam frequenter nominatur, et inter omnes Jesu discipulos ubique primum locum obtinet, opportunum duxi duas inserere quaest. generales.

Q. 1104. Praecipua vitae s. Petri facta, quae in Evang. narrantur, breviter indica.

R. Unus e primis Christi discipulis fuit, utpote a fratre Andrea ad Jesum adductus : q. 173.

Jubente magistro retia misit, et in primo (q. 183) et in secundo (q. 978) piscatu miraculoso.

A Christo vocatus cum tribus aliis, omnia reliquit ut ipsum sequeretur, q. 182.

Statim ante Sermonem Montanum, cum ceteris undecim in Apostolum eligitur, M. 10, 2.

In domum suam Jesum recipit, qua occasione socrus obtinet sanationem, q. 284.

Cum paucis aliis a Domino assumitur ut testis in triplici eventu memorabili, sc. quando filia Jairi ad vitam revocatur, q. 312, in transfig., q. 496, et in horto Oliv., q. 702.

Ambulat super mare ; sed metu correptus incipit mergi, atque ob modicam fidem reprehenditur, q. 449 : cf. hom. in q. 1144. — De fide Petri videsis q. 449 et 450.

Postquam multi discipuli, verbis Jesu de carne ejus manducanda scandalizati, abiissent, ad interrogationem Christi *Numquid et vos vultis abire ?* pulcherrimum responsum dat Petrus : *Domine, ait, ad quem ibimus ? Tu verba vitae aeternae habes*, J. 6, 67 sqq.

Jesum praeclarissimo modo profitetur Messiam, Filium Dei ; atque ideo primatus ei promittitur, q. 476 sqq.

A patiendo avertit magistrum, ideoque corripitur, q. 490.

Pisce per miraculum capto, tributum solvit pro Christo et pro se ipso, q. 506, et 507.

Pridie mortis Dominicae, mane in urbem venit comite Joanne, ut Pascha praeparet, q. 649.

Salvator pro ipso precatur ut non deficiat fides ejus, et jubet ut aliquando conversus confirmet fratres suos : q. 686 et 687.

Exclamat se paratum esse cum Jesu ire in carcerem et in mortem ; verum retunditur ejus arrogantia per trinae negationis praedictionem, q. 692 et 693.

In horto Gethsemani speciali modo reprehenditur : *Simon dormis !* q. 705.

Stricto gladio magistrum strenue defendit, auremque Malchi abscindit, q. 723 ; sed paulo post fugit, sicut ceteri Apostoli.

Mox quidem ad Servatorem regressus, eundem procul sequitur usque in domum Caiphae, ubi eum ter negat ; statim vero culpam deflet et reparat, q. 754 sqq.

Currit cum Joanne ad sepulcrum Domini, q. 957.

Jesus ei videndum se offert, q. 967.

Aliquot diebus postea, vadit piscari cum sociis, nihil vero prendit ; ecce Jesus adstat in litore, jubetque ut rete ad dextram navigii mittatur. Multi capti pisces. Petrus natando venit ad Jesum ; deinde, postquam amorem erga ipsum ter professus est, primatum accipit, qua occasione martyrium ipsi praedicatur. Q. 978 et seq.

Nota. Cetera vitae facta et fata collige ex Act. Apost. : cf. q. 486.

Q. 1105. Quaedam adde de **munere** et **dignitate** s. Petri.

R. Fuit primum Christi discipulus, deinde Apostolus, imo etiam Apostolorum princeps, caput et primas Ecclesiae, vicarius Christi in terris ; ideoque judex controversiarum supremus, doctor infallibilis, episcopus episcoporum, pastor et rector universi gregis. Primus Antiochiae, et postea Romae episcopus fuit, atque sedem Romanam servavit usque ad mortem ⁽¹⁾. Praeterea, insignis Evang. praedicator fuit variis in regionibus, praesertim in Palaestina ineunte vita apostolica ⁽²⁾, deinde Romae et in Italia. Recensendus quoque est inter scriptores sacros N. T., quum binas epistolas ejus in Bibliis nostris legamus. Intrepidum fidei confessorem perpetuo se demonstravit, saepe vincula aliasque sustinens vexationes et contumelias ; tandem morte occubuit pro Christo martyr gloriosissimus.

(1) Cathedram s. Petri Antiochenam celebramus 22 Febr. ; et 18 Jan. cathedram s. Petri Romanam.

(2) Unde speciatim vocatur *Judaeorum Apostolus*, quemadmodum s. Paulus dicitur *Doctor Gentium*, Gal. 2, 8.

Quum plures sint in Evang., qui *Simonis* nomine vocentur, pro singulorum distinctione et alumnorum exercitatione, obiter quaerimus:

***Q. 1106.** 1° Quot sunt **Simones** de quibus mentio fit in Evang.? eos singulos paucis notos fac et distingue. 2° Quot in N. T. memorantur?

R. ad 1^m. 1° Simon *Petrus*, Apostolorum princeps. 2° Simon *Cananaeus* seu *Zelotes*, unus e duodecim Apostolis. 3° Simon seu Simeon, unus e *fratribus Domini*, M. 13, 55: sunt qui opinentur eundem esse ac praecedentem: sed hoc videtur minus probabile: q. 1134. 4° Simon *Pharisaeus*, qui convivium praebeuit Jesu, et in cujus domo mulier peccatrix unxit pedes Salvatoris, L. 7, 40. 5° Simon *Leprosus*, incola Bethaniae, in cujus domo simile quid factum est, M. 26, 6: nonnulli putant eundem esse ac Simonem Pharisaicum (1). 6° Simon *Cyrenaeus*, qui crucem Jesu portavit. 7° *Pater Judae Iscariotae* vocabatur etiam Simon, J. 6, 72. 8° *Simeon* (idem nomen ac *Simon*) senex qui puerum Jesum in ulnas accepit, L. 2, 25.

R. ad 2^m. Praeter illos, 9° Simon *Magus*, Act. 9, qui pecunia emere voluit potestatem dandi Spiritum s. 10° Simon *Coriarius*, apud quem hospitabatur Petrus in Joppe, Act. 9, 43. Tandem 11° Simon *Niger*, praedicator fidei Antiochiae, Act. 13, 1.

EXCURSUS 18.

LOCA JUDAEORUM SACRA, ET IMPRIMIS SYNAGOGAE.

Ad M. 4, 23.

Q. 1108. Quaenam erant loca sacra apud Judaeos, aetate Christi? Et quid praecipui in eis fiebat?

R. Eis erat unicum **Templum**, scil. Hierosolymitanum (de quo fusius q. 1090 sq.), in quo solo licebat sacrificare Deut. 12, 13 et 14.

Praeterea in singulis civitatibus et vicis saltem majoribus erant **synagogae**, imo plures quandoque in eadem civitate Act. 6, 9; 9, 2 et 20.

(1) Etiamsi ponamus, quod minus probabile est, Simonem *Leprosum* de quo M. 26, 6 eundem esse ac Simonem *Pharisaicum* de quo L. 7, 36 sq., unctio tamen in domo ejus Bethaniae facta, sex dies ante Pascha Jesu ultimum, habenda est tamquam diversa ab unctione in domo Simonis Pharisaei facta in Galilaea satis diu ante Passionem.

De Synagogis.

Jam vero *Synagogae* (συναγωγα, *congrego*) erant aedificia versus Templum Jerosolymitanum directa, in quae Judaei, diebus sabbati aliisque festis, convenire solebant religionis causa, tum ad precandum, quum ad Legis (Act. 15, 21) et Prophetarum (Act 13, 15) lectionem et explicationem audiendam.

Ad quam explicationem, vel generatim ad aliquam adhortationem faciendam, invitabatur quicumque idoneus adesset, praesertim si quis ex alio loco advenisset. Christus saepe hanc arripuit occasionem ut doctrinam suam praedicaret (M. 4, 23; 9, 35; L. 4, 16; 6, 6; 13, 10; J. 18, 20), quemadmodum post ipsum fecerunt Apostoli Act. 13, 15; 14, 1; 15, 21; 17, 10; 18, 19 etc.

In iis neque altare neque ullae erant imagines: tantum in fundo tamquam in sanctuario erat capsula lignea velo operta, in qua libri sacri custodiebantur.

Populus sedebat in pavimento flexis cruribus, vel orabat stando; sexus erant separati.

Coetui praeerat *archisynagogus* cum assessoribus nonnullis. Qui preces praelegebat, vocabatur *legatus ecclesiae*, et officio secretarii fungebatur. Istis, et certe aliis quibusdam viris primariis, Scribis et Pharisaeis, erant sedilia seu *cathedrae*, M. 23, 6 coll. Epist. Jac. 2, 3. Aderat etiam minister L. 4, 20, unus vel plures.

Omnia etsingula quae in conventu fiebant, indicavi in *Comm.* meo Act. ap. 13, 15 (5^a ed.). Potestatem judicalem et poenalem habebant Synagogae, ut diximus M. 10, 17.

Q. 1108. Origo. Probabile est Synagogas proprie dictas, ordinatas ut statim dicebam, introductas fuisse cum Judaei in exilio Babylonico, procul a Templo, eoque exusto, versarentur. Attamen jam ante exilium erant in Palaestina, praeter Templum, loca determinata pro precibus publicis et pro lectione Moysis. Nam lectio legis in singulis civitatibus praescribitur Deut. 31, 12, et novimus ex Act. 15, 21 Moysen *ab antiquis temporibus in singulis civitatibus per omne sabbatum* lectum fuisse. Deinde in Ps. 73 mentio fit, juxta hebr. (74, 8) de incenso Templo et de incensis *omnibus locis sacris Dei in terra*: cf. Judith 6, 20.

Synagogae erant etiam extra Palaestinam inter Judaeos: Esther 4, 16 in Susa; in Act. pluries de iis mentio fit.

Praeter synagogas Judaei habebant **oratoria** προσευχαι, extra civitates, prope fluentem aquam Act. 16, 13, saepe sub dio, ubi fiebant preces publicae.

Cf. *Winer et *Smith in *Lexic.*, ad voc. *Synag.*; Allioli, *Altherth.*, in 2^a parte *Relig. Altherth.* § 146.

EXCURSUS 19.

CHRISTI MIRACULA.

Ad M. 4, 23.

Cf. s. Th. *Sum.* 3, q. 43 De miraculis Christi generatim consideratis, et q. 44 De singulis miraculorum speciebus. Goldhagen, *Intr. in s. Script.*, in 3° vol. habet amplissimam *Prohus. de mirac.* in genere, et *de mirac. Ch.* in specie.

Divisio. I Miraculi proprie dicti notio praemittitur. II Christus muneris sui auctoritatem et doctrinae veritatem per miracula aptissime comprobavit. III Triplex finis in quem miracula fecit. IV Fidem praeviam requirere solebat. V Miracula a quatuor Evangelistis narrata: comparatio inter ipsos sub hac ratione instituitur. VI Ista miracula in 4 species dividi possunt. VII De subsidiis, vel remediis, vel signis, quibus interdum usus est Jesus, quando miracula patrabat.

I. NOTIO ET DISTINCTIO.

Q. 1109. Nomen. Quatuor sunt nomina, quibus in N. T. miracula designantur: dicuntur 1° *εργα*, *opera* antonomastice, opera insignia; 2° *δυναμεις*, *virtutes* seu potestates, quasi opera potentissima; 3° *τερατα* (α τρω παvere), *portenta*, prodigia; et 4° *σημεια*, *signa*. Tria priora indicant praesertim 2^m et 3^m finem quem intendit Christus (vide q. 1112), quartum autem nomen 2° fini ibi indicato imprimis convenit.

Definitio. Miraculum *stricte dictum* (non tantum *quoad nos*, sed in se ipso) est opus sensibile « quod fit, ait s. Th. 1, 110, 4, praeter ordinem totius naturae creatae »: aliis verbis, quod omnes superat naturae vires, etiam illas quae nunc ignorantur et postea deteguntur; adeo quidem ut quod semel agnitum fuerit tamquam miraculum, semper tale habendum sit; igitur opus est quod a Deo solo fieri potest.

Docet Ben. XIV *De can. ss.* l. 4, p. 1, c. 1, n. 14-17 ista esse miracula majora, sed vera etiam miracula esse opera quae superent omnem naturalem virtutem causarum naturalium *visibilibus* et corporalium, v. gr. quae per Angelos solos fieri possint, quorumque multa sunt exempla in Script. Haec sunt miracula *quoad nos*: vide s. Thom. l. c. ad 2^m.

Distinctio. *Miracula triplicis ordinis.* Jam vero, aliquid potest facultatem naturae (saltem corporeae, quaeque sub aspectum cadit) excedere majore vel minore ratione: unde majus vel minus erit miraculum, ut docet s. Th. 1, 105, 8. Triplex autem hac in re datur gradus aut ordo.

Miraculum 1ⁱ et summi ordinis, seu miraculum **quoad substantiam facti**, illud est quod natura nulla in re et nullo modo facere potest: v. gr. mortuo vitam reddere; convertere unam substantiam in aliam, ut aquam in vinum; vel commutare formam terrestrem in formam gloriosam, ut in transfiguratione et in resurrectione Christi; pariter panes multiplicare etc.

Miraculum 2ⁱ ordinis, seu **quoad subjectum**, opus est quod natura facere quidem potest, sed non in tali subjecto; v. gr., solidas reddere aquas non congelatas, ut quando Jesus et Petrus ambulaverunt super mare; visum largiri caeco nato; facere ut sol vel alia corpora coelestia cursum sistant, ut mare in duas partes dividatur, stantibus utrimque aquis: namque in istis subjectis est dispositio naturalis contraria.

Miraculum 3ⁱ et infimi ordinis, seu **quoad modum**, opus est quod natura perficere valet etiam in tali subjecto, sed tali modo nequit; v. gr. sanationes *subito* factae, *nullis adhibitis remediis*; tempestas sedata et ficulnea arefacta per *solam vocem*; negotiatores e templo ejecti (secundum opinionem communiorem, quae in hoc etiam facto verum videt miraculum), et hostes prostrati etc.

Vix differt distinctio inter miracula quae dicuntur facta *supra* naturam, *contra* naturam (cum in natura remanet dispositio contraria effectibus quos Deus facit, ait Ben. XIV), et *praeter* naturam (¹).

(1) Quidam 4 ordines distinguunt (vide Ben. XIV). Mihi autem longe clarior et facilius videtur distinctio, qua statuatur duplex genus: miraculum in *ipso facto*, et miraculum in *modo* faciendi. Sed in causis Beatificationis et Canonizationis admittitur distinctio in tria genera.

II. JESU MIRACULA DIVINAM EJUS AUCTORITATEM CERTO DEMONSTRANT.

Quaestio XIII.

Praemoneo in miraculis examinandis certitudinem facti humana ratione inquiri posse et debere; verum, quando semel constat de facto, modum seu rationem facti per vim et facultatem mentis nostrae comprehendere non posse, quum ad ordinem supernaturalem ista ratio pertineat. Merito igitur s. Aug. (ed. M. V, 1157): « Si coeperis, ait, humano sensu miraculorum discutere rationem, timeo ne perdas fidem. »

Deus, qui legibus naturae a se libere constitutis libere derogat (unde miracula fieri posse constat *a priori*), miracula tamquam praecipuum divinae revelationis argumentum pro hominibus elegit (in prophetiis autem dat alterum veritatis indicium, quod etiam certum est); et sapientissime quidem id fecit, quum viso miraculo exclamare omnes debeant *Digitus Dei est hic!* nullumque sit aut excogitari possit testimonium majus, et certius, et firmitus, quam ipsius Dei ⁽¹⁾. Ideo etiam Christus praesertim per miracula suam auctoritatem, veracitatem et divinitatem demonstravit.

Septem sunt notanda ut tota vis miraculorum Jesu perspiciatur.

Et re quidem vera, ex Evang. patet, et aliunde confirmatur, Christum fecisse miracula :

- a/ *Stricte dicta*, quae omnes naturae creatae vires superent ;
- b/ *Omnis generis*, quorum plura sint quae ab unoquoque, vel ab homine rudissimo, facillime tamquam talia agnosci possint ;
- c/ *Certa*, non solum quod attinet ad existentiam facti, sed etiam quod spectat potentiam supernaturalem ad tale factum requisitam ;
- d/ *Publica*, saepe coram ingenti multitudine, et praesertim
- e/ *Patrata adstantibus inimicis*, qui ea negare non potuerunt, sed tantum calumniari conati sunt, dicentes eadem magicis artibus adscribenda esse : M. 12, 24 ; Mc. 3, 22 ; L. 11, 14 ;

(1) Si agatur de miraculis *quoad nos*, quae non superant potentiam angelorum, Deus omnia rei adjuncta ita ordinabit, ut certo discernamus angelos ejus nomine egisse. — Mali homines possunt miracula facere, sed non in confirmationem erroris: vide q. 357.

f/ *Confirmata per testes oculatos* (Apostolos), et tales quidem qui suomet ipsorum sanguine testimonium quasi obsignarunt.

g/ Tandem, quod magnum addit robur iis quae hactenus diximus, *innumera* hujusmodi miracula Jesus fecit, longe plura quam omnes alii (Moyses, Josue, Samson, Elias, Elisaeus etc.), qui ante ipsum floruerunt, J. 7, 31. Quod ut plenius pateat, animadvertendum est miracula, quae in Evang. distincte et cum rerum adjunctis narrentur, nonnisi quaedam esse exempla selecta ex ingenti numero eorum quae Salvator operatus sit : J. 2, 23 : M. 8, 16 ; 4, 23 ; 12, 15 ; L. 6, 19 ; M. 11, 5 ; 13, 58 ; 9, 35 ; 14, 14, 36 ; 15, 30 ; 19, 2 ; 21, 14.

Verbo, tot et tanta sunt Jesu miracula, ut, admissa semel Evang. veracitate, nemo potentiam Jesu supernaturalem negare possit, quin per hoc ipsum Jesum ut insignem fraudum artificem habeat : quod fatetur ipsemet *Winer. *Rwb.* a. *Jesus*.

Merito asserit vel ipsemet *Winer *ibid.*, explicationes Rationalistarum, qui prodigia illa naturaliter intelligere voluerunt, magis incredibiles et improbables (minus verisimiles, ait ille) esse quam ipsas miraculorum narrationes.

Q. II. Quo sensu discipuli majora fecerint miracula.

Obiter tamen moneo, ipsum Christum dixisse J. 14, 12 : *Qui credit in me, opera quae ego facio et ipse faciet, et MAJORA HORUM faciet* : quo sensu hoc intelligendum est ?

Varii varie respondent. Bisp. per *opera* non intelligit miracula stricte dicta, sed vocem sumit sensu generali de operatione et efficacia Apostolicae actionis in *Act.* narratae : sic, ait, Apostoli tria millia convertunt in uno die, extra Palaestinam Evang. propagant, Judaismum et ethnicismum vincunt etc., atque ita majora et publice manifestiora mirabilia quam ipse Jesus perfecerunt. — Sed vox *opera* in illo textu J. videtur significare miracula proprie dicta, ut contextus demonstrat, et ut solet J. vocem illam adhibere.

Ideo Beel. paulo aliter : majora miracula quod attinet ad effectum et efficacitatem, quum per ipsa mundus ethnicorum universus ad fidem conversus fuerit. Alii : majora fama et celebritate, quippe quae non in sola Judaea, sed per totum terrarum orbem facta fuerint. — Verum obstat Jesum de miraculis in se spectatis loqui videri.

Ideo sunt qui citent *Act.* 5, 15, de umbra Petri aegrotos sanante ; sed Christus etiam absentes curavit. Alii donum linguarum indicant, sed putem inter Dominica prodigia plura fuisse isto dono mirabiliora. Sunt qui adducant miracula in poenam facta, ut *Act.* 5, 5 sq. de Anania et Saphira, pariter *Act.* 13, 11 de Elyma Mago : sed quod in poenam fit, certe non majus quam quod beneficii locum teneat habendum est.

Dicam quod sentio, responsum plene satisfaciens reperire non potui : doctiores item decernant.

Resumo argumentum a quo paululum digressus sum : Christus igitur miracula vera et certa saepissime fecit : atqui ipsemet ad ea constanter provocat ut divinam muneris sui rationem et auctoritatem comprobet. Quod ut melius intelligatur, atque apertis Evang. verbis demonstretur, videamus quem in finem Christus miracula operatus fuerit.

III. QUEM FINEM CHRISTUS PER MIRACULA SUA CONSEQUI VOLUERIT.

Q. III2.

Imprimis ex universa Evang. historia evidentissime liquet, Jesum falsae gloriae umbram, aut hominum admirationem, aut propriam suam utilitatem, numquam consecrari voluisse ; atque ideo in tentatione recusat facere miraculum ad propriam suam famem explendam. Ideo etiam fugit et declinat a turba stupente post magnum miraculum paralytici sanati in porticu Bethesda (potius *Bethesda*) J. 5, 13 ; et 6, 15 post multiplicatos panes. Pariter vanae curiositati favere non vult (M. 12, 38 sq. ; 16, 1 sqq. et loca parall., ubi signum de coelo recusat), etiam magnatum (L. 23, 9 coram Herode inter Passionem), aut concivium suorum : *Non fecit virtutes multas in patria sua*, M. 13, 58. Porro reprehendit Judaeos, cum nihil nisi temporale et terrenum emolumentum in miraculis vident J. 6, 26. Praeterea occasiones quaerere non solet, sed ultro oblati utitur, nisi quando mortem Lazari expectat, eo ipso fine ut illum ad vitam revocet, et forsitan quando ambulat super mare. Plerumque vetat divulgare miracula sua M. 9, 30 etc. (hujusce rei rationes inquirimus q. 408) ; interdum jubet tantum ut sanatus rem narret *suis, in domo sua*, igitur privatim, Mc. 5, 19 etc.

Finis generalis. Haec autem omnia, et alia plurima quae in Evang. leguntur, satis superque innuunt Jesum per tot et tanta prodigia finem quemdam puriorem et altiorem consequi voluisse ; qui certe alius non fuit quam homines ad regnum Dei perducere, eosque salvare, atque adeo Dei gloriam promovere : L. 8, 39 ; 17, 18.

Et re quidem vera, in finem illum generalem statim indicatum conducit triplex finis specialis, quem miraculis ejus adscribere possumus.

Triplex finis specialis.

1° Plerumque **benignitatem suam**, amorem et misericordiam **exhibere** cupiebat, ut omnes qui laborarent et onerati essent ad ipsum venirent, et ab ipso reficerentur, tum corporaliter, tum spiritualiter. Quamobrem pleraque miracula fecit, ut vera et magna beneficia hominibus praestaret, solatium et sanationem afferens iis qui malis afficiebantur : vide infra (p. VI) miracula quae in prima classe indicabimus. Operae pretium est miracula Evang. nostri cum iis comparare quae in Evangeliiis Apocryphis leguntur. Ibi, sicut fatetur *Winer *Rwb.* a. *Jesus*, Jesus describitur tamquam *thaumaturgus* vulgaris, qui unice ut admirationem excitet, hominibus vitam aut sanitatem subito aufert.

2° Haud raro **veritates quasdam salutisque monita**, quasi per typos et signa, **docere** et animis inculcare studebat. S. Greg. M. *Hom. 2 in Ev.* : « Miracula Domini, ait, sic accipienda sunt, ut « et in veritate credantur facta, et tamen per significationem nobis « aliquid innuant. Opera quippe ejus, et per potentiam aliud ostendunt, et per mysterium aliud loquuntur. »

Exempla praeclarissima hujusce rei habemus in miraculosa piscium captura, quae praedicationis apostolicae efficacitatem praesignabat (cf. q. 257); in multiplicatione panum, cujus occasione Jesus locutus est de pane Eucharistico, J. 6, 26 sq.; in resurrectione Lazari, quae ansam praebuit ei ut pulcherrimas illas traderet doctrinas quae J. 11, 25 sq. leguntur, quales sunt : *Ego sum resurrectio et vita ; qui credit in me* etc. Pariter, quando caecum natum sanaverat, de caecitate spirituali sermonem instituit : J. 9, 39 sq. Ideo etiam in decursu hujusce commentarii, post narratum miraculum saepius addere debuimus accommodationem moralem et homilicam : qua in re vestigia ss. Patrum assidue secuti sumus.

Profundiore modo et dedita opera hunc 2^m finem exposuit WISEMAN, in *Mélanges*, ubi scripsit fuse *de miraculis N. T.* Legesis illam dissertationem, et videbis quid tandem lateat in Evang. sub velamine literae : o quam copiosa et quam suavis est *medulla*, quae in interiore parte istius *Ligni Vitae* est abscondita !

3° Praesertim et ante omnia Christus miracula fecit, ut et **munus suum** Messianicum, et **divinam auctoritatem** doctrinae suae, accommodate ad intelligentiam omnium, etiam indoctorum,

ineluctabili videmonstraret; atque adeo *fidem* excitaret Judaeorum : M. 11, 2-6 ; 12, 23 ; J. 11, 4 ; 3, 2 ; 6, 13 ; Act. 2, 22 etc. (unde miraculorum inutilitatem deploret M. 11, 21 sq. ; J. 15, 24). Et re quidem vera :

a/ Quod attinet ad *munus* ejus *Messianicum*, miracula fecit ut antiquas praedictiones, de prodigiis a Messia patrandis, eventu confirmaret : Is. 35, 5 et 6 ; 42, 7 ; atque ita satisfaceret legitimae opinioni Judaeorum, qui miracula a Messia exspectabant : J. 7, 31 coll. M. 8, 17 ; J. 20, 30 sq. ; M. 11, 3-5 *Tu es qui venturus es?... Caeci vident* etc. Deinde M. 12, 23 visis miraculis exclamant *Numquid hic est Filius David ?*

b/ Porro, quod spectat ad *divinam* ejus *auctoritatem*, ipsemet saepissime ad miracula sua provocat : cf. q. 474. Adde J. 10, 37 et 38 ; 11, 42 *Ut credant quia tu me misisti* (Jesus reddit rationem ob quam Lazarum ad vitam revocaturus sit).

Jam vero, quotiescumque nullus ex dictis finibus obtineri poterat, Jesus miracula facere recusabat, ut patet ex exemplis quae supra dedi initio hujus q. 1112. Imo, quum 2^s et 3^s finis praecipui essent, *fidem* tamquam conditionem *sine-qua-non* ante miraculum plerumque requirebat. De hoc ultimo verbulum jam dicendum est.

IV. DE FIDE QUAM SALVATOR ANTE MIRACULA REQUIRERE SOLEBAT.

Q. 1113.

Circa hanc agendi rationem Jesu videsis exempla quae ad M. 9, 28 indicavi. Ridendos se praebent **Rationalistae** recentiores (quos nominat *Winer l. c.), quum contendat in miraculis, quae erga homines per tactum fierent, fidem antea requisitam fuisse, propterea quod vis et potentia Jesu **magnetica** tunc operaretur. Quid enim dicent isti de tot aliis miraculis in naturam irrationabilem et inanimatam, aut in homines procul distantes, aut in mortuos, v. gr. in Lazarum jam foetentem, absque ulla contrectatione aliove subsidio humano peractis ?

Sed, istis Scripturae subversoribus amandatis, petitur quare Jesus fidem antea exigat, quum miracula sint argumenta quibus homines ad fidem adducantur ?

Resp. Quando quis credebat ipsi inesse potentiam faciendi miracula, jam praeparatus erat ad hoc ut doctrinam ejus reciperet ejusque discipulus fieret, atque adeo in regnum Dei intraret. Quicumque enim semel persuasum habebat corpora ab ipso sanari posse, facile inducebatur ad hoc ut crederet ipsum etiam animarum medicum et mundi Salvatorem esse. Igitur, per **fidem inchoatam** ad **fidem plenam** perfectamque transibat ; aliis verbis, per *fidem miraculorum*, quae spem beneficii accipiendi includebat, ad *fidem theologicam* et justificantem facilius ascendebat.

Praeterea dignum et justum erat, ut miracula, quae in gratiam hominis per modum eximii beneficii fiebant, aliquam in accipiente animi praeparationem (*une certaine prédisposition*) reperirent, saltem ut pravam mentis et voluntatis repugnantiam excluderent : eo vel magis quod saepenumero huc spectarent, ut isti etiam quibus darentur ad fidem in Christum sese converterent. Haec est enim Dei sapientissima agendi ratio et oeconomia. ut, dum rebus creatis irrationalibus et inanimatis insuperabili vi imperet, in homine libertatem observet eique pareat. Ideo dicitur Mc. 6, 5, Jesum *non potuisse facere* miracula apud Nazarethanos contumaces. Eodem modo Deus impenitentibus peccata remittere nequit.

V. MIRACULA JESU, COMPARATIS INTER SE QUATUOR EVANGELISTIS, INDICANTUR OMNIA.

Q. III4.

Eo jam ventum est, ut miracula a singulis Evangelistis, hac in re inter se comparatis, narrata, ex ordine enumeranda sint. Quod ut accuratius praestemus, tria praemonemus :

Praemonita. 1º De istis solis miraculis, quae *distincte, cum rerum adjunctis*, referuntur, loquemur : praeter illa, multa sunt quae Evangelistae generali tantum ratione indicant, v. gr. quum dicunt *Sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo* (M. 4, 23) et similia.

2º Ea solummodo miracula inquiremus, quae Jesus in vita *mortali directe, actu suo externo*, perfecit : alia enim in Evang. occurrunt, et innumera quidem, quae in gratiam Jesu, et ad confirmandam ipsius auctoritatem, v. gr. ante ortum ejus et in eo, in

morte et post mortem ejus, contigerunt. Haec vero omnia omittimus, propterea quod dissertatio nostra circa miracula ipsius Jesu proprie versetur.

3° Si omnia Jesu miracula inter se comparemus, **primum** et **maximum**, inspectis praesertim rerum adjunctis, dicemus resurrectionem Lazari (de qua verbum q. 311); illudque etiam maximum habuit influxum in historiam Salvatoris, quum ansam dedit ab una parte ingressui triumphali (q. 550), et ab altera parte firmo Synedristarum consilio Jesum occidendi : cf. q. 1155. Mirum sane videtur miraculi istius nullam apud Synopticos occurrere mentionem : sed notare oportet Synopticos fere totos fuisse in narrando ministerio Jesu in Galilaea et Peraea.

His praenotatis quatuor interrogabimus Evangelistas.

S. MATTHAEUS.

Narrat 22 (vel 21) miracula ab ipso Salvatore in vita mortali directe facta : sunt sequentia, secundum ordinem narrationis ab illo Evangelista servatum. Tria tantum ex eis ab ipso *solo* fuerunt relata, eaque stellula notavi.

1. Leprosus 8, 2.
 Servus centurionis paralyticus 8, 5.
 Socrus Petri febricitans 8, 14.
 Tempestas sedata 8, 23.
5. Duo Geraseni (Gadareni) daemones 8, 28.
 Paralyticus 9, 2.
 Hemorrhoeissa 9, 20.
 Filia Jairi 9, 18-25.
 * Duo caeci 9, 27.
10. * Mutus daemoneiacus 9, 32.
 Manus arida 12, 10.
 Daemoneiacus caecus et mutus 12, 22.
 Prior panum multiplicatio 14, 15.
 Ambulatio super mare 14, 25.
15. Chananaeae filia daemoneiaca 15, 22.
 Altera panum multiplicatio 15, 32.
 Transfiguratio 17, 1.
 Daemoneiacus (lunaticus) 17, 14.
 * Stater in ore piscis 17, 26.
20. Duo caeci prope Jericho 20, 30.
 ? Negotiatores e templo ejiciuntur 21, 12.
 Ficulnea arefacta 21, 19.

S. MARCUS.

Fere totidem habet miracula, inter quae tria solummodo reperiuntur quae a M. non fuerint distincte narrata : duo vero ex istis nec L. nec J. tradunt, et tamquam Marco propria, stella ornantur.

- Daemoniacus in Synag. Caph. 1, 23.
- Socrus Petri 1, 30 ; M. 8, 14.
- Leprosus 1, 40 ; M. 8, 2.
- Paralyticus 2, 3 ; M. 9, 2.
- 5. Manus arida 3, 1 ; M. 12, 10.
- Tempestas sedata 4, 37 ; M. 8, 23.
- Daemoniacus apud Gadarenos 5, 2 ; M. 8, 28.
- Hemorrhoida 5, 25 ; M. 9, 20.
- Filia Jairi 5, 22-42 ; M. 9, 18-25.
- 10. Prior panum multiplicatio 6, 34 ; M. 14, 15.
- Ambulatio super mare 6, 48 ; M. 14, 25.
- Chananaeae filia 7, 25 ; M. 15, 22.
- * Surdus et mutus, in Decapoli 7, 31 (M. 15, 30 hoc generatim tantum exprimit).
- Altera panum multiplicatio 8, 1 ; M. 15, 32.
- 15. * Caecus Bethsaida 8, 22.
- Transfiguratio 9, 1 ; M. 17, 1.
- Daemoniacus 9, 16 ; M. 17, 14.
- Caecus prope Jericho 10, 46 ; M. 20, 30.
- ? Negotiatores ejecti 11, 15 ; M. 21, 12.
- 20. Ficus arefacta 11, 12 sq., 20 ; M. 21, 19.

S. LUCAS.

Numerum miraculorum, quae duo praecedentes describunt, vix superat ; sex autem habet sibi propria, ut ex asterisco patebit.

- * ? Transitus per medium turbae 4, 30.
- Daemoniacus in Synag. Caph. 4, 33 ; Mc. 1, 23.
- Socrus Petri 4, 38 ; M. 8, 14 ; Mc. 1, 30.
- * Piscatus miraculosus 5, 1.
- 5. Leprosus 5, 12 ; M. 8, 2 ; Mc. 1, 40.
- Paralyticus 5, 18 ; M. 9, 2 ; Mc. 2, 3.
- Manus arida 6, 6 ; M. 12, 10 ; Mc. 3, 1.
- Servus centurionis 7, 1 ; M. 8, 5.
- * Filius viduae Naim 7, 12.
- 10. Tempestas sedata 8, 23 ; M. 8, 23 ; Mc. 4, 37.
- Daemoniacus apud Gadar. 8, 27 ; M. 8, 28 ; Mc. 5, 2.
- Hemorrhoida 8, 43 ; M. 9, 20 ; Mc. 5, 25.
- Filia Jairi 8, 41 ; M. 9, 25 ; Mc. 5, 42.
- Prior multiplicatio panum 9, 12 ; M. 14, 15 ; Mc. 6, 34.

15. Transfiguratio 9, 28; M. 17, 1; Mc. 9, 1.
 Daemoniacus 9, 38; M. 17, 14; Mc. 9, 16.
 Daemoniacus caecus et mutus 11, 14; M. 12, 22.
 * Mulier incurvata 13, 11.
 * Hydropicus sabbato sanatus 14, 2.
 20. * Decem leprosi 17, 12.
 Caecus prope Jericho 18, 35; M. 20, 30; Mc. 10, 46.
 ? Negotiatorum expulsio 19, 45; M. 21, 12; Mc. 11, 15.
 * Auris sanata 22, 51.

S. JOANNES.

Ipse autem multo minorem numerum suo inserit Evang. (9 tantum, quorum 7 ipsi propria sunt); sed quae adducit, fusius et plenius exponit, quasi *polemice* scribens eo fine ut eorum certitudinem dedita opera demonstret: id praesertim facit in tribus seq.: in resurrectione Lazari, in Caeco nato, et in Paralytico portae Probaticae.

- * Aquae in vinum conversio 2, 1.
 * ? Negotiatorum ejectio prior 2, 14.
 * Filius reguli febricitans 4, 46.
 * Paralyticus ad piscinam Probat. 5, 2.
 5. Prior panum multiplicatio 6, 5. Tres alii etiam.
 Ambulatio super mare 6, 17. Solus L. non refert.
 * Caecus natus 9, 1.
 * Resurrectio Lazari 11, 1.
 * Turba in horto prostrata 18, 6.

Conclusio. Igitur 38 (vel 36) in Evang. narrantur Domini miracula, quorum propria sunt Joanni 7, L. 6, M. 3 et Mc^o 2.

VI. MIRACULA JESU IN CERTAS CLASSES DIVISA.

Q. III5.

S. Th. 3,44 quatuor miraculorum species distinguit: nempe a/ in substantiam spiritualem, sc. in daemones; b/ circa coelestia corpora, quando tenebrae factae sunt (sed hoc miraculum jussu Christi externo directe patratum non fuit); c/ circa homines, et d/ circa res creatas irracionales.

Pro majore autem rerum perspicuitate et accuratione, alias plures possumus statuere species seu classes, quarum

1^a continet 17 miracula circa infirmitates corporales, sc. febrim, lepram, paralysin, fluxum sanguinis, hydropisin, caecitatem, surditatem et mutismum.

2^a Classis 6 refert miracula circa daemoniacos :

In Synag. Caph. Mc. 1, 23.

Duo Geraseni (Gadareni) M. 8, 28.

Mutus daemoniacus, de quo M. 9, 32.

Lunaticus daemon., de quo M. 17, 14.

Caecus et mutus daem. M. 12, 22.

Filia Chananaeae M. 15, 22.

3^a Classis ea comprehendit miracula, in quibus Christi potentia maxime eluxit :

a/ Tres mortui ad vitam revocantur (cf. q. 311) ;

b/ Potestas creatrix exseritur, cum aqua in vinum convertitur, et cum panes multiplicantur ;

c/ Naturae leges peculiari modo superantur, v. gr. quando JESUS oculis adstantium sese eripit L. 4, 30, in piscatu miraculoso, cum tempestas sedatur, aquae calcantur, stater in ore piscis invenitur, auricula restituitur ; pariter in transfiguratione etc.

4^a Classis ostendit JESUM in hominum voluntates dominantem : quando negotiatores ejiciuntur, et milites in horto prosternuntur.

Tandem 5° unum miraculum fit in destructionem : scil. ficus arefacta. Nota porcorum cladem opus daemonum fuisse, non ipsius JESU, quamvis ab ipso permissum.

VII. SIGNA ET SUBSIDIA HUMANA IN MIRACULIS
ALIQUANDO ADHIBITA.

Quaestio IIII⁶.

Servator noster plerumque per sola verba (M. 9, 6 ; J. 5, 8), imo etiam in homines coram se non praesentes sed procul distantes (M. 8, 5 ; 15, 22 ; L. 7, 6 ; J. 4, 50), miracula faciebat : aliquando tamen subsidia quaedam adhibuit, non certe talia quae opus mirabile per se et vi sua efficere valerent, sed potius quae signa essent arcae altiorisque significationis (*des symboles*), et opus divina potentia absolvendum quasi praepararent.

CONSIDERATIO PRAEIVIA.

Unitas et connexio in operibus Dei. Istiusmodi autem subsidia interdum eligebat, forsitan propter unitatis mysterium et decorem, ut ostenderet ordinem supernaturalem naturali ordine

inniti ; proinde, per gratiam non destrui naturam aut hominis libertatem naturalem ; pariter, per supernam christiani hominis sanctitatem non auferri sensa cordis naturalia, neque affectus probos quos ipsa natura nobis indidit, etc. Hujus autem veritatis velut figura est *scala Jacob*, quae coelum quidem tangit sed terra innititur. Huc pertinet generalis illa observatio, ordinem in omnibus Dei operibus tam perfectum deprehendi, ut vacuum sit nusquam, aut saltus, aut ruptura vel minima, sed arctissimus rerum et entium contextus et mira connexio ; adeo quidem ut universus mundus creatus dici possit magnificentissimum Templum, ad honorem summi Opificis aedificatum, quod a fundamento ad tectum arte peritissima et solidissima ratione constrictum colligatumque sit.

His prae notatis, quaedam **signa et subsidia** identidem a JESU adhibita indicare oportet.

a/ Manibus personam tangit, M. 8, 3, 15 ; 9, 29 ; 20, 34 ; L. 7, 14 ; 22, 51.

b/ Luto, quod sputo et terra confecerat, oculos linit, et jubet ut hi in natatoria Siloe laventur : J. 9, 6.

c/ Digitos auribus admovet, et exspuens (puta, in digitos) linguam tangit, Mc. 7, 33. Simile quid perficit, quando caecum Bethsaidae sanat : nimirum, exspuit in oculos ejus (quod sic intelligendum videtur : exspuit in digitos eisque oculos tangit) et bis manus imponit : Mc. 8, 23.

d/ Panes multiplicandos manu attrectat, eisque benedicit, atque adeo praejacente uti vult materia, quum tamen e solo nihilo cibum creare potuisset.

e/ Per tactum vestimenti sui sanationes operatur, M. 9, 20 ; 14, 36 ; unde factum sit (Mc. 3, 10) ut omnes qui plagas haberent, eum tangere quaerent ; imo vero refertur salvos factos fuisse qui eum tetigissent Mc. 6, 56 etc.

EXCURSUS 20.

DE DAEMONIACIS, CONTRA RATIONALISTAS.

Ad M. 4, 24.

Q. III7. 1° Quid intelligis per *daemoniacos* ? 2° An illi, de quibus in N. T. sermo fit, erant vere tales, an solummodo tales erant in

falsa vulgi ignari existimatione? 3° An Jesus se accommodavit falsae isti existimationi? 4° Quare toties dicuntur *sanati* et *curati*, potius quam *liberati*? Num forsitan ideo quod nihil aliud eis esset quam *morbis* quidam? Probando responsum. 5° Indica quosdam a Christo, et 6° quosdam ab Apostolis liberatos.

N. B. In 6 istis punctis habetur **analysis** universae disputationis de *Daemoniacis* secundum s. Scripturam.

R. ad 1^m. Intelligo homines a daemonibus possessos, i. e. quorum corpora, permittente Deo, a daemone uno vel pluribus inhabitantur, moventur et reguntur. Isti saepe extra se rapiuntur, quasi per *exstasin diabolicam*, atque in furorem convertuntur; unde fiat ut absque conscientia sui in verba prorumpant, imo vero ut ipse daemon per os eorum loquatur.

R. ad 2^m. Rationalistae contendunt daemones non existere, et etiamsi existerent, eos, utpote spiritus creatos, in corpora hominum agere non posse; ex quo concludunt daemoniacos veros numquam fuisse. Illi, quos Christus sanavit, erant, aiunt, **amentes**, qui vel furore, vel epilepsia, vel melancholia aliisve laborabant infirmitatibus.

Contra Renan. Hic scribere audet in *Vie de J.*: « Cette phrase *daemonium habes* doit se traduire par *tu es fou*. Le verbe *δαίμονίζω* a dans toute l'antiquité classique le sens de *être fou*. » Verum apud Judaeos, in vers. 70, in libris Flavii Jos. v. gr. B. J. 7, 6, 3, et in N. T. hunc sensum non habet: quod testatur vel ipsemet *Schleusner *Lexic.*, qui asserit ex praejudicatis et erroneis vulgi opinionibus factum fuisse, ut apud Judaeos morbi graviores, insoliti, et quibus tunc temporis medela afferri non poterat, geniis malis seu daemonibus, qui corpora obsessa tenerent et variis modis cruciarent, adscriberentur. Ergo phrasis *daemonium habes* longe aliud in ore Judaeorum significat quam *insanis*; atque insanit vere ipsemet Renan, quum istud autumat.

Sed falsum etiam est in possessione diabolica nihil aliud videndum esse quam certos morbos, ex *falsa plebis* Judaicae *opinionem* daemoni adscriptos. Objicitur quidem Josephus, qui B. J. 7, 6, 3 loquitur de certa radice, qua sanabantur energumeni; quique *Ant.* 8, 2, 5 fuse narrat quomodo incantatores arte sua uterentur. Sed in istis locis nihil dicitur quo concludi possit istos de quibus scribit fuisse infirmos, non possessos.

Quod autem attinet ad opinionem Servatoris nostri, vel ipsimet Rationalistae plerumque admittunt, cum *Winer, *Rwb.*, *Besessene*, Jesum in eodem vulgi errore versatum non fuisse: si ipse statim, ait Winer, miseris istis dixisset: Non es tu a daemone possessus, sibi viam praeclusisset ad adjuvandum eos. Ergo, secundum illum scriptorem aliosque passim Rationalistas, Christus vulgi errori se accommodavit, ita loquens et agens quasi crederet idem ac populus, quamquam a parte rei id non credebat.

R. ad 3^m. **Jesus vulgi erroribus se non accommodavit.** Impium plane esset affirmare id ab eo factum fuisse: poterat quandoque tacere de opinionibus falsis quas statim eradicare non valebat, easque ad tempus tolerare; sed numquam eas sua loquendi aut agendi ratione confirmavit, numquam directo et affirmate se eis accommodavit. Multo magis id vitare debuit, quando agebatur de re tam gravi, qualis est existentia daemonum eorumque potestas in homines, quippe quae ansam praebuisset multis superstitionibus morumque corruptelis. Id recte observat *Smith *Dict.*, *Demoniacs*, et Rationalistas strenue confutat.

Possessio diabolica per se possibilis est. De cetero, daemones vere exstare universa clamat Scriptura, atque s. Th. 1, 110, 3 probat naturam corporalem natam esse moveri a natura spirituali cui est inferior. Saltem nemo demonstrabit *a priori* fieri non posse aut improbable esse ut spiritus nequam agat in corpus hominis. Deinde nihil repugnat in eo quod Deus, ob fines bonos, permittat diabolicas possessiones, quemadmodum in mundo physico et morali multa mala esse patitur. Nulla igitur ratio est philosophica aut theologica, ob quam fidem denegemus Evangelio, in quo luculenter asseritur vere a daemone possessos fuisse miseros illos quos Jesus sanavit, ut nunc ostendemus.

Daemoniacos non fuisse tantum aegrotos.

R. ad 4^m. Daemoniaci saepe dicuntur *sanati*, quia cum possessione diabolica plerumque conjunctum erat aliquod malum corporale, vel gravis amentia: attamen eorum statum a morbis corporalibus omnino secernendum esse demonstramus per 5 argumenta seq.

a/ Evang. ista aperte distinguit: L. 4, 40 *Jesus curabat infirmos; exhibant autem daemonia a multis clamantia et dicentia: Quia tu es Filius*

Dei. Pariter Mc. 1, 32 *Afferebant ad eum omnes male habentes et daemonia habentes... Et curavit multos qui vexabantur variis languoribus, et daemonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum.* Cf. Mc. 16, 17 et 18; L. 6, 18.

b/ In possessione daemones loquuntur, sciunt et profitentur Christum esse Messiam, petunt ut in porcos abigantur (M. 8, 29, 31) etc., quae sane de morbis dicere absurdissimum esset.

c/ Christus, agendi et loquendi ratione, obsessos ab infirmis diversos esse manifesto ostendit : daemones alloquitur, eis minatur, eosque interrogat, vel silere, egredi et non amplius reverti praecipit; imo vero, permittit M. 8, 31 ut in gregem porcorum ingrediantur etc. Et non tantum coram turba loquitur de daemonibus, tamquam de spiritibus malis vere et *personaliter* (ut *personae* proprie dictae) existentibus, sed etiam in colloquiis secretis cum discipulis : M. 17, 18-20. Imo vero, possessiones daemoniacas cum existentia Satani seu proto-daemonis haud semel connectit, sc. L. 10, 18 et M. 12, 25-30. In hoc ultimo loco ita verba facit, ut clare significet sibi persuasum esse possessiones daemonibus adscribendas esse.

d/ Similiter Apostoli egerunt: sic Paulus Act. 16, 16 spiritum pythonem, quem habebat puella quaedam fatidica, compellans, *Praecipio tibi*, inquit, *in nomine Jesu Christi exire ab ea.* — Cf. Diss. de Magia in append. *Comm.* nostri in *Act. Ap.* 5^a ed.

e/ Tandem christiani jam a primis Ecclesiae temporibus *daemoniacos*, de quibus loquitur Novum Test., homines a daemone vere possessos semper intellexerunt, ut patet ex unanimi ss. Patrum sententia. Inde etiam disciplina universae Ecclesiae catholicae, exorcismos habentis et praescribentis.

Porro **silentium s. Joannis** de daemoniacis opponi nequit, quum ipse multa alia a Synopticis narrata omittat, vel ob finem specialem quem in scribendo prosequeretur, vel etiam quia ista jam satis exposita putabat.

R. ad 5^m. Christus liberavit duos Gerasenos (potius Gadarenos) saevos nimis, M. 8, 28; mutum ex Carpharnaum 9,32; caecum et mutum 12,22; filiam Chananaeae 15,22; lunaticum a discipulis derelictum 17,14; Joannam, Susannam aliasque L. 8, 2, 3; mulierem inclinatam; L. 13, 11; Mariam Magd., de qua septem ejecit daemonia, Mc. 16,9; multosque alios, M. 4,24.

R. ad 6^m. Ab apostolis, imprimis a s. Petro, curati sunt multi homines qui a spiritibus immundis vexabantur, Act. 5, 16. S. Paulus expulit spiritum pythonem ex puella fatidica Philippis, Act. 16, 18: illud tamen factum non fuit possessio daemonis in sensu consueto, sed ad magiam potius pertinet. Ephesi sudaria et semicinctia s. Pauli abegerunt daemones, Act. 19, 12.

Haud inopportunist erit, occasione *Daemoniacorum* adicere quaestionem connexam.

Q. IIII8. Theoretice expone in quo fundetur potestas daemonum in mundum hunc physicum, et in homines quosdam, praesertim in ethnicos aliosque vitiis majoribus depravatos.

Daemon princeps hujus seculi.

Observatu dignum est, fere omnes possessiones daemoniacas, in Evang. narratas, inter populum Galilaeae, qui magis rudis et carnalis erat, quique cum gentilibus vitae commercium frequentius habebat, exstitisse. S. **Joannes**, qui ministerium Christi in Judaea praesertim exponit, **nullam refert possessionem daemonicam**. De cetero, etiam nostra aetate, apud ethnicos, v. gr. apud Sinenses, plures reperiuntur daemoniaci quam apud christianos, quippe qui per baptismum sanctificati fuerint, et apud quos potestas, quam daemon in hominem acquisivit per peccatum originale, partim fracta sit.

Quod ut melius intelligatur, notetur hominem, qui primitus constitutus fuerat dominator naturae inferioris, imperium suum perdidisse per hoc ipsum quod contra Dei imperium rebellasset. Tunc daemon ipsius locum sumpsit, et factus est *princeps hujus mundi* inferioris, J. 12, 31; 14, 30; 16, 11: ergo, post peccatum originale universa natura physica est plus minusve possessa a daemone, ejusque influxui obnoxia. Ideo Ecclesia solet exorcizare et benedicere res omnes corporeas quibus utitur, ut daemon arceatur, quemadmodum in natura spirituali seu in homine idem efficitur per justificationem et sanctificationem.

Daemonis imperium in hominem.

Porro, illa diabolica potestas, sub qua mundus ingemiscit (Rom. 8, 22), perfectissime et totaliter destruetur tantum in fine saeculo-

rum, quando per resurrectionem corpus hominis glorificationem corporis Christi participaverit. Quamdiu illud non contigerit, homo quatenus per corpus pertinet ad hanc naturam inferiorem, etiam malae daemonis actioni aliquatenus subijcitur, si non fuit sanctificatus per baptismum; et facile concipitur quomodo, in certis rerum adjunctis, permittente Deo fieri possit ut actio illa crescat in veram possessionem diabolicam. Praesertim quando adest quaedam corporalis dispositio, v. gr. per peccata quae oriuntur ex nimia naturae physicae delectatione, ex prava sensualitate cui homo sese tradit totum; aliis verbis, quando systema nervorum est vel debilitatum vel nimis excitatum per abusum *alcoholismi* aut venenosi *opium*, vel per impetus libidinum vehementes in re venerea etc. Ista enim omnia substratum aptum et favens praebent potestati daemonis. Inde etiam explicatur quomodo in daemoniacis Evangelicis saepe reperiantur manifestationes systematis nervosi perturbati, ut convulsiones, epilepsiae, surditas et mutismus orti ex nervosa paralyisi.

EXCURSUS 21.

Q. III9. LOCUS S. AMBROSII FAMOSUS.

(Refertur ad q. 210 huj. comm.)

In Brev. Rom. (*Comm. plur. Mart.*, l. 8) verba quaedam s. Ambr. famosa recitantur, quae ex *Comm.* ejus in *Luc.* 6, 20 desumpta fuere, verum **Sphingis aenigmati similia** ac plane inexplicabilia videntur multis. Haud ingratum clericis, divinum officium recitantibus, forsitan erit tentamentum quoddam interpretationis excipere. In Brev. ita legitur :

« *Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei* (L. 6, 20). Quatuor
 « tantum beatitudines s. Lucas Dominicas posuit, octo vero s.
 « Matthaeus : sed in illis octo istae quatuor sunt, et in quatuor istis
 « illae octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus est cardi-
 « nales : ille in illis octo mysticum numerum reseravit. Pro octava
 « enim multi inscribuntur Psalmi : et mandatum accipis octo illis
 « partem dare, fortasse benedictionibus. Sicut enim spei nostrae
 « octava perfectio est, ita octava summa virtutum est. »

Conemur jam verba illa, quae **crux sacerdotum** haud immerito habentur, pro viribus nostris illustrare.

Quatuor tantum beatitudines s. Lucas Dominicas (a Christo praedicatas, in oratione Montana) *posuit, octo vero s. Matthaeus* : sed ad rem ipsam quod attinet, nulla est differentia ; etenim *in illis octo istae quatuor sunt* comprehensae, *et in quatuor istis* summatim exprimuntur *illae octo*.

Rationem vero hujus positionis tradit Ambr., eamque inducit per *enim*, particulam ratiocinantis. *Hic enim* Lucas, ait, *quatuor velut virtutes amplexus est cardinales*, quibus omnes aliae virtutes morales innituntur, et aliquo modo comprehenduntur ; adeo quidem ut *octo* virtutes, quas s. Matthaeus enumerat, in illis *quatuor* s. Lucae brevius describantur. Nota s. Ambrosium dicere *velut*, quia Lucas quatuor virtutes cardinales, justitiam, prudentiam, fortitudinem et temperantiam clare aperteque haudquaquam designat ; imo vero, verba ejus cum subtilitate quadam Ambrosiana perscrutari oportet, ut in eis virtutes istae reperiuntur. *Ille*, sc. Matthaeus, *in illis octo mysticum numerum reseravit*, detexit, patefecit ⁽¹⁾ ; ergo *octo* posuit virtutes, quia in numero *octo* mysticam quamdam rationem indicare voluit, non autem quod mens ipsi fuerit plures recensere virtutes quam quae apud Lucam habeantur.

Jam vero petitur : 1° quare dicat numerum *octo* mysticum esse, seu in eo latere mysticum quid et arcanum, nempe aliquam significationem altiore et occultam. 2° Quaenam est illa vis et significatio mystica ?

R. Ad 1^m. Duplicem adducit rationem ob quam **octo** habeat tamquam **numerus mysticum**.

Priorem autem rationem, quam annectit per *enim*, sic enuntiat : *Pro octava enim multi inscribuntur Psalmi* ; i. e. multi pro inscriptione habent haec verba **Pro octava**. Atqui admittit Ambr., et haec est opinio satis communis ss. Patrum, in ista inscriptione latere altum quemdam sensum, seu mysterium quoddam. Quis autem sit ille sensus mysticus infra dicemus ⁽²⁾.

(1) Loco *reseravit* vera lectio videtur *reservavit*, i. e. servavit, adhibuit. *Reservare*, verbum compositum pro simplici *servare*.

(2) **Nota musica : nihil mystici**. Duo tantum sunt Psalmi, non *multi*, qui inscribuntur *Pro octava*, sive textum hebraeum sive Vulgatam inspiciamus : videlicet Ps. 6 et 11. Praeterea et hoc animadvertendum, verbum *Pro octava*, hebr. **עַל-הַשְּׁמִינִית** *Al-Hascheminith*, notationem

quamdam musicam esse, ut patet ex 1 Par. 15, 21, ubi de cantu sine dubio dicitur : significat ergo

Altera vero ratio ita exponitur : *Et mandatum accipis octo illis partem dare, fortasse benedictionibus*. Sensus est : in s. Scriptura praescribitur tibi, o christiane, partem dare octo illis (*octo illis* est in dativo) : fortasse, ait Ambr., per *illas octo* intelliguntur octo Beatitudines. Gall. *l'Écriture s. prescrit à chacun de nous de donner une part à ces huit, dont il est fait mention dans l'Ecclésiaste ; elle nous ordonne de nous occuper de ces huit : peut-être entend-elle par ces huit-là les huit Béatitudes*. Illud autem mandatum refertur Eccl. 11, 2, ad quem locum respicit s. Doctor, et quem suo accommodat argumento, addendo *fortasse benedictionibus* seu beatitudinibus (in dativo) ; quasi diceret : quod jubetur in Eccl. *da partem octo*, hoc forsitan intelligi potest de octo Beatitudinibus, quibus debes partem dare, seu operam dare, quas oportet ut serves et perficias (*dare partem* sc. actionum tuarum).

Verba autem Eccl. haec sunt : *Da partem septem, necnon et octo*, i. e. da partem bonorum tuorum septem personis, i. e. omnibus egenis da eleemosynas (*septem* indicat plenitudinem seu totalitatem ut demonstrabo q. 1132), imo vero da octo personis, i. e. omnibus quotcumque sint. *Octo* enim, ait s. Hier. in Mich. 75, 6, universitatem designat ; seu potius *septem* designat universitatem, et si adjungatur *octo*, significat omnes et ultra, per exaggerationem proverbialem, quasi sit dictum : *da omnibus egenis, da centies milliesque : donnez sans calculer*. Patet igitur a s. Ambr. non tradi sensum literalem istius loci, sed sensum accommodatitium ; atque ideo additum fuisse *fortasse*.

Resp. ad 2^m. Itaque, ex usu Scripturae colligit sensum reconditum quaerendum esse in numero *octo* : nunc explicat illum, suamque expositionem praecedentibus nequit per *enim*, quasi velit rationem reddere verborum *fortasse benedictionibus*, atque ita defendere interpretationem quam verbis Eccl. dedit.

secundum 'Gesen. Lex. vocem imam gravissimamque (*voix de basse*), adeo ut opponatur verbo
עַל-עֲלָמוֹת *Al-Alamoth* voce virginea, alta et acutissima : quae quidem oppositio forte

colligi potest ex loco citato Paralipomenon, ubi v. 20 enumerantur cantores qui *Al-Alamoth*, et v. 22 alii qui *Al-Hascheminith* canebant. Minus probabile est designari instrumentum musices, forte *octo* chordarum, a שְׁמִנָּה *octo* ; vel cantilenae genus *sur l'air de « Hascheminith »*, vel simile quid.

Igitur dicendum videtur sensum illum mysticum, quem nonnulli e ss. Patribus inscriptioni *Pro octavo* tribuunt, sensu verborum literalium haudquaquam nixum esse.

Q. 1120. Significatio mystica numeri octo, juxta s. Ambr.

Sicut enim spei nostrae octava perfectio est, i. e. sicut dies octava spem nostram perficit, sicut confert quod speramus (gall. *l'octave ou le 8e jour est l'accomplissement de ce que nous espérons*), *ita octava summa seu universitas virtutum est*. Igitur in numero octo duae sunt, secundum Ambr., significationes mysticae, quas nunc ulterius exponemus, sub A et B.

A/ *Prior significatio mystica numeri octo vel octavae*. Octava dies spem nostram perficit, seu die 8^a nobis confertur id quod speramus. Quid autem speramus? Gratiam in hac vita, in altera vero gloriam. Quomodo autem utrumque significat numerus octo vel octava dies? Secundum s. Ambr., dies octava complectitur totam novi Test. oeconomiam ⁽¹⁾ seu regenerationis nostrae beneficia omnia, atque adeo tum vitam gratiae in terris, quum vitam gloriae in coelis designat: haec enim ab illa non est separanda, quatenus gratia semen est gloriae, ideoque per gratiam inchoatur id quod perficietur per gloriam.

Audiamus jam s. Ambr. *Epist. 44 ad Horont.* n. 14: « Septima
« mundi aetas (mundus vetus) conclusa est; octava illuxit gratia
« (aetas christiana), quae fecit hominem jam non hujus mundi
« esse, sed supra mundum. Jam enim non vitam nostram sed
« Christum vivimus (cf. Phil. 1, 21; Gal. 2, 20)..... Conclusus est
« mundi (veteris) dies. Denique novissima hora venit Dominus
« Jesus, et pro nobis mortuus est, et omnes in illo mortui sumus,
« ut vivamus Deo... Abiit hebdomas, venit octava... Abiit ergo heri,
« venit hodie... Abiit dies Test. veteris, venit dies novus quo
« Test. consummatum est novum. » Paulo ante n. 4 dixerat:

(1) Supra, q. 52, alia refertur sententia de numerorum significatione mystica: ibi, et praesertim q. 1132, fuse demonstratur *Septem* esse numerum sacrum et simul esse symbolum *plenitudinis* et perfectionis: ideo praeferrem 6 tantum aetates ponere in mundo vetere (eas enumerabo q. 1132), et dicere 7^m aetatem indicare totam epocham Novi Test., adeo ut historia *universa* mundi complectatur *septem* (symb. totalitatis) aetates, et 8^a sit coelum: quemadmodum, ut infra, p. seq., dicemus cum s. Ambr., vita praesens habet septem aetates, et 8^a erit vita futura.

Haec nostra sententia aliqua ratione conciliari potest cum theoria s. Ambr., dicendo in Christianismo diem 7^m mutatum fuisse in 8^m (*Sabbatum* mutatum in diem *Dominicum*): adeoque significationem numeri *septem*, qualis eruatur ex tot locis Scripturae (nempe *septem* pro *plenitudine*, *totalitate*, *perfectione*), nunc in Christianismo, transiisse ad numerum octo, eo vel magis quod, ut animadvertam q. 1132, epocha Novi Test., comprehendat tamquam ultimum terminum requiem coelestem seu *Sabbatismum* per excellentiam, et huic novo *Sabbatismo* potest commode assignari novus numerus, sc. *octavus*.

« Hebdomas veteris Test. est, *octava* novi, quando Christus resur-
 « rexit, et dies omnibus novae salutis illuxit...; quo die se fulgor
 « plenae atque perfectae circumcisionis humanis pectoribus infudit.
 « Propterea et vetus Test. dedit partem *octavae* in circumcisionis
 « solemnitate. »

Ad hoc ultimum intelligendum, nota circumcisionem figuram
 esse Baptismi, atque hanc esse causam, secundum s. Ambr., quare
 lex Mosaica praescriberet ut die octavo post ortum pueri fieret ⁽¹⁾.
 Idem s. Doctor *Expos. in Ps.* 118, Prol., dicit apud christianos
 nonnisi octavo die post Baptismum a neophyto offerri sacrificium ⁽²⁾;
 adeo ut tunc accedat quaedam novae vitae confirmatio et plenitudo.

Igitur *octava* sign. vitam novam per Christum et in Christo
 acceptam, quae quidem vita in Baptismo incipit, sed totam suam
 perfectionem nonnisi in coelesti gloria obtinet. Ex quo consequitur
 gloriam aeternam seu beatam resurrectionem, in qua reperitur
 ultima et summa *spei nostrae perfectio*, per *octavam* praesertim
 designari : cf. s. Aug. *ep.* 54, c. 13 (ed. M.).

Quare autem *octava*, hunc praecipuum habet sensum ?

a/ Quia die *octava*, seu postridie sabbati, facta est Christi resur-
 rectio ; unde apud christianos die illa servetur requies sancta,
 quae figuram refert requiei perfectae in coelis. Hanc autem figu-
 ram egregie explicat Apostolus Hebr. 4, 1-11, ostendens nobis
 apud Deum praeparatam esse requiem beatam, et illam esse
 nostrum *sabbatum*, sabbatum christianorum, apud quos dies septi-
 mus in *octavum* seu dominicum mutatus fuit.

b/ Deinde numerus *septem*, secundum s. Ambr. *Epist.* 44 ad
Horontian., n. 10, praesentem denotat vitam, in qua septem aetates,
infantia, pueritia, adolescentia, juvenus, virilitas, aevi
maturitas, et senectus, distinguuntur, ⁽³⁾ ideoque numerus *octavus*

(1) Sed, juxta theoriam s. Ambr. *circumcisio* quae essentialiter pertinet ad Vetus Test., imo ritus
 ejus fundamentalis est, debuisset fieri die 7°. Potius rem ita considero : *Circumcisio*, quae puerum in
plenum jus Israelitarum inducebat (*incircumcisus* erat immundus Is. 52, 1, alienus a populo Dei
 Ezech. 44, 7), fiebat post 7 dies completos, quia *septem* significat *plenitudinem*.

(2) Vult dicere neophytum Missae sacrificio tunc primum interfuisse, qua occasione panem conse-
 crandum sacerdoti offerebat : nam mos erat ut unusquisque panem, quem in s. Communionem sumpturus
 erat, ipse offerret : videsis edit. Benedictinorum.

(3) **Infantia**, usque ac usum rationis, circa 6^m vel 7^m annum.

Pueritia, usque ad pubertatem seu generandi facultatem, circa annum 14^m vel 16^m.

Adolescentia, quamdiu statura corporis crescit (*ad-olesco*), usque ad annum 20-23^m

Juventus, quamdiu *vires* corporis crescunt : usque ad a. 30^m.

alteram vitam significat : *Octava*, ait ib. n. 12, *unam et perpetuam aetatem invehit, qua excrescimus in virum perfectum, in agnitione Dei, fidei plenitudine, in qua legitimæ aetatis mensura impletur* : cf. Eph. 4, 13.

SS. Patres eodem sensu plerumque explicant inscriptionem Psalmorum *Pro octava*, sc. pro die resurrectionis generalis, seu pro die iudicii extremi et aeternæ felicitatis. S. Aug. *Enarr. in Ps.* 6 docet diem *octavum* significare vitam aeternam, cum animæ non erunt amplius obnoxiae temporibus : tempora autem omnia repetitione septem dierum volvuntur. Cf. s. Greg. Nyss. *in Ps.* 6 ; s. Hil. *Prol. in Ps.*, et *in Ps.* 118 ; s. Hier. *in Ps.* 6.

B/ *Altera vero significatio mystica octavæ seu numeri octo in eo reperitur secundum s. Ambr. quod universitatem* ⁽¹⁾ notet : sic in loco Eccl. supra cit., *octo* designat *omnes*. ⁽²⁾ Igitur octava, ait s. Ambr., *summa virtutum* est, gall. *l'octave, ou la réunion de huit vertus, désigne le total ou la somme de toutes les vertus*. Et quatenus *octo* notat *omnes* virtutes simul sumptas, eatenus etiam *perfectionem* significat, et figuratur per *cubum*, qui ex omni latere semper eandem faciem symmetricam et perfectam refert. Sic Clem. Alex., *Strom.* 6 : « **Octo**, ait, qui est **primus cubus** ⁽³⁾, est æqualitas in omnibus dimensionibus, longitudinis, et latitudinis et altitudinis. » Ideo etiam Pythagorici **justitiam** (quatenus sumitur sensu generali tam-

Virilitas, ab a. 30 usque ad 40^m : formatio corporis est completa, sed vires seu potentiae animi crescunt.

Aevi maturitas, ab a. 40 usque ad 60^m (*le grand plateau de la vie*) : neque ascendit, neque descendit homo physicus.

Senectus, inde ab a. 60^m : paulatim decrescunt vires praesertim corporales : fructus maturivit, folia flavescent sensim, donec tandem simul cum fructu decendant.

(1) Per multa exempla ostendo q. 1132 *in Scriptura* universalitatem potius designari per *septem* : sententia s. Ambrosii nititur rationibus philosophicis (ex mundo physico), potius quam Scripturasticis.

(2) Imo per hyperbolen sign. plus quam *omnes*, i. e. omnes, etsi essent innumeri : sic *septies* condonandum, i. e. toties quoties, cui hyperbolice addit Christus *Septuagies septies*, i. e. toties quoties, etiamsi centies milliesque faciendum sit.

(3) **Cube arithmétique et cube géométrique**. A proprement parler *un* n'est pas un nombre, c'est l'élément qui répété plusieurs fois constitue tous les nombres ; de même que le point n'est pas une dimension, mais l'élément générateur de la ligne. La ligne est donc la 1re dimension, comme 2 est le premier nombre. Maintenant, si on multiplie le premier nombre deux fois par lui-même ($2 \times 2 \times 2$), c'est-à-dire, si on l'élève à la 3e puissance, on obtient le nombre *huit*, premier *cube numérique*. Pareillement, la ligne, ou 1re dimension, multipliée une fois par elle-même, c'est-à-dire mue dans l'espace dans un même sens, engendre la surface ou 2e dimension ; et multipliée deux fois par elle-même, c'est-à-dire la surface mue dans l'espace dans un sens opposé à elle-même, engendre le volume ou le corps réel : ainsi une ligne droite multipliée par elle-même engendre le carré parfait, et celui-ci multiplié par un de ses côtés, ou la ligne multipliée deux fois par elle-même, produit le *cube géométrique*, qui correspond au nombre 8 : ce cube en effet a ses trois dimensions égales, comme 8 est le premier nombre qui se divise en trois facteurs égaux, $2 \times 2 \times 2$.

quam virtus perfecta seu complexus omnium virtutum) numero octo significabant, quia primus omnium ita solvitur in numeros pariter pares, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros aequae pariter pares divisio quoque ipsa solvatur, h. e. in bis bina. Et quia ex his apparet quanta et partium suarum et seorsum sua plenitudine nitatur, **plenum** hunc vocavere numerum, quippe qui cubum, **corporeae soliditatis** indicium, efficiat : cf. *Octavarium Rom.*, Praef. auct. Gavanto (¹).

Ex quo concludere possumus numerum octo esse indicium seu *symbolum* plenitudinis, perfectionis atque universitatis (unde sit *symbolum* virtutis sensu completo, concreto, solido, perfecto). Liceat gall. dicere : *Un corps ne peut exister, et ne se conçoit même pas, avec deux dimensions : une surface pour avoir une existence réelle, concrète, doit être l'une des faces d'un corps, et par conséquent il doit y avoir une 3e dimension ; donc le cube seul est réel et concret : c'est un tout complet.* Adde etiam in arte musica octavam, seu **octo tonorum** seriem, requiri ut habeatur **harmonia plena**.

Atque haec quidem interpretationis tentamina, si cuilibet minus arriserint, saltem, ut speramus, doctiorum ingenia stimulabunt atque ampliorem provocabunt explicationem.

EXCURSUS 22

DE PERFECTIONE SPIRITUALI.

Ad M. 5, 48.

Q. 1121. Universa tractatio nititur hoc axiomate, Deum esse principium nostrum, et proinde finem nostrum, ad quem tendere debemus totis viribus : hoc autem fit per studium perfectionis spiritualis.

I. CONSISTIT 1° et ante omnia in Dei imitatione : *Estote perfecti, sicut Pater vester coelestis perfectus est*, M. 5,48. Proinde in imitatione Christi : *Perfectus omnis erit, si sit sicut magister ejus* L. 6,40.

Jam vero, in Deo et in Christo praesertim eminet *charitas* : Deus enim in operibus ad extra imprimis exserit benignitatem, nam *charitas est*, 1 Joan. 4, 8, totus *charitas* ; et Christus *tradidit semetipsum pro*

(1) Obiter nota Gavantum in mystica illa numeri octo significatione causam reperire quare solemnes et festi dies cum *Octava* in Ecclesia celebrari soleant.

nobis oblationem et hostiam Eph. 5, 2 : qua certe in re consistit summa *charitas*, siquidem *maorem hac dilectionem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis*, J. 15, 13. Cf. hom. 27 in indice XII.

2° Ergo consistit in *charitate*, per quam solam Deum imitatur. *Charitas* ideo vocatur *vinculum perfectionis* Col. 3, 14, et omnes alias virtutes superat et involvit: *In his duobus mandatis* (de dilectione Dei et proximi) *universa lex pendet et Prophetæ* M. 22, 40, et *major... est charitas*, 1 Cor. 13, 13. Ideo maximum perfectionis impedimentum est amor proprius seu inanis gloria, ut dixi p. 250 : iste enim amor proprius est negatio veræ charitatis.

Quum *charitas* in sensu eminentiore sit dilectio Dei perfecta, talis nempe quæ *diffunditur in cordibus nostris per Spiritum* s. Rom. 5, 5, quæque vocatur gratia sanctificans : perfectio hominis consistit

3° In *statu gratiæ*, eo magis quod illa *charitas* supernaturalis nos arctissime cum Deo et Christo conjungat (in ipso vivimus *sicut palmes in vite* J. 15, 5 ; *Vivo jam, non ego : vivit in me Christus* Gal. 2, 20), atque nos participes faciat perfectionis divinæ.

4° Consistit etiam in *charitate erga proximum*, quum secus *charitas* erga Deum vera non sit, ab eaque separari nequeat, p. 615. Merito igitur s. Aug. IV, 241 ed. M. : « Perfecti, ait, nonnisi prop-
« ter alios hic vivunt. »

Nunc autem, *charitas* erga proximum ad summum gradum evehitur in dilectione inimicorum : ergo

5° Perfectio singularis consistit in *dilectione* actuosa *inimicorum* : hanc specialiter requirit imitatio Dei et Christi, de qua supra in 1°. Deus enim benignitatem suam præsertim manifestat in eo quod malis etiam benefaciat M. 5, 45 ; et Christus animam suam posuit *pro inimicis* suis Rom. 5, 10.

II. NECESSITAS. M. 5, 48 *Estote vos perfecti sicut etc.*; 2 Cor. 13, 11 *Perfecti estote etc.* Omnis sacerdotum labor huc spectat ut, ad exemplum s. Pauli Col. 1, 28, *corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni sapientia, exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu*. Imo hic est finis propter quem divina revelatio data fuit : *Omnis Scriptura, divinitus inspirata, utilis est ad docendum etc., ut perfectus sit homo Dei* 2 Tim. 3, 16. Debemus constanter ad perfectionem tendere, namque axioma est asceticum: Non progredi, regredi est ; qui dicit sufficit, deficit.

III. MEDIA pro acquirenda perfectione. Ex dictis liquet perfectionem hominis eo majorem esse quo magis ascendat ad Deum, cujus infinita est perfectio, seque in omnibus ei similem reddat : igitur

1^m Medium est *ambulare coram Deo*, et oculos in eum constanter defixos habere : *Ambula coram me, et esto perfectus*, ait Deus Abrahamo Gen. 17, 1. Et non tantum ambulare coram Deo, sed ad eum sine intermissione appropinquare, tamquam ad solem sanctitatis, ut lux major et major calor in animam nostram descendat (auxilium divinae gratiae) : ergo *ambulare cum Deo*, sicut Henoch Gen. 5, 22. Huc spectant verba aurea s. Aug. v, 1363 ed. M. : « Vita sub Deo, « vita cum Deo. vita de Deo, vita Deus ipse : talis nobis aeterna « promittitur. »

2^m Medium est *humilitas*. Ad Deum appropinquare, non tantum ut lux major accipiat, sed ut homo luce divina perfusus quasi evanescat, semet ipse non amplius videat, suimet ipse obliviscatur, atque adeo minor fiat in oculis suis (sc. per humilitatem, qua tamquam fundamento nititur *perfectio* q. 198) : « Sicut luna, ait s. « Aug. (ed. M. II, 208), ad oculos nostros augetur [plenior videtur] « recedendo a sole, et minuitur ad solem appropinquando [usque « dum in luce solis tota evanescat] : sic anima, recedendo a sole « justitiae, ad exteriora progreditur [ad terrena, quibus impleta « et inflata, hominibus videri cupit, et omni modo sese ostendere « conatur], appropinquando vero, se convertit ad interiora [homi- « nibus se abscondit et in rebus divinis tota absorbetur]. » Quanto altius quis vult attollere aedificium suae perfectionis, tanto profundius debet struere fundamentum humilitatis : s. Aug. cit. p. 201. Coram Deo, quo quis humilior, eo major, eo perfectior.

3^m Medium. Imo ex amore Dei *seipsum abnegare*, et se totum Deo immolare : M. 16, 24 *Si quis vult post me venire* mihi que perfecte adhaerere, *abneget semetipsum* etc. : unde s. Aug. (ed. M. VII, 700) : « Nullum, ait, sacrificium Deo acceptius, quam si justi se ipsi Deo « offerant. » Tunc enim Christo conjuncti, vere in ipso, cujus vita generatim sumpta continuum fuit sacrificium, vivunt : tunc unusquisque dicere potest cum s. Paulo *Mihi vivere Christus est*, Phil. 1, 21 ; tunc ad effectum perducitur dictum s. Aug. (ed. M. VII, 772) : « Sacrificium est corpus Christi, quod sumus nos. »

4^m Medium. *Semelipsum spoliare rebus terrenis ex charitate: Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes et da pauperibus*, M. 19, 21. Ergo paupertatem colere.

5^m. *Adversa pati* in Christo, magnum quoque est perfectionis medium: *Patientia opus perfectum habet*, Jac. 1, 4.

6^m. *Lingua bene uti: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir*, Jac. 3, 2.

CONCLUSIO. Talia sunt media illa, praeter alia quae addi possent, ut facile quisque intelligat perfectioni semper allaborandum esse, summumque verticem in hac vita numquam attingi: Phil. 3, 12 *Non quod jam... perfectus sim, sequor autem* etc. Una sit vox omnis hominis vere christiani *Excelsior!* Novimus enim in coelesti tantum beatitudine inveniri summam hominis perfectionem: tunc enim *Deus erit omnia in omnibus* 1 Cor. 15, 28. De aedificio perfectionis nostrae dicere possumus quod s. Aug. v. 178 ed. M. pulchre scripsit de Ecclesia, paucis sed praegnantibus verbis: « Domus Dei « cantando [praeferrem *precando*] aedificatur, credendo fundatur, « sperando erigitur, diligendo perficitur, in fine seculorum « dedicatur. »

Corollarium. Ad perfectionem in statu religioso tria requiruntur consilia Evangelica, p. 617, 164.

EXCURSUS 23.

DE PUBLICANIS.

Ad M. 5, 46.

Q. 1122. Quid hominum genus erant *Publicani*? Eorum officium describe, simulque rationem refer ob quam in N. T. peccatoribus consociari atque annumerari soleant. 2° Pharisaeisne meliores erant? 3° Duos ex iis nomina, qui se ad Christum convertisse leguntur.

R. ad 1^m. *Publicanus* vocabatur ille qui jus et officium percipiendi vectigalia (et alia tributa?) (1), quodam in loco, *publice* emerat. Quod ut melius intelligatur, sciendum est morem fuisse Romano-

(1) *Vectigalia a tributis* diserte distinguit Tacitus *Annal.* 13, 50, solamque vectigalium perceptionem publicanis adscribit.

rum, ut, cum tributa ab aliqua civitate vel provincia cogere veillent, summam pecuniae statuerent ibi colligendam, et negotium illud pro certo annorum spatio *publice* locarent viro cuidam, plerumque e numero equitum, qui vocabatur *publicanus*. Et Cicero quidem *Pro Plancio* : « Flos, ait, equitum Romanorum, ornamentum civitatis, firmamentum Reipublicae, publicanorum ordine continetur. »

Pravus officii usus. Praeclara tamen laude haud semper digni erant viri istius ordinis : namque pecuniam colligendam, quantum poterant, cumulare atque adaugere solebant in proprium emolumentum ; eamque inter varias provinciae civitates dividebant, quid singulis imponendum esset decernentes ; deinde officium id percipiendi rursum *publice* vendebant sub hasta (*à la hausse, au plus offrant*). Emptor autem, qui etiam dicebatur *publicanus*, *τελωνης* (*τελος* et *ωρομαι*), proprie *portitor, telonarius* (gall. *percepteur des douanes ou de l'octroi, flandr. tollenaar*), sibi retinebat quidquid ultra summam solvendam extorquere poterat ; atque ideo iniquis artibus saepe tributa amplificabat, et populum variis vexabat exactionibus (L. 3, 13 ; 19, 8 etc.).

Publicani Judaeis invisī. Inde factum est ut in N. T. nomen *publicani* quasi aequiparetur nominibus *peccatoris* M. 9, 10 sqq., *meretricis* M. 21, 31 et 32, et *ethnici* M. 18, 17. Ob eamque causam Pharisei cum Publicanis nullum vitae et amicitiae commercium habere volebant. Imo vero, et populus universus istos maximo odio prosequabatur, propterea quod aut gentiles essent, aut si Judaei, perduellionis in patriam accusarentur, quippe quum Romanis, falsorum numinum cultoribus, ac Palaestinae tyrannis, non solum societate conjungerentur, verum etiam eis operam locare suam non erubescerent ; idque, quod omnium gravissimum erat, ad tributa cogenda valde dura et plane invisā. Haec enim onera Judaeis videbantur injusta, utpote a Romanis, quorum dominatio habebatur illegitima, imposita. Ideo publicani, qui ex ipsa gente Judaica erant, tales vulgo dicebantur qui fratres opprimerent ac religionem contemnerent : unde omnium invidiam in se concitarent vehementer. ⁽¹⁾

(1) Apte notat Fouard : « Les publicains de l'Evangile n'étaient que des commis de bas étage, tirés généralement de la lie du peuple. En Judée ils étaient plus méprisés qu'ailleurs, parce qu'ils exigeaient le tribut imposé par des maîtres étrangers : ils passaient donc pour traîtres à leur patrie. »

Tributa civilia Judaei Romanis solvere debebant, imprimis *censum* (capitationem, gall. *impôt par tête*) de quo M. 22, 17 fit mentio (*Licetne censum dare Caesari*), cui, ut videtur, annectebatur tributum pro fundis seu agris (*impôt de propriété*, seu *foncier*); deinde triplex aliud genus: *scriptura*, pro pascuis publicis; *decimae*, pro frumentis; et *portorium*, pro mercibus importandis vel exportandis, gall. *péage*, *douane*: hoc ultimum proprie vocabatur *τελος* vectigal (a *vehere*), seu id quod solvebatur ad confines regionis (*τελος*, *finis*, *terminus*), germ. *Grenszoll*.

De tributo autem sacro, quod Judaei aetate Christi pro Templo pendebant, vide q. 506.

R. ad 2^m. Temporibus Jesu publicani Pharisaeis meliores plerumque erant, quatenus minus contumaces minusque superbos sese exhiberent, unde etiam facilius se converterent ad fidem. Ideo L. 3, 12 venerunt ad baptismum Joannis, et recto quidem animo, ut videtur. Et aperte Christus: *Publicani*, ait, *et meretrices praecedent vos* (Pharisaeos) *in regnum Dei*, M. 21, 31. Vide etiam parabolam de publicano et de Pharisaeo in Templo precantibus, L. 18, 9. Praeterea, cum multis publicanis et peccatoribus mensae accubuit Jesus in domo Matthaei, M. 9, 10; imo vero publicanorum et peccatorum amicus vulgo habebatur, M. 11, 19.

R. ad 3^m. Matthaeum M. 9, 9, et Zacchaeum L. 19, 2.

EXCURSUS 24.

DE ELEEMOSYNA JUXTA SCRIPTURAM.

Ad M. 6, 2.

Q. 1123. Quatuor sunt tractanda: I eleemosynae necessitas, a/ ex praecepto et b/ ex grato animo. II Utilitas atque excellentia. III Inanes excusationes. IV Modus.

I. Necessitas. a/ *Praeceptum*. M. 5, 42 *Qui petit a te da ei*. M. 9, 13 *Misericordiam volo, et non sacrificium*. M. 6, 20 *Thesaurizate vobis thesauros in coelo*, per quaevis opera bona et sancta, quibus *meritum* est annexum, praesertim vero per eleemosynam. L. 11, 41 *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis*. Jac. 2, 13 *Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam*.

b/ *Gratus animus*. « Christus nihil a te petit, nisi quod tibi dedit » (s. Aug., ed. M. V, 686). » Praeterea, multas quisque et continuas a Deo accipit eleemosynas: omnes enim Dei mendici sumus, ut explicabimus infra, ubi de precatione dicemus. Imprimis « Eleemo-
« syna nulla major est ea quae nobis Dei Incarnatione collata est » (s. Aug. V, 1043). » Christus *propter vos egenus factus est...*, ut illius *inopia vos divites essetis*, 2 Cor. 8, 9.

II. Utilitas, quae multa et maxima est :

a/ *Christo damus*. Nihil certe magis excitare nos debet ad eleemosynam quam haec recogitatio, Christum sibi datum reputare quod pauperi largiti simus: M. 25, 35 *Esurivi, et dedistis mihi manducare* etc. Populo praelege totam pericopam M. 25, 34-46. Cf. M. 10, 42 *Quicumque potum dederit uni ex minimis illis calicem aquae frigidae etc.*, coll. v. 40.

b/ *Merces singularis*. Coelum emitur: L. 16, 9 *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut cum defeceritis recipiant vos in aeterna Tabernacula*. Ergo signum est praedestinationis, ut patet e sent. extremi iudicii *Esurivi enim et dedistis mihi*, M. 25 35. S. Hier. Ep. ad Nepot. « Non memini me legisse mala morte mortuum qui
« libenter opera charitatis exercuit: habet enim multos intercesso-
« res, et impossibile est multorum preces non exaudiri. » Tob. 12, 9 *Eleemosyna... facit invenire misericordiam et vitam aeternam*. M. 5, 7 *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*: et qualem? L. 6, 38 *Date et dabitur vobis: mensuram bonam et confertam... dabunt* etc.; *eadem quippe mensura qua* etc. Lege 2 Cor. 9, 6-14; et Eccli. 29, 11-18. Itaque thesaurizabitis *fundamentum bonum in futurum*, 1 Tim. 6, 19.

c/ *Venia*. Tob. 4, 11 *Ab omni peccato liberat*. L. 11, 41 *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis*. Dan. 4, 24 *Peccata tua eleemosynis redime*. Imo a morte liberat, Tob. 4, 11; 12, 9.

d/ *Vim magnam precibus tribuit*. Tob. 12, 8 *Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna*. Efficientia quaedam praecipua demonstratur in Cornelio, Act. 10, 4.

e/ Addere juvat per modicam pecuniam nos quandoque liberari a molestia magna. Lepides. Aug. proverbio punico illud docet in *Serm.* 167, ed. M.: « Nummum quaerit pestilentia? Duos illi da, et ducat « se », significans melius esse nummos dare, et plures quidem, quam pestem habere ad portam stantem et nobis minitantem.

f/Tandem, si verum est dictum s. Aug. (ed. M. VI, 268) « Eleemosynam primum facere animae suae quisque tenetur », simul nullum est dubium quin animae nostrae largiamur omne quod proximo tribuamus: « Da pauperi ut des tibi », ait s. Petr. Chrys., cujus verba uberius recitantur infra, q. 1125.

III. **Excusatio** nulla praetendenda est.

Et 1° quidem noli dicere: Supervacanea nulla sunt mihi. — Da, *secundum id quod habes*, ait s. Paulus 2 Cor. 8, 12; ergo *si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum* etc., Tob. 4, 9. Itaque nimis arduum dici nequit illud praeceptum. De cetero, *laborare* debemus *ut habeamus unde tribuamus*, Eph. 4, 28. Multo magis, immodicae victus vestitusque impensae resecandae sunt; imo vero, consultum est nonnihil sibi subtrahere per voluntariam corporis afflictationem (*des mortifications*), v. gr. per jejunium. Quod autem ad hoc ultimum spectat, recte s. Aug. (ed. M. V, 1053): « Accipiat « esuriens Christus, ait, quod jejunans minus accipit christianus. » Tandem, quaedam est eleemosynae species, quam et pauperrimi dare possunt: nempe « Eleemosyna cordis, quae major est eleemosyna pecuniae (s. Aug. *h. 6 ex 53 hom.*) », i. e. testimonium dilectionis, consolationis, boni consilii etc. « Nemo dicat: Non « habeo; charitas non de sacculo erogatur (s. Aug. *In Ps. 103, 1.*) »

2° Sed multae mihi sunt proles, dicet quis; eis providere oportet. Respondet s. Aug. (IV, 424): « Filios habes? unum plus numera, et da aliquid Christo. »

3° Sed pauperes adeo sunt vitiosi. — Quam praeclare s. Greg. *In Ev. h. 40*: « Nolite despicere (tales), ait, quia fortasse quos « morum infirmitas vulnerat, medicina paupertatis curat... Ex « ipsis eorum vitiis cumulentur vobis incrementa pietatis, quatenus « panem pariter detis et verbum, panem refectionis cum verbo « correptionis, et duo a vobis alimenta percipiant qui unum « quaerebant. » **Verba aurea!**

IV. **Modus.** 1° Absque inani gloria: M. 6, 3 *Nesciat sinistra* etc. 2° Imo cum fine mentis supernaturali: 2 Cor. 9, 13 *cum simplicitate*. 3° Hilaris sit, 2 Cor. 9, 7; 4° prompta ib. 8, 11; 5° larga, ratione habita facultatum, ib. 9, 5. Etc.

EXCURSUS 25.

PRECANTIUM GESTUS APUD JUDAEOS.

Ad M. 6, 5.

Q. 1124. Judaei inter orandum

a/ Plerumque **stantes** erant ; L. 18, 11 sq. Pharisaeus et publicanus in Templo Deum adorant *stantes* ; M. 6, 5 Pharisei in angulis platearum *stantes* orant ; Mc. 11, 25 *Cum stabitis ad orandum*. Jesus etiam, cum Lazarum ad vitam revocavit, preces fudit *stans*, J. 11, 41. Sic 2 Par. 7, 6 *Sacerdotes stabant in officiis suis, et Levitae...*, *cunctusque Israel stabat*. Anna *stetit* coram Domino, 1 Reg. 1, 26, etiam Salomon 3 Reg. 8, 22. In talmude praecipitur Judaeis ut orent *stantes* facie ad Jerusalem conversa.

b/ Aliquando tamen Deum precabantur **sedentes** : 3 Reg. 19, 4 de Elia sub junipero *sedente* ; 2 Reg. 7, 18 David *sedet* coram Domino, atque ei grati animi vota offert. Jesus autem in coena ultima *sedens*, seu potius mensae accumbens, multas preces adhibuit.

c/ **Flexis genibus** persaepe Deum implorabant ex humilitate et speciali devotione : 3 Reg. 8, 54 Salomon utrumque *genu* in terram *flexerat* ; 1 Esdr. 9, 5 etiam Esdras ; Dan. 6, 10 Daniel ter singulis diebus *genua flectens* Deum adorabat ; Act. 7, 59 *genua flectit* s. Stephanus ; Act. 9, 40 s. Petrus ; Act 20, 36 et 21, 5 s. Paulus : cf. Eph. 3, 14 *Hujus rei gratia flecto genua mea*. Pariter Jesus in horto, L.

d/ Huic autem affine erat quod **se** quandoque **prosternebant in terram** : 2 Reg. 12, 16 cum David pro filiolo suo supplicat ; 1 Mach. 4, 40 ; Eccli. 50, 19 ; 1 Cor. 14, 25. Illud ipsum et Jesus in horto fecit, ut majorem Deo exhiberet reverentiam, nosque humilitatem in precibus firmiter doceret.

e/ Tandem inter orandum Judaei, qui extra Palaestinam versabantur, sese vertebant ad Hierosolimam, ubi Templum Dei erat, 2 Par. 6, 34, 38 ; Dan. 6, 10. Et certe idem faciebant qui in Palaestina sed extra urbem erant.

EXCURSUS 26.

Q. 1125. HOMILIA IN FALSAS ET VERAS DIVITIAS.

Ad M. 6, 19-21.

Quatuor sunt causae praecipuae propter quas quaeri nequeant opes mundanae, sed coelestes solae appetendae sint: eruntque *4 puncta homiliae*.

Punct. I. Divitiae terrenae sunt incertae.

Etiamsi cum maxima diligentia quaerantur, saepe non obtinentur; ideo monet s. Paulus 1 Tim. 6, 17 non sperandum *in incerto divitiarum*. Copias autem coelestes certo assequemur, si divinae gratiae mutuam operam conferre velimus. « Divitiae tuae, ait s. Aug. (ap. M. t. 5, p. 955), Deus tuus; » et alibi (t. 4, p. 294): « Aurum, etsi « volueris, forte non habebis; Deum, cum volueris, habebis. »

Punct. II. Instabiles sunt et caducae.

Etiamsi divitiae terrenae essent certae, non tamen appetendae forent, quum **diu non permaneant**, sed cito dispereant (M. 6, 19 et 20); facile enim perduntur adversa fortuna, vel saltem per mortem tolluntur omnes. Lepide s. Aug. (ed. M. iv, 1057): « Pecunia, ait, non immerito rotunda signatur, quia non stat. » Et s. Greg. *In Ev. h. 1* **bellissime**: « *Fructus mundi ruina est: ad hoc enim crescit ut cadat* ⁽¹⁾ », sicut fructus arborum *crescunt ut maturi facti cadant* in terram. Itaque vere stultus est qui opes coacervat in terris: cf. parabol. divitis majora horrea aedificantis,

(1) **Crescit ut cadat**: quam verum, quam sensu plenum! Mundus physicus *crescit* vera, mira et continua evolutione seu progressu materiali; sed *crescit*, non ut statum perfectionis quondam acquirat in eoque perpetuo quiescat, verum *crescit* tantum *ut* ad metam ipsi a Deo assignatam quondam adveniat et *cadat* (Mundus praesens peribit, cf. q. 616 et not. ad M. 24, 35.) Sic planta *crescit ut* maturitate seu plena evolutione obteita *cadat*. Sic homo consideratus in corpore (in ea parte quae ad mundum physicum pertinet) *crescit* viribus, ut maturitate adepta paulatim deficiat et moriatur; progreditur, sed singuli passus eum ad terminum approximant: *crescit ut cadat*!

Lex est naturae ut quanto citius crescat planta, tanto citius pereat et cadat (recogita herbas fugaces); contra, arbores quae lentius crescunt, ut quercus, diutius vivunt. Valet hic axioma: quo magis festinatur iter, eo citius attingitur terminus.

Animalia quae maturius generant, solent minus diu vivere, et vice versa. Pariter primi homines generabant post multos annos et vivebant per plurima secula. Simile quid animadvertitur in mundo stellato: nebulosae lente transformantur in astra, sed per innumera manent secula.

Repeto et concludo. Res creatae omnes **crescunt ut cadant**: solus Deus nec crescit nec cadit: est, solus est, idem et semper est.

L. 12, 15-21. Non vero ita se res habet de thesauris in coelis : neque enim aerugo nec tineae eos corrodunt et demoliuntur, nec fures neque ipsa mors eos abripere valent : verbo, incorruptibiles sunt et amitti non possunt umquam (nisi, ut aliunde novimus, nosmetipsi per peccatum grave eos sponte projiciamus).

Punct. III. Vanæ sunt et fallaces.

Cor satiare, hominemque beatum reddere nequeunt : ideo M. 13, 22 dicitur *fallacia divitiarum* ; ratio est, quam tradit s. Aug. in *Conf.* initio : « Fecisti nos ad te, Deus, et inquietum est cor nostrum » donec requiescat in te. » Quod sic explicat *Conf.* 13, 9 : *Corpus pondere suo nititur ad locum suum*, et ibi quiescit ; etenim, ut addit ibidem s. Aug. *minus ordinata inquieti sunt : ordinantur et quiescunt : pondus meum amor meus ; eo feror quocumque feror* : ergo si Deum amemus, qui est locus verus et ordinatus animae nostrae, tunc quiescimus. Inde sequitur a contrario, nullam animi quietem et expletionem veram ei contingere, qui in res creatas tamquam in finem ultimum feratur.

Igitur, etiamsi opes terrenae essent perpetuae, stultitia esset eas persequi, nam tantum abest ut felicitatem praebeant veram, ut potius majora semper desideria in corde accendant ; unde merito dicatur, quo plures habeantur, eo abundantiores cupi ; quemadmodum fit de potu jucundo at venenoso : quo plus bibitur, eo magis sititur. « Antiquum dictum est, ait s. Hier. *ep.* 53, ed. M., Avaro » tam deest quod habet, quam quod non habet. » Praeterea multas, anxias et ex omni parte molestas sollicitudines parere solent (de quibus M. 6, 25-34). Vera autem beatitudo et pax animae, etiam in terris, ad eos tantum pertinet qui veris bonis student : unde s. Aug. (ed. M. IV, 202) : « Quando quis, ait, quod amat habere videtur, » felix vocatur : vere autem felix est, non si habeat quod amat, » sed si amet quod amandum sit. » Aliis verbis, si virtutem sanctitatemque cupiat et persequatur : *Est enim quaestus magnus pietas cum sufficientia*, 1 Tim. 6, 6 (vide comm. nostr.).

Concludimus cum Salomone, qui fuit rex in Jerusalem (Eccl. 1, 12), qui vidit cuncta quae fiunt sub sole (ib. 14), imo vero omnia quae desiderabant oculi ejus non negavit eis (ib. 2, 10), quique postquam omnia gustaverat exclamavit ib. 1, 1 *Vanitas vanitatum et omnia*

vanitas! Non tamen Salomon in hac sententia desolationis substitit, sed in fine libri sui complevit hoc effatum, suaeque sensa intima plenius expressit addendo : *Deum time et mandata ejus observa : hoc est enim omnis homo.* Ergo dicamus cum auctore Imit. 1, 1 : *Vanitas vanitatum et, omnia vanitas, praeter amare Deum et illi soli servire !*

Punct. IV. Imo periculosae sunt et nocivae.

« Flumina sunt, ait s. Aug. in Ps. 136, 4, quae tollunt quos extollunt ; » *sarcina* sunt, ait id. in Joann. 8, 12, quae impedit ne homo Christum sequatur.

Et re quidem vera, *extollunt* animum, cum facile *superbiam* excitent : unde 1 Tim. 6, 17 *Divitibus hujus seculi praecipe non sublime sapere* (hoc primum ponit Apostolus, quia inde maximum periculum). Tamquam remedium cogitent divites se pauperes esse et mendicos coram Deo, ut praeclare monet s. Aug. *Serm.* 123, ed. M. : « Quantumvis habeas, quicumque dives es, Dei mendicus es. « Venitur ad horam orationis ; et ibi te probo. *Petis* : quomodo non « pauper es qui *petis* ? Plus addo : *panem* petis : *Panem nostrum* « *quotidianum da* etc. » Et alibi (ed. M. IV, 1883 vel 1885) : « Mendicus es, quamdiu pannosam mortalitatis carnem portas. »

Deinde *sarcina* sunt divitiae, quae onere suo hominem impediunt in via salutis, eumque ad terram incurvant : etenim cor a rebus coelestibus abstrahunt et vanitatibus implent : vide M. 6, 21 *Ubi thesaurus noster est, ibi et cor nostrum est. Qui volunt divites fieri*, ait Apost. 1 Tim. 6, 9, *incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia* (vera lectio *stulta*, insipientia, prava) *et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem : radix enim omnium malorum est cupiditas.* Et hoc quidem adeo verum est, ut, si divitiis studeamus et adhaereamus, Deo servire ejusque bona amare non possimus : M. 6, 24 *Non potestis Deo servire et Mammonae.*

Divitiae merito comparantur cum *baculo arundineo* isto, de quo loquitur Is. 36, 6, qui, si ei innixus fuerit homo, frangitur, manumque perforat incumbentis. Quamobrem causam cum *spinis*, quae laedunt et vulnerant, apte conferuntur, M. 13, 22.

Unde etiam Christus dixit *Vae vobis, divitibus!* L. 6, 24 ; et M. 19, 24 docet vaide difficile esse ut divites intrent in regnum coelorum. Eos igitur manet sors illa miserrima quae diviti epuloni

accidit, L. 16, 22b sq. ; et, quando opes semper coacervant, nihil aliud demum efficiunt, quam *thesaurizare sibi iram in novissimis diebus*, Jac. 5, 3 : quare merguntur *in interitum et perditionem*, 1 Tim. 6, 9.

Contra, summi pretii sunt divitiae coelestes.

Occasione hujusce Evangelici loci pulcherrima quaedam dixit s. Petr. Chrysol. *Serm. 8 de cleem. et jej. de excellentia eleemosynae* (cf. q. 1123) : « Thesaurus coeli est manus pauperis : quod « suscipit, ne in terra pereat, reponit in coelum. Manus pauperis est « gazophylacium Christi, quia quicquid pauper accipit, Christus « acceptat. Da ergo, homo, pauperi terram, ut accipias coelum ; da « nummum, ut accipias regnum : da pauperi, ut des tibi : quicquid « pauperi dederis, tu habebis ; quod pauperi non dederis, habebit « alter. » Alias deinde adjungit considerationes, et praeclarissimas quidem, v. gr. Deum ad nos clamare *Misericordiam volo* M. 9, 13, et Deo negari non posse quod postulet, si velimus ut quod nos petamus, ab ipso nobis concedatur. Verba s. Chrysol. fusius recito ad M. 9, 13. Vide Brev. Rom. ad fest. s. Juliani, 28 jan. Praeclare etiam s. Aug. *Ennarr. in Ps. 36, 26* : « Fenera Deo, ait,... Attende « quid facit fenerator : minus vult dare certe et plus accipere : hoc « fac et tu. Da modica, accipe magna. Vide quam late crescat fenus « tuum : da temporalia, accipe aeterna ; da terram, accipe coelum. »

Homiliae peroratio.

Conclusio sit ut divitiis, si adsint, recte utamur ; si vero non habeantur, eas non cupiamus, et dicamus cum s. Aug. *in Ps. 113 alt.*, v. 4 : « Ei animo qui terra non est, terra est et aurum et argentum. »

EXCURSUS 27.

Q. 1126. DE OFFICIO S. PRECATIONIS.

Homilitica.

Ad M. 7, 7-11.

Pulcherrimus hac de re tractatus habetur apud s. Aug. *Ep. ad Probam* (ep. 130, ed. M.). Cf. etiam s. Chrys. *in cap. 5 et 6*

Matth. ; Tert. *De orat.* ; s. Cypr. *De orat.* ; s. Thom. 2, 2, q. 83 ; cat. Conc. Trid., p. 4 ; s. Lig. *Del gran mezzo della preghiera*. — Videsis quae diximus ad ep. s. Jac. 5, in op. *Epist. Cath. brev. explic.* (Brugis 3^a ed. 1893). Plura quoque reperiuntur in *Comm.* nostro *epist. Paul.* v. Indic. alphabetic. quem annexui 6^{ae} ed. 1899.

Orare est donum et ars. Praemoneo sedulo inquirendum esse de hoc argumento, nam si oratio requirit auxilium divinae gratiae (*Spiritus postulat pro nobis* Rom. 8, 26), atque ideo ante omnia *donum* Dei est, nostra tamen requiritur cooperatio : igitur, necesse est ut *orare discamus*, atque huic disciplinae nos serio impendamus. Jam vero *artem* illam spiritualem, quae sanctorum propria est virorum, addiscemus tum usu quotidiano longaue exercitatione, quum imprimis Christum adhibendo magistrum : ipsum igitur adeamus, dicamusque cum Apostolis *Domine, doce nos orare* (q. 243, 3°). Hoc autem docebit nos in Evang., ex quo praesertim collegerimus nostram tractationem.

Analysis. Ut *methodice* procedamus, sequentia puncta secundum ordinem logicum attingemus. 1° Dicere debemus *quid sit* oratio et *quotuplex* distinguatur ; 2° deinde ejus *necessitas* ante omnia demonstranda est, ut sciamus hic agi de argumento sedulo examinando. 3° *Efficaciam* orationis ostendemus, ut prompte et libenter perficiamus officium illud nobis adeo necessarium. 4° Enumerabimus *dotes* seu *conditiones* a quibus dependet vis illa orationis. Sequentur tria quae non referuntur ad ipsam orationem in se spectatam, sed ad quaedam adjuncta : nempe 5° pro quibus orandum, 6° quando et 7° ubi.

Hactenus de oratione in genere, nunc 8° de quibusdam orationis speciebus. 9° Tandem eximium orandi exemplar proponere juvat, quod omnia praecedentia quasi comprehendit et concludit, sc. Christum orandi magistrum perfectissimum.

Punct. I. Definitio et divisio.

Oratio late sumpta est *ascensus mentis in Deum* (s. Joan. Damasc. *De orth. fide* III, 24), seu pius animi nostri (tum intellectus, quum voluntatis) *motus in Deum*. Unde symbolum ejus et figura est *scala Jacob*, quae terram *coelo* jungebat Gen. 28, 12. Si intimam orationis naturam *analytice* perscrutemur, in ea reperiemus actus trium

illarum virtutum quae hominem directe *cum Deo* copulantur, scil. fidei, spei et charitatis *in Deum*. S. Aug. *Ep.* 130, n. 24, ed. M. : « Fides, ait, spes et charitas *ad Deum* perducunt orantem. » Sensus quoque profundissimus et accuratissimus latet in eo quod oratio vocata fuerit **respiratio animi**, propter miram similitudinem quam habet cum halitu corporis : per ipsam enim divina gratia inhalatur, virtus animi nutritur, imo ipsamet vita ejus servatur ⁽¹⁾ : ideo sine intermissione orandum (**vita sancta est oratio continua**) ; ideo etiam oratio adultis ad salutem prorsus est necessaria : cessat vita simul ac respiratio deficit.

Si autem mente sola perficitur ascensus ille pius in Deum, oratio *mentalis* est, cujus gradus prior est *meditatio*, posterior vero et altior *contemplatio*. Si mente simul et lingua instituitur, oratio est proprie dicta. Haec definiri potest : sanctum *cum Deo colloquium*, secundum illud s. Aug. *in Ps.* 85, 5 : « Quando legis [praesertim « libros sacros], Deus tibi loquitur ; quando oras, Deo loqueris. » Jam vero, in sancto illo colloquio, vel Deum laudamus, vel ab ipso petimus quae decent quibusque indigemus : inde a/ precatio quae ad ipsum Deum refertur, seu precatio *laudis* et *gratiarum actionis*, et b/ precatio quae ad nos spectat, seu precatio *petitionis* et *supplicationis*.

Punct. II. Necessitas orandi.

Oritur ex duplici capite :

1° Ex verbis et exemplis Christi aliorumque in Scriptura. In horto *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem* (q. 705). Hic saepe citatur L. 18, 1 *Oportet semper orare et non deficere* ; sed sensus est : oportet perseverare in oratione et animum non despondere quando non statim exaudiris ; ideo haec melius referuntur ad dotes orationis, ubi de perseverantia. Necessitas orationis aperte docetur in verbis s. Pauli quae mox citabo. Quod autem attinet ad *exempla* Christi, hoc tanti momenti est ut ex professo exponendum sit : v. infra punct. IX.

S. Paulus in Epist. suis saepissime commendat orationem, v. gr.

(1) *L'homme de Dieu prie comme les autres hommes respirent, aussi régulièrement, aussi naturellement, aussi aisément, aussi constamment et aussi nécessairement, et presque aussi spontanément.*

1 Thess. 5, 17 *Sine intermissione orate*; Eph. 6, 18 *Orantes omni tempore*. Praeterea, pluries inserit preces pulcherrimas quas Deo offert pro seipso vel pro aliis, suumque orandi studium saepe declarat (v. ind. Ep. Paul. adjunctum 6^{ae} ed. Comm. mei a. 1899). — Verba s. Jac. 5, 13-18. — Alia exempla: orant Apostoli quando se praeparant ad suscipiendum Spiritum s. Oratio fidelium quando Petrus erat in carcere. — Ex V. Test. exempla innumera: Josue orat et sol sistit, Elias laudatus ap. Jac. 5, 17 etc. Sed de his infra, ubi de efficacia orationis.

Ex illis omnibus concludimus vere *praeceptum* esse, non consilium tantum, et praeceptum quidem *divinum*. Sed dicet quis: Quare Deus praecepit? novit antequam petamus: respondet s. Aug. in Ps. 102, 5, Deus non dat nisi petenti, ne det non capienti.

2° Etiam si non haberemus ista verba et exempla, orandi necessitas plene demonstrata esset ex infirmitate et indigentia nostra: J. 15, 5 *Sine me nihil potestis facere*: in ordine salutis nec magnum, nec parvum, *nihil* possumus. Ob eamque causam *mendici* vocari debemus, *mendici* nempe *Dei*, ut ait s. Aug. (cit. supra ad M. 6, 11). An corpus vivere potest absque cibo et aere? Sic neque anima absque cibo et respiratione spirituali: atqui respiratio animae est oratio, et cibus est gratia, haec autem obtinenda est per orationem. Stamus ante januam patris familias et panem petimus, et panis ille animae est Deus: ipse enim *Deus est cibus noster*, ait s. Aug. ed. M. IV, 597; *solus reficit, nec deficit*.

Addimus quasdam *comparationes*. Corda sanctorum virorum sunt quasi Dei *thuribula*, ex quibus precationum *incensum* sine intermissione *ascendit*: Apoc. 8, 3. Secundum s. Aug. (ed. M. V, 1117), cor viri christiani simile est flammae facis: semper in altum fertur. Quod quidem ut fiat necesse est: « Sursum cor levetur, ait idem (ed. M. IV, 1941), ne putrescat in terra »; imo vero, in hunc finem ut totum hominem secum ad coelum trahat: « Sursum cor! » corde praecede quo sequaris corpore (id. IV, 1736). » Merito igitur affirmat alibi « Desiderium sanctum esse totam boni christiani vitam (III, 2008) »: atqui « Desiderium tuum oratio tua est; » « si continuum desiderium, continua oratio (IV, 404). »

Concludimus orationem adultis necessariam esse **necessitate medii** ad salutem, ut docet s. Lig. *Del gran mezzo* etc., atque *clavem*

coeli, sine qua ostium non aperiatur, merito dici. Audi praeclara verba, quae in Brev. Rom. (in festo s. Raph. 24 Oct.) recitantur sub nomine s. Aug. (sed desumpta sunt ex *serm. supposit.*, in Append. 47, ed. M.): « Oratio iusti clavis est coeli. Ascendit « precatio, et descendit Dei miseratio. Licet alta sit terra, altum « coelum, audit tamen Deus hominis linguam, si mundam habet « conscientiam. » Et auctor iterum incertus (s. Aug., *serm. suppos.*, in App. 55, ed. M.): « Vere novit recte vivere, qui recte novit « orare. »

Haec est necessitas relate ad homines quoslibet; sed quaedam sunt personae quibus magis quam aliis necessaria est oratio. Igitur:

Quaestio connexa seu corollarium. Quinam speciali ratione tenentur orare?

R. Imprimis tenetur *sacerdos*, quia vices gerit ipsius Christi, quasi alter Christus: officium enim ejus totum in eo consistit ut, sicut Christus, homines *cum Deo conjungat*: quod quidem perficit per Sacramenta, per praedicationem verbi Dei, per bonum exemplum suum, per pium animarum regimen, et praesertim per quotidianum s. precationis officium. Etenim essentia orationis consistit in *conjunctione hominis cum Deo*. Ergo sacerdos qua talis est et esse debet essentialiter **vir orationis**, sicut Christus est *mediator* inter Deum et homines: qua talis debet homines *cum Deo conjungere*, adeo ut tota ejus vita fuerit quasi magna et continua *oratio*.

Religiosi et moniales, per hoc ipsum quod sese Deo specialiter consecraverint, et vocati fuerint ad hoc ut Christum propius et perfectius sequerentur, tenentur se impendere officio orationis magis quam simplices fideles.

Punct. III. Vis et efficacia orationis.

Demonstratur 1° verbis Christi, 2° factis ejus, 3° verbis aliorum Scriptorum ss., 4° aliisque exemplis e Scriptura desumptis. Quod paucis exponemus.

1° *Petite et dabitur vobis*, ait Servator, *quaerite* etc. Imo repetit et insistit: *Omnis enim qui petit, accipit* etc.: cf. q. 263. Et alibi ad quaelibet negotia, etiam ad facultatem faciendi miracula, extendit vim orationis factae cum fiducia: M. 21, 22 (de monte jactato in mare), ubi addit generaliter *Omnia quaecumque petieritis* etc.

Parabolaë de amico importuno L. 11, 5-8, et de iudice victo per preces assiduas viduae L. 18, 1-7, etiam demonstrant tandem aliquando obtineri quod petatur, modo perseveretur. Sed parabolaë illae ex professo tractandae sunt infra, ubi de *dotibus* orationis, nempe de *perseverantia*.

2° Non legitur in Evang. preces a Christo rejectas fuisse umquam, quantumvis orantes beneficio indigni viderentur, nisi pravo fine factae fuissent, ut cum Pharisei signum de coelo petebant; vel, ut in casu matris filiorum Zebedaei M. 20, 21, res postulata esset novica. Quaedam notasse exempla juvabit (plura vide in q. 394). In nuptiis Canae id quod petitur videtur Domino Jesu indignum (vinum); tamen conceditur, et per miraculum quidem. Sed num forsitan quia quovis beneficio digna erat illa quae rogabat, sc. Maria, mater ejus? Certe adeo excellentes non erant Martha et Maria: tamen ad eorum supplicationem fit maximum Christi miraculum J. 11. Dices iterum eas fuisse Jesu charas et mulieres sanctas. Ecce tria alia exempla, ubi tales non erant precantes: Chananaeae extraneae (q. 466 sq.), centurionis etiam peregrini (q. 279), et praesertim boni latronis, viri homicidae (q. 876), votis annuit.

3° Jac. 1, 5 *Postulet a Deo qui dat omnibus affluenter* etc., unde novimus non solum accipi quod petatur, sed plus quam petatur. Ven. Beda in L. 23, 43: « Uberior est gratia quam precatio; » semper enim plus tribuit Dominus, quam rogatur. » De vi orationis cum fiducia factae cf. q. 567 ubi de monte jactato in mare.

4° Alia exempla: Petrus cum aquis mergi coepit, q. 448; Jairus, q. 312; Cornelius, Act. 10; Elias laudatus ap. Jac. 5, 17 etc.

Corollarium. Igitur magna est vis orationis in se consideratae, sed major adhuc fit quando a pluribus simul congregatis Deo offertur: *Si duo ex vobis consenserint...*; ubi duo vel tres sunt in congregati in nomine meo etc. q. 520: cf. 2 Cor. 1, 11 *Per multos gratiae agantur*. Imo vero summum efficaciae gradum obtinet oratio, quando fit nomine Ecclesiae in s. Liturgia et celebratione Sacrificii Missae. Et enim, quando Ecclesia orat et Sacrif. offert, cum ipsa orat et sacrificat Christus qui est caput Ecclesiae: atqui oratio Christi est oratio per eminentiam, quia est perfectissima *conjunctio hominis cum Deo*, quum Christus sit *Deus-homo*; pariter oblatio et immolatio Christi est infiniti valoris, et sola Deo digna propter dignitatem victimae.

Punct. IV. Dotes orationis.

Ut autem preces nostrae vim illam magnam habeant, multae requiruntur *dotes* seu *conditiones* :

1° Ante omnia ut res quae petatur bona sit et salutaris, q. 263. Igitur, si agatur de re temporali, haec peti tantum potest in quantum sit utilis ad salutem.

2° Ut *in nomine Christi* precemur J. 14, 13 sq.; 15, 16; 16, 23 sq. : quod quidem ex prima conditione consequitur ; nam teste s. Aug. In J. 15, 16, « Hoc petimus in nomine Salvatoris, quod pertinet « ad rationem salutis. » Deinde *in nomine Christi* praesertim sign. : per merita ejus, ipso Mediatore. J. 14, 6 *Ego sum via... Nemo venit ad Patrem nisi per me*. Ideo Ecclesia omnes orationes concludit *Per Dominum nostrum J.-C.*

3° Ut oratio nostra non consistat in sola petitione beneficiorum, sed in ea primum Deum laudemus eique gratum animum offeramus : sicut s. Paulus in Epist. et Ecclesia in liturgia fere semper Dei laudem et gratiarum actionem precibus adjungunt. Decet enim ut, quando cum Deo loquimur, non unice proprium nostrum commodum inspiciamus, sed Deo tribuamus obsequium quod ipsi debetur. Hoc autem Christus nos optime docet in Orat. Dominica, quae est omnium orationum perfectissima : prima enim pars tota refertur ad Deum.

4° Ut debito modo petatur. Primum *ante orationem praepara animam tuam*,... Eccli. 18, 23 : v. gr. sistendo te in Dei praesentia. Deinde precatio in se spectata habeat dotes quasdam (eas videsis q. 708), inter quas juvat imprimis notare *humilitatem* (L. 18, 10-14), et *reverentiam* tum externam quum internam : haec autem ultima consistit in *attentione*, qua nempe pro virili parte vitentur mentis avocatio atque aberratio (*les distractions*). Hic igitur tractandum esset de vitio illo ; ejus causae et remedia indaganda forent. Verum illa silentio premimus, ne in infinitum excrescat dissertatio nostra. Praeter reverentiam et attentionem requiritur animi *fervor* (ut dicemus q. 708) : verum monemus precem non esse negligendam, cum tepor nos invitos invadit ; nam « Qui orationem suam tepidam, « frigidam et pene nullam dolet, jam orat (s. Aug. ed. M. VI, « 127). » Alia vero ex praecipuis precationis dotibus est *perseve-*

ranii (recole superius dicta q. 263 et 264). Sanatio caecorum prope Jericho M. 20, 29-34 apte hic narratur.

5° Illa omnia ad ipsam orationem in se spectatam referuntur : juvat animadvertere optimum esse ut jejunium et eleemosyna ei conjungantur (cf. q. 502) : sunt enim haec quasi *duae orationis alae*, ait s. Chrys. citatus supra p. 883 ; et ista tria simul sumpta complectuntur omnia bona opera Deo offerenda.

6° Cavendum praesertim est ne preces *ex inani gloria* publice recitentur ; sedulo etiam removenda est omnis *diffidentia* : supra M. 6, 5-8 et Jac. 1, 6 *Postulet in fide, nihil haesitans* etc.

Punct. V. Pro quibus orandum.

Fere omnia, quae hactenus diximus, eo spectant ut discamus quo modo et quare Deum precibus colere debeamus : nunc breviter indicabimus *pro quibus* divinum praesidium sit implorandum.

1° Imprimis unusquisque pro se ipse postulabit : L. 22, 40 *Orate ne intretis in tentationem*.

2° Pro aliis fidelibus christianis : ideo in orat. Dom. adhibetur numerus pluralis *noster, da nobis* etc. Jesus quoque in sermone post coenam praesertim pro discipulis suis Deo Patri supplicavit. Jac. 5, 16 *Orate pro invicem ut salvemini*.

3° Imo *pro omnibus hominibus*, 1 Tim. 2, 1, i. e. pro omnibus qui nobiscum participare possunt coelestem gloriam.

4° In specie pro animabus Purgatorii, quae jam certo participabunt coelestem gloriam.

5° Pro iis quos singulariter diligere debemus, parentibus, benefactoribus etc.

6° Pro superioribus, tum ecclesiasticis (pro Ecclesia s. Dei, pro Papa etc.), quum civilibus : *pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt*, 1 Tim. 2, 2.

7° Pro ipsis quidem inimicis, M. 5, 44 *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos* : ad exemplum Christi in cruce *Pater, dimitte eis* etc. Cf. seriem orationum in Missa fer. 6^a in parasceve Domini.

Punct. VI. Quandonam orandum.

Generatim quoties speciali Dei auxilio indigemus, ergo imprimis in tentatione : *Orate ut non intretis in tentationem*. In periculis spiri-

tualibus ad Jesum clamemus, sicut Apostoli in corporali discrimine fecerunt, M. 8, 25 *Domine, salva nos ! perimus* ; quemadmodum et Petrus M. 14, 30 *Domine, salvum me fac !*

2° Identidem per diem, praesertim mane (*Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*, Ps. 62, 2 ; *Mane exaudies vocem meam*, Ps. 5, 4) et vespere : sic holocaustum Deo offerebatur *jugiter mane et vespere*, 1 Par. 16, 40.

3° Ante actiones praecipuas, ad exemplum Christi, q. 445.

4° In tristitia et quavis animi afflictione, Jac. 5, 13 *Tristatur aliquis vestrum ? oret.*

5° Imo vero *semper* et *sine intermissione* orandum, hoc sensu, quod omnes actiones nostras faciamus in unione cum Deo per gratiam sanctificantem, adeoque pro Deo et *in gloriam ejus*, 1 Cor. 10, 31. S. Aug. huc recidit quando ait *ep.* 130, n. 18, ed. M., quod vitam beatam a Deo constanter desiderare debeamus, certe ex charitate erga Deum, seu ex motu gratiae sanctificantis. Namque; adjungit alibi (*In Ps.* 36, 10) : « Ipsum desiderium tuum oratio tua est ; et si « continuum desiderium, continua oratio... Si semper manet « charitas, semper clamas. » Ideo Ps. 118, 164 *Septies in die laudem dixi tibi* : adverb. *septies* indicat plenitudinem et totalitatem, q. 1132.

6° Ex praecepto Ecclesiae toties orandum quoties audienda est Missa : nam Sacrificio adesse devote est vera oratio.

Punct. VII. Ubi precandum.

In omni quidem loco 1 Tim. 2, 8, etiam privato, quia Deus est ubique (*videt in abscondito* M. 6, 4) ; sed praesertim 1° in Ecclesia, quae est domus orationis, et coram ss. Tabernaculo, in quo praesens est Deus, ubi sedet quasi in throno gratiae, semper paratus ad preces nostras exaudiendas.

2° In coetu fidelium, ubi plures sunt *congregati in nomine Christi*, et ubi specialiter adest Christus *in medio eorum* (M. 18, 20) ; praesertim si coetus ille convenit pro s. *Liturgia* et celebratione sacrificii Missae : cf. supra p. III, coroll.

3° In sanctuario familiae, quando parentes simul cum filiis et famulis preces vespertinas peragunt.

4° Tandem in locis publicis, quando instituuntur processiones solemnes ab Ecclesia ordinatae.

Punct. VIII. De quibusdam orationis speciebus.

1° De orationibus *jaculatoriis*.

2° De oratione mentali seu *meditatione*.

3° De oratione per excellentiam seu de *Sacrificio* Missae : in sacrificio enim oratio seu *conjunctio cum Deo* ad summum perfectionis gradum elevatur.

4° De oratione *Liturgica*, quae fit nomine Ecclesiae : vide supra p. III, coroll.

Punct. IX. Eximium orandi exemplar.

Tandem tota haec de oratione tractatio apte concludetur considerando Christum tamquam exemplar orandi perfectissimum.

1° Per totam vitam ubique ostendit singularem in orando diligentiam, q. 445 ; sed praesertim in horto Oliv. praëclarissimum dedit exemplum orationis omnibus adornatae dotibus, q. 707 et 708.

2° Praeterea, admirabile specimen formulae in precibus utilissime adhibendae dedit in Orat. Dominica, q. 243 sq. ; pulcherrimam etiam ipsemet recitavit orationem sacerdotalem post Coenam, J. 17.

Atque haec quidem de precatione generatim sint dicta.

EXCURSUS 28.

Q. 1127. QUAESTIO SCRIPTURISTICA DE ELECTORUM NUMERO.

Ad M. 7, 13 et 14.

1° Verba hac de re praecipua, et, me quidem iudice, omnium apertissima, imo sola vere decretoria (*le seul texte sacré vraiment décisif*), ea sunt quae dicuntur de *angusta porta quae ducit ad vitam, et per quam pauci intrant* : haec autem bis leguntur, apud M. 7, 14 in fine orationis Montanae, et apud L. 13, 24 in alia circumstantia, nempe quando quis rogaverat *Domine, si pauci sunt qui salvantur ?* (citata supra ante q. 266, a latere M.) Jam vero apud M. sensus est generalis, ut constat ex unanimitate Patrum sententia, nempe numerum electorum minorem fore. Quod autem attinet ad L. 13, 24, verba haec, ut patet ex toto contextu, a Jesu accommodata quidem fuerunt Judaeis, quorum pauci ingressi sunt in Ecclesiam, sed, ut diximus in quaest. 266, sensus generalis et latissimus, quem Patres

tradunt, non excluditur. Nec dici debet sensum generalem M. posse restringi ad solos Judaeos propter locum paráll. L., qui de Judaeis loquitur: etenim, quominus id fiat, obstat interpretatio Patrum.

2º Bis legitur *multos esse vocatos, paucos vero electos*: a/ M. 20, 16, ubi est conclusio parabolaë de operariis vineae; et b/ M. 22, 14, ubi parabolam de convivio nuptiali absolvit. Contexta oratio favet quidem sententiae eorum qui dicunt, in utroque loco de electione ad fidem et gratiam sermonem fieri; sed alia Christi effata, praesertim ea de quibus statim dixi in 1º, innuunt simul includi electionem ad gloriam, seu praedestinationem ad coelum. Et, quamvis Christus gnomen suam Judaeis istius temporis, quorum pauci fidem amplexi sunt, accommodet, eam tamen ut generaliter dictam habemus: qui enim sententiam ad quosdam in specie refert, potest simul enuntiare veritatem generalem. Cf. q. 539. Praeter duos illos textus de *angusta porta* et *paucis electis*, qui directe ad hanc quaestionem spectant, alia adducuntur testimonia, quae nunc dijudicanda sunt.

1 J. 5, 19 *Mundus totus in maligno positus est* verum certe erit usque ad finem seculorum.

Dubito utrum ex eo quod paleae, cum triticum ventilabro purgatur, numero praevaleant quidpiam concludi possit cum s. Aug. in Ps. 93, 16 *pauca grana, palea multa*; pariter s. Greg. H. 38 in Ev.

Bonos fore pauciores colligendum non est ex eo quod in parabola de semente *quarta* tantum pars fructum afferat: cf. q. 406bis. Multo minus ex appellatione *pusillus grex* L. 12, 32, quia Jesus de discipulis suis loquitur.

Contrarium erui nequit ex vocibus *oves* et *haedi* quibus justi et mali designantur in iudicio extremo: *haedi* quidem in gregibus longe pauciores sunt, sed non respectu numeri sic vocantur reprobi.

Verba Rom. 5, 15 *Non sicut delictum, ita et donum: si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum... in plures abundavit*, non probant eos, qui per Christum salventur, plures esse quam istos qui per peccatum originale ad infernum protrahantur: nam vox *plures* in Vulg. refert graecum τῶν πολλοῦς, non πλείστοις, ut notat s. Aug. Op. imp. 2, 148. Vide Comm. nostr. in Ep. Paul., 6^a ed.

In pluribus autem parabolis Ecclesia tali modo describitur, ut boni videantur malos numero superare: in sagena certe pauciores

sunt pisces noxii ; zizania in agro boni agricolae, qualis est Christus, minus quam triticum abundant ; in nuptiis unus tantum, ex iis qui coenaculum (Ecclesiam) ingressi erant, ejicitur ; in parabola de talentis M. 25, 14 unus damnatur. Quamvis conclusio *certa* inde erui nequeat, eo vel magis quod in parabola de virginibus tot sint fatuae, quot prudentes : tamen aliquatenus *innuitur inter catholicos*, qui sunt in vera Christi Ecclesia, majorem partem salvandam esse.

Massillon non approbatur. Utcumque res se habeat, nolim, quod spectat catholicos, numerum electorum tantopere imminuere quantopere fecit Massillon, in celeberrima oratione *Sur le petit nombre des élus*. Etenim, ut monet Rohrbacher in *H. E.* (ubi de Massillon), orator iste multis utitur sophismatibus, et plurima e Script. adducit loca, quae nihil, vel fere nihil, probant : v. gr. Jesum cum paucis secessisse in desertum locum J. 11, 54 ; unicam Noë familiam e diluvio et Loti solam e Sodomis salvatam fuisse ; Isaiam 24, 13 dicere tam paucos e clade evasuros esse, ut comparentur cum racemis post vindemiam, etc.

Conclusio. De numero praedestinatorum, si cum damnatorum turba comparetur, non multum a nobis scitur, praesertim si textus Scripturae s. in se spectatos examinemus, absque traditionis ecclesiasticae lumine ; sed si eosdem interpretemur, utpote in re connexa cum fide et moribus, secundum unanimem Patrum sententiam, dicemus cum Suarez (cit. in q. 266) *communem et veram sententiam* (1) esse in fine seculorum minorem fore electorum numerum, si agatur de omnibus hominibus ab Adamo usque ad finem mundi. Si quaestio fiat de solis catholicis, tam parvulis quam adultis, cum eodem Suarez admitteremus majorem partem salvandam esse. Si de solis adultis inter catholicos quaeratur, rem in dubio relinqueremus. Scavini *Tr. de spe*, (in not.) innixus tum Dei clementia, tum meritis Christi, tum Sacramentorum efficacia, sententiam tenet affirmantem. SS. Patres aliam opinionem sequi videntur, sed plerumque loquuntur de omnibus qui sunt in Ecclesia, atque ideo haereticos includunt.

Juvat in fine addere hanc **considerationem practicam** : non

(1) Nolim dicere sententiam esse *de fide*.

adeo nostra interesse ut sciamus si electi pauciores vel numerosiores futuri sint ; unum enim permagni refert, ut, quantumvis *angusta sit porta*, saltem nos *contendamus intrare* (quod ait ipse Christus L. 13, 24), i. e. ita vivamus ut, quidquid alii faciant, nos in beatorum coetum cooptemur. Iste profecto tam magnus erit (teste Apoc. 7, 9 *Vidi turbam magnam* etc.; J. 14, 2 *In domo Patris mei mansiones multae sunt*), ut spe firma erigamur ; et spes non confundet, modo gratiae gratis nobis oblatae operam mutuam addere velimus (¹).

EXCURSUS 29.

Q. 1128. DIVINITAS JESU APUD SYNOPTICOS.

Ad M. 9, 1-8.

Praemoneo Jesu divinitatem ex Évang. J. praecipue demonstrandam esse. Igitur in commentario J. sedem propriam habet quaestio generalissima de divinitate Christi *ex Scriptura* comprobanda. Hic vero, pro instituto nostro, examinandum est utrum dogma illud apud **Synopticos** etiam tradatur : inde discemus quid censendum sit de impia atque audacissima Renan affirmatione in *Vie de Jésus*, 1864, p. 242 : « *Il n'y en a nulle trace (que Jésus ait jamais songé à se faire passer par une incarnation de Dieu lui-même) dans les Évangiles synoptiques.* »

Divisio. Ut via et ordine procedamus, I Synopticorum testimonia ad quaedam capita revocabimus ; deinde II praecipuas difficultates, quae ab adversariis opponuntur, attingemus : tandem vero III generales considerationes adjiciemus nonnullas.

I. Testimonia Synopticorum.

Testimonia illa ad quatuor genera revocantur sequentia.

1° Jesus se **Messiam** declarat, praesertim M. 11, 2-6 ; 12, 17-21 et 23 ; 26, 63 sq. : atqui Messiam futurum esse Deum, vere et proprie dictum, ex V. T. colligitur : imprimis Ps. 44, 7 *Sedes*

(1) Anno 1899 exorta est acris controversia inter P. Casteleyn S. J., qui in libro *Le rigorisme et la question du nombre des Elus* contendit majorem fore salvandorum numerum, et PP. Godts in op. *De paucit. salvandorum*, et Coppin in op. *La quest. de l'Évang. Seigneur y aura-t-il peu de sauvés ?* ex Congr. ss. Redempt., qui contrariam tenent sententiam, quique stentue nituntur unanimi Patrum sententia et communi Doctorum et interpretum sensu.

tua, Deus, in seculum seculi. Ps. 2, 7 *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ps. 109, 1 *Dixit Dominus Domino meo etc.* Is. 7, 14 *Emmanuel, i. e. Nobiscum Deus,* coll. 9, 6 *Admirabilis, ... Deus, fortis, pater futuri seculi.* Mich. 5, 2 *Egressus ejus ab initio, a diebus aeternitatis.* Mal. 3, 1 *Veniet ad templum suum Dominator quem vos quaeritis,* coll. Agg. 2, 8, 10 *Veniet desideratus cunctis gentibus... Magna erit gloria domus istius novissimae plus quam primae.*

2° Se **Filium Dei** sensu proprio et stricto profitetur. M. 16, 15 cum Petrus ex divina revelatione respondet *Tu es Christus, Filius Dei* : vide ad ill. 1. — M. 26, 63-66 *Adjuro te etc. Videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei etc. Blasphemavit.* — M. 21, 33 sq. parabola de vinea et agricolis : *Misit filium suum etc., filium unum et charissimum,* addit Mc. 12, 6. — M. 17, 24 tributum sacrum solvere non debet, quia *filius* est, utique Dei (vide ib.).

3° Sibi adscribit quae **Deo soli propria** sunt, unde et sibi reddendum esse docet quidquid Deo debemus. Etenim

a/ Potestatem remittendi peccata, et suo quidem nomine, sibi vindicat : atqui solus Deus teste L. 5, 21 peccata dimittere potest. M. 9, 2 paralytico ait *Remittuntur tibi peccata tua,* et hoc sibi volebat : *ego* propria potestate ea *remitto*, ut ex sequentibus ibi liquet. L. 7, 48 mulieri *Remittuntur,* inquit, *tibi peccata* ; atqui sensus non est : Deus ea condonat, namque auditores dicebant *Quis est hic qui etiam peccata dimittit ?*

b/ Eandem potestatem aliis dat, cum jubet ut *in nomine suo* praedicetur poenitentia et *remissio peccatorum,* L. 24, 47. Quod autem intelligenda sit remissio non solum praedicanda, sed ab eis actu perficienda, colligitur ex M. 16, 19 *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis : et quodcumque solveris etc.,* ubi generalem tradit potestatem in rebus spiritualibus, ab omni humana efficientia remotissimis.

Nota : illud ipsum evidentius colligitur ex institutione Sacramenti Poenitentiae (q. 1101), sed illud non adduco, quia hic agitur de Synopticis.

c/ Potestatem faciendi miracula sibi nativam et propriam esse significat : ea enim perficit ubi vult, quando vult, cui vult, et quo modo vult ; petit *Credis quod hoc possum facere ?* Suo nomine loquitur, suaeque utitur auctoritate, quotiescumque naturae imperat etc. Et

non tantum eam sibi adscribit, sed cumulate exerit ipsemet (vide statim dicenda sub 4°), imo cum suis Apostolis communicat eamdem, M. 10, 8 *Infirmos curate, mortuos suscite* etc. Cf. L. 10, 19.

d/ Mittet Spiritum s. : L. 24, 49 *Ego mitto Promissum Patris* : quae quidem potestas in Spiritum s. certe divina est.

e/ Mundum judicabit, atque aeterna bonis praemia, supplicia vero malis persolvat : M. 25, 31 *Cum venerit Filius hominis in majestate sua* etc. Quare potuit et ipse suo Marte *paradisum* promittere bono latroni L. 23, 43, quasi de suo daturus sit quod promittat. — Cf. M. 13, 41 ; 24, 51 ; 3, 12.

f/ *Dominum* se profitetur, eodem prorsus sensu quo Judaei hoc nomen Deo tribuebant : M. 7, 21 *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine* etc.

g/ Solus cognoscit Patrem (cognitione illa perfecta quae hominibus impervia est), et eum revelat cui vult : M. 11, 27.

h/ M. 28, 20 : *Ecce ego, ait, vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi* : quod merus homo promittere nequit, neque ausit dicere.

i/ Non semel testatus est sibi reddendum esse triplex officium, quo adversus *Deum* obstricti sumus, a/ ut in eum credamus tamquam in Salvatorem animae nostrae M. 18, 6 *Pusilli qui in me credunt*, qui per hoc ipsum intrant in *regnum coelorum*, atque in via salutis sunt constituti ; b/ ut spem nostram in eo ponamus omnem M. 12, 21 *In nomine ejus gentes sperabunt* ; c/ utque tandem eum supra omnia diligamus : M. 10, 37 *Qui amat patrem, aut matrem plus quam me* etc. ; L. 7, 47 *peccata multa mulieri pravae remittuntur, quoniam dilexit multum*, sc. Jesum. Ergo ipsum diligendo justificamur. Quam stolide loqueretur, si homo tantum esset !

j/ Tandem M. 12, 6 Christus de se ipso loquens ait : *Templo major est hic*, seu melior lectio *Templo majus est hic*, i. e. quae ad me spectant majora sunt quam ea quae ad Templum pertinent. Hoc confirmatur ex v. 8 ib., ubi Christus dicit se *dominum* esse *etiam Sabbati*. Utrumque effatum supponit Christi divinitatem, ut notamus ad ill. 1.

4° **Opera** fecit in vita mortali, **quae solus Deus perficere potest** :

a/ Secretas cordium cogitationes saepissime detexit, non conjectura quadam sed certa scientia, atque in iis rerum adjunctis quae

vim et facultatem humanae menti superiorem demonstrant : Mc. 2, 8 ; M. 9, 4 ; 12, 25 ; L. 6, 8. Adde L. 9, 46, ubi cogitatio illa, *quis eorum major esset*, ex iis quae praecesserant sciri non poterat : in via quidem, ut notat Mc. 9, 32, hac de re inter se disputaverant, sed non coram magistro.

b/ Legem condidit novam, tamquam supremus legislator in rebus divinis, aequalis Deo, veteris legis auctori : M. 5, 21 *Dictum est antiquis... Ego autem dico vobis*.

c/ Miracula fecit innumera, certa et publica, et sua quidem potestate, hac addita conditione ut in ipsum crederent sanandi : dum Apostoli longe aliter in simili casu loquuntur : Act. 3, 12 *Nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare ?* Vide *diss. de Mirac. Jesu* supra q. 1109.

d/ Praedictiones edidit plures, distinctas, de rebus quas nullus homo scire potest, quarum pleraeque jam diu eventu confirmatae fuerunt : confer *diss. de praedict. Jesu* infra q. 1145.

II. Objectiones.

Loca praecipua, e Synopticis desumpta, quae ab adversariis opponuntur, sunt sequentia.

M. 24, 36 Jesus affirmat se ignorare diem judicii.

M. 20, 23 *Sedere ad dextram meam*, inquit, *vel sinistram, non est meum dare*.

Mc. 10, 18 *Quid, ait, me dicis bonum ? Nemo bonus, nisi unus Deus*. Cf. M. 19, 17.

M. 4, 10 docet Deum solum adorandum, eique soli serviendum.

Saepenumero sistitur tamquam merus homo : tentatur ad peccatum ; timore et tristitia corripitur ; putat se a Deo derelictum ; mortis terrore affectus, horrescit totus ; *Non sicut ego volo*, ait ad Deum, *sed sicut tu* M. 26, 39 ; fugit et vitae suae consulit ; nonnumquam fit ut daemon non statim ei obediat ; se ipsemet corrigit mutatque sententiam : M. 10, 5 *In viam gentium ne abieritis*, sed M. 28, 19 *Euntes, inquit, docete omnes gentes*. Etc.

Diluuntur istae objectiones, quotiescumque operae pretium visum fuerit, in decursu Commentarii nostri.

Conclusio.

1º Igitur Jesus se Messiam, verum Dei Filium declarat, quae Deo propria sunt sibi vindicat, atque ea facit quae Deus solus agere

valet ; 2° discipuli omnes tum verba quum opera ipsius in hunc sensum semper intelligunt ; 3° Evangelistae quoque, qui ideo verba ejus non mitigant, sed saepe confirmant ; 4° pariter Judaei, inimici ejus, quorum tamen opinionem Jesus non corrigit, sed potius corroborat ; 5° ac tandem ceteri N. T. scriptores eandem fidem constanter profitentur. Quid igitur certius, quid firmitus haberi possit ?

III. Considerationes generales.

Considerationes quasdam generales addere juvat, quibus data conclusio egregie confirmatur.

1° **Doctrina**, quam praedicavit, **et vita sancta**, heroicis virtutibus ornata, quam duxit, vere divinae dicendae sunt. Audi verba viri, cujus testimonium suspectum hac in re habebit nemo : « Se peut-il, ait **J. J. Rousseau** *Em.* l. 4, que celui dont l'Évangile fait l'histoire ne soit qu'un homme ? Est-ce là le ton d'un enthousiaste ou d'un ambitieux sectaire ? Quelle grâce touchante dans ses instructions ! quelle douceur, quelle pureté dans ses mœurs ! quelle élévation dans ses maximes ! quelle profonde sagesse dans ses discours ! quelle présence d'esprit, quelle finesse et quelle justesse dans ses réponses ! quel empire sur ses passions ! Où est l'homme, où est le sage qui sait agir, souffrir et mourir sans faiblesse et sans ostentation ? Quand Platon peint son juste imaginaire, couvert de tout l'opprobre du crime, et digne de tout le prix de la vertu, il peint trait pour trait Jésus-Christ. »

2° Tandem, quod forte argumentum est omnium gravissimum, **Ecclesiam fundavit** vere *divinam* : atqui ex ungue leonem, ex opere opificem, ex effectu causam novimus.

Ecclesiam autem vere *divinam* esse, probatur a/ ex eo quod invictis omnibus fundata et stabilita fuerit, b/ quod in mundo universo mirabilem quamdam societatis religiosae et morales conversionem, imo vero plenam perfectamque renovationem effecerit ; c/ ac tandem quod hactenus superstes manserit, non obstantibus oppugnationibus omnis generis, ut paganorum, haereticorum, rationalistarum etc., atque adeo tempus edax rerum omnium humanarum vincens ac contemnens.

Argumentum illud nervose proponit Rohrbacher *H. E.* l. 24

sub hac formula : Jésus-Christ *est un juif crucifié ; et l'univers adore Jésus-Christ : impossible d'expliquer ces deux faits sans admettre la divinité de J. C.*

Conclusio generalis.

Igitur, etiamsi Synopticos tantum haberemus, insuperabili vi et ratione demonstrata esset Christi divinitas. Quid, si addamus s. Joannem, cujus finis praecipuus in Evang. fuit illud dogma omni modo affirmare, animis inculcare, explicare et demonstrare, cujusque testimonia, et ex Evang., et ex Epist., et ex Apoc. deprompta, tam certa tamque perspicua sunt, ut vel ipsemet Apostata Renan id fateri cogatur (*Vie de J. p. 242*)? Quid si s. Paulum adjungamus, cujus verba multis in locis (quae indicavi in *Comm. in ep. Paul.*, ad Tit. 2, 13) nullum dubitandi locum relinquunt? Quibus et alii N. T. scriptores plane consentiunt, ut probat Maran in libro non minus eleganter quam erudite conscripto : *Divinitas D. N. J. C.* l. 1, p. 2, c. 9. Atqui nefas est illos excludere, aut a tribus prioribus Evangeliis separare; namque, si gall. dicere liceat : *Ce sont autant de rayons, que le prisme de l'étude et de l'analyse sépare, mais qu'il faut réunir pour avoir la lumière concrète, blanche et pure, telle que Dieu, le soleil des âmes, nous l'a envoyée.*

HAEC SCRIPTA SUNT UT CREDATIS QUIA JESUS EST CHRISTUS **Filius Dei**, J. 20, 31. Inde patet mendacem esse qui negat quoniam Jesus est Christus : hic est Anti-Christus, qui negat Patrem et Filium 1 Joan. 2, 22.

Jamque ad aliam festinamus dissertationem, cui occasionem dat accusatio adversus Jesum quae primum occurrit M. 9, 3.

EXCURSUS 30.

QUAESTIO SYNTHETICA DE VARIIS ACCUSATIONIBUS ET CALUMNIIS CONTRA JESUM PROLATIS, QUAE IN EVANG. PASSIM NARRANTUR.

Ad M. 9, 3.

Q. 1129. Quoties, a quibus, et quas ob causas Jesus fuit reprehensus, vel accusatus calumniisque impugnatus?

Synthesis utilis. Ante responsum verbulum dicemus de fine et utilitate hujusmodi quaestionis. Et primum quidem, ex ea licebit quasdam eruere conclusiones generales notatu dignas, quas infra indicabimus; praeterea totum etiam Salvatoris nostri curriculum, obstacula periculaque, ac demum luctuosum ejus exitum sensim praeparatum, melius inde intelligemus. *Syntheticae* hujusmodi tractationes magnum, ut mihi videtur, lumen in historiam Evangelicam spargunt, et praesertim ad hoc prosunt ut connexio omnium eventuum, et unitas quaedam *logica*, plenius inveniatur. Quaestio huic similis exponetur, infra q. 1155, de inimicitiiis contra Jesum paulatim ingravescentibus.

Resp. M. 9, 3 cum Jesus potestatem dimittendi peccata sibi adscripsit, quidam de Scribis et (L. 1. paral.) de Pharisaeis dixerunt *intra se* (nondum enim haec eloqui audent): *Hic blasphemat* (cf. L. 7, 49).

M. 9, 11 iidem Jesum vituperabant eo quod cum publicanis convivio adesset; illudque iterum crimen renovarunt postea, L. 15, 2. Imo addebant M. 11, 19 ipsum esse voracem et potatorem.

M. 9, 14 discipuli Joannis Jesum tacite reprehenderunt propterea quod jejunia suis non imponeret.

M. 9, 34, et iterum 12, 24, Pharisaei eum magiae accusarunt, dicentes per principem daemoniorum daemonia ejici: quod quidem palam asserere id temporis nondum ausi sunt, sed inter turbam secreto spargebant.

Iidem verbis expressis quater contenderunt (M. 12, 2, 10; L. 13, 14; J. 9, 16) sabbatum ab eo violari; illudque tacite significarunt, tum L. 14, 1 sq., quum J. 5, 9.

Mc. 3, 21 cognati dixerunt eum *in furorem versum* esse, potius, ex graeco, eum *mentis male compotem* esse. J. 7, 3 fratres ipsi objecerunt quod non satis se notum faceret mundo.

M. 12, 38 coll. 16, 1 Scribae et Pharisaei novum petunt miraculum, eo certe consilio ut impotentiae eum arguant.

L. 4, 16-29, atque iterum postea M. 13, 57, Nazarethani sapientia miraculisque ejus offenduntur, quasi sit fraudum artifex, qui indubitum sibi conciliare velit honorem. Pariter J. 6, 42 Judaei de turba murmurant quod dicat se de coelis descendisse. Imo J. 6, 61 ipsimet discipuli contendunt durum esse sermonem, quem de carne sua edenda habuerat.

J. 7, 12 quidam dicunt de eo *Seducit turbas*. Postea J. 7, 20; 8, 48, 52; 10, 20 gravior in eum jacitur calumnia, sc. *Daemonium* ipsi esse.

J. 7, 41 et 52 contemnitur et ut Messias repellitur, praesertim a Phariseis et pontificibus, quia Galilaeus est, et J. 7, 49 doctrina ejus a turba tantum ignara admittitur; deinde J. 8, 13 quia de se ipsemet testimonium reddit. J. 8, 22 eum stulte loquentem habent, quasi consilium prodat seipsum interficiendi; J. 8, 57 quasi se Abrahae aequalem dicat. J. 10, 33 sq. blasphemiae ipsum accusant, quia Deum se facit.

M. 15, 1 Scribae et Pharisei contendunt discipulos ejus, cum manus non lavent, a traditionibus Seniorum recedere. L. 11, 38 ipsemet hujusce culpa reus habetur, quia ante prandium *baptizatus* (balneo lotus) non fuit. M. 15, 12 synedristae scandalizantur, eo quod dicat hominem non coinquinari per id quod intrat in os, ex quo concludendum putant legem Mosaicam de cibis immundis ab ipso sperni.

L. 16, 14 Pharisei, qui erant *φιλργγυροι*, derident eum contra divitias loquentem, quasi stulta sit ejus doctrina.

M. 19, 3 tentant eum dicentes *Si licet homini dimittere uxorem quacumque ex causa?* Haec interrogatio ostendit mentem ipsi esse ut Jesum ignorantiae vel falsae doctrinae insimulent.

M. 21, 15 principes sacerdotum et Scribae indignantur, et eum reprehendunt, quod sinat pueros et L. 19, 39 discipulos ipsi acclamare *Hosanna filio David*, quasi se ut Messiam immerito applaudi permittat. M. 21, 23 principes sacerdotum et seniores populi contendunt ipsum sine legitima potestate docere et agere.

M. 22, 16 Phrisaei mittunt discipulos suos cum Herodianis, ut tentantes interrogent de tributo Caesari dando: volunt ipsum seditionis reum traducere.

M. 22, 23 Sadducaei casum de septem maritis unius uxoris ponunt, ut eum contemptae legis arguant, vel ut eum cogant negare resurrectionem.

M. 22, 34 Pharisei legis doctorem impellunt ut hic Jesum interroget de mandato magno, falsae doctrinae crimen ei inferre cogitantes.

M. 26, 61, nocte Passionis, in synedrio duo falsi testes eum irre-

verentiae in templum (coll. M. 27, 40), et paulo post v. 65, Syne-
dristae blasphemiae, eo quod se Christum Filium Dei faciat,
accusant.

Coram Pilato dicitur ipsum esse facinorosum, deinde esse reum
triplicis criminis politici, seditionis, tributi negati et affectati regni,
L. 23, 2 ; postmodum, J. 19, 7, Filium Dei se facere (coll. M. 27, 40
Si Filius Dei es ; ib. 43 dixit quia Filius Dei sum).

Cum jam in cruce pendet, praetereuntes plebei, et principes
populi exprobrant ei varia crimina, contententes ipsum esse Pseudo-
Messiam, hominem infirmum (qui se ipse liberare nequeat), ac
circumscriptorem, qui alios salvos fecit (quasi eos ope tantum
daemonis, vel specietenus sanavisset).

Ex istis **conclude :**

1° Fere omnes reprehensiones et accusationes a Scribis Phari-
saisque, praesertim ab iis qui synedrii iudices erant, latas fuisse.
Si jam eas breviter recolere velimus, atque ordinare secundum
gravitatem, quam in se habent, vel quam inde acceperunt quod
aliae aliis saepius renovatae fuerint, possumus sequentem statuere
seriem :

a/ Praecipuae et frequentissimae accusationes huc spectabant,
Jesum falsum esse Messiam, qui plebem misere deciperet, adeoque
virum blasphemum, et peccatorem ; b/ miracula ejus falsa esse et
daemoni tribuenda ; c/ doctrinam ejus legi contrariam esse ;
d/ ipsum saepe violasse sabbatum ; e/ amicum esse publicanorum
et peccatorum, f/ hominem intemperantiae traditum (voracem et
bibacem). Adde tria crimina politica semel objecta, quod gentem ad
rebellionem excitet, tributum prohibeat Romanis dare, sese regem
terrenum faciat.

2° **De quibus numquam accusatus fuerit Jesus.** Notatu
dignum est, nullam umquam accusationem de peccato contra
castitatem, aut de pecunia quaesita, aut de inhumanitate in proxi-
mum, praesertim in miseros, aut de pietate simulata, aut de jure
tertii laeso, contra Jesum adductam fuisse. — Haec bene attendat
lector !

3° Accusationes sensim adauctae fuerunt : quo enim major fiebat
fama Jesu, eo magis crevit adversariorum invidia et violentia. Et
re quidem vera, initio saepe indirecte eum accusabant, discipulos

impugnantes vel turbas, saepe ipso absente aut non audiente; postea magis directe, et tandem palam omnino et coram facie. Hanc observationem 3^m ad unam ex accusationibus, in specie sumptam, retulimus supra ad M. 12, 1.

4° Praeter adversarios manifestos, de quibus diximus, alii nonnumquam, sed raro, verbis eum impetierunt. Sic cognati ejus et fratres bis contra ipsum locuti sunt; idque fecerunt etiam Nazarethani, populares ejus. Idem quandoque legitur factum a viris ex turba, cum verba Jesu male intelligerent. Sadducaeï ipsum tentantes semel aggressi sunt.

5° S. Joannes, saepius quam alii Evangelistae, varias accusationes contra Jesum latas refert, easque diligentius diluit: quod fini auctoris polemico congruit.

6° Ipsemet Jesus fere omnes accusationes dedita opera confutavit, atque ita nos docere voluit bonam famam praedicatori necessariam esse.

7° Quod autem ad modum respondendi attinet, animadvertit s. Chrys. in M. 19, 8, **solertiam Jesu** in eo consistere quod rem totam in caput accusatorum convertere soleat: « Cum, ait, discipuli pulos spicas vellentes Pharisaei criminarentur, ipsos accusatores in culpa esse ostendit; et cum incusabant quod illotis manibus manducarent, ipsos esse transgressores comprobabat, et cum de sabbato, atque ubique, ut hoc loco (sc. M. 19, 8). » Quando objectiones adversariorum refellimus, consultum saepe est eosmet ipsos impetere, et ad quaestionem per aliam respondere quaestionem: praesertim quando mala fide et pravo fine objectiones fiunt. Insigne Jesu exemplum vide M. 21, 23-27.

Sed de accusationibus quidem in Jesum latis satis dictum est.

EXCURSUS 31.

DE JEJUNIO EX SCRIPTURA.

Ad M. 9, 15.

Jesus in illo loco M. jejunium dedita opera et distincte primum commendat, dicens de discipulis suis *tunc jejunabunt*. Hac occasione tractabimus quaest. generalem seq.:

Q. 1130. De jejunio ex Scriptura tum Veteris quum Novi Test.

a. Ex Vet. Test.

Jejunium legale. Lex Mosaica unum tantum diem jejunii generalis, ab omnibus observandi, praescribebat, sc. diem *Magnae Expiationis* (Lev. 16, 29; 23, 27; coll. Act. 27, 9 *Jejunium jam praeterierat*), quae celebrabatur 4 diebus ante festum Tabernaculorum. Post reditum a Captivitate Scribae introduxerunt 4 dies jejunii solemnis singulis annis, et Pharisei aetate Christi bis in hebdomade jejunare solebant, ut dixi q. 309.

Jejunia extraordinaria. Judaei jejunia extraordinaria et generalia suscipiebant: 1° post cladem in bello, Jud. 20, 20; 1 Reg. 31, 13; Bar. 1, 5. — 2° In calamitate generali, Joel 1, 14; 2, 12. — 3° Post publicas iniquitates, 1 Reg. 7, 6 coll. Joel 2, 12. — 4° Ad Deum placandum, et ad pericula avertenda, 1 Reg. 7, 5 et saepissime ib.

Jejunia libera seu privata. De his nihil jubet lex, nisi in casu voti, Num. 30, 14. Fiebant tamen frequenter, vel 1° propter luctum 1 Reg. 1, 7; 20, 34; 1 Mach. 3, 47 etc. Vel 2° ad mala avertenda, 2 Reg. 12, 16 *Jejunavit David* etc.; Tob. 3, 10 *Sara tribus diebus et tribus noctibus non manducavit neque bibit*. Vel 3° simpliciter ex motivo religioso, Judith 8, 6; Tob. 12, 9: sic Daniel per jejunium se praeparavit ad accipiendam divinam revelationem, sicut Moyses ad recipiendam legem Ex. 24, 18.

Dies excepti: non jejunabant in sabbatis aut diebus festis, Judith 8, 6.

An severum? Aliquando abstinebant ab omni cibo, sic triduo Esth. 4, 16: in jejuniis autem per multos dies protractis probabiliter a cibis consuetis abstinebant: sic Daniel 10, 3 abstinuit a pane, carne et vino per 21 dies.

b. Ex Novo Test.

Commendatur motivis externis et internis.

Motiva externa. Ante omnia commendatur exemplo Jesu, M. 4, 2, qui per jejunium se praeparavit ad missionem suam, sicut fecerat Joannes B. in deserto vivens locustis et melle silvestri. Pariter jejunium erat praeparatio ad s. Ordinationem, Act. 13, 3; 14, 22.

Jesus autem discipulis suis nulla imponebat jejunia, dum contra discipuli Joannis B. (ad exemplum magistri sui M. 11, 18) multum jejunabant, M. 9, 14; Mc. 2, 18; L. 5, 33: significavit tamen fore ut postea jejunarent (M. 9, 15 *tunc jejunabunt*), et indirecte jejunium commendavit quando dixit daemonia pessima ejici non posse *nisi* per orationem et *jejunium* M. 17, 20. Et alibi M. 6, 16 inter bona opera recenset *jejunium*.

Apostoli et christiani primitivae Ecclesiae jejunia observabant frequenter. Imprimis citari debet exemplum s. Pauli, qui 1 Cor. 9, 27: *Castigo*, ait, *corpus meum, et in servitutem redigo: ne forte cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar*. Rursum exemplum suum proponit 2 Cor. 6, 5, ubi castitatem jejunio adjungit, propterea quod castus esse nemo possit nisi carnem refrenet. Gal. 5, 24 *Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis: unde facile concipimus personas pias jejunio deditas fuisse, ut* L. 2, 37 Anna prophetissa.

Motiva interna. Praeclare Ecclesia in *Praef. Quadr. utilitates* jejunii enumerat **quatuor**: « Corporali jejunio vitia comprimis (o Deus), mentem elevas, virtutem largiris et praemia. » S. Bas. duas habet hom. *de jejunio* merito legendas (Migne III, p. 163). Dicta concludimus optimo quodam consilio s. Aug. (ed. M. V, 811): « Jejunare si non potes, magis pascas pauperem, cujus saturitate tibi venia concedatur. »

EXCURSUS 32.

DE SAMARITANIS.

Ad M. 10, 5.

Q. 1151. 1° Quinam erant *Samaritani*? 2° Originem eorum paucis indica. 3° Quomodo ipsi et Judaei erga invicem affecti erant, et quare?

R. ad 1^m. Erant incolae Samariae et regionis circumjacentis, iique temporibus Christi quasi sectam religiosam Judaeis oppositam efficiebant.

R. ad 2^m. Salmanasar, postquam Ephraimitas seu cives regni Israelis in exilium abduxerat, colonos ethnicos e Babylonia misit ut illorum regionem devastatam incolerent. Peregrini isti cum

Israelitis, quorum pauci ibi relictī fuerant, se commiscuerunt, et gentem procrearunt a ceteris Judaeis distinctam. Cf. 4 Reg. 17 ; Jos. *Ant.* 9, 14.

R. ad 3^m. Quando Judaei, soluto exilio, in patriam redierunt, Samaritanos socios et cives agnoscere noluerunt ; ideo isti restitutionem Templi et urbis impedire conati sunt. Inde odium inter utrosque ortum est, illudque deinceps increvit, eo quod Samaritani in monte Garizim (prope *Sichem*, quae civitas erat Samariae propinqua, et quae olim praecipua fuerat Palaestinae civitas per plura secula, nempe usquedum Sion facta fuisset metropolis) templum aedificarunt, et post destructum illud, ibi sanctuarium erexerunt, in quo secundum ritus legis Mosaicae sacra facere perrexerunt (cf. J. 4, 20 *Patres nostri*, ait mulier Samaritana, *in monte hoc adoraverunt*) ; omnes quoque V. T. libros praeter Pentateuchum rejiciebant, mores quosdam ethnicos ut videtur sequebantur, Judaeosque omni modo vexabant. Ideo Judaei eos idololatriae accusabant, et nullam vitae consuetudinem cum eis, sicut cum ceteris gentilibus, habere volebant (J. 4, 9 *Non contuntur Judaei Samaritanis*) ; imo vero, vel ipsum eorum nomen infame et contumeliosum reputabant, adeo quidem ut J. 8, 48 Christo exprobrent : *Samaritanus es tu et daemonium habes*. *Winer *Rwb.* a. *Samaritaner*.

Jesus non sicut Judaei Samaritanos odio habebat.

*Q. 1131bis. Christum autem istius odii, quo Judaei contra Samaritanos afficiebantur, participem non fuisse demonstra.

R. 1° Illud colligitur ex colloquio Jesu cum muliere Samaritana, J. 4. 2° Hac occasione Salvator apud Samaritanos mansit duos dies, et multos ad fidem convertit. 3° Samaritanum, qui inter decem leprosos, de quibus L. 17, 16, erat, sanavit. 4° Samaritanis hospitium negantibus, vel etiam juxta alios transitum non permittentibus, poenas immittere noluit, L. 9, 55. Non oportet hic adducere parabolam de bono Samaritano L. 10, 30, quia mens et consilium Christi haudquaquam fuit sensa sua erga Samaritanos in ea significare.

EXCURSUS 33.

NUMERUS SEPTEM IN SCRIPTURA.

Ad M. 12, 45.

Q. 1132. Ex sexcentis locis constat *Septem* esse 1° numerum perfectionis et *plenitudinis*; significat totalitatem rei de qua agitur, adeo ut haec in suo conceptu *completa, absoluta, superlativa* cogitanda sit (Obiter nota *tres* eodem modo saepe adhiberi, q. 1156). 2° Constat pariter *Septem* esse numerum *mysticum* et sanctum. Igitur duplex punctum in hac quaestione distinguemus.

I. Septem notat plenitudinem.

Is. 11, 2 *Septem Spiritus virtutum* requiescunt super virgam Jesse ejusque florem Messiam, i. e. *omnes* virtutes. Apoc. 3, 1 *Septem Spiritus Dei*, i. e. Spiritus Dei cum *omnibus* suis viribus, cum *omni* sua efficientia. Apoc 16, 1 *Septem phialae irae divinae*, i. e. ira Dei tota quanta. Apoc. 5, 6 *Septem cornua Agni*, tota ejus potestas. In Oratione Dominica *septem* petitiones complectuntur omnia quae cupimus. Eccli. 35, 13 *Dominus septies reddet tibi*, te plenissime remunerabitur. Ps. 118, 164 *Septies in die laudem dixi tibi*, te plenissime et perfectissime laudavi. Prov. 24, 16 *Septies cadet justus et resurget*: etiamsi saepissime et gravissime peccet, non tamen peribit, sed se attollet (Textus ille saepe male citatur).

Prov. 26, 16 *Sapientior sibi piger videtur septem viris sequentibus sententias*, sapientior omnibus sapientibus simul sumptis. Ruth 4, 15 *Multo tibi melior est quam si septem haberes filios*; pariter 1 Reg. 2, 5 in hebr. *Sterilis peperit septem*: i. e. non tantum plurimos filios, sed plenitudinem hac in re, adeo ut felicissima sub hac ratione dicenda sit. Gen. 4, 24 *Septuagies ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies*: si quis occiderit Cainum, gravissime punietur; a fortiori si occidat Lamech, decies centiesque plus punietur. M. 18, 21 *Septies* dimittere oportet (*toties quoties*), imo *septuagies septies*, centies milliesque si necesse sit. Eccl. 11, 2 *Da partem septem, necnon et octo*, omnibus da, etiamsi saepissime occurrat occasio dandi. In tribus his exemplis adest hyperbole proverbialis. L. 8, 2 ejiciuntur *septem* daemonia, et M. 12, 45 *septem* alia redeunt: significatur gravissima et pessima possessio. M. 22, 28 femina suppo-

nitur habuisse *septem viros*, tot viros ut completa sit difficultas casus propositi.

Gen. 33, 3 Jacob fratrem *adorat septies*, plenum perfectumque honorem ei defert. Job. 2, 7 amici eum consolantur *7 diebus et 7 noctibus*, per tantum temporis ut consolatio habenda sit plena et perfectissima. Lev. 26, 24 *Percutiam vos septies*, gravissime. Dan. 3, 19 fornax accenditur *septuplum*, i. e. tantum quantum fieri potuit. Prov. 9, 1 *Excidit columnas septem*, tot ut plena perfecta sit ornatio. Is. 30, 26 *Erit lux lunae sicut lux solis, et lux solis erit septem-pliciter, sicut lux septem dierum*, erit summa, perfecta, tanta quanta cogitari possit. Gen. 41, 26 *Septem anni ubertatis et 7 sterilitatis*, maxima abundantia et fames maxima.

Addito sensu quodam mystico.

In sequentibus textibus *septem* indicat quidem *plenitudinem*, sed simul sumitur ut numerus *mysticus* et sanctus. 4 Reg. 5, 10 Naaman jubetur se lavare *septies in Jordane*, plenissime seu toties quoties requiritur ut lotio sit completa et sancta. Dan. 4, 30 Nabucodonosor in poenam impietatis per 7 annos extra societatem hominum vixit sicut fera silvestris, divinitus mulctatus insania lupina seu *Lykanthropia* (non mutatus in bestiam, ut putant quidam): post illam *septennem*, adeoque *completam*, expiationem, sanatus fuit ab ista insania et restitutus in regnum suum. Jos. 6, 4 *Septies* circuire debent civitatem, toties ut circuitio dici debeat perfecta et sancta. Aspersiones in Levit. fere semper *septies* faciendae sunt; saepe 7 victimae sunt (amici Job sacrificant 7 tauros et 7 arietes; item David in Arcae translatione; Abraham dat 7 oves sacrificandas etc.).

In Apoc. saepissime occurrit *septem*, et designat *plenitudinem totalitatemque*, adjecta tamen idea numeri sacri: 7 candelabra, 7 stellae, 7 Spiritus Dei, 7 lampades ardentes, 7 sigilla, 7 cornua, 7 oculi, 7 angeli, 7 tubae, 7 tonitrua, 7 capita, 7 phialae, 7 montes, 7 reges. Joannes cum scribit 7 Ecclesiis Asiae-Minoris, certe intendit docere *omnes* Ecclesias sacro muneri suo commissas.

Adde alia quaedam quae in Scriptura non occurrunt. Dona Spiritus s. *septem* (omnia), 7 Sacramenta, 7 opera misericordiae, 7 vitia capitalia (omnia), 7 virtutes (omnes) sc. 3 theologales et

4 cardinales, 7 Dolores B. M. V., 7 gaudia et 7 dolores s. Joseph etc.

II. Septem est etiam numerus mysticus.

Apud Judaeos, ut patet ex locis Scripturae mox citandis, imo apud priscos Persas, Indos et Germanos, ut testatur *Winer, *Rwb. a. Zahlen*, **septem** est **numerus sacer et mysticus** : vel ob memoriam 7 dierum Creationis per antiquam traditionem conservatam, vel quia componitur ex 3+4 : tres symbolum Deitatis, et 4 symbolum mundi, ergo 3+4 seu 7 est symbolum conjunctionis Dei cum mundo, symbolum Religionis.

Jam quaedam adducam exempla Scripturae.

Septimus dies (Sabbatum) et 7^s annus erant sacri ; 7^s mensis speciales habebat festivitates ; post 7 hebdomades annorum (anno 50°) celebratur magnum Jubilaeum ; inter Pascha et Pentecosten erant 7 hebdomades ; per 7 dies celebrabatur Pascha et azymi comedebantur, tunc quotidie 7 agni immolabantur ; Scenopegia etiam per 7 dies durabat ; multae immunditiae legales per 7 dies permanebant : sic leprosus mundatus et vir qui fluxum sanguinis passus erat, item mulier post menstrua et post partum, per 7 dies separabantur (Levit.) ; consecratio sacerdotum fiebat per 7 dies ; in sacrificiis expiatoriis sanguis aspergebatur septies (Levit. passim) ; saepe mentio fit de 7 victimis ; in candelabro Sanctuarii erant lucernae *septem*, Ex. 25, 37 ; festa nuptialia per 7 dies solebant protrahi (Jud. 14, 12, 15 ; Tob. 11, 21), pariter lamentatio mortuorum etc. Nota etiam 70 hebdomades annorum apud Dan. 9, 24 ; 70 annos Captivitatis ; magnum concilium a Moyse institutum habebat 70 iudices ; 7 erant primi Diaconi etc.

Ad plenioram explicationem rationis mysticae, quae latet in numero *septem*, juvat quaedam addere de *septima mundi aetate*.

*Aetas Regenerationis est Septima.

Hebdomas seu complexus *septem* dierum indicat *plenitudinem* seu *totalitatem* existentiae hujus mundi (supra I) : *sex* dies priores complectuntur opus *creationis* : opus vero *Regenerationis* seu 2^{ae} Creationis (*παλιγγενεσίας*, alterius Geneseos) succedit 1^{ae} creationi seu operi 6 dierum, ergo figuratur per diem *septimum* : haec autem regeneratio incipit a priore Christi adventu, et in fine seculorum

consummabitur. Ergo dies seu aetas 7^a figurat epocham Novi Test. Secundum illam rationem in mundo vetere 6 aetates sequentes distinguere possumus :

- 1^a ab Adamo usque ad Noe ;
- 2^a a Noe usque ad vocationem Abrahae ;
- 3^a ab Abrahamo usque ad Moysen ;
- 4^a a Moyse usque ad institutionem regiae dignitatis ;
- 5^a a Saule usque ad captivitatem Babylonicam ;
- 6^a a Captivitate usque ad Messiam ;
- 7^a a Christo usque ad finem seculorum.

Aetas gaudii Evangelici est 7^a.

Sabbatum seu dies Septimus est dies *festivus*, et epocha Evangelica, quae per diem 7^m figuratur, est etiam magna et continua **festivitas** : Evangelium enim est *laetus* nuntius, et Christiani celebrant quasi *Pascha* (festum per excellentiam) perpetuum ; unde s. Paulus 1 Cor. 5, 7 ait : *Pascha nostrum immolatus est Christus : itaque epulemur* etc. Praeterea Vetus Test. complectitur 6 dies duri laboris, utpote sub *servitute* constitutum : Novum autem Test. inducit diem 7^m, diem *requiei* a labore illo (abrogata lege vetere), utpote diem gratiae cum *libertate* et *emancipatione filiorum Dei* : Christiani nempe non amplius *laborant* ut *servi* in domo *aliena*, sed tamquam *filii* majorenes, *laeti* fruuntur bonis *domus paternae* : cf. Gal. 4, 1-7.

Mutatio autem illa, quam adduxit dies 7^a seu aetas Christiana, indicatur admirabili modo per hoc ipsum quod *Baptismus* substitutus fuerit *Circumcisioni*. Haec enim, per quam ingressus fiebat in Judaismum, quaeque figura erat Baptismi per quem intratur in Ecclesiam, erat ritus valde durus et acerbus, imo carnalis et sanguineus, dum contra Baptismus valde lenis est erga carnem, et simul est actus intellectualis consistens in invocatione ss. Trinitatis.

Aetas Christiana est Sabbatica.

Ergo cum Christo incipit laeta et fausta dies 7^a post 6 dies serviles Judaismi, i. e. jam incipit nova aetas melior, *Sabbatica* in sensu eminentiore, aetas Evangelii : haec autem claudit cyclum, et, ut supra jam animadverti, erit ultima mundi aetas quae decurrit

per totam existentiam Ecclesiae Christi, usquedum obtineat plenam suam evolutionem et de terrena fiat coelestis, i. e. donec transeat in alterum *sabbatum* longe melius, imo absolute perfectum, i. e. usquedum Ecclesia militans fiat triumphans et requiem ingrediatur aeternam. Hic est ille *sabbatismus* populi Christiani, de quo loquitur s. Paulus Hebr. 4.

Dies 7^a quomodo transeat in 8^m.

Sabbatismus ille novus potest haberi tamquam nova aetas, adeoque *octava* secundum ratiocinationem s. Ambrosii supra q. 1120 : *octava* enim propter symbolicam significationem numeri *octo* (primi cubi $2 \times 2 \times 2$ seu solidi et realis corporis) designat summam et absolutam perfectionem, tantam quidem ut aliam et majorem ultra eam nec haberi nec cogitari possit. Dein haec futura Christianae religionis perfectio in coelo, videtur jam innui per hoc ipsum quod apud Christianos dies requiei non sit amplius 7^a, ut apud Judaeos, sed mutata fuerit in 8^m seu Dominicam : quod factum est, non tantum propter Resurrectionem Christi, sed ut significaretur prorsus derelictum esse Judaismum cum suo 7° die, et requiem alteram quaerendam esse in coelo.

EXCURSUS 34.

FRATRES DOMINI.

Ad M. 12, 46.

Fratres *Domini*, de quibus M. 12, 46 generali modo sermo habetur, M. 13, 55 nominantur quatuor : Jacobus, Joseph (seu, ut quid. cod., *Joses*), Simon et Judas ⁽¹⁾. Ibi etiam *sorores* ejus memorantur (v. 56), et tali quidem modo, ut credendum sit fuisse plus quam duas : *Et sorores ejus nonne omnes (πασαι) apud nos sunt ?*

(1) **Quatuor tantum fuerunt.** Sunt qui putent, praeter illos quatuor, alios fuisse Jesu *fratres*, sc. eos de quibus loquitur Joannes 7, 5, quosque asserit *non credidisse in Jesum* coll. Act. 1, 14 ubi fratres Domini distinguuntur ab *Apostolis*, et J. 7, 2 ubi a *discipulis* Jesu distinguuntur. Atqui, aiunt, quatuor isti (vel saltem tres, sc. Jacobus, Judas et Simon) erant jam Apostoli et proinde credebant : ita Tolet., Luc. Brug. et Mald. Beelen autem in J. 7, 5 dicit alios fuisse quam Jacobum et Judam, quia hi duo erant Apostoli : hoc admittimus, sed inde non sequitur praeter illos 4 filios Clopae alios fuisse fratres Domini. Sufficit dicere duos ex illis, Joseph et Simonem non fuisse Apostolos, adeoque non credidisse. Ratio autem quare non possimus supponere alios fuisse fratres Domini praeter 4 filios Clopae haec est, quod M. 13, 55 et Mc. 6, 3 illi 4 nominentur, et tali quidem modo ut in sensu obvio intelligatur ibi *omnes* fratres Christi recenseri. Deinde si Joannes de aliis sermonem facit, quam Synoptici qui ante ipsum scripserunt, quare nihil addit ad confusionem vitandam?

Q. 1133. Quid censendum de istis? varias adduc sententias.

Praetermissa sententia haereticorum, qui contendunt fuisse proles Josephi et B. M. Virginis (¹), quam statim confutabimus, tres praesertim dantur sententiae inter catholicos.

Tres sententiae praecipuae.

1° Plures olim Patres, Orig., Eus. *H. E.* 2. 1, s. Epiph. *Haer.* 29, 4, s. Hil. *in M.* 1, s. Ambr. *De instit. virg.* 6, Evang. apocr. *De infantia Salv.*, et *De nativ. Mariae* etc., opinabantur fuisse liberos s. Josephi ex priore matrimonio genitos, adeoque fratres Jesu imperfectos (*des demi-frères*) et sorores imperfectas (*demi-sœurs*). Sed haec opinio, quae, ut ait s. Hier. (*in M.* 12, 45), ex deliramentis Apocryphorum desumpta fuit, nullo nititur argumento vere historico. Repugnat etiam sensui catholicorum, qui s. Josepho aureolam virginitatis vulgo adscribunt, cum s. Hier. *Contra Helv.* 19. Communior autem Patrum sententia est, istos fuisse *cognatos* seu propinquos Jesu, non *fratres* proprie dictos.

2° Probabilius erant filii Mariae Cleophae (²), quae soror erat matris Jesu J. 19, 25; adeoque *consobrini* Domini (*enfants de deux sœurs*), cognati in 2° gradu aequali a latere materno (*cousins germains du côté de la mère*). Haec est sententia s. Hier. *in M.* 12, 46; et s. Thomae, 3, 28, 3.

3° Alii vero opinantur istos non fuisse *consobrinos*, sed *patruales* (*cousins germains du côté du père nourricier de N. S.*). Isti vocem *soror* apud J. 19, 25, vel de alia quam de Maria Clopae intelligunt, vel dicunt Mariam Clopae fuisse sororem matris Jesu sensu improprio et lato (*la belle-sœur*, germ. *Schwägerinn*): quod quidem aperte testatur Hegesippus ap. Eus. *H. E.* 3, 11. Nimirum contendunt Clopam fuisse fratrem s. Josephi: quo admissio, *fratres Domini* non

(1) Ita etiam Renan *Vie de J.*, apostata pejor omnibus haereticis, utpote scriptor malae fidei. Multi tamen Protestantes istam opinionem repudiant, ut Keil, Mansl etc. Et ipse Renan eam retractat in *Les Evang.*

(2) Maria Cleophae, i. e. probabilius *uxor* Cleophae (ἡ του κλωπα sicut M. 1, 6 εκ της του Ουριου), non *filia*. Ille autem *Cleophas*, seu potius, ut habet melior lectio, *Clopas* (nam *Cleophas* videtur abbreviatio pro *Cleopatros*, ergo aliud nomen quam *Clopas*: atque ideo L. 24, 18 *Cleophas* discipulus Emmaus confundi nequit cum nostro *Clopa*) idem videtur ac *Alphaeus*. Nomen Aramaeum *Halphai* חַלְפִּי facile potuit mutari per alia puncta vocalia in חַלְפִּי Χλωπαι, Κλωπαι,

Clopas: vide *Comm. nostr. in Epist. Cath.*, Intr. in ep. s. Jac. 1. 2. Confer formae mutationes in nomine Clovis, Hlodovaeus, Hlowig, Ludwig, Ludovicus, Louis, Alouis, Aloysius.

fuissent *veri* cognati Jesu, sed *putativi* tantum et *legales*, quatenus s. Joseph, frater Clopae, existimabatur pater Jesu, et coram lege habebatur tamquam talis. Vera tamen aliqua cognatio, sed remotior, cum Jesu ipsis erat, quatenus Maria et Joseph ad idem genus eandemque familiam spectarent. Posset etiam dici Josephum et Clopam fuisse fratres, sed ipsos matrimonium iniisse cum duabus sororibus, alterum cum Maria matre Jesu, et alterum cum Maria matre fratrum Domini. Tali modo sententia s. Hier. cum Hegesippo conciliatur (ita Fouard) : quod valde nobis arridet, cum 2^m sententiam, quae probabilior est, non laedat, et testimonium Hegesippi per se valde firmum conservet. Cf. Diss. P. Corluy, *De fratribus Dom.* in *Etud. relig.* a. 1877.

Sententia catholica demonstratur.

Q. 1134. Demonstra FRATRES Jesu non fuisse *fratres* proprie dictos seu *uterinos*, sed *cognatos* tantum, probabilius filios Alphaei et Mariae, quae quidem Maria erat *soror matris* Jesu (vel soror proprie dicta, vel saltem *belle-sœur*, *Schwägerinn*, utpote uxor Alphaei fratris s. Josephi).

Argumenta externa seu ex auctoritate.

R. 1° Ita fert communis traditio jam ab antiquissima Ecclesiae aetate. Hegesippus, auctor 2ⁱ sec., istos vocat *dictos seu habitos* fratres Domini, et refert unum ex iis, Simeonem, fuisse natum ex Clopa, quem dicit fratrem s. Josephi. Eos non fuisse fratres uterinos docent etiam Papias coaetaneus Apostolorum, Clem. Alex., Orig., Eus., praesertim s. Hier. *Cat. script. eccl.* 2 acerrimus defensor perpetuae virginitatis B. Mariae adversus Helvidium ; pariter s. Aug. in *J.* 2, 12 tenet eos fuisse Mariae *consanguineos*, non *filios*.

Atque illud ipsum internis argumentis, nec paucis nec spernendis, egregie confirmatur. Etenim

Argumenta interna, ex ipsis Scripturae verbis.

2° Maria Virgo nusquam mater vocatur istorum qui *fratres Domini* dicuntur, sed solius Jesu mater nominatur.

3° Si Mariae totidem fuissent filii, Jesus eam Joanni commendare non debuisset. Nihil enim est quod cogat nos ad hoc ut admittamus alios ejus filios degeneres fuisse omnes, ita quidem ut matrem

neglexissent. Etiam si ponamus eos usque ad illud tempus in Jesum non credidisse ⁽¹⁾, excludendi tamen non erant, quum optime novisset Salvator fore ut haud diu post isti fidem amplecterentur. « Si Mariae filii fuissent, ait s. Hil. *in Matth.* 1, ... numquam in « tempore passionis Joanni Apostolo transscripta esset in matrem...; « nisi quod ad desolatae solatium, caritatem filii in discipulo « relinquebat. »

4° *Ecce filius tuus*, ait Jesus Mariae, J. 19, 26 : in graeco *filios* est cum articulo, qui indicat unicum fuisse Mariae filium.

5° Ex quatuor illis, qui *fratres* Jesu appellantur, duo sunt quibus alia mater quam B. Maria Virgo adscribitur : etenim Jacobus (Minor) et Joseph (alias *Joses*) dicuntur filii Mariae cujusdam, quae in Evangelio M. 27, 55 tali modo nominatur ut eam a Maria, matre Jesu, omnino distinguere debeamus : *Inter quas* (mulieres cruci adstantes), ait M., *erat Maria Magdalena, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedaei*. Si Beatam Mariam Virginem indicare voluisset, utique non dixisset *et Maria Jacobi et Joseph mater*, sed *et Maria mater ejus*, ut fecit J. 19, 25 et L. in Act. 1, 14. Jam vero Maria ista, mater Jacobi et Joseph, vocatur J. 19, 25 *Maria Cleophae* sc. uxor Cleophae, et *soror matris* Jesu (vide not. marg. ad q. 880).

Tertius vero, Judas, in epist. sua v. 1 *fratrem Jacobi* se declarat, utique ejusdem istius Jacobi, qui filius erat Mariae Cleophae, quique Jacobus *minor* vocatur a Marco 15, 40 ; atque idem est qui Gal. 1, 19 *frater Domini* et Apostolus dicitur, et in indice Apostolorum M. 10, 3 *Jacobus Alphaei*. Erat hic celeberrimus in primaeva Ecclesia, sc. episcopus Jerosolymitanus : inde intelligimus Judam se fratrem talis viri vocasse. Non potest hic agi de Jacobo filio Zebedaei, quippe qui jam dudum martyr obiisset, Act. 12, 2.

De quarto autem, Simone seu Simeone, Hegesippus auctor sec. II testatur (ap. Eus. *H. E.* 3, 11), istum, quem dicit Episcopum Jerosolymitanum, etiam *Clophae* (alias *Cleophae*, seu *Alphaei*) fuisse filium.

Obiter nota hunc Simonem probabilius diversum esse a Simone Chananaeo Apostolo. Neque alius ille frater Domini *Joseph* seu

(1) Non admittimus istos omnes ea tempestate fide destitutos fuisse, quum persuasum habeamus Jacobum et Judam, duos ex illis, inter 12 Apostolos numerandos esse : vide mox dicenda q. 1137

Joses fuit Apostolus. Ergo, ut nobis videtur, ex 4 illis duo erant Apostoli, Jacobus Minor et Judas, et duo non, Joseph et Simon. Igitur, quando Act. 1, 14 post enumeratos undecim Apostolos additur *mater Jesu cum fratribus ejus*, possunt intelligi duo isti.

6° Tandem vox *frater* in Scriptura latam saepe habet significationem, adeo quidem ut tales designet quibus non essent iidem genitores. Sed operae pretium est hac de re quaestionem peculiarem ponere, quum objectio potius quam argumentum certum et proprie dictum inde deduci posse videatur.

Objectiones.

Q. 1135. Contra sententiam nostram de *fratribus Domini* objicitur 1° vocem *frater*, quando gradus consanguinitatis definiuntur, proprie significare filium eorundem parentum; pariter vocem *soror*. Atqui regula quaedam primaria interpretationis est, ut verba sensu obvio et naturali sumantur. Ergo etc.

R. Posset fieri ut Jesu fuerint *fratres* ex alia matre, nempe ex Josephi matrimonio antecedente: hoc autem posito, nihil obstaret perpetuae B. Mariae virginitati. Sed, quum opinio illa probabilis non sit, sicut supra diximus, respondemus a sensu verborum obvio et consueto recedendum esse, si graves rationes urgeant nos: quo casu ad sensum minus proprium recurrendum erit; jam vero, vox *frater* apud Hebraeos aliquando sumitur improprie de cognatione magis remota, etiam tum cum gradus consanguinitatis notatur: sic Gen. 13, 8; 14, 14, 16, Lot vocatur *frater* Abrahæ, quamvis filius fratris ejus esset Gen. 11, 31; pariter Gen. 29, 12 Jacob dicitur *frater* Labani, etsi filius sororis ejus esset Gen. 29, 13.

Alias porro significationes adhuc latiores, v. gr. *fratres* pro viris ejusdem gentis Act. 2, 29, ejusdem religionis (saepe christiani dicuntur *fratres*) etc., praetermittendas duco, quia in illis exemplis generis propinquitas non determinatur.

Ut autem sensum improprium hic amplectamur, gravissimae nos impellunt rationes, quas supra dedi, et quibus addere possum sequentem. Si vocem *frater* sensu proprio sumamus, oportebit admittere B. Mariae fuisse quatuor filios, qui eadem habuerint nomina ac quatuor filii sororis ejus, Mariae Cleophae, igitur eadem nomina ac quatuor eorum *consobrini* seu *patruels*: quod certe non, aut vix probabile dicendum est.

Q. 1136. Objicitur 2° *Fratres Domini* semper in societate matris Jesu versatos fuisse (M. 12, 46 ; 13, 56 ; Mc. 3, 31 ; L. 8, 20 ; J. 2, 12), quod innuit eos cum Maria et Jesu ad unam eandemque pertinuisse familiam, ideoque matrem Jesu fuisse etiam ipsorum matrem.

R. Sufficit vel haec sola explicatio : forte B. Maria V. post mortem s. Josephi, vel saltem circa illud tempus quo Jesus vitam inchoavit publicam, apud Mariam Cleophae sororem suam se recepit, atque in domo ejus (cum filio suo, si ante vitam Jesu publicam id contigerit) commorata est, adeo quidem ut utriusque sororis familia quasi una eademque facta fuerit. Hoc autem ideo probabilius est, quod Cleophas, vir istius sororis, videatur antea jam obiisse, quum in vita Jesu publica nusquam interveniat : ex quo consequatur sorores istas ambas fuisse viduas. Porro habitatio earum in una domo commode fieri potuit, eo vel magis quod B. Mariae unicus tantum esset filius, et saepe quidem absens propter Evangelii ministerium. Tandem etiam, ex illa conjectura facillime explicatur quare apud vulgus istius tractus usus invaluerit ut filii Mariae Cleophae nominarentur *fratres* Jesu, quamvis consobrini ejus vel patruales essent.

Q. 1137. Obj. 3^a. a/ Jacobus Alphaei, qui inter 12 Apostolos recensetur, idem ac Jacobus frater Domini dici nequit ; neque Judas ille, qui inter fratres Domini numeratur, idem fuit ac Judas Apostolus : etenim ex J. 7, 5 coll. 6, 67-70 novimus fratres Domini in Jesum nondum credidisse, quando Agostolorum collegium jam constitutum erat. Cf. M. 12, 47 ; Mc. 3, 32. — Deinde b/ J. 2, 12 fratres Domini discipulis non accensentur, et Act. 1, 14 ab Apostolis distinguuntur. — c/ Si Apostoli Jacobus et Judas fuissent *fratres Domini*, illo honoris vocabulo sane insigniti fuissent in indice Apostolorum. — d/ Maria Alphaei designatur tamquam *mater Jacobi et Joseph* : sed si Judas, qui erat etiam ejus filius, fuisset Apostolus, Maria ista potius nominanda esset mater Jacobi et *Judae*. — e/ Tandem, si Maria Alphaei esset soror B. Mariae Virginis, duae sorores idem habuissent nomen : quod probabile non videtur.

R. ad a/. Ex verbis J. 7, 5, et ex locis M. et Mc., certo colligere non licet *omnes* Christi fratres id temporis fide caruisse : sufficit

dicere duos ex istis non fuisse Apostolos, sc. Josephum (alias Josetem) et Simonem (quem ergo distinguimus a Simone Cananaeo seu Zelote), eosque sicut et sorores nondum in Jesum credidisse. Sic M. et Mc. asserunt *latrones* Christo in cruce pendenti conviciatos fuisse, quamvis ex L. sciamus unum tantum id fecisse. Alibi L. et J. narrant *milites* acetum obtulisse, quum tamen ex M. et Mc. videamus nonnisi unum id egisse. Rursum M. 26, 8, refert *discipulos* murmurasse, quando Maria unguentum pretiosum in caput Salvatoris effudit : inde concludi sane nequit omnes indignatos fuisse : certe sufficit dicere Judam Iscariotem et quosdam alios querelis indulsisse, secundum ea quae legimus J. 12, 4 et Mc. 14, 4.

Alii verba J. 7, 5 *Non credebant in eum* intelligunt de incredulitate relativa, hoc sensu quod veram indolem regni Messianici non cognoscerent. Praeplacet explicatio praecedens, quia *non credebant* sensu obvio sign. eum ut Messiam non habebant.

R. ad b/. Loca autem J. 2, 12 et Act. 1, 14 nequaquam probant fratres Domini e numero discipulorum et Apostolorum excludendos esse, quemadmodum verba 1 Cor. 9, 5 *Sicut et ceteri Apostoli, et fratres Domini, et Cephas* minime demonstrant Cepham seu Petrum inter Apostolos recensendum non esse ⁽¹⁾. Praeterea, ut jam diximus, duo ex fratribus Domini probabilius non erant Apostoli, et quando J. 2, 12 loquitur de agendi ratione fratrum Domini, isti duo nondum erant *discipuli*.

R. ad c/. Sed praetermissio illius honorificae designationis nihil probat, quum ex multis causis oriri possit.

R. ad d/. Forsitan Joseph Judam aetate praecedebat, adeo ut natus fuerit proxime post Jacobum.

R. ad e/. Multi, ut supra diximus, tenent eas non fuisse sorores stricte dictas. Posito tamen quod tales fuerint, respondemus : certe vulgarem usum non esse ut binis sororibus idem detur nomen, istud tamen interdum factum esse ; ut patet ex tabulis genealogicis, quas indicat *W. Smith in *Dict. of the Bible*, art. *Mary of Cleophas* ; ubi etiam notat prima nomina trium sororum in familia olim regia utriusque Siciliae fuisse *Mariam, Mariam-Piam, et Mariam-Imma-*

(1) Falsum etiam est, quod contendunt adversarii nostri, s. Judam in epist. sua v. 17 semetipsum ab Apostolorum collegio secrevisse : vide *Comm. nostr. in Epist. Cath.* ad ill. loc.

culatam. Sic inter filios Herodis M. erant duo *Philippi*, unus tetrarcha Galilaeae, alter privatim vivens Hierosolymis. Facile fieri potuit, ut, in honorem Mariae sororis Moysis, saepe imponeretur filiabus nomen *Mariae*, etiam duabus sororibus; eo vel magis quod diversa enuntiationis ratio sufficeret ut inter istas existeret appellatio distincta : v. gr. Beata Virgo forte dicebatur Μαρίμ. (quod propius refert antiquum nomen hebraeum מִרְיָם *Mirjam*) et soror ejus Μαρία (cum sono vocis in ι) ; et re quidem vera, solet res ita se habere in plerisque N. T. codicibus.

Tandem objectio quae petitur ex eo quod M. 1, 18 dicatur *antequam convenirent*, et v. 25 non cognoscebat eam *donec* peperit filium suum *primogenitum*, jam confutata fuit supra in loco illo Matth.

EXCURSUS 35.

PARABOLAE EVANGELICAE UNIVERSE SUMPTAE.

Ad M. 13, 3.

Rerum ordo et divisio. Quaecumque autem ad pleniorē Evangelii intelligentiam de hoc argumento dicenda videntur, ad quatuor praecipua rerum capita revocabimus. Et 1° quidem explicandum quid sit *parabola*, et qua nitatur ratione quove fundamento. 2° Quot in Evang. reperiantur parabolae, et ad quas series reduci possint. 3° Secundum quam regulam sint interpretandae. Tandem 4° quare Jesus istis usus fuerit.

Obiter nota pulcherrimam dissertationem de parabolis Evangelicis a CARD. WISEMAN scriptam fuisse. Cf. etiam P. Coleridge, *The live of our Live* (Lond. 1876), v. 1, p. 321-360.

I. PARABOLAE DEFINITIO.

Q. 1138. 1° Quid est *parabola*, et quomodo a *fabula* differt? 2° Qua veritate, quave ratione praecipua nititur genus illud docendi?

R. ad 1^m. **Parabola**, etymologice significat *comparationem* (παράβαλλω, adjicio, objicio, admoveo, unum juxta aliud pono, comparo unum cum alio), inde *similitudinem*, i. e. rem rei imaginem referentem : « *Parabola*, ait s. Hier. *Ad Algas.*, Ep. 121, 6, ab eo « vocatur quod alteri παραβάλλεται, h. e. assimilatur, et quasi

« umbra praeivium veritatis est. » Jam vero, si vox sensu proprio strictoque sumatur, *parabola definitur* : conficta narratio facti cujusdam, ad ea quae in rerum natura evenire possunt, praesertim quae in vita quotidiana fieri solent, pertinentis, qua veritas quaedam altioris seu supernaturalis ordinis, tam religiosa quam moralis, docetur.

Duplici autem ratione differt a **fabula** : haec enim 1° talia saepe confingit quae reipsa non fiunt, dum v. gr. bestias, arbores etc. loquentes sistit ; 2° finem habet minus excelsum minusque nobilem, quum veritates et virtutes mere naturales animis inculcare studeat, unde praesertim utatur exemplis animalium, v. gr. formicae, ut commendet diligentiam etc. Parabola autem ad perfectiorem tendit finem, veritates virtutesque divinas docens ; ideo hominum exempla, quippe quae magis apta sint ad res divinas significandas, praecipue excogitat atque enarrat.

Vocabulum autem **parabola** in s. Scriptura interdum adhibetur sensu minus stricto, pro **proverbio et sententia acuta** (L. 4, 23 *Utique dicetis mihi hanc similitudinem*, gr. *parabolam* : *Medice, cura teipsum*), et generatim pro dicendi ratione gravi et figurata M. 13, 35 : quae quidem omnia rem intelligibilem sub forma corporali, sicut parabolae, exhibent. Alibi notat tantum comparisonem absque facti narratione : M. 24, 32 ; 15, 15 ; L. 5, 36 (gr.) ; 6, 39 (gr.) ; 14, 7. Porro Hebr. 9, 9 de figuris seu typis cultus Levitici usurpatur ; et Hebr. 11, 19 de typo quem Isaac e morte imminente ereptus referebat. Vox *parabola* apud J. non occurrit : fere eodem sensu adhibetur *παροιμία*, J. 10, 6 ; 16, 25.

R. ad 2^m. Parabolae Evangelicae illa nituntur veritate et ratione, quam s. Greg. *H 11 in Ev.* tradit hisce verbis : « Coelorum regnum « idcirco terrenis rebus simile dicitur, ut ex his quae animus « novit, surgat ad incognita ; quatenus exemplo visibilium se ad « invisibilia rapiat. » Si rationem illam diligentius inspiciamus altiusque penetremus, primum ejus fundamentum reperiemus in hoc quod regnum supernaturale (regnum coelorum) eisdem fere legibus, quibus regnum naturale ejusque partes variae, regatur atque evolvatur. *Une même loi au fond, quoique bien différente pour la forme, régit le monde entier, et tous ses règnes : de là un certain parallélisme entre les règnes superposés.*

II. PARABOLARUM NUMERUS ET GENERA.

Q. 1139. 1° Quot sunt in Evang. parabola, et 2° ad quasnam series revocari possunt?

R. ad 1^m. Numerus pendet a significatione vocis *parabola*, quae, ut diximus, latiore vel strictiore sensu accipi potest : atque ideo alii 27, alii 30, imo nonnulli 50 numerant. Animadvertendum etiam est, eandem parabolam quandoque fuisse pluries propositam, cum minore vel majore differentia : v. gr. parabolam de talentis M. 25, 14 et L. 19, 12 ; pariter de nuptiis M. 22, 2 et L. 14, 16. Omnino probabile est plurimas a Christo traditas fuisse parabolas, quae in Evang. non legantur : cf. M. 13, 34 ; Mc. 4, 33.

Notatu dignum est apud J. non haberi parabolas proprie et stricte dictas ; excepta fortasse similitudine de bono pastore J. 10, 1-17, quae ad parabolarum genus multum accedit. Certe istud inde ortum est, quod scriptor ille ceteris sublimius ascendat, doctrinamque tradat perfectiorem, talem nempe quae saltem in forma exteriori minus sit elementaria, minusque ad vulgarem populi sensum accommodata.

R. ad 2^m. **Tres** parabolarum **series** distinguere possumus : quarum 1^a eas tantum complectitur quae ad regnum coelorum, ejus leges, pretium, propagationem et consummationem referuntur ; quaeque in cap. 13 M. leguntur omnes, praeter unam de semine sponte germinante, Mc. 4, 26-29.

Parabola, autem 2^{ae} **classis** ad aliam vitae Christi publicae aetatem, tardiorē nempe, generatim spectant : a vita humana, potius quam a mundo corporali desumuntur ; et non, ut 1^a series, proponuntur in sermonibus ad turbas, sed in responsis ad discipulos aliosve interrogantes. Hujus vero generis sequentes enumeramus : Duo debitores L. 7 ; Debitor immisericors M. 18 ; Bonus Samaritanus L. 10 ; Amicus importunus qui media nocte panes rogat L. 11 ; Dives stultus L. 12, 16 ; Servus qui vigilat usquedum veniat dominus L. 12, 42 ; Ficus quae fructus non fert L. 13 ; Coena magna L. 14 ; Ovis deperdita M. 18, L. 15 ; Drachma amissa L. 15 ; Filius prodigus L. 15 ; Villicus iniquus sed prudens L. 16 ; Dives epulo et Lazarus L. 16 (si tamen sit parabola, non autem vera historia) ; Judex iniquus viduae importunitate

victus L. 18; Pharisaeus et publicanus in Templo Deum precantes L. 18; Operarii vineae M. 20.

Tandem ad 3^m **seriem** pertinent parabolae, quas Jesus circa finem vitae, statim ante et post ingressum triumphalem, narravit. Rursum theocraticae sunt, sicut primum genus, sed consummationem regni Messianici praesertim respiciunt, et praedictiones continent, partim de Judaeis reprobandis, partim de judicio extremo. Huc referimus sequentes: De minis distributis L. 19; De duobus filiis ad vineam missis M. 21, Mc. 12, L. 20; De coena nuptiali M. 22; Virgines fatuae et prudentes M. 25; Talenta distributa M. 25.

Pere omnes parabolae 1^{ae} et 3^{ae} seriei apud M., 2^{ae} autem apud L. reperiuntur.

Singulare quid in parabolis Evang.

Obiter animadverto, in Evangeliiis apocryphis nullas haberi parabolas: miracula quidem confingere facile potuit ingenium humanum, parabolas vero a Christo traditas imitari ipsi datum non fuit; quasi in parabolis propria sit *imago et superscriptio* Filii hominis. Illudque adeo verum est, ut nusquam legantur, apud scriptores profanos, neque in aliis quidem Scripturae libris, parabolae hujusmodi, tam simplices ex una parte, tamque acutae ex altera parte: v. gr. istae, quas referunt Rabbini, quaeque ex Evangelii imitatione oriri videntur, longe inferiores sunt. Cf. *W. SMITH, *Dict. of the Bible*, a. *Parable*.

III. PARABOLARUM INTERPRETATIO.

Q. 1140. Certane interpretationis regula est, finem parabolae *solum* attendendum esse, cetera vero habenda ut ornamenta?

R. Certe parabolae finis *ante omnia* et *maxime* attendendus est, ut docet s. Chrys. in M. 20, 15: « Non oportet in parabolis omnia ad « literam explorare; sed cum scopum parabolae didicimus, hunc « decerpere, nec cetera curiosius examinare, μηδεν πολυπραγμονειν « περαιτερω. » Igitur, quae non spectant ad consilium loquentis, non *multum* et *sollicite* perscrutanda sunt: quamdam tamen inquisitionem merentur; non enim *semper et ubique* habenda sunt tamquam ornamenta adscita: etenim, ex iis quae dixit ipse Jesus, quando v. gr.

parabolam de seminante explicavit, colligimus non tantum in facto principe, atque in parabola universe sumpta, sed etiam in rebus minoris momenti significationem et doctrinam moralem secundum mentem Christi quaerendam *interdum* esse.

In istis tamen investigandis oportet 1° vitare analogias pro libitu et arbitrio, absque solida ratione, excogitatas (*arbitraires*) ; igitur **via media**, quantumvis haec saepe inventu haud sit facilis, tenenda est inter laxiorem et strictiorem inquisitionem. Si enim narratio non prematur, vix quidquam extrahitur ; si vero nimis prematur, labor inutilis suscipitur, quinimo succus involucri amarus intempestive defluit, et liquor sacrae doctrinae mistura alienae sententiae turbatur et corrumpitur. Dein 2° singulae conclusiones cum aliis doctrinis, quas Salvator absque parabolis tradit, comparari et conciliari debent.

IV. PARABOLARUM USUS IN EVANGELIO.

Q. 1141. Quare Jesus in doctrina proponenda uti solet proverbiiis, comparisonibus variisque imaginibus e rebus mundi aspectabilis desumptis, atque imprimis *parabolis* ?

R. Ob triplicem rationem istis uti solet :

1° Plerumque ut ingenio et consuetudini populi ad quem loquitur sese accommodet, utque adeo sermones et doctrinae non tantum libentius accipiantur, verum etiam menti auditorum altius imprimantur. Mc. 4, 33 *Talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire*, i. e. facilius ad intelligentiam verbi pervenire, si nempe Jesum interrogare voluissent ; quod cum non facerent, signum erat quod audire et intelligere non cuperent. Notum est enim hujusmodi docendi et loquendi modum plebeiis indoctisque semper et ubique tam gratum quam familiarem fuisse ; praesertim vero apud Hebraeos (recogita Eccl., Prov., Eccli., Sap., necnon Gemara et Midrasch) aliasque gentes Orientales. « Familiare est « Syris et maxime Palaestinis, ait s. Hier. in M. 18, 23, ad omnem « sermonem suum parabolas jungere : ut quod per simplex praecep- « tum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exem- « plaque teneatur. »

2° Aliquando tamen ambiguo et obscuro utitur sermone, quasi aenigmata proferens, quia plures ex auditoribus, quum sua sponte

et voluntate obdurati obcaecatique essent, Evangelii doctrinam intelligere nolebant : quod ipsemet M. 13, 10-15 declarat. Imo vero, nonnumquam hunc persequabatur finem, ut, in poenam pervicaciae, quae dicerentur mente non perciperent isti, sicut aperte testatur Mc 4, 12. Et non solum in poenam malae dispositionis, sed etiam *ex prudentia*, ut isti non abuterentur doctrina Christi, eam in pravam sensum detorquendo, et ita occasionem dando accusationibus contra Jesum. Tali modo eum invisum reddidissent ejusque missionem impedivissent : quod facile perficere potuissent, si Christus doctrinam suam novam et naturae hominis corruptae non semper amoenam, omnino aperte et absque temperamento exposuisset.

Hoc enim proprium est parabolarum, ut pravi auditores, qui doctrinae traditae in antecessum, seu *a priori*, adversantur, eas in alienum sensum facile detorquere possint ; dum contra discipuli dociles stimulentur ad indagandam rectam earum intelligentiam, ad magistrum sedulo interrogandum etc. ; et quum semel audierint earum explicationem, eandem alta mente repositam conservent. Parabolae, ait Bisp., similes sunt columnae isti nebulosae simul et igneae, quae latus obscurum in Aegyptios, lucidum vero in Israelitas convertibat : Ex. 14, 20. Similes etiam sunt fructibus illis qui nucleum tegumento involutum recondunt : homines animo male affecti nonnisi operimentum saepe acre vel durum inspiciunt, et fructum a se repellunt ; alii autem, cum involucrum vident, stimulantur ad hoc ut usque ad interiorem penetrent nucleum, fructuque dulcissimo famem veritatis qua laborent exsantient.

Igitur 2^a ratio et 1^a inter se conciliantur : Jesus enim populari sermone utitur, ut boni auditores dicta commode intelligant, dum mali auditores verum sensum non percipiant eodemque abuti nequeant.

3° Erat praeterea causa quaedam *externa* et *adventitia*, scil. istam docendi rationem praedictam fuisse in V. T., nempe in Psalmis, ut notat M. 13, 35. Oportebat ut Jesus, non solum in agendo (puta, praesertim per miracula), sed etiam in docendo, et in modo quidem docendi, se ut Messiam, Prophetam illum magnum, Doctorem omnium sapientissimum, demonstraret. Jam vero parabolarum notitia in Oriente ad veram sapientiam requirebatur : sic Salomo, qui figuram gessit Messiae, tria millia parabolarum scripsit 3 Reg.

4, 32 ; et de sapiente dicitur *In absconditis parabolarum conversabitur* etc., Eccli. 39, 2 et 3. Pariter Sabae reginam, cum Salomonis sapientiam explorare voluit, *aenigmata* ei proposuisse compertum est, 3 Reg. 10, 1.

Sed difficultas quaedam oritur ex iis quae statim dicebam sub 2°. Ideo sequentem adjicimus quaestionem.

Q. 1142. An Salvatoris muneri et officio non repugnat, Jesum in parabolis quandoque locutum fuisse, eo ipso fine ut plures ex auditoribus verba non intelligerent ?

R. Non repugnat, quum Servator illud propter aequam probatamque faceret rationem ut statim dicebam : nimirum, vel ex prudentia, ne quidam verbis ejus abuterentur, vel in poenam pravae voluntatis, quia auditores erant male dispositi, et specialem gratiam, qua parabolas explicabat, iis tantum, qui corde docili verba salutis excipiebant, largiebatur.

EXCURSUS 36.

ARBOR IMAGO ECCLESIAE.

Ad M. 13, 32.

Semen arboris, sicut primum exordium, tum Christi quum Ecclesiae, valde parvum est ; *radices* quum sint in terra, oculis corporalibus non apparent : sic ab hominibus mundanis non videtur vis illa secreta per quam crescit et solidatur Ecclesia.

Arbor initio plantationis speciali cura indiget irrigationis : sic Ecclesia statim ab initio saginata fuit sanguine martyrum, et firmata speciali miraculorum copia.

Crescentia arboris non multum pendet a labore agricolae (quamquam haec totaliter deficere non potest) : sic in Ecclesia *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*, 1 Cor. 3, 7 (cooperatio tamen humana requiritur). Etenim crescit arbor per calorem solis, per rorem coeli pluviamque, et per pinguedinem terrae : sic Ecclesia pinguedinem invenit in Christo, in quo est quasi plantata, seu potius in quo vivit (*sicut palmes in vite*) ; rorem autem pluviamque fecundantem, necnon calorem spirituales accipit de coelo per Spiritum s., qui gratiam et ignem charitatis in ea continuo operatur.

Porro, arbor crescit adhuc melius si sit plantata *secus decursus aquarum*, tunc enim *fructum suum dat in tempore suo, et folia ejus non defluunt*, Ps. 1: jam vero, constans et perpetua Spiritus sancti actio in Ecclesia apte figuratur per rivum fluentem (*decursum aquarum*) radicesque irrigantem. Ecclesia enim *dat fructum suum* veritatis et sanctitatis *tempore suo*, i. e. per omnia secula, propter perpetuam assistentiam Spiritus sancti, quippe qui infallibilitatem doctrinae ei tribuat, et animarum sanctificationem operetur. *Folium*, quod servat arbor, indicat ornamenta spiritualia quae Ecclesiam semper decorant, qualia sunt ejus pulcherrima hierarchia, et splendor relucens in ceremoniis cultus exterioris sacrisque aedificiis tam magnifice exornatis; quibus addere juvat foetus artium et literarum quos Ecclesia provocat et inspirat.

Quo magis ventis agitur arbor, eo profundius solet radices in terram figere: sic Ecclesia saepe oppugnata semper triumphat, imo vero fortior redditur per lutationes et persecutiones.

In coelum assurgit *stipes* mysticus Christi et Ecclesiae, quum omnis ejus doctrina et potentia hominem ad Deum sublevent. *Rami* circumquaque se extendunt latissime, et *fructus* ferunt copiosissimos, ut historia Ecclesiastica demonstrat.

Nunc autem inter arbores, quarum imaginem adducit Scriptura, una est omnium primaria et pretiosissima, sc. **arbor vitae** plantata in medio Paradisi terrestris (Gen. 2, 9 et 22), quae figura est arboris vitae plantatae in medio coelo Apoc. 22, 2, *secus fluvium aquae vitae procedentem de sede Dei et Agni*; quae quidem arbor fert *fructus duodecim, per singulos menses reddens fructum suum, et folia ligni* (arboris hujus) *ad sanitatem gentium*. **Arbor illa vitae est Ecclesia**, quae sola *vitam dat veram* in terris (Ecclesia militans), et transplanta in coelum (Ecclesia triumphans) dat *vitam* aeternam cum omnibus dotibus et jucunditatibus quae exoptari possint, quaeque plenam et perfectam *satietaatem* efficiunt (arbor semper fructibus onusta, *singulis mensibus* renovata): tandem Ecclesia, sicut arbor vitae, omnem suam fecunditatem accipit *a Deo et Agno*, per *fluvium inde procedentem*, i. e. per irrigationem gratiarum Spiritus sancti.

EXCURSUS 37.

HOMILIA IN HISTORIAM PETRI SUPER MARE AMBULANTIS.

Ad M. 14, 29.

Q. 1144. Indica doctrinas et adhortationes quasdam morales, quae ex historia s. Petri super mare ambulantis erui possunt.

R. 1° Imitemur eximiam fidem, et amorem ardentem s. Petri dicentis : *Domine, si tu es, jube* (vox fidei) *me ad te venire super aquas.* « Non dicit, ait s. Chrys., *ambulare super aquas*, sed *ad te venire* : « nemo quippe ita Jesum amabat (cf. J. 21, 8). » Haec igitur sint sensa nostra : *Domine, ad te venire* cupimus, sed digni non sumus ; tantum dic verbo, *jube* nos ad te venire, seu potius *trahe* nos ad te per efficientiam gratiae tuae. Quantacumque sint obstacula, quae viam ad te praepediant, etiamsi nimis arduum nobis videatur ut vitia nostra pravasque cupiditates vincamus, quamvis miraculum gratiae requiratur (sicut miraculum requiritur ad conculcandas *aquas*), *jube* nos *venire*, et in verbo tuo cum fiducia accedemus.

2° Jesus petitioni Petri statim annuit, dicens *Veni*. Nos etiam benigne audiet, si ad exemplum Apostoli Deum cum *fide* et *charitate* precemur.

3° Petrus autem, qui mare procellosum non timuit, nunc gradiens super fluctus timet *ventum* : nos etiam cum magna superavimus, ait s. Chrys., a minoribus saepe vincimur. Petrus respicit ad *ventum*, ad vim ejus in fluctus : melius fecisset, si oculos in Jesum assidue defixos tenuisset. Nos etiam a rebus terrenis oculos avertere debemus, ut occasiones tentationum devitemus ; oportet ut mentem erigamus in coelum Deumque intueamur : *Sursum corda ! Habeamus ad Dominum !*

4° Petrus inducitur in tentationem, eo ipso tempore quo maxima ei tribuitur praerogativa, ne in superbiam efferatur : sic etiam Paulus ab angelo satanae colaphis caeditur, ne magnitudine revelationum extollatur, 2 Cor. 12, 7. Nos quoque in medio pietatis fervore tentationes expectare debemus.

5° Petrus tentationi aliquousque succumbit, in fide quum paululum haesitet (*timuit, modicae fidei* fuit, *dubitavit*) ; mox autem sequi-

tur poena, *incipit mergi*, et forsitan periisset nisi statim clamasset *Domine, salvum me fac*. Sic etiam nos, quum aliquem consensum damus tentationi, in periculo sumus ne grave committamus peccatum et pereamus. Ad illud praecavendum necesse est ut ad pias preces confestim recurramus, v. gr. invocando ss. nomina Jesu, Mariae et Joseph. « In Petro itaque, ait quidam s. Augustini « discipulus (s. Aug. *serm.* suppos. in App. 72, ed. M.), communis « omnium nostrum considerata conditio est, ut si nos in aliquo « casu tentationum ventus conatur subvertere, vel unda submergere, *clamemus ad Christum*. »

6° Jesus, vixdum fuerat invocatus, quum illico extendit manum et apprehendit Petrum, eumque dulciter improbavit: *Modicae fidei!* « Sed, si Apostolo Petro, qui confidenter rogaverat Dominum « *Fube me venire ad te super aquas*, quia paululum timuit dicitur « *Modicae fidei*, quid nobis dicendum est, qui hujus modicae fidei « nec minimam quidem habemus portiunculam? (s. Hier.) ». Dein Jesus, post illam reprehensionem, causam discriminis quod subiit indicat, ut in posterum eam devitet: *Quare dubitasti?* Paulo post *navis fuit ad terram*. Simili modo Deus sese geret erga nos: per ministerium confessarii in Sacramento poenitentiae nos amice arguet, et causas peccatorum detegit; dein extendens manum in actu absolutionis, e peccato nos eripiet et salvabit, atque adeo ad terram, ad quam ire volumus, i. e. ad coelum, nos perducet.

EXCURSUS 38.

CHRISTI PRAEDICTIONES IN EVANGELIO.

Ad M. 16, 21.

1° Christi praedictiones indicantur omnes.

Duo sunt praecipua argumentorum genera, quibus Jesus sui divinitatem muneris demonstravit in Evang. 1° miracula (vide dissertationem nostram in Excurs. 19, supra p. 1455), et 2° prophetiae. *Prophetia* proprie dicta, seu praedictio certa futuri alicujus eventus, qui in causis naturalibus praesciri nequit, non potest esse nisi a Deo, quippe qui futura contingentia seu libera solus certo

cognoscat; adeoque verum est ac ineluctabile indicium divinae veritatis et auctoritatis, eodem jure ac miraculum; imo dicendum est prophetiam speciem quamdam veri miraculi prae se ferre.

Hoc praenotato, inquiramus num Jesus veras vaticinationes, postea eventu confirmatas, in N. T. protulisse legatur. Hunc in finem seq. ponimus quaest.

Q. 1145. 578. Quaenam sunt in Evang. praecipuae Jesu praedictiones?

R. Ad 5 genera revocari possunt omnes.

1° Salvator de extremo mundi fato multa praenuntiavit; cf. supra ad M. 24 et 25. Sed quum ista nondum evenerint, haec inter prophetias proprie dictas, sensu dogmatico intellectas, recensere non decet.

2° Pluries et diserte cladem Jerosolymitanam cum minimis quibusdam rerum adjunctis exposuit: cf. q. 559, 601, 611. Haec autem praedictio, quam fecit Jesus annis circiter quadraginta ante eventum, quam tres Evangelistae, stantibus adhuc Templo atque Urbe, scripto consignarunt, quamque accuratissime adimpletam fuisse testantur Fl. Jos., Tacitus, Plin. et Suet., primum inter omnes locum obtinere videtur. Cf. Perr. *Prael. th.* I, 248.

3° Haud pauca a Jesu praenuntiata ad fata christianae religionis referuntur: v. gr. Evang. per universum orbem propagandum gentesque omnes ei credituras (M. 24, 14; 26, 13; Mc. 13, 10; L. 24, 47; J. 12, 32); semper tamen et ubique persecutiones orturas esse maximas (M. 10, 16 sq.; 24, 9; L. 21, 12; J. 15, 20; 16, 2): adeoque usque ad consummationem seculi permansuram esse Ecclesiam, fluctibus tamen perpetuis jactatam (M. 16, 18; 24, 35; 28, 20).

4° Quaedam spectant facta et fata singulorum virorum: filios Zebedaei calicem Jesu bibituros esse M. 20, 23; Petrum ter ipsum negaturum M. 26, 34, sed poenitentiam acturum L. 22, 32; Judam proditorem fore (pluries inter coenam ultimam), sed ipsum miserrime periturum M. 26, 24; Apostolos omnes nocte Passionis fugituros M. 26, 31 etc. Huc etiam pertinet quod praedixit Jesus de asina et pullo inveniendis M. 21, 2; et de homine qui lagenam aquae ferebat Mc. 14, 13.

5° Tandem nonnulla de se ipse patefecit Christus, nempe quod

attinet ad cruciatus suos, ad mortem, resurrectionem et gloriosum in coelum ascensum.

Ultimae illae praedictiones praeclarissimae sunt, atque juvat de his specialem instituere disputationem.

2° Speciatim, de Passionis praedictionibus.

Ut ordine procedamus, A considerationes quasdam generales praemitemus. Dein B recensebimus omnes praedictiones, quas Jesus de cruciatibus suis et morte edidit.

A. OBSERVATIONES GENERALES.

Q. 1146. 1° Quare Jesus passionem suam saepe praedixit? 2° Quare tanto distinctius quanto magis appropinquabat tempus? 3° Quare fere semper solis Apostolistunc loquebatur? Quare aliquando turbae, sed obscuro modo?

R. ad 1^m. Jesus luctuosa sua fata saepe praenuntiavit, eo fine ut auditores, praesertim discipuli, quibus apertius loquebatur, « Expectatione illa exercitati, ait s. Chrys. in M. 20, 17, facilius « passionem ferrent. » Tela enim praevisa minus feriunt. Hanc autem fuisse ejus mentem, colligitur, tum ex eo quod istas praedictiones fecerit, quando potentia ejus et gloria aliquatenus resplenderant; tum ex eo quod mentionem quamdam de resurrectione sua et futura gloria plerumque adjecerit.

Quem Jesu finem ut melius intelligamus, notare juvat Judaeos generatim (L. 17, 20; J. 6, 15), et in specie Jesu discipulos (L. 24, 21), imo ipsos quidem Apostolos (M. 20, 21; L. 22, 24 sq.; Act. 1, 6; et forte M. 16, 22) expectasse Messiam regem gloriosissimum, late dominantem, regni Israelitici restitutorem: ex quo futurum erat ut cruciatus ejus et mors haud parvum essent offendiculum (1 Cor. 1, 23 *Jesus crucifixus, Judaeis quidem scandalum*), quod praevenire et minuere voluit Salvator, istas ignominias saepissime praedicendo.

R. ad 2^m. Quo magis appropinquabat tempus statutum, praedictiones (excepta 2^a praedictione M. 17, 21) fiebant eo distinctiores (quemadmodum in V. T. de oraculis Messianicis res habet): idque fecit Salvator inter alias ob hanc causam, ut prudentem servaret

ordinis oeconomiam temporisque opportunitatem : voluit prius idoneam potestatis suae experientiam Apostolis dare, magnasque vitae aeternae promissiones tradere, ne statim omnia detegens eos turbaret (ita fere s. Chrys.). Et re quidem vera

1^a Praedictio proprie dicta M. 16, 21 facta est, postquam ab Apostolis ut Messias praeclarissima ratione agnitus fuerat ; 2^a vero M. 17, 21, quando omnes ejus potentiam admirabantur ; idem obiter nuntiat L. 17, 25, cum loquitur de glorioso suo adventu in fine seculorum ; pariter M. 20, 18, paulo postquam dixerat se in regeneratione sessurum in sede majestatis suae M. 19, 28 etc. Igitur circa hanc materiam, sicut circa doctrinam moralem et dogmaticam, tempore opportuno et paulatim evolvitur Christi praedicatio.

R. ad 3^m. Fere semper solis Apostolis loquebatur Jesus, quando clare et aperte illa declarabat : « Neque enim par erat, ait s. Chrys. « in M. 20, 17, haec in vulgus efferri vel clare narrari ; nihil quippe « hinc boni emersisset. Si enim discipuli haec audientes turbati « sunt, multo magis vulgus turbatum esset. »

Verum quidem est, Apostolos per multum temporis spatium, usquedum per Christi apparitiones plenam persuasionem et perfectam certitudinem de resurrectione ejus obtinuissent, non plene intellexisse istas praedictiones ; eo vel magis quod, sicut alii Judaei, Messiam haberent tamquam regem gloriosum et liberatorem terrenum. Mirum itaque non est eos per terribilem catastrophem Passionis et mortis sui magistri toto animo perturbatos fuisse, et in omni sua exspectatione deceptos, adeo quidem est vix crederent ea quae de Jesu ad vitam revocato audirent aut viderent. Nihilominus voluit Jesus istas praedictiones facere, 1° quia Apostoli satis intelligebant ut tristitia afficerentur, et 2° praesertim quia sciebat fore ut postea, quando semel certitudinem de ejus resurrectione obtinuissent, praedictiones illas omnes in memoriam suam revocarent, easque tandem plene intelligerent, quod reipsa factum fuisse testatur J. 2, 22.

R. ad 4^m. Nonnumquam populo idem praedicebat, sed obscuro modo et quasi per aenigma : « Sed cur dicebat, pergunt s. Chrys., « si multitudo vim dictorum non intelligebat ? Ut postea discerent « eum et praescientem et libentem ad passionem venisse. »

B. PRAEDICTIONES JESU DE PASSIONE ORDINE TEMPORIS
RECENSENTUR OMNES.

***Q. 1147.** Quoties, et in quibus rerum adjunctis, Christus cruciatus suos et mortem praedixit? Quosnam alloquebatur, et quem effectum in auditores habuerunt ejus verba?

R. Primum ea de re locutus est, coram populo quidem, sed obscure tantum, initio vitae suae publicae, quando Hierosolymam venerat ad 1^m Pascha, J. 2, 19, 21: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud... Ille autem dicebat de templo corporis sui.* Judaei autem verba ejus male intelligebant eademque irridebant: *Quadraginta et sex annis, aiebant, aedificatum est Templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud?* Paulo post in colloquio, quod in eadem urbe habuit cum Nicodemo, rursum mortem suam tacite significavit J. 3, 14: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari (in cruce) oportet Filium hominis.*

Verum postea plures fecit praedictiones proprie dictas, claras et distinctas, quas secundum ordinem temporis nunc indicabimus, additis etiam aliis minus apertis eodem circiter tempore prolatis.

1^a Praedictio explicita facta est a Jesu coram solis discipulis, postquam Petrus egregie professus erat eum esse verum Messiam, Filium Dei vivi, sc. apud M. 16, 21. Ex iis quae dixi q. 490 colligitur quis istius praedictionis fuerit effectus in s. Petrum: quatenus autem sensa in aliis Apostolis excitaverit, non tradunt Evangelistae.

In Transfig. autem Moyses et Elias loquentes cum Jesu dicebant L. 9, 31 *excessum quem completurus erat in Jerusalem.* Statim post Transfig. Jesus ait M. 17, 9 *Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat.* Paulo post, ut videtur, obiter suos cruciatus et necem iterum indicat, M. 17, 12, quando dicit *Filium hominis passurum esse sicut Joannem B.*

2^a Praedictio proprie dicta, minus tamen expressa quam praecedens, legitur M. 17, 21, haud diu post Transfig., ut videtur (M. 17, sq.; clarius L. 9, 37, 44); igitur post sanatum daemoniacum, quem Apostoli liberare non potuerant, quando, ut dicit L. 9, 44, Jesu potentiam mirabantur omnes. Opportune semper, ut animadvertit s. Chrys. in M. 17, 12, contumelias suas commemorat, et miracula solent praecedere vel sequi; hoc faciebat, pergit Doctor

ille, ut doloris excessum minueret suosque consolaretur. Etiam tunc soli aderant discipuli : nihil novi priori additum fuit praedictioni.

Quod autem attinet ad effectum quem habuit praedictio illa, L. ait : *Verbum istud erat velatum ante Apostolos, ut (viz eo fine ut) non sentirent illud*, sc. perfecte et plene ; et Mc. dicit : *Ignorabant verbum, et timebant interrogare eum*. Jesus autem verbum illud velo quodam obtectum esse volebat, ut totam istius praedictionis significationem non penitus perciperent, ne nimium fuissent perturbati : nondum enim capaces erant nudae veritatis. Quamquam non omnino penetrabant id quod praedicebatur, nec poterant illud conciliare cum opinione sua de Messia rege gloriosissimo : satis tamen intelligebant fore ut mala magna magistro suo acciderent, neque attendebant ad verbum *resurget*, propter nimiam perturbationem quam in eorum animis excitaverat verbum *occident eum*. Vel saltem intelligebant de aliqua resurrectione metaphorica, v. gr. per glorificationem ejus memoriae, vel quid simile. Ideo magna affecti fuere tristitia (*contristati sunt vehementer* M.).

Haud diu post haec, Jesus in uno ex diebus festis Scenopegiae, J. 7, 33, coram turba exclamavit : *Adhuc modicum tempus vobiscum sum, et vado ad eum qui me misit. Quaeretis me, et non invenietis ; et ubi ego sum, vos non potestis venire*. Paulo post J. 8, 21 verba illa repetiit : *Ego vado et quaeretis me, et in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire*. Dein, paucis interjectis, aliquatenus explicat aenigma, v. 28 : *Cum exaltaveritis Filium hominis, cum eum in crucem sustuleritis* (cf. J. 3, 14), *tunc cognoscetis quia ego sum*, id ex factis mirabilibus quae mortem meam subsequuntur, ex tenebris, resurrectione, ascensione, celerrima fidei propagatione, ex clade Jerosolymitana etc., illud probe scietis.

In parabola porro boni pastoris, J. 10, 15 et 18, coram omnibus ad ista fata respicit, sed iterum verbis utitur satis obscuris : *Animam meam pono pro ovibus meis...*, *ut iterum sumam eam*. *Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso* etc.

Postmodum, Pharisaeis dicentibus mentem esse Herodi ut ipsum occideret L. 13, 31, respondit : *Ite et dicite vulpi illi : Ecce ejicio daemonia et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor* (i. e. mox quidem mortem patiar, sed tempus definitum nemo praevertet ; ideo ipsum non timeo). *Verumtamen* (gall. *en vérité*)

oportet me hodie, et cras, et sequenti die ambulare, quia non capit Prophetam perire extra Jerusalem, igitur non in ditione ejus peribo, atque adeo mortem mihi inferre iste non poterit.

Apud L. 17, 25, rursum habetur praedictio aperta, sed obiter tantum, non dedita opera facta, ideoque minus explicita. Cum gloriosum suum nuntiaret adventum, dixit (solis discipulis, ut videtur, cf. v. 22): *Primum autem oportet illum* (Filium hominis) *multa pati et reprobari a generatione hac.*

3^a Praedictio proprie dicta et consulto prolata legitur M. 20, 18: eam fecit Christus, quando Hierosolymam cum Apostolis ultimum petebat; vide q. 540. Hos solos, ut solebat, secreto alloquebatur; sed distinctius quam hactenus fecerat, quid pateretur demonstravit. Rursum *nihil horum intellexerunt* L. 18, 34, hoc sensu, quod nescirent quomodo ista conciliarent cum iis quae aliunde certa habebant, de dignitate Messiae, et de magna regni Judaici restitutione quam effecturus erat.

In responso, quod statim posthaec filiis Zebedaei dedit, verbum etiam adjecit de acerba sorte sua: *Calicem quem ego bibiturus sum*, M. 20, 22.

Cum esset Bethaniae et a Maria unctus fuisset, obiter innuit mortem jam propinquam esse, dicens: *ad sepeliendum me fecit*, M. 26, 12.

Post ingressum triumphalem, feria III hebdomadis Majoris, in parabola de vinitoribus, per *αλληγοριαν* significavit se a Judaeis comprehendendum, extra urbem ducendum et occidendum esse: et tam perspicue id indicavit, ut ejus inimici plane intellexerint de se esse dictum; M. 21, 33-46, Mc. 12, 1-12; L. 20, 9-19.

Eodem die, cum ad turbam ultimum loquitur, de morte jam proxima denuo sermonem habet J. 12, 23-33, coram populo, imo coram Graecis quibusdam, sed verbis figuratis et obscuris: *Nisi granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert... Nunc (cum venit hora mea) judicium est mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (en fructum multum quem mors mea afferet). *Et ego, si (quando) exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum*: hoc autem ut Evangelista inter parenthesim animadvertit, dicebat *significans qua morte esset moriturus.*

4^a Praedictio proprie dicta. Eodem die ad vesperam, vel feria 4^a mane, loquens ad solos discipulos, ut videtur, jam ipsum diem denuntiat quo vita decessurus sit, M. 26, 1 et 2.

5^a et ultima praedictio, omnium expressissima, facta fuit inter coenam ultimam, a/ quando significavit se postremum cum suis ad mensam accumbere, b/ praesertim quando Judae prodicionem detegebat; et c/ post coenam in longa illa oratione quae apud J. refertur.

Haud inutile erit nunc conglobare omnes et singulas circumstantias, quas Jesu sparsim et variis temporum locorumque adjunctis de sua Passione praedixit.

***Q. 1148. Synthesis eorum quae Jesus de sua Passione praedixit.**

1° *Patietur sicut Joannes Bapt.* M. 17, 12 : utique carcer et poena capitis intelliguntur.

2° *Multa patietur a Synedristis* M. 16, 21 : ergo a superioribus suae gentis, qui reipsa omnia instigaverunt.

3° *Ab ipsis damnabitur ad mortem,* M. 20, 18 : quod fecit Synedrium coram Caipha.

4° *Ab eisdem tradetur Gentilibus,* ib. 19 : ergo supponitur eum a Judaeis comprehendendum esse.

5° *A Gentilibus illudetur,* ib.

6° *Et flagellabitur,* ib.

7° *Et occidetur,* M. 16, 21.

8° *Et morte quidem crucis,* M. 20, 19 (idem obscure J. 3, 14, et 12, 32).

9° *Haec omnia fient in Jerusalem,* M. 16, 21 (extra urbem occidetur, obscure M. 21, 39).

10° *Morietur tamen quando volet,* non quando inimici statuent : J. 10, 18.

11° *Tempus determinat : primum aliquamdiu antea : Adhuc modicum tempus vobiscum sum,* J. 7, 33; *Hodie et eras operor, et tertia die consummor,* L. 13, 31 (mox fiet). Deinde propinquius : loquens de unctione quam accepit Bethaniae M. 26, 12 ait : *Ad sepeliendum me fecit,* ergo post paucos dies morietur. Imo ipsum diem indicat triduo ante, M. 26, 1. Tandem, in Coena significat se

cum suis *ultimum* ad mensam accumbere, et in fine Coenae affirmat jam tempus adesse : *Venit hora... jam non sum in mundo... ad te, Pater, venio* : J. 17, 1 et 11.

12° *Proditorem designat* in Coena, M. 26, 25.

13° *Resurget 3^a die* : obscure J. 2, 19, et 21 *Solvite templum hoc et in tribus diebus exitabo illud* ; pariter M. 12, 40 *Sicut Jonas* etc. Aperte autem M. 16, 21 ; 17, 22 ; 20, 29.

Atque haec quidem de praedictionibus Passionis ab ipsomet Jesu factis, diximus satis. Verum praeter illas, in Evang. referuntur quaedam vaticinationes de eodem argumento ab aliis prolatae. Haud inutile erit istas breviter indicare.

Praedictiones de Passione non a Jesu, sed ab aliis factae.

*Q. 1149. Quinam in N. T. Christi cruciatus praedixerunt ?

R. Praeter Jesum ipsum, de quo diximus in q. praeced.,

1° Simeon, L. 2, 34 : *Ecce positus est hic... in signum cui contradicetur ; et tuam ipsius animam pertransibit gladius.*

2° Moyses et Elias in Transfig. Domini dicebant *excessum quem completurus erat in Jerusalem*, L. 9, 31.

3° Caiphas inscius atque invitus prophetiam eadem de re edidit J. 11, 50 : *Expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat.*

EXCURSUS 39.

ELIAS IN FINE MUNDI REDIBIT.

Ad M. 17, 11.

Ut diximus supra p. 563 plures interpretes negant vel in dubium vocant Eliam quondam in terram rediturum esse. Eorum argumenta 1° exponemus, et 2° dijudicabimus.

1° QUOMODO LOCA S. SCRIPTURAE INTERPRETENTUR ILLI QUI VERUM ELIAE REDITUM IN DUBIUM VOCANT.

Quaest. 1150.

Reinke p. 610 asserit, reditum Eliae in fine seculorum e Scriptura s. demonstrari non posse ; inde tamen non sequi eum negandum esse, quum forsitan *Apostolica traditio* referat quod ss. Literae

non doceant ; opinatur tamen idem auctor certa hujus traditionis documenta hactenus allata non fuisse ; plures quidem e ss. Patribus hanc sententiam tenuisse, verum hoc non sufficere : sic multos ex ipsis putasse sua jam aetate instare fatalem mundi exitum, quos hac in re errasse compertum est. Ecclesiam autem, quae existentiam traditionis vere Apostolicae statuere et declarare deberet, nihil de quaestione ista definivisse.

Porro, quod loca s. Scripturae attinet, ea sequenti modo interpretatur Reinke.

Mal. 4, 5 *Mittam Eliam prophetam*, de eodem intelligit ac Mal. 3, 1 *Mitto angelum meum*, sc. de Joanne B. ; eo vel magis quod Mal. 4, 6 *convertet cor patrum ad filios* etc., de Joanne explicetur apud L. 1, 16 *Multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum ; et ipse praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae, ut convertat corda patrum in filios* etc. Igitur Mal. 4, 6 *Ne forte veniam et percutiam terram anathemate* sign. : si Judaei Joannem non audiant, seque ad Christum convertere nolint, veniet Deus et percutiet etc., veniet eis immittere terribilissimam poenam (sc. cladem Jerosolymitanam a. 70) : eritque *dies ille magnus et horribilis*, de quo Mal. 4, 5 et 1.

Quod dicitur Eccli. 48, 10, id Elias faciet in persona Joannis B.

M. 17, 11 Scribae quidem contendunt, Eliam ante Messiae adventum venire debere et restituere omnia : sed (v. 12) jam ipse venit in Joanne B. (¹).

Mc. 9, 11 *Elias cum venerit primo, restituet omnia*, i. e. debet restituere (praesens est in gr.) omnia ; sed pariter seu eodem modo (πως absque interrogatione) debet secundum Scripturam (*scriptum est*) Filius hominis multa pati : ergo restitutio illa, quam Elias veniet perficere, non respicit regnum temporale et gloriosum, quod Messiae tribuunt Scribae ; sed intelligitur renovatio spiritalis quam effecit Joannes B., quando poenitentiam praedicavit hominesque ad salutem Messianicam praeparavit. Igitur (v. 12) *Elias jam venit*, sc. Joannes B., sicut Scriptura (sc. Mal.) testatur ipsum venturum fuisse.

(¹) Ita Reinke : sed animadvertit non tantum Scribas hoc contendere, sed et Jesum ipsum in illo v. 11 asserere Eliam *restituturum esse omnia* ; quod certe Joannes B. non fecit, nisi hoc sensu valde improprio quod restituit omnia per adventum Messiae, quem praeparavit et nuntiavit.

M. 11, 14 *Si vultis recipere, ipse est Elias*, sign.: Si vultis rem bene intelligere (et *aures* habere *audiendi*, ut sequitur v. 15); non, si vultis hunc sensum admittere, si Malachiam, qui proprie loquitur de vero Elia redituro, ita intelligere vultis.

Apoc. 11, 3-13 ad postrema mundi tempora non refertur.

4 Reg. 2, 11 dicitur Eliam raptum in coelum, sed non asseritur ipsum tunc non obiisse, *a fortiori* inde non probatur eum rediturum esse in fine mundi ut tunc moriatur. — Huic vero Reinkii interpretationi objicitur Henochum, qui similiter raptus est Gen. 5, 24, probabiliter in coelum, sicut Elias (tamen voces *in paradisum*, Eccli. 44, 16 non sunt in graeco), *non gustasse mortem* Hebr. 11, 5. Ergo debet redire in terras, ut communi naturae debito satisfaciat: certe extremis mundi diebus cum Elia venturus est. In sententia Reinkii oporteret respondere haec vel similia: Henochum mortuum non esse morte illa ordinaria cui sepulcri corruptio succedit (quemadmodum 1 Cor. 15, 51, secundum lectionem probabiliorum, non morituri sunt ii qui tempore alterius Christi adventus vivent: vide *Comm. nostr. in Ep. Paul.* 6^a ed.); sed inde non sequi ipsum in fine seculorum rediturum esse.

En quomodo Reinke argumenta, quae ad confirmandam sententiam communem e Scriptura adducuntur, enervare et confutare conatur.

2º QUID DE ISTA INTERPRETATIONE JUDICANDUM?

Quaest. 1151.

Fateor loca citata s. Scripturae, si traditionem seponamus, posse in sensu illo Reinkii exponi; sed interpretatio eorum, qui reditui Eliae (et Henoch) credunt, magis obvia et naturalis, magisque probabilis mihi videtur; modo non negetur verba etiam ad Joannem B. referri, adeo quidem ut apud Malach. et Eccli. duplex sensus, literalis et typicus, agnoscatur. Dein sententia haec confirmatur per argumentum externum, ex antiqua traditione et communi fidelium persuasione desumptum. Praeterea, ut supra jam dixi, verba Christi, hic v. 11 (coll. Mc.), diserte docent, vel saltem satis innuunt, Malachiam de Elia proprie dicto locutum fuisse. Igitur, si, ut quidam volunt, aliis repugnantibus, in sensu

directo et literali Propheta spectat Joannem B., simul etiam intelligit Eliam (ita Loch u. Reischl), nimirum in sensu typico ; quatenus nempe ea quae in priore Christi adventu evenerunt (quod attinet ad munus Joannis praecursoris, et iudicium terribile in Judaeos a. 70 exercendum) figurae sunt alterius Christi adventus, quem Elias, in terram iterum reversus, praecedet et praeparabit, quemque iudicium extremum (*dies ille Domini magnus et horribilis*, de quo Mal. 4, 5) subsequetur et concludet.

Conclusio nostra.

Itaque sententiam sequimur s. Aug. *De civ. Dei* 20, 29 : « Elias, » ait, ante adventum iudicis Salvatoris non immerito **speratur** « **esse venturus** ; quia etiam nunc vivere non immerito *creditur*. » Nota modum loquendi istius Doctoris non esse certam asseverationem. Alibi tamen rem omnino affirmat, ut et s. Chrys. hic. Cum ipsis, aliisque pluribus e ss. Patribus, admittimus (tamquam **probabile**) Malachiam l. c. praedixisse Eliam, qui teste 4 Reg. 2, 1-11 mortuus non est, sed in corpore et cum corpore raptus in coelum, in fine seculorum inter homines rediturum esse.

Obiter animadvertimus *coelum* illud, in quod Elias translatus fuit, non esse coelum stricte dictum, sed regionem quamdam amoenam, nobis incognitam, forsitan locum terrarum orbi superiorem, ut censet s. Greg. *Hom. 29 in Ev.*

De Eliae raptu cf. Westermayer, *Das A. Test. etc.*, 3 B., s. 477. — Nat. Alex., *Hist. V. T.*, Diss. 6.

EXCURSUS 40.

Q. 1152. MONS OLIVARUM.

Ad M. 21, 1.

Loci celebritas. Mons Olivarum in re Scripturistica celeberrimus est, propterea quod facta quaedam memorabilissima tum Veteris quum Novi praesertim Test. ibi contigerint : qualia sunt fuga Davidis 2 Reg. 15, 16, 23, Salomonis idololatria 3 Reg. 11, 7 ; 4 Reg. 23, 14, 15 ⁽¹⁾, ingressus Jesu triumphalis, angores ejus et comprehensio,

(1) Ex Vetere T. addere possumus vaccam rufam, de qua Num. 19, in monte Oliveti combustam fuisse : cf. Mischna Para 3, 6. Cf. *Winer, *Rwb.*, *Sprengwasser*.

ac tandem Ascensus ejusdem in coelum. Imo vero, Servator, cum Hierosolymis commoraretur, in eum montem saepissime ascendit (M. 24, 3; Mc. 13, 3), et in praedium Gethsemane (de quo vide supra ad M. 26, 36), ad pedem montis occidentalem, pluries secessit, vel Bethaniam in latere orientali venit. In q. 992 sq. praeclara vitae Dominicae facta, quae in monte illo evenerunt, enumeramus singillatim.

Praecipua loca et monumenta montis Olivarum. a/ In latere occidentali hodieum ostenduntur: sepulcrum B. Mariae V., hortus Gethsemane, spelunca *agoniae*, Prophetarum sepulcra, locus ubi Jesus flevit super urbem, caverna in qua fertur Symbolum ab Apostolis compositum fuisse, sepulcrum Josaphati, monumenta Absolomi et Zachariae (haec tria ultima sunt in ima valle); b/ in summo monte locus est unde Christus in coelum ascendisse videtur; c/ ad pedem vero montis orientalem, situs Bethphages, vicus Bethania, domus Lazari etc. reperiuntur.

Nomen. Semel tantum in V. T. suo nomine *Mons Olivarum* vocatur Zach. 14, 4, alibi vero *ascensus* seu *clivus Olivarum* 2 Reg. 15, 30, vel simpliciter *Mons* *ματ' ἔξοχῃ* Neh. 8, 15, rursum *Mons qui est contra Jerusalem* 3 Reg. 11, 7 *Mons qui est ad orientem urbis* Ezech. 11, 23. In Novo autem T. nominari solet *Mons Olivarum*; apud L. vero *ter mons qui vocatur Oliveti* L. 19, 29; 21, 37; Act. 1, 12. Nomen sumpsit ab *oleis*, quae olim, praesertim in latere occidentali, frequentissimae erant (hodie paucae manent).

Situs. Jam vero, mons ille Hierosolymis vicinus est; imo, quum tantum per vallem angustissimam Josaphati, in qua alveus est Cedronis (de hoc torrente vide ad M. 26, 36), ab urbe separetur, moeniis tam propinquus est, ut a porta civitatis (sc. porta quae hodie vocatur s. *Stephani*) usque ad verticem superiorem horae quadrante perveniri possit: unde Act. 1, 12 *sabbati habens iter*, i. e. circiter 1100 metrorum (cf. *Comm. nostr. in Act.* 5^a ed.). Concinit Jos. B. 7. 5, 2, 3, dicens eum 6 stadiis ab urbe distare (stadium valet circiter 185 m.): alibi vero indicat 5 tantum stadia (*Ant.* 20, 8, 6). Tres sunt monti huic vertices, quorum septentrionalis altissimus est (820 m. *au-dessus du niveau de la mer*, cf. tab. topogr. in op. De Saulcy *Dern. jours de Jérus.*); medius vero fere aequalis est (819 m.): in hoc autem ultimo probabiliter contigit Christi Ascensio (cf. q. 990).

Altitudo. Urbi autem eminet ab oriente, ceterosque qui circa Jerusalem sunt montes altitudine superat : super alveum Cedronis extollitur 125 metris, super montem Sionis 35 m., super aram Templi (montem Moriah) 70 m. (vide op. de Saulcy). E vertice conspicitur urbs universa, imo etiam mare Mediterraneum, montes Hebal et Garizim, mare Mortuum etc. Locorum prospectus, qui ad 15 leucas circumquaque sese extendit, pulcherrimus est.

Viae. Secus verticem aquilonarem via ducebat, et hodiedum ducit, septentrionem versus in Galilaeam ; inter verticem autem medium et meridionalem iter Bethaniam, et inde Jerichuntem, pergit. Vertex ille meridionalis idem est qui vocatus fuit *Mons Offensionis* seu *Scandali*, 4 Reg. 23, 13.

EXCURSUS 41.

JESUS IN TEMPLO EST ARCA NOVI FOEDERIS.

Ad M. 21, 12.

Per praesentiam Jesu in Templo adimpletae fuerunt, et pulcherrima quidem ratione, plurimae figurae Veteris Test. Has autem didicisse jucundum erit, et utile pro intelligentia analogiae quae inter utrumque Test. existit.

Q. 1153. Arca Foederis figura fuit Christi.

1° Deus super *Arcam* praesentem se sistebat, quando super *propitiatorium* seu Arcae operculum inter Cherubim apparebat, et quasi super thronum suum sedebat (1) : apparebat autem sub figura nebulae, die Magnae Expiationis, ut constat ex Lev. 16, 2 (2). Miraculosa illa apparitio, quae in quibusdam tantum circumstantiis continebat (3), a Rabbinis vocatur **Schechina** i. e. habitatio Dei

(1) Saepissime dicitur Dominum *sedere super Cherubim*, 1 Reg. 4, 4 ; 2 Reg. 6, 3 ; 4 Reg. 19, 15 ; 1 Paral. 13, 6 ; Is. 37, 16 ; Ps. 98, 1 ; Ps. 79, 2. Pariter dicitur eum ibi *habitare* Ps. 77, 60 ; Num. 35, 34 ; ibi esse locum *habitationis gloriae* ejus, Ps. 25, 8. Ideo quoque dicitur *habitare in Sion, in Jerusalem*. Et qui in Urbem peregrinabantur ad sacrificia offerenda, dicuntur *apparere coram facie Dei* : Ex. 34, 34 ; Lev. 9, 5 ; 23, 40 ; Jud. 21, 2.

(2) Ibi Jehovah ait : *in nube apparebo super oraculum*. *Winer *Rwb.* 2. *Bundeslade* contendit apparitionem illam esse fabulam, et verba illa intelligit de fumo incensi a Summo Pontifice offerendi, de quo ib. v. 13. Sed vel ipsemet *Rosenmüller et *Knobel ad ill. l. hanc interpretationem docte refellunt.

(3) Rabbini tradunt nubem miraculosam Arcae insedissee *perpetuo*, sed hoc ita intelligendum est : quotannis, die illo quo Summus Pontifex intrabat Sanctissimum, Deus se in nebula praesentem sistebat. Id ipsum identidem faciebat quando a Pontifice consulebatur solemniter, vel in certis solemnitatibus, v. gr. in Dedicatione Templi 3 Reg. 8, 10-12.

(cf. q. 496, 120); vocatur etiam כְּבוֹד *Kabod*, δόξα, *gloria* Ex. 24, 16. Apparitio illa super Arcae operculum fere eadem est ac apparitio Jehovae in nube miraculosa quae pendebat super sacrum Tabernaculum, quaeque Israelitis in deserto viam monstrabat, Ex. 13, 21 ⁽¹⁾. Ex illa nube Jehovah interdum responsa seu oracula dabat Moysi Ex. 33, 9 sq.; Num. 12, 5; Deut. 31, 15; quemadmodum eidem loquebatur ex nube Arcae, Ex. 25, 22; Num. 7, 89; Ps. 98, 7; et postmodum ibi oracula dabat Pontificibus in certis casibus majoris momenti. Inde Arcae operculum, in quo sedebat illa nubes, nominabatur etiam *oraculum*.

Sic in Christo Deus praesens est, et ratione quidem longe veriore, longe perfectiore: non enim per *apparitionem figurativam*, identidem renovatam, praesentiam suam manifestat, sed per *incarnationem* proprie dictam permanenter nobiscum versatur (involvens tamen divinitatem suam sub involucro humanitatis, sicut nebula Deum super Arcam involvebat). Ideo Christo competit plena *gloria* deitatis (Col. 2, 8; J. 1, 14), et Simeon in primo ingressu Jesu in Templum eum proclamat *gloriam* plebis suae, Luc. 2, 32. Deinde, Deus loquitur per Christum non uni homini et identidem, sed constanter in Evang., quod est Verbum ejus, et in Ecclesia, quae est interpret ejus.

2º Sequitur ex 1º. Irreverentia contra Arcam censebatur irreverentia contra ipsum Deum: a fortiori qui peccat in Christum ejusque Ecclesiam, peccat in Deum.

3º Arca erat **centrum cultus**: ab ipsa sanctitatem suam mutuebat Templum, adeo quidem ut Templum sine Arca sit sicut corpus sine anima, vel quasi vestis sine persona. Ita Christus in Eucharistia est centrum universi cultus christiani. Obiter nota *Schechina* esse accuratissimam figuram Eucharistiae, cum hac duplici differentia quod hic habitet Deus *substantialiter* et *permanenter*, dum in *Schechina* tantum praesens esset *figurative* et *occasionaliter*. Populus Israel *carnalis* ducebatur per *sensus*; ideo *Schechina* erat apparitio *visibilis*: populus autem christianus ducitur per *fidem*, utpote

(1) Nubes illa erat *ignea* nocturno tempore, ut *lucem* spargeret viamque indicaret. Similitudinem nota cum apparitione Jehovae in rubo ardente Ex. 3, 2, et in vertice Sinai quando lex data fuit Moysi Ex. 24, 16. Sub figura *lucis* et *ignis* solet Deus designari in Scriptura: ideoque nebula divinae praesentiae super propitiatorium cogitanda est *lucida* quasi involvens *ignem*.

spiritualis ; ideo in Eucharistia Deus praesens est *invisibiliter*, sub specie panis.

4° Quum cultus Judaicus esset abolendus, in 2° Templo, quod Christus praesentia sua illustravit, absens erat Arca. Abscondita fuerat a Jeremia, et non inventa fuerat post reditum a Captivitate ; nam Sanctissimum erat vacuum, ut diximus q. 1091, et 1091bis. Hoc autem factum est per admirabilem Providentiae dispositionem ; nam destructio Arcae et postea totius Templi, sicut eversio urbis s., significat finem Judaismi : vetus Test. erat abrogandum, ut *realitas* succederet *figurae*, ut **Jesus** tamquam **Arca vera et realis** substitueretur Arcae veteri. Huc spectat prophetia Aggaei 2, 7, quae impleta fuit per praesentiam Jesu in Templo : quando enim populus videbat templum Zorobabelicum Salomonico templo longe minus splendidum esse, Aggaeus eum consolabatur nuntiando fore ut hoc 2^m templum aliquando illustraretur per praesentiam Messiae : *Ego commovebo coelum et terram..., et veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria.... Magna erit gloria domus istius novissimae plus quam primae.*

5° Arca cum tabulis legis erat testimonium materiale, et quasi signum authenticum **foederis** quod Deus concluderat cum populo Israel : sic Christus testimonium est vivens, adeoque longe melius, foederis cum populo christiano initi.

6° In propitiatorio Arcae Deus loquebatur Summo Sacerdoti : sic Christus loquitur per os Summi Pontificis, sive solius cum ipse docet *ex cathedra*, sive conjuncti cum universa Ecclesia.

7° Tandem, etiam in aedificio materiali habetur quaedam similitudo. In Templo Arca locum occupabat primarium in fundo ad latus aedificii occidentale : in Ecclesiis autem nostris pars praecipua est tabernaculum Eucharisticum (ubi Christus vere latet) et altare majus (quod repraesentat Christum), in intima aedificii parte, ad latus orientale (figura lucis ab Oriente sese expandentis).

EXCURSUS 42.

Ad M. 22, 21.

Q. 1154. HOMILIA IN « REDDITE QUAE SUNT CAES. ETC. »

Exordium. In aedificiis publicis Galliae legitur literis majoribus scriptum *Liberté, Egalité, Fraternité*, triplex mendacium cui substitui velim verba Christi vere aurea : *Reddite etc.*

Propositio et divisio. In his verbis continetur omne quod ad bonum publicum requiritur : 1° **officia**, et 2° **jura**, a quorum observantia pendet 3° **ordo et tranquillitas** in mundo.

1^m *Punctum.* **Officium** nostrum primarium et fundamentale in hoc consistit ut duae potestates in suo ordine independentes, Ecclesiastica et civilis, agnoscantur eisque obediatur. Et, quod bene notandum est, officium illud erga potestatem civilem semper proclamatum fuit in Ecclesia catholica et a veris christianis semper observatum. Sic historia testatur christianos sub Nerone rebellionem non iniisse : leges quidem impias circa idolorum cultum non observarunt, dicentes cum Apostolis *Deo obediendum potius quam hominibus* ; sed vim vi non repulerunt ; potius mortem subierunt, interim orantes pro persecutoribus et tortoribus. Haec fuit et semper erit conditio et sors christianorum, dura quidem sed nobilis. Hac in re reperitur laus nostra, honor noster, fortitudo nostra.

Transitio. Officia et jura sunt correlativa : inde 2^m punctum.

2^m *Punctum.* **Jus** summum habemus ut possimus libere *reddere Deo quae sunt Dei*, adeoque ut leges Dei et Ecclesiae sine impedimento observemus omnes et singulas.

Transitio. Si officia et jura fideliter servemus, sequetur 3^m punctum.

3^m *Punctum.* **Felicitas** et **salus** tum universae societatis quum singulorum hominum ab observatione hujus praecepti *Reddite etc.* pendent : ex ea enim, sed ex ea sola, oritur pax animae pro unoquoque homine, quemadmodum tranquillitas *ordinis* pro regno civili. Axioma est, et profundissimae quidem veritatis, in *ordine* dari aequilibrium, in aequilibrio quietem, in quiete pacem et felicitatem.

Peroratio. En doctrinam Evangelii admirabilem, qua stabilitur ab una parte **officium** nostrum gravissimum, et ab altera parte **jus** nostrum pretiosissimum : si haec doctrina regnaret in mundo, quanta mala averterentur ! Faxit Deus ! Amen, fiat !

EXCURSUS 43.

DE INIMICITIIS CONTRA JESUM PAULATIM INGRAVESCENTIBUS.

Ad M. 26, 2.

***Q. 1155.** Quomodo et ob quas rationes excitatae fuerunt, et paulatim increverunt, inimicitiae plurimorum Judaeorum adversus Jesum ?

Resp. Sensa irae et ultionis primum excitata fuerunt inter Nazarethanos, quando Christus declaravit nullum prophetam in patria acceptum esse : tunc enim L. 4, 28, *repleti sunt omnes in synagoga ira haec audientes. Et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem : et duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat aedificata, ut praecipitarent eum.*

Deinde, cum languidum ad piscinam Bethesda, in urbe Jerusalem, sanitati restituisset, ei dicens : *Tolle grabatum tuum, et ambula* J. 5, 8, addit Evangelista 1b. 16 : *Propterea persequiebantur Judaei* (sc. principes Judaeorum, synedristae) *Jesum, quia haec faciebat in sabbato. Jesus autem respondit eis : Pater meus usque modo operatur, et ego operor* ⁽¹⁾. *Propterea ergo magis quaerebant eum Judaei interficere : quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo.*

Paulo post, cum manum aridam in Capharnaum die sabbati sanasset (q. 383), *Pharisaei... cum Herodianis consilium faciebant adversus eum quomodo eum perderent* : Mc. 3, 6.

Inimicitiae contra Jesum causa fuerunt quare Pharisei et Scribae (M. 12, 38 ; L. 11, 16, 29), atque alias Pharisei et Sadducaei (M. 16, 1 ; Mc. 8, 11), tentarent eum, signum de coelo ab illo petentes.

(1) Haec est Christi ratiocinatio : requies, in quam ingressus est Deus post sex dies creationis, et in cujus memoriam instituta est requies sabbati, non solvitur aut imminuitur per hoc quod Deus varia opera perpetuo efficiat, mundum conservando et gubernando : ego autem, qui unam eandemque naturam ac Deus, Pater meus, habeo, cum ipso operor, et sine ulla quidem intermissione, etiam in sabbatis : ergo requiem sabbati haudquaquam perfringo, quando opera quaedam, v. gr. infirmorum sanationem, in terris facio, siquidem longe plura et majora in coelis cum Deo assidue perficio.

Quo latius sese extendebat fama Jesu, eo magis invalescebat odium in ipsum, adeo quidem ut, cum Hierosolymam ad dies festos Scenopegiae seu Tabernaculorum ire vellet, secreto id facere coactus fuerit, J. 7, 8-10. Medio tamen festo, nempe quarto die infra octavam, stetit in templo docens, et quidam cives dicebant J. ib. 25 *Nonne hic est quem quaerunt interficere? Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt.* Ex his verbis colligimus, eo jam tempore procures gentis adeo firmum iniisse consilium occidendi Jesum, ut ejus notitia in populum irrepsisset. Paucis interpositis Evangelista pergit, v. 30 : *Quaerebant eum apprehendere : et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus.* Igitur directa et expressa Dei voluntas sola impediēbat quominus Salvator jam tunc comprehenderetur. Quomodo autem cogitata perficere vellent, statim explicatur v. 32 : *Miserunt principes et Pharisei ministros* (sc. Synedrii ministros) *ut apprehenderent eum.* Quod rursum fecerunt ultimo die ejusdem festi Tabernaculorum (v. 37, 45) : et cum soli redirent apparitores, et interrogarentur quare Jesum non adducerent, *responderunt : Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo* (v. 46).

Haud diu post, quando Jesus in templo docens suam cum Patre aequalitatem suamque aeternitatem asseruit, hisce verbis inter alia *Antequam Abraham fieret, ego sum*, Judaei (puta praesertim Scribae et Pharisei, alique ejus adversarii) *tulerunt lapides* (erant enim ibi, in atrio templi, acervi lapidum ad instaurandum aedificium), *ut jacerent in eum* J. 8, 59. Deinde festo die Encaeniorum J. 10, 22-39, simile quid ei accidit, postquam Judaeis dixerat *Ego et Pater unum sumus*. Hujusmodi autem tumultuosi plebis impetus longe diversi sunt a juridica illa oppugnatione, cui postmodum succubuit Salvator, quaeque praesertim a Synedrii iudicibus consulto et matura deliberatione excogitata fuit. Obiter animadvertimus hujusmodi impetus a turba tumultuante facti plura referri exempla, tum in N. T. (vide supra q. 572 in nota marg.), tum in V. Test., ut Ex. 17, 4 ; 1 Reg. 30, 6 ; 2 Par. 24, 21 ; 2 Mach. 1, 16.

Porro, quum in territorio Herodis Antipae (in Galilaea vel Peraea) versaretur, Pharisei suaserunt ei ut inde abiret, dicentes L. 13, 31 : *Herodes vult te occidere.* Certe hostilis erat eorum mens :

vel cupiebant Jesum magis magisque populo gratum a se remove; vel clam missi erant ab ipso Herode, qui timebat ne in ditione sua tumultus excitaretur a turba ad Jesum confluente. In respondendo Jesus aperte significavit se Jerosolymis brevi occidendum esse v. 33.

Invidia autem magnatum summopere increvit per splendidissimum omniumque maximum miraculum, quod fecit Jesus cum Lazaro vitam reddidit: ideo statuerunt quam primum perficere consilium, quod diu antea inierant, occidendi Jesum. Quamobrem Synedrium magnum congregaverunt J. 11, 47, ut deliberarent quomodo ipsum de medio tollerent (1^s synedrii conventus adversus Jesum): Si, aiunt, *dimittimus eum sic, omnes credent in eum: et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem* (1). Caiphas, Pontifex illius anni, dixit: *Expedi... ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat*; hisque verbis, addit Evangelista, inscius praedixit Jesum pro gente morituum esse. Deinceps Salvator *jam non in palam ambulabat apud Judaeos* v. 54.

Sed diu sese abscondere noluit, quum proximum esset Pascha J. 11, 55, illud nempe quo mors ipsi subeunda erat. Ideo in urbem proficiscitur L. 19, 28. Ejus adversarii eum venturum esse sperabant, et J. 11, 56 *dederant... mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicat, ut apprehendant eum*.

Quando jam erat Bethaniae, prope Jerusalem, in domo Simonis Leprosi, Maria pedes ejus unguento pretiosissimo unxit, qua occasione aperte murmuravit Judas proditor: ibi etiam adventus Jesu vulgo innotuit. Etenim palam se ostendit Salvator, imo vero postridie ingressum triumphalem in Urbem fecit. Nullo certe negotio intelligimus inimicos ejus incredibili irae atque invidiae affectu ea de causa commotos fuisse: nihil profecto mirum, si *indignati* fuerint M. 21, 15, atque ad invicem cum stomacho dixerint J. 12, 19: *Videtis quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abiit*. In magna erant isti dubitatione, nam L. 19, 47 *quaerebant illum perdere: et non inveniabant quid facerent illi*. *Omnis enim populus suspensus erat (prae admiratione, ut colligitur ex loco parall. Mc. 11, 18), audiens illum*.

(1) « Temporalia perdere timuerunt, ait s. Aug. *Tract. 49 in Joan. 11, 48, et vitam aeternam non cogitaverunt, ac sic utrumque amiserunt.* » Et re quidem vera, a. 70 Romani Tito duce *tulerunt eis et locum et gentem*

Majore quam antea furore et ulciscendi se acriore cupiditate contra ipsum exarserunt, cum in parabola de vinitoribus (M. 21, 33 sqq., Mc. 12, 1 sqq.; L. 20, 9 sqq.) Dominus locutus fuisset de consilio quod inierant ipsum occidendi, illudque satis aperte coram populo declarasset: *quaerebant mittere in illum manus illa hora, et (sed) timuerunt populum* L. 20, 19. Igitur perrexit Jesus quotidie docere in Templo, ubi adversarios omnes vicissim pudore suffudit eisque os occlusit.

Tandem, eodem in loco dedita opera Scribarum Phariseorum-que simulationem et inanem ostentationem coram omnibus detexit eisque acerbissime exprobravit M. 23, 1-39: quam ob causam ira istorum et odium ad culmen pervenerunt, et synedrium contra eum iterum convocarunt: de quo videsis ad M. 26, 3.

EXCURSUS 44.

Ad M. 26, 34.

VIS ET SYMBOLUM IN NUMERO TRES.

Q. 1156. *Tres* perfectionem indicat et plenitudinem actionis, quemadmodum *septem*, q. 1132: inde proverbium *Omne trinum perfectum*, et *Funiculus triplex difficile rumpitur*, Eccle. 4, 12.

Sic Jesus *ter* tentatus fuit in deserto, *ter* oravit in horto Oliv., et ibi Apostolos *ter* monuit ad orationem. *Ter* petiit a Petro *Diligis me*, sicut Petrus *ter* Christum negaverat. Jussit ut peccator post *triplicem* monitionem excommunicaretur. Totam sanctitatem ad *tres* virtutes revocavit, q. 239, earumque figuram videre possumus in *tribus* Magorumdonis, sc. in thure figuram orationis, in auro eleemosynae, et in myrrha jejunii seu mortificationis. Ergo *tria* sunt bonorum operum genera, unde *tria* consilia Evangelica, et *tria* vota status religiosi: quibus respondent *tres* concupiscentiae, et *tres* hostes spirituales, q. 154.

Christus distinguit *tres* malitiae gradus in verbis contra proximum, et *tres* poenarum gradus: M. 18, 15. Pariter ponit *triplex* solum malum pro semine, sc. in platea, in rupe et in spinis, igitur *tres* classes hominum male dispositorum: M. 13, 4. E contrario

triplicem meritorum coronam indicat per fructum *trigesimum*, *sexagesimum* et *centesimum* ⁽¹⁾.

Tres mortuos resuscitavit. *Tres* Apostolos praelegit ceteris. Saepe praedixit se resurrecturum die *tertia* : ergo *tribus* diebus mansit in sepulcro, sicut Jonas in pisce, q. 395.

Triplex inscriptio in cruce refert *omnes* linguas praecipuas istius aetatis, et simul *omnes* populorum virtutes praecipuas, sc. lingua *latina* signat potentiam (in populo Romano), *graeca* philosophiam seu sapientiam (in populo graeco), et *hebraea* religionem (in populo hebraeo, qui solus verum Deum colebat) : haec tria respondent *triplici* hominis facultati, nam *in voluntate* sedet vera pietas seu religio.

Haec ex Evang. : adde Act. 10, 16 vas de coelo *ter* demissum ; 2 Cor. 12, 8 Paulus *ter* Dominum rogat ut discedat tentatio. 2 Cor. 11, 25 *ter* virgis caesus fuit, *ter* naufragium fecit. 1 Cor. 13, 13 *tres* distinguuntur virtutes theologales, fides, spes et charitas. Paulus raptus in *tertium* coelum 2 Cor. 12, 2 : ergo *triplex* coelum : aereum, stellatum et empyreum seu coelum proprie dictum. Phil. 2, 10 creaturae dividuntur in *tres* classes, *coelestium*, *terrestrium* et *infernorum* (confer divisionem in Ecclesiam triumphantem, militantem et patientem). In Apoc. 4, 8 et Is. 6, 3 *trisagion* specialiter Deo tribuitur.

Quaedam ex vet. Test. *Ter* in anno Judaei debebant apparere coram Domino, in festis Paschatis, Pentec. et Tabernaculorum. — Fletus et jejunium per *triduum*, 2 Mach. 13, 12. — Samuel *ter* vocatur a Deo, 1 Reg. 3, 8. — *Tria* atria in Templo, *tria* objecta sacra in Sancto etc.

Alia. In homine *tria* : natura, gratia et gloria. — *Triplex* actionum genus : cogitationes, verba et opera. — *Tres* classes in pietate : incipientes, progredientes et perfecti. — *Triplex* gradus in peccatis : mere internum, opere consummatum, et consuetudo mala : quod s. Aug. refert ad *tres* mortuos a Jesu suscitatos. — *Triplex* aureola in Sanctis : martyrurum, virginum et doctorum.

Tres aetates : sub vet. Test., epocha Christiana et seculum futurum. Vel alio sub respectu : sub lege naturali, sub lege Mosaica, et sub lege gratiae.

(1) Corona *triplex* seu *tiara* (*triregno*), summi Pontificis indicat *plenitudinem* potestatis, sc. *temporalis*, *spiritualis* seu *ecclesiasticae* in foro externo, et *divinae* in foro interno.

Creatura *triplex* : mere spiritualis, seu Angeli ; partim spiritualis et partim corporalis, sc. homines ; corporalis tantum seu irrationalis.

In creatura mere corporali *triplex* genus : animalia (existunt, vivunt et discernunt), vegetalia (existunt et vivunt), et mineralia (existunt tantum). Aliis verbis bestiae, plantae et lapides.

Animalia juxta Scripturam distinguuntur *tripliciter* : aves coelorum, pisces maris et quidquid movetur in terra. Pariter animalia quae moventur in terra *tripliciter* distinguuntur in Script. : oves et boves seu animalia domestica, ferae seu bestiae agrestes, et serpentes (quidquid reptat in terra, vermes etc.).

NOTA.

Vis mystica numeri tres perfectissime invenitur in ss. Trinitate et in ejusdem imagine aut vestigiis in creaturis. Admirabilia plane sunt quae post s. Bonav. *Itiner. mentis ad Deum* hic afferre possemus : sed haec extra campum nostri Commentarii nos nimium perducerent. Lectorem curiosum amandamus ad librum : *De exemplarismo divino, seu doctrina de trino Ordine exemplari et de trino rerum omnium ordine exemplato*, auctore P. Dubois C. SS. Redempt., Tornaci 1898.

EXCURSUS 45.

Refertur ad q. 697.

CONCIONES IN CRUCIATUS DOMINI GENERATIM SPECTATOS.

Q. 1157. INFORMATIO I.

Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum... habeat vitam aeternam J. 3, 16.

1° **Quis** passus est? *Filius Dei Unigenitus*, mundi opifex rectorque supremus, Dominus dominantium.

2° **Quid** passus est? *Datus* seu traditus in necem acerbissimam : *exaltatus fuit* in crucem, *sicut serpens in deserto*, J. ib. v. 14. Tam atrox et inhumana fuit illa mors, tanta quoque eam praecesserunt tormenta, praesertim animum cruciarunt angores et moerores tam crudeles tamque intimi (*souffrances morales mille fois plus cruelles que*

les douleurs physiques), ut asserere non dubitemus: Christum **maiores** sustulisse **cruciatus quam omnes simul martyres** passi umquam fuerint ⁽¹⁾.

3° **Pro quibus?** Pro *mundo* (*dilexit mundum*), i. e. pro nobis servis (utpote ab eo creatis), imo inimicis ejus.

4° **Quem in finem?** (cf. supra q. 899) *Ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam*. Jam vero, ad hoc consequendum tria praesertim in Passione effecit, quae tres ejus fines praecipui dici possunt:

a/ **Peccata mundi expiavit**: *Ecce Agnus Dei, qui tollit etc.*

b/ Sed per unicum actum omnia peccata expiare potuisset: ideo et alium praeter illum finem habuit, nempe ut infinitam suam **charitatem** erga homines **demonstraret**, eorumque mutuam excitaret dilectionem.

c/ Tandem tertio, voluit insuper praelarissimum nobis **exemplum** dare. Nempe a/ suo exemplo docuit nos oportere ut multa toleremus adversa: debemus *compati*, si velimus *conglorificari*. b/ Docuit etiam modum patiendi, sc. sponte et sua voluntate, sine querela, cum fortitudine animi, recto mentis consilio etc. c/ Praeter patientiam, de qua modo dixi, multas docuit nos virtutes: v. gr. humilitatem, mansuetudinem, injuriarum condonationem, pium precationis officium.

Jam vero, ut finem illum triplicem, quem Christus coram oculis habuit, assequamur, proinde ut a/ peccata nostra expientur, ut b/ dilectionem Jesu probe cognoscentes ipsum vicissim amemus, utque tandem c/ exempla quae nobis inter cruciatus dedit, fideliter imitari possimus: quid facto opus? Nihil sane aptius, nihilque utilius, quam omnia et singula quae ad ejus tormenta ac necem spectant, grata recordatione recolere atque assidue meditari.

(1) Hoc, ut nobis videtur, **ex doctrina s. Th.** 3, 46, 6, erui potest. Quum enim Doctor ille demonstrat dolores Christi fuisse *maiores omnibus doloribus*, inter varias rationes etiam hanc affert: « Magnitudo doloris Christi patientis potest considerari ex hoc quod passio illa et dolor a Christo fuerunt assumpta voluntarie, propter finem liberationis hominum a peccato: et ideo « *tantam quantitatem* doloris assumpsit, *quae esset proportionata* magnitudini fructus qui inde « *sequebatur*... Christus (pergit ad 6^{am}) voluit genus humanum a peccatis liberare, non sola potestate, « *sed etiam justitia*. Et ideo non solum attendit quantam virtutem dolor ejus haberet ex Divinitate « *unita*, sed etiam *quantum* dolor ejus *sufficeret* secundum humanam naturam *ad tantam satisfactio-* « *nem*. » Jam vero, vis doloris, expiationi omnium peccatorum aequalis, omnes omnium mortalium cruciatus longe superare debuit. — Quomodo autem summi illi dolores possibiles essent in Christo, ejus anima, propter unionem hypostaticam, divino gaudio semper perfusa erat, diximus supra q. 806.

Q. 1157bis. INFORMATIO II.

Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis J. 15, 13 : multo magis si id faciat pro inimicis (cf. Rom. 5, 6 et seq.).

Christus in cruciatibus et exitu **majorem** exhibuit **charitatem**, quam in omnibus aliis vitae fatibus et actibus. Antea quidem, 1° largitus fuerat doctrinae coelestis thesaurum ; 2° miracula innumera fecerat, cum caecis visum, surdis auditum etc. tribueret ; 3° dederat quoque omnium exempla virtutum : tunc autem, praeter 1° majora sanctitatis specimina, praeter 2° nova quaedam miracula, 3° se ipse totum sub specie panis et vini in Sacra Coena tradidit nobis ; 4° ultimam sanguinis guttulam ex amore erga nos effudit ; 5° matrem suam nobis in cruce *quasi* legavit, cum eam Joanni commendavit ; 6° tandem, remissionem peccatorum, vitam gratiae et jus ad coelestem gloriam concessit.

Merito igitur s. Leo *De pass.* 8 : « Crux Jesu, ait, omnium fons » benedictionum, omnium est causa gratiarum : per quam credentibus datur **virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.** » Nota haec tria, quorum fons est crux Jesu.

Q. 1158. INFORMATIO III.

Nisi granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum affert J. 12, 24.

Quinam sunt ergo praecipui **fructus**, quos Christi mors attulit ?

1° **Mundum redemit**, homines cum Deo reconcilians, viamque ad coelestem patriam aperuit.

2° **Novam fundavit religionem**, quae mirabilem rerum omnium in universo terrarum orbe commutationem atque instaurationem perfecit : quod ut melius intelligatur, statum et conditionem a/ societatis, b/ familiae et c/ singulorum hominum, quales erant cum falsorum numinum cultus dominaretur, cum praesenti regnorum christianorum perfectione et humanitate conferre juvabit.

3° **Mortem devicit**, ejusque terrores removit ; imo vero ostendit in ea transitum esse ad vitam meliorem, adeo ut qui vivant in

Christo, exclamare possint cum s. Paulo : *Cupio dissolvi et esse cum Christo.*

Quod autem attinet ad hunc 3^m fructum, juvat notare : unum esse quod prae omnibus exoptare debeamus, nempe ex hac vita sancte decedere ; jam vero illud per merita et exempla Christi patientis et morientis obtinere possumus. Ideo crux Salvatoris cathedra est doctoris, ex qua discimus qua ratione vivamus oporteat, **ut** quondam **moriatur feliciter**. Certe horrendum quid mors est ac terrore plenum, sed iis tantum qui Jesum in cruce occidentem contempserint.

Q. 1159. INFORMATIO IV.

Praedicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis... Dei virtutem et Dei sapientiam 1 Cor. 1, 23.

Nostris etiam diebus Christus patiens 1° **stultitia** est impiis (quippe qui eum irrideant), 2° **scandalum** christianis modicae fidei ; sed 3° nobis **virtus** est et sapientia Dei ; Deus enim tria sua attributa, sc. a/ potentiam, b/ sapientiam, c/ bonitatemque in tormentis et caede Christi ostendit : nempe

a/ **Potentiam** in *effectu* : per crucem redemptus fuit terrarum orbis ;

b/ **Sapientiam** in *modo* : omnes verae sapientiae virtutes inter cruciatus coluit Christus ;

c/ Tandem **bonitatem** in *causa movente et fine* : passus enim est ex amore erga nos, ut nos felices redderet.

Q. 1160. INFORMATIO V.

Non judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum et hunc crucifixum 1 Cor. 2, 2.

Merito quidem ita loquitur Apostolus, nam Christus patiens nos

1° **Docet**,

2° **Corroborat**,

3° **Solat**ur et

4° Tandem **salvat**.

Aliis verbis, est 1° **lux** mentis, 2° **robur** voluntatis, 3° cordis **solatium**, et 4° animae **salus**.

Vel cum s. Leone *De Pass.* 8 : « Crux tua, ait, omnium fons

« benedictionum, omnium est causa gratiarum : per quam credentibus datur [supple, *lumen* de tenebris] *virtus* de infirmitate, *gloria* de opprobrio, *vita* de morte. »

1° Nos **docet** praesertim ea quae spectant ad fidem, quum divinitatem suam, qua fides nostra continetur et innititur, multis demonstret argumentis. Talia sunt miracula, nec parva nec pauca, quae in horto et in morte Jesu patrata sunt. S. Aug. (ap. Migne V, 1436) : « Lucerna, ait, in candelabro lucens, Christus in cruce pendens. » Igitur crux Domini *luce* refulget splendidissima : ad hanc lucem nos convertamus, sicut plantae in ordine naturae lucem solis sequuntur.

2° Nos *confirmat* et **corroborat** in sanctitate, per tot tantaque virtutum exempla quae supremo et luctuoso vitae die dedit nobis. Crux *fornax* est *amoris* : in ea enim flammescit *ignis* divinae caritatis : ad eam accedamus, ut eodem igne cor nostrum accendatur.

3° Nos **solatur** in miseriis et angustiis vitae hujus : socius in poena solatium magnum. Cor Jesu in cruce vulneratum praebet nobis *asylum* securum contra omnes casus adversos.

4° **Salvat** nos, a/ per merita quae et patiundo et moriendo nobis acquisivit, b/ per gratias abundantissimas quas pia hujus historiae recordatio nobis obtinet, v. gr. excitando in nobis *spem* et *charitatem*. Crux Domini *lignum* est *vitae* cujus fructus sanat venenum pomi noxialis. Est etiam « Altare verum, ubi sanguis immaculati « agni antiquae praevaricationis pacta delebat (s. Leo, *De Pass.* 4) . » Unde proverbium : *Mors unius, omnium vita !*

INFORMATIO VI.

Vide conciones de imagine Christi crucifixi, in Excursu 52.

Q. 1161. INFORMATIO VII.

Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus 1 Petr. 2, 21.

Christus, cum summos sustinuit dolores, exemplar fuit perfectissimum omnium virtutum. Etenim virtutes ad tres *theologicas* et quatuor *cardinales* reducuntur omnes : atqui Christus tunc docuit nos

1° **Fidem** in Deum : quis, cedo, non crederet ei qui testimonium suo sigillavit sanguine ?

2° **Spem** in Deum : quis non confideret in eo qui pro salute nostra mortem crucis subiit ?

3° **Caritatem** in Deum : quis demum illum, qui vitam pro nobis dedit, non amaret ?

4° **Prudentiam**, v. gr. in responsis coram synedrio et coram Pilato.

5° **Justitiam**, v. gr. debita nostra secundum omnem juris justitiaeque severitatem solvens, et morte vicaria poenam mortis pro nobis sufferens.

6° **Fortitudinem**, obviam eundo inimicis in horto, tormenta inaudita sine querela sustinendo, etc.

7° **Temperantiam**, v. gr. cum vinum myrrhatum ebibere noluit sed tantum gustavit, sitimque in cruce passus est vehementissimam : famem etiam perferre debuit, cum nihil cibi accepisse videatur post Coenam vespere praecedente factam.

Q. 1162. INFORMATIO VIII.

Aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta; atque in dextra sedis Dei sedet Hebr. 12, 2.

Aspiciamus per assiduam meditationem, et videbimus hinc quidem Christi **ignominias** incredibiles, illinc vero ejusdem **gloriam** summamque honoris et potestatis excellentiam ei collatam : *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis : propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen* etc.

Q. 1163. INFORMATIO IX.

Si compatimur, ut et conglorificemur Rom. 8, 17.

1° Pati sors est communis omnium : vita enim nostra multis repletur miseriis, praesertim cum sancte vivere Deoque placere contendimus : *omnes enim qui volunt pie vivere, persecutionem patientur*. Quamobrem unica est coelorum via, sc. regia crucis via.

2° Pati tamen repugnat, et vehementer quidem, naturae humanae ; nae, difficilius nihil est, nihil magis arduum : *Fortia agere*, ait quis, *Romanum est ; christianum vero fortia pati*. Si nobismet ipsi essemus relictis, animo certe deficeremus.

3° Quid igitur in re tanti laboris nos et sustinebit et corroborabit? Nihil aliud quam Christi gratia et Christi exemplum ; aliis verbis, cruciatus et exitus Christi nobis accommodati, imo vero in nobis continuati et renovati. « Passio enim Domini, ait s. Leo *De Pass.* « 19, usque ad finem producituri mundi ; et sicut in sanctis suis « ipse diligitur, et in pauperibus ipse pascitur, ipse vestitur : ita « in omnibus, qui pro justitia adversa tolerant, ipse compatitur. »

Debemus itaque **cum Christo pati**; quod si peragamus, certo vincemus, *et cum ipso quondam glorificabimur.*

Jam vero, *pati cum Christo*, est

a/ Pati **in ipso**, ipsi per gratiam sanctificantem conjuncti, atque ejus freti auxilio ;

b/ Pati **pro ipso**, mentem nostram ad finem supernaturalem convertentes ;

c/ Pati **sicut ipse**, ejus exempla sequendo. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, tollat crucem suam et sequatur me.*

Inde colligimus meditationem Passionis Dominicae multum nobis prodesse ad hoc ut crucem nostram tollere Jesuque vestigiis fideliter inhaerere discamus ; verbo, ut discamus *compati*, in hunc finem *ut et conglorificemur.*

Q. 1164. INFORMATIO X.

1° Nihil **communius**, 2° nihil tamen **difficilius**, sed 3° nihil etiam **utilius** magisque meritorium est quam *pati*.

Ideo nihil 1° saepius, 2° fortius et instantius docuit Servator, non solum a/ verbis, verum praesertim b/ exemplis.

Christum adeamus patientem, ut id quo nihil magis necessarium sit ab eo doceamur.

Q. 1165. INFORMATIO XI.

Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam (urbis Jerusalem, nempe in Calvariae loco) *passus est. Exeamus igitur ad eum* (meditatione et imitatione) *extra castra* (mente et corde egredientes e mundo maligno), *improperium ejus portantes*, i. e. pro ipso et cum ipso patientes, **crucem** ejus **portantes**, sicut Simon Cyrenaeus. Hebr. 13, 12 et 13.

Q. 1166. INFORMATIO XII.

Accessistis... ad Testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Videte ergo ne recusetis loquentem etc. Hebr. 12, 24.

Vox habetur in sanguine, vox magna, late personans, vox clamans; et vox quidem terribilis in sanguine Abel, sed in sanguine Christi dulcissima.

Vox autem sanguinis clamat in coelum, ut Deum vel ad iram excitet, vel ad misericordiam moveat. Ideoque ad vocem illam vel poena vel gratia descendit de coelis. Jam vero, in sanguine Christi vox est gratiae summae. Etenim omnia expiat peccata, mundum universum Deo reconciliat, novumque foedus sancit.

Sanguis enim Christi 1° lavat, 2° conglutinat, et 3° consecrat. Verumtamen, si quis spernat illum sanguinem, 1° polluitur, 2° profugus a Deo divellitur, et 3° exsecrationi divinae obnoxius fit, sicut accidit Caino.

Ergo videte ne recusetis loquentem, etc.

Q. 1167. INFORMATIO XIII.

O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte si est dolor sicut dolor meus. Lament. Jer. 1, 12 (1).

Dolor Jesu patientis et morientis talis fuit, ut nullus ei comparari possit, sub quacumque consideretur ratione, nimirum quod attinet

1° Ad **vim** ejus : *Magna est velut mare contritio tua*, Lam. 2, 31.

2° Ad **finem** ob quem susceptus fuit ;

3° Ad **modum** quo toleratus fuit, et

4° Tandem ad **efficientiam** ejus.

Aliis verbis, dolor fuit 1° acerbissimus, in animo et in corpore ; 2° amore plenissimus, sponte ac libentissime susceptus : oblati est Christus quia ipse voluit ; 3° Sanctissimus, utpote exemplar virtutum perfectissimum, sc. summa cum patientia, fortitudine etc. toleratus. 4° Saluberrimus et efficientissimus, quo peccata omnia fuerunt expiata etc.

(1) Verba Jeremiae in sensu literaliter referuntur ad cladem Jerosolymae ob iniquitates ejus illatam, scil. a Nabuchodonosore : urbs autem illa impia et scelesti figuram gerit humani generis peccatis onusti, et proinde figuram ipsius Christi peccata mundi in cruce expiantis. Ideo Ecclesia, in officio Hebdomadae, Lamentationes Jeremiae Jesu patienti accommodat legitime, Cf. Allioli, in praef. ad Lament.

Quae quum ita sint, merito clamamus cum propheta : *Attendite et videte*, acerbissimum Christi fatum assidue meditamini, o vos omnes, qui transitis per viam in hac lacrymarum valle, ut summae felicitatis patriam petatis : *attendite et videte*, o peccatores, ut, Christo condolentes, convertamini ad vitam meliorem ; *attendite et videte*, o christiani tepidi, ut per Christi exempla mentis fervorem iterum accendatis ; *attendite et videte*, o animae piae et sanctae, vos sponsae fideles, quae tenerioribus amoris sensibus in Jesum affectae estis ; videte sponsum sanguine rubicundum ; videte cor ejus amore flagrans, quod saevo est vulnere apertum ; intrate in illud, ut in pietate, in fidelitate, et in sanctitate quotidie majore, ibi habitetis.

Q. 1168. INFORMATIO XIV.

Non habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris : tentatum autem per omnia (praesertim ultimo atque acerbissimo vitae die) *pro similitudine absque peccato* Hebr. 4, 15.

Igitur, pia recordatio Christi patientis et morientis aptissima via et ratio est, qua in nobis, miseris peccatoribus, plenam perfectamque excitemus **fiduciam**. Hujus autem fiduciae amissio, quae haud adeo rara est inter homines christianos, maximum saepe conversionis obstaculum dicenda est.

Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae (ad crucem Domini), *ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno* (ib. 16).

Q. 1169. INFORMATIO XV.

Et ego, si (i. e. quando) *exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum*, J. 12, 32. S. Bern. *Sermo de pass. Domini* : « In passione, « ait, tria specialiter convenit intueri : **opus, modum, causam**. « Nam in *opere* quidem patientia, in *modo* humilitas, in *causa* « charitas commendatur... Patientia nempe singularis..., humilitas « admirabilis..., charitas inaestimabilis. » Ergo Christus patiens, **trahit** patientia, **trahit** humilitate, sed charitate praesertim **trahit**.

Possumus etiam tria illa sequenti modo exponere : consideremus

1° **Opus** : quid Jesus passus sit ;

2° **Modum** : quomodo passus sit, qua humilitate, mansuetudine, patientia, fortitudine etc.

3° **Causam** : quare passus sit, a/ ob quam *rationem*, et b/ quem in *finem*. Nempe a/ ex amore, ex solo amore, ex amore infinito erga nos (*ratio impellens*) ; et b/ ut nos a diro sed justo cruciatu liberaret, nimirum a poena mortis aeternae (*finis*). Vice nostra passus est, ut nos summo quondam frueremur gaudio.

EXCURSUS 46.

Refertur ad q. 774.

PASCHA JUDAEORUM INCIDITNE IN DIEM MORTIS CHRISTI?

Q. 1170. Quaeritur an Christus ultimum Pascha eodem vespere quo ceteri Judaei celebraverit ?

R. Auctorum sententiae, quod attinet ad hanc quaestionem vere intricatam, ad duas revocari possunt omnes : quas nunc breviter exponemus, cum praecipuis utrimque argumentis.

Prior sententia : non eadem die.

Eus. *De sol. Pasch.* 12 ; s. Chrys. *in M. hom.* 84 ; s. Epiph. ap. Migne 42, 982 ; Jans. Gand. *Conc. Ev.* 128 ; Mald. *in M.* 26, 2 ; Estius *in J.* 18, 28 ; Petav. *De doct. temp.* 12, 15 ; Nat. Alex. *Diss.* 2 in sec. 11 et 12 ; Danko *Hist. rev. N. T.* ; Knab. *in M.* 26, 17 etc., opinantur Judaeos vel saltem Jerosolymitanos, non eodem vespere quo Jesum, sed postridie, agnum Paschalem comedisse.

Argumenta.

Praeter argumentum 1^m in quaest. 774 adductum, alia afferunt sequentia.

2° *Ante diem festum Paschae, sciens Jesus quia venit hora ejus*, J. 13, 1.

3° *Erat autem parasceve Paschae...*, et dicit Judaeis : *Ecce rex vester* J. 19, 14 : ergo erat pridie Paschatis.

4° Quomodo sacerdotes totum mane diei festi in nece Jesu procuranda transigere potuerunt, quum in templo plebis sacrificia offerre deberent ?

5° Saltem licitum eis non fuisset causam judicalem agere, aut reum comprehendere.

6° Simon Cyrenaeus, cui crux Jesu imposita fuit, dicitur venisse DE VILLA, potius *απο αγρου, de agro*, ubi verisimiliter laboraverat; quod certe non fecisset, si festus dies jam inchoatus fuisset: vel (Knab.) venit in urbem circa meridiem, certe ut Pascha celebraret, ergo ut vespere agnum ederet et postridie adesset sacrificiis in Templo.

7° Mos erat ut unus liberaretur *εν τη Πασχα*, certe opportuno tempore ut Coenam in memoriam liberationis institutam celebraret et solemnitatibus Paschalibus praesens esset, ergo pridie.

8° Neque Joseph ab Arim. sindonem emere potuisset, neque Judas ea quae solemniis sacris necessaria erant, J. 13, 29.

9° Mulieres *paraverunt aromata* 23, 56, *et sabbato quieverunt*: ista parare die festo prohibitum erat, quia non spectabat ad cibos, Ex. 12, 16.

10° Festinatio in sepeliendo Jesu adhibita fuit, ut opus illud perficeretur ante occasum solis, quo tempore incipiebat festum Paschatis.

11° Dies sabbati vocatur J. 19, 31 *magnus*, certe quia in Pascha incidebat.

12° Nec objiciendum Apostolos in hac hypothesis agnum rite in Templo immolatum obtinere non potuisse: nam, aiunt, haud certum est omnes agnos debuisse mactari in Templo: tot millia erant, ut tam breve tempus a lege statutum non suffecisset. Sic Jos. B. 7. 6, 9, 3 narrat spatio 2 horarum 256,000 agnos mactatos fuisse, ergo singulis *minutis* plus quam 2100, quod sane in atrio Templi fieri non potuit. Allioli autem in *Allerth.* dicit Apostolos facile sibi procurasse agnum in Templo mactatum, quia quilibet poterat omni die in Templo immolare agnum tamquam *sacrificium pacificum*, quem deinde domi manducaret.

13° Tandem, Judaei expresse statuerant *Non in die festo* M. 26, 5.

Ex illis omnibus argumentis concludunt, Judaeos, vel saltem Jerosolymitanos, isto anno Pascha die sabbati celebrasse. ⁽¹⁾

(1) Hoc admissio, *Pentecoste* (50us dies numeratus a 2^a die Paschatis inclusive) erat dies *Dominica*, quod concinit cum vetusta Ecclesiae traditione. Si Judaei die Veneris Pascha celebraverint, sicut Jesus (ut tenet altera sententia), *Pentecoste* incidit in sabbatum; nisi dicamus *isto anno* 50um diem numeratum fuisse a 3^a die Paschae, quia 2us dies erat sabbatum, et proinde falx in segetes missa fuit

Quaedam corollaria hujus sentitiae.

Q. II71. Sed quaeritur quomodo factum sit ut Christus pridie ritus Paschales coluerit : num forte diem lege definitum neglexit, aut eum praevertere ausus fuit ?

Varias adducemus opiniones easque breviter dijudicabimus.

1° Secundum opinionem Perr. *Prael.*, de Euch. n. 339, Jesus Pascha legitime celebravit ad occasum diei 13 Nisan, ergo in primis vespers diei 14. Sed sensus obvius Scripturae, ubi de Paschate (v. gr. Ex. 12), et constans Judaeorum traditio (cf. Jos. B. 7. 6, 9, 3) docent in fine diei 14 id faciendum esse.

2° Ad. Maier putat Jesum, ob praecognitam mortem, Judaeorum festum diem anticipasse. At vero, discipuli, qui instantem mortem Jesu ignorabant, primi quaerunt : *Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?* cogitantes sane illo die ab omnibus celebratum iri Pascha.

3° Alii dicunt Jesum sua legitima auctoritate dispensasse quoad diem. Sed scandalizasset Judaeos, qui nihil sciebant de hujusmodi dispensatione. Saltem M., qui pro Judaeis scribebat, hoc indicare debuisset. Deinde agnus die legali in Templo immolandus erat, ejusque sanguis a sacerdotibus accipiendus erat : an Jesus etiam in hoc dispensavit et jussit ut agnus privatim occideretur ? Nisi supponamus hoc licitum fuisse propter nimium agnorum numerum : sed nusquam mentio fit de tali licentia. Ergo dicendum est cum s. Chrys. *Hom. in M.* 26, 58, Christum die legitimo Pascha egisse.

4° Idem s. Doctor censet Judaeos Pascha altera die comedisse et legem perregisse : « Cum enim, ait, Jesum insperato captum tenerent, maluerunt Pascha transmittere, ut suum explerent sanguinarium animum. » Sed, quando Jesum captum tenebant, jam transierat hora manducandi Pascha : ideo sententiam s. Chrys. sic corrigere oportet : quum certo confiderent Judaei fore ut ista nocte duce Juda Jesum caperent, Pascha in postridie transmiserunt. At vero, possibile non erat ut tunc subito mutarent diem ab innumero populo, qui undequaque advenerat, praecognitum et celebrandum.

tantum postridie; atqui Deut. 16, 19 aperte praescribit : *Septem hebdomades numerabis ab ea die qua falcem in segetes miseris.* — Allioli *Alterth.* et *Winer *Rwb. Pfingst.* volunt ut regulariter 50^a dies numeretur non a 2° die Paschae sed a 39 (*nach den 2° Osterdag, nach den 16 Nisan*), quod non quadrat cum Deut. cit. Vide *Comm. meum in Act. Ap.* 2, 1, ed. 5a 1897.

5° Mauduit *Anal. de l'Ev., Diss.* 30°, Danko *Hist. revel. N. T.*, p. 234 sq., alique haud pauci contendunt Judaeos isto anno Pascha die sabbati celebrasse, quia neomeniam aliter quam Christus (uno die tardius) numeraverant (Maud.); vel eosdem Pascha transtulisse in sabbatum, ne duo dies festi continenter celebrandi essent (Allioli, *Alterth.*, Danko). Hoc ultimum quidem fit (teste Corluy, *In Ev. s. Joan.*) in hodierna Synagoga, sed idem aetate Christi factum fuisse, nulla satis firma ratione comprobari videtur (istas tamen rationes videsis ap. Danko). Imo Talmud pluries mentionem facit festorum quae incidebant in diem ante vel post sabbatum; et Aben-Ezra in *Lev.* 23, 4 ait ex Mischna probari Pascha in feriam 6^m quandoque incidisse. Sed etiam si admittamus Judaeos die sabbati Pascha celebrasse, difficultas nondum est soluta: nam Christus omnes scandalizasset non sequendo morem Judaeorum in numeranda neomenia, vel in transferendo festo. Dubium non est diem Paschatis, festi omnium solemnisissimi, statui debuisse per legitimam auctoritatem Synedristarum, qui sedebant supra cathedram Moysis, et quibus hac in re obediendum erat.

6° Alii (Harduin partim, Bisp. in J. 13, 2) opinantur *Galilaeos*, quos Salvator secutus est, isto anno in numerandis diebus mensis Nişan cum *Hierosolymitanis* non consensisse, adeo quidem ut secundum priores dies 14^a Nişan (in cujus alteris vesperis agnus Paschalis esset edendus) inciderit in diem Jovis, et secundum vero posteriores in diem Veneris. Idem porro interpretes autumant licitum fuisse Galilaeis suam tenere computandi rationem, saltem per indulgentiam ipsis datam fuisse facultatem id faciendi.

Haec autem sententia facilem reddit conciliationem s. Joannis cum tribus aliis Evangelistis, et permittit ut verba ipsius sensu obvio et naturali sumantur omnia. Verum obstat, eandem conjecturis tantum niti, quum nulla sint argumenta certa et historica, quibus demonstretur duplicem istam computandi rationem, Galilaeorum et Jerosolymitanorum, umquam exstitisse, vel tamquam legitimam habitam fuisse. Probabile non est Synedristas, ad quos spectabat publicum cultum ordinare, tolerasse hujusmodi discordiam in re tanti momenti, imo in capite rituali omnium maximo, a quo pendebant alia festa, v. gr. Pentecoste etc. Praeterea, in isto supposito, non certe omisisset unus vel alter ex Evangelistis ver-

bum addere ut, ad praecavendum scandalum Judaeorum, explicaret rationem ob quam Jesus alio die quam Jerosolymitani Pascha fecisset : saltem M., qui pro Judaeis scribebat, hoc notasset.

Quum nulla ex istis hypothesibus solidam probabilitatem habeat, ut ex dictis sequitur, plerique alteram amplectuntur sententiam, quam nunc exponemus.

Q. 1172. Altera sententia : eodem die.

Haec sententia tenet eodem vespere diei Jovis et a Christo et a Jerosolymitanis Paschale epulum habitum fuisse. Eam tenent s. Hier. in M. 26, s. Aug. (*ep.* 36, n. 30, ap. Migne), Luc. Brug., A Lap., Patrizi, Beelen, de Buck, Corluy ; *Hengstenb., *Olshaus., *Tholuc, *Langen, etc. Eamdem strenue propugnat Benedictus XIV, *De Festis*, c. 6, n. 15-26.

Argumenta.

Auctores isti adducunt imprimis Mc. 14, 12 *Quando Pascha immolabant*, et L. in loco parall. *quando necesse erat occidi Pascha*, et M. *primo die Azymorum*. Ergo Judaei tunc etiam Pascha celebrabant ⁽¹⁾. Hoc etiam tenebant sec. 2° Quartodecimani, et asserebant talem fuisse traditionem a s. Joanne acceptam : ergo hoc sensu explicandus est textus Joannis. Eo vel magis quod ita Synoptici melius conciliantur cum J., ut colligitur ex universa nostra disputatione. Tandem, nonnulli addunt aliquid ex calculis astronomicis deductum, *multa tamen hypothesi nixum* : nempe anno emortuali Christi, si ponatur fuisse 29^s aerae vulgaris (quod probabilius est), diem 15 Nisan incidisse in feriam VI, in supposito quod dies 1^s hujus mensis numeratus fuerit a momento physico novilunii : *Ideler, *Handb. der Chron.*, Patr. *De Ev.* 3, 52 ⁽²⁾.

Haec argumenta directa confirmantur responsis quibus argumenta prioris sententiae diluuntur.

Argumenta prioris sententiae confutantur.

Ad 1^m, vide q. 774.

Ad 2^m. Verba J. *ante diem festum Paschae*, duplici modo intelli-

(1) Respondent fautores 1^ae sententiae : Judaei id facere debuissent, seu id facere solebant, sed isto anno non fecerunt. Alii ita : Galilaei id fecerunt, sed non Jerosolymitani.

(2) At vero, mensis Judaicus non incipiebat a momento astronomico novilunii seu *conjunctionis*, sed ab eo momento quo luna erat visibilis, quod nonnisi post fere 48 horas contingit. Ergo argumentum illud astronomicum relinquimus.

gere possumus: vel ante diem naturalem Paschatis (qui dies incipit a media nocte), nempe vespere antea, quum adhuc esset dies Jovis (J., qui pro Graecis scribebat, morem eorum in computando die sequitur ⁽¹⁾ hic, ut 12, 12 et 20, 19); vel sensus est: statim anteaquam dies Paschatis per esum agni inchoaretur.

Matthaeus autem et Mc. dicunt *prima die Azymorum* discipulos locutos fuisse de praeparando Paschate, quia intelligunt diem in quo jam omne fermentum erat removendum, ergo 14 Nisan in cujus 2^{is} vesperis manducandus erat Agnus Paschalis.

Ad 3^m. *Erat parasceve* nihil aliud significat quam Mc. 15, 42 *ἡ παρασκευή*, erat pridie sabbati, erat feria 6^a (cf. M. 27, 62, et L. 23, 54): ita J. 19, 31 ex contextu; pariter J. 19, 42. Cf. q. 813. Joannes adhibet *parasceve* sensu Judaeorum, quia lectoribus suis graecis significatio satis nota erat ex narratione Synopticorum. Ista autem *parasceve* seu feria 6^a dicitur *Paschae*, quia in diem festum Paschatis incidebat. Sic nos dicimus *dimanche de Pâque*.

Ad 4^m. Soli Synedristae in morte Jesu procuranda occupati erant, adeoque multi alii sacerdotes in templo aderant.

Ad 5^m. Non certo constat ista diebus festis prohibita fuisse: alia enim lex erat sabbati, alia festorum dierum. Dein ex Thalm. discimus ipsis sabbatis judicia in templo habita fuisse (cf. etiam L. 4, 16, 29; J. 9, 16 coll. 10, 31; 9, 13-35; 10, 39); imo diebus festis, ad exemplum et terrorem populi, viros scelestos, capitis condemnatos, quandoque extremo affectos fuisse supplicio.

Ad 6^m. Non dicitur Simonem in agro *laborasse*. Venisse autem ut Pascha faceret, est conjectura.

Ad 7^m. *Πασχα* in sensu obvio et naturali sign. diem solemnitatis: tunc aderat tota multitudo in cujus conventu apte fiebat electio viri liberandi. Quum festa Paschalia per 7 dies celebrarentur, liberatus poterat sufficienter laetitiam festivam participare.

Ad 8^m. Emere et vendere licebat diebus festis non sabbatinis, praesertim quum in diem Veneris inciderent. Ita Thalm., *Hilcoth* 4, 20. Jam monui legem festorum non eamdem esse ac legem Sabbati. Sic Ex. 12, 16 diserte permittitur die Paschae cibos prae-

(1) Neque obstat J. 19, 14; 4, 6, ubi Joannes secundum morem Judaeorum loquitur: non enim datur paritas.

parare, quod in sabbato non licebat.

Ad 9^m. Adhuc ratio specialis erat quare permetteretur tunc emere et praeparare unguenta illa, nempe rem absque mora faciendam esse.

Ad 10^m. Festinatio explicatur per hoc ipsum quod cum solis occasu inciperet sabbatum, cujus requies erat severissima.

Ad 11^m. *Magnus vocatur*, quia ad hebdomadem paschalem pertinebat, adeoque duplici ratione, et sabbati, et festorum paschalium (quae per 7 dies celebrabantur), solemnis et sanctus erat. Eo magis quod esset dies 2^s, qui ceteris diebus (excepto 1° et 7°) solemnior erat propter *Chagigah* quod eo die edebatur.

Ad 12^m. Sed nusquam mentio fit de liceitate mactandi agnos *privatim*; contra, aperte statutum erat eos *in atrio Templi* occidere, q. 740. Ceterum dubito de assertione Josephi: jam demonstravi q. 612 scriptorem illum forte bona fide et inscium ampliasset numeros quoties agitur de extollenda gente sua. Praeterea, spatium *inter duas vespertas* a multis intelligitur longe major quam 2 horarum: q. 740.

Ad 13^m. Sed ob prodicionem Judae mutarunt sententiam: ipse enim opportunitatem nactus est *ut traderet eum eis sine turba*; et cum unus e praecipuis ejus discipulis tam parum ei adhaereret, jam non timebant ne forte tumultus fieret in populo.

Q. 1173. Conclusio.

1° Omnibus perpensis argumentis, a sententia posteriore, quae communior est, recedendum non esse nobis videtur.

2° De cetero, numquam, opinor ego, *certo* solvi poterit quaestio illa a tribus ferme seculis inter innumeros viros doctos acriter controversa, et tam prolixè quidem ut eorum dissertationes, si simul essent collectae, magnam efformarent bibliothecam.

3° **Unum est certum** contradictionem admitti non posse. Omissa enim inspiratione divina, quae alioquin firmissime est demonstrata, a priori improbabile est Joannem, qui scribebat post Synopticos, quique noverat eorum auctoritatem ubique acceptam esse, voluisse statuere aliquid eis contrarium.

Aliunde, quis credet in re tanti momenti, an Jesus mortuus sit

magno die Paschae, Evangelistas errasse. Ergo de consensu dubitare non licet, etsi nos non possimus omnia remove quae objiciantur: hoc enim accidere potest (Knab.), vel quia non omnes rerum gestarum notitias perspectas habemus, vel quia in interpretatione quorundam verborum erramus.

EXCURSUS 47.

Refertur ad q. 841.

ADAM FUERITNE IN GOLGOTHA SEPULTUS.

Q. 1174. Quid censes de opinione illa, quae tenet Adamum in Golgotha sepultum fuisse? Arcanam mysticamque significationem, quae in ea latet, e ss. Patribus explica.

R. Vetus traditio est in Calvariae loco sepultum fuisse Adamum, ejusque calvariam sanguine Christi aspersam fuisse; imo vero (secundum quosdam Patres, sed pauciores tamen), eum tactu sanguinis illius ad vitam revocatum fuisse.

Audi Ps.-Cypr. (in tr. *de cardin. oper. Ch. in serm. de resurr.*): « Christi sanguine conspersa creditur Adam calvaria, qui sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus traditur ab antiquis. » Pariter Tert. *Contra Marc.* l. 2; Orig. in *Matth. tr.* 33, alias 35: « Venit ad me traditio quaedam talis quod corpus Adami primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus; ut, sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificentur. » Hanc opinionem etiam referunt Ps.-Athan. (*Hom. de Pass. et cruce Dom.*, n. 12: inter op. dubia s. Athan. ed. Bened.); s. Ambr. in *L.* l. 10, 114; et Ep. 71 ed. Bened.; Ps.-Bas. in *Is.*, 5, 1; s. Epiph. *Haer.* 46, 5; s. Chrys. in *Joan.*, cujus haec sunt verba prudenter moderata: « *Quidam dicunt* Adamum ibi mortuum esse et jacere etc. »

Testimonia spuria. Citantur (ap. Molan. 4, 11 in not. Paq.) haec s. Aug. *De civ. Dei* 16, 32: « Hieronymus presbyter scripsit « se certissime a senioribus Judaeorum cognovisse, quod ibi immo-
« latus sit Isaac et Adam sepultus, ubi postea Christus est cruci-
« fixus. » Sed spuria sunt verba, eaque in op. *De civ.* nusquam, credo, leguntur; ista inveni tantum in serm. quodam supposit., in append. s. 6 Migne V, 1750. Imo vero, s. Aug. in tot operibus suis

genuinis numquam, ni fallar, vel verbum dicit de ista Adami sub cruce sepulti opinione. Ea tamen aetate satis nota atque vulgata erat, quum teste s. Hier. in *M.* populi aures mulceret : quamobrem, omnino persuasum habeo ei non adhaesisse s. Augustinum. Quod autem in serm. illo supp. affirmatur talia scripta fuisse a s. Hier., hoc verum non est, ut ex dicendis patebit : qui ita loquitur, est Ps.-Hier. in *Mc.* 15.

S. Hieronymus varians. *M.* 27 de illa opinione : « Aurem « populi, inquit, mulcet, non tamen vera est. Nam, Adam sepultum « juxta Hebron et Arbee, in Jesu filii Nave volumine legimus » : i. e. in libro Jos. 14, 15 ; sed, ut notavi in *comm.* meo *libri Josue*, ibi probabiliter sermo non habetur de Adamo. Sensus est, ex hebraeo : *hic* Arbee (nomen viri, non loci) *homo magnus in Enacim erat*, i. e. maximus inter Enacim, inter gigantes illos. Alibi, idem s. Hier. conjecturam illam, de Adamo in Golgotha sepulto, arbitrio lectoris relinquit, nempe in *comm. epist. ad Eph.* 5, 14. Imo in *ep. Paulae et Eust. ad Marc.* (ep. 46 ap. Migne), quae a s. Hier. scripta vel dictata fuit, eadem sententia jam admitti videtur (forte haec piis matronis, utpote pulcherrima, magis quam Hieronymo placebat) : « In hac urbe (Jerusalem) et habitasse dicitur et mortuus esse Adam. Unde et locus, in quo crucifixus est Dominus « noster, *Calvaria* appellatur, sc. quod ibi sit antiqui hominis « calvaria condita, ut secundus Adam, id est sanguis Christi de « cruce stillans, primi Adam et jacentis protoplasti peccata dilueret, « et tunc sermo ille compleretur : *Excitare qui dormis, et exsurge a « mortuis, et illuminabit te Christus*, Eph. 5, 14. »

Objectiones. 1º Nihil in Vetere Test. reperitur quo demonstretur Judaeos umquam existimasse prope Urbem exstitisse Adami sepulcrum (¹) ; et si id opinati fuissent, certe ossa viri illius, a fortiori calvariam ejus, detecta in terra summa non

(1) Sunt qui autem Paradisum terrestrem Hierosolymis vel in vicinia situm fuisse ; unde facilius in eam ducantur opinionem, Adamum in Golgotha sepultum fuisse. Cf. Moigno, *Les splend. de la foi*, 1879, t. 3, p. 1097. Sed hortus, in quo positus fuit primus homo, dicitur situs in regione orientali, ergo procul a Jerusalem : sic enim vertendus est textus originalis Gen. 2, 8 *p'antavit Jehova Elohim hortum in Eden ab oriente*. Vulgata quidem vertit : *plantaverat Dominus Deus paradisum voluptatis a principio*, ergo sumit עֵדֶן *Eden* tamquam nomen appellativum *amoenitas, regio*

amoenia ; sed obstat Gen. 4, 16 ubi *Eden* est nomen proprium. Deinde, loco *a principio*, מֵאֲדָם *verti debet ab oriente*, sicut Gen. 12, 8.

reliquissent. 2° Credibile non est locum adeo venerabilem planeque singularem, in quo primus mortalium omnium sepultus esset, poenis capitalibus destinatum fuisse.

Traditio non admittenda. Propter duas rationes statim datas putem traditionem illam, etsi in se satis venerabilem, relinquendam esse: eo vel magis quod originem duxisse videatur ex opinione praejudicata, sc. a/ ex sententiis theologicis et mysticis, nixis certe 1 Cor. 15, 22 et 45, coll. Rom. 5, 12-21, ubi Adamum inter et Christum comparatio instituitur; et b/ fortassis etiam ex nonnullis Scripturae testimoniis nimis literaliter et quasi crude intellectis. Imprimis citanda est praedictio, quae Eph. 5, 14 refertur, quaeque apud multos veteres (quos recenset *Tisch. 7^a ed.) sic legebatur: *Surge, Adam* (vox *Adam* est glossema), *qui dormis, et exsurge a mortuis, et continges Christum* (ἐπιψαυσῇς τοῦ Χριστοῦ, loco ἐπιψαύσει σοι ὁ Χριστός, *oriatur tibi seu illuminabit te Christus*, quae ultima lectio vera est) ⁽¹⁾. Narrat enim s. Hier. in ill. 1. ep. ad Eph., quemdam in ecclesia disputantem dixisse prophetiam illam completam fuisse quando Adam, cujus sepulcrum erat in loco Calvariae, tactu sanguinis e Christi corpore defluentis fuit ad vitam revocatus.

Tandem, quod dubium meum incredibiliter adauget, **silentium** est N. T. scriptorum, praesertim **Evangelistarum**, qui minutissima tamen rerum locorumque adjuncta diligenter referunt, quique rem adeo insignem in se ipsa tantoque plenam mysterio non memorant.

Q. 1175. Mystica ratio.

Utrumque solvatur quaestio de veritate ipsius facti historici, utrum necne ibi sepulta olim fuerint ossa primi parentis, et, hoc posito, utrum necne per tot seculorum spatium ibidem incorrupta manserint: verum est quod ait s. Hier., opinionem illam mulcere aurem populi, et non tantum populi, sed doctorum etiam virorum; propterea quod in ea latet veritas quaedam magna, sanguine Christi Adamum, patrem et vices-gerentem generis humani universi, ablutum et mundatum fuisse, quasi guttae sanguinis super calvariam ejus stillassent.

(1) Verum sensum vide in *Comm. meo Epist. Paul.* 6^a ed., 2 vol.

Ratio ista mystica pulchre exponitur ab auctore quodam antiquo (in op. s. Aug., ap. Migne inter *Serm. supposit.*, in App. *serm.* 6) : « Antiquorum traditione refertur quod Adam primus homo in ipso « loco, ubi crux fixa est, fuerit aliquando sepultus ; et ideo *Calvariae* locum dictum esse, quia caput humani generis ibi *dicitur* « esse sepultum. Et vere, non incongrue *creditur* quia ibi erectus « sit medicus, ubi jacebat aegrotus. Et dignum erat, ut ubi occiderat « humana superbia, ibi se inclinaret divina misericordia : et « sanguis ille pretiosus etiam corporaliter pulverem antiqui peccatoris, dum dignatur stillando contingere, redemisse *credatur*. »

Q. 1176. Calvaria humana sub cruce Jesu.

Huic autem traditioni, quae veneratione digna est, saltem propter altam ejus significationem, innititur pia illa et probata pictorum sculptorumque consuetudo ⁽¹⁾, ad inferiorem crucis Dominicae partem pingendi hominis calvariam : ita Ben. XIV, *De festis* 7, 76. Notat tamen Molan. 4, 11, per calvariam illam posse simpliciter significari locum *Calvariae* ; addit ib. Paquot forsitan sensum esse mortem a Christo devictam fuisse, secundum Os. 13, 14 *Ero mors tua, o mors* ; coll. 1 Cor. 15, 26 ; 2 Tim. 1, 10 ; Hebr. 2, 14 ; 1 Petr. 3, 22. Minus probabile est quod ait Mart. *Dict. des ant. chr.* a. *Cruc.* calvariam esse agni (!), eamque poni loco agni qui antiquitus (*dans la première période du crucifix proprement dit*) ad pedes crucifixi describebatur.

Utrumque haec se habeant, verissime Mart. l. c. : « *L'usage, inquit, de placer au pied du crucifix un crâne, soit seul, soit accompagné de deux os croisés, est relativement moderne.* »

(1) **Reprehendimus pictores naturalisticos.** Ab illa consuetudine, tam pietati quam mysticae intelligentiae optime congruente, quemadmodum a plerisque aliis sacrarum imaginum formis antiquis et symbolicis, immerito recesserunt multi pictores sculptoresque, qui inde a sec. 16 scholae dictae **De la Renaissance** (in multis **fausse renaissance**) discipulos sese adjunxerunt. Hac occasione generalem quamdam liceat adjicere animadversionem : istos a vera christiani ingenii inspiratione recedentes, ut servilem putidamque paganismi imitationem amplecterentur, cum famosas illam et immodicam artium literarumque renovationem persequerentur, religiosae Artis destinationi saepenumero renuntiassent : unde factum sit ut, in rebus sacris et Evangelicis, praesertim iis quae ad Christum patientem spectent, effingendis, nudam naturae et veritatis historicae descriptionem nimium exquisierint, ad *naturalismum crudum*, si ita loqui fas est, deflexerint, atque interiorem pulchritudinis formam, vetere pacto quasi consecratam, neglexerint aut etiam spreverint. Imo vero, quod gravius et pejus est, carnalem corporalemque pulchritudinem, quasi ad sensuum delectationem, avide demonstrarunt : « *A partir du 16e siècle, scribit Reusens Arch. II, p. 501, c'est la chair, ce sont les nudités qui dominent dans la plupart des peintures et des sculptures, même religieuses.* »

EXCURSUS 48.

Refertur ad q. 857.

POENAE CAPITALES LEGIS MOSAICAE.

Q. 1177. Cum Beel. *Comm. Act. Ap.* 7, 57, Welte *Dict. encycl. a. Peines*, Jahn *Arch. bibl.*, *Winer *Realwb.* art. *Lebensstrafen*, Allioli (in comm. suo, v. gr. Lev. 20, 14 ; 21, 9, ubi lex de homine vivo comburendo loqui videtur ; pariter Num. 25, 4 ; Deut. 21, 22 ; 2 Reg. 21, 6, 9, ubi multi intelligunt suspendium seu strangulationem hominis vivi), opinamur **vi legis Mosaicae duo tantum supplicia capitalia** in usu fuisse apud Hebraeos : nempe *gladii* (sive caput absunderetur, sive corpus transfigeretur) et *lapidationis*. Poenae autem istae quandoque graviores reddebantur, secundum praescripta legis, per hoc quod *cadaver* patibulo suspendebatur ; vel quod adhuc gravius erat, igne comburebatur (Jos. 7, 15 coll. v. 25) ; quo casu carebat sepultura : quod tamquam dedecus et infortunium maximum semper et ubique habitum fuit.

Igitur, horrendam **vivicomburii** poenam lege statutam fuisse non admittimus : Vulgata quidem Lev. 20, 14 dicit *vivus ardebit* ; sed istud *vivus* non est in hebraeo, neque in ulla vers. aut. praeter Vulg. Quod autem attinet ad Lev. 21, 9 *Filia, si etc. flammis exuretur*, hoc videtur intelligendum de cadavere post lapidationem exurendo, sicut Lev. 20, 14, de quo statim loquebamur. ⁽¹⁾ Ita censent, praeter auctores supra enumeratos, *Knobel, *Keil u. Delitzsch, *Rosenm. ad ill. l. ; *Michael. Diss. spec. etc. ⁽²⁾.

Verum, ne disputatio a meta aberret, probe animadvertendum nos loqui de poenis capitalibus **per ipsam legem Mosaicam**, ut in Scriptura refertur, statutis. Non enim negamus Thalmudistas, praeter poenam gladii et lapidationem, admississe exustionem et

(1) Sic Jos. 7, 15 jubetur *comburetur ille*, et v. 25 ubi narratur poenae executio dicitur *eum lapidatum fuisse, et cuncta quae illius erant igne consumpta fuisse*.

(2) **Lex Mosaica dici non potest Draconiana.** Liceat obiter notare, praescriptio-nes poenales legis Mosaicae non adeo crudeles esse quam nonnulli opinentur auctores : absit igitur ut dicamus in lege a Deo tradita inveniri *les rigueurs d'une législation draconienne* (Thonissen, *Rev. gén.* Janv. 1865). Certe lex ista poenam capitale[m] abolentibus minime favet, sed ideo severitas ejus non est nimium extollenda ; utique lex erat timoris et servitutis, lex carnalis et multo imperfectior lege Christi, sed ita intelligenda ac describenda non est ut invisa atque odiosa reddatur. *Winer *Realwb.*, *Gesetz*, docet legem Mosaicam « in parte criminali mitem esse, atque humanam » : cf. *Michaelis, *Mos. R. I.*

suspendium seu strangulationem hominis vivi (cf. q. 1031). Fieri potuit ut seriore aetate a synedrio introductae fuerint.

Alia etiam supplicia capitalia ex usu gentium vicinarum quandoque apud Judaeos adhibita fuerunt (cf. Hebr. 11, 37, et *Comm. nostr. in Epist. Paul.*). Sed poenae istae crudeliores **non vi legis Mosaicae**, ut nobis videtur, inferebantur. ⁽¹⁾

EXCURSUS 49.

In Commentario post q. 858.

DE INVENTIONE CRUCIS DOMINICAE.

Q. 1178. 1° Postquam Christus de cruce depositus fuit, quid factum est de isto supplicii instrumento? 2° Quomodo satis diu postea inventum fuit? 3° Superstesne mansit usque in hunc diem, et ubinam?

R. ad 1^m. Lignum crucis Dominicae in Calvaria defossum fuit, cum duabus latronum crucibus, secundum morem apud Judaeos : « Lignum una cum suspenso sepeliendum est » Maim. *Sanh.* 15.

R. ad 2^m. **Inventum fuit a s. Helena**, matre Constantini M., anno 326 : ut narrant s. Ambr. († 397) *De obitu Theod.*, n. 43 sq. ; Ruff. († 410) *H. E.* 1, 7 ; Sulp. Sever. († 410) *Hist.* 2, 48 ; s. Paulin. († 431) *ep.* 31 *ad Sulp. Sev.* ; Socrat. († 440) *H. E.* 1, 17 ; Sozom. († 450) *H. E.* 2, 1 ; Theodor. († 458) *H. E.* 1, 18. Hanc crucis inventionem ut certam ponunt s. Chrys. in *Joan.* 19, 21, et s. Cyr. Jer. *Catech.* 4, 10 ; 10, 19 ; 13, 4, et in *ep. ad Const.* 3 (nota haec s. Cyr. opera ut authentica haberi ab edit. Bened., contra quosdam). Adeo quidem ut de ea nullus relinquatur dubitandi locus, quamvis Eus. in *Vita Const.* 3, 25 de eadem non loquatur (cf. Bolland. *Acta Sanct.* 18 Aug., *De s. Hel.* 8 ; Grets. *De cruce* 1, 63), et quamvis auctores supra enumerati in quibusdam rebus secundariis inter se differant.

(1) Sunt qui patent olim, ante legem Mosaicam, illum qui impudicitiam gravem commisisset, vivum fuisse combustum, et citant Gen. 38, 24, ubi Thamar dicitur *comburenda* tamquam fornicatrix. Sed probabiliter erat prius *lapidanda*, sicut postea *lapidatio* statuta fuit Deut. 22, 24 contra feminam majoris culpa ream, sc. contra sponsam infidelem, et certe contra adulteram (Ezech. 16, 40 ; J. 8, 5). — Adde maximum scelus, sc. idololatriam *lapidatione* puniri, non *vivibomburio*. Quod porro attinet ad 1 Mach. 3, 5, illud eodem modo explicare possumus ; vel referre ad 1 Mach. 10, 84, et dicere ibi factum bellicum narrari, non supplicium per sententiam iudicum irrogatum.

Paucis nunc **exponimus illud factum.**

Imperator Adrianus, quando a. 136 Hierosolymam reaedificavit, voluit eam reddere prorsus paganam ; ideo nomen *Aeliae Capitolinae* ei imposuit, nullique Judaeo eam ingredi permisit ; ideo etiam templum (Ruff. 10, 7 dicit *simulacrum*, puta utrumque, ut Theophanes scriptor saec. IX, ad ann. Constant. 20) Veneri impurae in loco Calvariae erexit, ut omne vestigium supplicii Christo illati deleretur. Sed hoc ipsum, per admirabilem quamdam divinae Providentiae dispositionem, adjuvit piam Helenam in quaerenda et invenienda cruce Domini : imo vero, Ruffinus l. c. contendit locum ei coelesti indicio designatum fuisse. Haec autem crux, simul cum duabus latronum crucibus, in una eademque fossa reperta est ⁽¹⁾ : jam vero, s. Ambr. l. c. et s. Chrys. in *Joan.* 19, 21, referunt crucem Christi agnitam fuisse per tabellam inscriptionis (*titulum*), sive quod ei adhaereret, sive potius (ut cum aliorum narratione fiat conciliatio) quod ex inspecto clavorum loco, quibus in cruce affixa pependerat, hoc conclusum fuerit.

Oportet tamen admittere hanc deductionem non certam aut sufficientem visam fuisse, si credendum sit Sozomeno et Theod. l. c., qui dicunt difficile fuisse veram crucem ab aliis distinguere, propterea quod titulus seorsum a sua cruce avulsus inventus fuerit (Boll. ad 18 Aug. *De s. Hel.* 7).

Porro Ruffinus narrat veram Christi crucem inter tres illas per miraculum agnitam fuisse : mulierem enim semianimem, cum duas ex illis frustra tetigisset, admota tertia subito sanatam fuisse. Secundum Sozom. l. c. etiam mortuus ad vitam fuit revocatus ; imo Sulp. Sev. l. c. et s. Paulin. *ep.* 31, al. 11, de ultimo tantum loquuntur miraculo.

Festus autem dies hujus inventionis 3^a Maii celebratur.

R. ad 3^m. Quod vero attinet ad Reliquias s. Crucis hodiedum asservatas, vide q. 1202.

Nota, per lignum crucis nobis in memoriam revocari lignum paradisi, Ecclesia canente in Praef. de Cruce : *Ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret ; et qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.*

(1) Obiter notamus clavos Dominicos tunc etiam repertos fuisse, teste s. Ambr. l. c.

EXCURSUS 49bis.

In Commentario post q. 877.

HOMILIAE VERE EVANGELICAE IN SS. COR JESU.

Q. 1178bis. Devotio erga ss. Cor duplicem habet finem: 1^m ut amorem Salvatoris nostri melius cognoscentes, eum magis diligamus eique fidelius serviamus; 2^m (qui jam fluit ex 1°) ut cor nostrum, quantum fieri possit, cordi ejus simile reddamus, nempe per imitationem virtutum quae cor illud exornabant. Inde duplex punctum: I amor Jesu erga nos, et II virtutes quas coluit et docuit Jesus. Quum autem innumera sint quae hac de re tradit Evangelium, facile reperietur materia pro pluribus concionibus.

Punct. I. Cor Jesu flagrans amore (ex Evang.)

Considerationes generales (una concio). Jesus *pro nobis* de coelo descendit, vitam duxit exemplarem (cf. punct. II), doctrinam praedicavit *nobis* saluberrimam, miracula fecit innumera ut *nobis* demonstraret se esse Salvatorem, Sacramenta instituit quae *nobis* essent fontes gratiarum uberrimi, praesertim s. Eucharistiam, in qua charitatem suam infinitam exhaustit, *nobis* omnia largiens quae dare potuit. Admirabilem fudit orationem *pro nobis* post Coenam, J. 17, 20. *Pro nobis* resurrexit, ut praecipuum daret divinitatis suae argumentum et fundamentum poneret fidei *nostrae*, 1 Cor. 15, 14. *Pro nobis* instituit Ecclesiam, ut in ea praesens esset et *nobiscum* versaretur omnibus diebus usque ad consummationem seculi, M. 28, 20. *Pro nobis* ascendit in coelum, ut locum *nobis* praepararet J. 14, 2, et Spiritum s. mitteret J. 14, 16. Tandem, sedens ad dextram Dei, semper *pro nobis* interpellat, Rom. 8, 34; Hebr. 7, 25.

Facta particularia in quibus amor Jesu et benignitas ejus in variis circumstantiis praecipue eminuit: haec ad nos referre possumus, nam qualis tunc fuit, talis erit nobis (**plures conciones**).

1° Amor **praeveniens**: *Misereor* (gr. viscera mea moventur) *turbac*, exclamat sponte, M. 15, 32. Viduae Naim miseretur a nemine rogatus, L. 7, 13.

2° Amor **teneritudinis** : flet super Lazarum J. 11, 35 ; super Jerusalem in medio omnium gaudio L. 19, 41.

3° Amor **longanimis** : Judam, quem novit indignum, non rejicit e sua societate, ei praebens occasionem emendationis ; ipsi parcit in Coena, quum eum non denuntiet publice ; Apostolorum vitia, imperfectiones, tarditatem in percipiendis doctrinis patienter suffert : vide *Apostoli* in ind. XIII alfab. Thomam incredulum non dure tractat, J. 20, 27. Mira utitur patientia in colloquio cum Samaritana (J. 4) et cum Nicodemo (J. 3), ut eis mentem aperiat.

4° Amor **benignus**. Videtur non posse recusare quando aliquid ab eo honeste petitur, etiamsi res sit parum opportuna : q. 394. Neminem umquam repellit, q. 431, ne Chananaeam quidem peregrinam et ethnicam M. 15, 22. Peccatores ad se vocat dulcissime *Venite ad me omnes qui laboratis* M. 11, 28. Eos imprimis quaerit M. 9, 13, adeo ut Pharisei fingant se scandalizari M. 9, 11, L. 15, 2. Se depingit sub imagine pastoris quaerentis ovem perditam M. 8, 12 ; sub imagine patris suscipientis filium prodigum, L. 15, 11, sub imagine regis qui 10,000 talenta remittit, M. 18, 24. Mulieri adulterae (J. 8, 3) et peccatrici (L. 7, 37) veniam dat sine mora, quamvis sciat hoc gratum non fore Phariseis. Bono latroni statim concedit multo plus quam petit, L. 23, 43. Debet hominibus jugum imponere, sed suave erit, M. 11, 30 ; debet legem praescribere, sed haec non erit dura et servilis sicut lex vetus.

5° Amor **nobilis, clemens, injuriarum immemor**. Petrum post lapsum non increpat, ei primo Apostolorum apparet, ei primatum confert, et verbis quidem dulcissimis *Amas me ?* J. 21, 15. Quando prima vice mentionem facit de Apostolis suis post ignavam eorum fugam, eos vocat *fratres*, quod non solet facere, J. 20, 17. Samaritanos, qui hospitium vel transitum negaverant, non vult ulcisci, L. 9, 54. Imo bonum pro malo rependit : pro Judaeis orat in cruce *Dimitte illis, nesciunt quid faciunt* : et quid fecerant isti ! Aurem Malchi inimici sui sanat, L. 22, 51. Pilatum aliquantulum excusat, et quidem post diram flagellationem jussu ejus illatam : *Qui me tradidit tibi majus peccatum habet*, J. 19, 11.

6° Amor **sui obliviscens**. In mediis crucis tormentis providet matri suae, et solatur latronem poenae socium. Quando comprehenditur in horto, sui oblitus sollicitus est de suis *Sinite hos abire*, J. 18, 8.

7° Amor **seipsum abnegans, privatis commodis non studens** (*amour désintéressé*). Pauperes, plebeios, viles quaerit prae aliis ; curam habet infantium *Sinite parvulos venire ad me*, M. 19, 14. Divitibus et magnatibus non parcit ; contra, eos saepe et dure reprehendit, eorum irae se offerens : *Vae vobis divitibus !* L. 6, 24 ; *vae vobis, Scribae et Pharisei !* M. 23, 13. Imo vero, numquam quaerit gloriam, J. 8, 50 ; fugit quando volunt eum regem facere, J. 6, 15 ; renuit ire Hierosolymam et regnum affectare, J. 7, 3.

8° Amor **seipsum immolans**, amor omnium maximus : *Majorem hac dilectionem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis*, J. 15, 13, imo id fecit pro nobis *cum inimici essemus*, Rom. 5, 10.

9° Tandem quasi **recapitulatio** habetur in sermone post Coenam, ubi cor suum admirabile pandit totum : lege et commentare J. 15, 1-20 ; 16, 9-26.

CONCLUSIO. Quid potuit facere et non fecit ? Is. 5, 4. Ergo **Cor coelis sublimius, orbe latius, radiis solaribus splendidius, igne ferventius, adamante solidius, fluvios emittens... et rigans non terrae superficiem, sed animas hominum.** Verba sunt quae s. Chrys. *Hom. 32 in Ep. ad Rom.* dicit de s. Paulo, quaeque veriora adhuc sunt de Christo, cujus imitator fuit Apostolus, imo cujus vita erat Christus : *Mihi vivere Christus est*, Phil. 1, 21 ; Gal. 2, 20.

Liceat addere hanc ultimam considerationem : **les grandes pensées viennent du cœur** : c'est le cœur, c'est l'amour qui inspira à Jésus la sublimité de sa doctrine et l'héroïsme de ses vertus.

Punct. II. Cor Jesu virtutum speculum (ex Evang.)

Conciones plurimae.

In p. I multas jam admirati sumus *virtutes* quas coluit Jesus quando amorem suum erga nos manifestavit : nunc alias quasdam indicamus, monentes considerata esse non solum Jesu exempla, sed etiam ejus verba, quum ex utrisque pateat quam perfecte coluerit illas virtutes. Pro expositione illarum vide indic. XIII alfab. ad singulas voces.

1° **Precatio** s. seu spiritus orationis.

2° **Pietas** in Deum.

3° **Castitas** et **virginitas**.

4° **Jejunium** seu spiritus mortificationis.

5° **Paupertas**.

6° **Mansuetudo**.

7° **Humilitas** et abnegatio sui: quaedam jam dixi in puncto I, n. 7.

8° **Benignitas** erga omnes, praesertim erga inimicos: quaedam in puncto I, n. 4, 5 et 8.

9° **Patientia** in sufferendis opprobriis et cruciatibus.

CONCLUSIO. *Hoc fac et vives*, L. 10, 28; *christianus enim est alter Christus*, ait Tert., et talis esse debet imprimis *in corde suo*, quoniam « *in corde homo est quicumque est* » s. Aug., ed. Migne I, 781.

EXCURSUS 50.

Post q. 880.

TRESNE AN VERO QUATUOR SINT MARIAE.

Q. 1179. Quot sunt Mariae de quibus loquitur Evang. ?

R. Tres sunt Mariae quae juxta crucem steterunt, nempe 1^a B. Maria V. mater Dei; 2^a Maria Cleophae seu Alphaei (uxor hujus), quae erat mater Jacobi Minoris, Josephi seu Josetis, Simonis et Judae: haec probabiliter erat soror proprie dicta praecedentis; 3^a Maria Magd. Secundum quorundam opinionem, quarta admittenda est Maria, praeter tres quae cruci adstiterunt, nempe Maria soror Marthae et Lazari; alii vero putant hanc non esse distinctam a Maria Magd., adeo ut tres tantum sint Mariae.

Jam vero, de ultima illa quaestione, circa quam **celeberrima** existit inter eruditos **controversia**, nunc dedita opera est dissendendum.

An Maria Lazari eadem erat ac Magdalena et peccatrix ?

Q. 1180. 1° Maria, soror Lazari et Marthae, eratne una eademque ac Maria Magd. ? 2° An eadem etiam ac peccatrix, quae in domo Simonis Pharisaei Jesum initio vitae ejus publicae unxit ?

Quaestio libera. Haec enim nostris temporibus, et quidem jam a sec. XVI, post Fabrum Stapul., dissensionis antiquae novum concitatorem, atque auctorem controversiae proprie dictae, multum disputatur, non solum contra Protestantes, qui vulgo tenent tres esse personas diversas, sed etiam inter catholicos. Antiqui Patres

non conveniunt, Scriptura s. non est aperta, et Ecclesia non solum nihil definivit, sed nullum tulit iudicium quo ingeniorum licentiam in alterutram partem refrenaret; ergo, manet hic *in dubiis libertas*, modo servetur caritas.

Divisio nostrae tractationis. Duplex praesertim datur sententia, quarum prior affirmat, altera vero negat tres illas, nempe Mariam Bethanicam, Magdalenam et peccatricem, unam eandemque esse. Utriusque opinionis jam indicabimus auctoritates et argumenta; deinde pauca dicemus de sententia quadam media, et indicabimus ss. Patres qui ambigui sunt. Tandem nostram quantulamcumque conclusionem, seu potius animi nostri hac in re propensionem, adjiciemus.

1^a SENT. AFFIRMAT UNAM EANDEMQUE PERSONAM ESSE.

1° Scriptores qui huic patrocinantur.

S. Ephr. (cit. ap. P. Corluy *in* §.), et Tert. *De pud.* 3, aperte dicunt peccatricem eandem esse ac Mariam Lazari: atqui, tamquam certum ponere possumus ab eisdem etiam identitatem Magdalenae et peccatricis admissam fuisse, quum nullus (teste P. Corluy) inter Patres vel scriptores antiquos affirmet has ultimas ab invicem distinguendas esse. De cetero, opinio de trium identitate a tempore s. Greg. M., qui eam, antea jam inter ss. Patres disputatam, adoptavit ut indubitatam (*In Ev. hom.* 25 et *hom.* 53), communis est inter Latinos; eam amplectitur Ecclesia Latina in Brev. et Missali Rom. die festo s. Magd. 22 Julii. Dedita opera eam defendit Baron. ad a. 32, et omnium doctissime Bolland. ad 22 Jul., in *vita s. Mar. Magd.*, comm. praev. § 4, 6 et 7; plenissime vero omnium auctor (Faillon) op. *Monum. inéd. sur l'Apost. de s^{te} M. Magd. en Prov.* Eam Scripturae magis consonam esse contendit Nat. Alex. *Hist. eccl. saec. 1*, Diss. 17. Item Lamy *Harm.*, Mauduit *Anal.* Concinit Mald. *in M.* 26, 6, Danko *Hist. rev. N. T.* p. 227, P. Corluy *in* §. 11, etc., et apud Protest. Lightfoot, *Hor. hebr. in* §. 12, 3, Pusey, Hengstenberg *in* §. 11.

2° Argum. Scripturistica.

a/ J. 11, 2 Maria Lazari a ceteris mulieribus distinguitur per haec verba: *Maria erat quae unxit Dominum unguento* etc. Atqui, in

Evangelica historia nulla alia, usque ad illud tempus, unxerat Jesum quam femina illa peccatrix de qua L. 7, 37. Si autem haec alia sit mulier, Maria Lazari non apte secernitur per illam notationem Joannis. Ita Mald. l. c.

b/ Dein, si Magdalena diversa sit a Maria Lazari, nulla mentio de hac ultima habebitur in historia Passionis, neque in iis quae de Christo post resurrectionem spectandum se offerente narrantur: quod valde mirum est et parum probabile.

c/ Mc. 14, 8 Jesus de Maria Bethanica dixit *Praevenit ungere corpus meum in sepulturam*: atqui Magdalena una fuit ex iis quae summo mane ierunt ad sepulcrum ut ungerent corpus Christi. Imo J. 12, 7 de eadem *Sinite illam*, ait Salvator, *ut in diem sepulturae meae servet illud* (unguentum): ergo ipsa ad sepulcrum venit cum unguento in hunc usum a decem fere diebus conservato.

d/ Si Maria soror Marthae sit diversa a Magdalena, M. et Mc. Mariam sororem Lazari ignorasse videbuntur, quum de ea non loquantur nisi sub nomine Magdalenae.

2^a SENT. NEGAT TRES ILLAS ESSE EAMDEM PERSONAM.

1° Patroni hujus sententiae.

Haec sententia distinguit inter unam alteramve ex illis tribus, vel quod magis est inter omnes tres. Ita Orig. in *M. tract.* 35, al. 36: « Non credibile est ut Maria, quam diligebat Jesus, soror Marthae, ... peccatrix in civitate fuisse dicatur. » Pariter Mariam Bethanicam a peccatrice secernit s. **Chrys.** in *M.* 26, 6; et in *J.* 11, 2, et post ipsum pro more Theophylact. in *L.* 7 et Euth. (Non tamen in patrocinium hujus opinionis citandus est s. Theophilus Antioch. in *Mc.* 14, quia Theophylact. est auctor hujus comm.; neque s. Iren. *Haer.* 3, 14, 3). Inter Magdalenam et Mariam Lazari distinguunt Constit. Ap. 3, 6 (opus tamen spurium, sed antiquum). Imo vero, in Ecclesia Graeca tres personae diversae admitti videntur, namque in Menaeis festi dies celebrantur distincti 1° peccatricis, 2° Magdalenae, et 3° Mariae Lazari: cf. *Dict. de Wetz. und Welte, a. Madeleine* (notandum tamen Menaeorum auctoritatem non adeo magnam esse). Has tres distinguit etiam **Estius** *Orat.* 14, *de Magd. Evang.*, pariter Salmer. t. 9, *tract.* 49, Tillemont *Mém.* t. 2, Launoy, etc.

Bossuet in *Méd. sur l'Év.* dubitat. **Beelen** ad M. 27, 56 Magdalenam a sorore Lazari omnino discernit; ad L. 7, 37 videtur habere peccatricem tamquam personam ab istis diversam. In *Dict. de la Bible*, ed. Migne, duae illae Mariae distinguuntur. Calmet, *Dissert. spec.*, post examinatas rationes a variis adductas, concludit quaestionem vix solvi posse; inclinatur tamen, et certe haud leviter, in eam sententiam quae dicit tres esse personas distinctas. Pariter Bergier, *Dict.*, *Magd.*, et *Maries*.

2º Argum. eorum Scripturistica.

a/ Magdalena videtur fuisse e Galilaea, quum numeretur inter mulieres pias, quae ex illa regione Jesum secutae sunt, ministrantes ei: M. 27, 56; L. 23, 49, 55 coll. 8, 2; 49, 55 coll. 8, 2; imo, forte e *Magdala*, Galilaeae vico prope Tiberiadem (M. 15, 39 in textu Recepto, vel *Migdal* Jos. 19, 38 in hebr.), nomen habebat. Oporteret dicere Mariam Lazari non habitasse Bethaniae, in oppido Judaeae, cum fratre et sorore (quod videtur repugnare Evangelio); vel saltem ipsi fuisse villam quamdam in Galilaea, ubi saepe commoraretur (quod parum probabile est).

b/ L. 8, 2 Magdalenam Jesu comitem designat, et paulo post quando 10, 39 de sorore Lazari mentionem facit, quasi de muliere lectoribus hactenus ignota loquitur. Maximi ponderis argumentum est.

c/ Non facile quis sibi persuadebit Mariam Lazari, sanctam illam et honestissimae familiae mulierem, aliquando fuisse peccatricem publicam; imo vero, vix credibile est eandem esse ac Mariam Magd., quae a septem daemonibus possessa fuerat (L. 8, 2; Mc. 16, 9), probabiliter ob magna peccata (s. Greg. *h. 23 in L. 7*).

d/ Non solum Mariam Lazari a peccatrice et a Magd. distinguendam esse, sed has duas ultimas a se invicem differre, adeo quidem ut tres personae admittendae videantur, demonstratur sequenti argumentatione indirecta et polemica.

Nullus in Evang. reperitur locus, ubi tres illae feminae in unam eandemque mulierem diserte et certo confunduntur: contra, tres distinctis nominibus designantur, singulisque suae tribuuntur res praeclare gestae. Sic L. 7, 36-50 peccatricis cujusdam conversionem narrat; mox 8, 2 de quadam M. Magd., a qua septem daemones

ejecti fuerant, quaeque Christum comitatur, loquitur, nihil dicens de identitate hujus cum peccatrice ista, de qua statim antea, nulla re interjecta, historiam praeclaram fusius narrarat. Postea 10, 38 scribit de pia et devota femina, sorore Marthae cujusdam, sedente secus pedes Domini; neque ullum addit verbum quo indicat personam illam jam lectori notam esse. Igitur, quod probe attendendum est, quodque ineluctabile videtur, in mente Lucae istae tres personae sunt diversae: eique nemo ex aliis Evangelistis repugnat, cum nullus dicat unam alteramve eandem esse ac aliam ex istis tribus.

Ergo, haec opinio *stat quasi in possessione*, ut aiunt: qui eam negant, debent suas afferre rationes firmas ac solidas ex ipso Evang. desumptas: quod quidem non perfecerunt hactenus, ut nunc ostendemus.

3° Argumenta prioris sententiae diluuntur.

Ad 1^m respondetur, id obiter dici a Joanne ad laudem Mariae istius, et respici ad unctionem quae Bethaniae facta est, quam postea J. c. 12 refert, et quam ex aliis Evangelistis (M. 26, 6; Mc. 14, 3) forsitan notam ponit. Et certe, ejus rei illustris erat memoria apud christianos quo tempore Joannes scripsit. Igitur anticipatione hic utitur cap. 11, 2, quemadmodum fecerunt Evangelistae, cum, de vocatione Judae loquentes, notant illum fuisse proditorem.

R. ad 2^m arg. Neque etiam de Lazaro aut de Martha ibi mentio fit.

R. ad 3^m. *Praevenit ungere* non importat hunc sensum: iterum veniet ungere. Neque ipsa servare potuit unguentum suum ad alteram unctionem post mortem Jesu perficiendam, siquidem illud ad ultimam guttulam effudit. Ex quo sequitur verba illa alia ratione intelligenda esse: vide supra q. 641.

R. ad 4^m. Neque de Lazaro et Martha loquuntur: inde certe concludi nequit hanc familiam fuisse ipsis ignotam. Sic L. 10, 38 mentionem quidem facit de Martha et Maria, sed nusquam de earum fratre Lazaro: ideone dicendum hunc virum, quem Jesus a mortuis revocavit, ipsi haud cognitum fuisse?

SENTENTIA MEDIA.

Argumenta Scripturistica eorum qui non tres, sed duas tantum distinguunt: v. gr. qui putant peccatricem diversam esse a Maria

Lazari, sed eandem ac Mariam Magd. Vulgatissimus ubique usus est ut Magdalena dicatur *la Pénitente* ; cui opinioni favent duo : a/ peccatrix unxit Jesum in Galilaea L. 7, 37, puta in Naim vel in Capharnaum : atqui Magdalena etiam Galilaea fuisse videtur. Dein b/ possessio hujus (L. 8, 2 ; Mc. 16, 9) fortasse indicat eam fuisse magnam peccatricem.

Objectiones contra hanc sententiam mediam.

Sed sunt et alia quae suadent potius ut **duas illas cogitemus distinctas** :

a/ Lucas 8, 3, cum primum nominat Mariam Magd., ne verbum quidem dicit ut hujus nomen cum historia peccatricis, quam in cap. praeced. narraverat, connectat. Diceturne Evangelistae ignotam fuisse istam identitatem ? Sed ignorantia hujusmodi causa esset quare sic scriberet Lucas ut nos in falsam duceret opinionem : quod quidem de auctore *θεοπνευστοφ* haud facile admitterem.

b/ Peccatrix a Jesu dimissa fuit : *Fides tua te salvam fecit : vade in pace* ; Magdalena autem ei conjunctissime adhaesit.

c/ Satis mirum videtur peccatricem illam famosam statim admissam fuisse in electa societate Joannae et Salomes, eamque cum Apostolis oppidatim Jesum comitatam fuisse. Hoc ultimum tamen non adeo incredibile est, inspecto Jesu munere, quo peccatores quaerere et salvare venit.

Quidam e ss. Patribus ambigui sunt.

S. Hier., *Ep. ad Hebr.*, c. 4, ponit Mariam Lazari eandem esse ac Magdalenam, sed in *M.* 26, 7 illam a peccatrice distinguit ; dum *Praef. in Os.* eandem cum peccatrice confundit. S. Ambr. in *Luc.* 1. 6, n. 14 haesitat, cum, loquens de Maria Bethanica, dicit : « Potest non eadem esse (sc. eadem ac peccatrix). » Alibi tamen videtur credere eandem esse. S. Aug., in *Joan. tr.* 49, 3, dubitat etiam utrum soror Lazari eadem sit ac peccatrix ; verum *De cons. Ev.* 2, 79 hoc affirmat.

Conclusio.

Cum Bisping (in L. 7, 36) opinamur quaestionem ex argumentis exegeticis *certo* dirimi non posse, nihilque legi in N. T. quo una sententia prae aliis *ineluctabili vi* demonstretur. Talis est quaestio

ut post infinitas disputationes dubitandi locus semper sit perseveraturus.

Opinio nostra. Attamen, propter auctoritatem s. Chrys., Estii, et Beelen, qui tres dici possunt interpretum principes, nostra facimus illa Calmeti *Diss. spec.* verba : « Est autem Evangelistarum textus aequior pro iis qui duas vel tres defendunt, quam qui omnes confundunt in unam. » Ita etiam Knabenb. M. 26, 7. Imo vero, si quod sentiam dicere liceat, fatebor mihi alta mente repositam manere veram et quasi natura inditam repugnantiam in eo quod Maria Lazari cogitanda sit antea fuisse meretrix.

Omnibus attentis, facilius est Magdalenam et peccatricem in unam conflare personam, quam alterutram cum Maria Lazari confundere.

Nota pro concionatore sacro. Nihilominus, ex prudenti quadam loquendi temperantia et moderatione, in sermone ad populum fidelem, ex cathedra in ecclesiis inter sacras cultus divini ceremonias habendo, a sententia, quam Ecclesia in Liturgia nostra profitetur, recedere, vel saltem eandem aperta fronte impugnare, nolim. Semel pro semper noto hujusmodi quaestiones in cathedra coram populo tractandas non esse.

EXCURSUS 51.

Post q. 882.

NOTAE ASCETICAE ET HOMILITICAE.

S. JOANNES FELIX! FELICES ET NOS!

Q. 1181. Joannes heres Jesu. O quam insigne fuit s. Joannis privilegium ! Jesus moriens eum heredem suum instituit ; quasi per testamentum quidquid pretiosissimi habuit in terris ipsi legavit ! S. Ambr. *in L.* 23, 49 : « Testabatur de cruce Christus, « et testamentum ejus signabat Joannes, dignus tanto testatore « testis ! » Utique dignus, quippe qui solus ex Apostolis cruci adstaret, quique singulari dilectione et virtute virginitatis Domino conjunctissimus esset. S. Hier. *Ep. 127 ad Princ.*, 5 ait : « Here- « ditatem virginis Domini, virginem matrem filius virgo susce- « pit. » — « Jam papae, exclamat Theophyl. *in Joan.*, quomodo

« honorat discipulum, fratrem suum illum faciens ! Usque adeo
 « bonum est juxta crucem stare et manere apud patientem
 « Jesum ! »

Joannes fuit **heres Jesu** considerati tamquam personae humanae, omnes vero christiani sunt *heredes* Jesu considerati tamquam Redemptoris : nam christiani sunt filii Dei spirituales, Jesu conjuncti per gratiam sanctificantem, in ipso viventes sicut palmes in vite, adeoque *ipsius bona participant* : *heredes* inchoative in terra, perfecte et complete in coelo.

Felix certe **Joannes** fuit in monte transfigurationis, at longe felicius in Golgotha ; prae aliis electus in horto Oliv., sed multo magis in Calvariae loco ; Jesu prae omnibus intimus in ultima coena, cum institutum fuit sacrificium Dei-hominis, verum summo necessitudinis gradu eidem adstrictus, quando idem sacrificium consummatum fuit (Pierik, *De lyd. 7.*).

At vero, si felix merito dicendus sit s. Joannes, **nos quoque** christiani omnes, praesertim nos sacerdotes ; a quibus etiam Jesus petit ut Mariam singulariter colamus honoremque ejus propagare studeamus, **felices** praedicari possumus. Quod quidem ut plenius intelligamus, proindeque devotionem erga B. Mariam V., nostris diebus miro adauctam splendore, aptius, doctius veriusque commendemus, ascetica quaedam atque homilitica doctrinae capita, ad illud pertinentia argumentum, adjicere haud inutile neque ingratum fore duximus.

Maria, mater nostra.

Idea fundamentalis qua nititur tota devotio nostra erga Mariam. Nos, ad exemplum Joannis, amare et honorare debemus Mariam ut *matrem*, quia ipsa est mater Jesu, et nos sumus *fratres* Jesu : vicissim ipsa, pro bonitate sua, nos amat et tuetur ut *mater* filios. Ergo, est *mater nostra* in sensu reciproquo, *objective* quoad ipsam, et *subjective* quoad nos ; aliis verbis, est mater nostra, tum propter sensa *nostra* erga ipsam, quum propter sensa *ejus* erga nos. Quo principio posito, sequentem quaestionem facile solvere poterimus.

Q. 1182. Verba Christi in cruce ad matrem et ad s. Joannem possuntne ab eo adhiberi qui devotionem erga B. Mariam V.

commendare velit? Quo sensu, num literali, an vero accommodatio tantum?

R. **Utique adhiberi possunt**, sed sensu quodam indirecto, e sensu literali *a pari*, seu per aequalem rationem deducto, hoc modo: verbis illis Jesus matrem Joanni commendavit (non tamen videtur discipulum Mariae commendasse), ergo voluit ut Joannes Mariam in terris amaret, honoraret, sustentaret et coleret tamquam matrem suam; et hoc quidem perficere debuit propter amorem Jesu, quia hujus mater erat: nos etiam, qui, sicut Joannes, discipuli Jesu sumus eumque diligimus (ut par est), votis Domini satisfaciemus, amando, honorando et colendo matrem ejus in coelis gloriosam, quippe quae tanto dignior sit nostra veneratione nostroque obsequio, quanto gloria ejus in coelis et excellentia superent dignitatem bonitatemque ejus in terris. Hoc sensu verissime dicere possumus s. Joannem, in illo casu, nostrum omnium personam gessisse, nobisque simul cum eo Mariam ut matrem nostram ab ipsomet Jesu commendatam fuisse.

Ergo Mariam ut matrem amare et honorare debemus; nunc ostendemus Mariam vicissim nos tueri sicut mater filios fovet. Hoc rursum *per deductionem* erui potest ex textu s. Joannis, sequenti modo.

Desiderat certe Jesus ut non solum Joannes, sed omnes discipuli, si velint ostendere amorem suum erga magistrum, Mariam matrem ejus colant, sicut facerent si eorum esset mater: sed, si hoc agant, nullum dubium quin Maria, quae tam perfecta tamque bona est (utpote digna quae fuerit Dei mater), vicissim sensa matris erga eos habitura sit. Ergo certi sumus fore ut ipsa sese gerat erga eos, sicut mater optima erga filios dilectos; seu potius, infinite melius et perfectius quam quaevis mater terrena umquam fecerit, aut perficere potuerit. Eo magis quod christiani facti sint quasi alteri Christi, ergo quasi alteri Mariae filii: unde sequitur vinculum dilectionis, quod eam nobiscum jungat, infinite perfectius esse in ordine spirituali, quam vinculum quod inter matrem et filios carnales existat.

Haec ultima consideratio, quae multis nititur testimoniis in N. T. obviis, ostendit devotionem erga Mariam non ex solis verbis *Ecce mater tua*, crude sumptis et ab aliis Scripturae locis

sejunctis, demonstrandam esse; ut faciunt quandoque praedicatorum sacri. Melius est sequi s. Aug. *De s. virg.* c. 6: « Maria, « ait, plane mater est membrorum Christi, quod sumus nos, « quia cooperata est charitate, ut fideles in Ecclesia nascerentur « qui illius capitis membra sunt. » Ideo etiam Maria *Ecclesiae typus* dicitur a s. Ambr. *in L. l. 2, n. 7.*

Sed opportuna habetur occasio ut quaedam addamus de alio devotionis nostrae erga Mariam argumento, quod connectitur cum iis rerum adjunctis in quibus Maria s. Joanni, et proinde nobis, commendata fuit.

Maria, mater doloris.

*Q. 1183. B. Mariam doloris gladio acerbissimi, secundum Simeonis vaticinationem, percussam fuisse demonstra, non tamen nimis dejectam, aut viribus destitutam.

R. Praedictio Simeonis L. 2, 35 *Tuam ipsius animam*, ait ad Mariam, *pertransibil gladius* sc. doloris, tunc imprimis eventu confirmata est, quando Maria **stabat juxta crucem** Jesu. Quis enim sermo explicare poterit quantus fuerit dolor piaë matris, dum videbat nati poenas inclyti? *Quis est homo, qui non fleret, Christi matrem si videret in tanto supplicio?* (*Stabat mater*, festo Sept. Dolor., fer. 6 post Dom. Pass.).

Ut autem dolorem Mariae sub cruce stantis metiri possemus, **duo** essent **requisita**: nempe scire deberemus et quid passus sit Jesus, et quantum eum diligeret Maria. Vere *magna* fuit *velut mare*, atque adeo immensa, *contritio* seu aerumna ejus (utor verbis Jeremiae de infelici Jerusalem, Lam. 2, 13).

Igitur **stabat** ⁽¹⁾ *juxta crucem Jesu mater ejus*, triplici vinculo

(1: **Contra pictores quosdam.** Pictores quandoque exhibent B. V. Mariam ad pedem crucis exanimem jacentem (secundum opinionem s. Birg. *Rev.* VII, 15 vel IV, 70; Ludolph. de Sax.; et Ps.-Ans. *Dial. de Pass.*), aut inter astantium brachia collabentem, quasi mentis deliquium passa fuerit: sed Bea. XIV *De festis B. M. V.*, c. 4 de festo 7 Dol., jure merito hoc reprobat; licet enim crudelissima interius afficeretur poena, et tanta quidem ut haec gemitus modestos vix repressos lacrymasque temperatas quasi contra voluntatem eliceret, unde et **lacrymosam** et **gementem** eam canit Ecclesia in hymno Innocentii III *Stabat mater* (Thiers *De superst.* 2, 8 ista hymni verba temere reprehendit, quasi lacrymae fractae constantiae indicium essent — quod verum non est, praesertim in muliere): erecto tamen animo, i. e. fidente et credente, utpote pio et voluntati divinae perfecte consentiente, **stabat intrepida**. S. Ambr. *De instit. virg.*, c. 7: « Stabat ante crucem mater, et fugientibus viris stabat intrepida. » Quia, ut addit id. *in L. l. 10, 132*, « Expectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem. » Ergo *tristis* quidem erat, non autem *dejecta*.

Ideo etiam, ut docet Molan. *Ilust. s. imag.* 4, 8, pingenda non est quasi nimio dedita dolori, eumque

cruci adstricta, sc. admirationis, amoris, et praesertim doloris. Unde Lud. de Sax. : « In passione Christi **duo** videbis **altaria**, unum in pectore Mariae, alterum in Christi carne: Christus carnem, Maria immolabat animam. » De utroque dicere licet: *Amor sacerdos immolat.*

Q. 1184. Septem dolores B. M. V.

Ut ista plenius exponantur, praecipuos eventus, in quibus *doloris gladius* cor Mariae vulneravit, indicare juvat; eo vel magis quod optima quaedam pietatis exercitatio (de Sept. Dolor. B. M. V.) inde desumpta fuerit, et quod certa capita concionis, populo utilissime proponendae, ex hoc argumento facile hauriantur.

Dolore affecta fuit Maria, quando 1° verba Simeonis *Tuam ipsius animam* etc. audivit; 2° fugit in Aegyptum; 3° puerum Jesum perdidit; 4° filium euntem ad Calvariam obvium habuit (quod, sicut diximus ante q. 831, ut factum verisimile poni potest); 5° cruci ejus adstitit; 6° ejusque latus vidit lancea percussam; tandem 7° (quod etiam pia et haud improbabili nititur conjectura) cum corpus filii dilectissimi e cruce depositum genibus exceperit, deinde sepulturae ejus testis fuit.

Ex dictis concludimus, Mariam ab Ecclesia ut martyrem, et **reginam** quidem **martyrum**, merito haberi et coli.

EXCURSUS 52.

Ad M. 27, 50.

QUAENAM SENSE PARERE DEBEAT MORS JESU.

(Moralia et homilitica).

***Q. 1185.** Quaenam animi sensa in nobis excitare debemus, quando haec Evang. verba *Jesus tradidit spiritum* legimus?

R. 1° Ante omnia excitare decet sensum **grati animi** ardentissima, pro beneficio Redemptionis vere infinito, quod tanto excellentius

gestibus vehementioribus, et membrorum contorsione exprimens: quemadmodum in imaginibus Christi cruci affixi, quae medio aevo factae sunt, plerumque conspicitur. Igitur, nihil in ea sit inordinatum, nulli corporis motus indecori, nulla ejulantium lamenta; longe absit a nobis eam cogitare capillos lacerantem, pectus pugnis contudentem etc. **Talia numquam dicant**, cedo, **concionatores sacri**. Obiter notamus neque in 4^a stat. s. Viae Crucis Mariae deliquium admittendum esse: cf. supra ante q. 831.

est quanto magis necessarium nobis fuit : namque, ut acute dicit s. Aug. *in 7. tr.* 120 : « Vendere se potuerunt homines, sed redi-
« mere non potuerunt. » Ideo in genua provolvamur (ut Ecclesia fieri jubet, quando verba illa Passionis in Missis Hebdomadae recitantur), atque in gratiarum actionem pias fundamus preces, v. gr. hymnum *Vexilla regis* recolentes.

2° Sensa sancti doloris de peccatis admissis sinceramque cordis **contritionem**, propterea quod delicta nostra causa fuerunt mortis Christi : quem in finem pie oremus Ps. *Miserere*, quemadmodum in Brev. Rom. saepius injungitur ut hoc fiat in Officio Hebdomadae. S.

3° Sensa **spei** et fiduciae in misericordiam divinam, quae tanta est erga nos, ut Pater pro nobis peccatoribus Filium suum unicum in mortem tradiderit ; sensa quoque **caritatis** erga Christum, qui se ipse totum, atque ultimam sanguinis guttam, pro nobis dedit. Exclamemus igitur cum s. Paulo Rom. 8, 35 : *Quis nos deinceps separabit a charitate Christi ? Tribulatio ? an angustia ?* etc.

4° Tandem sensa eximii **fervoris** in vita christiana, ut parati simus Jesum sequi usque ad martyrium, si oporteat, atque omnia amittere potius quam Christi legem deserere.

5° Addere possumus, attentam considerationem eorum omnium quae mortem Jesu praecesserunt, quaeque admirabilem morientis patientiam et fortitudinem demonstrant, multum conferre ad fidem in **Christi divinitatem** et excitandam et confirmandam. Ipsemet **J. J. Rousseau**. *Em.* 4, scribit : « La mort de Socrate, philosophe tranquillement avec ses amis, est la plus douce qu'on puisse désirer ; celle de Jésus, expirant dans les tourments, injurié, raillé, maudit de tout un peuple, est la plus horrible qu'on puisse craindre. Socrate, prenant la coupe empoisonnée, bénit celui qui la lui présente et qui pleure ; Jésus, au milieu d'un supplice affreux, prie pour ses bourreaux acharnés. Oui, si la vie et la mort de Socrate sont d'un sage, la vie et la mort de Jésus sont d'un Dieu. »

HOMILIÆ SCHEMA.

Cruz Jesu, docentis cathedra.

Animadversio praevia. Pro pleniori expositione eorum quae de piis *Crucis* laudibus deinceps dicemus, haud sine fructu legetur

opusculum Mgr Gaume *Le signe de la croix au XIX siècle*, cujus 1^a ed. prodiit Parisiis a. 1863.

*Q. 1186. Da brevem informationem concionis de imagine Jesu cruci affixi.

R. *Ego, cum venissem ad vos, fratres,... non judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum, 1 Cor. 2, 1 et 2.*

Exordium. Crux vocata fuit **Stella absque radiis**: et talis revera est, si eam nudam, in se spectatam, aspiciamus. Sed si eam simul cum Jesu, adeoque corpore ejus ornatam contemplemur, stella ista solis rotam vincit decore ac lumine; **coruscat** enim **sicut flamma**, et regem regum Deum demonstrat. Stellam sequamur praevisam, lumen lumine requiramus: *per crucem* enim *itur ad lucem*. Hoc imprimis perficiemus pie colendo et venerando **imaginem Jesu crucifixi**: quippe quae merito habeatur tamquam unum ex praecipuis fidei pietatisque nostrae documentis.

Tria homiliae puncta.

Et re quidem vera, crux Christi est 1° redemptionis **pretium**, 2° **liber** sapientiae divinae, 3° omnium **speculum** virtutum.

Prima autem commentatio gratum animum excitat, 2^a vero affectus elicit sanctae admirationis, et solidae doctrinae tradit thesaurum, 3^a tandem ad salutarem imitationem efficaciter nos provocat.

Illa jam tria homiliae capita paucis evolvamus.

I. Quod 1^m attinet, perpende haec pii auctoris verba (in op. s. Aug. ap. Migne, inter *Serm. suppos.*, in Append. s. 153): « Domi-
« nus in statera crucis **pretium** nostrae salutis appendit, et
« una morte universum mundum... redemit, qui plus dedit quam
« totus mundus valeret... Agnosce, homo, quantum valeas et quan-
« tum debeas. » Quod autem dicitur *Quantum valeas*, facilem dat transitionem ad 2^m homiliae caput.

II. Crux est **liber sapientiae** divinae, quo discimus a/ quanti valeat anima nostra, utpote quae *empta fuerit pretio* sanguinis Christi, 1 Petr. 1, 19. Quam magnum autem fuerit istud pretium, etiam cruce Jesu demonstratur. Atque adeo discimus b/ quanti valeat Christus: etenim divina ejus natura in cruce

notam se fecit, tum per virtutes quas ostendit (de quibus statim in 3°), tum per prodigia quae contigerunt : cf. supra, ad M. 27, 51. Jam vero, cum *empti* simus *pretio* tam *magno* 1 Cor. 6, 20, quid facto opus est? *Portemus Deum in corpore* nostro ib., i. e. imitemur Christum : nam

III (3^m hom. caput) Crux ejus **speculum** est omnium virtutum : de quo pauca disseremus in q. seq.

Tandem, in **peroratione** quaedam ex hymno *Vexilla regis* per paraphrasim exponantur.

Crux Jesu, virtutum schola.

***Q. 1187.** Jesus, pendens in cruce, quasnam praesertim coluit virtutes, imitationi nostrae propositas? Aliis verbis, ostende crucem Jesu *virtutum scholam* esse praeclarissimam.

R. Praemitto haec s. Aug. *Tract. 119 in Joan.* : « Lignum illud, « ubi erant fixa membra morientis, etiam **cathedra** fuit magistri « **docentis.** » Et re quidem vera, Christus in cruce ostendit

1° Eximiam **patientiam**, quum acerbissimos dolores sponte, imo libenter, sustulerit.

2° Heroicam **caritatem erga proximum**, animam suam ponens pro amicis suis, imo pro inimicis seu peccatoribus : *Majorem hac charitatem nemo habet* etc. Eandem **dilectionem erga inimicos** ostendit quando a Patre inimicis veniam petiit.

3° Insignem **in Deum pietatem** et diligens **precationis studium** : etenim ex septem ejus verbis tria continent preces Deo oblatas.

4° **Amorem filialem** in matrem, quam suorum oblitus dolorum, speciali modo commendavit Joanni.

5° **Benignitatem** erga pium latronem plane inauditam : ergo misericordiam erga peccatores poenitentes.

6° **Mansuetudinem** singularem et **injuriarum tolerantiam** : erat enim *sicut agnus coram tondente se, non aperiens os* ut inimicis tortoribusque exprobraret saevitiam, vel irrisiones crudelissimas.

7° **Animi fortitudinem** nullis superatam conviciis atque opprobriis, etc.

8° **Humilitatem** et **obedientiam** : *Humiliavit semetipsum factus obediens usque* etc.

9° **Paupertatem** : omnibus nudatus in cruce, vestes suas dividi vidit.

10° **Abnegationem** : renuntiavit matri, amicis, famae, internae consolationi, ipsaeque vitae.

11° **Fidelitatem in munere** perficiendo : *Sciens quia omnia consummata sunt.*

12° **Perseverantiam** : sollicitationibus eorum qui petebant ut descenderet de cruce non commotus, perseveravit in ferendo supplicio constanter.

Haec dicta sint per modum exempli : sufficiunt tamen ut concludamus : **La Passion est la morale de l'Evangile en action, et le Crucifix est le point culminant de la Passion.**

Nota. S. Joann. Damasc., *De orthod. fide* 4, 12, praeclarissimum s. Cruci tribuit praeconium, ibique etiam figuras et typos ejusdem diserte enumerat. Jam de istis figuris quaedam dicenda videntur.

Figurae Christi patientis et morientis.

S. Aug. *Serm.* 300, ap. M. : « Crux Christi, ait, **clavis est veteris Testamenti** » : quod quidem effatum, altissima splendens veritate, ut melius intelligatur, sequens ponitur quaestio :

Q. 1188. Indica praecipuas Jesu patientis et morientis *figuras* quae in V. T. occurrunt. Eas imprimis refer quae mortem in *cruce* significant.

R. Ante responsum nota figuras illas a s. Aug. fuse doctèque explicari in l. 12 *Contra Faust.* Vide infra q. 1210.

1° **Agnus** paschalis : cf. q. 929. Animadvertite, cum s. Just. ibi citato, agnum duplici veru fuisse transfixum ut torreretur ; inde figura crucifixionis.

2° **Serpens** aeneus, cujus aspectus Israelitas e morte liberabat, Christum in crucem pro salute credentium sublatum aptissime significavit, J. 3, 14 : *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.*

3° Pariter innocens **Isaac**, qui *ligna* sacrificii sui ipsemet tulit, et exivit in montem quemdam a Deo monstratum, quique dein super struem *ligni* fuit *extensus* : cf. Tert. *Contra Marc.* 3, 18 ; id. *Adv. Jud.* 10 ; s. Chrys. in Jo. 19, 17. Cf. L'abbé Carron, *Jésus-Christ le vrai Isaac* (2 v. Abbeville, 1828).

4° **Abel** a fratre ex invidia foris, in agro, occisus.

5° **Joseph**, filius a patre prae ceteris dilectus, quem fratres invidentes Ismaelitis peregrinis tradiderunt. Cf. Carron, *Essai sur les rapp. entre le s. Patr. Joseph et N. S.* 1825.

6° Generatim **victimae** quaevis in sacrificiis Mosaicis immolatae.

Tria haec ultima mortem Christo vi illatam, non proprie mortem *crucis*, praenuntiarunt.

7° **David** Absalomum fugiens : vide supra q. 702, ad 2^m.

8° Signum, quod notandum fuit in frontibus eorum qui a morte servandi essent (Ezech. 9, 4 sq.), quodque in Vulgata dicitur **signum thau** ⁽¹⁾, i. e. ultima alphabeti hebraici litera (eadem ac graeca Τ ταν et latina *te*), videtur etiam fuisse figura crucis Christi. Ita Tert., *Adv. Marc.* 3, 22 ; s. Hier. post Orig., *In Ezech.* h. 1. Clem. Al. *Strom.* 6, etc. Cf. Huet., *Dem. Ev.* 9, 127, 4. Et re quidem vera, *thau* in nummis Hebraeis et Phoeniceis formam crucis decussatae prae se fert : ut videre est in *Gramm. Hebr.* *Gesenii.

Alias quasdam Crucis figuras, quas e V. T. adducunt ss. Patres, v. gr. Jacob filiis Josephi benedicientem, Moysen precantem, indicavi supra q. 844.

9° Tandem « **lignum vitae**, ait s. Joan. Dam. 4, 12, quod in « Paradiso consitum est, praeclaram crucis figuram gessit. Nam « posteaquam per lignum mors, oportebat per lignum donari vitam « et resurrectionem. » ⁽²⁾ Igitur decebat, « ut qui in ligno vincebat,

(1) Multi verba Ezech. vertunt *Signabis signum* (putant enim vocem hebraeam poni pro

signo in genere) *super frontes* : ita 70, Arab. Syr., Chald. Verum longe melior videtur interpretatio Vulgatae, vel haec (quae eodem recidit) : *Signabis crucem super frontes*, quia oportebat scire quale signum esset pingendum (*Rosenm. in Ez.); deinde vox nusquam sign. *signum* in genere

semel tantum, praeter locum Ez., occurrit : sc. Job. 31, 35, ubi sensus probabilior est : *Ecce thau meum*, seu *Ecce crucem meam*, puta thau vel crucis formam quam pro subscriptione libello litis meae appono (sicut hodie dum ignari artis scribendi crucem ponunt loco nominis). Quod autem ii, qui a communi strage servandi erant, *crucis*, nec alia figura signabantur, ratio certe fuit quod per crucem Christi a morte peccati liberandi essent homines. Forte etiam huc pertinet quod crux esset *vitae* symbolum in arcana veterum disciplina : vide supra q. 844 de cruce s. Antonii.

(2) Gen. 2, 9 **lignum vitae** aperte distinguitur a *ligno scientiae boni et mali* : prohibitio respiciebat tantum hanc ultimam arborem, Gen. 2, 17. Ergo proto-parentes peccaverunt edendo de *ligno scientiae boni et mali*, non de *ligno vitae* ut clare constat ex Gen. 3, 22. De arbore vitae non gustarunt (Gen. 3, 22), quamvis esus ejus ipsis interdictus non esset : certe tempus opportunum edendi hunc fructum nondum venerat, quum hactenus non sentiissent vires suas debilitari. — *Lignum vitae*, de quo Gen. 2 collato Apoc. 22, 2, dici potest *Crucis figura*, non a contrario in sensu illo s. Joan. Dam., sed a simili, quatenus fructus ejus dat vitam immortalem.

« in ligno quoque vinceretur (Praef. de Cruce). » Vide hymn. *Pange lingua*, Dom. Pass., in strophâ 2^a et 3^a.

Supra q. 675, ostendimus *lignum vitae*, pluresque alias e figuris hic recensitis, ss. Eucharistiae etiam esse typos aut symbola; quod mirum nobis non videbitur, si recogitemus idem esse, ad rei naturam quod attinet, sacrificium crucis et altaris.

Alias praeterea figuras adducit s. Th. III, 46, 4 e s. Aug. (1) desumptas. Sed istae minus obviae sunt: v. gr. lignum crucis significari per arcam ligneam tum Noae quum Foederis, per virgam qua Moyses populum a Pharaone et postea a siti liberavit, per lignum quo aquas amaras dulces reddidit Ex. 15, 25, etc.

Figuras porro **sanguinis** Christi recenset Malou, *Du culte du s. Sang*, I. Praeter quasdam supra indicatas (1°, 4°, 6°), adduci potest **funiculus coccineus**, per quem Rahab, et omnes qui in domo ejus erant, e strage communi erepti fuerunt, Jos. 2, 18 coll. 6, 22. Loca ss. Patrum quae huc spectant vide ap. Malou, l. c.

Quum in q. praec. de *figuris* veteris Test., quibus Passio Dominica occulte praenuntiatur, dixerimus, obvium est et quaedam addere de *oraculis* Prophetarum, quae eisdem Christi cruciatus pressius disertiusque praedixerunt.

Praedictiones V. T. Passione Christi impletae.

Q. 1189. Indica veteris Test. oracula cruciatibus Christi confirmata.

R. Probe animadvertendum quaestionem poni de vaticinationibus *veteris Test.*; praeter eas autem in *novo Test.*, sc. in *Evang.*, plures reperiri, quibus ipsemet Christus dolores et mortem suam clare distincteque praedixit: cf. q. 1147.

Jam vero, ex V. T. adducemus primum **oracula quae in ipso *Evang.* citantur.**

1° Jerem. seu potius Zach. *Acceperunt 30 argenteos*, cf. q. 777.

2° Verba quae supra q. 861 recitavi: *Cum iniquis* etc.

3° Ps. 21 *Diviserunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem*: cf. q. 864.

4° Ps. 68 *In siti mea potaverunt me aceto*, cf. q. 890.

(1) Sermo quem laudat s. Thomas est spurius (ap. Migne in Append. S. 32), sed figurae istae vere sunt Augustinianae.

5° Ex. 12, 46 *Os illius non confringetis vel comminuetis*, quod sensu literali dictum est de agno paschali, per figuram autem portendit crura Jesu non frangenda esse : cf. q. 929.

6° *Videbunt in quem transfixerunt*, ex Zach. 12, 10 : quod J. 19 37 refert ad Jesum lancea perforatum. Vide supra hujus testimonii explicationem, q. 930.

Oracula in Evangelio non citata. Atque haec quidem omnia in ipsa Evangelica narratione de Christo patiente aperte et expresse intelliguntur. Multa vero alia loca addere oportet : imprimis **Isaiae** caput 53 fere totum ; pariter universum **Ps. 21**, praesertim haec *Foderunt manus meas etc.*, et *Videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis et moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Rursum illa **Ps. 2** : *Quare fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania ? Astiterunt reges terrae et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus etc.* : quae quidem verba ad JESUM, et ad *Pilatum* Herodemque cum gentilibus et Judaeis, diserte accommodantur in Act. 4, 25-28. Praeterea, haud pauci sunt **Psalmi**, qui in sensu saltem typico Christi cruciatus spectant : v. gr. 39, 13 *Circumdederunt me mala quorum non est numerus etc.* ; Ps. 68 pro maiore parte ; Ps. 117, 12 *Circumdederunt me sicut apes etc.*

Oraculum immerito citatum. Nolim tamen hic laudare Zach. 13, 6, sicut quidam faciunt : *Et dicetur ei : Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum ? Et dicet : His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Ista enim verba, ut patet ex contexta oratione apud Zach., de falso vate dicta fuerunt ; ideoque de Christo explicari non possunt, nisi sensu quodam accommodatio : quod facit Ecclesia in Off. de 5 Vuln. Notasse etiam juvat, certum non esse illum Zach. locum de *manibus transfixis* intelligendum esse, quum in hebraeo habeatur : *Quid sunt plagae istae inter manus tuas* כַּיָּין יָדַיָּי ? adeo ut sensus forsitan sit : *plagae pectori tuo illatae*, puta (vide Zach. paulo ante, v. 3) a parentibus tuis, qui conati erant te occidere (*configere*, gladio transfodere). Parum quippe probabile est de supplicio *crucis*, quod apud Hebraeos usitatum non erat, ibi mentionem fieri.

Manet adhuc quaestio ad usum Evang. concionarium adjicienda de causa mortis Dominicae humana.

Christum occidit invidia.

Q. 1190. 1° Proba ex Evang. praecipuam causam mortis Christi fuisse *invidiam* sacerdotum et Seniorum. 2° Hac occasione, ut vitii istius malitia melius intelligatur, quaedam exempla criminum per *invidiam* commissorum ex Scriptura indica. 3° Adde quomodo isti invidi poenas dederint.

R. ad 1^m. M. 27, 18 Sciebat (*Pilatus*) quod per *invidiam* tradidissent eum. Et re quidem vera, sensa invidiae saepius prodiderunt, v. g. J. 11, 47, 48 *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum* etc. Pariter J. 12, 19 *Nihil proficimus: ecce mundus totus post eum abiit.*

Exempla. R. ad 2^m. Invidia Abelem occidit, fratres adversus Joseph incendit, Daniele in lacum leonum misit; Core ejusque socios contra Moysen et Aaronem excitavit, Num. 16. Causa etiam fuit quare Saul Davidem divexavit: istud enim vitium in animo regis ortum est, quando chorus mulierum post devictum Goliath cecinit: *Percussit Saul mille, et David decem millia*, 1 Reg. 18, 7, 8. Herodes porro, Jesu recens nato invidens, pueros necavit Bethlehemiticos.

Poenae. R. ad 3^m. Cain, desperata venia, vagus et profugus fuit in terra. Fratres Joseph multas sustinuerunt calamitates, ut carcerem, terrorem etc. Accusatores Danielis, in lacum leonum missi, misere perierunt. Judaei, dispersi per orbem, sine regno, sine templo, sine sacrificio, Dei ultionem quasi in fronte signatam circumferunt. Core cum suis, terra dehiscente, vivus absorptus fuit. Saul victus sua se interemit manu. Herodes vermibus consumptus mortem oppetiit ignominiosam (supra q. 117).

Lege s. Bas., *Hom. de invidia*, et s. Chrys. qui *invidiam* dedita opera impugnat in M. 12, 24.

EXCURSUS 53.

Ad q. 902.

Q. 1191. DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS.

Statim ac Jesus expiravit, anima ejus ad inferos descendit. Hac de re Evangelistae quidem non loquuntur, nos tamen quaedam adjicimus, haud inopportune nec frustra, quum alibi Scrip-

tura factum illud doceat, quumque ad pleniorē Christi historiam, quam in Evang. tractamus, pertineat ut inquiramus quid anima Jesu, per illud temporis spatium quo a corpore separata mansit, fecerit.

QUID HAC DE RE CREDENDUM SIT.

De fide est, animam Christi, quando a corpore separata fuit per mortem, descendisse ad inferos, simul cum natura divina, quacum conjuncta mansit ⁽¹⁾. Hoc profitemur in Symbolo Apost. hisce verbis : *Descendit ad inferos*. Argumenta ex s. Scriptura, quibus nititur dogma illud, indicabimus : cetera ad theologiam dogmaticam spectant. Hoc solum monemus, ipsam Christi animam secundum *naturam* et *substantiam* descendisse ad inferos, non secundum *effectum* et *operationem* tantum, ut aliqui docuerunt. Puta eam descendisse (teste s. Th. III, 52, 2) ad illum inferorum locum, qui *Limbus Patrum* dicitur, ubi Patriarchae alique justi veteris Test. detinebantur. Quod autem attinet ad locum reproborum et ad purgatorium, eo tantum venit per effectum suum, ut docet ib. Doctor ille Angelicus.

LOCA SCRIPTURAE QUIBUS DOGMA PROBETUR.

Q. 1192. Praecipua s. Scripturae loca, quibus demonstratur animam Christi ad inferos descendisse, indica, eorumque sensum explica.

R. Duo sunt praecipua ss. Literarum **testimonia**, quibus dogma catholicum confirmetur :

1^m Argum. Scripturisticum, e Ps. 15.

Ps. 15, 10 *Quoniam non derelinques* (ait Messias, ad quem versus ille certo refertur) *animam meam in inferno*, i. e. in iis inferorum locis, ad quos descendet. Vide *Comm. nostr. in Psalmos*, 3^a ed. 1886 3 vol., ubi fuse, et, ut spero, plenissime, celeberrima illa Davidis verba exponuntur.

(1) Animadvertē corpus etiam exanime cum divina natura hypostatice copulatum permansisse (cat. Trid. ad 4^m art. Symboli); imo vero, ut docet Ben. XIV *De festis*, ubi de Sabb. S., n. 9, idem dicendum est de sanguine, qui in Passione effusus fuit, quique in resurrectione rursum assumendus erat. Quamvis igitur in morte Jesu anima a corpore distracta sit, « Non propterea, ait s. Joan. Dam. « *De fide orth.* III, 27, persona una in duas divisa fuit: siquidem et corpus et anima ab initio in « Verbi persona existentiam habuerunt; ac licet in morte divulsa sint, utrumque tamen eorum unam « Verbi personam, qua subsisteret, semper habuit. »

Huc autem recidit **sensus** : *Caro mea requiescet in spe*, corpus meum quando mortuum fuerit, requiescet in sepulcro securum (*in spe*) : *quoniam* anima mea non manebit *in inferno* (quo descendet statim post mortem), et corpus meum corruptioni non tradetur, sed animae ex inferis redeunti iterum conjungetur et ad vitam resurget.

Sensus controvertitur, adeo ut dogma per auctoritatem Ecclesiae firmandum sit. Universum quidem Psalmi 15 argumentum et contexta oratio possent prima specie nobis suggerere sensum literalem sequentem : *Conserva me Domine*, vitam meam conserva (v. 1) : spero fore ut id facias (*a dextris es mihi ne commovear*, v. 8) ; *propter hoc... caro mea requiescet* segura (mortem non jam timeo) ; non sines animam meam descendere ad inferos, neque corpus corruptioni sepulcri trades, i. e. non permittes ut periculo succumbam ac peream. Qui quidem sensus utrum et quo pacto a catholicis admitti possit, in Comm. supra citato examinavimus. Aliqui etiam catholici interpretes, ut ibi diximus, illud Ps. 15, 10 testimonium collatum cum Act. 2, 31 ; 13, 35, de resurrectione Jesu tantum intelligunt, quasi verba *Non derelinques animam meam in inferno* solummodo significarent : Non *me* derelinques in *sepulcro*, sed ad vitam revocabis. Quae quum ita sint, argumentum dogmaticum, quod e loco isto desumitur, per auctoritatem Ecclesiae, seu per vim traditionis et magisterii vivi, perficiatur atque omnino ineluctabile seu *apodicticum* reddatur oportet.

2^m Arg. Scripturisticum, ex I Petri.

Epist. 1^a Petr. 3, 19 *Christus* (post mortem suam)... *in spiritu his qui in carcere erant spiritibus veniens praedicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noë*. Sensus est : Christus secundum animam venit seu ivit praedicare spiritibus qui erant in carcere, i. e. anima Christi in carcerem ubi animae detentae erant descendit (nempe *substantialiter* in unam carceris partem, *secundum operationem* in alteram partem, ut supra diximus), ut ibi praedicaret. *Carcer* intelligitur שְׁאוֹל *scheol* Hebraeorum, *infernus*, receptaculum animarum post mortem : cf. q. 371. Locus autem ille vocatur *carcer*, quia animae ibi detentae erant, vel ut

poenis afficerentur (tales erant animae damnatae ad infernum stricte dictum, et animae purgatorii), vel saltem ut usque ad ascensionem Christi gloria coelesti exularent.

Jam vero, quaeritur quinam essent spiritus illi ad quos Christus praedicare venerit. Erant *spiritus qui aliquando fuerant increduli*, nempe illi qui *in diebus Noë patientiam Dei expectabant* ⁽¹⁾, qui eam lassabant et expostulabant; igitur, intelliguntur animae illorum, qui Noë arcam aedificanti et diluvium nuntianti credere volebant (*increduli*), quique poenitentiam agere recusabant, atque adeo Dei patientiam fatigabant.

Sed quid Christus istis **praedicavit**? Ex contexta Petri oratione colligitur sermonem fieri de aliqua praedicatione in bonam partem, de laeto quodam nuntio eis allato, utique de nuntio liberationis. Verum, quum ex inferno proprie dicto nemo eripiatur, pro certo ponere oportet *incredulos* illos, quibus Christus praedicavit, tales fuisse qui, dum Noë arcam fabricaretur, diu manserant contumaces, sed qui **exeunte vita**, quando aquae diluvii in eo erant ut eos obsorberent, **resipuerant** seseque ad Deum cum vera animi contritione converterant. Isti igitur justificati fuerant, atque in *Limbo Patrum*, vel saltem in Purgatorio, erant. Nunc autem, Christus eis nuntiavit proximam liberationem, et introitum in coelestem gloriam mox futurum, sc. die Ascensionis suae ⁽²⁾. Etenim illi omnes, quibus nihil erat purgandum et luendum, simul cum Christo ascensuri erant in coelum; qui vero in Purgatorio

(1) Vera lectio videtur : *quando expectabat Dei patientia*, i. e. quando Deus patienter expectabat eorum conversionem. Sensus tamen Vulgatae nostrae non differt ad rem quod attinet : isti continuo expectabant Dei patientiam et interea ad frugem non redibant : Deus igitur per totum illud tempus patienter expectabat eorum conversionem.

(2) Ut usquequaque completa sit interpretatio loci illius vere difficilis, qui certe maximi momenti est in re dogmatica, oportet explicare quare s. Petrus de solis spiritibus, qui *in diebus Noë* increduli fuerant, loquatur. Apostolus noluit docere proximam liberationem eis solis a Christo nuntiatam fuisse; sed eos posuit tamquam exemplar omnium, qui in carcere inferorum tunc detinebantur, et per Christi descensum liberandi erant. — At vero, dicit quis, cur istos elegit s. Petrus ut exemplum omnium referrent? Respondet Estius : quia numquam tanta hominum multitudo simul periit, et secundum animas ad inferos descendit; et quia inde commoda erat Apostolo transitio ad loquendum de Baptismo (versu seq. *quod et vos nunc similis formae salvos facit baptisma*), cujus figura fuit arca Noë. Bisping vero hanc tradit rationem : quia salutaris efficientia mortis Christi maxime eluxit in eo quod liberavit antiquos et celebres illos peccatores, qui in diluvio perierant, et quos Judaei a salute Messianica prorsus exclusos esse putabant. Huic autem interpretationi favet finis quem s. Petrus in illo loco mente prospicit : etenim totus in eo est ut ostendat Christum per mortem suam insignia hominibus contulisse beneficia.

adhuc versabantur, liberandi erant mox ut divinae justitiae satisfecissent ⁽¹⁾).

Explicatio nostra ⁽²⁾ testimonii illius obscurissimi confirmatur ex loco parallelo 1 Petr. 4, 6 : cf. *Comm. nostr. in Epist. Cath.*, ed. 3^a Brugis 1893.

Alia Script. loca adhuc magis incerta.

Hujus dogmatis demonstratio quaedam, imperfecta tamen minusque certa, etiam desumi potest ex verbis Christi ad bonum latronem : *Hodie mecum eris in Paradiso* ; siquidem, ut q. 874 diximus, probabilior sensus est de Limbo Patrum : nempe de Limbo qualis erit per Christi praesentiam ; ergo intelligitur locus seu status felicissimus, quo latro, sicut et alii Sancti, Christi divinitate jam frueretur (s. Th. 3, 52, 4, ad 3^m).

Huc etiam spectant in **sensu mystico** verba Ps. 67, 19 *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem*, ut ostendi in *Comm. Epist. Paul.* 6^a ed. ad Eph. 4, 8 ; cf. etiam opusc. nostr. *Psalmi Pentec.*, a. 1880 vulgatum.

Quidam theologi, cum s. Th. 3, 52, 1 adducunt verba Ephes. 4, 9, eisque vim tertii magni argumenti scripturistici adscribunt propter rationes satis solidas quas exposui in meo *Comment. Epist. Paul.* (6^a ed. 1899).

S. Thomas nonnumquam recedit a vero Scripturae sensu.

Doctor Angelicus ib. citat etiam Col. 2, 15 *Exspolians principatus* etc. : sed sensus est de daemonibus per Christi mortem devictis (cf. *Comm. nostr. in ill. l.*), quae certe victoria non necessario importat descensum ad inferos ; per hunc tamen perfectior et gloriosior fuit Domini triumphus. Porro Ps. 23, 7 *Attollite portas, principes, vestras* haudquaquam sign., quod ib. dicit s. Th. : Principes inferni, auferte

(1) An Christus **indulgentiam plenariam** omnibus Purgatorii animabus concessit ? Hoc opinantur nonnulli, quasi ex benigna misericordia animabus istis remissionem omnium poenarum de thesauro suorum meritorum tribuerit ; adeo ut etiam istae simul cum ipso in coelum ascenderint. Totus orationis contextus favet huic opinioni : verumtamen nonnisi **conjectura** est, quam non admittit s. Thomas (l. c.). Haec est autem ejus doctrina : opinatur tantum liberatos fuisse eos qui divinae justitiae jam satisfecerant, vel qui, dum adhuc viverent, per fidem et devotionem erga mortem Christi meruerant ut, descendente Christo ad inferos, poenis temporalibus Purgatorii absolverentur.

(2) Obiter nota auctores doctissimos in explicandis verbis illis multum inter se dissentire. Sic s. Th. 3, 52, 2 amplectitur explicationem quandam e s. Aug. haustam, quae nec literalis videtur, nec contextae congruit orationi.

potestatem vestram, qua usque nunc homines in inferno detinebatis. Verum sensum tradidi in *Comm. in Ps.*

Conclusio. Testimonia s. Scripturae quamdam involvunt incertitudinem et obscuritatem, adeoque complenda et perficienda sunt ex definitione Ecclesiae.

EXCURSUS 54.

Post q. 947.

DE SACRIS RELIQUIIS PASSIONIS CHRISTI ⁽¹⁾.

Haud supervacaneum videtur paucis indicare ubinam reperiantur, et quo statu hodieum servantur, tum praecipuae Passionis Dominicae Reliquiae, quum etiam sacratissima loca aut aedificiorum vestigia, quae ad Christi cruciatus spectant.

Monitum praecipui momenti. Mens mihi non est, nec esse potest, affirmare omnes istas Reliquias tamquam vere et certo authenticas admittendas esse, secundum strictas criticae historicae leges. Sufficit notasse earum cultum, quando ab Ecclesia fuit approbatus, venerabilem esse, eundemque non connectendum necessario cum authentia objectiva : vide q. 835.

1° Loca et aedificiorum vestigia.

Q. 1193. Praecipua loca, quae Christus patiens sua consecravit praesentia, Hierosolymis hodieum indicantur omnia ; praeterea, supersunt adhuc quaedam vestigia aedificiorum ad historiam Passionis spectantium ⁽²⁾. Verbi gr. piis peregrinantibus ostenduntur ruinae praetorii (*dans la cour actuelle de la caserne turque*), et porticus seu Arcus Pilati, qui vocatur etiam Arcus *Ecce homo*. Sunt tamen qui hujus arcus antiquitatem in dubium vocent : sic Melchior de Vogüé *Temple de Jérus.* dicit aedificium illud Christi morte multo posterius esse. Admittit tamen palatium Pilati in illo loco fuisse, adeoque ibi Christum populo exhibitum capitisque

(1) Cf. ROHAULT DE FLEURY, *Mémoire sur les instruments de la passion de N. S. Jésus-Christ.* Paris, 1873.

(2) De authentia ss. Locorum et imprimis s. Sepulcri cf. M. De Vogüé, *Le temple de Jér.* Paris 1864 ; De Saulcy, *Voy. en Terre S.*, 1865 ; Mislin, *Les SS. Lieux*, 2e éd. Alia plurima eruditissimorum opera scriptorum, quae de vero Calvariae et sepulcri Dominici situ singulariter disserunt, mox indicabimus.

damnatum fuisse. Paulo inde distans (45 m. à l'E. de la porte de la caserne), in altero latere plateae, venerationi proponitur locus ubi flagellatio accidisse creditur, nempe in ecclesia quae a. 1838 aedificata fuit.

Porro, inter loca sacra cumprimis nominare debemus hortum Gethsemane et speluncam *agoniae*, deinde Golgotha et sepulcrum Domini in ecclesia s. *Sepulcri*, in qua etiam asservatur pars quaedam columnae flagellationis (vide infra, q. 1198), necnon et *lapis unctionis*, i. e. lapis super quem unctum vel ad funus praeparatum fuit corpus Jesu de cruce depositum.

Q. 1193bis. DE ECCLESIA S. SEPULCRI.

Ecclesia in loco s. Sepulcri jussu Constantini aedificata fuit a s. Helena, quae a. 326 Jerusalem venit, et locum morte Servatoris sacratum purgavit, auferendo tum statuam Veneris quam imperator Adrianus in Calvariam, quum Jovis simulacrum quod in sepulcrum Domini collocare fecerat (qua occasione, ut diximus supra, q. 1178, etiam pia illa regina Christi crucem, crucis titulum, et clavos invenit). « La Basilique actuelle, ait F. Liévin *Guide*, 1876, dans laquelle un juge compétent, M. de Vogué, constate l'alliance du style roman et de l'ogive sarrasine, est l'œuvre de Modeste (7e siècle), mais sensiblement modifiée par les Croisés... Elle se compose de 4 parties : 1° de la rotonde où est le s. Sépulcre ; 2° de la chapelle franciscaine de l'Apparition du Sauveur à sa s. Mère ; 3° de l'église du Calvaire ; et 4° de l'église souterraine de l'invention de la Croix. Toutes ces parties sont reliées ensemble, et forment un bâtiment immense, mais où ne règne ni symétrie, ni goût, ni richesse. »

At vero, quum de sacratissimo Domini Sepulcro, quod summa christianorum veneratione ab 18 seculis colitur, hic mentionem facere oportuerit, nonnulla jam de *authentia* ejus, quae a quibusdam acatholicis in dubium vocata fuit, addenda videntur.

Q. 1194. DE AUTHENTIA S. SEPULCRI.

Notum est omnibus Calvariam et sepulcrum Domini nunc intra Hierosolymae moenia, in parte urbis occidentali, sita esse. Verum locum illum extra urbem fuisse, antequam tertius murus (la 3^e

enceinte), qui secundum de Saulcy, *Les dern. jours de Jérus.*, respondet moeniis hodiernis partis urbis septentrionalis ⁽¹⁾, ab Agrippa I a. 41 (Jos. B. J. 5, 4, 2) adeoque post mortem Jesu exstructus fuit, ex opere cit. De Saulcy satis compertum est ⁽²⁾. Ut vel ipsemet *Winer *Rwb.*, a. *Golg.* fatetur, immerito hoc negarunt multi Protestantes. Primus autem contra s. Sepulcri authenticam scripsit *Korte, *Reise nach dem gelobt. Lande*, 1741; deinde multi post eum, praesertim *Robinson *Paläst.* 1841, *Tobler, *Golgotha* 1851, *Fergusson in *Dict. of the Bible* ed. W. Smith, a. 1863, sub voc. *Jerus.*

Authenticae defensores. At vero authenticam admittunt et strenue defendunt Chateaubr. *Itin.*, 2^d mémoire; *Schultz, *Jerus.* 1845; *Williams, *The Holy City*, 1845; *Krafft, *Die Topogr. Jer.* 1846; *Tischend., *Reise in den Or.* 1846; *Schaffter, *Die ächte Lage des h. Grabes*, 1849; Sepp, *Jer. und das h. Land*, 1862; *Berggren, *Bibel und Josephus*, 1862; M. de Vogüé, *Temple de Jér.*; Langen, *Die letzt. Lebenst. J.*, qui quidem ultimus in Diss. ad calc. operis totam controversiam et argumenta authenticae optime breviterque tradit.

Qui alio in loco, v. gr., ut vult Fergusson supra citatus, in Moriah, Calvariam quaerunt, pugnant non solum cum antiqua traditione, quae ad septentrionem Sionis illam collocat (Eus., *Onom.*; s. Hier. *Onom.*), sed etiam cum iis quae narrat Eusebius *Const.* 3, 25 de sepulcro Jesu, jubente Constantino ac praesente s. Helena, sedulo quaesito, atque invento sub diruto templo Veneris.

Recens impugnatio. Iste autem Fergusson contendit montem Sion non eum esse qui nunc sic vocatur, sed illum in quo Templum fuit aedificatum, sc. collem qui in parte urbis orientali stat ex adverso montis Olivarum. Deinde censet Basilicam a s. Helena aedificatam, non eo in loco ubi nunc est ecclesia s. Sepulcri extructam fuisse, sed ubi nunc est *la Mosquée d'Omar*, accuratius ubi est *le Dôme du rocher* (*El sachrah*, gall. *la Roche*): postea vero, exeunte sec. 10°, eversam fuisse Basilicam illam, et christianos a Mahome-

(1) Misl. tamen opinatur murum illum 3^m magis quam nunc extensum fuisse versus septentrionem et occidentem.

(2) M. De Vogüé a découvert, à 76 mètres à l'est de l'emplacement traditionnel du Calvaire, un pan de mur Judaïque analogue à celui d'Hébron, qui paraît avoir appartenu à l'enceinte du temps de Jésus (2e enceinte), et qui laissait par conséquent le dit emplacement en dehors de la ville.

tanis coactos fuisse in partem urbis occidentalem recedere, eosque ibi sacellum in quo sacra facerent fabricatos fuisse : illud postea (*sous les Croisés*), ampliatus fuisse, atque in eam exornatum formam quae in praesentia cernitur (1).

Telum imbelle. Istae assertiones hodie nullam jam habent auctoritatem, etiam apud Anglos; et fissiones, quae recenter factae fuerunt, eis plane sunt oppositae. Errat etiam iste auctor cum contendit tres illas quas citat relationes antiquas, de urbis topographia ante Mohammedanorum occupationem (a. 637) scriptas, attendendas esse solas. Praeter illas enim consulendi sunt scriptores sequentes : s. Sylvia (a. 385), s. Hier. (circa finem sec. IV), Eucherius (a. 440), Petrus Iberius (a. 475), Theodosius et « Breviarius » (circa a. 520), Antoninus (a. 570), Antiochus monachus (a. 615) etc.

His praemonitis, praecipuas rationes ab isto auctore adductas breviter indicabimus, earumque inanitatem ostendemus.

Q. 1195. Objectiones.

1° **Itinerarium Burdigalensis viatoris**, qui primus omnium post s. Sepulcrum ab Helena detectum Hierosolymam invisit, circiter a. 333, postquam descripsit Davidis palatium, Synagogam Magnam, aliaque quae in urbe erant aedificia, ita loquitur : « Inde
« ut eas *foris murum*, de Sione euntibus ad Portam Neapolitanam,
« ad partem dextram deorsum in valle sunt parietes ubi domus
« fuit sive palatium Pontii Pilati... A sinistra autem parte est
« monticulus Golgotha, ubi Dominus crucifixus est. Inde, quasi ad
« lapidem missum, est crypta ubi corpus ejus positum fuit... Ibidem
« modo, jussu Constantini Imperatoris, Basilica facta est, id est
« Dominicum mirae pulchritudinis. » Describit, ait Fergusson, quae extra muros erant, et transit per latus orientale pergens ad septentrionem (*porte de Naplouse*, nunc *porte de Damas*) ; si moenia circumiisset a parte urbis occidentali, non ad *sinistram*, sed ad

(1) Il y a dans la façade un indice certain d'une architecture beaucoup plus ancienne que l'époque des Croisades : c'est la corniche en style classique, dans le même genre que les ornements de la *Porte Dorée*. Fergusson suppose que cette corniche est un débris de l'ancienne Basilique de Constantin sur le *Haram*, qui avait été brûlée au 10e siècle, et entièrement démolie au commencement du 11e siècle par le Calife El-Hakkem.

dextram, Calvariam habuisset. Concludit s. Sepulcrum ad latus urbis orientale collocari.

2° **Antonius Martyr**, ubi de Basilica Constantiniana loquitur : « Juxta ipsum altare, ait, est crypta (alii legunt *crepatura*), ubi si « ponas aurem, audies flumen aquarum ; et si jactas intus pomum « aut quid natare potest, et vade ad fontem Siloam, et ibi illud « suscipies. » Hujusmodi canalis repertus fuit sub area *Haram* et sub templo *El-Sachrah* ; non autem in ea parte ubi nunc est s. Sepulcrum.

3° **Adamnanus** (ad finem sec. 7ⁱ), qui Hierosolymarum notitiam valde praeclaram nobis reliquit, ab Arculfo, episcopo Gallicano, qui in civitatem Sanctam iter instituerat, acceptam, describit ecclesiam s. Sepulcri, et templum *El-Aksa* ; nihil autem dicit de templo *El-Sachrah*, quod tamen aedificium tunc erat (ut nunc est) omnium pulcherrimum : ideo certe illud non memorat, quia jam de eo locutus fuerat sub nomine s. Sepulcri.

Ita Fergusson, affirmator audax, haud fide dignus.

Q. 1196. **Diluuntur objectiones.**

Respondetur generatim, cum ipsomet *Renan *Vie de J.* : « Les preuves, par lesquelles on a essayé d'établir que le s. Sépulcre a été déplacé depuis Constantin, manquent de solidité. »

Atque imprimis, nemo facile sibi persuadebit memoriam Basilicae Constantinianae inter christianos umquam potuisse adeo deleri ut situs ejus quam remotissime, ab una urbis parte ad aliam, ab extremo oriente usque ad occidentem extremum, mutatus fuerit bona fide : mala autem fide quare factum fuisset non est causa ulla ; et, quod magis est, id certe perfici nemine reclamante haudquaquam potuisset. Jam vero, ut vel ipse Fergusson admittit, tempore Constantini omnia quae ad verum situm discernendum necessaria erant certe peracta fuere, atque illud invenire non admodum difficile fuerit, praesertim ex traditione et templo Veneris ibi erecto. Et dicendum est hanc rationem visam fuisse firmissimam, secus locus extra moenia requisitus fuisset, secundum apertissimum Scripturae testimonium J. 19, 20 et Hebr. 13, 12.

His universe praemonitis, difficultates supra indicatas **singillatim** examinare decet.

R. ad 1^m obj. Sed praetorium Pilati non erat deorsum in valle Cedron : certum enim est Procuratorem in urbe habitasse. Ergo viator ille non describit quae extra urbem erant, sed egreditur ex urbe superiore seu e Sione per portam quamdam muri septentrionalis Sionis ⁽¹⁾, et incedit versus portam Neapolitanam : tunc transiens per istam urbis partem, reipsa a dextris deorsum in valle Tyropoeon habet ruinas palatii Pilati et a sinistris Calvariam, ubi nunc est. Vel verba *ut eas foris murum* sic intelligi possunt : ut de Sione eas foris murum, ut exeas urbem per portam Neapolitanam, in itinere per urbem inferiorem invenies a dextris praetorium et Golgotha a sinistris.

R. ad 2^m obj. De situ fontis Siloë disputatur inter eruditos : sunt enim qui eum collocent *au Sud-Ouest du Sion* (id refert *Winer *Rwb.* Siloah) ; quo posito canalis a s. sepulcro eo ducere potuisset. Si vero tenetur communis opinio Siloam fuisse *au Sud-Est du Sion*, dicendum erit Antonium M. hac in descriptione, quemadmodum in quibusdam aliis notitiis, errore deceptum fuisse.

Quum vero talis error satis mirus videatur, excogitavi conjecturam sequentem, quae, ut novi, non parvas involvit difficultates, sed quam adduco in hunc praesertim finem ut investigationes topographicae hac de re fiant.

Fons Siloë est ad meridiem urbis, inter collem Sionis et Ophel, prope locum ubi vallis Tyropoeon jungitur valli Hinnom : an supponi non possit exstitisse aquae-ductum qui ab ecclesia actuali s. Sepulcri descendisset in vallem Tyropoeon, ad pedem collis Sionis, in latere hujus boreali (ibi enim incepisse videtur illa vallis), et inde tetendisset ad orientem cum illa valle, usque dum prope Templum se flectens ad meridiem, fontem Siloe assecutus fuisset ? Cisterna Ezechiae, quae per canalem subterraneum aquam recipiebat superioris fontis Gihon (2 Par. 32, 30), erat prope ecclesiam s. Sepulcri : an fieri non potuit ut aquae istae sub ecclesia fluxerint in vallem Tyropoeon ?

R. ad 3^m obj. Adamnani vero silentium, quod attinet templum *El-Sachrah*, ex causa quadam nobis ignota oriri potuit.

(1) Verum quidem est murum illum, qui separabat urbem superiorem ab inferiore seu Acra (*mur septentrional de la 1re enceinte*) destructum fuisse a Tito, sed fieri potuit ut postea reaedificatus fuerit.

Atque haec quidem de loco universi orbis venerabilissimo, de quo acriter disputatum fuit, dicenda videbantur. Si quis vero plura de quaestione tanti momenti legere cupiat, libros a nobis supra indicatos consulat.

2° *Scala sancta Praetorii.*

Q. 1197. Scala, quae e platea ad interius praetorii conclave ducebat (cf. q. 772), Romae in conventu Passionistarum religiose asservatur sub nomine *Scala Sancta*. « Cet escalier, dit *Rohault*, a 28 marches en marbre blanc. Les 8 premières ont 3^m, 30 de longueur ; les 20 autres n'ont que 2^m,50 environ. Le giron paraît de 0^m,50, et la distance d'une marche à l'autre de 0^m,17. »

3° *Columna flagellationis.*

Q. 1198. Haec columna etiam Romae, nempe in Ecclesia s. Prae-xedis, pie custoditur. *Rohault* eam sic describit : « C'est une espèce de borne de 0^m,70 de hauteur, au sommet de laquelle était scellé un anneau de fer. Elle n'a pas de socle : celui-ci paraît être resté à Jérusalem. Le diamètre à la base est de 0^m,45. Elle est en marbre noir avec des veines blanches. » *Allioli, Handb. der bibl. Alterth.* dicit **dimidiam partem** istius columnae **Hierosolymis**, in ecclesia s. Sepulcri ⁽¹⁾, **alteram vero partem Romae** haberi. S. autem Hier. (ep. *ad Eustoch.*, in qua tradit epitaph. s. Paulae) jam loquitur de columna flagellationis Jerosolymitana : « Ostendebatur illi « (Paulae) columna ecclesiae [sc. ecclesiae Coenaculi in monte « Sion] porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus « dicitur flagellatus. »

Opinio non admittenda. Sunt qui putent *duas* fuisse columnas, unam Romae, alteram Jerosolymis conservatam : isti pro certo ponunt Christum *bis* caesum fuisse flagellis, primum apud Caipham in nocte illa terribilissima, atque iterum mane, jussu Pilati. Ita Quares. in *Eluc. Terrae S.* (cit. ap. Ben. XIV, *De festis*), et Mislin. Alii dicunt *bis* jussu Pilati illam poenam Jesu illatam fuisse, primum ante condemnationem, deinde post eam (vide Mald. de ista opinione).

(1) Proprie loquendo, haec columna stat in capella PP. Franciscanorum, quae ecclesiae s. Sepulcri contigua et adjuncta est, ad latus hujus septentrionale. « La colonne, ait F. Liévin, est en porphyre et a environ, 0,60^m de haut. »

Sed cum Ben. XIV *De festis* 7, 51 nonnisi *unum* admittimus flagellorum supplicium.

4° Corona Spinea.

Q. 1199. Spineam coronam (simul cum cuspidē verae Lanceae, de qua infra) s. Ludovicus, rex Galliae, a Balduino II, imperatore latino Constantinopoleos, obtinuit, eamque in s. Capellam, quam in hunc finem mira arte aedificavit, reposuit. Reliquia illa *Spinea Cor.*, nunc in thesauro ecclesiae cathedralis Parisiis custodita, nullas spinas nullosque ramos spinosos habet; nihil enim aliud prae se fert, quam **circulum** satis amplum (21 *centimètres de diamètre*), **e juncis** non marinis, sed vulgaribus, simul ligatis compositum. Vide supra q. 798, 4°.

5° Veronica seu Vultus s. effigies.

Q. 1200. Linteum seu sudarium quo, secundum antiquam traditionem, pia quaedam mulier, quae nunc *Veronica* vocatur, faciem Jesu euntis ad supplicium deterisit, in Basilica Vaticana fidelium cultui exponitur. Ben. XIV, *De can. ss.* l. 4, p. 2, c. 31, n. 14: « Sive Veronica, ait, fuerit pia femina quae sudarium faciei Domini admovit, sive *Veronica* unum et idem sit cum ipso sudario [quasi a *vera icon*], certum est sudarium ipsum insignissimam esse Reliquiam, et multis abhinc seculis cultum in basilica Vaticana obtinuisse. » Fusius de ea disseruimus supra q. 835. *Barbier de Montault*, qui a. 1854 hanc imaginem propius inspexit atque oculis attrectavit, eam **fere deletam** esse testatur in *Annal. Archéol.* t. 23; cuius quidem verba huc recidunt: L'empreinte est très-effacée. Il lui a fallu la meilleure volonté du monde pour apercevoir la trace des yeux et du nez. On n'aperçoit plus qu'une surface noirâtre et ne donnant pas de forme de figure humaine.

Effigies s. Vultus in Hispania. Traditio quaedam existit linteum Veronicæ fuisse bis vel ter plicatum, et imaginem Salvatoris prodigiose impressam existere duplicem vel triplicem: inde explicatur quomodo **Giennae** (*Jaën*) in Hispania colatur etiam imago, quae, instar Veronicæ Romanae, habetur ut vera Jesu effigies *acheiropoëta* (z. priv., χειρ et ποιω), i. e. manibus hominum non confecta. « Porro fides sit apud auctores, ait Ben. XIV. Nobis

verius esse videtur exemplaria fuisse ab autographo Romano desumpta, quae postero tempore, ut fieri contingit, haberi coeperunt pro ipso prototypo. » Utcumque ista se habeant, imago Giennensis adhuc clara et distincta est, et formam vultus, quam vetus traditio Jesu adscribit, omnino refert.

Typus hieraticus. Quae quidem forma antiqua ut melius cognoscatur, recitabimus sequentia verba Martigny *Dict. des Antiq. chrét.*, art. Jésus « Le type ancien et hiératique, qu'on retrouve dans une image du cimetière de s. Callixte, donne au Sauveur un visage de forme ovale, légèrement allongé, la physionomie grave, douce et mélancolique, la barbe courte et rare, terminée en pointe, les cheveux séparés au milieu du front et retombant sur les épaules en deux longues masses bouclées. » Cf. q. 996, ubi de pulchritudine Jesu corporali.

6° S. Spongia.

Q. 1201. Spongiae reliquiae quaedam in pluribus ecclesiis Romae, v. gr. in s. Mariae-Trans-Tiberim, et in s. Joannis-in-Laterano, coluntur.

7° Verum s. Crucis lignum.

Q. 1202. Crux, quae, ut supra q. 1178 docuimus, inventa fuit a s. Helena, maximam partem relicta fuit Jerosolymis: haec in manus Chosroae, Persarum regis, cecidit a. 614; sed 14 annos postea eandem recuperavit Heraclius, et Hierosolymam reportavit. Hujus autem eventus memoria celebratur die festo *Exalt. s. Crucis*, 14 Sept. Partem quamdam s. Crucis Helena Constantino-polim misit ad filium suum; aliam quoque partem Romam pertulit, et in ecclesiam s. Crucis-in-Jerus., quam aedificavit, posuit, ubi hodiedum reperitur.

Particulae autem s. Crucis, nonnumquam satis magnae, plerumque tamen valde exiguae, a IV seculo usque ad nostra tempora, variis orbis catholici ecclesiis, pluribusque viris privatis concessae fuerunt, et ubique magna cum veneratione custodiuntur. Gandae, in capella episcopali, servatur fragmentum haud exiguum, imo unum e majoribus quae adhuc existunt: metr. 0-28 longitud., 0^m044 latitud., 0^m04 profunditatis (*épaisseur*).

Brugis, in ecclesia B. M. V., cujus parochus est auctor hujus Commentarii, colitur fragmentum etiam valde insigne, quod videtur saxeum (*bois pétrifié*), certe ita transformatum per varia authenticæ experimenta quae referuntur apud Beaucourt de Noortvelde, *Descript. de N. D.* 1773.

Rohault, in op. cit., volumina omnium Reliquiarum s. Crucis, de quibus memoria exstat, diligenter computavit, et asserit omnia simul sumpta non aequari decimae parti voluminis quod habuit Crux Salvatoris. De magnitudine ejus vide notam marg. ante q. 843 (ibi etiam traditur ex qua lignorum specie erat). Cf. *Notice sur la s. Cour. d'épin. et autres instr. de la Pass.* (par Gosselin), Paris, 1828. Art. 1.

8° Titulus Crucis.

Q. 1203. Praevio notamus supra q. 863 plurima jam de titulo crucis dicta fuisse, ea nempe quae ad Passionis historiam illustrandam utilia visa fuerunt: nunc quaedam adjiciemus ad s. Tituli Reliquiam directe pertinentia, monentes pleniora reperiri tum in libris ibi indicatis, quum etiam apud Grets., *De cruce*; Bosium, *De cruce*; Ben. XIV *De festis* 1, 7, 67; *De canon. SS.* 4, 2, 31, 16 et Append. 3.

Titulus ille a s. Helena donatus fuit ecclesiae s. Crucis-in-Jerus. Romae. Ibi olim absconditus fuerat in camera seu fornice ecclesiae, probabiliter circa a. 437, ex metu Barbarorum, post urbis direptionem, quae sub Alarico a. 410 accidit. Detectus autem fuit a. 1492; sed pars quaedam vetustate corrosa erat, adeo ut duae ultimae literae ultimi verbi *Judaeorum* cecidissent: tunc longitudinem unius pedis (1 *pied* 5 *lign.*) habebat (ut refert Petron. apud Bosium, *De cruce* 1, 2). Hodie autem majus jam ligni fragmentum periit; namque ex versu superiore, qui hebraice scriptus erat, nonnisi pauca comparent vestigia partis inferioris literarum; deinde in 2° versu, qui graecus erat, remanet tantum ultima litera vocis *Ιησους* et *ΝΑΖΑΡΕΝΟΣ* (istud 8 valet ου); tandem in 3°, qui latinus erat, verba *Jesus* et *Judaeorum* et ultima litera vocis *rex* absunt.

Animadvertite vocabula graeca et latina inverso modo, a dextris ad sinistram (ut solet fieri in lingua hebraea) exarata esse; cujus quidem rei variae afferri possunt causae: vel a viro Judaeo inscriptionem confectam fuisse, vel si Romanus esset, eum consuetudini

Judaeorum, quibus destinatus erat titulus, se conformasse; vel scriptorem verba ita disponere voluisse, ut voces sibi mutuo respondentesset singulae infra se consignatae.

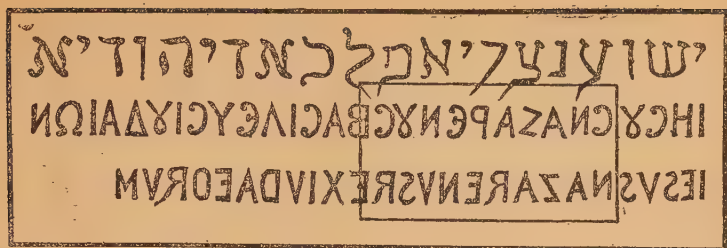
Objectiones porro, quae contra authenticam hujus tituli factae sunt, diluit partim Nicquet, *De tit. crucis* 1, 88, partim auctor (Gosselin) operis supra citati *Notice sur la s. Cour. d'épin.* etc., partim etiam Rohault de Fleury in op. saepe cit.

Ex illo fragmento possumus conjicere longitudinem tabellae fuisse metr. 0,65, et latitudinem metr. 0,20 : ita Rohault.

Idem auctor probabilem dicit opinionem, quae tenet totam inscriptionem fuisse lingua latina, sed literis hebraicis, graecis et latinis, exaratam. Quae autem leguntur in fragmento Romae conservato hanc quaestionem certo dirimere non possunt. Isti quidem conjecturae favet quod in 2^a linea legatur Ναζαρενδς , non Ναζαρηνος . Attamen forma literae, qua in 2° versu incipit vox tertia, videtur esse B, adeo ut legeretur ΒΑΣΙΛΕΥΣ , non vero ΠΕΞ : unde concludendum esset in 2° versu sermonem graecum, et proinde in 1° hebraicum usurpatum fuisse. Atque hanc sententiam, quae tenet triplicem linguam adhibitam fuisse, menti nostrae injicit s. Joan., cujus haec sunt verba : *Erat scriptum hebraice, graece et latine*. Alteram tamen opinionem innuit s. Lucas, cum dicit : *Erat superscriptio scripta super eum literis graecis et latinis et hebraicis*.

Omnibus perpensis, **sententia de trina lingua**, quam verba s. Joannis sensu obvio et naturali significant, **praeferenda** videtur (ita censet s. Chrys. in *J.*) ; eo vel magis quos scriptor ille cruci adstiterit, et certe rem accuratius notaverit. Ideo etiam vulgo admittitur, ordinem trium inscriptionum talem fuisse qualem designat idem Evangelista, cui consentaneum est fragmentum Tituli Romae custoditum : nimirum, in versu superiore fuisse verba hebraica, graeca in medio, infra autem latina. Cf. supra q. 863.

Secundum conjecturam satis probabilem recentiorum quorundam scriptorum, in antiquitatibus sacris eruditissimorum, et, quod attinet literarum graecarum latinarumque formam, adhibita imagine authentica et simillima (*un facsimile*) verborum quae hodie in s. Reliquia Tituli insculpta conspiciuntur, hanc fuisse inscriptionem opinamur :

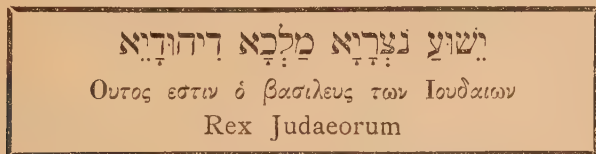

Primus versus quomodo cum punctis vocalibus scribendus et legendus sit, statim indicabimus cum trademus formam quam secundum aliorum conjecturam titulus habuit. Animadvertite *ou* signo quodam ligato exprimi; deinde in Titulo Romae servato haberi *Ναζαρενους* non *Ναζαρινος*; praeterea formam literae *sigma* in fine vocis *Ναζαρενους* non esse *Σ*, sed quasi *C* latinum inversum; eandemque formam in aliis vocabulis imitatus sum. Tandem anomalia quaedam est in *zēla*, cujus figura non est inversa, sicut aliae literae, quasi miles, tituli scriptor, cui certe mos erat aliter scribendi (a sinistra ad dextram), hic mendum commiserit prae festinatione.

Rohault affirmat in 2^a lin. legi *Ηαζαρενους* cum *H* loco *N*. Idem contendit in 3^a lin. haberi *Nazarinus*, loco *Nazarenus*.

NOTA. Quadrangula figura, quae partem quamdam inscriptionis tenui linea discernit, fragmentum s. Tituli hodiedum conservatum indicat.

Sunt qui dicant (Fouard, *Vie de Jésus*) Joannem verisimiliter dedisse inscriptionem Aramaeam, Lucam graecam et Marcum latinam: adeo quidem ut titulus in hunc modum exsculptus fuisset:

Haec autem conjectura ideo minus mihi arridet, quod pro certo ponat s. Reliquiam Tituli authenticam non esse.

9° S. Clavi corporis Dominici.

Q. 1204. Sacri Clavi reperti fuerunt a s. Helena, postquam Crucem invenerat: non enim amplius ligno inhaerebant, sed ablati

fuerant ; quod factum fuisse videtur, quando corpus Christi a cruce depositum fuit : secus enim manus haud facile solvi potuissent. Piissima autem regina « De **uno clavo** (ait s. Ambr. *Or. de obitu Theod.* 44) frenos fieri praecepit ⁽¹⁾ : **de altero** diadema intexit... « Misit filio suo Constantino diadema..., misit et frenum. » Ipsissimum illud diadema fertur esse celeberrima **Corona ferrea**, quae Modoetiae (*Monza*) prope Mediolanum hodieum colitur et custoditur ; vel saltem ex uno e clavis Dominicis facta fuerit illa corona. Argumenta affert Ben. XIV, *De can. ss.* IV, 2, 25, 7. Fontanini *Diss. de cor. ferrea* a. 1717 plene et erudite hanc tractavit quaestionem. Vide etiam Muratori, *Diss. de cor. ferr.* 1719. Plures tamen antiqui narrant clavum non diademati sed *galeae* fuisse intextum : cf. Ben. l. c. n. 3.

Tertium vero **clavum** sibi retinuit sancta Helena, eumque in mare Adriaticum mersit, ut tempestates ibi frequentes et saevissimas sedaret : id refert s. Greg. Tur. *De gloria mart.* I, 6 : « Unum « ex quatuor clavis deponi jubet in pelago, confisa de Domini « misericordia quod saevas fluctuum commotiones facile posset « opprimere. » Gretser, *De cruce* I, 93 existimat clavum, ab Helena in mare funiculo projectum, illico retractum ab eadem fuisse : sed hic non est sensus verborum s. Greg.

Sunt qui dicant **quartum clavum** ab eadem missum fuisse ad ecclesiam s. Crucis-in-Jerusalem, illumque ipsum esse qui adhuc ibi honoratur. Sed Rohault de Fleury opinatur clavum, in illa ecclesia conservatum, unum esse ex duodecim illis quos Constantinus M. ad exemplar verorum clavorum confecit, et in quibus particulas quasdam veri clavi inseruit. Rationem suae sententiae auctor ille ex forma istius clavi deducit : « Ce clou, dit-il, ne paraît pas disposé pour servir ; car au moindre coup porté à faux sur la tête, celle-ci se serait détachée : en effet, elle est couverte d'une espèce de chapeau creux, au fond duquel la tige du clou est rivée. ⁽²⁾ »

Idem scriptor censet clavum verum et *au henticum* in urbe

(1) S. Greg. Tur., *De gl. mart.* I, opinatur *duos* clavos in freno fuisse aptatos (quod innuit s. Hier. in *Zach.* 14, 20 cum loquitur de *clavis* in phalera freni positis) : « Tertius, ait, projectus in fretum ; « 4us asserunt esse defixum in capite statuae Constantini. »

(2) Hoc omnino verum est ; atque ideo clavus ille non videtur unus ex 12 quos Constantinus confecit ad exemplar verorum clavorum ; sed talis in quo particulae veri clavi insertae fuerunt.

Augusta Trevirorum (*Trèves*) haberi, dempta cuspide' (*la pointe*) quae **Tulli** in Gallia (*Toul*) servatur ⁽¹⁾. Pariter verisimile ipsi videtur frenum (*le mors*), quod **Carpentoracte** in Gallia (*Carpentras*) fidelium venerationi exponitur, idem esse quod s. Helena (vel ipse Constantinus) ex uno s. clavorum confici jussit.

De numero clavorum vide supra q. 846. Ben. XIV l. c. cap. 31, n. 17, explicat quomodo plus quam 4 clavi ut Dominici in Ecclesia honorati fuerint.

10° S. Lancea.

Q. 1205. Lancea, qua Christi latus perforatum fuit, a s. Helena Hierosolymis inventa est, ut Bollandistae ad diem 15 Martii § 21 demonstrant.

In ecclesia s. Sepulcri mansit per aliquod tempus, donec, secundum quorundam sententiam, Antiochiam translata fuerit, ubi, in prima expeditione cruciata a. 1098, Petrus quidam clericus, a s. Andrea monitus, ut fertur, eam detexit (*Rohrb. Hist.*). Multi tamen piam **fraudem** hac in re **susplicantur**, eo vel magis quod Petrus ille, cum ignis probationem sustinuisset, qua inventae Lanceae veritatem confirmaret, post paucos dies mortuus fuerit (*Dict. encycl. de Wetz. et W., a. Lance*). Igitur negant lanceam tunc inventam fuisse veram et authenticam: cf. Ben. XIV, *De canon. Sanct.* l. 4, p. 2, c. 24, n. 5 et 6.

Idem auctor ibi c. 31, n. 9 tradit s. Lanceam, vel potius *ferrum* ejus, Hierosolymis Constantinopolim sub finem sec. 6 translatum fuisse, ibique mansisse donec labente sec. 13 *cuspis* istius s. ferri Venetias, et paulo post a s. Ludovico Parisios, perducta fuit. Reliqua autem pars ferri Constantinopoli servata fuit usque ad a. 1592, quo anno Sultanus Bajazetus II eam Innocentio VIII donavit. Ab illo tempore in Basilica Vaticana colitur.

Reliquiae nunc coluntur Romae. Ut ex dictis colligitur, Reliquiae istae s. Lanceae nihil aliud prae se ferunt quam ferrum, seu partem lanceae superiorem (*de forme oblongue et pointue, large* ⁽²⁾ *et plate*); deest hastile ligneum (*le bois de la lance, ou le*

(1) D'après le dessin que M. Rohault donne du clou de Trèves et de la pointe de Toul, le clou entier doit avoir 0^m19 de longueur. Celui de Rome est plus court. — De s. clavo Trevirensi cf. Boll. 13 Janu. in *vita s. Agricii*.

(2) Ferrum lanceae satis largum fuisse, colligitur ex eo quod vulnus lateris Christi tam ingens esset, ut Thomas totam manum in illud mittere potuerit: J. 20, 27.

bâton qu'on tenait à la main) ⁽¹⁾ : et ne ferrum quidem integrum est ; nam, ut diximus, cuspis ejus (*la pointe*) olim jam ablata fuerat, et a Balduino II (simul cum s. Spinea Corona) concessa s. Ludovico, qui eam in s. Capellam reposuit : in perturbatione vero gallicana, ad finem seculi XVIII, cuspis ista deperdita est.

Testatur Ben. XIV l. c. n. 13 figuram istius cuspidis, fideliter delineatam, a se collatam fuisse cum ferro in Basilica Vaticana conservato, eique tam perfecte convenisse, ut utraque Reliquia ad eandem lanceam pertinuisse dicenda sit.

Lancea Pragae minus authentica. Nonnulli auctores Germani contendunt s. Lanceam in pretiosissimo imperii Romani thesauro Pragae custodiri ; atque hoc confirmare volunt ex eo quod Innocentius VI concesserit, ut in Germania et Bohemia dies festus de Lancea et Clavis celebraretur ; ac simul indulgentiam iis, qui Pragensem Lanceam pie visitarent, largitus fuerit. Verum, teste Ben. XIV l. c. c. 25, n. 55, hinc inferri nequit apostolicum iudicium **de authentia** istius Reliquiae datum fuisse ; imo probabilius est lanceam illam eandem esse quam Constantinus imperator confici jussit, et in qua particulae quaedam unius e veris Christi clavis inclusae fuerunt.

Officium de s. Lanc. et Clav. fer. 6 post domin. 1^m Quadrag. in dioec. Brug. celebramus.

II° S. Tunica Jesu.

Q. 1206. Tunica sacra in urbe **Augusta Trevirorum** (*Trèves*) reperitur : talaris est, ex lino subtili contexta : « Elle a, ait Rohault, 1^m55 de longueur par devant, et 1^m62 par derrière ; de l'extrémité d'un bras à l'extrémité de l'autre il y a 1^m75. » Obiter nota utramque mensuram favere opinioni eorum qui dicunt sat altam fuisse Christi staturam. Singulae manicae, ait Calm. *Dict.*, a. *vest.*, porriguntur semipede, sunt autem pede latae. Vestis illa, addit, infra manicas arctior est (tantum 2 ped. cum 3 poll. latitud. ibi habet), atque inferius sensim dilatatur : « La largeur sous les manches, ait Rohault, est de 0^m73, et au bas de 1^m16. » Hoc ultimum, quid sentiam si dicere liceat, levem quamdam suscitât difficultatem, quum talis tunicarum

(1) Istud hastile probabiliter non erat valde longum, quum milites non solum ad feriendum sed etiam ad jaculandum lancea uterentur.

forma lapud Hebraeos fuisse non videatur : cf. q. 1004 in Append. I huj. op., de Jesu vestitu. De cetero, universa hujusce insignis Reliquiae historia atque authentiae ejus argumenta fuse exponuntur in opere : *Hist. de la s. Robe de Trèves*, par Marx, 1844 (en all.) ; alia scripta indicantur in *Dict. encycl. de Wetz. et Welte*, a. *Robe*.

Tunica autem talaris Christi probe distinguenda est ab **interula** seu **subucula**, quae sub tunica gestari solebat (vide q. 865, 660 et 1003), quaeque erat brevior, nempe usque ad genua tantum pertingens, cum manicis nullis vel minus longis (*qui ne couvraient le bras qu'à moitié*). Argentolii in Gallia (**Argenteuil**) olim colebatur vestis quaedam ex filo crassiore pili camelini confecta, quae a nonnullis reputabatur interula quam Christus gestarat. Verum testatur Calmet l. c. istam vestem pallium vel cappam potius quam tunicam fuisse. Quoquo modo de ista opinione judicandum sit, Reliquia haec jam integra non manet : vestis enim tempore perturbationis gallicanae, ad finem seculi XVIII, discissa fuit, et nonnisi panni quidam separati hodieum supersunt.

12° S. Sindon.

Q. 1207. Taurinis ostenditur s. Sindon, qua involutum fuit corpus Christi mortui : cf. Chiuso, *Le s. Suaire*, Bruges 1900. Historia hujus s. Reliquiae, quam refert Rohault, authentiam ejus aliquatenus dubiam reddere videtur. Eam autem admittit Ben. XIV, *De canon. SS.*, l. 4, p. 2, c. 31, n. 17. Vesuntione, et aliis etiam in locis, custodiuntur, ut fertur, s. sindones : sed eas genuinas esse negat Bergier, *Dict. a. suaire*.

13° S. Sudarium.

Q. 1208. Sudarium, quo caput Christi in sepulcro erat circumdatum, **Romae** in Basilica Lateranensi venerationi exhibetur. Rohault istam Reliquiam certam non habet.

14° Ss. Domini Cruor.

Q. 1209. Brugis religiosissime coluntur Reliquiae ss. Cruoris, quas a Balduino, rege Hierosolymorum, a. 1148, dono accepit Theodoricus Alsacius, comes Flandriae, quasque Brugis in ecclesiam s. Basilii deposuit. Authentiam harum Reliquiarum demonstrat Malou *De culte du s. Sang* (Brugis, 1851), n. 5.

In aliis etiam locis, v. gr. Mantuae in Italia, Romae in Basilica

Lateranensi etc., sunt quaedam particulae ss. Cruoris : cf. *Malou*, op. cit., n. 4.

Supra, q. 953, demonstravimus contra scholasticos veritatem Reliquiarum illarum a priori negandam non esse. Videsis etiam Ben. XIV, *De can.* SS. l. 4, p. 2, c. 10, n. 8-10, ubi quorundam affert opinionem auctorum qui dicunt, cum s. Th. 3, 54, 2, sanguinem istum esse non de latere aut de membris Christi, sed **ex aliqua imagine Jesu percussa**, v. gr. ex imagine Beryti in Syria, per miraculum defluxisse.

Transitio. Atque haec quidem de sacris Reliquiarum thesauris, quibus voluit Servator ut memoria Passionis suae, quasi per totidem amoris monumenta, remaneret vividior atque diligentius celebraretur, ex variis scriptorum libris pro tantulo eruditionis nostrae modulo colligere et ordinare potuimus. Gloriosa autem victoriae tropaea et laeta triumphi signa, quae explicavit et statuit *dux vitae*, dum *mortuus regnavit vivus* (seq. *Vict. Pasch.* in Miss. Rom.) gaudenti animo contemplati sumus in 3^a hujusce operis sectione, inde a q. 948.

EXCURSUS 55.

Post q. 993.

JESUS IN V. T. PRAEDICTUS TYPISQUE PRAESIGNATUS.

***Q. 1210.** Christum *finem* esse Legis Mosaicae totiusque *clavem* Vet. Test. generatim demonstra. Deinde in specie praecipuas de eo praedictiones et figuras indica.

R. Christus clavis est Vet. Test., utpote *finis* in quem respiciunt et vergunt omnia, tum facta et instituta, quum praecepta et doctrinae, quae ibi leguntur : ὁ τέλος του νομου Χριστος Rom. 10, 4 ; ibi igitur *umbra est futurorum* Col. 2, 17, Christus autem corpus est a quo projicitur umbra. Atqui, nullum habetur in umbra (gall. *la silhouette*) lineamentum, nullaue forma, quae a corpore non pendeant plenissime. Quamobrem, qui Christum ibi non videt constanter, velamen posuit super oculos suos instar Judaeorum.

Christus clavis V. T. quadruplici ratione.

Non tamen omnia et singula eadem ratione ad Christum referuntur : alia aliis magis directa magisque proxima : 1° quaedam enim in sensu **literali**, 2° plura vero in sensu **typico** ; 3° multa porro

nonnisi per quamdam **similitudinem** Christum insinuant; 4° tandem pars maxima ad Messiam, quondam venturum, homines a longinquo conducit, atque **mundum veterem** universe sumptum, praesertim vero gentem Judaeam, **paulatim praeparat**.

Ideo, ubi de Christo in V. T. inquiritur, *quatuor sunt testimoniorum genera* scite discernenda :

1° **Oracula** proprie dicta, quibus nonnulla de Christo sensu literali et directo praedicuntur ;

2° **Typi** seu *figurae* : hae sunt res seu eventus, quae ex mente et ordinatione Dei indicant res seu facta similia in Christo futura : verae prophetiae, sicut loca primi generis, haberi possunt et debent, sed per *res* non per *verba* expressae.

3° **Similitudines** saepe habentur inter ea quae in V. T. narrantur et ea quae Christus fecit vel subiit, sed nudaes similitudines, i. e. tales quae non possunt demonstrari typi, de quibus non constat eas ex mente et voluntate divina ad Servatorem referri. Vocantur hodie **symbola** (Danko *Hist. rev.* pars 3^a § 113) : cujus quidem generis haud pauca occurrunt tum in Brev. et Miss. nostris, quum etiam apud ss. Patres ; ex. c. in Officiis de Pass. Domini verba e V. T. haud raro citantur, quae neque in sensu literali, neque in sensu typico Redemptorem spectant, sed quae ad eum *accommodantur*, propter aliquam *similitudinem*. Sic in Off. de 5 Plagis Zach. 13, 6 *Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum?* etc. verba sunt quae de falso propheta dicta fuere, ut notavimus supra q. 1189.

4° Denique, pars reliqua Veteris T. tantum *remote* in Messiam tendit, quatenus doctrinae et praecepta Mosaica ad excellentiorem Christi legem animos sensim attollunt, *sicut paedagogus puerum ad scholas publicas praeparat* (Gal. 3, 24) ; et quatenus omnes historiae eventus mirabili Dei providentia ita ordinantur ut venturo Christo viae complanentur aptissime.

Illud autem 4^m caput, de mundo ad adventum Christi sensim praeparato, ex **Bossuet** *Disc. sur l'hist. univ.* perfecte notum fiet. De 3° disputare non vacat, argumentum enim immensum est. De 1° igitur et 2° dicemus, parce tamen, ad excitandam potius quam ad satiandam sanctam discendi cupiditatem.

Auctores principes qui hoc pulcherrimum argumentum tractant. S. Aug. in l. 12 *Contra Faust.*, praesertim a cap. 25 longe

lateque demonstrat Christum in V. T. fuisse praedictum et praesignatum : qua occasione innumeras Christi figuras indicat. — Cf. etiam Acosta, *De Christo in Script. revelato*, 1589. Huet. *Dem. evang.* c. 170, ubi varii Jesu typi e Vet. T. colliguntur. Westermayer, *Das alte Test. und seine Bedeut.* 4 vol. *Schaffh.* 1861. Reinke, *Die Mess. Weiss.* multis vol. *Hengstenberg (acath., sed non rationalista), *Christologie* ; *Tholuc (in multis commendabilis, sicut praecedens) *Das. A. T. im N. T.* Alios vide ap. Danko l. c. § 114.

Q. 1211. I. Oracula V. T. de Christo.

1° DE JESU GENERATIM.

A. Quae in Evang. citantur :

Is. Ecce virgo concipiet : q. 70.

Mich. Christus nasciturus Bethlehemi : q. 102.

Is. Virga de radice Jesse : probabiliter huc spectat M. 2, 23.

Is. De Galilaea a Christo illustrata : q. 178.

Is. Christus infirmitates nostras accepit : q. 286.

Is. Ecce puer meus..., non contendet etc. q. 384.

Ps. Auditū audietis et non intelligetis : M. 13, 14.

Ps. Aperiam in parabolis os meum : q. 420.

Zach. Rex tuus venit tibi mansuetus : q. 552.

Ps. De Christo lapide angulari : q. 575.

Ps. Dixit Dominus Domino meo : q. 584.

Zach. Percutiam pastorem : q. 690.

B. Addimus nonnulla de quibus mentio non fit in Evang.

Proto-Evangelium. Gen. 3, 15 *Inimicitias ponam inter te et mulierem* etc. : ergo Messias quondam veniet e muliere nasciturus. Haec autem celeberrima et prima Servatoris promissio recte vocata fuit *πρωτευαγγελιον*, *primus nuntius de laeto Redemptoris adventu*.

Gen. 12, 3 *In te* (Abrahamo dicit Deus) *benedicentur universae cognationes terrae*. Ergo Messias e stirpe Abrahami gignetur.

Non ex Ismaele sed ex Isaac oriatur : Gen. 21, 12, coll. Gal. 4, 22 sq.

Non ex Esau sed ex Jacob : Gen. 27, 28 et 28, 4 sq., ubi refertur benedictionem solemnem Jacobo tributam fuisse.

Ex Juda inter filios Jacob : Gen. 49, 10, Jacob moriens quando benedicit filiis suis, *Judae* ait : *Non auferetur sceptrum de Juda* etc. Cf. supra q. 1025.

Balaam de Christo vaticinatus est, imprimis Num. 24, 17 *Orietur stella ex Jacob* etc. Cf. q. 90bis.

Moyse quoque paulo ante mortem suam : Deut. 18, 15 *Propheetam de gente tua... sicut me suscitabit tibi* etc.

I Reg. 2, 1-10 in Cantico Annae : *Dabit imperium Regi suo* etc.

In Psalmis multa sunt de Christo sensu etiam literali praedicta, praeter ea quae in Ev. recitantur, quaeque indicavi sub A.

In verbis prophetae Nathan ad Davidem 2 Reg. 7, 14 sq. quaedam sunt quae ad Messiam, verius quam ad Salomonem, secundum omnem verborum vim referri debent.

In libris Prophetarum saepenumero de Christo sermo fit, maxime omnium apud Isaiam : praecipua vero loca in ipsomet Evang. adducuntur : vide supra sub A. His addo celeberrimam Danielis vaticinationem de 70 hebdomadibus, Dan. 9, 24 sq., de qua cf. ad M. 24, 15.

2º SPECIATIM DE PASSIONE :

A. Quae in Evang. citantur enumerantur omnes in q. 1189.

B. Ibi etiam adduntur quaedam in Evang. non citata.

Q. 1212. II. Typi Christi.

Supra, q. 1188, praecipuas figuras Christi patientis et in cruce morientis indicavimus. Praeter illas :

Adam typus fuit Christi, non solum in similibus (Ps. 8 : cf. *Comm. nostr. in Ps.*), sed etiam in contrariis (Rom. 5, 12-21 ; 1 Cor. 15, 22, 45).

Arca Noae : 1 Petr. 3, 20.

Melchisedech : Hebr. 7, 1.

Isaac et Ismael, Sara et Agar : Gal. 4, 22 sq.

Scala Jacob : J. 1, 51.

Moyse, nubes, manna, petra etc. : 1 Cor. 10, 2 sq.

Josue : supra q. 45.

Jonas, e ventre belluae marinae liberatus, figuram refert Jesu e sepulcro egredientis, ut docuit ipse Salvator M. 12, 39 ; 16, 4.

Populus Israel, q. 109.

Sufficiant haec de Evangelio prophetico, i. e. **de Christo ante Christum.**

APPENDIX V.

Q. 1213. INDICATION DE QUELQUES DISTANCES.

La Terre-Sainte est située au sud-est de la Belgique, à environ 3,500 kilom. en ligne droite. Mais la distance réelle de Bruxelles à Jérusalem (par Paris, Marseille, Malte, Alexandrie et Jaffa) est de 5,150 kilom. environ. En effet Bruxelles-Mons 61 k.; Mons-Paris (par Haumont) 249 k.; Paris-Mars. 862 k. Toute cette route se fait par chemin de fer. Puis de Marseille à Jaffa sur mer (par Alexandrie) 3,913 k. Enfin de Jaffa à Jérus. 65 k., actuellement par chemin de fer. — Les personnes qui redoutent la mer vont plutôt per Brindisi : c'est plus court et plus rapide.

De Béthanie (bourg de Lazare) à Jérusalem, 2 k. 500 m. en ligne droite; $\frac{3}{4}$ de lieue dit Mgr Mislin; 15 stades, dit s. Jean 11, 18, c'est-à-dire 2 k. 775 m.

Bethléhem à Jérusalem, 8 kilom. 800 m.

Cana à Capharnaüm, environ 26 kilom. en ligne directe.

Capharnaüm à Jérusalem, 130 kilom. en ligne directe.

Emmaüs à Jérusalem, 3 lieues, dit M. Foisset; 2 $\frac{1}{2}$ lieues dit Mgr Mislin. Environ 12 kilom.

Génésareth (lac de) a 22 kilom. de longueur et 12 kilom. de largeur.

Hébron à Jérusalem, 30 kilom.

Jéricho à Jérusalem, 24 kilom. en ligne directe; en suivant la route 150 stades (soit 27 k.) selon Jos. B. *ŷ.* 5, 4.

Jéricho au Jourdain, 12 kilom.; 60 stades, d'après Jos.

Mer Morte a 76 k. de long, sur une largeur de 18 k. maximum. Elle est de 392 mètres au-dessous du niveau de la Méditerranée.

Nazareth à Jérusalem, 105 kilom., 24 lieues (Mislin).

Nazareth à Capharnaüm, 33 kilom.

Oliviers (mont des). De la porte de Jérusalem au sommet, 1,100 m. Sichem à Jérusalem, 58 kilom.

Q. 1214. MESURES.

Stade grec (Olympique) 185 m., Fouard 180 m. *Stade égyptien* (d'Alexandrie) suivi par les anciens Hébreux, 216 m.

Cubitus varius distinguitur: ille qui vocatur *major* vel *sacer*, vel *regius* (hic intelligitur in usu communi) valet 0^m525. Lamy Lovan. *Intr.* II, 294 majorem tradit numerum, sc. 0^m56. Moigno (*Les splend. de la foi* 1879, t. 3, p. 1146) 0^m625.

Pes aegyptius et *hebraeus*, 0^m30; inde a Ptolemaeo *major* fuit, sc. 0^m36; *pes graecus* 0^m30; *Romanus* 0^m29; hodie *pes Parisinus* 0^m324; *pes anglicus* 0^m304.

Une *journée de chemin* en Palestine se calcule en moyenne à 150 stades, environ 28 kilom. Quelques fois on doit lui assigner une plus grande portée, à savoir 200 stades, ou 37 kilom. Ainsi Nazareth est à trois bonnes journées de Jérusalem.

Q. 1215. MONNAIES.

Talent Attique vaut 6,000 dragmes ou deniers Romains, et le talent juif le double. Voir q. 522.

Mina vel *mna* vaut 100 dragmes ou deniers.

Dragme, monnaie grecque, est l'équivalent (dans le N. T.) du *Denier* (*Denarius* ita vocatur quia decem assibus valebat) monnaie Romaine en argent (cf. M. 22, 19 sqq.): ⁽¹⁾ elle paraît avoir été, du temps de N. S., la paie ordinaire d'une journée de travail (voir la parabole des ouvriers dans le vignoble, M. 20).

Argenteus (*Siclus sanctuarii*), vaut 4 dragmes (*Jos. Ant.* 3, 8, 2 *siclus Atticus* capit *drachmas* quatuor) ou 4 deniers Romains.

Didrachma atticum vaut un 1/2 sicle.

Stater vaut deux didragmes, ou un *sicle* d'argent.

Pro evaluatione in nostra moneta oporteret primum determinare quanti valeret *drachma* seu *denarius*; sed hoc facile non est, quum fere omnes auctores inter se differant: praecipuas opiniones afferam.

(1) Ne pas confondre le *Denarius* avec la signification usuelle dumot français *denier* (la 12^e partie du sou), p. ex. dans la diction *Le denier de la veuve*, ou bien dans cette autre *payer jusqu'au dernier denier*.

Drachma seu denarius

Minimum (Calmet)	fr.	0,50
Medium (Beelen)	fr.	0,75
Maximum (Fillion)	fr.	1,00

Secundum illas aestimationes :

Siclus Sanctuarii, qui valet 4 denar., erit

Minimum	fr.	2,00
Medium	fr.	3,00
Maximum	fr.	4,00

Mina, quae valet 100 denar., erit

Minimum	fr.	50,00
Medium	fr.	75,00
Maximum	fr.	100,00

Talentum Atticum, quod valet 6,000 denar., erit

Minimum	fr.	3,000
Medium	fr.	4,500
Maximum	fr.	6,000

CONCLUSIO COMMENTARII,

PRO CORONIDE ADJECTA.

« In his faciam finem sermonis. Et si quidem bene, et ut
« historiae competit, hoc et ipse velim : sin autem minus
« digne, concedendum est mihi. » 2 Mach. 15, 39.

S. Aug. *Serm.* 51, *ed. Migne* : « Nos pro nostro captu, quan-
« tum adjuvit et quantum dedit Dominus... quae potuimus
« diximus. Si quis vestrum amplius cupit, ad illum pulset a
« quo et nos quod capere, quod dicere possumus, sumimus. Illud
« ante omnia retinete, ut Scripturis s. nondum intellectis non
« perturbemini, intelligentes autem non inflemini : sed et quod
« non intelligitis cum honore differatis, et quod intelligitis
« cum charitate teneatis. »

Laudetur Iesus Christus ! Amen.

I. X. Θ. Υ. Σ.

(S. Aug. *De civ.* 8, 23).

FINIS TOMI III.

SANCTUM

JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM

MATTHAEUM.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM

MATTHAEUM,

ADDITIS UBIQUE LOCIS PARALLELIS ALIORUM EVANGELISTARUM,

AMPLO COMMENTARIO,

*tum morali et homilitico ex ss. Patribus, quum literali et
exegetico ex auctoribus nostrae aetatis,*

ILLUSTRAVIT

J.-A. VAN STEENKISTE

Canonicus hon. eccl. cathedr. Brug., s. Theol. Lic. in Univ. Cath. Lovan.,
et per viginti annos s. Script. prof. in Semin. Brugensi;
nunc Pastor-Decanus eccl. B. M. Virg. Brugis.

« Os Christi Evangelium est : in coelo sedet,
sed in terra loqui non cessat. »

S. AUG., *Serm. 85* (ed. Migne).

« Multis certe haec facilia videntur esse... :
verum ita existimant ii qui sententiarum ibi
reconditarum profunditatem ignorant. »

S. CHRYS., *Hom. 1 in Matth.*

« In Evangelicis sermonibus semper literae
junctus est spiritus ; et quidquid primo fri-
gere videtur aspectu, si tetigeris, calet. »

S. HIER., *in Matth. 14, 14.*

QUARTA EDITIO,

DILIGENTISSIME RECOGNITA, HAUD PARUM ADAUCTA, ET QUASI TOTA TRANSFORMATA.

Quintum et sextum milliarium.

CUM TABULA GEOGRAPHICA.

TOMUS IV.

BRUGIS

APUD C. BEYAERT, BIBLIOPOLAM.

APPROBATIO 1^{ae} EDITIONIS.

Approbamus et dilecto clero nostro vehementer commendamus.

Brugis 10 Augusti 1872.

† J. J. EPISC. BRUG.

APPROBATIO 2^{ae} EDITIONIS.

Alteram hanc editionem Commentarii in s. Matthaeum, a R. A. D. VAN STEENKISTE, Sacrae Scripturae in Seminario nostro professore et Ecclesiae cath. Brugen. Canonico ad honores, anno 1872 primum in lucem editi atque a Nobis laudati, non possumus quin dilectissimo clero nostro amplius et amplius commendemus. Experientia scilicet comprobatum est, methodum catechisticam ab auctore usurpatam contulisse plurimum ut alumni facilius et penitius historiam evangelicam didicerint; simulque libentius sensum textus sacri penetraverint. Aliunde, Nobis suadentibus, Auctor suis interpretationibus sententias ss. Patrum quamplurimas inseruit, aliaque suo operi additamenta perutilia adjecit.

Datum Brugis, in festo s. Augustini, 1875.

† J. J. EPISC. BRUGEN.

NOTA. Quando plene absoluta erit typographica quartae hujusce editionis impressio, approbationem Ordinarii, sacris Ecclesiae decretis requisitam, nobisque jam promissam, benigne concedendam fore confidimus, eamque ad calcem adjicere haud praetermitteremus.

INDICES

ANALYTICI EX UNIVERSO OPERE COLLECTI ET ORDINE COAGMENTATI.

Q. 1216.

INDEX I. Loca praecipua, in quibus Evangelistae **inter se pugnare** prima specie videntur, quaeque ad concordiam reducuntur.

INDEX II. Loca ceteris **difficiliora**, quae legentium mentes praesertim offendere ac tardare possent, quaeque interpretes diverso sensu exponere solent. Imo vero, inter ea sunt nonnulla quae plene explicata nondum esse opiner ego.

INDEX III. Quaestiones, quae lectorum **curiositatem** praesertim movere natae sunt.

INDEX IV. Loca **Vulgatae** nonnulla, ubi lectio quam refert, vel versio quam tradit, **emendari** posse videntur.

INDEX V. Loca **veteris Testamenti** obiter exposita.

INDEX VI. **Ss. Patrum sententiae acutae ac nervosae** in commentario recitatae, quasi **flores** ex horto Ecclesiae **selecti**. Ad finem adduntur quaedam loca, in quibus interpretatio unius alteriusve ex sanctis illis Doctoribus minus probanda videtur.

INDEX VII. **Proverbia** aliaque dicta arguta ex Evangelio s. Matthaei collecta, cum brevi explicatione.

INDEX VIII. Praecipui **hebraismi**, qui in Evangelio s. Matthaei occurrunt.

INDEX IX. Praecipua commentarii nostri loca, in quibus **Rationalistarum** sententiae, seu potius commenta, refutantur.

INDEX X. Quaedam Ecclesiae **dogmata**, argumentis e s. Scriptura adductis confirmata.

INDEX XI. Praecipui **errores**, quos **pictores** sculptoresque in effigendis vitae Dominicae aut historiae Evangelicae rebus gestis,

praesertim in Passione Christi pro stationibus s. Viae Crucis repraesentanda, inscii admiserunt.

INDEX XII. Series continua et numerosissima **homiliarum** in Evang. (pro concionatore sacro).

INDEX XIII **generalis et completus**. Res praecipuae, quae in universo Commentario narrantur vel describuntur, **ordine alphabeti** recensentur. In hoc autem indice de virtutibus et vitiis, de fidei dogmatibus, de Sanctis etc., **in gratiam concionatoris sacri** diligentius mentio fit. Ideo etiam schemata concionum vel homiliarum ad populum fidelem, vel argumenta varia oratori sacro commendanda, quae in Commentario nostro sparsa reperiuntur, simul indicantur.

INDEX XIV generalis secundum paginarum seriem.

Q. 1217. INDEX I.

Praecipua loca ubi Evangelistae inter se conciliandi sunt.

In Christi genealogia M. et L. inter se discrepant a Davide usque ad Josephum, q. 55.

Secundum M. Joannes B. Jesum ad baptismum venientem prohibuit, verum secundum J. eum nondum cognoscebat : q. 140.

M. et Mc., ubi narrant piscatores a Jesu vocatos fuisse, nonnihil a L. recedunt : ad M. 4, 18.

M. 5, 1 *Ascendit in montem*, L. vero in l. parall. *Descendens stetit in loco campestri*.

M. octo Beatitudines, L. autem *quatuor* tantum habet : q. 210.

M. sanationem leprosi post orationem Montanam collocat, L. vero et Mc. ante eam : q. 272. Alibi etiam Evangelistae facta quaedam intervertunt. Ista deinceps praetermittimus, quia nulla inde oritur discrepantia, quum eorum mens haudquaquam fuerit ordinem temporis in singulis eventibus stricte servare.

L. servi Centurionis sanationem aliter ac M. narrat, q. 279.

M. 8, 28 de *duobus* loquitur daemoniacis, L. vero et Mc. de *uno* tantum.

Secundum M. *discipuli Joannis B.* Jesum de jejunio interrogant, sed secundum L. id fecerunt *Pharisaei*. Ante q. 309.

In historia filiae Jairi ad vitam revocatae, minuta quaedam rerum adjuncta differunt apud Synopticos : q. 314.

Neque calceamenta, neque virgam, ait M. ; sed Mc. ea permittit : q. 336.

Synoptici, cum miraculum manus aridae referunt, inter se paululum discrepant : post q. 380.

M. *Qui non est mecum, contra me est* ; L. vero *Qui non est adversum vos, pro vobis est*. Q. 390.

M. dicit Herodem voluisse mortem Joanni B. inferre ; cui contrarius videtur Mc. 6, 19 et 20. Q. 431.

Quod narrat J. de panibus primum multiplicatis quomodo cum Synopticis concilietur : q. 438.

Repugnantia parvula inter J. et M. videtur, ubi de Jesu super mare ambulante scribunt : q. 448.

Series factorum apud J. 6, 22 sat difficile ad concordiam revocatur cum iis quae M. et Mc. narrant : q. 453.

Duo caeci, secundum M. ; unus tantum, secundum Mc. et L. Ante q. 545.

M. in ore Seniorum ponit verba, quae secundum Mc. et L. a Jesu dicta fuere : q. 572.

M. Pharisaeos dicit similes sepulcris quae parent hominibus speciosa : L. vero sepulcris quae *non* apparent. Q. 595.

M. *Antequam gallus cantet* ; sed L. *Antequam bis vocem dederit* : q. 691.

Synoptici narrant Jesum vespere ante mortem summo fuisse angore commotum, dum J. eum describit animo sereno et pacato agentem, nulla facta mentione de ejus agonia aut anxia oratione : q. 701.

Secundum Synopticos Jesus in horto Oliv. notus factus fuit per osculum Judae : J. autem scribit eum agnitum non fuisse. Q. 719.

Synoptici dicunt Jesum ab horto Oliv. ductum fuisse ad Caiapham, J. vero ad Annam : q. 738.

In 2^a Petri negatione narranda quaedam sunt differentiae apud quatuor Evangelistas, q. 756.

L. examen Jesu coram Synedrio ponit *mane*, non autem *noctu* ut M. et Mc., q. 765.

Synoptici referunt Jesum die Paschatis mortuum esse, J. vero in *parasceve* : ergo, ut videtur, *pridie* Paschatis : q. 1170.

M. mortem Judae aliter quam L. in Act. narrat, ante q. 776.

J. et Mc. inter se pugnare videntur quod attinet ad horam qua Jesus in crucem actus fuit, q. 814.

M. vinum *felle mistum*, at vero Mc. vinum *myrrhatum* : q. 842.

M. et Mc. dicunt *latrones* Jesu conviciatos fuisse ; sed L. refert unum tantum latronem hoc fecisse : q. 872.

J. 19, 25 refert Mariam Cleophae et Magdalenam stetisse *juxta crucem Jesu*, sed Synoptici dicunt istas cum aliis mulieribus piis *a longe* stetisse aspicientes : q. 880.

J. in historia lateris Jesu percussi conciliandus est cum Mc. q. 919.

Num Synoptici Joanni adversantur in sepultura Jesu describenda ? q. 939 et 945.

Magna difficultas est in conciliandis et ordinandis quae singuli Evangelistae referunt de Jesu resurrectione : ante q. 954 ; ante q. 962 ; et ante q. 986.

Q. 1218. INDEX II.

Loca quaedam difficilliora et plena dissensionis inter eruditos.

Nota. Inter loca hic recensenda nonnulla sunt quorum explicationem certam, firmam omnibusque numeris absolutam, hactenus inventam non fuisse opinemur.

M. 1, 11 in genealogia Jesu a M. tradita, tres sunt difficultates et magni quidem ponderis.

M. 1, 17. In una serie sunt tantum 13 generationes, quum tamen Evangelista dicat esse 14 in singulis seriebus.

Haud facile est explicare discrepantiam quae inter genealogiam M. et L. reperitur : q. 54 et 55.

Eratne B. V. Maria jam matrimonio juncta cum Filium concepit ? q. 59.

An Magi 13° die advenerunt, an vero tantum post Purificationem, sc. post 40^m diem ? q. 80 coll. q. 87 et 104.

M. 5, 32 *Excepta fornicationis causa* : quae quidem verba, intellecta ut jacent, sensum ingerunt vere inextricabilem ; atque ideo

per alia Evangelii loca restringenda sunt ad divortium incompletum. Q. 228 sq.; q. 526.

M. 5, 34 *Non jurare omnino*. Rursum, si verba ista seorsum accipiamus, difficile est explicare quomodo interdum liceat jusjurandum facere.

M. 10, 23 *Non consummabitis civitates Israel donec veniat Filius hominis*. — M. 16, 28 *Sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo*. Prima specie putaremus in verbis Christi innui finem seculorum et judicium extremum olim jam evenire debuisse. — Pariter *Non prae-teribit generatio haec donec omnia haec fiant*: q. 619. — Rursum *si eum* (Joannem) *volo manere donec veniam* etc.: q. 983.

M. 11, 11 *Non surrexit... major Joanne Baptista* etc.

David panes propositionis accepit *sub Abiathar* Mc.; sed 1 Reg. 21 legitur id factum fuisse *sub Achimelech*, Abiatharis patre. Q. 378.

Blasphemia contra Spiritum s. non remittetur. Quo sensu id sit explicandum, quaestio est qua nulla difficilior invenitur, secundum opinionem s. Aug. Q. 392.

De fratribus Domini quid censendum: q. 1133.

Satis mira fuit in aliquo casu agendi ratio fratrum Domini, et praesentia Mariae in eodem casu. Unde et s. Chrys. in hoc exponendo haud leviter erravit. Q. 400.

Jesus dicitur parabolis usus fuisse, quia plebs id sermonis genus melius audiebat, Mc. 4, 33; sed alibi pluries ipsemet declarat sese in parabolis loqui, ut auditores verba non intelligant. Q. 1141.

Apostoli prohibentur cuiquam dicere Jesum esse Messiam: ad M. 16, 20. Alibi Jesus vetat miracula sua divulgare q. 320. Utrumque illud attonitos nos reddit.

Novissimi primi: q. 537. Quaestio de parvo electorum numero, secundum Evangelium, q. 267, et 1127.

Non erat tempus ficorum Mc.: sed quare Servator fructum tunc quaesivit, et, cum non inveniret, quo jure arbori male precatus est? Q. 566.

Zacharias filius *Barachiae* dicitur, quum tamen *Foiadae* esset filius: q. 599.

Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae: q. 613.

Solus Pater, non autem Filius, novit diem judicii extremi: q. 620.

— *Sedere ad dexteram meam... non est meum dare* : q. 542.

Sinite illam, ut in diem sepulturae meae servet illud, sc. unguentum : sed hoc fuerat effusum totum. Q. 641.

Mc. επιβαλων εκλαιεν, q. 761.

Secundum Synopticos mors Jesu in Pascha incidit, sed J. videtur indicare diem praecedentem : q. 1170.

M. nomen *Jeremiae* loco *Zachariae* posuit, q. 778.

J. dicit Jesum mortis damnatum *hora quasi 6^a*, et Mc. *Erat hora 3^a et crucifixerunt eum*. Q. 814.

Ex qua Urbis porta Jesus in Calvariam exierit, q. 830.

Jesus secundum Judaeorum morem sepultus fuit : sed mos non fuisse videtur ut corpus et *sindone* et *fasciis* involveretur, teste historia Lazari : q. 939.

Qua ratione Evangelistae ad concordiam revocantur in narratione eorum quae prope sepulcrum Jesu evenerunt paulo post hujus resurrectionem ? Ante q. 954.

Noli me tangere, q. 961.

Q. 1219. INDEX III.

Quaestiones quae prae ceteris curiositatem forte movebunt.

Flavium Josephum plenam fidem non mereri in omnibus et singulis quae de clade Jerosolymitana narrat : q. 612.

Transfigurationem non in monte Thabor fuisse factam, secundum opinionem quorumdam recentiorum : q. 496.

Famosam s. Ambr. pericopam *Pro octava multi inscribuntur Psalmi, et mandatum accipis* etc., non adeo obscuram esse quam multi putent. Q. 1119.

Commentarium s. Hier. in M. aliis ejusdem Doctoris libris **longe inferiorem esse**, adeo quidem ut multae in eo reperiantur interpretationes viro tam erudito minus dignae ; unde oporteat s. Chrysostomum ei saepe praeferre. Ratio istius imperfectionis traditur q. 43.

Historiam Passionis Dominicae, quatenus in Evang. narratur, ut **drama** quoddam cum variis actibus et scenis, cum mirabili quadam

evolutione, et successivo personarum interventu, cum luctatione et nodo, instar tragoediae, haberi posse. Q. 698.

De **parvo** aut **magno electorum numero** quid ex Scripturae sacrae, praesertim Evangelii, variis locis collatis concludi posse videatur. Q. 267, et Excurs. q. 1127.

Num in Script. praedictum fuerit templum Jerosol. Judaeorum-que Rempubicam in Palaestina numquam restituenda fore : q. 602.

An Jesus legere didicit? q. 125.

De quibus vitiis aut delictis numquam accusatus fuerit Salvator : q. 1129.

Apostolos aliosque Jesu discipulos ad pauperum genus non accensendos esse omnes : q. 330 et 535.

Quoties refertur Christum repulisse preces? q. 394 et 467.

Factum historicum, de quo saepius quam de omnibus aliis locutus est Dominus, duplex est, sc. Passio sua (vide q. 1147), et clades Jerosolymitana (cf. q. 559).

Numquid Elias et Henoch re ipsa in terram reversuri sint extremis mundi temporibus; quid hac de re ex universa Scriptura colligere possimus. Q. 1150.

An Arca Foederis hodiedum latet alicubi? Q. 1091bis.

Vitam Jesu paulatim evolutam fuisse instar plantae et floris, q. 26. Pariter Ecclesiam, quae Christi est continuatio, cum arbore comparari posse, q. 1143.

An in elade Jerosolymitana plures homines perierunt quam in Diluvio? q. 612bis.

Num judicium extremum **in valle Josaphat** fiet? q. 628.

Pedesne Apostolorum loti fuerunt **ante** institutam Eucharistiam? q. 659.

An Judas s. Communionem accepit? q. 676.

An Jesus ipsemet s. Eucharistiam sumpsit? q. 664.

Coram Anna nihil actum fuisse in causa Jesu, q. 738.

Judaeorum **astutia** coram Pilato vere **diabolica**, q. 782, et 808.

In describenda Jesu flagellatione quidam auctores pii audiendi non sunt, q. 795.

Non Coronam Spineam proprie dictam, sed tantummodo circulum ejus junceum, Parisiis haberi : q. 798, 4°.

Sitne verisimile Jesum hora nostra 6^a matutina a Pilato jam capitis damnatum fuisse, sicut ait Beelen : q. 814.

Simonem solum, non simul cum Jesu, crucem portasse : q. 833.

Mira sententia Fouard, Jesum brachiis gestatum fuisse in Calvariam, q. 832.

Veronicae historiam valde dubiam esse, q. 835.

Statio 8^a s. Viae Crucis haud recte inscribitur his verbis : *Jesus solatur mulieres*. Q. 837.

Num calvaria Adami sub cruce Jesu jaceret : q. 1174.

Cruciatu supplicii crucis ex medicorum sententia plenissime descripti, q. 847.

Jesu cruci jam plantatae affigitur, q. 849.

Crux non alta, q. 850.

Jesu sedebat in cruce, et brachia ejus non erant humeris altiora, q. 851 sq.

Contra eos qui mortis poenam abolere volunt, q. 1177 et 724.

Pulchrae inscriptiones sub cruce Jesu, q. 860.

Quomodo tunica manicata potest texti desuper per totum sine ulla sutura ? q. 865.

Satis mirum est s. Matthaeum, qui plures designat mulieres sanctas morti Christi praesentes, de B. Maria Virg. nullam mentionem facere : q. 880.

Maria Bethanica non eadem ac Magdalena, q. 1180.

S. Birgitta errat omnino in quadam revelatione, q. 1183.

De mira opinione Dionysio Areopagitae adscripta, q. 884, 5°.

Objectiones contra s. Sepulcri authenticam, a viro quadam Protestante adductae, speciosae videntur primo intuitu, sed solidae non sunt : q. 1195 et 1196.

An in sepulcro Jesu erat *duplex* cubiculum ? q. 942.

An Jesus erat facie pulcher ? q. 996. Quomodo pingendus est ? q. 997.

Q. 1220. LOCA A CONCIONATORIBUS VEL THEOLOGIS MINUS
RECTE CITATA.

Sepulcrum ejus erit gloriosum, q. 943.

Quaedam loca ad probandum Christi descensum ad inferos, q. 1192.

Ecce filius tuus : Joannes Mariae non commendatur directe et proprie ; multi minus recte utuntur iis verbis : q. 1181 et 1182.

Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper : q. 807.

A planta pedis usque ad verticem etc., ad Jesum in sensu tantum accommodatitio referri potest q. 795bis.

Pariter verba *Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum?* q. 1189.

Q. 1221. INDEX IV.

Vulgata in rebus minoris momenti forte corrigenda.

Duo monita praemittimus necessario : 1^m quidem, **ad solam s. Sedem** pertinere quidlibet in versione s. Scripturae authentica **mutare** vel corrigere ; atque ideo quae hoc indice dicantur huc tantum spectare, in mente nostra, ut legitimi iudicis sententia eliciatur. 2^m Palam profiteamur, quod in *Comm.* nostro in *Act. Ap.* (5^a ed. 1897) in Intr. § 16 declaravimus, Vulgatam nostram, generatim sumptam, versionem esse fidelissimam atque omni nostra veneratione dignissimam, « **inter omnes versiones antiquas tum accuritate quam fidelitate praestantissimam** », ut ait ipsemet *Keil, *Einl.* etc. 1859 § 197 : adeo quidem ut, si nonnulla indicentur, quae forte possint prudenter emendari aut perfici, haec nonnisi res minoris momenti contingant, ut legenti patebit.

Ad M. 2, 18. *Vox in excelso* Jer. 31, 15 ; melius *in Rama*.

Admonitus M. 2, 22 ; vis verbi graeci est *divinitus admonitus*.

Vox clamantis in deserto : *Parate* etc. M. 3, 3. Forsitan melius : *Vox clamantis* : *In deserto parate* etc.

Q. 178. *Alleviata... aggravata*, Is. 9, 1. Sensus hebraei aliter exprimendus erat Ib. loco *Galilaeae* in gen., melius esset *Galilaea* in nominativo.

Via M. 4, 15 : melius accus. ut in graeco : *ad viam, secus viam*.

Vade cum illo et alia duo M. 5, 41 : vera lectio aptius *vade cum illo duo*.

Quid amplius facitis? M. 5, 47 : melius *quid eximii facitis?* Nam *amplius* in Vulg. posset intelligi ut Carr. : *Que faites-vous en cela de plus que les autres?* sed sensus genuinus est quem tradit Beel. *Wat doet gij voortreffelijks?*

Exterminant faciem M. 6, 16 : melius, testes, Hier., *deturpant* seu *demoliuntur faciem*.

Q. 254. *Si ergo corpus tuum* etc., L. 11, 36 : vera *ταυτολογία* est in Vulgata ; melius in graeco.

Aut unum sustinebit M. 6, 24 : melius *aut uni adhaerebit*.

- Fenum agri* M. 6, 30; melius *herba seu gramen agri*. Pariter M. 14, 19; Mc. 6, 39 etc Q. 276. *Diffamare* Mc. 1, 45; potius *divulgare*.
- Vulpes foveas habent*, melius *latibula, lustra*: M. 8, 20.
- Regio Gerasenorum* M. 8, 28: vera lectio videtur *Gadarenorum*. Q. 297. *Lapis superpositus erat ei* J. 11, 38: melius *adiacebat ei*.
- Non longe* M. 8, 30: vera lectio est *longe*, absque negatione.
- Pecuniam* M. 10, 9: melius *aes seu aeneam pecuniam*.
- Peram in via* M. 10, 10: potius *peram in viam, ad viam, pro via*.
- Calceamenta* M. 10, 10: ex graeco pressius *soleas*.
- Tradent vos in conciliis* M. 10, 17: potius *in concilia*.
- Cogitare* M. 10, 19: accuratius *anxie cogitare, solliciti esse*.
- M. 10, 24. *Beelzebub*: vera lectio ibi et in aliis locis N. T. est *Beelzebub*.
- Cecinimus* M. 11, 17: addendum est *tibiis*.
- M. 11, 23. *Forte mansissent*: istud *forte* delendum est.
- Q. 400. *In furorem versus est* Mc. 3, 21: rectius *sui non compos est, sanae mentis inops est*.
- Centesimum, sexagesimum, trigesimum*, M. 13, 23: melius *centum, sexaginta, triginta*.
- Q. 438. *Haec quid sunt inter tantos?* J. 6, 9: *inter tot, vel tam multos*.
- Q. 458. *Crebro* Mc. 7, 3: in gr. *pugno, vel diligenter*.
- Munus quodcumque est ex me, tibi proderit* M. 15, 5. Melius, ut videtur: *munus est, vel donum est, quodcumque ex me tibi prodesse possit*.
- Canibus* M. 15, 26: gr. *catellis*, quae vox est minus dura.
- Unde nobis panes tantos ut etc.?* M. 15, 33. Loco accusativi adhibendus est nomin.: *unde nobis panes tanti?* et pro *tanti* melius *tot*.
- Rubicundum est coelum... rutilat* M. 16, 2 et 3. Idem verbum bis legitur in graeco, illudque eodem verbo quoque reddendum est in lingua latina.
- Facta sunt alba sicut nix* M. 17, 2. Vera lectio est *sicut lux*.
- Relinquit nonaginta novem in montibus* M. 18, 12: graece *in montes*: sinit eas in montes vagari.
- Q. 527. *Non expedit nubere* Mc. 19, 10. Cum hoc de viro dicatur, vertendum erat *uxorem ducere*. Notum est effatum: *Uxori nubere nolo meae*. Corrige pariter M. 22, 30: *Neque nubent, neque nubentur*.
- Oblati sunt ei parvuli* M. 19, 13; graece *allati sunt*: ergo matres eos brachiis gestabant.
- Simile est* M. 20, 1: in textu primigenio additur *enim*, qua particula nexus cum praecedentibus statuitur.
- Secreto* M. 20, 17; accuratius *privatim, seorsum* ab aliis.
- Non est meum dare vobis* M. 20, 23: istud *vobis* glossema est.
- Qui majores sunt* M. 20, 25: melius *magnates, primores*. Ideo Beel. *de grooten* (i. e. *les grands*), melius quam Carr. *ceux qui sont les plus puissants*.
- Eum desuper sedere fecerunt* M. 21, 7. Vera lectio *insedit super ea* (vestimenta).
- Sedens super asinam* M. 21, 5: oportet vertere *asinum* in masc.
- Cogitabant inter se* M. 21, 25: *inter se* minus quadrat cum *cogitabant*: ideo rectius *apud se cogitabant*, seu potius *apud se ratiocinabantur*. Alii vertunt: *inter se deliberabant*.

Eo, Domine M. 21, 30: graece significantius *Ego, Domine*, supple *vadam*; hoc superbiam istius melius indicat.

Dixerunt intra se M. 21, 38; et *cogitaverunt intra se*, L. 20, 14: melius *dixerunt* vel *ratiocinati sunt inter se*, ad invicem: ut patet ex Mc. 1. parall.

Nec vocemini magistri M. 23, 10. Loco *magistri*, melius *duces* (puta scholae), *antesignani*.

Decimatis mentham M. 23, 23: latinius et clarius *decumas menthae solvitis*.

Tradent vos in conciliis Mc. 13, 9: loco abl. *conciliis* adhibendus est acc. *concilia*, ut in graeco; eo vel magis quod in locis parall. M. et L. *tradent in* cum accus. construatur.

Audituri enim estis M. 24, 6. *Istud enim* non quadrat, nexumque sententiarum turbat: vera lectio est *δε αὐτῶν*.

Cum folia nata fuerint M. 24, 32. Melius: cum folia nascuntur. In loco paral. L. 21, 30 Vulgata habet *cum* (arbores) *producunt jam ex se fructum*, scitis quoniam prope est aestas. Vera lectio est *τα φύλλα folia*. Vulg. hic omnino corrigenda est, nam, quando arbores producunt **fructum**, aestas non **prope est**, sed jam transiit.

Exierunt obviam sponso et sponsae M. 25, 1. Verba et *sponsae* glossema videntur, et totam narrationis seriem obscuram reddunt.

Quamdiu fecistis uni etc. M. 25, 40. Melius *in quantum*, *ἐφ' ὅσον*.

Q. 640. *Νάρδος πιστική* apud Mc. vertitur *nardum spicatum*, ap. J. autem *pisticum*: oportebat eodem modo reddere in utroque loco, forte *genuinum*.

Q. 640. *Loculos habens, ea quae mittebantur portabat*, J. 12, 6. Annon melius *auferebat*?

Ad sepeliendum me fecit M. 26, 12: potius *ad pollingendum corpus meum fecit*, vel *fecit ut corpus meum ad sepulturam pararet*. Pariter J. 19, 40, ubi idem est verbum *επιταφιάζειν*.

Ad M. 26, 18. *Ubi est refectio mea* Mc. 14, 14. Oportebat adhibere idem vocabulum ac L. 22, 11, quum graece in utroque loco sit *καταλυμα*: ergo *deversorium* vel *coenaculum*.

Qui pro multis effundetur M. 26, 28: melius *in praes. effunditur*, secundum veram lectionem in graeco. Pariter apud Mc. et L. in loco parall.

Qui intingit mecum manum etc. M. 26, 23. Vera lectio *εμβαψας*, qui *intinxit*.

Gethsemani M. 26, 36: vera lectio in graeco est *Gethsemane*.

Sustinete hic M. 26, 38: latinius *manete hic*. *μεινате*.

Post triduum M. 26, 61: oportebat *vertere per triduum*, sicut ap. Mc. in 1. parall., quia in utroque loco est *δια* cum gen.

Exeunte illo januam M. 26, 71: non satis clare.

Haceldama M. 27, 8: glossema est.

Q. 786. C. *Herodes cum exercitu suo* L. 23, 11: praeferrem *cum satellitibus suis*

Q. 786. D. *Veste alba* L. 23, 11: melius *splendida*, *λαμπρα*.

Q. 789. *Emendatum illum dimittam* L. 23, 16: latinius *castigatum*.

Per visum M. 27, 19: sed graece est *κατ' ὄναρ*, *per somnium*.

Ad M. 27, 32. *De villa* Mc. 15, 21, et L. in l. parall. Melius *de agro*.

Q. 836. *Viridi ligno* L. 23, 31 : melius *viridi arbore*.

Q. 873. *In regnum tuum* L. 23, 42 : lectio probabilior *in regno tuo*.

Q. 880. *Maria Cleophae* J. 19, 25 : melior lectio *Maria Clophae*.

Deus meus M. 27, 46 : malim *mi Deus*.

Calamo Mc. 15, 36 : potius *arundini* (quae purae latinitatis vox est) sicut apud M. ; namque idem vocabulum apud utrumque est in graeco, sc. *καλαμῷ*.

Q. 922. *Latus ejus aperuit* J. 19, 34 : vera lectio est *εννῆε, ἔπυγίτ, perfodit*.

Q. 933. *Si jam mortuus esset* Mc. 15, 44 : secundum veram lectionem *si jam dudum mortuus esset*.

Q. 944. *Sabbato siluerunt* L. 23, 56 : vitarem hebraismum et verterem *requieverunt*.

Quae lucescit in prima sabbati M. 28, 1 : oportebat omnino adhibere accusativum *in primam sabbati* ; deinde tota dictio forte minus recte vertitur : vide verba graeca.

Ib. *Una sabbatorum* Mc. 16, 2. Melius *prima*, quia in loco parall. M. adhibetur *prima* (in graeco est eadem vox). Praeterea, lectio longe probabilior est *της μιας* in gen., non *α* in dat.

Q. 954. *Ab ostio* Mc. 16, 3 : verte *ex ostio*, *εκ*

Quae cum abiissent M. 28, 11 : graece *πορευομενων* *cum abirent*.

Q. 969. *Novissime* Mc. 16, 14 : potius *postea*, *ὑστερον*.

Q. 980. *Pasce agnos meos* J. 21, 15 : proprie *agnellos meos*.

Ib. v. 16. Loco *pasce agnos meos* vera lectio videtur : *pasce oves vel oviculas meas*.

Q. 983. *Sic cum volo manere...* *quid ad te?* J. 21, 22. Graece *si* etc.

In nomine Patris M. 28, 19 : graece *in nomen*.

Q. 990. *Adorantes* L. 24, 52 : magis accuratum esset *postquam adorassent*, quia in graeco est aoristus.

Q. 1222. INDEX V.

Loca V. T. obiter explicata.

Monita praevia. Quoties singuli Evangelistae Vetus Test. recitarint indicavimus q. 23 et 41. — In decursu Commentarii innumera V. Testamenti loca passim adducuntur, sed ea tantum hic recensemus quae dedita opera explicantur aliquantulum.

Gen. 2, 24 *Propter hoc dimittet homo patrem etc.* Q. 526.

Gen. 5, 24 de Henochi raptu : q. 1150.

Gen. 41, 55 *Ite ad Joseph etc.* q. 1041.

Gen. 49, 10 *Non auferetur sceptrum de Juda etc.* Q. 1025.

Ex. 12, 6 in hebr. *inter duas vespas* : q. 649.

Ex. 12, 46 de ossibus agni non confringendis, q. 929.

Ex. 13, 9, 16 *Signum in manu tua figurate intelligendum*, q. 1009.

Ex. 21, 23-25 de jure talionis : q. 238.

- Lev. 19, 18 *Diliges amicum* : q. 238.
- Num. 24, 17 *Orietur stella ex Jacob* : q. 90.
- Num. 36, 6-9 de filia herede, cui jubetur ut nubat viro tribus et familiae suae : q. 57.
- Deut. 6, 8 coll. 11, 18 num proprie de *phylacteriis*, an vero figurate intelligendum, q. 1009.
- Deut. 6, 16 *Non tentabis Dominum* etc. q. 163.
- Deut. 8, 3 *Non in solo pane* etc. q. 157.
- Deut. 8, 4 et 29, 5 *vestes et soleae non detritae per 40 annos* : explicatur sensu non miraculoso : q. 1007.
- Deut. 18, 15 *Prophetam de gente tua* etc. q. 1064 Pleniora videsis in *Comm.* nostro *Act. Apost.*, 5^a ed., ad cap. 7, 37.
- Deut. 24, 1-4 de libello repudii : q. 228.
- 4 Reg. 2, 11 de Eliae raptu : q. 1150.
- Ps. 6, 1 *Pro octava* : q. 1119.
- Ps. 8, 3 *Ex ore infantium* etc. q. 563.
- Ps. 15, 10 *Non derelinques animam meam in inferno* : q. 1192.
- Ps. 21, 17 *Foderunt manus meas* etc. q. 845.
- Ps. 44, 3 *Speciosus forma prae filiis hominum* : q. 306 et 996.
- Ps. 54, 13 *Si inimicus meus* etc. q. 717.
- Ps. 71, 10 *Reges Tharsis* etc. q. 84.
- Ps. 77, 2 *Aperiam in parabolis os meum* etc. q. 420.
- Ps. 80, 17 *Mel de petra* : q. 1063.
- Ps. 90, 11 *Angelis suis mandavit de te* etc. q. 163.
- Ps. 117, 22 *Lapidem quem reprobaverunt* etc. q. 575.
- Eccl. 10, 9 *Avaro nihil est scelestius* etc. q. 717.
- Eccl. 11, 2 *Da partem septem, necnon et octo* : q. 1119.
- Cant. 5, 10 *Dilectus meus candidus* etc. q. 999.
- Prov. 17, 6 aliquid additur apud 70 Interpr. quod a ss. Patribus saepe laudatur. Q. 536.
- Prov. 30, 19 *Viam viri in adolescentia, hebr. in puella* : q. 70.
- Prov. 31, 21 *Domestici ejus vestiti sunt duplicibus* : q. 1004.
- Is. 1, 6 *A planta pedis* etc. q. 795bis.
- Is. 6, 9 *Auditu audietis et non intelligetis* etc. Ad M. 13, 14.
- Is. 7, 14 *Ecce Virgo concipiet* etc. q. 70.
- Is. 9, 1 *Primo tempore alleviata est terra Zabulon* etc. q. 178.
- Is. 11, 1 *Egredietur virga de radice Jesse* : q. 124.
- Is. 11, 10 *Erit sepulcrum ejus gloriosum* : q. 943.
- Is. 29, 13 *Populus hic labiis me honorat* etc. q. 462.
- Is. 40, 3 *Vox clamantis in deserto* etc. q. 1054.
- Is. 42, 1-4 *Ecce puer meus quem elegi* etc. q. 384.
- Is. 50, 6 *Corpus meum dedi percutientibus* etc. q. 752.
- Is. 53, 4 *Ipse infirmitates nostras accepit* : q. 286.
- s. 53, 7 *Quasi agnus coram tondente* etc. q. 868.

- Is. 53, 9 *Dabit impios pro sepultura* etc. q. 943.
 Is. 56, 7 *Domus mea domus orationis* etc. Ad M. 21, 13.
 Jer. 1, 5 *Antequam exires de vulva, sanctificavi te* : q. 1048.
 Jer. 31, 15 *Vox in Rama* etc. q. 114.
 Ezech. 1 *Visio solii divini a quatuor animalibus vecti*. Q. 4.
 Ezech. 9, 4 *Signa thau super frontes*. Q. 1188.
 Dan. 3 *de camino ignis*. Ad M. 13, 42.
 Dan. 4, 30 *Nabuchodonosor non mutatus in feram*, q. 1132.
 Dan. 7, 13 *de Filio hominis* : q. 289.
 Dan. 9, 27 *de templo et urbe evertendis in hebdomade 70^a*, q. 611.
 Os. 11, 1 *Ex Aegypto vocavi filium meum* : q. 109.
 Jon. 2, 1 *de ceto* : q. 395.
 Mich. 5, 2 *Et tu, Bethlehem Ephrata* etc. q. 102.
 Zach. 9, 9 *Exulta satis, filia Sion*. Q. 552.
 Zach. 11, 12 *Mercedem 30 argenteos* etc. q. 779.
 Zach. 12, 10 *Videbunt in quem transfixerunt* : q. 730.
 Zach. 13, 6 *Quid sunt plagae istae in medio manuum ?* q. 1189.
 Zach. 13, 7 *Percute pastorem* : q. 690.
 Mal. 3, 1 *Ecce ego mittam angelum* etc., de Joanne B. Q. 1054.
 Mal. 4, 5 *Ecce ego mittam vobis Eliam* etc., de vero Elia et de Joanne B. simul : q. 1054 et 499.
-

Q. 1223. INDEX VI.

A. Ss. Patrum flores.

Ex innumeris ss. Patrum citationibus, quae in libro nostro sparsae reperiuntur, eas tantum hic conglobamus sententias, quae generales sunt et sensum ingeniosum acutumque nervose expriment, aut per pulchram similitudinem natae sunt mentem nostram oblectare.

Abnegatio sui ipsius. Perfecti nonnisi propter alios hic vivunt : s. Aug. *Altruisme chrétien*.

Nullum sacrificium Deo acceptius, quam si justi se ipsi Deo offerant : id.

Sacrificium est corpus Christi, quod sumus nos : id.

Cesset voluntas propria, et infernus non erit : s. Bern.

Tanto amplius se amat homo, quanto amplius pro Dei amore se non amat : s. Leo.

Forte laboriosum non est homini relinquere sua, sed valde laboriosum est relinquere semetipsum : s. Greg.

Nisi quis a semetipso deficiat, ad eum qui super ipsum est non appropinquat : id.

Te vince, et mundus est victus, et diabolus : s. Aug.

Facilius sacculus contemnitur quam voluntas : s. Hier.

Non mea voluntas, sed tua fiat ! haec vox omnes salvat, s. Leo.

Angelo custodi debemus reverentiam pro praesentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia : s. Bern.

Magna dignitas animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum : s. Hier.

Amor. In eo quod amatur, aut non laboratur, aut et labor amatur : s. Aug.

Arbores sumus in agro Dominico etc. S. Fulg.

Ariditas spiritualis. In ea oportet facere sicut formica, quae, hieme superveniente, intro redit et pascitur iis quae per aestatem collegit : s. Aug. [Sed formica per hiemem non edit, cum torpeat.]

Avarus opes custodit ut servus, beneficus autem eas distribuit ut dominus : s. Hier.

Si dominus auri es, facis de illo quod bonum est ; si servus, facit de te quod malum est : s. Aug.

Si servaveris, tua non erunt : si erogaveris, tua erunt : id.

Si divites difficile salventur, longe difficilior avari : s. Chrys.

Nullum est in illo corde iustitiae vestigium, in quo sibi avaritia fecit habitaculum : s. Leo.

Baptismus Joannis veluti pons fuit quo a baptismis Judaicis ad Baptismum christianorum transitus factus est : s. Chrys.

Beatitudo. Quis non alacriter currat, cum ei dicitur *Beatus eris* ? S. Aug.

Felicitas bonorum habere Deum in conscientia : s. Aug.

Quid quaerat cui adest Deus ? aut quid sufficiat ei, cui non sufficit Deus ? S. Aug.

Malus eo infelicior est, quo sibi videtur felicior : s. Aug.

Malus ideo felix putatur, quia quid sit felicitas ignoratur : id.

Qui se ipse non laedit, nemo laedere potest : s. Chrys.

In hac vita nostra solatium miseriae potius quam beatitudinis gaudium habetur : s. Aug.

Benignitas. Haec est generis nostri dignitas, si in nobis, quasi in quodam speculo, divinae benignitatis forma resplendeat : s. Leo.

Charitas vera est, cum et in Deo diligitur amicus, et propter Deum diligitur inimicus : s. Greg.

Quidquid praecipitur, in sola charitate solidatur : virtutes enim ex charitate, sicut rami ex radice : s. Greg.

Charitas erga proximum. Excusa intentionem, si non potes opus : s. Bern.

Virtus, ordo est amoris : s. Aug.

Christus ubique Scripturarum occurrit et reficit : s. Aug.

» est magister ; cathedram in coelo habet, schola ipsius in terra est. S. Aug.

Sicut Christus paupertate divitias non amisit, gloriam humilitate non minuit, aeternitatem morte non perdidit : sic et vos etc. S. Leo.

De Christo lapide angulari s. Aug. : Jacendo humilis, ait, quassat offendentem : veniendo excelsus, conterit superbientem.

Christus venit nostras suscipere infirmitates, suasque nobis conferre virtutes:
s. Petr. Chrysol.

Condonare. Passus es malum? ignosce, ne duo mali sitis. S. Aug.

Inimicis parcere, eleemosynae genus maximum: id.

Caesarem nihil oblivisci solere nisi injurias, Cicero dixit: id.

Conversio numquam sera est, s. Hier.

Cor. In corde homo est, quicumque est: s. Aug.

Deus non perpendit quantum sed ex quanto detur: s. Greg.

Nihil offertur Deo ditius voluntate bona: id.

Sursum cor levetur, ne putrescat in terra: s. Aug.

Ex toto corde. Animus inde pascitur, unde laetatur: s. Aug.

Crux Jesu, omnium fons benedictionum: s. Leo.

Admodum bonum est juxta crucem stare, teste Theophylacto.

Lignum illud, ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuit magistri
docentis: s. Aug.

Crux clavis est veteris Testamenti, s. Aug.

Ipsa crux tribunal fuit: s. Aug.

Correctio fraterna. Si amore tui eam facis, nihil facis; si amore illius facis,
optime facis: s. Aug.

Deum diligendi causa, Deus est; modus, sine modo diligere: s. Bern.

Deum, quem cognoscere volumus, prius plena charitate diligamus: s. Aug.

Si amare pigeret, saltem redamare non pigeat: nulla est enim major ad amo-
rem invitatio quam praevenire amando. S. Aug.

Deum imitari. Homo ideo ad imaginem Dei conditus est, ut imitator sui sit
Auctoris: s. Leo.

Dei voluntas si fiat, ex terra coelum efficitur: s. Chrys.

Dei nummus est homo: s. Aug. — Caesari pecuniam reddas, quippe quae Caesaris
imagine in referat, temetipsum autem, quum imago sis Dei, Deo reddas: Tert.

Deus solus est *pater* noster. Non enim, ait s. Chrys., initium vitae habemus ex
parentibus, sed transitum vitae per eos accepimus.

Diabolus. Vox ejus est: *Mitte te deorsum*; semper nos cadere deorsum deside-
rat: persuadere potest, praecipitare non potest: s. Hier.

Qui adoraturus est diabolum, antea corrui: s. Hier.

Divitiae spirituales. Solae verae divitiae sunt, quae nos divites virtutibus
faciunt: s. Greg.

Istae cum non habentur, in fastidio sunt; cum vero habentur, in desiderio;
tantoque amplius esuriuntur, quanto amplius comeduntur. S. Greg.

Vis nosse ubi thesaurizas? attende quid amas. Vis nosse quid amas? attende
quid cogitas. S. Fulg.

Divitiae tuae, Deus tuus: s. Aug.

Qui omnia reliquit, Deum possidere incipit: s. Ambr.

Aurum, etsi volueris, forte non habebis; Deum, cum volueris, habebis: s. Aug.

Credenti totus mundus divitiarum est: infidelis autem etiam obolo indiget.
S. Hier.

Felix est, non qui habet quod amat, sed qui amat quod amandum sit: id.

Divitiae terrestres flumina sunt, quae tollunt quos extollunt: s. Aug.

Dives sciat se esse viatorem, et in divitias tamquam in stabulum intrasse: non secum tollit quod in stabulo invenerit: s. Aug.

Pecunia rotunda signatur, quia non stat: s. Aug.

Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet: s. Hier.

Quantumvis habeas, quicumque dives es, Dei mendicus es: s. Aug.

Terrena substantia, supernae felicitati comparata, pondus est, non subsidium: s. Greg.

Quis mihi umquam crederet, si *spinas* divitias interpretari voluissem, maxime cum illae pungant, istae delectent: et tamen *spinae* sunt. S. Greg.

Omnia in divitiis fallacia sunt: nomina quippe sunt, non in rebus sita. S. Chrys.

Longa nostra desideria increpat vita brevis; incassum multa portantur, cum juxta est quo pergitur: s. Greg.

Nudi cum nudis (spiritibus malignis) luctari debemus, ne per vestimenta correpti ad terram dejiciamur: id.

De divite Zachaeo: Ecce camelus, deposita gibbi sarcina, per foramen transit, h. e. dives, relicto onere divitiarum, angustam portam ascendit. Ven. Beda.

Divitiae, ut impedimenta sunt in improbis, ita in bonis sunt adjumenta virtutis: s. Ambr.

Si necdum possumus relinquere propria, saltem non concupiscamus aliena: s. Greg.

Ecclesia sub imagine navis tempestate jactatae. Opus est ut in navi simus: nam si in navi pericula sunt, sine navi certus interitus. S. Aug.

Dormit Adam ut fiat Eva, moritur Christus ut fiat Ecclesia etc. S. Aug.

Eleemosyna. Habet semper unde det, cui pectus plenum est caritate: s. Aug.

Eleemosyna cordis major est eleemosyna pecuniae: id.

Nemo dicat: Non habeo; caritas non de sacculo erogatur: id.

Christus nihil a te petit, nisi quod tibi dedit: id.

Petit te mendicus, et tu es Dei mendicus: s. Aug.

Eleemosyna nulla major est ea quae nobis Dei Incarnatione collata est: id.

Nummum quaerit pestilentia? duos illi da, et ducat se: id.

Da pauperi terram, ut accipias coelum; da nummum, ut accipias regnum; da pauperi, ut des tibi: s. Petr. Chrysol.

Foenera Deo; da modica, accipe magna: s. Aug.

Eleemosynam primum facere animae suae quisque tenetur: s. Aug.

Filios habes? unum plus numera, et da aliquid Christo: id.

In coelo domus nostra est: illic omnia deponamus; et nihil hic relinquamus, ne illa perdamus. S. Chrys.

Manus pauperis gazophylacium est Christi, quia quidquid pauper accipit, Christus acceptat: s. Petr. Chrysol.

Est in coelis misericordia, ad quam per terrenas misericordias pervenitur: id.

Da pauperibus, ait Christus, i. e. da Christo, qui in pauperibus pascitur: s. Hier.

Ecce Dominus non est cognitus dum loqueretur, et dignatus est cognosci dum pasceretur : s. Greg. M.

Error in seipsum ubique impingit, ac vel invitus veritati suffragatur : s. Chrys.

Eucharistia ut viaticum. Periclitatur qui sine coelesti pane ad optatam mansionem pervenire festinat : s. Hier.

Evangelium. Os Christi est : in coelo sedet, sed in terra loqui non cessat. S. Aug. in tit. Comm. nostri.

Evangelium sign. bonum nuntium. Quid tam bono nuntio possit aequari ? Deus in terra, homo in coelo ! S. Chrys.

Ego Evangelio non crederem, nisi me catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas : s. Aug.

Audiamus quae facta sunt..., ut cogitemus quae nobis sint facienda : s. Greg.

Exemplum bonum praesertim a praedicatoribus exigitur. Sic sermo s. Basilii fuit tonitru, quia vita ejus erat fulgur. S. Greg. Naz.

Praedicatio ibi fructum facere non potest, ubi praedicator contemnitur : s. Cyrill.

Vis exempli. Parum erat Domino hortari martyres verbo, nisi firmaret exemplo : s. Aug.

Mala exempla. Exemplo malorum se excusans, quaerit sibi non patronum ad causam malam, sed comitem ad poenam : s. Aug.

Nihil ita noxium ut consuetudo pravorum : s. Chrys.

Fides. Si Petro dicitur *Modicae fidei*, quid nobis dicendum est, qui hujus modicae fidei nec minimam habemus portiunculam ? S. Hier.

Fides non habet meritum cui humana ratio praebet experimentum : s. Greg. M.

Vera fides est, quae in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit : s. Greg. M.

Gratiae. Cum augentur dona [Dei], rationes etiam crescunt donorum : s. Greg.

Haereses sunt quasi torrentes, qui ad tempus perstrepunt : s. Aug.

Humilitas hominis tota ut cognoscat se : s. Aug.

Humilitate et acquiritur et custoditur charitas : s. Aug.

Nihil sic impedit perfectionem ac superbia : s. Aug.

Qui sine humilitate virtutes congregat, in ventum pulverem portat ; et unde aliquid ferre cernitur, inde deterius caecatur : s. Greg.

Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis ? de fundamento prius cogita humilitatis, etc. S. Aug.

Colles aquam repellunt, valles implentur ; id.

Discite a me, ait Christus, non mundum fabricare..., non in ipso mundo mirabilia facere, sed *quoniam mitis sum et humilis corde*. S. Aug.

Magna est miseria superbus homo, sed major misericordia humilis Deus : s. Aug.

Omnes delectat celsitudo ; sed humilitas gradus est : s. Aug.

Dogma nostrum humilitatis tenere vexillum, et per ima gradientes, ad summa nos scandere : s. Hier.

Quantumcumque te humiliaveris, non potes tantum descendere quantum Dominus tuus : s. Chrys.

Infernus. Nullus ex iis qui gehennam habent ante oculos, incidet in gehennam : s. Chrys.

Jejunium cum eleemosyna conjunctum. Accipiat esuriens Christus, quod jejunans minus accipit christianus : s. Aug.

Jejunare si non potes, magis pascas pauperem, cujus saturitate tibi venia concedatur : id.

Jesus. Si scribas, non sapit mihi, nisi legero ibi Jesum : s. Bern.

Omnia ad docendum nos et fecit et passus est : s. Chrys.

Mel in ore, in aure melos, in corde jubilus : s. Bern.

Trahit, sicut lapis magnes et sucinum : s. Hier.

Judaei sunt lapides ad milliaria : viam ostendunt, sed ipsi immobiles manent : s. Aug.

Latro poenitens. Fur ingeniosus, nactus occasionem, vitam rapuit : s. Greg. Nyss.

Lex. Mandata Dei perfectius cognoscuntur, cum fiunt : s. Aug.

Lupi ovinam usurpant pellem ; sed ideo oves non debent pelles deponere suas : s. Aug.

Quamdiu oves sumus, vincimus, etiamsi mille circumstent lupi etc. S. Chrys.

Malus omnis aut ideo vivit, ut corrigatur ; aut ideo vivit, ut per illum bonus exerceatur : s. Aug.

Ferrum animae nostrae nequaquam perducitur ad subtilitatem acuminis, si hoc non eraserit alienae lima pravitatis : s. Greg.

Matrimonium. Ubi mors non est, ibi neque connubia (sc. in coelo) : s. Aug.

Mensam ne ante attingamus, quam gratias egerimus Ei qui nobis escam praebet : s. Chrys.

Mercēs. Delectat mentem magnitudo praemiorum, sed non deterreat certamen laborum : s. Greg.

Bonum est velle Christum sequi ad gloriam : sed videndum est qua : s. Aug.

Ad magna praemia perveniri non potest, nisi per magnos labores : s. Greg.

Qui piger est in exhibendo opere, impudens est in exigenda mercede : s. Aug.

Miracula initio Ecclesiae frequentiora. Cum arbusta plantamus, tamdiu eis aquam infundimus, quousque ea convaluisse videamus ; sic etc. S. Greg.

Majus miraculum est gubernatio totius mundi, quam saturatio 5,000 hominum de 5 panibus : hoc mirantur homines, non quia majus est, sed quia rarum est. S. Aug.

Mors. Sic vive, quasi hodie venturus sit ad judicium Deus : s. Aug.

Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum : s. Hier.

Omnis sapientium vita meditatio est mortis : s. Hier. ex Plat.

Perfecta vita est mortis imitatio : s. Greg.

Vitae spatium unde crescere creditur, decrescit, id.

Temporalis vita... mors est potius dicenda quam vita, id.

S. Aug. testatur se ab impudicitia revocatum non fuisse, nisi per metum mortis et futuri judicii.

Nobilitas sola haec est, voluntatem Dei facere : s. Chrys.

Parabolae. Christus exemplo visibilium nos ad invisibilia rapit : s. Greg.

Parentes. Amandus est generator, sed praeponendus Creator : s. Aug.

Passio Christi : inter omnia opera Dei nihil ita contemplationem mentis nostrae et oblectat et superat, sicut Passio Salvatoris : s. Leo. Est recapitulatio omnium mysteriorum, s. Hier.

Passio Christi usque ad finem producit mundi, s. Leo.

Pati. Vapulant omnes homines : soli filii Dei sentiunt se vapulare. S. Aug.

Si putas te non habere tribulationes, nondum coepisti esse christianus : s. Aug.

Flere debes, sed recordando Sion : s. Aug.

Adversitas donum est Dei admonentis : id.

Magna est ira Dei, cum peccantibus parcat : parcendo saevit : id.

Quo modo stellae in nocte lucent, in die latent : sic vera virtus, quae saepe in prosperis non apparet, eminet in adversis. S. Bern.

Si uva pressuram non sentit, nihil inde manat : s. Aug.

Unguentorum ampullae quo penitus franguntur, eo perfectius odores diffundunt : sic sanctorum virtutes. S. Aug.

Sic spicarum grana, tribulis attrita, aristis et paleis mundantur ; sic olivae, prelo pressae, in olei pinguedinem defluunt. S. Greg.

Oliva, contusionibus expressa, amurcam suam deserit : id.

Ballista quanto plus retrahitur, tanto fortius mittit : s. Hier.

Ignis tribulationum rubiginem nostram purgat : s. Greg.

Non parvum beneficium est quod peccata nostra hic puniantur : s. Aug.

Rosa, quae redolet, crescit cum spina, quae pungit : s. Greg.

Per calicem pertingitur ad majestatem : si mens vestra appetit quod demulcet, prius bibite quod dolet : s. Greg.

Patria. Viro christiano omnis terra et nulla terra patria est : s. Greg. Naz.

Paupertas spiritu. Multum reliquit, qui sibi nihil retinuit, imo vero, qui etiam desideria habendi dereliquit : s. Greg.

Qui contempserit secularia, ipse merebitur sempiterna : s. Ambr.

Nullus profecto spiritu pauper, nisi humilis : Tert.

Peccatum nullum est quod non cedat vi poenitentiae, imo potius gratiae Christi : s. Chrys.

Facilius est non cadere, quam lapsum resipiscere : s. Chrys.

Quo indulgentior Dei liberalitas, eo inexcusabilior hominis pervicacia : s. Ambr.

Peccatum, quod poenitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud trahit : s. Greg.

Perfectio spiritualis est vita sub Deo, vita cum Deo, vita de Deo, vita Deus ipse : talis nobis aeterna promittitur. S. Aug.

Domus Dei cantando [seu precando] aedificatur, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur, in fine seculi dedicatur : id.

Perfectio nunquam attingitur. Nostra iustitia in hac vita potius peccatorum remissione constat, quam perfectione virtutum : s. Aug.

Persecutio propter Christum. Ubi Christus in causa est, ibi et optanda maledictio est : s. Hier.

Perseverantia. Quid prodest Christum sequi, si non contingat consequi...? Ibi fide tui cursus metam, ubi Christus posuit suam, sc. in morte. S. Bern.

Virtus boni operis perseverantia est... Cauda hostiae in sacrificio Deo offerenda : s. Greg.

Petrus. Nemo ita Jesum amabat : s. Chrys. Joannes tamen magis diligebatur a Jesu : id.

Ubi Petrus, ibi Ecclesia : s. Ambr.

Ejus terrestre iudicium praejudicata auctoritas est in coelo : s. Hil.

Deus in cathedra unitatis doctrinam posuit veritatis : s. Aug.

Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur : s. Cypr.

Poenitentiam non differre. Qui poenitenti veniam spondit, peccanti diem crastinum non promisit : s. Greg.

Sunt qui cum corvis semper crocitant cras, cras ; atque interea ostium clauditur, et isti foris manent cum corvis : s. Aug.

Precatio ad Deum. Tanto capaciores sumus ad accipiendum quod petimus, quanto et fidelius credimus, et speramus firmius, et desideramus ardentius : s. Aug.

Fides, spes et charitas ad Deum perducunt orantem : id.

Deus non vocis sed cordis auditor est : s. Cypr.

Qui vult audiri a Deo, prius audiat Deum : s. Aug.

Quando legis (libros sacros), Deus tibi loquitur ; quando oras, Deo loqueris : id.

Sursum cor levetur, ne putrescat in terra : id.

Precatio communis. Cum singuli orant pro omnibus, omnes etiam orant pro singulis : s. Ambr.

Virtus verae orationis est celsitudo charitatis : s. Greg.

Perseverandum in precibus. Si hoc animo accesseris ut dicas : Nisi recipiam non abeo, prorsus accipies. S. Chrys.

Cum denegare Deus vult, non minus est quam si concessisset : ideo perseverandum in oratione. S. Chrys.

Diu desiderata dulcius obtinentur : s. Aug.

Sancta desideria dilatione crescunt ; si dilatione deficiunt, desideria non fuerunt : s. Greg.

Desiderium sanctum tota est boni christiani vita : s. Aug.

Vere novit recte vivere, qui recte novit orare : pseudo-Aug.

Oratio iusti clavis est coeli : pseudo-Aug.

Semper plus tribuit Deus quam rogatur : Ven. Beda.

Hoc petimus in nomine Salvatoris quod pertinet ad rationem salutis : s. Aug.

Qui orationem suam tepidam, frigidam et pene nullam dolet, jam orat : id.

Jesus precabatur, non propter suffragium, sed propter exemplum : s. Ambr.

Christus non prius se Apostolis cognoscendum praeiit ; donec clamaverunt : s. Chrys.

Nos, cum postulata non assequimur, desistimus, cum magis instare par esset, sicut Chananaea fecit. S. Chrys.

Petite, quaerite, pulsate : gradatio belle explicata a s. Aug. : cf. p. 293.

Nihil potentius homine probe orante, s. Chrys.

Progressus spiritualis in dilectione totus est : Ambulas, si amas, ait s. Aug.

Puritas. Splendorem veri luminis sordens acies videre non potest : s. Aug.

Mundus mundo corde conspicitur : s. Hier.

Porcus non recipit ornatum, qui versatur in volutabris luti : s. Hier.

Homines, porcorum instar viventes, daemonibus sunt captu faciles : s. Chrys.

Tu non poteris quod isti et istae ? An vero isti et istae in semetipsis possunt, ac non in Domino Deo suo ? S. Aug.

His datum est qui petierunt, qui voluerunt, qui ut acciperent laboraverunt : s. Hier.

Sacrificium. Hostia placabilis Deo, hominum salus est : s. Hier.

Saltatio : ubi fit, ibi diabolus adest. Non caput in disco petunt ii qui nunc tripudiant, sed animas simul recumbentium. S. Chrys.

Salus. Qui fecit te sine te, non te justificat sine te : s. Aug.

Scientia. Magis eligo cautam ignorantiam confiteri, quam falsam scientiam profiteri : s. Aug.

Scriptura s. In verbis ejus prius servanda est veritas historica, postmodum requirenda spiritualis intelligentia : s. Greg.

In agro divinae Scripturae, ubicumque reseraveris, plurimos fluvios videbis erumpere : s. Chrys.

Lectione Scripturae assidua oportet pectus suum bibliothecam Christi facere : s. Hier.

In V. T. occultatio novi, in N. T. est manifestatio veteris : s. Aug.

Christi cor est Scriptura : s. Aug.

Serpentis astutia columbae simplicitatem acuatur, et columbae simplicitas serpentis astutiam temperet : s. Greg.

Solitudo ad precandum opportuna est, quia mater tranquillitatis audit : s. Chrys.

Solitudo necessaria menti nostrae ad videndum Deum : s. Aug.

Solus. Tunc maxime diabolus ingruit, cum solos nos videt et seorsum agentes : ideo oportet frequenter congregari : s. Chrys.

Spes. Desperando plus perdit anima quam delinquendo, s. Aug.

Tentatio praecedat ut sequatur victoria : s. Hier.

Ideo arma accepisti, non ut otieris, sed ut pugnes : s. Chrys.

Justus cum cedro et palma comparatur : atqui arbores istae nec in tempestate curvantur.—Sursum versus habemus radicem nostram : radix enim nostra Christus est. S. Aug.

Tentator non vincitur, nisi contemnatur : s. Aug.

Vas igne firmatum aquam non timet : si solidatum igne non fuerit, tamquam lutum aqua solvetur. S. Aug.

Quadrati lapides, quaecumque vertantur, stant : ita justus in tentationibus. S. Aug.

Tentatio cum tempestate belle comparatur a s. Aug. : cf. p. 323.

Si nos unda submergere conatur, clamemus ad Christum : pseudo-Aug.

Tranquillitas animi. Radiare tibi vult Deus : noli tibi facere nubilum de perturbatione ; esto tranquillus in te. S. Aug.

Vana gloria dulcis est spiritualium divitiarum praedo, et jucundus animarum nostrarum hostis, irtutumque tinea. S. Bas.

Quod foris ostenditur, intus a mercede vacuatur : s. Greg.

Sic autem opus sit in publico, quatenus intentio maneat in occulto : id.

Verbum Dei : hoc si quis non vescitur, iste non vivit : s. Hier.

Quod aure percipitur, mente retinendum. Cibus est : sed si stomachus cibum non retinet, de vita desperatur. S. Greg.

Praedicatores suos Dominus sequitur : s. Greg.

Viam aliam (per). A Paradisi gaudiis per delectamenta discessimus, ad haec per lamenta revocamur : s. Greg.

Virgo. Hereditatem virginis Domini, virginem matrem, filius virgo suscepit. S. Hier.

Virtus imagine circuli signatur : s. Aug.

Non coepisse, sed perfecisse, virtutis est : s. Hier.

Virtus, ordo est amoris : s. Aug.

Virtus nulla vera, sine vera pietate, i. e. sine fide et gratia : s. Aug.

Vitam dare pro Jesu. Frumentum si servat agricola, perdit ; si seminat, renovat : ita fit de christiano quod attinet ad vitam ejus, S. Greg.

Temporalis vita, aeternae vitae comparata, mors est potius dicenda quam vita..

Quotidianus defectus corruptionis quid est aliud quam quaedam prolixitas mortis ?

S. Greg.

B. *Quaedam minus probanda apud ss. Patres.*

Q. 1224.

S. Chrys. ait B. Mariam V. in certo casu ex ambitione egisse, et plena fide in Jesum tunc caruisse. Q. 400.

S. Cyrill. Alex. affirmat eandem perperam judicasse de Passione, ejusque opinionem debuisse corrigi a s. Joanne : q. 881.

Mira quaedam s. Chrys. opinio, q. 819.

Valde terribile et certe nimis durum est, quod s. Chrys^o. adscribitur de numero salvandorum in urbe Constantinopolitana. Q. 266.

S. Hieronymus, propter causam q. 43 indicatam, in **Comm. Matthaei longe minus accuratus** minusque perfectus est quam in aliis Scripturae libris. Videsis exempla quam plurima passim in hoc Comm. Allegoricas Origenis interpretationes nimis sequitur, q. 503.

Mira s. Augustini interpretatio, ad M. 26, 25. Putat Matthaeum errore memoriae lapsum esse, q. 778.

S. Ambr. negationes Petri ab omni culpa eximit, q. 758.

S. Greg. nimis subtilis, q. 985.

S. Thom. q. 143 et 1192.

Plures Patres putarunt *fratres Domini* fuisse s. Josephi liberos ex priore matrimonio : q. 1133.

Q. 1225. INDEX VII.

Proverbia aliaque dicta acuta in Evangelio.

Audiens sapiens sapientior erit; et
intelligens gubernacula possidebit.

Prov. 1, 5.

Praemonenda.

Sapiens vir, ut docemur Eccli. 39, 3, *Occulta proverbiorum exquiret, et in absconditis parabolarum conversabitur*; unde nobis praescribitur Eccli. 8, 9: *Ne despicias narrationem presbyterorum* (antiquorum) *sapientium, et in proverbiiis eorum conversare*; ab ipsis enim *disces sapientiam et doctrinam intellectus*.

Quod quidem, si generatim dictum merito fuit de quorumvis sententiis acutis sapientium, de iis praesertim quae vetere et diuturno populi usu tritae sunt, quales sunt *proverbia* ⁽¹⁾, qualesque non solum apud scriptores V. Testamenti sacros, sed etiam apud auctores variarum gentium profanos leguntur multae: id longe verius esse de verbis sententiosis et proverbialibus, quae in Evang. referantur, praecipue de iis quae ab ipsomet Christo, Sapientia infinita, prolata fuerint, infitias ibit nemo.

Quae quum ita sint, varia aculeati ingenii effata, quae in Evang. Matthaei, aliisque Scripturae locis, explicationis gratia in commentario nostro adjectis, sparsim reperiuntur, colligere atque illustrare hocce indice VII haud supervacaneum duximus: eo vel magis quod, sicut supra q. 1141 docuimus, solemne admodum fuerit Jesu, ut, in sermonibus et praedicationibus ad populum Judaicum, proverbiiis, similitudinibus, figuris, sententiisque gravibus, atque imprimis parabolis uteretur quam frequentissime; hunc inter alios sibi proponens finem, ut doctrinae et praecepta a se tradita eo libentius a vulgo acciperentur, atque etiam auditorum menti altius imprimerentur.

Unum tantum superest quod praemonere cupiamus, *proverbium* a nobis intelligi *celebre dictum, scita quapiam novitate insigne*, seu potius *brevem sententiam moralem, aliud quam quod sonat significantem* (Erasm., *Adag.*, introd.): unde consequatur, in collectanea

(1) **Proverbia** pleno jure vocari **sapientiam philosophiamque populi** ignorat nemo: eam ob causam lector veritatis studiosus fusiorem hujusce indicis disputationem concedet nobis.

sententiarum serie, quam subjiциemus, vocem **proverbium sensu** quodam **lato** sumptam fuisse.

1. Jam securis ad radicem arborum posita est: M. 3, 10; i. e. jam imminet poena, et perniciēs. Sic nostrates, in sermone populari, cum de re minoris momenti loquuntur, aiunt: *Nu gaat de kat te koorde*: i. e. nunc demum, post multa furta aliaque id genus facinora, felis reste suspendetur et morte punietur; idque sensu generali sign.: summam jam agi rem, mox actum fore.

2. Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur: M. 3, 10; 7, 19.

3. Si sal evanuerit, in quo salietur? M. 15, 13; non est sal salis. Sic si doctor erraverit, a quo corrigetur?

4. Non potest civitas abscondi supra montem posita: M. 5, 14; homo ceteris praelatus meminisse debet omnium oculos in se conversos esse; bono igitur exemplo praeleceat oportet, magisque quam alii ad hoc tenetur.

5. Expedit ut pereat unum membrorum, potius quam totum corpus: M. 5, 29. Cf. infra prov. 56 et 57.

6. Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum: M. 6, 21. Cujusque animus illic magis est ubi amet, quam ubi animet. Amor meus pondus meum: ubi amo, eo feror (s. Aug.).

7. Si oculus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit: M. 6, 22. *L'intention fait l'œuvre.*

8. Nemo potest duobus dominis servire; vel: nemo potest Deo et Mammonae servire: M. 6, 24; sc. intelliguntur domini prorsus oppositi inter se, v. gr. tam sibi invicem contrarii quam aqua et ignis. Affine est illud Plauti in *Mostell.*: Simul flare sorbereque haud factu facile est. Simile flandr. *meel eten en blazen ter zelve tijd.*

9. Quis cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? M. 6, 27.

10. Sufficit diei malitia sua: M. 6, 34. Dies hesternus praeteriit, crastinus nondum adest: in praesenti simus toti.

11. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis: M. 7, 2; magis latine: Qua mensura mensi fueritis aliis, illa remetientur vobis. Sic ex. c. *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit et non exaudietur*: Prov. 21, 13. *Qui fodit foveam, incidet in eam; et qui volvit lapidem (puta in montem), revertetur ad eum*: Prov. 26, 27. Cf. infra prov. 72. Cognatum aliquatenus est dictum nostratium popolare: *van 't zelfde laken een broek*. Gall. *Payer quelqu'un en même monnaie*. Par pari reddere: in malam partem *Oculum pro oculo; dentem pro dente*; in bonam partem *Gratiam gratia parit*; Sophocl. in *Ajace Mast.* *Χαρις χαριν γαρ εστιν η τιμειναι* aei, *Beneficium semper beneficium parit*. Cf. Erasm. *Adag.* I, I, 34.

12. Quid vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? M. 7, 3. *Avoir des yeux de lynx pour les défauts d'autrui, et des yeux de taupe pour les siens*. Manticam considerare, quae ante pectus pendet, quaque aliena continentur vitia, atque interim propria vitia in manticam a tergo pendentem recondere, ab aspectu plane remota. Videsis fabulam La Font. *La besace*, imitat, ex Aesop. *Πηραι δυο* Et Horat. eleganter *Sat.* I, 3, 25:

Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,

Quam aut aquila aut serpens Epidaurius ?...

12bis. Ejice primum trabem de oculo tuo : M. 7, 4. Cf. infra prov. 28 *Medice cura teipsum*, L. 4, 23.

13. Mittere margaritas ante porcos : M. 7, 6. Rem pretiosam hominibus tradere indignis ; inde operam adhibere inutilem. Hoc ultimo sensu dicitur Prov. 9, 8 *Noli arguere derisorem, ne oderit te* : confer Eccli. 22, 7 *Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam*, qui vas testaceum confractum vult rursum conglutinare.

14. Pro pane lapidem, et pro pisce serpentem dare : M. 7, 9. Addimus ex L. 11, 11 : Pro ovo scorpionem porrigere. Cf. *Αντι περκης σκορπιον*, pro perca (quod genus est piscis) scorpionem dare.

15. Per angustam portam intrare : M. 7, 13. Sensu generali *réussir à faire une chose bien difficile*.

16. In vestimentis ovium venire, intrinsecus autem esse lupos rapaces : M. 7, 15. *Les dehors sont trompeurs : ne jugeons pas les gens sur la mine*.

17. De spinis uvas, et de tribulis ficus colligere : M. 7, 16. Colubra restem non parit, *couleuvre n'engendre pas corde, un loup n'engendre pas des moutons*. Cf. duo proverbia sequentia, sc. 18 et 19. Simile est aliquatenus illud nostratum : vinum ex olei dolio velle elicere.

18. Omnis arbor bona bonos fructus facit : M. 7, 17. *L'effet répond à la cause*. Populare dictum est, dolium id emitte quod contineat. Cf. prov. 17 et 19.

19. Ex fructibus cognoscitur arbor : M. 7, 19 ; 12, 33. E factis, potius quam e verbis, hominem judicamus.

20. Aedificare supra petram : M. 7, 24-27. *Bien calculer, bien appuyer, bien assurer une chose avant de l'entreprendre*. Vel contra, Aedificare super arenam, *former des projets, concevoir des espérances chimériques*. Etiam, rem inutilem stolidę tentare, ut : Aethiopem lavare aut dealbare ; Aquam e pumice postulare ; In aere piscari et Venari in mari ; Littus arare aut Arenae semina mandare, vel In saxis sementem facere ; In aqua scribere ; Ventos colere ; Cribro aquam haurire ; Ferrum natare docere ; Nudo vestimentum detrahare ; Ex arena funiculum nectere ; etc. Simile est : Oleum et operam perdere ; Reti ventos captare ; Ollam exornare. Cf. prov. 59. Ex parte huc accedit : Margaritas ante porcos projicere, supra prov. 13.

21. Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus : M. 9, 12.

22. Non possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus : M. 9, 15 *Chaque chose à son temps*.

23. Nemo immittit commissuram panni rudis (novi) in vestimentum vetus : M. 19, 16. Cf. prov. 24.

24. Vinum novum in utres veteres non mittitur : M. 9, 17. Res rei, cui destinatur, probe est accommodanda.

25. Messis multa, operarii pauci : M. 9, 37.

25bis. Alius est qui seminat, et alius qui metit, J. 4, 37. Noti sunt celebres Virgilii versus : *Sic vos non vobis nidificatis, aves* etc. Eodem fere sensu Diocletianus : Ego quidem, ait, apros occido, verum alter fruitur pulpamento (Erasm. *Adag.* I. 5, 32).

Et Aristoph. in *Equitib.*: Ταλλοτριον αμων θερος, alienam metens messem; quod ibid. explicans: Ego quidem, ait, transiens ante officinam, ollam ab alio coctam sustuli. Similiter Hom. *Odyss.* 1: Alienum victum impune edunt.

26. Dignus est operarius cibo suo: M. 10, 10. Et s. Paulus 1 Tim. 5, 18 *Non alligabis os bovi trituranti, et dignus est operarius mercede sua.* Deinde 1 Cor. 9, 7 *Quis militat suis stipendiis umquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?* Vice versa: *Si quis non vult operari, nec manducet* 2 Thess. 3, 10.

27. Pulverem de pedibus super quosdam excutere: M. 10, 14; i. e. eos tamquam homines indignos cum contemptu deserere penitus, nihilque amplius commune cum eis velle habere.

28. Medice cura teipsum, L. 4, 23. Cf. Plutarch. *De dignosc. amico*: Αλλων ιατρος, αυτος ελκεσι βρυων, aliorum medicus ipse ulceribus scatens. Convenit in hos qui aliis sapiunt, non sibi; qui aliis oculati sunt et cauti, non sibi aut suis; qui alios juvant, non se aut suos. Ad Jesum accommodatur, quasi in gratiam Capharnauitarum miracula faceret, dum concives suos Nazarethanos sanare non posset.

29. Sicut ovis in medio luporum: M. 10, 16.

30. Prudentes sicut serpentes, sed simplices sicut columbae: M. 10, 16. *Unir les extrêmes; tempérer l'une par l'autre deux choses opposées; posséder une vertu sans en exagérer la portée; se placer entre deux extrêmes; garder le juste milieu, l'équilibre.* Aliquantulum huc accedit proverbium *Coudre la peau du renard à celle du lion*: sensus tamen nonnihil differt.

31. Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit: M. 10, 22; 24, 13. Non coepisse, sed perfecisse, virtutis est (s. Hier.). Finis coronat opus. Vicina aliquatenus est sententia L. 9, 62 *Nemo mittens manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei*: i. e. qui vult esse bonus christianus, debet totus permanere in officiis vitae christianae, et non ad aliena negotia deflectere animum; adeoque in suscepto opere constanter pergere.

32. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum: M. 10, 24.

33. Nihil est opertum quod non revelabitur: M. 10, 26. *Tôt ou tard la vérité se fait jour.* Fl. *De tijd zal alles leeren.* Omnia tempus revelat, proverbium citatum a Tert. in *Apol.* Vetus quidam poeta ideo veritatem *temporis filiam* vocavit

34. Quod in aure auditum fuit, super tecta praedicare: M. 10, 27.

35. Capilli capitis nostri omnes numerati sunt: M. 10, 30.

36. Qui invenerit animam suam, perdet eam; et qui perdiderit animam suam, inveniet eam: M. 10, 39. Oportet nonnumquam vitam tradere corporis ad animae vitam servandam. Si sensu generalissimo illam veritatem accipere velimus, dicemus: corporis mala atque res adversas hujus vitae animae justae ac sanctae prodesse. Cymbalum enim sonum non edit, nisi percutiatur; ferrum igne et aqua temperatur (alia dicta vide supra p. 204). *Vasa figulâ probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis*: Eccli. 27, 6.

37. Calicem aquae frigidae potum dare: M. 10, 42. Minimum quid maximi valere coram Deo interdum potest.

38. Regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud: M. 11, 12. Verba

illa in contextu Evangelii sunt satis obscura, ut ibi diximus in Commentario. Saepe sumuntur tamquam proverbium sensu generaliore: *on n'obtient rien sans effort, et sans peine*. Qui vult edere nucleum, nucem frangere prius debet (s. Hier. Ep. ad Paulin. quae incipit *Bonus homo*); idque tum de scientia quum de virtute verum est: quare sanctitas in alti vertice montis, ad quem multo ascendimus labore, habitare dicitur.

39. Qui habet aures audiendi, audiat: M. 11, 15; 13, 9 etc. Etenim, *A quoi bon avoir des oreilles, si l'on ne veut point entendre? Il n'y a de pire sourd que celui qui ne veut point entendre*.

40. Cecinimus vobis et non saltastis; lamentavimus et non planxistis: M. 11, 17. Sensus flandr. reddere possumus: *het is nooit gepast, gij zijt nooit voldaan*.

41. Justificatur sapientia a filiis suis: M. 11, 20. Sensu generali: *Pour apprécier la sagesse, il faut être sage*. Pariter: *Pour apprécier la science, la poésie etc., il faut être savant, poète etc.; il faut en avoir goûté du moins*.

42. Misericordiam volo et non sacrificium: M. 12, 7. *Facere misericordiam et iudicium, magis placet Domino quam victimae*: Prov. 21, 3. Hoc forsitan effato nititur proverbium nostratum, quo tamen abutuntur quidam: *Beter van de kerk als van den disch*.

43. Arundinem quassatam confringere, et linum fumigans extinguere: M. 12, 20. Confer flandr. *Iemand helpen van den oever in den dijk, of van den wal in den sloot* (Weiland). Simile *Μη τυρ επι πυρ*, ignem igni ne addas, i. e. ne adjungas calamitatem calamitati, ne commotum magis etiam commoveas. Affines sententiae sunt: Oleum camino addere, Oleo incendium restinguere.

44. Omne regnum divisum contra se, desolabitur: M. 12, 25. Similitudo quaedam est cum illa Sallustii sententia: Concordia res parvae crescunt; discordia autem maxumae dilabuntur. Inde: Divide et impera, et gall. *L'union fait la force*. Funiculus triplex difficile rumpitur, Eccl. 4, 12. Cf. Lafont, fable *Le vieillard et ses enfants*.

45. Nemo potest in domum fortis intrare et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit eum: M. 12, 29. Sensu generali idem fere dicitur gall. *Qui veut la fin, doit vouloir les moyens*.

46. Qui non est mecum, contra me est; et qui non congregat mecum, spargit: M. 12, 30. *Il n'y a pas de neutralité, quand il s'agit de Dieu et de sa loi, quand il s'agit de la vérité et de la justice: ne pas s'y soumettre, c'est lui être rebelle*.

47. Ex abundantia cordis os loquitur: M. 12, 34. Gall. *La bouche ne verse que le trop-plein du cœur*. Flandr. *Het vat geeft uit wat 't in heeft*. In bonam et in malam partem istud dici potest: hinc quidem, *Méchant cœur, méchante langue*; illinc vero, *Pectus est quod disertos facit*, etc.

48. Novissima hominis in malum iterum cadentis pejora sunt prioribus: M. 12, 45. *Les rechutes sont dangereuses dans les maladies de l'âme, comme dans celles du corps*. Simile est effatum 2 Petr. 2, 20 *Facta sunt eis posteriora deteriora prioribus*. Aliquantulum huc accedunt verba M. 27, 64 *Erit novissimus error pejor priore*. Cf. De Charybdi in Scyllam, de calcaria in carbonariam.

49. Qui habet, dabitur ei; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo: M. 13, 12; 25, 29. Gall. *L'eau va toujours à la mer*; flandr. *'t water loopt al naar de*

zec. Ad eundem fere sensum pertinet gall. *Qui chapon mange, chapon lui vient* : hoc enim aliquando sign. *Le bien vient plutôt à ceux qui en ont déjà* (aliquando aliud sign.). Homo dives divitias facilius lucratur quam pauper. Nonnisi divitibus dari solet, sc. si agatur de donis pretiosis. Vir doctus facilius quam ignarus thesauros scientiae acquirit. Pariter, vir sanctus, qui gratia fruitur, ad gratiam et virtutem aptior est. Etc.

50. Cave ne colligens zizania, eradices simul triticum : M. 13, 29. *Il y a des remèdes qui sont pires que le mal. Trop de zèle nuit, trop gratter cuit. Trop de sévérité irrite. Qui veut trop, n'obtient rien. Le mieux est parfois l'ennemi du bien. Si l'on redresse trop brusquement le bâton courbé, on risque de le casser.*

51. Parum fermenti magnam farinae massam fermentat : M. 13, 33. *Il y a des causes qui paraissent bien petites et bien faibles, et qui cependant produisent de grands résultats. Tel est le ferment, tel est aussi le feu : une étincelle suffit pour incendier tout une forêt* (cf. Jac. 3, 5). *Un mauvais compagnon peut gâter toute une société* : 1 Cor. 5, 6 ; Gal. 5, 9. Ergo et in bonam (ut M. 1. c.) et in malam partem (ut 1 Cor. et Gal. 1. c.) accipitur istud effatum.

52. Non est propheta sine honore nisi in patria : M. 13, 57. Gall. *Nul n'est prophète en son pays*. Flandr. *Geen sant (sint, sanctus ?) wordt verheven in zijn land*. Veritas est generalis : Ex assuetis non fit passio, seu Assueta vilescent.

53. Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore : M. 15, 11. Quae procedunt de ore, additur M. 15, 18, de corde exeunt, et ea coinquant hominem. Sensu generali : *c'est dans la volonté, dans l'intérieur du cœur, que se trouve le péché ou la vertu.*

54. Caecus si caeco ducatum praestat, ambo in foveam cadunt : M. 15, 14. *Τυφλος τυφλῷ ὁδηγός*. Nihil pejus, nihilque stultius, quam ut homo indoctus a pravo instituatur doctore. Qui lumen (verae sapientiae) non habet, alios illustrare nequit : Nemo enim dat quod non habet. Confer Flandrorum popolare dictum *Twee natte zakken en droogen elkanderen niet*.

55. Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus : M. 15, 26. Quod necessarium est suis, alienis non esttribuendum. Verum, hoc non ultra modum extendendum est : namque et alienis dare decet, si res habeantur superfluae, vel si de dono quodam exiguo agatur. Ideo solerter et venuste respondit mulier Chananaea, cui verba supra recitata dicta fuerant : *Et catelli edunt de micis quae cadunt de mensa dominorum suorum* : ib. v. 27.

56. Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur ? M. 16, 26. Flandr. *Geld verloren, iets verloren ; eer verloren, meer verloren ; ziel verloren, al verloren*. Possumus illud effatum sensu minus nobili minusque proprio ad res terrenas accommodare : Nihil juvat bona temporalia consequi, si cum vitae detrimento hoc fieri debeat. Cum hoc ultimo sensu aliquatenus connexum est quod dicitur Job. 2, 4 : *Pellem pro pelle, et cuncta quae habet homo, dabit pro anima sua* : potius omnia perdet quam vitam, quia novit nihil prodesse si vita amittatur.

57. Bonum (melius) est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem aeternum : M. 18, 8. Cum effato praecedente *Quid prodest* etc. cognationem habet.

58. Qui potest capere capiat : M. 19, 12. Sensus : utinam rem intelligatis, utinam ejus excellentiam aestimetis, utinam eam opere perficiatis ! Aliqua latet similitudo cum isto : *Qui habet aures audiendi, audiat.*

59. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam hoc vel illud fieri. v. gr. quam divitem intrare in regnum coelorum : M. 19, 24. Compara haec et similia : Citius coelum digito tetigeris, arenam mensus fueris, undas numeraveris, laterem laveris (Ter.), lapidem elixaveris, ignem percusseris, ferrum natare docueris, aquam ex pumice postulaveris (Plaut.) ; facilius *Aethiops pellem mutabit, aut pardus varietates suas* Jer. 13, 23 : cf. supra prov. 20. Gall. in sermone familiari *vouloir prendre la lune avec les dents.*

60. Primi novissimi et novissimi primi : M. 19, 30.

61. Multi vocati, pauci electi : M. 20, 16 ; 22, 14.

62. Lapis ab aedificantibus reprobatus, factus est in caput anguli : M. 21, 42. Sensus generalis : qui prius contemnebatur, omnium primus factus est.

63. Reddere Caesari quae sunt Caesaris, et quae sunt Dei Deo : M. 22, 21. Unicuique suum : *Honorem cui honorem* Rom. 13, 7. *La religion n'est incompatible avec aucune forme de gouvernement. Aucune loi ne peut nous dispenser de remplir nos devoirs envers Dieu, etc.*

64. Onera gravia in aliorum humeros imponere, digito autem suo eadem attingere nolle : M. 23, 4. Saepe fit ut, quo quis durior ac severior sit in alios, eo faciliorem et laxiorem sese praebeat in semetipsum.

65. Qui se exaltaverit, humiliabitur : M. 23, 12. Fl. *Die klimt, die daalt ; Hoe hooger geklommen, hoe dieper gevallen.* Recogita fabulam de rana bovem aemulante. Tarpeium saxum prope Capitolium fuit. *Qui altam facit domum suam, quaerit ruinam :* Prov. 17, 16. *Superbum sequitur humilitas ; et humilem spiritu suscipiet gloria :* Prov. 29, 23.

66. Culicem excolare et glutire camelum : M. 23, 24. Sensus : quae minimi momenti sunt cum scrupulo et simulata virtutis ostentatione perficere, et interea gravissima legis praecepta spernere. Ab hoc non abhorret, teste Erasmo *Adag.* 3, 10, 91, illud : *Ἀνδριαντα γαρφαλίζειν, statuum colare gutture.*

67. Sepulcra dealbata, quae foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia : M. 23, 27. En accurata simulatae virtutis definitio. Similis est dictio Pauli Act. 23, 3, cum Ananiam Pontificem vocat *parietem dealbatum.*

68. Implere mensuram : M. 23, 32 ; i. e. rem ad summum perducere gradum.

69. Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilae : M. 24, 28. *Charogne où il y a, des oiseaux de proie il y aura : il ne faut pas les appeler, ou se donner de la peine pour les faire venir : ils y sont poussés par une force invincible, par l'instinct.*

70. Metit ubi non seminavit, congregat ubi non sparsit : M. 25, 24. Homo injustus et durus, qui laborem alterius in proprium emolumentum convertit. Cf. Alienum victum edere et similia, supra prov. 25bis.

71. Oves ab hoedis separare : M. 25, 32 ; i. e. bonos a malis.

72. Qui gladium acceperint, gladio peribunt : M. 26, 52. Cf. Apoc. 13, 10 *Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadet.* puta, mutata belli fortuna. Prov. 26, 27 *Qui*

fodit foveam, in quam alius incidat et capiatur, ipsemet *incidit in eam*; et qui *voluit lapidem* ingentem (seu saxum) in locum altum, eo fine ut inde dejectus quemdam comminuat, lapis *revertetur ad eum*, ad ipsum volventem; facile enim fit ut volvens pondere saxi superetur, et cum ipso ad ima praecipitur. Eccli. 27, 28 *Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet...* Qui statuit lapidem (offendiculum) *proximo, offendet in eo* et cadet ipse; et qui *laqueum alii ponit, peribit in illo*. Ps. 7, 16 *Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit*. Ps. 9, 16 *In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum*. Eccli. 10, 8 *Qui sepe* (qua ager vel vinea alterius protegitur) *dissipat* (ut noceat proximo), *mordebit eum coluber*, sibimet nocebit, i. e. fiet ut, dum lapides muri diripiat et evertat, mordeatur a colubro ibi latitante. Sic Κορωνα τον σκορπιον cornix scorpionem rapuit, et ab eo quem necare voluit necata fuit ipsa (dum eum rostro capit, venenosa ejus cauda vulneratur). Huc refertur celebris lex talionis, de qua vide ad M. 5, 38: *Oculum pro oculo, et dentem pro dente*. Sensu generali: *être puni par où l'on a péché*: Sap. 11, 17 *Per quae peccat quis, per haec et torquetur*. Pultarch. *De sera Num. vind.*: « Suam quaeque portant vitia poenam, quemadmodum suam cruciarii crucem. » Cf. supra prov. 11.

ALIAE SENTENTIAE ACUTAE, PRO EXPLICANDO EVANGELIO CITATAE.

73. *Ek tou opav to epav*, quod germ. verti potest: *Vom sehen gerne sehen*. Q. 225. Potius, versus citetur senarius *Ek tou eisopav gar ginetai anthrwpois epav*, *Amor ex videndo nascitur mortalibus*: non enim amatur incognitum (ignoti nulla cupido); ideo ex convictu nascitur amor mutuus. Et oculi praecipui sunt ad amandum illices: in his enim peculiaris animi sedes. Cf. Erasm. *Adas*. 1. 2, 79. Vice versa gall. *Loin des yeux, loin du cœur*.

74. *Durum frangit patientia*: quod de hominibus, verius quam de rebus inanimatis, dici debet (q. 235). Apte igitur istud in sacello s. Godelivae Ghistellensi, in dioecesi Brugensi, sculptum fuit. Conf. gall. *Patience et longueur de temps font plus que force ni que rage* (La Font., *Le lion et le rat*).

75. *Quod sapit, nutrit*. Cf. haec s. Aug. *Animus inde pascitur unde laetatur*: ad M. 13, 20. Scripturam sacram si intelligere cupias atque validum animi cibum in ea reperire, hoc imprimis requiritur ut ea delecteris, eamque cum jucunditate, dicam potius cum voluptate, legas.

76. *Dum spirat speret* mortalium quisque, q. 597. De morbis tum animi quum corporis istud vere dicitur: fl. *Zoo lang er leven is, is er hoop*. De aegroti sanatione, aut de peccatorum conversione desperandum numquam est: atque ideo desperando magis quam peccando nocet sibi homo.

Q. 1226. INDEX VIII.

Praecipui hebraismi in Evang.

Liber generationis, M. 1, 1, pro: index generis, genealogia.

Cognoscere uxorem, M. 1, 25, pro: concubitus cum ea habere.

Primogenitus filius, M. 1, 25, qui vulvam aperit, sive aliae proles nascentur, sive non.

Dicere intra se, pro cogitare : M. 3, 9.

Verbum pro re : M. 4, 4. Pariter *sermo pro re* : Mc. 1, 45.

Mare secundum latitudinem vocis hebraeae pro lacu : M. 4, 15.

Umbra mortis, umbra tenebricosissima : M. 4, 16.

Aperire os et loqui, pleonasmus : M. 5, 2.

Noscere aliquem, approbare, ut justum probumque habere et tractare : M. 7, 23.

Misericordiam volo et non sacrificium : M. 9, 13 : unum affirmatur et alterum negatur ut hoc illi postponatur.

Filii sponsi, i. e. paranympsi : M. 9, 15. Filij vel filiae alicujus rei pro : ii vel eae ad quos vel ad quas res pertinet. Sic etiam *filius Gehennae, i. e. poenis Gehennae obnoxius, dignus* : M. 23, 15. Alia exempla q. 282.

Pax pro : omne bonum : M. 10, 12.

Anima pro vita : M. 10, 39.

Confiteri pro laudare : M. 11, 25.

Filius David, i. e. Messias : M. 12, 23.

Vasa, secundum latitudinem vocis hebraeae, pro suppellectili, armis etc. M. 12, 29.

Cor incrassatum, i. e. durum, impoenitens, quod nullo afficitur sensu : M. 13, 15.

Communis Mc. 7, 2, pro : immundus, legali immunditie inquinatus

Caro et sanguis, pro homine ex natura sua infirmo, rerum spiritualium ignaro, imbecillo : M. 16, 17.

Portae inferi, i. e. potestas inferi : M. 16, 18.

Gustare mortem, pro experiri, subire mortem : M. 16, 28.

Quoties peccabit et dimittam : duplex membrum loco unius. M. 18, 21.

Erunt duo in carne una, i. e. duo erunt una caro, i. e. unum corpus : M. 19, 5.

Vocari pro esse : M. 21, 13.

Homo erat pater familias, pro : erat quidam pater familias : M. 21, 33.

Lapidem, quem reprobaverunt etc. M. 21, 42 : acc. absol., probabiliter ex hebraismo.

Factus est in caput, ib. pro factus est caput.

Respondere pro : exordiri sermonem, loqui incipere, data aliqua occasione : M. 11, 25 ; 22, 1, et saepius.

Semen i. e. proles M. 22, 25.

Mandatum magnum, pro maximum : M. 22, 36.

Mare et arida M. 23, 15 : pro mari et terra (continente).

Furare in aliquo, per aliquid : M. 23, 16.

Abominatio desolationis M. 24, 15 ; pro : abominatio quae desolat, quae vastat.

Non fiet salva omnis caro, i. e. nullus hominum fiet salvus, a pernicie servaretur : M. 24, 22. Similis est hebraismus Ps. 48, 18 *Dives cum interierit non sumet omnia, nihil sumet secum.*

Virtutes coelorum, forte idem ac exercitus coelorum, stellarum agmina : M. 24, 29.

Et factum est : cum consummasset etc., M. 26, 1. Verba et factum est redundant per hebraismum.

Bonum erat ei, si natus non fuisset, M. 26, 24. Bonum pro melius..

Tu dixisti M. 26, 25 et 64 : sign. ita est, sicut tu dixisti.

Nihil tibi et justo illi M. 27, 19 ; i. e. gall. *Ne vous attirez pas son affaire, ne vous en mêlez pas.* Fl. Trek u hem niet aan.

Lignum vox generis pro *arbore*, quae species ligni est, L. 23, 31.

Silere pro *nihil agere*, *requiescere*, L. 23, 56. Vide in *Comm.* nostro *Act. Ap.* (5^a ed., 1897) Append. Dissert. 5^m quae inscribitur : Hebraismi in vocibus mentalibus pro realibus.

Una pro *prima*, Mc. 16, 2.

Q. 1227. INDEX IX.

Rationalistae confutati.

Rationalistae solent imprimis opponere omnia loca in quibus Evangelistae inter se pugnare videntur : de iis vide supra Ind. I. Alios quosdam errores, in commentario nostro passim confutatos, nunc indicabimus.

Kuinöl, q. 2.

De Evangelio primigenio, germ. *Urevangelium* : q. 6.

De authentia nostri Evang. secundum Matthaeum : q. 14.

De perpetua B. Mariae virginitate : q. 71.

Mensi Decembri convenire quod dicitur de pastoribus nocte sub dio versantibus : q. 75.

Kuinöl vocem de coelis contendit fuisse tonitru : ad M. 3, 17.

De veritate historica tentationis Jesu : q. 149.

Jesu miracula per naturae vires facta non esse : q. 1110.

Ex. c. per vim magneticam : q. 1113.

Daemoniacos vere fuisse : q. 1117.

De Wette autumat omne jusjurandum a Jesu damnari : q. 233.

De daemonibus in porcos missis : q. 294. Cf. q. 300, ubi de explanatione Winer.

Divinitatem Jesu e synopticis demonstrari posse : imprimis contra Renan. Q. 1128.

Filia Jairi erat vere mortua, non deliquium patiebatur : q. 315.

De fratribus Domini, tum contra Rationalistas, quum contra Protestantes. Q. 1133 sq.

Contra Renan etc. Ut verum miraculum habendum esse historiam panum multiplicatorum : q. 433.

Contra De Wette : q. 435, 448, 560, 719 etc.

Sensum moralem non vulnerari in historia Chananaeae : ante q. 470.

Panes vere *bis* multiplicatos fuisse, atque adeo utramque narrationem authenticam esse : q. 471.

Contra Kuinöl et De Wette in quaest. de primatu Petri. Ante q. 478.

Angores Jesu in horto Oliv. et tranquillitas ejus in Coena : q. 701.

Mythus non est in apparitione Angeli Jesum corroborantis, q. 711.

Milites in terram prostrati per miraculum, q. 719.

Perfida Straussii quaestio de Jesu a Pilato secreto interrogato, q. 781.

Veram certamque fuisse mortem Jesu in cruce, q. 898 (coll. 926 et 933).

De mortuis e sepulcris circa Hierosolymam egressis, q. 908.

De latere Jesu transfosso graves movent difficultates, q. 919.

Objiciunt Matthaeum de corpore Jesu uncto nihil novisse. Ante q. 938.

Mulieres volunt ungere corpus Jesu ; sed, aiunt Rationalistae, res erat jam acta : q. 945.

Objectiones contra narrationem de sepulcri munitione, q. 946 ; et de custodibus pecunia corruptis, q. 965.

Angelorum apparitiones stolide explicant, q. 956.

Male intelligunt verba Thomae : *Dominus meus et Deus meus* ! q. 972.

Ascensionem Christi impugnant : ad finem q. 985.

Q. 1228. INDEX X.

Dogmata e Scriptura confirmata.

Praecipua tantum indicamus, atque in enumeratione sequente praeponimus ea quae ampliore et diligentiore tractatione in commentario nostro illustrare conati sumus.

I. De primatu Petri et de infallibili summi Pontificis ex cathedra loquentis auctoritate : q. 474. sq. — Per accessionem : de Romani Pontificis civili principatu : q. 785.

II. De divinitate Jesu e solis synopticis demonstrata : q. 1128. — Jesus vera fecit miracula, q. 1109 sq.; verasque praedictiones eventu confirmatas.: q. 1145 sq. — Objicitur M. 20, 23 et praesertim M. 24, 36 : vide haec loca.

- III. De descensu Christi ad inferos, q. 1191.
 - IV. De perpetua B. Mariae virginitate : q. 70 sq.; coll. q. 78 ; et diss. de fratribus Domini, q. 1133 sq.
 - V. Aeternas esse inferni poenas, q. 630.
 - VI. Duplicem in Christo voluntatem fuisse, q. 709.
 - VII. Eucharistiae institutio, q. 661 sq. — In Eucharistia est verum novae legis *sacrificium*, q. 663.
 - VIII. De sacramento Poenitentiae, q. 970.
 - IX. Christum pro *omnium* salute mortuum esse, q. 544.
 - X. Angelos quosdam esse custodes hominum, q. 512, ad 7^m.
 - XI. Fides ad salutem sola non sufficit : ad M. 7, 21.
 - XII. Mundus periturus est : q. 608 sq.; q. 614 sq.
 - XIII. Resurrectio carnis, q. 582.
 - XIV. Donum perseverantiae finalis, q. 343.
 - XV. Mysterium ss. Trinitatis, q. 985 et 143.
-

INDEX XI.

Pictorum errores in re Evangelica.

Mens mihi est, in hoc indice, non solum colligere et secundum rerum ordinem coagmentare quae circa illud argumentum in Commentario sparsa reperiuntur, sed nonnulla adjicere quorum opportuna occasio in explicando Evang. non suppetiit; quae quidem, ut spero, artis religiosae amantibus haud inutilia videbuntur.

Q. 1229. Animadversiones generales.

Imprimis non satis servatur a pictoribus aliisque artificibus id quod gall. **la couleur locale** vocare solemus, v. gr. in aere admodum splendido et caeruleo, in locorum aspectu terraeque Palaestiniensis figura (quae regio est montana), in plantis arboribusque ibi passim obviis, in aedificiorum domuumque forma exteriori, in vestimentis, in corporis habitu, in more sedendi super tapeta et culcitas (q. 1029), in more accumbendi ad mensam (q. 654), etc.

Praesertim errant multi in **templo** variisque ejus partibus pingendis, quum nostras ecclesias coram oculis habuisse videantur.

Ex. c. non erant in templo (neque in synagogis) imagines, statuae, figurae, quales in aedificiis nostris sacris passim habentur ⁽¹⁾. Nullae etiam candelae, non altaria nostris similia etc. Videsis templi descriptionem, q. 1090 sq.

In specie, quod attinet ad **vestes**, mores Orientalium non satis attendunt, maxime cum mulieres effingunt. Eorum hac in re vitia ex iis quae supra diximus in App. I q. 1002-1011, facile cognoscuntur. Unum hic exempli causa in memoriam revoco, Christum et Apostolos soleas sive sandalia, quibus pedum plantae tantum tegebantur, gestasse : vide supra q. 1007.

Praeterea, **nuditate** et **crudo naturalismo** nimium delectantur multi pictores, praesertim discipuli scholae falso nomine vocatae *De la Renaissance*, q. 1176. Etenim, Jesus semper pingendus est vestibus decenter indutus (tantum in cruce et in baptismo nudus aliquatenus fuit : vide infra), etiam cum e sepulcro vivens egreditur, cum post resurrectionem videndum se praebebat, cum in coelum ascendit etc.

Puer Jesus non effingatur nudus. Plane reprehendendi sunt igitur qui puerum Jesum, vel matris ulnis gestatum, vel gremio ejus sedentem, vel ante eam stantem, omnino nudum depingunt : cujus quidem rei multa vidi exempla etiam in ecclesiis ⁽²⁾. Neque excusationi satis est morem adduxisse Orientis, qua in regione solent pueri (non puellae) prorsus nudi reperiri, et in domibus et in plateis. *Il y a dans la couleur locale des Orientaux certaines teintes qui blesseraient nos yeux.* Imo vero, talia possent populum christianum simplicem, et praesertim puellas virginesque pias, *scandalizare*, i. e. malas in eis provocare cogitationes : atqui nota sunt Christi verba severissima : *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt* etc. M. 18, 6. Si per Regulam Indicis 7 prohibentur *libri*, qui res lascivas seu obscenas dedita opera tractant, narrant, aut docent, quidni

(1) In velo interiore aedis sacrae erant intextae figurae Cherubinatorum, ut constat ex Ex. 26, 31 in hebraeo (cf. supra q. 905). Tales autem figurae non erant in velo quod ante *Sanctum* appensum erat, ut patet ex Ex. 26, 36 in hebr.

(2) Sic in Ecclesia B. M. V. Brugis celeberrima statua *Michel-Angeli*, quae verum sculpturae miraculum dici potest, infantem absolute nudum exhibet, cum parva fidelium aedificatione. **Notatu dignum** videtur multos undequaque accurrere ut cum admiratione contemplantur statuum, sed neminem ad eandem accedere ut piam precationem B. M. Virgini offerat : quod me docuit experientia 20 annorum quibus jam parochus sum illius Ecclesiae.

picturae, quae vere libri sunt hominum indoctorum? imo multo magis *picturae*; namque Horatio teste *Ars poet.*:

« Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus, et quae
Ipse sibi tradit spectator. »

Legatur Molan. *Hist. s. imag.* 2, 42.

In **vultu Jesu** pingendo decet ut effigies *hieratica* (q. 1200) exhibeatur, cum barba tamen ampliore, q. 996. Oportet ut *igneum quiddam atque sidereum radiet ex oculis ejus, utque divinitatis majestas luceat in facie* (s. Hier.): q. 561, 5°; 907; 976 sq. Post resurrectionem autem speciosissimus sit, quantum mens atque ars humana id effingere possint. Circum caput Jesu semper pingatur **aureola** crucis figura ornata; saltem lux ingens, multis diffundens se radiis, corpus ejus totum atque imprimis faciem mirifice illustret: quod quidem non ex rei veritate semper requiritur (saepe enim Servator majestatem suam abscondebat), sed ex pacto quodam et convento recte introductum est, ut nos, cum imaginem conspiciamus, statim et primo intuitu Dominum nostrum agnoscamus. Cf. q. 997 sq.

De praecipuis Evangelii factis singillatim consideratis.

Q. 1230.

I. *Annuntiatio B. Mariae V.* Angelus vultu gravi, tamquam senex venerabilis, veste talari decentissime indutus, non cruribus brachiisque nudis, spectandum se praebeat. Maria autem, aetate junior (nam apud Hebraeos puellae sat cito nuptui tradebantur), divina refulgens castitate et verecundia, effingatur; non genuflectat in pluteo, qualis a nobis ad precandum adhibetur (*un prie-Dieu*), neque librum nostris similem coram se apertum habeat (libri apud Hebraeos erant membranae circum bacillum convolutae). Adde quaedam a Molano 2, 13 notata.

II. *Visitatio B. M. Virginis.* Non putem adfuisse s. Josephum, quum ex colloquio Mariae et Elisabethae mysterium praegnantis sponsae (secundum alios, praegnantis *uxoris* q. 59 sq.) didicisset. Post q. 1039.

III. *Desponsatio et Matrimonium B. Mariae V. cum s. Josepho.* Non adstet sacerdos sacris indutus vestimentis; multo minus summus Pontifex cum ornamentis ipsi soli destinatis. Non in

templo scena collocetur, not. ad M. 1, 24; neque ardeant candelae, sicut in altaribus nostris. Joseph autem non pingatur senex, quasi viduus qui multos jam genuerit filios (q. 1133); multo minus vir decrepitis 80 annorum, ut s. Epiph., certe ex libris apocryphis deceptus, contendit in libro *Haer.* 78, ubi de Antidico-Marian., et *haer.* 51 ubi de Alogis. Si enim primae ejus nuptiae cum Maria fuerint initae, quod ita esse persuasum habemus, certe junior fuit, quum apud Hebraeos omnes in juventute matrimonium contrahere deberent. Vultus ejus sit amoenus et benignus, non talis qui gall. vocatur *bonasse* et *simplot*: M. 1, 19 *justus* non sign. quod ait Rich. Simon *un bon mari et commode*. Cf. Molan. *Hist. s. imag.* 3, 12.

IV. *Nativitas Domini*. Mater Jesu non lecto decumbat, non pallidum prae se ferat vultum, non adstent obstetrices, non lintea adjaceant pro munditia matris, quasi factum sit puerperium consuetum: q. 78: tantum adsint fasciae (παιχοναα) ad involvendum puerum. Cf. Molan. 2, 27. Locus non effingatur spatiosus, instar aedium cum columnis etc. Secundum veterem traditionem, aliunde probabilem, erat spelunca in rupe, q. 76. Bovem asinumque ad praesepe non condemnem (ibid.), quamvis eorum praesentia historice minime certa sit: nitor argumentis a Molano 3, 57 adductis.

V. *Circumcisio Jesu* non recte ponitur in Templo, ut vult s. Hil. in *Ps.* 118, 5; sed, ut s. Epiph. *Haer.* 20, 1, Bethleemi in specu facta est, vel in domo quadam hujus oppidi: not. ad M. 1, 25. Sane domi, non apud aram aliquam, circumcisi sunt Abrahae filii Gen. 17, 23, et Sephorae filius Ex. 4, 25. Ceterum infantes ante 40^m diem in templum non deferebantur. Deinde, circumcisio facta non est a sacerdote, multo minus a summo sacerdote; sed, ut solebat, ab ipsis parentibus (Gen. 17, 23; 21, 4; Ex. 4, 25; 2 Mach. 6, 10; Act. 7, 8; simile quid Act. 16, 3), certe a s. Joseph. Cf. Molan. *Hist. s. imag.* 3, 1.

VI. *Magorum adoratio*. Tres sint Magi (q. 85), vestiti secundum morem Orientalium (imprimis Arabum, q. 86) itinerantium (non certe nudo capite, sed fasciam in orbem volutam, *un turban*, gestantium). *Adoratio* fiat fronte ad terram demissa, q. 88. Donum *aurei* probabiliter non erat pecunia (*de l'or monnayé*), q. 87. Possunt adesse servi seu famuli istorum. Unum e magis nigrum seu fuscum pingere nulla nititur ratione. Num absens erat s. Joseph? q. 95. Eratne puer in stabulo, an vero in domo aliqua? ibid.

VII. *Puer in templo oblati*. Recole quae supra diximus q. 1229 de modo effingendi templum, deque ornatu loci. Errant qui hic sistunt *summum* sacerdotem vestibus illis, quae ipsi propriae erant, indutum : hic enim nonnisi in functionibus suis sacerdotalibus vestes illas speciales induebat, ut demonstravi in nota marginali q. 1029. Et certe ad functiones ejus non spectabat oblatio primogenitorum.

VIIbis. Pictores effingunt Jesum puerum cum Joanne Bapt. puero ludentem : an recte ? q. 140.

VIII. *Pueri in templo docens* non stabat in cathedra, sed sedebat humi in pavimento natta strato, sicut passim auditores : absit ut hic fingamus sedilia nostris similia (*chaises, fauteuils*). Doctores vero sedebant in cathedris antiquis, seu melius una erat cathedra, pro praeside (ejusque duobus assessoribus), et magistri sedebant in orbem, juxta parietes, editiore loco, super pulvinaria. Molan. ed. Paq. 4, 8 suppl.

IX. *Baptismus* Jesu non per affusionem, sed per immersionem : not. ad M. 3, 16. Luminis copia circa corpus ejus fulgere debet : ib. Cf. Molan. 20 supplement. Joannes B. non semi-nudus, coopertus pelle ipsissima animalis, sed veste e pilis camelinis contexta. Ejus autem cingulum vere *pelliceum* erat, i. e. vel coriaceum, vel cruda pilosaeque pelle confectum : q. 1063. Cf. Molan. 3, 20.

X. *Tentatio* Jesu *in deserto*. Horrida forma montis Quarantanae, de qua q. 149, probe servetur. Diabolus non ut talis exhibeatur, cum cornibus in fronte pedibusque hircinis ; etenim, veri admodum simile est eum accessisse sub specie viri honesti (Mol. 4, 11) ; secus enim nimis bardum sese ostendisset : cf. q. 149. Jesus pallium gestet, soleasque pedum, atque in capite tegumentum.

XI. *Nuptiae in Cana*. Nemo sedet in sedilibus, sed mensae accumbunt omnes : neque enim feminae excipiendae sunt (contra Mol. 4, 20), saltem apud Judaeos istius aetatis (apud Graecos sedebant mulieres, secundum *Smith, *Dict. a. Meals*). Mulieres valde verecundae in vestimentis, non denudato pectore, pingantur. Aderant 5 vel 6 discipuli Jesu (J. 1, 35 sq. mentio tantum fit de 5, sed probabile est Jacobum se mox adjunxisse fratri suo Joanni), et certe consobrini ejus J. 2, 12, quibus adjungere possumus ejus consobrinas.

XII. *Samaritana*, J. 4, 6. FOUARD, *Vie de J.* En Orient les

sources où l'on va puiser l'eau, sont recouvertes d'une pierre (qu'on peut munir de serrure, *fons signatus*) ou d'une voûte maçonnée. Jésus est assis, non sur la margelle élevée entourant un puits rond, mais sur un des bancs qu'on trouve là-bas fréquemment à côté ou autour des sources publiques [*ἐν* avec le datif sign. *ad*, *apud*, *ante*, *près* de la source]. Ordinairement il y a à côté du puits un seau de cuir avec des cordes de poil de chèvres : ce seau manquait quand Jésus y vint, et la Samaritaine en avait apporté un avec elle.

Hactenus Fouard. BAUNARD, *Vie de s. Jean*, suppose qu'elle descendit dans le puits pour remplir sa cruche ; mais alors Jésus pouvait y descendre aussi et étancher sa soif, p. e. en puisant l'eau dans sa main : cette supposition ne se concilie pas avec J. 4, 11.

XIII. *Piscatus miraculosus*. Non mare immensum, absque litore adverso ; sed lacus Genesareth, cujus figura q. 1101 describitur. Non pisces tales quales in mari Mediterraneo, vel in magno Oceano, reperiuntur.

XIV. *Multiplificatio panum*. Panes longe diversi a nostris : not. ad M. 26, 26. Conspectus loci deserti, absque arboribus, q. 441.

XV. *Transfiguratio*. Jesus verisimiliter stabat super solum, non autem in aere pendeat : q. 496 ad 6^m.

XVI. *Ingressus triumphalis*. Vestimenta sub pedibus pulli asinei non sternantur, sed ab utroque latere componantur tamquam tapeta ; rami virides, frondesque inter pallia spargantur. Palmae, manibus gestae, non sunt rami buxi, ut multi Flandri putant, neque similes sunt arborum nostrarum ramis. Q. 553.

XVII. *Unguntur pedes Jesu*. Pictores animadvertant id bis factum fuisse, neque alterum cum altero in personarum, rerum locorumque adjunctis temere commisceant : q. 643. Mulier ungens sit modesta in vestibus, praesertim si agatur de Maria, Lazari sorore. Jesus mensae accumbat, locumque principem occupet. Apud L. 7, 38 peccatrix *stat* dum ungit, non genuflectit : Jesus pedes in lecto retro projicit, fere ulnae spatio a solo semotos : q. 640. Cf. Molan. 3, 25.

XVIII. *Ultima Coena*. Mensae accumbunt omnes, non sedent sicut nos : q. 654. Nihil in mensa ponatur quod moribus Judaicis et ritibus Paschalibus non conveniat : v. gr. pocula nostris similia

(*pas de verres, mais des gobelets, des coupes*). Valde dubitem utrum mensa linteo albo fuerit strata (*une nappe*). De locis, quos Jesus et singuli Apostoli, v. gr. Joannes, Petrus, Judas, occupaverint, vide q. 654. Panes sint azymi, i. e. albicantes ac prope cinerei coloris, non rubentes et turgidi, sed plani et rotundi in placentarum modum, atque adeo manu, non cultro, dividendi : not. ad M. 26, 26. Quum ss. Eucharistiae institutio depingitur, tredecim adsint convivae, quia verisimiliter praesens erat Judas Iscariotes : q. 676. Christus fragmentum panis consecrati non ponit in os Apostolorum, sed eis in manus tradit, not. ad M. 26, 26.

**De iis quae ad passionem Jesu spectant, et in specie
de stationibus s. Viae Crucis pingendis.**

Q. 1231.

Jesus in horto. Licet calicem, formae antiquae et Judaicae, quales videmus in nummis Assamonaeorum, pingere, vel in manu Angeli, vel in luce superna pendentem : licet, inquam contra *Bezam *in M.*, quamvis Jesus de calice figurate loqueretur. Molan. 4, 3.

Jesus nocte comprehensus ducitur ad Annam. Veritate historica satis demonstrata non nituntur qui Jesum pingunt in torrentem Cedron e ponticulo dejectum. Traditio enim Jerosolymitana, quae refert vestigia pedum vel genu Jesu in rupe alvei Cedron impressa mansisse, valde dubia est. Molan. ed. Paquot 4, 3 suppl.

Jesus coram Synedrio. Summus Sacerdos, coetus praeses, sacris illis vestibibus, quae ipsi propriae erant, indutus non erat : qua in re saepe errant pictores : q. 745 et 1029 in nota marginali.

Jesus Barabbae posthabitus. Barabbas ibi non aderat : q. 792.

Jesus flagris caeditur. Non totus nudus pingatur ; non stans toto erectus corpore ; non antrorsum, sed a tergo verberatus fuit : q. 795.

Ecce homo. Arundo in manu Jesu poni non debet, q. 804.

Stationes s. Viae Crucis.

Quomodo pingendum ingens agmen eorum qui Jesum ad supplicium ducunt, vel qui ipsum comitantur : q. 828.

Error pictoris *Titien*, ibid.

Milites quomodo effingendi, ibid. Non admodum bruti hebetesque sint, q. 914. In itinere ad Calvariam nihil obstat quominus centurio equo sedeat, q. 828.

Forma crucis, quam Jesus portat, potest esse sicut T vel sicut †, q. 844.

Latrones etiam suas cruces portare debent, q. 829.

Simon Cyrenaeus pingi potest crucem simul cum Jesu portans, quamvis longe praeabilius sit ipsum totam crucem solum gestasse. Certe reprehendendi non essent pictores qui veritatem historicam sequerentur, q. 833.

Jesus in itinere ad supplicium consuetae vestes fert, ergo et pallium et soleas : q. 828 et 864.

Cum Jesus matri obviam venit, haec pingi nequit exanimis in terram corruens : ante q. 831.

Statio 8^a haud recte inscribitur, q. 836.

Errant pictores, quum latrones non clavis affixos, sed funibus ligatos, repraesentant, q. 845 et 861.

Probabilius est pedes Jesu in cruce non fuisse superpositos, q. 846.

Crux nimis alta a multis exhibetur, q. 850.

Cum Jesus cruci affigitur, decetne crucem humi jacentem pingere ? q. 849.

Tabula, qua Rubens crucifixionem Jesu mirifice expressit, non prorsus laudanda est, ibid.

Brachia Jesu in cruce humeris altiora non erant, q. 852. Fere omnes hac in re peccant a tribus seculis.

Paxillus seu sedile, in quo probabiliter sedebat vel equitabat Jesus, sicut solebant cruciarii, pingi non debet, quia *realismo* nimis inhaerere non oportet : q. 851.

Licet scabellum sub pedibus ponere, sed id facere non oportet, q. 853.

Jesus in cruce nimium nudus pingi solet, q. 854.

Cum factum *historicum* crucifixionis pingitur, Jesus debet coronam spineam gestare, q. 855 ; corona illa totum caput tegat, q. 798, 4°. Ut spinarum rami folia viridia floresque ferant, concedendum est, ibid. Cum autem fiunt imagines *symbolicae*, capiti imponere licet coronam triumphalem, vel regiam : q. 855.

Jesus in cruce non debet effingi membris nimium distortis, aut facie inverecunde depravata, ut in picturis medii aevi saepe conspicitur : q. 997 in not. marg. ; quin potius, quantum fieri possit, vultus ejus divina quadam majestate fulgeat, q. 997. Neque

etiam corpus cernatur totum laceratum, horridoque cruore per omnia membra cumulate respersum: *ibid.* Dorsum quidem ejus flagellis caesum fuerat, imo vero etiam in pectus illata fuerant vulnera (q. 795 ubi de *modo*), sed pars corporis inferior verberata non fuit: copiosos tamen sanguinis rivulos in eam defluxisse, non relinquitur dubitandi locus. De cetero, cavendum semper est a *nimio naturalismo* vel *Realismo*.

Jesus cruci affixus respiciebat occidentem, ut videtur; atque ideo post tergum ejus, in vicinia non admodum remota (Golgotha enim prope urbem erat, q. 841), pingendi sunt muri Hierosolymae: q. 856.

Calvariae locus non erat *mons excelsus* (q. 841), ut saepe fingitur: non igitur videantur arbores, quales in summis Alpibus vel Pyrenaeis crescunt (abietes cum ramis pendentibus).

Aegre feram pictores, qui coelum ostendunt nubibus densissimis ac procellosis, e quibus fulgura emittuntur terribilia, obtectum: nihil enim hujusmodi ex *Evāg.* colligitur; praeterea, istud in falsam opinionem, tenebras non ex miraculo, sed ex accumulatis nubibus ortas esse, nos facile deduceret. Cf. q. 884 ad 2^m.

Nolim etiam tantas effingere tenebras, ut stellae in coelo videantur, *ibid.*

Sol et luna qua ratione pingi possunt supra crucem Jesu? q. 884.

Bacillus hyssopi vel calamus, quo spongia aceto plena ori Jesu admovetur, saepe nimis longus est, q. 888.

Sub imagine Jesu cruci affixi calvaria hominis mortui pingatur, propter significationem symbolicam: q. 1176.

Titulus crucis solet male effingi, q. 863, coll. q. 1203.

Circa crucem Jesu quinam stare debeant: quinam propius, quinam vero longius, q. 880.

Magdalena saepe minus recte pingitur sub cruce, *ibid.* Quamdiu Jesus vivebat, mulier ista prope crucem *constanter mansisse* non videtur, quum *Evangelium* de B. Virg. Maria et Joanne tantum hoc referat, quumque ceterum milites id facere cuilibet non permisissent: igitur, haud arridet mihi mos ille pictorum sat inexteratus, qui *Magdalenam* crinibus sparsis nudisque lacertis ad pedem patibuli collocant, genibus flexis ibi lamentantem atque effusam in oscula.

Femina illa sancta *nimum amorem externum* erga Jesum e cruce detractum apud pictores saepe demonstrat, q. 936.

Maria, mater Jesu, non exhibeatur ad pedem crucis exanimis collapsa, q. 1183.

Duae pie spectantium turmae pingantur, altera virorum, mulierumque altera : q. 917.

Miles, qui latus Jesu lancea percutit, non equo sedeat, q. 925. Diversus erat a centurione qui militibus, supplicii ministris, praeerat : q. 922.

Licet effingere B. Mariam V. gremio sustinentem corpus filii sui a cruce detractum, q. 936.

Corpus Jesu de cruce depositum absque plaga et livore non pingatur, *ibid.*

Q. 1232. De Resurrectione et Ascensione.

Sepulcrum solet parum accurate effingi, q. 954 in not. marg.

Male pingitur Jesus e sepulcro *aperto* (lapide remoto) egrediens, q. 954.

Milites non dormiebant, nec viderunt Jesum e sepulcro exeuntem, *ibid.*

Jesus, quando e sepulcro egreditur, non fingatur *nudus*, cum linteo circa lumbos volitante; quasi vero ipse sindonem, qua involutus fuerat, secum auferret : q. 990 in not. marg.

Jesus ad vitam revocatus, cum Magdalenae se videndum praebuit, non statim agnitus fuit, sed habitus ut hortolanus : non ideo tamen vestiri debet sicut hortorum cultor, cum galero in capite et ligone in manu. Molan. 3, 35.

Cum refertur imago Jesu in coelum ascendentis, scena in monte Olivarum ponatur, q. 990. Servator decentissime, imo splendidissime sit vestitus, ejusque corpus radiante lumine sit circumdatum; vultu renidens brachiisque extensis benedicat ingenti Apostolorum discipulorumque turmae adstanti : *ibid.* Vestigia pedum ejus in rupe ostendantur, *ibid.* In prospectu, quasi in altissimo coelo, Angelorum choros, laetum agentes triumphum, contueri velim ego : *ibid.*

Q. 1233bis. INDEX XII PRO PRAEDICATIONE.

SERIES CONTINUA ET NUMEROSISSIMA HOMILIARUM IN EV.

Quae ex hoc Comm. collatis Epist. Paul. desumuntur.

Prologus.

Homiliae dominicales duplici modo institui possunt : 1° sumendo pericopam Evang. singulis Dominicis ab Ecclesia in liturgia assignatam ; vel 2°, ne semper eadem materia sit tractanda, possunt argumenta varia ordine logico disponi, ex Evang. colligendo quae huc spectant, eaque populo praelegendo et explicando. Verbi gr. sequens materiarum ordo teneatur : relate 1° ad *Deum*, 2° ad *Christum* et ad *Ecclesiam*, 3° ad *nos ipsos* et ad *proximum*, 4° tandem ad *personas* insigniores et ad *locos* memorabiles, de quibus in Evang. agitur. Igitur **quatuor series** distinguimus.

Duo notanda. Si quis velit argumenta in illis seriebus assignata attente inspicere, duo animadvertet : 1° fere omnes materias in cathedra tractandas per vices intervenire, et 2° praecipuas totius Evangelii pericopas suis locis indicatas populo praelegendas esse, adeo quidem ut tractatio completa quatuor seriarum cognitionem satis amplam Evangelii suppeditura sit.

Evang. populo praelege. Quum autem nostra aetate mos invaluerit in multis regionibus, ut Evang. privatim non legatur a fidelibus, hi saltem illud pro magna parte praelegi et explicare audient in *homiliis dominicalibus*, certe cum emolumento spirituali haud mediocri.

Diligenter attende ! Pro expositione homilitica omnium et singulorum argumentorum, quae in illis 4 seriebus indicabo, oportet consulere *indicem XIII*. Porro, quum s. Paulus sit optimus Evangelii commentator, et exemplar praedicatoris perfectissimum (vide monita praevia ante ind. XIII), suadeo ut adhibeatur *Index Epist. Paul.* quem vulgavi simul cum ed. 6^a commentarii a. 1899.

Consilium duplex. 1° Praedica Evang., verum Evang., quale intelligitur in Epist. Paul. et Catholicis, et quale exponitur apud ss. Patres : nihil *amoenius* populo, nihil sacerdoti *facilius*, nihil *utilius* omnibus, experto crede Roberto. 2° Compose proprio marte

concionem tuam ex materialibus (sit venia verbi) huc congestis : noli exemplum sequi eorum qui memoriter addiscunt sermonem ex aliqua collectione desumptum.

Homiliae introductoriae.

Evangelii excellentia.

Hom. 1^a. EXORD. In transfig. venit vox de coelo *Hic est Fil. meus dilectus... ipsum audite*, M. 17, 5. Id ad nos referamus : in Evang. etiam adest idem Filius Dei, ibi etiam ad nos loquitur : audiamus ergo vocem ejus ; ad quem alium iremus : ipse solus *verba vitae aeternae* habet, J. 6, 69. Quod ut promptius libentiusque fiat, Evangelii excellentiam exponam, et duplici quidem modo : indirecte per symbola collecta e Scriptura, et directe per ratiocinationem.

Excellentia demonstrata per symbola.

1^m Symbolum. *Thronus Dei* gestatus a quatuor animantibus : figura omnium praeclarissima, explicata p. 24.

2^m Symb. *Thesaurus* patris familias M. 13, 52 ; thesaurus inventus et pretiosa margarita, duae parabolae : populo praelege M. 13, 44-46.

3^m Symb. *Paradisus* et *lignum vitae* in medio ejus, Gen. 2, 9 : si proto-parentes non edissent de ligno scientiae boni et mali, lignum vitae eis contulisset vitam immortalem et semper felicem. *Lignum vitae* est etiam in coelo : s. Joan. vidit illud Apoc. 22, 2 : ter quaterque beati qui fructum ejus gustant. *Lignum vitae* est etiam in terris in medio nostrum, nempe Evang., quod vitam dat spiritualem et immortalem.

Hom. 2^a. — **4^m Symb.** *Arca Foederis* cum tabula legis : sic Evang. continet legem novam. Super Arcam sedebat divina Majestas : sic Christus sese manifestat in Evang. Arca erat centrum religionis Judaicae : sic Ch. in Evang. est centrum religionis christianae. Cf. Excurs. 41, q. 1153.

5^m Symb. *Urna aurea* cum *Manna* coelesti Hebr. 9, 4 : sic Evang. continet cibum coelestis veritatis.

6^m Symb. *Tuba sacra* mirum spargens sonum, laetos populo afferens nuntios, eum convocans ad pium Dei cultum, sicut in

Vet. Test. sacra festa sonitu tubarum nuntiabantur. Adde per doctrinam Evang. everti munimenta impietatis, sicut tubarum sonitus muros Jericho dejecit. In fine mundi tuba Angelorum mortuos resuscitabit: sic per Evang. peccatores ad vitam animae revocantur.

Hom. 3^a. — **7^m Symb.** *Liber* mysterio plenus, cujus sigilla seu secreta solus Agnus Christus aperit, Apoc. 5, 5. Liber in dextra Christi sedentis supra thronum, *scriptus intus et foris* (totus plenus, multa continens), Apoc. 5, 1. Liber ille est omnium pulcherrimus et utilissimus: etenim inter omnes mundi libros primum locum tenet s. Scriptura, et inter omnes libros s. Scripturae Evang. praeeminet, s. Aug. p. 19.

8^m Symb. *Fons aquae vivae* salientis in vitam aeternam: puteus Jacob (Samaritana) J. 4.

9^m Symb. *Ostium apertum in coelo* Apoc. 4, 1. Per illud ostium, quando aperitur, videtur Christus *sedens in throno* majestatis divinae (in Evang. Christi divinitas clare demonstratur): coram illo est *tamquam mare vitreum simile crystallo* (doctrina Ev. lucida, profunda); *in circuitu sedis quatuor animalia* (4 Evangelistae) continuo glorificant sedentem in throno, Apoc. 4, 2 sq.

Hom. 4^a. — **10^m Symb.** *Civitas aurea*, ait s. Chrys. p. 19: et re quidem vera, Evang. figuratur per civit. illam quam describit Apoc. 21, 18: ait eam esse *aurum mundum simile vitro mundo*; ibi habetur *tabernaculum Dei cum hominibus* habitantis, Apoc. 21, 3. Ejus *fundamenta duodecim, ex lapidibus pretiosis* exstructa (Apoc. 21, 14. 19), sunt 12 Apostoli. *Dominus est templum ejus*, v. 22, et sol seu *lucerna* ejus est Agnus, v. 23; *ambulant gentes in lumine ejus*, v. 24 (*Euntes docete omnes gentes*, ait Ch. de Evang.); *portae ejus nec die nec nocte clauduntur*, v. 25, semper patent omnibus etc. Beati qui ibi habitant, i. e. qui mente et corde in Evang. constanter versantur!

11^m Symb. *Firmamentum*: Evang. enim *enarrat gloriam Dei*, sicut coelum Ps. 18: *in omnem terram exivit sonus ejus, et in fines orbis terrae verba ejus*. In eo splendet sol veritatis et justitiae, *oriens ex alto* et illuminans illos qui *in tenebris et in umbra mortis sedent*, ut eos dirigat *in viam pacis*, L. 1, 78. *Exultat ut gigas ad currendam viam suam, a summo coelo* etc., *nec est qui se abscondat a calore ejus*: in Evang. describitur gloriosus Christi curriculum: e summo coelo descendit in Incarnatione, et post peractum cursum rediit in summu[m] coelum per Ascensionem.

Hom. 5^a. Excellentia demonstrata per 4 rationes.

I. *Ex argumento*. Est vita Christi et vita vitae meae : Christus ibi vivit, loquitur, docet et exemplum dat. De excellentia *doctrinae* v. hom. 82 et 85 : quod spectat ad *normam vitae nostrae* Evang. refert exempla virtutum perfectissima.

II. *Ex utilitate*. Sequitur ex 1° : nos instruit in veritate, et nos movet ad sanctitatem ; ergo nos ducit ad veram animae vitam. Huc refer effatum Christi *unum est necessarium* L. 10, 42, nempe audire cum docilitate verbum Domini (verus sensus), sicut fecerat Maria optimam partem eligendo : inde *necessitas* Evangelii.

III. *Ex origine*. Scriptum fuit per divinam inspirationem : est *verbum Dei*.

IV. *Ex perfectione conscriptionis* : unitas ex quatuor p. 22, simplicitas admirabilis p. 39, ars narrationis praeclara p. 651 ; 658 ; 814, profunditas vere divina, namquam satians vel fatigans lectorem (s. Chrys. p. 9).

PERORATIO. Vobis accommodate id quod narrat s. Aug. *Conf.* 8, 12, conversionem suam contigisse, dum audisset vocem ignotam crebro repetentem *Tolle, lege ; tolle, lege* : lege Evang. et meditare, meditare et opere perfice.

I^a SERIES.

Directe refertur ad Deum.

Quatuor rerum capita distinguimus, seu 4 magna officia erga Deum. Debemus 1° Deum cognoscere per **fidem**, 2° ipsi confidere per **spem**, 3° ipsum diligere per **charitatem**, et 4° ipsum adorare et invocare per **orationem** et **sacrificium**. Erga quatuor paragraphi.

§ I. De fide.

Hom. 6^a. EXORD. Quando facti sumus christiani in Baptismo, prima conditio fuit *Credis* ?

2° QUID EST FIDES ? Credere quod *non vides*, ut ait Ch. ad Thomam, p. 1267 : id admittere propter testimonium idoneum, de quo nunc.

2° QUO NITITUR ? Dei revelantis veracitate (*Tu verba vitae aeternae habes* J. 6), et definitione Ecclesiae, *qui vos audit me audit*, L. 10, 16 (p. 382).

3° QUID CREDENDUM? Tria majora fidei capita: a/ credo in Deum, b/ in Jesum Ch. Filium ejus (in ejus divinitatem, etc.), et c/ in sanctam Ecclesiam, quae est continuatio Christi.

Hom. 7^a. 4° NECESSITAS. *Qui crediderit... salvus erit* etc. p. 1286. Imo *Qui non credit, jam judicatus est*, J. 3, 18. Ubi deficit fides, cor obduratur in perversitate, p. 899: fides enim est radix, initium et fundamentum aliarum virtutum. Judas in sceleris barathrum cecidit, quia fidem jam diu amiserat, p. 804. Prima requiritur in orat. p. 263. Praecipuum est praesidium contra tentationes *Cui resistite fortes in fide* 1 Pet. 5, 9.

Fidei necessitas etiam concluditur ex eo quod Jesus ante miracula soleat eam requirere, p. 1461 et 350.

Hom. 8^a. 5° EXEMPLA FIDEI in Evang. Fides quorundam a Jesu laudata, p. 315; v. gr. Chananaeae p. 508, et Centurionis p. 309. Petri fides laudata et aliquando reprehensa, p. 492. Fides Thomae, p. 1266. Fides B. M. V. et s. Joseph quoad mysterium Incarnationis. Fides latronis poenitentis, p. 1123.

Hom. 9^a. 6° FIDEI QUALITATES ex istis exemplis deductae: quinque praesertim seq.

a/ Supernaturalis, nixa verbo Dei, non humana persuasione aut naturali mentis intelligentia: sic B. V. Maria credit rem inauditam, quia Dei nomine ipsi nuntiatur.

b/ Externa. *Qui me erubuerit..., hunc Filius hominis erubescet* L. 9, 26. *Omnis qui confitebitur me coram hominibus* etc. M. 10, 32. Bonus latro fidem suam palam protulit: Petrus autem contra fidem peccavit, cum Jesum, cui interius credebat, verbis negavit.

c/ Universalis. Qui unum negat dogma, fidem amittit totam (sequitur ex 2° supra): sic illi qui Eucharistiam credere noluerunt, Jesum reliquerunt: J. 6, 67.

d/ Firma, omne dubium excludens (sequitur rursum ex 2° supra). Jesus Petro *Modicae fidei*, ait, *quare dubitasti?* M. 14, 31. Exempla Chananaeae M. 15, 22, et Centurionis M. 8, 5.

e/ Viva per opera charitatis: sola fides non sufficit, p. 301. Ejicitur qui vestem nuptialem non habet, p. 690, i. e. qui charitatem non habet (s. Greg. M. citat. in Breviario 18 Sept.). Apostoli mox ut fidem susceperint, omnia relinquunt et Jesum sequuntur; pro ipso operantur et patiuntur.

CONCLUSIO hujus § 1. Lege historiam daemoniaci Mc. 9, 16-26 : ad nos referamus *Si potes credere, omnia possibile sunt credenti*, et imitemur patrem qui continuo exclamans cum lacr. aiebat : *Credo, Domine, adjuva incred. meam !*

Quum fides sit ex auditu, hic fiat hom. specialis seq.

Hom. 10. De auditu verbi Dei.

Lege parab. de seminante M. 13, 3-9 et explic. 13, 18-23 : vide Comm. Ergo quatuor auditorum classes.

Hom. 11. De observantia verbi Dei.

Ubicumque in Ev. agitur de *audienda* voce Christi, semper intelligitur auditus actuosus seu *observantia* verbi Dei : *Beati qui audiunt verb. Dei et custodiunt illud* L. 11, 28 : hoc significatur per pulcherr. parab. de aedificante super petram, lege M. 7, 24-27. Ut dixi in hom. 9, fides sola non sufficit ; cf. hom. 174 *Bona opera perficere*.

§ 2. De spe.

Hom. 12. Fluit ex fide, quacum connectebatur in omnibus qui mirac. petierunt a Jesu p. 350, atque adeo est dos praecipua orationis : v. hom. 31.

I. QUO NITITUR SPES ?

1° Dei et Ch. *potestate* : v. hom. 64.

2° Praesertim Dei et Ch. *bonitate* : quoad Deum v. h. 27 ubi de benef. Dei ; quoad Christum v. h. 93 sq.

3° *Promissione* divinitus nobis data : *Petite et accipietis* M. 7, 7. *Venite ad me omnes... Ego reficiam vos* M. 11, 28. De facto neminem umquam repulit, q. 431. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus...* M. 28, 20.

4° *Beneficiis jam acceptis* (ergo, non solum promisit), tum in ordine naturae, quum in ordine gratiae : sic nos adoptavit in filios, per gratiam sanctificantem nos sibi conjungens arctissime : *Ego sum vitis, vos palmites*, J. 15, 5. — Numquam desperandum, v. ind. XIII *Desper.*

II. OBJECTUM SPEI. Tria sunt quae imprimis speramus a Deo, scil. seq.

Hom. 13. 1° *Remissio peccatorum*. Tria sint puncta seq.

a/ Semper obtineri potest remissio, quantuscumque sit nume-

rus, quantacumque sit gravitas : Ch. jubet ut homines remittant *septuagies septies*, i. e. toties quoties, etiamsi foret millies (M. 18, 22), a fortiori id faciet Deus. Adde : *Quaecumque solveritis...* M. 18, 18 ; *Quorum remiseritis peccata...* : ergo nihil excipitur, p. 1262 ubi de instit. Sacram. Poen.

b) Cave tamen ne procrastines conversionem : Deus promisit veniam, sed non promisit tempus (de convers. iterum loquor in hom. 20). Cave ergo ne improvisa morte corripiaris : cf. hom. 216 *Semp. paratum esse ad mortem*.

c). Quid faciendum pro remiss. ? Bonam instituere Confessionem, sinceram et integram, cum debita contritione etc.

Hom. 14. 2° *Gratia ad bene vivendum.*

a) Necessitas gratiae : *Sine me nihil potestis* : v. ind. Ep. Paul.

b) Media ad obtin. gratiam : oratio (de ea v. hom. 28 sq.), usus Sacramentorum, quae sunt fontes grat., praesertim susceptio s. Euch. (de hac v. hom. 100 sq.) etc.

c) Bene uti gratiis et bonis inspirationibus ultro oblati : v. ind. XIII *Gratia*.

d) De gr. sanctificante, seu de statu gratiae : conditio pro acquirendis meritis et pro sancta morte. Est *semen gloriae* p. 201.

Hom. 15. 3^m spei objectum : *vita aeterna*. In exordio narra hist. Symphoriani Brev. 22 Aug. *Nate, nate, coelum suspice!* — Quid est coelum ? *Regn. praepar. a constit. mundi* M. 25, 34 : quale sit regnum nunc dicam :

a) Possessio Dei (*intra in gaud. Domini tui* M. 25, 21) per visionem intuitivam et unionem beatificam.

b) Societas Angelorum et Sanctorum.

c) Satietas omnium desideriorum.

d) Aeternitas.

Hactenus de objecto spei primario, sc. de bono spirituali ; addere oportet Deo fidendum esse etiam pro rebus temporalibus, ergo hom. seq.

Hom. 16. De fiducia in divinam Providentiam.

Fiducia non reponenda in DIVITIIS : hae sunt incertae, periturae, vanae, imo noxiae, p. 276 et 1487. Neque etiam in hominibus, amicis, propinquis etc. : *omnis enim homo mendax* (Ps. 115, 11), i. e. auxili-

um humanum est fallax. Notum est proverbium : Donec felix eris, multos numerabis amicos etc. Tandem, noli fiduciam reponere in temetipso, in viribus tuis, in juventute tua : *sicut herba mane flores et vespere decidit* Ps. 89, 6. Ergo fide tantum in Deo, cujus spes non confundit.

Populo praelege bellissima verba M. 6, 25-34 de nimia sollicit. rerum temporal. ; ea explica ex Comm. p. 282-288, vide praes. schema p. 286.

Hom. 17 in effatum Ch. ibi citatum **Sufficit diei malitia sua** (materia valde practica).

1^m Punct. Malitia diei haud parva est in hac lacrymarum valle : *Homo nat. de mul..... multis repletur miseriis*. Hoc voluit Deus propter optimas rationes, p. 203.

2^m P. Sufficit malitia singulorum dierum : heri est transactum, nihil juvat nos de eo torquere ; cras est incertum, pendens a Deo cui fidendum.

PEROR. Si homines hoc practice intelligerent, haud parum infelicitatis et moeroris a se removerent.

CONCLUSIO hujus § 2. Saepe repete ultima verba *Te Deum* hymni omnium praestantissimi : *In te, Domine, speravi ; non confundar in aeternum*.

Nostra tamen fiducia in Deum temperari debet per *timorem salutarem*.

De timore salutari.

Hom. 18. 1° QUIS TIMENDUS ? Non homines, non *persecutiones* (v. ind. XIII) p. 376, sed solus Deus *qui potest animam et corpus perdere in Gehennam*, M. 10, 28.

2° QUID TIMENDUM ? Id solum quo Deum offendimus, et per quod in iram ejus vindicem incidimus : ergo *peccatum*, quod est unicum malum. Hic tracta de peccati malitia ejusque sequelis. 1° De *pecc. veniali*, quod ducit ad mortale : *Qui spernit modica, paul. decidet* : v. hom. 211 de fervore. 2° Praesertim de *pecc. mortali* : a/ est gravis offensa divinae Majestatis, b/ maxima ingratitude, c/ reatum poenae infernalis secum trahit, d/ imo jam in hac vita hominem miserum reddit, quum *pondus* sit et onus, p. 405 sq. Peccati causae in Petro Jesum negante, p. 952. Ad vitandum pecc. principiis obsta p. 805, vigila et ora p. 878.

Hom. 19. De recidivis p. 436 sq. : pecc. suo pondere trahit ad majus pecc. p. 945 et 947 ; sic tandem *mensura impletur*, p. 722. De obduratis p. 399. De peccatis omnium gravissimis, sc. contra Spir. s., p. 425-28.

Hom. 20. De conversione a peccatis. 1° Imago in sanato daemoniaco p. 420. 2° Exempl. conversionis in Zacchaeo L. 19, 2, in peccatrice publica L. 7, 37. Exempl. quatuor magnorum peccatorum, quorum duo convertuntur, Petrus et bonus latro, duo vero non, Judas (p. 974) et malus latro (p. 1127). 3° Conversio non procrastinanda, p. 225 : v. hom. 216 *Semper paratum esse ad mortem*.

Pecc. time, non solum propter malitiam intrinsecam, sed etiam propter gravissimas sequelas tres, *mortem, judicium, infernum*. De *morte* v. hom. 216 modo citatam.

Hom. 21 de *Judicio*, et **Hom. 22.** de *inferno* : v. ind. XIII. Hactenus *quid* sit timendum, nunc *quantum* et *cur*.

Hom. 23. 1° *Quantum* ? Tantum ut sit *salutare* ; jam vero ex fructibus seu effectibus hoc dignoscetur. Si timor retrahat a Deo et a pietate, si animum frangat et spem deponat, immodicus est : contra, si ad majorem fervorem et diligentiam excitet, salutaris est et sedulo nutriendus. Sed petitur quid tandem praevalere debeat, timor an spes ? Resp. Si adsit devotio specialis erga B. M. V., si dentur amplae *eleemosynae* (v. ind. XIII), spes timorem superare potest.

2° *Cur timendum* ? a/ Quia nemo absolute certus est se esse in statu gratiae: *Nescit homo utr. amore an odio dignus sit*, Eccl. 9. 1. — b) Quia persev. finalis est incerta. — c/ Quia nemo novit horam mortis. — d/ Quia terrent exempla Judae et mali latronis. — e/ Quia Ch. dixit *pauci electi* : sed de hoc specialis fiat hom.

Hom. 24. Electorum numerus.

Quaestio potius curiosa quam utilis : suadeo ut controversia scripturistica coram populo non tractetur : sufficiet tantum exponere puncta seq.

Certum est 1° omnes vocari ad salutem, nam Deus vult omnes salvos fieri, et Ch. pro om. mortuus est ; 2° omnes habere gratias sufficientes, adeo ut nemo damnetur sine culpa propria ; 3° opus

salutis esse personale, independens ab eo quod alii agant ; 4° unum pecc. mortale sufficere ad damnationem.

5° Certum quoque est magna dari pericula in mundo, qui *totus in maligno positus est*, adeo quidem ut *lata sit porta et spatiosa via quae ducit ad perdit.*, et *multi sint qui intrent per eam*, M. 7, 13. Inde timor !

6° Attamen certum etiam est multos sequi viam arctam et intrare per ang. portam : *Vidi turbam magnam*, Apoc. 7, 9. Inde spes !

CONCL. Si unus esset damnatus, tu esses si... Si unus tantum esset electus, tu esses si... p. 1502.

§ 3. Charitas erga Deum.

Hom. 25. NECESSITAS ET EXCELLENTIA. Lege L. 10, 25-28 : ergo *praeceptum* est : praec. tum juris naturalis, in corde hominum inditum, tum positivum in Sinai promulgatum et a Ch. renovatum : lege M. 22, 35-38. Ergo *maxim.* est et *prim. mand.*, in quo, si cum dilect. prox. conjungatur, *universa lex pendet*, ib. v. 40.

Ergo, est virtus omnium suprema, atq. in ea consistit perfectio, p. 705 sq. Est vera animae vita seu gr. sanctificans ; igitur sola salvat (fides et spes non sufficiunt) ; sola est aeterna, quia pertinet ad essentiam coelestis beatitudinis (gratia *semen gloriae*) : fides fiet visio, spes possessio, char. vero crescet usq. ad culmen suae evolutionis.

Hom. 26. QUOMODO DEUS DILIGENDUS ? a/ Tantum quantum potes, *ex toto corde* etc. : p. 705. Ergo *super omnia*, paratum esse potius mori quam Deum offendere per pecc. mortale : pati et mori pro Ch., p. 380. Exempl. martyrum.

b/ Diligendus *effective* seu practice, per observationem mandatorum. Lege M. 19, 16 et 17 *Quid faciam ?.. Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* M. 4, 10 *Deum tuum adorabis et illi soli servies* ; J. 14, 15 *Si diligitis me, mandata mea servate.*

PEROR. Dicet quis : Non possum jejunare, eleem. dare etc. Sed quis dicet : Non possum amare ? Ergo nulla excusatio.

Hom. 27. QUARE DILIGENDUS ?

1° Quia est infinite amabilis in se, inf. perfectus, fons omnis potestatis, veritatis, sanctit., vitae, pulchritudinis et felicitatis : *sol* est spiritualis : trahit, illuminat, calefacit, crescere facit, colo-

rem dat rebus omnibus laetitiamque spargit. Quidquid cor nostr. ad amorem movere potest, in Deo perfectissime reperitur : hoc tam verum est, ut possessio Dei sit essentia coelestis beatitudinis.

2° Quia nos amat infinite, et amore praeveniente, p. 705 : est *pater noster* (Oratio Dom.), melior quam pater terrestris : *Si quis filius petit pan. a patre... quanto magis Pater vester dabit bona*, M. 7, 9-11. Recole benef. in ordine naturali et supernat., creationem, conserv., praesertim Redempt. *Sic D. dilexit mundum, ut Filium* etc. J. 3, 16. Imo tanta est Dei misericordia, ut Ps. 62, 4 dicatur *melior quam ipsa vita* (nihil pretiosius vita !). Bene recogitemus insigne benef. esse quod inter catholicos sine ullo merito prae tot aliis nati simus.

Addenda essent quae Ch. fecit ex amore erga nos : sed haec melius tracta in hom. 93 sq., ubi ex professo de bonit. Ch.

§ 4. De oratione et Sacrificio.

Haec duo conjunguntur, quia *Sacrif.* est oratio in sensu sublimiore, oratio solemnissima, perfectissima et efficacissima.

Officium nostr. 4^m erga Deum refertur ad **orationem**, et logice fluit ex tribus officiis praeced.: etenim si Deum recte cognoscamus per *fidem*, si in ipso plene confidamus per *spem*, si ipsum debito modo diligamus per *charitatem*, facile intelligemus oportere ut per *orationem* ad ipsum recurramus in omnibus necessitatibus nostris, et praesertim ut ipsum adoremus et laudemus, eique cultum dignum et sanctum reddamus.

Ex amplo tract. p. 1490 erue seq. hom.

Hom. 28. *Excellentia* orationis : lege M. 7, 7-11 *Petite* etc.

Hom. 29. *Necessitas*.

Hom. 30. *Efficacia*. Pro exordio lege L. 11, 5-13. Adde in peroratione : Deus non repellet precem nostram : non *potest* repellere, quia sibi met ipse contradiceret (ait enim *Petite* etc.), quia numquam fecit quando in terra versabatur.

Hom. 31. *Dotes*.

Hom. 32. *Pro quib. orand., quandonam, ubi ?*

Hom. 32bis. De or. *jaculatoria, mentali, liturgica* etc.

Hom. 33. Ch. exemplar orationis. Adde facta praecipua Jesu commendantis orat., schema p. 488.

In specie **de Oratione Dominica.**

Hom. 34. Lege M. 6, 9-13. Considera. generales, p. 257-261 : demonstra ejus perfectionem, a/ ex origine, b/ ex pulchrit., et c/ ex utilitate seu efficacia.

Hom. 35. Exordium et 1^a pars, p. 261-266.

Hom. 36. Altera pars, p. 266-273.

CONCLUSIO. Nulla existit formula dignior, pulchrior, efficacior. Nulla saepius repetita apud christianos. Conemur eam intelligere, aliquando eam meditemur, ut eam semper pie recitemus.

Corollarium. **Gratitudo erga Deum.**

Hom. 37. *Introductio.* Decet, ut antequam a Deo quidpiam petamus pro nobis, prius de ipso cogitemus ejusque gloriam cupiamus (ut fecit Ch. in orat. Dom.), aut ipsi laudem et grat. actionem offeramus. Gratum se ostendere magna virtus est, quae inter homines saepe deficit : quoties in necessitate versantur, facile recurrunt ad Deum, sed post obtenta beneficia, et dum omnia prospera sunt, facile Deum obliviscuntur.

Gratitudo commendatur per 6 considerationes seq.

1° Lege L. 17, 12-19. Ergo, ut videtur, Jesum poenitet patrati miraculi : tale quid nusquam alibi occurrit in Ev. : inde discimus quanti momenti sit *gratitudo*.

2° *Dignum et justum est* (Praef. Missae), quia innumera semper et ubique accipimus beneficia, et unicum est quod Deo rependere possumus.

3° Etiam *salutare est* (Praef. Missae), utpote optimum medium recipiendi nova benef. Hoc inter hom. solet fieri, et ad Deum quoque referri debet, quum gratitudinis exhibitio sit quoddam dilectionis testimonium.

4° *Exempl. Christi.* Gratias agit Patri suo M. 11, 25 ; idem facit ante s. Euchar. M. 26, 27, et ante multipl. panum M. 15, 36.

5° *Exempl. s. Pauli* : v. *Gratitudo* in ind. Ep. Paul.

6° *Exempl. Ecclesiae* : in orat. liturgicis saepissime Deum laudat eique gratias agit ; quotidie in Praef. Missae canit *Gratias agamus Domino...* *Dign. et just. est : vere dignum* etc. Ideo hymnus *Te Deum* frequenter praescribitur in Brev. et in Missa.

CONCL. Centies milliesque repetamus *Deo gratias !* Tota vita sit gratiarum actio : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* : 1 Cor. 10, 31.

De Sacrificio Missae.

Quam *Sacrif.* sit oratio per excellentiam, et proinde actus supremus et perfectissimus quo Deo reddamus cultum ei debitum, oportet hic specialem tradere instructionem. Duae sint hom. de **Missa**, quae unicum est *Sacrif. christianorum*.

Hom. 38. a/ *Institutio* p. 829. — b/ *Natura et essentia*, ex Ep. ad Hebr. praesertim demonstranda (v. ind. Ep. Paul.): idem ac *sacrif. Crucis* ; fundatur in praesentia reali (de hac in hom. 100 sq.). — c/ Inde *excellencia* supereminens, et *valor* infinitus. — d/ Ideo millies singulis diebus offertur per totum orbem ; ideo etiam praecept. Eccl. de audienda Missa tam frequenter obligat, et quidem sub gravi.

Hom. 39. Finis quadruplex : *latreuticus, eucharisticus, propitiat.* et *impetrat.* — Olim praedictum Mal. 1, 11, et praefiguratum per sacr. Melchis., et generatim per omnia sacrificia V. T. Inde effatum quod apud omnes gentes viguit : *Sine sang. effusione non fit remissio* Heb. 9, 22.

APPENDIX 1^{ae} SERIEI.

Pietas erga Deum.

Hom. 40. 1° *Consistit* essentialiter in 3 virt. theologicis, seque praesertim manifestat per spir. orat., et per frequens exercitium cultus divini : ideo praecedentibus annectitur.

2° *Excellentia* : primariae virt. in ea conglobantur, ut patet ex 1°.

3° *Exempl. Christi* : v. ind. XIII.

4° *Utilitas* : 1 Tim. 4, 8 *Pietas ad om. utilis est, promissionem etc. Quaestus magnus* : v. ind. Ep. Paul.

5° *Praxis*. Omnes devotiones (enumer. in hom. 212), ut verae sint, ducere nos debent ad pietatem erga Deum.

De Jurejurando.

Hom. 41. Quum pietas in Deum postulet ut eum non invocemus in testem nisi graves adsint rationes, fiat hom. ex doctrina

Ev. p. 233-238. Strenue impugna **blasphemiam**, utpote quae honorem Deo debitum gravissime laedat.

CONCL. GENERALIS 1^{ae} SERIEI : *Quid mihi est in coelo, et a te quid volui super terram?... Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum*, Ps. 72, 25.

2^a SERIES.

Refertur ad Christum et Ecclesiam.

Haec duo conjunguntur, quia Ecclesia est quasi continuatio Christi.

INTROD. *Haec est vita ut cognoscant te solum solum Deum verum, et quem misisti* J. C. J. 17, 3. Series 1^a nos fecit cognoscere Deum, nunc per 2^m seriem cognoscemus J. C.

PUNCT 1^m. DE CHRISTO.

§ 1. Generalia quaedam.

Primum de Ch. ante Christum, i. e. de Ch. in V. T. praedicto typisque praefigurato, p. 1457.

Christus praedictus in V. T.

Hom. 42. Quum in cathedra oporteat docere, et non tantum arguere aut increpare, juvabit populo exponere oracula de Ch., saltem certiora et faciliora, v. gr. 6 seq. vel quaedam ex illis : cf. p. 1459, et p. 1295 de Pass.

1° **Proto-Evangelium** : ab initio, statim post lapsum, datus fuit laetus nuntius de futuro Redemptore; Gen. 3, 15 *Inimicitias ponam* etc.

2° Is. 11, 1-10 *Egredietur virga de radice Jesse* : Ch. erat vere filius David, p. 63 et 76.

3° Ps. 109 *Dixit Do. Domino meo* etc. : lege M. 22, 41-45, ubi Ch. hoc refert ad Messiam. Si tempus permittat, lege et commentare totum Ps. ex magno Com. meo in Ps.

4° Ps. 117, 22 *Lapis angularis* de Ch., saltem in sensu typico : lege M. 21, 42 et vide Com.

5° Is. 7, 14 *Ecce virgo concipiet* etc., p. 87.

6° Lege quaedam e Ps. 21, qui fere totus est de Passione, et qui in Ev. pluries ad Ch. refertur.

Christus praefiguratus in V. T.

Hom. 43. Populo propone quasdam e seq. figuris : p. 1460 et 1295.

1° Abel, 2° Melchis., 3° Isaac portans ligna, 4° Joseph venditus, 5° Agnus Pasch., 6° Arca Foed. (de hac autem fieri potest **hom.** specialis **43bis** desumpta ex q. 1153), 7° Serpens aeneus, 8° Josue introducens populum in Terr. Prom., 9° Jonas e bellua marina liberatus.

Jam de Christo directe et personaliter.

Hom. 44. De ss. Nomine p. 64.

Hom. 45. Praecipui honoris tituli : sunt seq.

Filius Dei : v. ind. XIII ; de divinit. Jesu dedita opera in hom. 125 sq.

Filius David, p. 62, 65, 76.

Rex, sacerdos et proph. p. 62 : de regia potest. p. 993 sq. ; regnum ejus non est *de hoc mundo*, sed est *in hoc mando*, ib.

Legislator : condit legem novam p. 214.

Doctor : v. hom. 82 sq. ubi de scientia Jesu.

Judex futurus M. 24, 30, coll. p. 929.

Hom. 46. Quare de virgine, conjuge tamen ? schema p. 93.

Hom. 47. Rationes convenientiae in vita Jesu : v. ind. XIII voc. *Jesus* ; cf. voc. *Opportune*.

Vita Jesu : idea generalis p. 46. Praecipua facta exponentur in homiliis 264 sq. ubi de Bethl., Nazar. etc.

Hom. 48. Puer Jesus virtutum exemplar, p. 136.

Hom. 49. Quoties Jesus fugit et quare ? p. 125.

Hom. 50. Loca in quibus mansit p. 133. Facta quaed. narra.

Hom. 51. Quoties flevit ? p. 661.

Hom. 52. Inimicitia paulatim crescens, p. 1552.

Hom. 53. Quoties interrogatus ex mala intent., p. 414.

Hom. 54. Quoties Phar. murmurant contra eum ? p. 1425.

Hom. 55. Quoties accusatus ? De quibus vitiis numquam ? ind. XIII *Accusatio*.

Hom. 56. In specie, quoties accusatus violati sabb., p. 409.

Hom. 57. Quomodo se gessit cum falso accusaretur : ind. XIII *Accusa*.

Hom. 58. Quoties respond. noluit ? p. 511.

Hom. 59. Quoties protulit *vae* minax ? p. 400.

Hom. 60. Quoties unctus p. 802, quoties pedes uncti p. 798.

Hom. 61. Coronae Jesu quatuor p. 1030.

Hom. 62. Verba Jesu *prima* L. 2, 49 ; verba *ultima* in variis circumstantiis, p. 1070 : praesertim *ultima* in vita mortali p. 1151, *ultima* post resurr. p. 1291.

Hom. 63. Quinam erant cognati ? q. 1345.

Hactenus generalia : nunc in specie de Ch. *potentia*, *scientia* etc. : inde divina ejus auctoritas erit manifesta.

§ 2. Christi potentia.

Hom. 64. Consid. generalis. Tria puncta. 1° Testim. Ev. *Data est mihi om. pot. in coelo...* M. 28, 18 (lege pericopam). *Confidite, ego vici mundum* J. 16, 33. *Si non facio opera Patris mei, nolite cred. mihi* J. 10, 37. *Si mihi non vultis cred., operibus credite* J. 10, 38.

2° Inter omnia opera maxim. est insti. Eccl. mirabiliter fundatae et mirabilius conservatae per 19 sec. : *portae inferi non praevallebunt*, quia nititur Christi *potestate* (de Eccl. hom. 140 sq.).

3° Post opus illud, praecipuum potentiae argum. habetur in *miraculis* innumeris et omnis generis. Sed haec materia tanti momenti est, et in Ev. tam saepe tractatur, ut deceat de ea dedita opera concionari, et plurimas proponere hom. seq.

De Christi miraculis.

Ex ampla diss. p. 1455 desume materiam ; cf. etiam ind. XIII.

Hom. 65. De mirac. generatim consideratis.

Hom. 66. *Resur. Lazari*, maxim. omnium mirac. Lege J. 11, 32-45. Tria nota : a/ erat certo mortuus, non correptus lethargia, jam foetebat ; b/ certo revixit, nam postmodum in convivio aderat, J. 12, 2. c/ Nulla fraus possibilis, quum tot adstarent testes, praesertim inimici. *Fides* nostra in divinit. Ch. maxime firmatur : sua egit potestate, atqui Deus solus habet imperium vitae et mortis. *Spes* etiam excitatur, nam nos quoque resuscitabit in novissimo die. Adjungamus *charitatem*, ut quando nos resuscitat, id fiat pro felici sorte justorum.

Hom. 67. *Resur. filii viduae Naim* L. 7, 11-17 (lege).

Hom. 68. Resur. filiae Jairi M. 9, 18 sq. p. 343. Semper populo praelege pericopam.

Post illa tria mirac., maxim. sane fuit multipl. panum : de hac postea in hom. 285 sq.

Hom. 69. Chananaea : lege M. 15, 21-18 ; schema p. 515.

Hom. 70. Servus centur. p. 309 : hac occas. de tribus centur. piis p. 310.

Hom. 71. Leprosus : lege M. 8, 1-4 ; schema p. 309. Describe lepram p. 306 : quot leprosi sanati p. 307.

Hom. 72. Caeci prope Jericho : lege M. 20, 29-34. Duo expone : a/ vim orationis factae cum fervore et perseverantia : *turba* eos *increpat*, sed *magis clamant*. b) Jesus tangit oculos eorum, et confestim vident, et sequuntur eum. Nos, caeci spirituales, clamemus ad Deum, lumen petentes ut Jesum quoque sequamur. — Quot caeci sanati in Ev. p. 349.

Hom. 73. Daemones in porcos M. 28-34. Quot daemones liberati p. 1470.

Hom. 74. Paralyticus Mc. 2, 1-12. De alio p. 309. Figura teporis p. 334.

Hom. 75. Socrus Petri p. 316.

§ 3. Christi scientia et sapientia.

A/ Scientia.

Omniscientiam demonstravit quando ostendit se cognoscere secreta cordis, p. 1504, et praesertim quando *praedictiones* fecit stricte dictas : de his hom. seq.

Praedictiones Christi.

Hom. 76. Generalia ex ampla diss. p. 1535 ; obiter explica quomodo praedictio non tollat libertatem p. 86.

De praedict. in specie : duae sunt praecipuae, de clade Jerosol. et de Passione sua.

Praedictio cladis Jerosolymitanae.

Hom. 77 praeparatoria. Omnes praedictiones de hac clade p. 662. Cita terrib. verba ad mulieres plang. p. 1067 : fuit ultimum monitum, sed cassum.

Hom. 78. Lege L. 19, 41-44 : ibi praedictio omnium praeclarissima ; nam 1° clara et distincta, quasdam referens circumstantias valde particulares ; 2° certo facta ante eventum, et diu quidem ; 3° de re quam nemo cognoscere poterat ; 4° pluries repetita ; 5° accuratissime impleta, ut nunc ostendam.

Obsidio urbis p. 659 ; descriptio cladis M. 24, 21 ; figura catastrophes finalis p. 757. Numquam clades major, quia scelus majus numquam. Hodiedum manet maledictio super populum Judaeum : sicut sanguis Abel clamabat, sicut stigma fronti Caini fuit impressum. Dei justitiam agnosce, adora et time.

Ut misericordia non separetur a justitia, ista maledictio in fine mundi auferetur, Rom. 11, 25. Tunc sanguis Ch. super eos, mundans et redimens, p. 730.

Jesu praedictiones de Passione sua.

Hom. 79. Consider. generales, p. 1537.

Hom. 80. Enumera om. praedict., p. 1539. Expone earum praecipuam M. 20, 18, et ultimam in sermone post Coenam J. 13, 33 ; 16, 16, 28 sq.

Hom. 81. Enumera om. et singulas circumstantias quas Jesus sparsim de sua Pass. praedixit, p. 1542.

B/ Jesu sapientia.

Hactenus de *scientia* Jesu, nunc de *sapientia* : haec autem elucet praesertim in *doctrina* ejus.

Doctrina vere divina.

Hom. 82. Eam non satis aestimamus, quia ei sumus assueti, p. 192. Expone renovationem quam in societate operata est per proclamationem verae libertatis, aequalitatis et fraternitatis : quaedam dic de statu societatis in paganismo ante Ch. ; inter alia expone quatenus esset sors servorum et mulierum. Adde miseram conditionem in qua nunc adhuc versantur populi, qui nullum acceperunt influxum doctrinae Christi, v. gr. in Africa centrali.

His praenotatis, ex Ev. collige quaedam testim. ad demonstrandam divinitatem doctrinae a Ch. praedicatae. Narra J. 6, 69 ubi

Petrus ait : *Ad quem ibimus? tu solus etc.* — *Ego sum... veritas* J. 14, 16. Jesus lux mundi p. 95, *illuminat om. hom.* J. 1, 9. — *Sermo quem audistis, non est meus, sed ejus qui misit me*, J. 14, 24.

Compendium doctrinae habetur in *Serm. Montano*, in quo lex nova et perfectior statuitur ; adde *serm. post Coenam* : de illis hom. seq.

Sermo Montanus.

Hom. 83. Consider. generales p. 191.

Hom. 84. Octo Beatit. p. 195.

Hom. 85. Lex vetus perfectior redditur p. 214 : 1° in *virginit.*, cujus pretium in V. T. non cognoscitur. 2° In *char. fraterna* : erga inimicos, bonum pro malo, M. 5, 43-48 ; injuriae condonandae, imo reconciliatio statim ineunda ; jus talionis abolitum. Haec Ch. alibi perficit per *mandat. novum* p. 296. 3° Matrim. non solvi per libellum repudii. 4° Juramenta raro licita. 5° Formula orationis nova et dulcis *Pat. noster* ; talia sensa non pertinent ad indolem veteris T., p. 263. 6° Alibi generatim declarat *jugum* suum esse *suave* p. 406, non grave sicut legis Mosaicae.

Sermo post Coenam.

Hom. 86. Tria doctrinae capita speciali admiratione digna. 1° Unio mystica cum Ch. *Ego sum vitis, vos palm.* : lege J. 15, 1-6. — 2° Perfectio : *sint unum* cum Deo et inter se : lege J. 17, 21-26. — 3° Summus apex J. 15, 12 *Hoc est praec. meum... Majorem hac dilect.* etc.

Hactenus ostendi sapientiam Ch. in *doctr.*, nunc alia argum.

Alia testimonia sapientiae Christi.

Hom. 87. Prudens doctrinae evolutio gradatim facta, v. ind. XIII *Prudentia*. 2° Sapiens docendi methodus p. 304 ; 496, et praesertim p. 1339 : ars mira in parabolis p. 1529. 3° Educatio Apostolorum paulatim evoluta, v. ind. XIII *Prud.* 4° Sapientia ejus quando captiose interrogabatur (v. ind. XIII *Quaestio*), 5° quando accusabatur (ind. XIII *Accusat.*), 6° quando scandalizaverat. De his tribus ultimis homiliae seq.

Hom. 88. Signum de coelo, p. 520.

Hom. 89. In qua potest.? p. 673.

Hom. 90. De tributo Caesaris, p. 691.

Hom. 91. De mandato maximo, p. 706.

Hom. 92. Prudens quoad scand., p. 507.

§ 4. Christi benignitas.

EXORD. Jesus admirabilis in pot. et sap., sed longe admirabilior in bonitate : inter om. Christi perfect. haec maxima est ; imo dici potest aliarum virtutum complementum, nam potentiam et sapientiam exseruit ex bonitate (*fons*), et ut bonitatem exhiberet (*finis*).

DIVISIO. Benign. 1° in agendi ratione erga omnes quando in terra versabatur, et 2° ejus amor erga nos.

I. Benigna agendi ratio erga omnes.

Hom. 93-96 : in § ind. XIII sub voc. *Benignitas* enumerantur varia personarum genera quibus Ch. admirabilem suam benignit. ostendit : inde materia pulchra pro plurib. hom. ; inde etiam duae hom. speciales seq.

Hom. 97. Benignitas Jesu erga peccatores, ib.

Hom. 98. Ejus agendi ratio quando aliquid petebatur, p. 431.

II. Christi amor erga nos.

Hom. 99. Totum Redemptionis opus etc. : cf. ind. XIII *Benign.* Quatuor majora beneficia, schema p. 1220. Specialiter pro nobis oravit in Coena, lege J. 17, 20-24. Interpellat pro nob. in coelo. Heb. 7, 25.

Amor praes. in instit. Sacramentorum, et maxime Eucharistiae : de hoc ultimo beneficio, inter praeclara praeclarissimo, hom. seq.

De ss. Eucharistia.

Hom. 100. Euch. ut *Sacram.* Promissio J. C. ; instit., lege pericopam Ev. Plus meliusve dare non potuit.

Hom. 101. Fides, spes, char. erga ss. Sacram. ; praes. declara in quo fundetur certitudo fidei.

Hom. 102. Figurae. — Quare sub specie panis et vini : index XIII.

De Euch. ut *Sacrific.* v. hom. 38.

CONCLU. DUPL. § 4ⁱ. 1° Haec omnia dicta fuerunt *ut possitis compre-*

hendere... quae sit latit., et longit., et sublim., et profundum charitatis Ch. Eph. 3, 18. *Excelsior est coelo, profundior inferno, longior terra et latior mari*, Job 11, 8 (dictum de Deo). — 2º Fingamus Christum petere a nobis *Amas me* ? lege J. 21, 15-17 : respondeamus etiam *Amo te*, et quod verbis dicimus, id opere demonstramus.

Hactenus de Christi *bonitate* : huic autem non repugnat severitas quam aliquando contra peccatores ostendit ; hoc enim fecit ex amore justitiae, ut eos emendaret, vel saltem ut alios in via recta retineret. Hic igitur dicendum esset de terribili *vae* sexties pronuntiato, sed id jam supra occurrit in hom. 59.

§ 5. Christi passio et mors.

Amor Christi erga nos maxime omnium eminuit in ejus Passione et morte, p. 1559.

Hom. 103-117. In Excursu 45 trado 15 schemata pro Passione generatim considerata : ex iis sume materiam pro devot. **s. Viae Crucis.**

In Comm. complete expono omnia quae desiderari possunt pro **Meditationibus Quadragesimalibus**. Quum in iis tota factorum series ab adventu in hortum usq. ad Resur. (de hac v. hom. 127) regulariter exponatur, paucas tantum indico hom. speciales.

Hom. 118-119 in imaginem Crucifixi : 2 schemata p. 1594. Crux Jesu trahit peccatores : ind. XIII *Crux*.

Hom. 120. Figurae e V. T., p. 1597.

Hom. 121 in sanguinem Christi : ind. XIII *Sanguis*.

Hom. 122. Quinam Jesum consolati sunt dum in cruce penderet ? p. 1118.

Hom. 123. Quare Ch. voluit 1º pati, 2º mori, 3º et in cruce ? p. 1158.

§ 6. Christi sanctitas.

Hom. 124. EXORD. Non sufficit Christum cognoscere, ejusque pot. sap. et benignit., oportet eum imitari : ergo nunc de virtutibus quarum exempl. dedit. Eas hic *generatim* describe : infra, in 3ª serie, ubi de virtutibus nostris, Christi virtutes in specie proponam. — CONCLU. *In omni conversa. sancti sitis, quon. scriptum est : Sancti eritis quon. ego sanctus sum* 1 Pet. 1, 15. Christiani saepissime vocantur *sancti* in Script., sancti sint in vita, et aliquando Sancti erunt in coelo.

§ 7. Christi divinitas.

Hom. 125. Lege M. 16, 13-17 de professione Petri, et M. 26, 63-65 verba Jesu coram Caipha. Adde quaedam ex J. 1 *Deus erat Verbum*, et ex Apo. 1, 8 *Ego sum alpha* etc.

Christi divinitas jam sequitur ex 6 paragraphis praeced., nam talia dedit signa potentiae (in mirac.), scientiae (in praedict.), sapientiae (in doctrina nova), benignitatis (in toto vitae decursu et praesertim in Pass. et morte), et sanctitatis (in virt. heroicis), ut vere *Deus* pateret. In hac hom. et in **Hom. 126** enumera argum. quae diligenter expono in ampla dissert. *de divinit. Jesu e Synopt.*, p. 1502.

Praesertim agendum est de *Resurr.*, quippe quae maxim. sit divinitatis argum., adeoq. fundam. totius religionis, p. 1221 et 1225. Ideo plures pono hom. pro quib. vide ind. XIII *Resur.*

De resurrectione Christi.

Hom. 127. 1° Saepe praedicta a Jesu : v. hom. 79 sq. de praedict. Passionis, in iis enim resur. simul praedicitur. — 2° Certitudo. a/ Jesus erat vere mortuus. b/ Custodia sepulcri. c/ Apparitiones (hic generatim, infra in hom. 130 sq. de praecipuis apparit. in specie). d/ Testim. Apostolorum, eorum sanguine obsignatum. e/ Eam crediderunt innumeri viri doctissimi per 19 secula.

Hom. 128. Ipsum factum narra. Quo momento ? E sepulcro clauso. Quale fuit corpus ?

Hom. 129. Quare resurrexit ? Quare 3° die ? etc., p. 1225.

Nunc de apparit. praecipuis : lege pericopas easq. explica ex Comm.

Hom. 130. Appa. Magdalenae J. 20, 11-18 : p. 1239.

Hom. 131. Appa. mulieribus M. 28, 8-10. An Jesus apparuit matri suae ? p. 1247.

Appa. discipulis Emmaus : v. hom. 306.

Hom. 132. Appa. Apostolis absente Thoma J. 20, 19-23 : p. 1258. Hic dicendum de insti. Sacram. Poenit., p. 1261.

Hom. 133. Appa. praesente Thoma J. 20, 24-29 : p. 1264. Tria : a/ Jesus quam bonus ! b/ Divinitas ejus aperte agnita. c/ Credere quod non vides.

Appa. ad mare Tiberiadis, v. hom. 278.

Appa. in monte Galilaeae, v. hom. 274.

Appa. ultima, v. hom. 134.

Post Resur. maximum divinitatis argum. est *Ascensio*.

De Ascensione Christi.

Hom. 134. Lege L. 24, 50; Act. 1, 4 et v. 8-11: Com. p. 1292.

PERORATIO. Gaudeamus, nam in celebri ora. post Coenam Jesus ait: *Volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum* J. 17, 24, nempe illi qui credituri sunt in me ib. v. 20. *Vado parare vobis locum* J. 14, 2. Ita vivamus ut locum nobis paratum quondam obtineamus!

CONCLU. § 7ⁱ. Coram Jesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infern., et om. lingua confiteatur quia Do. J. C. in gloria est Dei Patris, Phil. 2, 10.

§ 8. Christi gloria.

Hom. 135. 1° *Vidim. gloriam ej. quasi Unigeniti a Patre*, J. 1., 14; *omnis ling. confiteatur* etc. Phil. 2, 10. Vide titulos honoris hom. 45.

2° *Gloria* resplenduit praes. in 5 circumst. a/ In Nativit., per appar. Angelorum, et stellam novam. b/ In initio vitae publicae, per vocem de coelo in bapt. (v. hom. 279). c/ In medio vitae publicae per Transfig. (v. hom. 156). d/ Versus finem, quando ultimum ad populum sermonem habuit, tunc iterum vox de coelo clarificavit eum. e/ In fine vitae, per prodigia in morte, per resur. et Ascens.

3° Hae omnes glorificationes erant *coelestes* et *divinae*: semel admisit glorif. *terrestrem* et *humanam*, in ingressu triumphali (v. hom. 137). Post mortem gloriose sepultus fuit.

4° Ad gloriam ejus etiam contulerunt multa miracula in ejus favorem a Deo patrata: enumerantur in ind. XIII *Miracula*.

De Transfiguratione.

Hom. 136. Lege M. 17, 1-9, et explica ex Com.

De ingressu triumphali.

Hom. 137. Lege et explica p. 648: quare hanc pompam admittere voluit? p. 650; 660.

CONCLU. § 8ⁱ. Nos etiam gloriam demus Christo, dicamusque

cum Eccl. *Jesu, tibi sit glo. — Cum Patre et almo Sp. — In sempiterna secula !*

Officia nostra erga Christum.

Hom. 138. Eum cognoscere (tota series 2^a), adorare ut Deum (hom. 125), ei gratum animum exhibere ut Redemptori (hom. 37), audire vocem ejus ut magistri nostri (hom. 10 et 11), eum sequi ut exemplar sanctitatis ejusq. virt. imitari (hom. 124 et 205), eum diligere super omnia (hom. 25-27), paratumque esse pro ipso pati (M. 10, 16-39, vide hom. 171); adhaerere Ecclesiae quae est opus ejus primum (hom. 153), tandem ejus Reliquias venerari. De hoc ultimo fiat hom. seq.

Hom. 139. *Hemorrhoida* M. 9, 20-22. Adde quaedam de Reliq. Christi quae in eccl. tua specialiter coluntur. Amplam do dissert. de Reliq. Pass. p. 1606.

CONCLU. ULTIMA homiliarum de Ch. Lege Apo. 5, 11-14, ubi sollemnis Agni glorificatio describitur.

PUNCT. 2^m. DE ECCLESIA EJUSQUE CAPITE.

INTROD. In symb. Missae canimus: *Credo in unum Deum...*, et in un. Do. *J. C. Filium Dei Unig...*, et in unam, Sanctam, cathol. et Apost. Ecclesiam. Hactenus tractavi 1° de Deo, 2° de Ch., nunc dicam de Eccl.

Ev. docet nos Ecclesiam esse divinam: hoc demonstrabo in tribus § seq., et inde deducam in § 4° Ecclesiae jura et officia nostra. In memoriam revoco indic. Ep. Paul.

§ 1. Divina in institutione et evolutione.

Quatuor puncta: divina in 1° origine, 2° exordio, 3° propag. et 4° conserv.

Hom. 140. 1° ORIGO divina, utpote ab ipso Ch. instituta, nimirum quando (J. 21, 15) ejus fundamentum posuit, sc. Petrum, ei de facto conferens quod antea M. 16, 13 sq. promiserat; et quando statuit ut opus suum salvificum continuaretur ubique (*Euntes in mundum universum* Mc. 15, 16) et semper (*usq. ad consumm. seculi* p. 1287). Haec Ecclesiae institutio inter omnia Christi opera primum

tenet locum, imo vero totius ejus vitae scopus est, quum per Ecclesiam homines salvet, p. 1299. Ideo Ecclesia dici potest *Christus continuatus*: est enim corpus ejus mysticum; ipse *vitis* est cujus palmites sunt omnes qui *vivunt* in Ecclesia, J. 15, 5 (inde Eccl. SANCTITAS). Ideo etiam vita Ecclesiae est *echo* vitae Christi, p. 137; ideo Ecclesia est *surculus* ex Christo, p. 46, est *semen* quod latebat in Ch., p. 1300; ideo ministri Eccl. locum tenent Christi, p. 382.

Hom. 141. 2° EXORDIUM die Pentec. etiam divinum fuit et miraculosum: lege et commentare Act. 1, 1-16 et v. 36-41.

Hom. 142. 3° PROPAGATIO per orbem univ. (CATHOLICITAS), non obstantibus persecut., divinam prodit vim: lege parab. de *grano sinapis* M. 13, 31 sq., de *fermento* ib. v. 33, et de *semine sponte germinante* Mc. 4, 26-28.

Hom. 143. 4° CONSERVA. per 19 sec. demonstrat etiam ejus divinitatem: omne humanum est caducum, in historia mundi Ecclesia sola manet, quia digitus Dei eam sustinet. Transiit 4 crises: persecu. imperii Romani, haereses postmodum exortas, magnam defectionem sec. 16, et incredulitatem sec. 18 et 19: *non praevallebunt* p. 529. Imago victae oppugnationis in tempest. sedata p. 322: populo praelege pericopam.

§ 2. Divina in missione et auctoritate.

Hom. 144. 1° Capiti ejus dicit Christus *pasce agnos meos, pasce oves meas*, J. 21, 15: nota *meos*, ergo nomine Christi, cum ejus potestate. *Tibi dabo claves regni coel.*, ergo imperat ut Christi vicarius (*plénipotentiaire*). Quodc. *ligaveris... erit ligatum in coelis*, ergo *divina potestas*.

2° Idem Ch. dicit Apostolis (Ecclesiae superioribus): *Quaecumq. alligaveritis etc.* p. 593. *Qui vos audit, me audit*, L. 10, 16. *Qui vos recipit, me recipit*, p. 382. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* J. 20, 21, ergo Christi missio continuatur, eadem est auctoritas. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus*, ergo datur potestas excommunicandi, quae supponit interventum Christi. *Data est mihi omnis potestas...* *Euntes ERGO docete omn. gentes* (cum potestate mea illa suprema)... *Et ecce ego vobisc. sum omnibus dieb. usq. ad consum. sec.* (M. 28, 18-20), nempe in munere illo supremo quod vobis committo.

§ 3. Divina in constitutione.

Hom. 145. Fuit fundata super Petrum tamquam Vices-gerentem ipsius Christi, p. 524 (hoc statim speciali modo tractabitur), et subordinarie super Apostolos, p. 536 et 529. Inde APOSTOLICITAS; inde etiam UNITAS, sub uno capite (*sint unum* J. 17, 21, secundum HIERARCHIAM), cum una doctrina a capite suggesta et agnita.

Hom. 146 obiter adjecta in hunc finem ut duplex parabola exponatur, de *zizaniis* (lege M. 13, 24-30) et de *sagena* M. 13, 47-50. Quamvis Eccl. sit *sancta*, ut dixi in hom. 140, in ea tamen mali sunt bonis permisti. Vae illi qui intravit sine veste nuptiali, p. 687.

Ut plena habeatur cognitio Ecclesiae, nunc agendum de capite ejus in terra.

De primatu Petri et Rom. Pontificis.

Ex amplo tract. p. 524-538, ubi promittitur Primatus, et ex interpret. verborum *Pasce oves* p. 1274, ubi de facto confertur, collige tres hom. seq.

Hom. 147. 1° *Promissio*: lege M. 16, 13-19, explica tres similitudines. 2° *Collatio*: lege J. 21, 15-17. Demonstra in utroque puncto agi de auctoritate suprema et divina, nomine Christi exercenda, eamque necessario complecti *infallibilitatem*.

Hom. 148. Textus N. T. in quibus Petro assignatur primus locus inter Apost., p. 537.

Hom. 149. *Primatus Rom. Pont.* Quatuor sint puncta. 1° Rom. Pont. est legitimus Petri successor, p. 536. 2° Tanq. successor, est caput Eccl. et vicarius Christi, sicut Petrus. 3° Ergo, nomine Christi, cum ejus auctorit. et potest., regit Ecclesiam, docet infallibiliter, leges fert, nominat Episcopos, Conciliis Oecumenicis vim tribuit, disponit de thesauro Eccl. per Indulgentias, Beatos et Sanctos proclamatur etc. 4° Ergo, ei debemus summam reverent., obedientiam et auxilium.

N. B. Haec possunt adhiberi pro commendando **Denarios. Petri.**

Postquam diximus de capite Eccl., oportet addere instructionem de *ministris Eccl.*, qui partem quamdam regiminis habent.

Ministri Ecclesiae.

Hom. 150. (Noli oblivisci indic. Ep. Paul.). Duo puncta.

I. DIGNITAS et POTESTAS. 1° *Dignitas* ex sacra Ordinatione, per

quam eis tribuitur character indelibilis : *Sacerdos in aeternum*. Christi vicem aliquatenus tenent : *Qui vos audit... Qui vos recipit* M. 10, 40. Mediatores inter Deum et hom., Heb. 5, 1 ; specialiter vocati a Deo sicut Aaron, Heb. 5, 4. 2° Potestas vere divina consecrandi et absolvendi, qualis non competit ipsis Angelis. Potestas docendi et regendi, per missionem legitimam a superioribus acceptam.

II. OFFICIA FIDELIUM. 1° *Rever.* propter dignit. 2° *Gratitudo* propter beneficia potentiae ipsis concessae. 3° *Auxilium* p. 383. 4° *Obedientia*, nixa verbis Ch. *qui vos audit... qui vos spernit*.

Hom. 151 specialis de illo 3° officio, de auxilio, ex s. Chrys. p. 384.

§ 4. Jura Eccl. et officia nostra erga illam.

Hom. 152. JURA Ecclesiae : independentia in regimine etiam externo (*duae potestates* p. 697), jus docendi cum plena libertate, cultum publicum exercendi, ministros suos nominandi, synodos et concilia adunandi, constituendi Ordines Religiosos et associationes votis obedientiae etc. adstrictas, possidendi bona temporalia, acceptandi donationes et legata, concludendi Concordata inviolabilia, leges ferendi etiam in foro externo, et proinde tuendi indissolubilitatem matrimonii, jus puniendi, libere communicandi cum Papa, ejus decreta et encyclicas promulgandi absque placito regio etc.

Hom. 153. Inde OFFICIA NOSTRA :

a/ Credere omnia quae sunt definita ut fideli dogmata ;
 b/ Leges Eccl. observare aeq. ac Dei mandata ;
 c/ Superiores revereri eisque obedire in rebus ecclesiasticis ;
 d/ Auxilium praestare, jura Eccl. tueri, defendere ejus libertatem, adjuvare Rom. Pontif. (v. hom. 149), pariter fidei Missionarios, et generatim ministros Eccl. (v. hom. 150 et 151), praeterea promovere cultus splendorem etc. Omnia ista officia nituntur hac dictione *Mater nostra* Gal. 4, 26.

CONCLU. generalis om. homil. de Eccl. ejusque summo rectore. Deo sint laudes : sumus filii Eccl. *militantis* in terra : nos semper filios dignos exhibeamus ; precibus adjuvemus filios Eccl. *patientis*

in purgat. ; ac tandem omnem operam impendamus ut aliquando fiamus filii felices Eccl. *triumphantis* in coelesti gloria.

3^a SERIES.

Refertur ad nos ipsos et ad proximum.

Hactenus de officiis nostris erga Deum, et erga Ch. ejusque Ecclesiam, nunc de officiis erga nos ipsos et erga proximum.

P. I. Officia erga nos ipsos.

Consistunt in virtutibus moralibus seq. Praenota : quando de virtutibus agitur, semper arguantur vitia contraria. — Inter virt. moral. primum recensendae sunt *Cardinales*, et inter has prima est *prudentia*, utpote quae in omnibus aliis praerequiratur.

§ 1. Prudentia.

Hom. 154. Exemplum Jesu : v. ind. XIII.

Hom. 155. Nostra prud., praesertim in fugiendis et resecandis peccati occasionibus : *Si manus tua scandalizat* etc. lege M. 18, 8 et 9 ; proinde in vitandis pravis consortiis, p. 953, libris et diariis periculosus etc.

§ 2. Justitia.

Haec 2^a virtus cardinalis stricto sensu sumpta spectat ad officia erga proximum : v. hom. 184.

§ 3. Fortitudo.

Hom. 156. 1° *Exemplum Jesu* : imprimis in sufferendis cruciatibus et contumeliis inauditis ; in responsis ejus coram Synedrio et coram Pilato ; in docendo et reprehendendo, nemini parcens, ne viris quidem potentissimis, ut Scribis et Pharisaeis (vide v. gr. M. 23).

2° *Exempl. Jo.-Bapt.* : Herodi exprobrat adulterium ; intrepide monet quaevis hominum genera, p. 1518.

3° *Exempl. contrarium.* Fortitudo maxime defecit in Pilato luctante contra Synedristas in causa Jesu : hoc plenissime demonstratur in Comm.

4° *Nostra fortitudo* in 5 praes. circumstantiis : a/ in **tentationibus**

seu in pugna contra hostes animae (quaedam hic propone generalia : tractatio perficietur in hom. 284) ; b/ in **patiendo** (v. h. 171 et 172) ; c/ in fugiendis peccati **occasionibus** (v. h. 156) ; d/ in condonandis injuriis (v. hom. 190 sq.) ; e/ in vincendo **respectu humano** : v. in ind. XIII voc. crassa.

§ 4. Temperantia.

Hom. 157. *Temper.* praesertim in potu : fortiter impugna *alcoholismum*, terribilem istam plagam nostrae aetatis. Adde generalia quaedam de spiritu mortificationis, et vitupera nimias impensas pro-mensa et vestimentis. Huc etiam spectat jejunium, v. hom. seq.

Hom. 158. De jejunio : cf. dissertat. p. 1511. 1° Jejun. Jesu p. 137. 2° Multa alia exempla p. 1512 : quoties mentio fiat de jej. quadrages. p. 158. 3° Efficacia jejunii cum oratione p. 569 : v. ind. XIII. 4° Praeceptum Eccl. a/ obligat sicut mandata Dei ; b/ ex amore erga nos jubet mater Ecclesia ; c/ dantur excusa. legitimae. 5° Jejunandum absque ostentatione, lege M. 6, 16-18 ; fiat in spiritu poenitentiae ; ideo Apostoli non jejunabant vivente Jesu, M. 9, 14-17. — *Conclu.* s. Aug. : si non potes jejunare, compensa per eleemosynas.

Post virt. cardinal. sume *humilitatem*, quae quasi fundamentum negativum est ceterarum virt., ut explico e ss. Patribus p. 200.

§ 5. Humilitas.

Hom. 159-161 ex tract. generali p. 578 et ex ind. XIII. Pro exordio lege parab. *de Phar. et public.* L. 18, 9-24.

Nunc ceteris praepone *virginitatem*, quia Ch. specialiter ad eam invitat, et quia supponit donum speciale. Huic annecte *castitatem*.

§ 6. Virginitas.

Hom. 162. Excellentia : in ind. XIII indicantur 8 puncta.

Hom. 163. *Castitas* : lege M. 5, 27-30 ; cf. ind. XIII, et ind. Ep. Paul.

§ 7. Paupertas.

Hom. 164. Schema p. 617 : cf. ind. XIII.

Hic specialiter concionare de **divitiis**, contra quas tam frequen-

ter et tam fortiter locutus est Ch. Materia pro plurib. hom. ex ind. XIII, coll. ind. Ep. Paul. Verbi gr. fiant hom. seq.

Hom. 165. Lege praecipua Ch. testimonia contra divitias, p. 621.

Hom. 166 : generalia p. 276.

Hom. 167. Quatuor rationes ob quas divitiae non sunt quaerendae, p. 1487.

Hom. 168. Historia adolescentis divitis, p. 613.

Hom. 169. Divites difficile salvantur, p. 618; lege M. 19, 23-26. Duobus dominis servire nemo potest, p. 280. Attamen etc. v. ind. XIII.

Huic connectitur *nimia sollicitudo rerum tempor.*, sed haec jam tractata fuit in hom. 16.

Hom. 170 : de **avaritia**, cf. ind. XIII. Gratis praedica, cibo excepto, p. 364.

§ 8. Patientia.

Hom. 171 et 172. Pati quam utile p. 203. Exempla Ch. etc. : v. ind. XIII.

§ 9. Mansuetudo.

Hom. 173. Exempla Jesu in ind. XIII.

§ 10. Bona opera perficere.

Hom. 174. Quinque puncta. 1° Lege M. 7, 17-27. Ergo, qui non facit bonum fructum damnatur v. 19, et fides sola non sufficit, v. 21. Lege parab. de *ficu infructuosa* L. 13, 6-9; *ficus sterilis* maledicitur M. 21, 19. — 2° Sententia iudicii extremi nititur operibus : *Esurivi et dedistis* etc., lege M. 25, 31-46 : ergo *reddet unicuique secundum opera ejus* M. 6, 27, et ille solus qui talenta fructificare facit accipit mercedem M. 25, 21. — 3° Eamdem mensuram a Deo accipimus, aliquando etiam in hac vita, M. 7, 2; *date et dabitur vobis* L. 6, 38. — 4° *Beati qui audiunt verb. Dei et custodiunt illud* : lege M. 12, 47-50 et vide hom. 11 de observ. verbi Dei. — 5° Oportet aedificare proximum eumque ad bonum provocare : *Videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum*, p. 210-213.

§ II. Poenitentia.

Hom. 175. Tria puncta ex ind. XIII. Cum poenit. connectitur *mortif. carnis et jejun.*: v. hom. 158 et 159. — PERORATIO. Narra s. Aug. in lecto mortis Psalmos poenitent. profusis lacrymis legisse, et dixisse etc. Brev. 28 Aug.

Cum hac materia omnino connexa est *conversio a pecc.*, v. hom. 13. De *Sacram. Poen.* v. hom. 132.

Punct. II. Officia erga proximum.

§ I. Dilectio.

Per modum introd. recita verba s. Joan. in extrema senectute, Brev. 27 Dec.

Hom. 176. 1° PRAECEPTUM positivum *Diliges proximum tuum*, M. 5, 43; et generale, quippe quod extendatur non solum ad concives, sed etiam ad exteros, p. 246, imo vero ad inimicos *Diligite inimicos vestros* M. 5, 44. Bene nota *dilectionem* intelligi actuosam, ut pulchre docet Ch. L. 10, 30-37, ubi *de bono Samaritano*: hanc parab. lege et explica.

Hom. 177. 2° FUNDAMENTUM quo nititur praeceptum illud, seu quare jubet Deus ut proximum diligamus? a/ Quia omnes homines habent eandem originem et finem eundem: unus est omnium *pater* (v. voc. in ind. XIII); omnes vocantur ad salutem, et Christus pro omnibus mortuus est, p. 643. b/ Si homines non se diligerent, nulla societas esset possibilis, nullus progressus, nulla pax aut felicitas (v. infra hom. 196 de *Concordia*). c/ Homines sunt creati ad imaginem et similitudinem Dei: hanc similitudinem in actibus suis exprimere debent, ergo Deum imitari debent: jam vero tres Personae ineffabili amore sunt unitae.

Hom. 178 3° EXCELLENTIA et NECESSITAS. Universa lex pendet in ea, nempe si jungatur cum dilectione Dei M. 13, 40, a qua separari nequit p. 707. Dilectio praestat sacrificiis, p. 708. Tam excellens est, ut Christus in ea ponat signum distinctivum christianismi: *In hoc cognoscent omnes*, etc. J. 13, 34. Amor est character specialis novi T., sicut timor vet. T., p. 216. Essentia coelestis beatitudinis consistit in perfecta dilectione, non solum erga Deum, sed Sanctorum erga se invicem.

Hom. 179. 4° REGULA. a/ *Sicut fratres: Omnes vos fratres estis* M. 23, 8; *Qui irascitur fratri suo* M. 5, 22. — b/ *Sicut nos ipsos*, negative et positive p. 706, quae est regula aurea, p. 295. — c/ *Sicut Christus nos dilexit*, p. 706, atqui Christus nos dilexit usque ad plenam immolationem sui: hic 3^s gradus est summus, namque *Majorem hac dilectionem nemo habet* etc. J. 15, 13. S. Chys. in exercitio hujus virtutis 9 enumerat gradus, p. 248.

Hom. 180. Hic adde instruct. de *non judicando proximo*, nempe injuste et nimis severe: lege M. 7, 1-5: tria puncta p. 290.

Hom. 181. 5° ORDO diligendi: a/ primo loco veniunt conjuges: *Dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae*, M. 19, 5. b/ *Parentes* (v. voc. in ind. XIII): his aliquatenus accensentur consanguinei propinquiore. c/ Superiores quilibet, praesertim ecclesiastici (Ecclesia diligenda ut *mater*), etiam civiles. d/ Pauperes et miseri (praesertim quoad animam, ut peccatores, indocti in fide), debiles, infirmi, etc., generatim omnes illi qui ope indigent. e/ Cognati, socii, confratres etc. f/ Homines quivis, etiam inimici.

Hom. 182. 6° Tracta in specie de dilect. *inimic.* (v. hoc voc. in ind. XIII, et in ind. Epist. Paul.): materia valde practica, et diligentissime exponenda.

EXORD. Lege M. 5, 43-48. Tria puncta. 1° Debemus imitari Deum. 2° Est summus dilectionis gradus. 3° Exemplum Ch., s. Stephani, s. Pauli. Pag. 244-248.

7° Haec omnia compleantur per **homiliam 183** in vitia opposita: odium, et quidquid procedit ex odio, ut calumniae, detractioes, verba contumeliosa (*vaca, fatue*, p. 221), vindictae, *invidia* (v. hoc voc. in ind. XIII) etc.

§ 2. Justitia.

Hom. 184. Lege L. 19, 1-10 historiam Zachaei, qui in gratiam Jesu, et certe sub influxu doctrinae ejus, insignem facit restitutionem.

Praeceptum negativo modo expressum: *Non facies furtum* M. 19, 18. Justitia in judicio *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate*, J. 7, 24.

EXEMPLUM JESU. Numquam accusatus fuit injustitiae p. 1510. Solvit pro Templo M. 17, 23, quamvis ex stricta justitia non teneatur. Jubet utrique potestati reddere quod ipsi competit: *Reddite*

quae sunt Caesaris etc., M. 22, 21. A pari de aliis obligationibus erga proximum. — Villicum autem iniquitatis (L. 16, 8), et emptorem agri in quo latet thesaurus (M. 14, 44), eatenus tantum approbat quatenus prior prudenter egerat, alter vero magnum studium pro acquirendo thesauro ostenderat.

Fundatur justitia hoc principio: *Quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis*, M. 7, 12; et ulterius in generali praecepto *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, M. 19, 19.

Consule theol. moral.; insiste in necessitate faciendi restitutionem.

N. B. Ut completa sit tractatio de hac virtute, dicendum est de vitiis oppositis, quibus jus tertii quovis modo laeditur: v. gr. de laesa fama (*Raca, Fatue*), p. 221.

§ 3. Obedientia.

Hom. 185. Haec est pars justitiae, ait s. Th. 2^a 2^{ae}, q. 104.

OBEDIENTIA JESU. *Non quaero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me*, J. 5, 30. In horto Oliv. *Non mea vol. sed tua fiat*, L. 22, 41. Tota vita ejus fuit obedientia, et obed. summa usque ad immolationem per mortem crucis: *Consummatus est*, i. e. *opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam*, J. 17, 4 — Obedivit legi tributi, M. 17, 23.

OBED. B. M. V. *Ecce ancilla Domini, fiat!* p. 1374.

OBED. s. JOSEPH, cum monente Angelo fugit in Egyptum (p. 1398), et cum sumit Mariam in conjugem.

OBED. APOSTOLORUM. Jubente Jesu omnia relinquunt (*retia et patrem* M. 4, 22, *telonium* M. 9, 9), et ipsum sequuntur indivulse.

EXEMPLA CONTRARIA. Adolescens dives obedire recusat, M. 19, 22. Judaei pervicaces: *Quoties volui congregare...*, et *noluisti*, M. 23, 37. Jesum relinquunt plures, J. 6, 67.

OBED. NOSTRA. Debemus abnegare nosmet ipsos, abnegare propriam voluntatem (p. 544), ut *Fiat vol. Dei, sicut in coelo et in terra*, M. 6, 10. *Oves meae vocem meam audiunt*, J. 10, 27. — De obed. quatenus est consilium Evangelicum, nempe obed. perfecta per votum in statu religioso, p. 617. — Obed. duplici potestati p. 697. Hic fiat **hom.** specialis, nempe **186**, in haec M. 22, 21 *Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo*: schema completum in Excursu p. 1551. — Obed. Ecclesiae ejusque legibus: v. *Ecclesiae auctoritas*.

§ 4. Dare eleemosynas.

Hom. 187-189: v. Excurs. 24, p. 1483.

§ 5. Injurias non vindicare.

Hom. 190-194, v. ind. XIII.

Hom. 195: lege parab. *de servo debitore*, p. 596.

§ 6. Concordiam servare.

Hom. 196. Lege J. 21, 20-23. Sequitur ex § 1° et 5°: v. ind. Ep. Paul.

I. *Necessitas*: satis indicatur a Ch. quando jubet ut in Or. Dom. dicamus *da nobis*, non *da mihi*. Tam necessaria ipsi videtur, ut in oratione sacerdotali celeberrima post Coenam pluries petat ut discipulisui sint unum: *Pro iis qui credituri... sunt, omnes unum sint* J. 17, 29. Merito igitur refertur de primis christianis: *erat cor unum et anima una*, Act. 4, 32.

II. *In quo fundatur?* 1° In eo quod christiani sint *unum corpus* in Christo, 1 Cor. 12. — 2° Quod quasi unam constituent familiam: omnes habent eundem *patrem* (*pater nost. qui es in coelis*), eandem *matrem* Ecclesiam, Gal. 4, 26: ergo vere *fratres* sunt (*om. vos fratres estis* M. 23, 8). — 3° Eundem habent finem *Quaerere regnum Dei* M. 6, 33, et iisdem mediis ad finem uti debent, v. gr. edentes omnes eundem panem, s. Euch. *Unus panis, un. corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus* 1 Cor. 10, 17. Eidem legi Evangelicae subjiuntur omnes, utpote cives ejusd. regni spiritualis: *unus Do., una fides, un. baptisma* Eph. 4, 5.

III. *Effectus*: dat vires (*regn. divisum non stabit* M. 12, 25), gignit pacem et proinde felicitatem: ideo in coelo perfectissime regnat, ubi *Deus est omnia in omnibus* 1 Cor. 15, 28.

Ad CONCORD. multi referunt *Si duo ex vob. consenserint*, sed haec verba alio tendere videntur, ut dicimus in Comm. p. 593.

§ 7. Aedificare proximum.

Positive, dando bon. ex., negative abstinendo a scandalo: v. ind. Ep. Paul.

Hom. 197. Bona exempla: M. 5, 16 *Videant opera vestra bona*. Hoc praes. respicit eos qui in auctor. sunt constituti, p. 213.

Hom. 198. Contra scandalizantes : lege M. 18, 6 et 7. Tria puncta p. 584.

§ 8. **Correctio fraterna.**

Hom. 199. Lege M. 18, 15 : tres gradus p. 590.

§ 9. **Usus linguae.**

Hom. 200. Lege M. 12, 34-37. Quatuor puncta : 1° lingua recte uti ad exemplum B. M. V., p. 1373. — 2° Cavere a verbo otioso p. 429. — 3° A fortiori, a verbo contumelioso M. 5, 22. — Tacere saepe utile ad exemplum Ch. : v. ind. XIII *Tacere*.

Nunc officia specialia secundum diversitatem status.

§ 10. **Officia conjugum.**

Hom. 201 Vinculum majus quam filiorum erga parentes, p. 605. — Contra divortium p. 227 sq. et 603 sq. : lege Mc. 10, 2-12.

a/ Praeceptum divinum a s. Paulo confirmatum. b/ Ergo nulla pot. humana illud abolere valet, et lex civilis vim non habet quoad vinculum. c/ Eo magis quod matrim. christianorum sit *Sacram.*, et aliunde sciamus Sacramenta esse prorsus independentia a pot. civili. d/ Praecept. fundatur in primitiva matrimonii institutione, et in bono prolis, familiae totiusque societatis. — PERORATIO : narra Act. 5, 27-29 *Obedire oportet Deo magis quam hom.*

Quoad cetera conjugum officia, Ev. ponit tantum principium, ubi de char. erga prox.; comple instruct. ex ind. Ep. Paul., et ex theol. morali. Idem de officiis seq.

§ 11. **Officia parentum et filiorum.**

Hom. 202. Honor erga parentes p. 501, Dei honori subordinatus p. 503. Pharisei praeceptum subvertebant M. 15, 1-9. Cf. ind. Ep. Paul. *Parentes, Filii*.

§ 12. **Officia dominorum et famulorum.**

Hom. 203 : v. ind. Ep. Paul. *Familia, Servus*.

APPENDIX AD TRES ILLAS SERIES.

Generalia quaedam officia nostra.

Officia et virtutes, de quibus hactenus, sunt particularia et distincta : nunc addimus nonnulla quae omnia vel saltem plurima

ex illis officiis simul complectuntur. Et primo quidem de maxima uniuscujusque obligatione, sc. operandi suam salutem : quod supponit adimpletionem omnium officiorum de quibus hactenus egimus.

§ 1. Salvare animam.

Hom. 204. 1° Opus *summi momenti*. Cetera nihil sunt : *Quid prodest ho...?* Inde pendet sors aeterna : salus semel amissa, actum est ! Ut melius intelligas quam magnum sit negotium, perpende pretium animae quae salvanda est : a/ creata ad Dei imag., b/ redempta pretio infinito sang. Christi ; c/ destinata ad gloriosam unionem cum Deo.

2° Opus *personale*, opus *nostrum*, a nobis dependens : nam Deus dat grat. sufficientes ; judicabimur secundum opera *nostra*.

3° Opus *unicum* : in hunc solum finem creati sumus. Mundus inferior propter hominem, et homo propter Deum. Ergo misere errant qui vitam impendunt in quaerendis divitiis, honoribus et volupt.

4° Opus *gratitudinis*, imo *strictae justitiae* : sic reddimus Deo quae ab ipso recepimus, sic respondemus iis quae fecit Christus pro salute animae nostrae.

§ 2. Christum sequi.

Hom. 205, et 206. 1° *Necessitas* : secus ambulamus in tenebris (*qui sequitur me, non ambulat...* J. 8, 12), imo non sumus christiani p. 383. *Exemplum dedi ut...* J. 13, 15. *Perfectus omnis erit si sit sicut magister ejus* L. 6, 40. Quatuor rationes ob quas debemus Christo adhaerere, p. 406.

2° *Quomodo?* a/ Audi Christum *Si quis vult post me venire* etc. : ea tracta homilite ex p. 544. b/ Sequi sine lucro p. 318, et absque mora p. 320, ad exemplum Apost. p. 185.

3° *Mercēs* : lege M. 19, 27-29. Adde J. 17, 24 *Pater, quos dedisti mihi* etc.

PERORATIO. Dicamus cum Scriba illo de quo M. 8, 19, sed meliore animo : *Sequar te quocumque ieris, sequar quamvis Filius hom. non habeat ubi caput reclinet* ib. Ergo, sequar in paupert., et quidem in Passione, ut quondam te possim sequi in resurr. et Ascens.

§ 3. Ad perfectionem tendere.

Hom. 207 et 208 : v. tract. in Append. Excurs. 22, p. 1478. Hac occasione de *Consiliis Evangelicis* p. 616.

§ 4. Agere cum pura intentione.

Hom. 209. Pro Deo, non ex vana glo. ut videamini ab hom.: lege M. 6, 1 et explica p. 249. — *Necessitas*. Finis seu intentio primum locum occupat, quum actus omnis inde sumat suam moralitatem. Huc refer M. 6, 22 et 23 *de oculo simplice* p. 279. Deus non remuneratur nisi quod fit pro ipso, p. 249. Ergo omnia fac in gloriam Dei: v. ind. Ep. Paul. *Gloria*. — *Excellentia*. Signum est verae dilectionis erga Deum, haec autem est omnium virt. maxima; signum quoque humilitatis, haec est quasi fundam. omnium virtutum. — **CONCLUSIO:** pulcherrimum effatum *Ad maiorem Dei gloriam* sit compendium vitae nostrae.

§ 5. Zelus pro gloria Dei et salute animarum.

Hom. 210. Exemplum Jesu quaerentis gloriam Patris sui: *Ego te clarificavi super terram*, J. 17, 4. *Honorifico Patrem meum...*; *non quaero gloriam meam*: J. 8, 49. *Zelus domus tuae comedit me*, J. 2, 17, i. e. causa est quare impii me perdere velint.

Zelus Jesu pro salute animarum. *Venit Filius hominis salvare quod perierat*, M. 18, 11. *Venite ad me om. qui laboratis*, M. 11, 28. Zelus in quaerenda ove perdita, qua occasione testatur *majus esse gaud. in coelo* de convers. unius peccatoris quam etc.: populo praelege parab. L. 15, 3-20.

Zelum magnum etiam ostendit Jesus quando allaboravit conversioni Samaritanae (lege J. 4, 5-30, vel narra compendiose), et Nicodemi (lege J. 3, 1-12).

Adde quae fecit pro conversione populi sui tam pervicacis: *Quoties volui congregare filios tuos sicut gallina etc.* M. 23, 37. Et pro conversione gentilium: *Animam ponam pro ovibus meis; et alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere*, J. 10, 15. Ideo jubet ut doctrina salutis praedicetur in universo mundo, M. 15, 16.

Haec omnia zelum nostrum excitant: adde Jac. 5, 19 (v. *Comm. nostr. Ep. Cath.*), et exemplum s. Pauli (v. Indic. alphab. *Comm. nostri*, ed. 6^a).

§ 6. Fervor spiritus.

Hom. 211. In omnibus officiis diligentem se praestare : *Qui fidelis est in minimo...* L. 16, 10. Qui sequitur a longe sicut Petrus, facile cadit sicut ipse, M. 26, 58; non enim adstat Jesus auxiliator. Cave a pecc. veniali et a tepore : *qui spernit modica, paulatim decidet* Eccli. 19, 1 : experientia quotidiana docet neminem repente fieri summum, in malo sicut in bono. Principiis obsta in refrenandis cupiditatibus. Vide p. 334 homiliticam accommodat. sanati paralytici. Cf. Rom. 12, 11 *Solitudine non pigri, sed spir. ferventes, utpote Do. servientes.*

§ 7. Devotum esse et pium.

Fervor imprimis sese manifestat per spiritum devotionis et s. pietatis : v. hom. 40 de pietate in Deum.

Hom. 212. Generali modo recense praecipuas devotiones, et indica sensa in nobis excitanda : v. in ind. XIII voc. seq. literis crassis scripta.

1° Erga ss. Trinitatem, et in specie erga Spiritum s.: fides, adoratio, invocatio.

2° Erga Jesum nixa ejus potentia, sapientia, bonitate et divinitate : amor, gratitudo, imitatio. In specie

Erga ss. Eucharistiam : adoratio, visitatio, susceptio.

Erga ss. Cor : amor, imitatio.

Erga ss. Nomen : invocatio.

Erga Passionem Domini : de s. Via Crucis (v. ind. XIII Crux) pia meditatio, dolor de peccatis, seu compunctio cordis.

3° Erga B. M. V. : amor, veneratio, invocatio et imitatio.

4° Erga s. Josephum : officia similia.

§ 8. Animus semper hilaris.

Hom. 213 (vere practica). Animum custodire placidum, alacrem, contentum, semper sibimet ipsi aequalem, in vultu sereno hilarique sese prodentem : *être toujours de bonne humeur.*

Haec animi dispositio multas virtutes praesupponit, et cum *pace cordis*, de qua hom. 215, arcte est connexa.

1° QUID AD EAM REQUIRITUR? a/ Ut indoles fuerit bene exulta (*il faut avoir bien formé son caractère*); b/ ut vitia et imperfect.

proximi sufferantur (*alter alterius onera portate* Gal. 6, 2); c/ ut nosmetipsos vicerimus (*être bien maître de soi*), proinde ut cupidates nostras (*nos passions*) possimus semper refrenare, v. gr. iram, invidiam, impatientiam etc. Tunc sancta fruemur hilaritate, nam qui se ipse non laedit, a nemine laedi potest.

2° EFFECTUS. a/ Pax interior in mediis tribula. exterioribus. p. 208. — b/ Levamen contra molestias terrenas haud mediocre. — c/ Promptitudo et facilitas in officiis omnibus adimplendis. — d/ Quaedam vera felicitas, in quantum datur in terra: laetitia christiani continua, p. 627.

3° MEDIA ad eam acquirendam. a/ Numquam nosmetipsos torquere de iis quae non pendent a nostra voluntate. b/ Nobis bene inculcare *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, Rom. 8, 28.

§ 9. Contentum esse sua sorte.

Hom. 214. Haec etiam est virtus vere christiana, haec nostris diebus commendanda propter doctrinas subversivas a Socialistis sparsas. Vide ind. XIII *Contentum*. Non murmurare contra divinam Provid., non quaerere res terrenas cum nimia aviditate, p. 282-287. Ergo, non invidere divitibus, non fovere spiritum rebellionis contra possidentes (*pas de guerre de classes*). — Hoc non impedit quominus operarii quaerant meliorem facere suam sortem, laborando, parcendo, et praes. abstinendo a potu.

§ 10. Pacem cordis persequi.

Hom. 215. Si fideliter impleamus omnia officia de quibus egimus in triplici serie (erga Deum, erga Ch., erga nos ipsos et proximum), consequemur praemium quoddam in hac vita, sc. *pacem cordis*. Quicumque enim in omnibus actibus suis ducitur spiritu Evangelico, dulci pace fruatur.

Tria sint puncta, complenda per ind. Ep. Paul.

I. QUANTUM SIT COMMENDATA. 1° A Christo: *Pax vobis...* *Pacem meam do vobis* etc. Quando mittit Apost. suos, quid vult ut afferant hospitibus? *Pacem*: M. 10, 12. — 2° S. Paulus fere in omnibus Epist. pacem optat. — 3° Eccl. in liturgia saepe repetit *Pax vobis*.

II. Quam EXCELLENS in se. Beatitudo vera p. 196. Pax in summa sua perfectione est ipsa coelestis beatitudo: hoc sign. Ecclesia

cum orat *Requiescat in pace*, et ideo in Catacumbis Rom. tam frequenter occurrit inscriptio *in pace*. Ergo, in hac vita pax cordis dat quamdam praelibationem futurae felicit. Possibilis est in mediis tribulationibus : exempl. s. Pauli, v. ind. Ep. Paul. *Tribulatio*. Tranquillitas animi in tentat. p. 1143.

III. IN QUO CONSISTIT? in tribus : in pace cum Deo per gratiam sanctificantem, cum proximo per charit., cum se ipso per testimonium bonae conscientiae.

§ 11. Semper esse paratum ad mortem.

Hom. 216. Lege M. 24, 36-44. Ergo debemus esse parati 1° quia hora mortis est incerta : *sicut fur*. Lege parab. L. 12, 16-20 de avaro qui morte inopinata corripitur. 2° Quia sors nostra inde pendet ultima : tunc dicitur *Redde rationem... jam non poteris villicare* L. 16, 2. *In quoc. loco ceciderit lignum, ibi erit* Eccl. 11, 3.

Huc spectant quae dicit Ch. a/ de servo qui ex improvise deprehenditur vel male egisse M. 24, 45-51, vel bonum non fecisse (*parab. de talentis*), et b/ de virginibus quae non erant paratae (*parab. de 10 virg.*). De his duabus parab. fiant hom. speciales seq.

Hom. 217. *Parab. de talentis* : lege M. 25, 14-30 : ex Comm.

Hom. 218. *Parab. de 10 virginibus* : lege M. 25, 1-13.

Hom. 219. Quare vult Deus ut dies mortis sit incertus? p. 771. Quinque puncta. 1° Ut in salutari timore vivam. 2° Ut officia omnia impleam continuo et diligentius : « Si scirent, ait s. Chrys., etc. p. 771. 3° Ut vita non dividatur in tempus volupt. et tempus poenit., ait s. Greg. ib. 4° Ut justus sim erga Deum : *tota* vita est donum Dei, ipsi debetur *tota*. 5° Ut, cum totam vitam impendo virtuti, plura acquiram merita.

CONCLU. § 11ⁱ duplex : 1° Saepe de morte cogita : *Memorare novissima* etc. p. 787. 2° Sic vive quasi hodie Deus venturus sit ad judic., s. Aug.

§ 12. Perseverantia finalis.

Hom. 220 : cf. p. 374 et ind. Ep. Paul. 1° NECESSITAS : *Qui persev. usq. ad finem, hic salvus erit* M. 10, 22. *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi cor. gloriae* Apo. 2, 10. — 2° INCERTITUDO. — 3° DONUM SPECIALE quod mereri nequit. 4° MEDIA : oratio, bona opera, praes. eleem., devotio erga B. M. V. etc.

CONCLU. Nihil juvat bene incepisse, s. Hier. p. 374 : adde s. Bern. ib.

EPILOGUS TRIPLICIS SERIEI.

Observantia officiorum, de quibus hactenus, ducet ad gloriosam resur. et ad coel. beatit. De hac ult. jam egi in hom. 15, nunc de priore.

De resurrectione carnis.

Hom. 221 : cf. p. 698, et ind. Ep. Paul. Tria puncta seq.

I. CERTITUDO. 1° Dogma fidei in Symb. Apost. expressum. J. 11, 24 *Scio quia resurget in resur. in novissimo die...* Ego sum resur. et vita. S. Paul. totam quaest. tractat ex professo 1 Cor. 15. — 2° Nititur Dei omnipot. : qui creat ex nihilo et vitam dat, vitam extinctam resuscitare potest. — 3° Explicatur per similit. et analogias 1 Cor. 15. — 4° Connectitur cum immortal. animae, atque adeo aequae certa est, p. 702.

II. QUALIS erit? *Non nubent neq. nubentur* M. 22, 30, quia erunt immortales p. 701. Sors duplex plane diversa : qualia erunt corp. Beatorum, qualia damnat.

III. QUOMODO fiet? *In ictu oculi* : Angeli canent tuba et congregabunt om. a 4 ventis, p. 764.

PERORATIO. a/ Spe gaude, et patienter sustine corporis infirmit. et dolores ; b/ imo mortem non time, sed time pecc. quod solum mortem reddit formidolosam. c/ Corpus non dehonestat per impudic., intemperant. etc. Contra, imitare s. Paul. *Castigo corp. meum, et in servitū. redigo, ne* etc. 1 Cor. 9, 27.

Quum resur. illa generalis futura sit in fine seculorum, huc annecto hom. seq.

De mundi interitu.

Hom. 222. Lege M. 24, 29-36. Tria puncta seq.

1° DOGMA FIDEI. Mundus habuit initium, habebit finem : Ch. id clare praedixit, deditque signa prognostica p. 739, et praesertim p. 754 sq.

2° QUANDONAM? Est incertum p. 742 : aperte Ch. *Nemo novit diem et horam* M. 24, 36. Noli umquam credere praedictionibus. Mundus potest stare per millia adhuc secula : parum nostrum

interest, quum pro nobis singulis mundus periturus sit in morte nostra.

3° RESURGET. *Coeli novi et...* p. 762. Aliquam ideam istius instaurationis dat Apo. 21, 1-22, 5, ubi describitur civitas quam tunc habitabunt Beati : lege pericopam.

PERORATIO. *Mundus transit et concup. ejus* 1 Joan. 2, 17. Res mundanae omnes sunt *vanitas vanitatum*. Ergo, non ama mundum, rebus mundanis cor non astringe : quaere res meliores, stabiles, aeternum mansuras, bona spiritualia, coelestia : *conversatio sit in coelis* Phil. 3, 20. Animalia respiciunt deorsum, homo sursum ! Sursum est patria tua, civitas tua : *Non habemus hic manentem civit., sed futuram inquirimus* Heb. 13, 14. Ita vive ut ad eam quondam pervenias !

Homilia sane pulcherrima.

4^a SERIES.

Personae et loci Evangelii.

PUNCT. I. PERSONAE.

Ex Ev. eligo praecipuas personas sanctas devotioni et imitationi nostrae proponendas.

§ 1. B. Maria Virgo.

Hom. 223-228. Sex hom. ex ind. XIII. Nomen et laus. — Verba ejus in Ev. recitata. — Verba Jesu ad ipsam. — Mater nostra. — Mater doloris. — Virtutes.

§ 2. S. Joseph.

Hom. 229. Notitiae personales ex Ev., p. 1395.

Hom. 230. Devotio erga ipsum : tria schemata, p. 1399.

Hom. 231. Virtutes, 1398. De obedientia lege M. 2, 13-15.

Hom. 232. Beneficia quae a Deo accepit, p. 1399.

Hom. 233. Septem dol. et 7 gaudia, p. 1396.

Hom. 234. Patriarcha Joseph ejus figura, p. 1397.

§ 3. S. Joan. Baptista.

Hom. 235. Quomodo laudatus a Christo p. 389 : lege M. 11, 7-11.

Hom. 236. Praeconium ejus p. 1417.

Hom. 237. Quatuor ejus testimonia de Ch., p. 1411 : ea lege populo.

Hom. 238. Ora. panegyrica : schema p. 1419.

Hom. 239. Martyrium ejus : lege M. 14, 1-12 ; cf. p. 1416.

Pro pleniore expositione v. Com. in loca citata, et amplam diss. p. 1400.

§ 4. S. Petrus.

INTROD. Quis est qui post Jesum *in Ev. praecipuum locum* occupat ? Non Jo. Bapt., qui erat plus quam propheta, non Jo. Evang., quem Jesus prae omn. discipulis diligebat, imo vero non ipsa quidem B. M. V., quae dignitate superat omnes creaturas in coelo et in terra : non illae personae tam eximiae, sed **Petrus** ; et ratio est quod Petrus destinatus esset ad hoc ut Jesum continuaret ejusque vicem gereret in regenda Eccl. Ideo cum speciali diligentia de ipso concionandum est ; ideo etiam hom. haud paucas jam proponam. Vide ind. XIII.

Hom. 240. Notitia de ejus persona, de nomine a Jesu ipsi dato J. 1, 42 etc., p. 1449. Ejus praecellentia, munus et dignitas p. 1452. Aliis praepositus per Primatum (de hoc egi ex professo in hom. 147 sq.)

Hom. 241. *Fides.* Divinitatem Jesu primus confitetur p. 526 : lege pericopam. Fides ejus quandonam laudata, quandonam reprehensa, p. 492. Non defecit fides ejus *interna* quando Jesum negavit, p. 947 : Jesus enim pro ipso oraverat ut fides ejus non deficeret, p. 848.

Hom. 242. *Amor erga Jesum* : v. gr. quando ad eum venit super aquam ; quando non vult ut patiatur ; quando in Coena declarat se velle mori pro ipso ; quando eum gladio defendit ; quando eum sequitur in atrium Caiphae ; quando currit ad sepulcrum ; quando saltat in mare J. 21, 7 ; quando respondet *Amo te* etc. Haec ex Ev. : possem addere multa ex iis quae postmodum fecit, Jesum praedicando, pro ipso patiando et moriendo. Igitur ipse magis dilexit Jesum quam alii Apostoli, imo, ut videtur, magis, saltem virilius, quam ipsemet Joannes, p. 1276.

Hom. 243. *Indoles* ardens et imprudens, nobilis tamen et gene-

rosa : v. ind. XIII : narra quaedam facta, v. gr. in lotionem pedum, in Transf., quando non vult ut Jesus patiat, p. 541 etc.

Hom. 244. *Quoties reprehensus?* p. 492. Dure repellitur quando Jesum a patiendo avertit : *Vade retro, Satana*, p. 541.

Hom. 245. Ambulat super mare : lege M. 14, 22-33 : vide supra Exurs. 57, ubi hom. specialis. Aliud schema brevius : 1° Ch. dat exemplum orandi, 2° differt auxilium (numq. despera), 3° Petri amor et timor. — PERORATIO : in nos non cadat illud *Modicae fidei, quare dubitasti?*

Hom. 246. Ter negat Christum : lege M. 26, 67 et 68. Causae lapsus p. 952.

Hom. 247. Dotes poenitentiae p. 954, coll. p. 948. Praeclara ejus agendi ratio post lapsum, p. 951 ; jam humilem et modestum se ostendit, p. 1276.

Hom. 248. Martyrium ejus a Jesu praedictum p. 850, et praes. p. 1277 : lege pericopam.

CONCLU. GENERALIS. Ubi Petrus, ibi Eccl. ; ubi Eccl., ibi Ch. ; ubi Ch., ibi *via, veritas et vita*.

§ 5. S. Joan. Evangelista.

Hom. 249. Ampla materia pro ora. panegyrica in ind. XIII. *Felix* in societate Jesu (magis dilectus), *felix* in Coena, *felix* sub cruce, *felix* in societate Mariae adoptatae in matrem, *felix* in divina inspiratione suorum scriptorum, *felix* in longa vita, *felix* in patiendo pro Jesu, *felix* in visione Patmos, tandem *felicissimus* in sancta morte, per quam coelestem ingreditur *felicitatem*.

Hom. 250. Aliud schema. 1° Vocatio ejus, 2° quid ipsi contigerit in Coena, 3° quando stabat ad pedem crucis, 4° quando Jesus in litore maris apparuit : loca v. in ind. XIII.

§ 6. S. Matthaeus.

Hom. 251. 1° Lege hist. conversionis p. 335 : tu etiam Deo prompte obsequere quando te vocat, v. gr. quando ad cor loquitur per s. inspirationes. 2° Ostende sinceritatem conversionis ejus in hoc quod Jesu semper fideliter adhaesit, et quod ejus vitam diligenter descripsit in Ev. Expone in quem finem scripserit p. 43. Dic quomodo librum suum praeclare claudat : lege M. 28, 16-20.

§ 7. Sancti Apostoli.

Hom. 252. 1° *Vocatio*. Triplex p. 183 : *praeparatoria*, lege J. 1, 35-43 ; *definitiva* quorundam, lege L. 5, 1-11 ; *constitutio collegii 12 Apostolorum*, lege L. 6, 12-16 (in Com. p. 353).

2° *Potestas et dignitas*, cum subordinatione erga Petrum. Explica similitudinem quae latet in appellatione *piscatores hom.*, p. 186.

3° *Missio* duplex : *praevia*, lege quaedam ex M. 9, 16-10, 42 ; *definitiva*, lege M. 28, 18-20.

Hom. 253. Agendi ratio eorum. 1° Amor generosus : omnibus derelictis sequuntur Jesum, cum ipso viventes in paupert. Fideliter ipsi adhaerent, etiam quando multi abeunt, J. 6, 68. In adimplendo munere debent esse, et certe fuerunt, *sal terrae et lux mundi*, p. 210.

2° Imperfectiones ante acceptum Spiritum s., p. 641 : spiritum vindictae produnt L. 9, 52 ; contendunt inter se, p. 577 ; duo ex ipsis primas sedes petunt, p. 638 ; omnes putant regnum Messiae fore terrenum etc. — Nos inde discimus necessitatem gratiae, ejusque miram efficaciam in transformandis hominibus.

3° Imo culpaee graves : fuga in horto (non oraverant), negationes Petri (causae p. 952), apostasia Judae. Obiter dic quare hic admissus fuerit inter Apost. p. 358. Causae sceleris : fidei amissio et avaritia : v. ind. XIII *Judas*.

PERORATIO. Lege J. 15, 15 et 16^a *Jam non dicam vos servos.... fructus vester maneat*. Reipsa mansit : respice transformationem mundi pagani per christianismum, et *manebit* semper, nam *portae inferi non praevallebunt*.

§ 8. Mulieres sanctae Evang.

Hom. 254. 1° De iis quae Jesum comitabantur eique ministrabant : schema p. 1176. — 2° De *Martha* quae Jesum saepe hospitio recipiebat in domum suam, v. hom. 289. — 3° De *Maria*, quae optimam partem elegerat (lege L. 10, 38-42), quaeque unxit pedes Jesu (lege J. 12, 1-8).

§ 9. S. Magdalena.

Hom. 255. 1° Septem daemo. ab ea ejecerat Jesus Mc. 16, 19 : ex gratitud. Jesum secuta est, ut cum aliis mul. ei ministraret L. 8, 2.

2° Jesus ei apparet : de ipso facto v. hom. 130. Quare Jesus ei *primae* apparet? Quia a/ ipsa eum valde amabat p. 1241; b/ steterat interdum juxta crucem J. 19, 25; c/ prima, vel inter primas, venerat ad sepulcrum; d/ redierat et remanserat flagrans desiderio inveniendi corpus Jesu. — Discimus gratos esse et amare, discimus operibus testari amorem.

Nota. Noli in cathedra loqui de contro. utrum Magd. eadem sit ac soror Lazari et eadem ac peccatrix.

§ 10. Bonus Latro.

Pro pleniore expositione vide Comm. p. 1121-26.

Hom. 255bis. EXORDIUM. Unus homo explicite canonizatus fuit ab ipso Christo, bonus Latro : quemadmodum unus fuit aperte damnatus ad infernum, Judas (*Vae illi ... : bonum erat ei si natus non fuisset*). De primo fiet haec homilia. Populo praelege L. 23, 39-43.

DUPLEX PUNCTUM : I Quid Latro fecit ? II Quid Jesus ?

P. I. Latronem consideremus, nempe 1° **fidem** ejus : virum ad supplicium damnatum agnoscit ut Messiam, id palam profitetur, et innocentiam Jesu proclamat. 2° Sensa verae **poenitentiae** : *Digna factis recipimus*. 3° **Preces** cum magna fiducia sed modeste oblatae : *Memento mei*.

P. II. Jesum consideremus ejusque bonitatem. 1° Preces illico exaudit, 2° imo plus concedit quam petatum fuerat : a/ eris *in Paradiso*, b/ imo eris *mecum*, c/ et hoc quidem fiet jam *hodie*.

PERORATIO. Imitemur Latronem in fide, poenitentia et spiritu orationis, ut in hora mortis nos etiam sicut Latro a Deo audire mereamur *Hodie mecum eris in Paradiso*.

Numquid praeclarior homiliae vere Evangelicae materia inveniri possit ?

§ 11. Magi.

Hom. 256. Lege M. 2, 1-12; adde accommod. morales p. 118; 120; v. gr. in exemplum propone tres virtu. p. 119, da sensum symbolicum munerum p. 117.

Quum Magi sint *primitiae gentilium*, juvat hic exponere quaest. generalem seq.

De vocatione gentilium.

Hom. 257. Lege et explica parab. *de operariis vineae* M. 20. Ch. vocat vos omnes cum magna benignit.: forsitan hactenus non audistis vocem ejus et stetistis *tota die otiosi*, sed nunc ait: *Ite et vos in vin. meam, et quod justum fuerit dabo vobis*. Numquam tardius est quamdiu vivitis.

Hom. 258. Lege parab. *de invitatis ad nuptias*, M. 22.

Hom. 259. Parab. *de locatoribus vineae*, M. 21, 33-46.

Hom. 260. Idem absque figura docet Ch. 1º quando Apostolos mittit *Euntes docete om. gentes* M. 28, 19. — 2º Quando se ipse describit sub pulcher. imagine boni pastoris: *Alias oves habeo* etc. J. 10, 16. — 3º Quando, occasione fidei quam ostendit Centurio vir gentilis, aperte praedicat voca. gentilium et Judaeorum reprobationem: *Multi ab or. et occid. venient*, etc. M. 8, 11. — 4º Id iterum praedicat, quando respondet quaestioni *Si pauci sunt qui salventur?* L. 13, 28 *Judaei expellentur foras, et venient ab oriente* etc. — 5º Porro, in Act. narratur quomodo Ev. gentilibus praedicatum fuerit: primus Petrus admisit Cornelium Act. 10; deinde Paulus praesertim operam dedit conversioni gent., ideo dictus *Doctor gentium* 1 Tim. 2, 7.

Hom. 261. Hac occa. *de Judaeorum reprobatione*. Lege pericopam de ficu maledicta p. 671. Se convertent in fine mundi, p. 730.

CONCLU. generalis hom. de voca. gentilium. Gratias agam Deo pro ineffabili beneficio vocationis mihi prae tot aliis gratis concesso.

§ 12. Joseph ab Arimathaea.

Hom. 262. INTROD. Quis et qualis, p. 1195: lege M. 27, 57-60. Duo puncta.

1º *Amor* ejus insignis *erga Jesum*: a/ eum deponit de cruce, b/ pollingit adjuvante Nicod., c/ sepelit in proprium suum sepulcrum. Describe sepulcrum, p. 1208: quare Jesus sepeliri voluerit q. 937; quare sepulcrum novum in petra, p. 1207.

2º *Fortitudo* in adeundo praeside, et in ostendendo se discipulum viri tam acriter impugnati, etiam a principibus populi, imo supplicio infami affecti.

CONCLU. Disce 1° Jesum diligere, eumque honorare et adjuvare, v. gr. in pauperibus, qui sunt membra digniora corporis ejus mystici. 2° Disce respectum humanum pedibus conculcare.

§ 13. Nicodemus.

Hom. 263. Quis erat? p. 1199. In Ev. duo de ipso, nempe 1° *Colloq. Jesu cum ipso* de regeneratione spirituali in Bapt.: lege J. 3, 1-12. a/ Expone in quo consistat ista regeneratio, qualis sit ista vita nova per grat. sanctificantem infusa. b/ Quantum beneficium tibi collatum sine ullo merito! Hanc novam et pretiosam vitam sedulo custodi, ne eam per pecc. mortale amittas: omnia opera tua dispone secundum praecepta illius vitae.

2° *Adjuvit Josephum* in funere Jesu, afferens aromata maximi pretii. Dedit exemplum tum amoris et liberalitatis erga Jesum, tum fortitudinis in eo quod absque respectu humano se ostendit amicis viri supplicati.

PERORATIO. Dicet quis: Voluissem ibi adesse et etiam curare membra Jesu: ecce, coram te sunt membra ejus, sc. pauperes (*mihi fecisti* ait Ch.), cura ea quantum potes.

§ 14. Sancti Angeli in Evang.

Hom. 264. Quoties in historia Jesu mentio fit de interventu Angelorum? Facta singula breviter narra, addita accommodatione morali. Vide ind. XIII.

PUNCT. II. LOCI EVANG. INSIGNIORES.

Nempe ii in quibus evenerunt facta memoriae nostrae alte imprimenda.

§ 1. Bethleem.

INTROD. Brevis notitia p. 96. Sex facta praecipua ibi contigerunt, quorum tria hic exponenda; alibi de tribus aliis.

Hom. 265. *Nativitas Jesu*: lege L. 2, 1-7; cf. p. 94-97. Olim praedicta p. 120. a/ Gratitude pro benef. Redemptionis, b/ paupertas, humilitas et mansuetudo pueri Jesu; c/ ejus divinitas in miraculis quae tunc contigerunt.

Hom. 266. *Adora. pastorum*: lege L. 2, 8-20. Nos etiam debe-

mus adorare Jesum sub humili forma pueri jacentis in praeseptio, et praesertim eum adorare absconditum sub specie panis in ss. Euch.

Circumvisio : nomen ss. et dulcissimum ei datur : de hoc nomine hom. 44.

Adora. Magorum : v. hom. 256.

S. Joseph monitus ab Angelo de fuga, v. hom. 231.

Hom. 266bis. *Pueri ab Herode occisi* : lege M. 2, 16-18. Veritas facti p. 37. Factum expone p. 127. Sunt primitiae *martyrum* : verbum de fortit. et gloria martyrum ; de quibus mart. mentio fiat in N. T. p. 130. Debemus esse parati ad *perdendam animam ut inveniamus illam*, M. 10, 39 : si non possumus mori pro Jesu, saltem debemus vivere pro ipso.

§ 2. Nazareth.

Hom. 267. Post brevem notitiam p. 1393, narra 4 facta seq.

1° *Conceptio* p. 77. — 2° *Vita abscondita* p. 135 : a/ *erat subditus*, discis obedire et humilis esse ; b/ *erat faber* p. 467, quanta gloria pro operariis ! — 3° *Contemnitur* et male habetur p. 466 : lege M. 13, 53-58 (explica praes. quinam intelligendi sint *fratres* Jesu) : imago eorum qui gratiam oblatam spernunt, Deique bonitati respondent per ingratit. peccati. — 4° *Non vult amplius ibi habitare*, p. 178 : gratia spreta non revertitur.

Domus Nazarethana nobis exhibet **s. Familiam**, quae materia erit pulch. hom.

De s. Familia.

Hom. 268. 1° Exemplum conjugum, parentum et filiorum (v. hom. 201 et 202). 2° Quam felix familia quae imaginem refert s. Familiae ! cor unum et anima una, fiducia mutua inter maritum et uxorem, filii sunt honor et gaud. parentum : ibi pax et Dei benedictio ! 3° Contra, quantae miseriae in familia quae spiritu Evang. non ducitur ! istae aliquando crescunt eousque ut sit quasi *infernus*. Quaeenam sunt causae hujusmodi status tristissimi ? Quia pietas et virtus christiana desunt ; quia conjuges non se mutuo tolerant, sicut jubet Apost. *Alter alterius onera portate* ; quia non se invicem *praeveniunt honore* Rom. 12, 10 ; quia dilectio mutua non nititur motivo supernaturali (*par devoir*), sed carnali delectatione

aut personali amabilitate ; tandem, quia non adhibent media spiritalia, quibus obtineant auxilium gratiae adeo necessarium ad ferendas multiplices matrimonii molestias.

§ 3. Cana.

Hom. 269. *Mirac. in nuptiis* : lege J. 2, 1-11 : disce ab una parte potentiam divinam Jesu, et ab alt. parte bonitatem B. M. V. atque efficaciam ejus interventus. Ibi fuit symbolum s. Euch. (alterum in multipli. panum).

Hom. 270. *Mirac. 2^m* : filius reguli sanatur, lege J. 4, 46-54 : schema in Excursu 15, p. 1445.

§ 4. Capharnaum.

Hom. 271. Ubi sita, p. 179 ; hodie destructa, p. 400. Electa a Jesu in habita. p. 178 : ibi multa mirac. (omnia enumerantur p. 181), v. gr. filia Jairi resuscitata fuit, v. hom. 68 ; socrus Petri sanata, v. hom. 75. — Ibi voca. Matth., v. hom. 251. Ibi sermo Christi de s. Euch. : quum in hom. 100 specialiter egerim de Euch., sufficiet hic generalia quaed. sumere e J. 6, 48 sq., ad firmandam fidem in praesentiam realem.

Hom. 272. *Vae contra Caph.*, p. 399, propter gratiarum abusum, lege M. 11, 20, 23 et 24 (jam in hom. 59 de omnibus *vae* Jesu). Nos etiam speciales gratias accepimus prae multis aliis, caveamus ne etiam *vae* subeamus.

§ 5. Galilaea.

Hom. 273. Notitia p. 1392. Regio privilegiata : sedes praecipua praedicationis Jesu, p. 178. Addicta Jesu magis quam Judaea : inde Apostoli omnes (praeter Judam Iscar. ?), inde discipuli fideliores, inde mulieres quae ei ministrabant. Ibi Nazar., in quo educatus (ideo dictus *Galilaeus*) ; ibi Cana, ubi duo priora mirac. ; ibi Caph., quam in habitationem elegit, ubi multa fecit mirac. ; ibi lacus Genesareth tam celebris in Ev. (v. hom. 275) ; ibi mons Beattitudinum etc. Verbo, ibi tot tantaeque datae sunt gratiae, ut *vae* dictum fuerit contra illos qui eis usi non sint, p. 397.

Moralia. Dantur quaedam regiones prae ceteris a Deo electae et beneficiis cumulatae : talis est regio nostra, tam catholica. Grati

simus, et respondeamus tanto favori per fidelitatem in fide, et per devotionem erga Eccl.

Ibi etiam habitus fuit sermo Mont., sed de hoc jam hom. 83 sq.

Hom. 274. Ibi in monte quodam Jesus apparuit : lege M. 28, 16-20, et explica ex Com.

§ 6. Mare Galilaeae.

Notitia p. 1447, coll. p. 400. Quinque magna mirac. seq.

Hom. 275. *Prior piscatus miraculosus* : lege L. 5, 4-11 : p. 185. Tu etiam *laxa retia* i. e. opera tua suscipe *in verbo Jesu*, secus in vanum laborares : *Nisi Do. aedificaverit domum* etc.

Hom. 276. 2^m Mirac. *tempestas sedata* : lege M. 8, 23-27, v. schema p. 322.

3^m *Ambula. super aquam* : v. Comm. ad M. 14, 22-33 : cf. etiam hom. 245.

Hom. 277. 4^m Mirac. *stater in ore piscis* : lege M. 17, 23-26. Tria puncta : 1° Quare Jesus solvere non tenetur ? 2° Solvit tamen ut non det scand. : tu quoque cave ne umquam scandalizes : cf. hom. 198 de scandalo. 3° Paupertas Jesu : cf. hom. 164 sq. de paupertate.

Hom. 278. 5^m Mirac. *Posterior piscatus miraculosus* : lege J. 21, 1-17, in Com. p. 1271 (duo piscatus comparantur p. 185). Joannes, utpote virgo et praedilectus, primus agnoscit Jesum, sed Petrus, pro indole sua ardenti et in Jesum devotissima, primus saltat in mare ut ad Jesum veniat.

Statim postea, ibi Jesus colloquium habuit celeberrimum cum Petro, in quo ei Primatum contulit : v. hom. 147 sq. ubi de *Primatu*.

Praeter ista 5 mirac. in eodem lacu habitus fuit sermo Ch. e navicula M. 13, in quo traduntur *par. de regno coel.* : hae omnes jam populo expositae fuerunt, nempe in hom. 11 de seminante, in h. 146 de zizan. et de sagena, in h. 142 de semine sponte germinante, de grano sinapis et de ferm., tandem in h. 1 de thesauro et de margarita.

§ 7. Jordanes.

Hom. 279. Notitia p. 1420. Tria facta praecipua : nempe 1^m. *Joan. baptismum poenit. confert* et viam Messiae praeparat :

lege M. 3, 5-12. a/ In quo differt bapt. Joan. a Bapt. Ch. ? b/ Faciendus *fructus dignus poenit.* vitaque emendanda, si velimus *fugere a ventura ira* et non comburi *igni inexting.*; c/ eo vel magis quod poena divinitus irroganda haud diu sit tardatura : *jam enim securis ad radicem arborum posita est.*

2^m Factum. *Joan. testimo. reddit* Jesu pluries, v. hom. 237.

Hom. 280. 3^m Factum. *Baptismus Jesu* : lege M. 3, 13-17. Mirac. tunc facta p. 152. *Vox de coelo* (quoties in Ev. vide hom. 135). Quare Jesus baptizari voluit? p. 151 : inter alia, probabiliter, ut sanctificaret aquam et Sacra. Bapt. institueret: gratus recogita benef. Baptismi tui, et esto fidelis promissionibus nomine tuo factis.

PERORATIO. Fluvius ille sacer nobis in memoriam revocat alium fluvium longe sanctiorem, fluvium quem vidit Joan. in exstasi, quando *ostium ei apertum fuit in coelo*, fluvium *aquae vitae, splendendum tamq. crystallum, procedentem de sede Dei et Agni*, Apo. 22, 1. Utinam in illo quondam baptizari mereamur.

§ 8. Deserta.

Hom. 281. Tria praecipua in Ev. 1° Desertum in quo J.-B. se praeparavit ad missionem suam per magnas austeritates, p. 1403. — 2° Desertum *Quarantanae* p. 161, ubi contigit jejunium Jesu ejusque tentatio. Spiritus mortificationis nobis commendatur (de jejunio v. hom. 169; de tenta. hom. 282). — 3° Desertum *Bethsaidae*, ubi duae multipl. panum : de his in h. 285 sq.

Hom. 282. *Tenta. Jesu*, p. 159 sq.

Hom. 283. Quare tentari voluit? ib.

Hom. 284. In quibus nobis dedit exemplum? p. 165. Hac occasione fiat instructio generalis *de tentationibus*, nempe in

Hom. 284bis desumpta ex tractatu homilitico p. 1442. Quaedam de hac materia jam dicta fuerunt in hom. 157, ubi de fortitudine.

Hom. 285. *Prima mult. panum* : lege M. 14, 13-21.

Hom. 286. *Altera multipl.* M. 15, 32-39. In utroque mirac. nota potest. et benignit. Jesu : in eis etiam est symb. s. Euch.

§ 9. Jericho.

Hom. 287. Notitia p. 645. Duo facta seq.

1^m *Conversio Zachaei*: lege L. 19, 1-10. Nota *Dimidium bon. meorum do pauperibus, et si quid aliquem defraudavi reddo quadr., ex quo disce eleemos. et justitiam.*

Hom. 288. Hac occa. Jesus proponit *parab. de decem minis*: lege L. 19, 11-27. Cf. hom. 217, ubi *parab. similis de talentis.*

2^m Factum: *sanatio duorum caecorum*: v. hom. 72.

Pulch. *parab. L. 10, 30-37 de bono Samarit.* huc aliquatenus spectat, quum agatur de itinere in Jericho: haec materia jam occurrit in hom. 176.

§ 10. Bethania prope Jerusalem.

Hom. 289. Notitia et praecipua facta, p. 667: sequentia selige pro usu homilitico. Ibi Jesu saepe hospitabatur in domo Marthae: Jesus est amicus tuus, dilige eum sicut familia illa fecit: adjuva eum in ministris ejus (*qui recipit vos, me recipit M. 10, 40*), et in pauperibus (*mihi fecistis M. 25, 40*).

Ibi Maria sedens secus pedes Do. audit verba ejus, qua in re optimam partem elegit: v. hom. 10 *de auditu verbi Dei.*

Hom. 290. Colloq. Jesu cum Martha: lege J. 11, 20-27.
a/ Est dogma fidei *in novis. die* futuram esse *resur.*, v. 24. —
b/ Praeter illam admittenda est *resur. spiritualis*, quae fit quando anima unitur Christo ejusque vitam participat (*Ego sum resur. et vita*): quae quidem unio efficitur per fidem gratia animatam (*qui credit in me, etiam si.... non morietur in aetern., v. 25*). Ergo, vita illa nova, quam dat *resur. spiritualis*, non cessat per mortem, sed in aeternum manet. Ergo, mors est inchoatio vitae melioris; ergo, *non contristemini sicut et ceteri qui spem talem non habent* 1 Thes. 4, 12. Ergo, *mors non est timenda, sed mala mors.*

§ 11. Hierosolyma.

Hom. 291. Notitia p. 1382. Praecipua facta p. 101. In memoriam revoca terribilem cladem, de qua hom. 77 sq. — PERORATIO. A tristi illo spectaculo oculos averte, eosque converte ad aliam Jerus. meliorem, et exclama cum Eccl. *Coel. urbs Jerus., Beata*

pacis visio etc. Imago ejus Apo. 21, 2-5a, deinde ib. v. 22 usque 22, 5 (lege illas pericopas). Tanta pulchrit. non est nisi umbra quaedam realitatis: longe mirabilior est civitas illa, quum ad eam referatur quod 1 Cor. 2, 9 generatim dicitur de benef. Redemptionis: *Quod oculus non vidit* etc. Nunc, dum vivimus in terris, *convers. nostra sit in coelis*, i. e. vitam agamus coelo dignam, vitam sanctam, ut mereamur quondam obtinere vitam beatam, et intrare in Jerus. coelestem! Fiat!

§ 12. Templum Jerosolymitanum.

Hom. 292. Brevis descriptio collecta ex ampla diss. p. 1428. Est domus orationis, p. 665. ideoque imago ecclesiarum nostr.; sanctuarium Templi cum Arca fuit figura nostri tabernaculi Eucharistici: v. Excurs. 41.

Hom. 293. Narra quaed. facta praecipua, v. gr. duplicem ejectionem negotiatorum, p. 662 sq., vel quaedam mirac., p. 1442.

Hom. 294. *Caecus natus* ad portam Templi sanatus, J. 9. Populo praelege hist.: nihil praeclarius aut suavius occurrit in toto Ev.

Hom. 295. Eversio saepe praedicta, hom. 77 sq. An Templum numquam restituetur? p. 737. Audi lamentat. quas Judaei ad murum diruti Templi hodiedum clamant, lege p. 1053.

§ 13. Mons Olivarum.

Hom. 296. Notitia p. 1546. Facta praecipua p. 1298. Indica seq. 1° De monte illo descendit pompa triumph. (hom. 137); 2° ibi Jesus flevit (hom. 51); 3° ibi, ad pedem montis, est hortus Oliv., in quo Ch. inchoavit Passionem (hom. 297); 4° ibi Ascensio (hom. 134). Nota in montibus contigisse plures Ev. eventus memorabilissimos, p. 190.

§ 14. Hortus Olivarum.

Praenota. In eccl. in quibus fiunt Medita. Quadrages. de Pass., inutile est hac de re specialem instituere homiliam.

Hom. 297. Notitia p. 867. Contemplatio factorum p. 863. Jesus in ultimis vitae diebus saepe eo recedebat vespere, ut oraret cum majore pietate in loco solitario: tu pariter amove omnes causas distractionis; quando cum Deo loqueris, sileant omnia. Eodem se

contulit post Coenam, lege L. 22, 39-48. Tristitia et angor: causae p. 874. — Oratio: ejus dotes nobis in exemplum propositae, p. 881. — Monitiones: nos quoque debemus *vigilare et orare*. — Sudor sang. et appar. Angeli. — Comprehensio.

PERORATIO. In altero Urbis latere, prope Calv., erat alius hortus: oppositio inter utrumque: in uno summa humiliatio, in altero gloria Resurr.; in utroque simul spectato latet symbolum p. 1206.

§ 15. Coenaculum.

Hom. 298. Verbulum de situ p. 813. Ultima Coena: lege M. 26, 20-30. Ex ordine enumera omnia quae facta fuerunt, p. 814; praes. nota instit. ss. Euch. de qua hom. 100 sq. Quatuor hic propone: a/ Jesu *humilitatem* in lotionem pedum; b/ ejus *charit.* in s. Euch.; c/ *omniscientiam* in praedictione prodicionis; d/ *pulcherrima sensa* in serm. post Coenam.

Ibi probabiliter apparuit Jesus Apostolis, 1° absente Thoma (v. hom. 132), 2° Thoma praesente (v. hom. 133).

Hom. 299. Ibi Apost. omnes erant *perseverantes unanimiter in oratione cum Maria matre Jesu*, Act. 1, 13; et quando inde exibant, adibant Templum, *erant semper in Templo laudantes et benedicentes Deum*, L. ult. Ita se praeparabant ad adv. Spir. s., exemplum dantes in tribus: a/ constanter orando et laudando Deum; b/ servando unionem charitatis (*unanimiter* i. e. uno corde); c/ manendo cum B. M. V.

§ 16. Domus Caiphae.

Hom. 300. Ubi sita, p. 917. 1° Probabiliter eo convenit Synedrium post resur. Lazari, quando Caiphas dixit: *Expedit vobis ut unus moriatur homo pro pop.* J. 12, 47: cf. p. 919. 2° Postquam Ch. durissima *vae* contra Synedristas enuntiaverat M. 23, eorumque inimicitiam ad summum culmen evexerat, Synedrium in atrium Caiphae rursum convenit biduo ante Pascha: tunc *consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent*, M. 26, 3. Quaedam adde de *inimicitia* (v. ind. XIII) contra Jesum.

Hom. 301. Praenota: haec hom., sicut et seq., omittatur in eccl. ubi fiunt Medita. Quadrages. de Passione.

Ibi 3° congregatum erat Syned. coram quo stetit Jesus in nocte

Passionis : lege M. 26, 57 et v. 59-66. — Ibi Petrus ter negavit magistrum suum (v. hom. 246 . — Ibi Jesus contum. subiit indignissimas : lege M. 26, 67 et 68. — Ibi mane iterum mortis damnatus, p. 954.

§ 17. Palatium Herodis.

Hom. 302. Notitia de eo p. 999, et de Herode p. 1000 et 1005. Duo puncta : 1° Jesus coram Herode : lege L. 23, 7-12 : ne ullum quidem verbum respondet, quare ? p. 1001. Docet nos hominibus perversis non connivere, neque eis adulari ex timore proprii damni. 2° Veste splendida induitur ex contumelia : quid symbolice sign., p. 1004.

§ 18. Praetorium Pilati.

Post verbulum de persona Pil. p. 962, et de situ praetorii p. 964, enumera facta praecipua, legendo pericopas Ev. et addendo conclu. moral. ex Com. In iis autem eccl., in quibus fiunt Medit. Quadrag. de Pass., supervacaneum esset ista facta tractare in hom. dominicalibus : suadeo ut duae tantum habeantur hom. seq.

Hom. 303. De iis quae fecit Pil. ut Jesum damnare non deberet, p. 1006.

Hom. 304. Sexties declaravit eum esse innocentem : narra circumst., p. 1055.

§ 19. Golgotha.

Hom. 305. Notitia et nomen, p. 1072. Narra 4 praecipua facta, sc. supplicium Jesu in cruce (summatim, quum fuse tractetur in Medit. Quadrag.), sepulturam (v. hom. 262 sq.), resurr. et apparit. (v. hom. 127 sq.). Cf. ind. XIII. Semper populo praelege pericopam Ev., addendo moralia ex Comm.

§ 20. Emmaus.

Hom. 306. Ubi situm, p. 1253. Lege hist. L. 24, 13-35. Inde docum. salutaria : oportuisse ut Ch. pateretur et ita intraret in gloriam suam; exemplum hospitalitatis; merces, cognoscunt Jesum quando cibum ei praebent, imo probab. s. Eucharistiam suscipiunt : v. Com. p. 1252-57.

Conclusio ultima omnium homiliarum.

Hic gradum sistimus, postquam ex Ev. et ex Ep. Paul. copiosam homil. seriem proposuimus. Ultima conclu. sit ut exhortemur fideles ad audiendum Ev. eadem mentis dispositione qua animati erant illi disc. Emmaus, de quibus in ult. hom., et qui, ut vidimus, dicebant ad invicem : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum Jesus loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas?* Bene notate eundem Jesum vobis loqui in Ev., et si attente, pie, libenter audiat Evangelii explicationem, *cor* vestrum etiam *ardebit* igne divini amoris, et digni eritis Jesum in domum cordis vestri suscipere, cumque ipso quondam mensae accumbere in gaudio coelestis convivii. Amen!

INDEX XIII, sc. generalis et completus.

Res praecipuae ordine alphabetico dispositae.

Monita praevia. 1º Praeter ea quae hic indicabuntur satis copiose, juvat in memoriam revocare id quod in praefatione, p. 12, jam diximus, nimirum : quotiescumque explicatio quaedam vel tractatio circa verbum, rem, personam, doctrinam, consuetudinem etc., a lectore exoptatur, quaerendum esse illum s. Matthaei locum ubi de isto argumento primum fiat mentio : quem in finem Concordantia Bibliorum apte adhiberi poterit.

2º In hoc indice cum peculiari diligentia indicantur, pro majore **utilitate concionatorum** sacrorum, ea omnia quae referuntur ad virtutes et vitia, fidei dogmata, laudes et exempla Sanctorum, de quibus in Evang. mentio fit, etc. **Materia apta et copiosa** pro omnigenis praedicationis argumentis hic invenietur; sed omnino suadeo ut illa compleantur per indicem alphabeticum *Commentarii mei in Epist. Paul.*, quem specialiter pro concionatoribus sacris vulgavi tamquam Append. edit. 6^{ae} a. 1899. **Nota bene.** Velim igitur ut in istis materiis semper supponatur additum : *cf. Indic. alphabet. Epist. Paul.*

Duo fontes. Quod ut melius intelligatur, notamus pro praedicatione solida et efficaci duos esse fontes praecipuos : **Evang.** et **s. Paulum**. Quid enim in cathedra s. est tractandum? Nonne

Evang. seu Jesus-Christus in Evang. demonstratus (*Praedicate Evang. omni creaturae* M. 16, 15)? Jam vero, doctrina Evangelii nusquam plenius profundiusque exponitur quam in Epist. Paulinis: Apostolus enim Gentium semper et ubique habitus fuit praedicatorum omnium princeps et exemplar. Ideo valde utile duco indicem Epistolarum cum indice Evangelii conjungere.

Pro usu concionatorio sequentis indicis alphabetici saepe remittimus lectorem ad indicem praecedentem, nempe XII, in quo speciatim et ex professo materiam indicamus pro homiliis Evangelicis.

3° **Stellulae** notant certas quaest., ut dixi in praefat. p. 14.

4° **Paginae** citantur, non numeri quaestionum.

A

Abel figura Christi, p. 1598; 1564; 1062.

Abgar. Epistola ad Jesum fidem non meretur, p. 1340. Imaginem Jesu non accepit, p. 1303.

Abnegatio sui, p. 544: v. **Humilitas**.

Abraham. Judaei putabant se perituros non esse, utpote Abrahæ filios, p. 144.

Sacrificium Abrahæ fuit figura sacrificii Christi, p. 1597.

Sinus Abrahæ, p. 1125.

Acclamationes turbae, p. 657.

Accommodatio ad erroneas vulgi opiniones Jesu numquam adscribenda, p. 1469.

Accommodatitius sensus: v. **Sensus**.

* **Accusationes** seu potius calumniae contra Jesum quae in Evang. leguntur, p. 1507.

* In specie: violati sabbati quoties et a quibus accusatus fuit? p. 409.

* Accusationes coram tribunali synedrionis et Pilati, p. 93.

Accusationum coram Pilato diabolica astutia et falsitas insignis: p. 989.

Quomodo Jesus se gesserit cum falso accusaretur: aliquando tacuit, ut M. 26, 63 coram Synedrionis, L. 23, 9 coram Herode, et M. 27, 12 coram Pilato; saepius criminationes dedita opera confutavit (p. 1511), solerter quandoque eas retorsit (ib.).

De quibus vitiis aut delictis numquam accusatus fuit? p. 1510.

Acetum Jesu oblatum: numquid bis factum fuit, semel ex ludibrio, et semel ex miseratione? p. 1147. Res fuerat praedicta, p. 1149.

Vinum acescens vel felle mistum eidem antea datum, p. 1073.

Achitopel typus Judae in prodicione, p. 840; 870, et in morte quam sibi ipse intulit, p. 972.

Actus Apostolorum: nexus cum Evang., p. 1300.

Adam in Golgotha sepultum fuisse, ejusque calvariam fuisse respersam sanguine Jesu, antiqua est opinio, in qua pulcherrimum continetur symbolum, non tamen vera. P. 1573.

Adam typus Christi, p. 1187.

Addenda quaedam et corrigenda indicantur infra ad calcem hujus operis.

Adorare in N. T. fere semper significat cultum religiosum, non mere civilem: p. 107; 307. Exceptio forte p. 1031. De cultu *latriae* intelligitur in Magis, p. 106.

Semel tantum Christus a discipulis adoratus fuit ut Deus, ait Mald. An recte ait? p. 1295.

Adulterium non solvit matrimonium, sed legitima causa est separationis: p. 227-233; 603 sq.

Adultera olim lapidanda, p. 228.

Adventus Christi ad judicium: vide **Judicium extremum, Mundi interitus**.

Num media nocte in *vigilia* Paschatis fiet? p. 776.

Aedificatio pia proximi, hom. 197 in ind. XII.

Aedificium: cum eo comparatur Ecclesia, p. 530.

Aegyptus quare electa fuit pro fuga pueri Jesu? p. 123.

* **Aer**. Quinam legantur per aerem translati, p. 169.

Aera Dionysiana p. 94.

Aetates *septem* in vita humana, p. 1476, et in historia mundi, p. 1518.

Aeternitas poenarum in inferno, p. 787.

Ager figuli fit ager sanguinis, p. 974.

Aggaei prophetia de 2º templo per Messiae praesentiam illustrando, p. 1550.

Agnus. Jesus sicut agnus coram tondeute se obmutescens, p. 1118.

Agnus Paschalis quandonam macandus et edendus, p. 810.

Quo ritu edendus, p. 820.

Ossa non frangenda, p. 1188.

Figura Christi in cruce immolandi, p. 814; 1597; 1188.

Figura ss. Eucharistiae, p. 835.

Agonia Jesu in horto; verus sensus p. 881.

Alapa a Jesu accepta coram Caipha: manus percutientis eratne chirotheca ferrea armata? p. 924.

Alapis multis caeditur Jesus a ministris Synedrii, p. 936.

Iterum a militibus, cum spinis fuit coronatus, p. 1031.

Altera maxilla praebenda, p. 239.

Albis vestibus delectabantur Judaei, p. 1319; 1003.

Veste alba seu potius *splendida* Jesum induit Herodes, p. 1002. Quid vestis illa figuret, p. 1004.

Aloe describitur, p. 1202.

Alphabetice indicantur res omnes in hoc indice XIII.

Alphaeus idem nomen ac *Clophas*, p. 1520.

Altare incensi, ad quod semel respicitur in Evang., p. 1436; holocaustorum, p. 1438.

Amabilis indoles Jesu, p. 1337.

Amare et *diligere*: differentia, p. 705.

Ambitio, *Superbia*: v. **Humilitas**.

* **Ambrosius** (s.). Locus famosus, qui in Brev. Rom. saepe recitatur, quique Sphingis aenigmati similis est, explicatur ampla dissertatione: p. 1472.

Nimium excusat Petrum Jesum negantem, p. 947.

Ambulare coram Deo, et cum Deo, p. 1480.

Amen explicatur, p. 216.

Amens habetur Jesus, p. 438.

Amicitiam colebat Jesus, p. 1337.

Amicus importunus, p. 294.

Amice! interpellatio minus blanda, p. 897.

Amor: cf. **Dilectio**.

Amor est character novae Legis, p. 216.

Amor Jesu: ejus qualitates, p. 1580.

Amor filialis, p. 501; Dei amore circumscribitur, p. 503

Amplexus admittebat Servator, p. 1336; 897.

A Juda osculum accipit, p. 897.

Mariam Magd. oculis prohibet, p. 1243.

Pedes Domini tenent mulieres, p. 1246.

Andreas primus discipulus Jesu, p. 176.

Angariare aliquem, p. 243.

* **Angeli** quoties in Evang. spectandos se praebuerunt? P. 83. Quoties intervenerunt in historia Jesu? p. 84.

Bis tantum legimus Jesum angelico recreatum ministerio, in deserto p. 172, et in horto p. 888.

Angeli custodes, p. 584.

Angeli creati ante mundi praesentis exstructionem, p. 787.

Erunt sicut Angeli, sine connubio, p. 701.

Angelus revolvit lapidem sepulcri Dominici, p. 1232.

Duo Angeli mulieribus apparent, p. 1235.

Maria Magdal. videt etiam duos Angelos, ad caput et ad pedes loculi in sepulcro: p. 1241.

Quomodo Rationalistae explicant istas apparit., p. 1235.

* **Animalia** quatuor figura Evangelistarum, p. 23.

Animam perdere maximum est et irreparabile malum, p. 546. Salvare animam, hom. 204 in ind. XII. Vitam dare pro salute animae, p. 381.

Anima pro *vita*, p. 381.

Respiratio animae est s. precatio, p. 1492.

Animae immortalitas connexa cum corporis resurrectione, p. 702.

Animus : angustia acerbissima in supplicio crucis, p. 1086.

Animus semper hilaris est virtus, hom. 213 in ind. XII.

Annas, quis esset, p. 915 ; ubinam domus ejus, p. 917.

Jesus coram Anna non fuit interrogatus, p. 917.

Annuntiatio quomodo pingenda, p. 1665.

Anthropopateia. Christus dicitur *mirari* : p. 313. Aliud exemplum p. 586. Daemon dicitur *quaerere requiem*, p. 436.

Antiquitatis profanae testimonia de Jesu, p. 1347.

Antiquitates Judaicae, v. **Judaei**.

Antonia arx ubi sita ? p. 1441 : ibi erat praetorium Pilati : p. 964.

Apocrypha Evangelia, p. 34.

Apostoli. Pro usu homilitico v. Indic. XII serie 4^a.

Nomen explicatur : potestas et dignitas, p. 355. Potestas ligandi Petro subordinata p. 536 ; 592.

Speciale praemium, p. 624.

Quoties et quo ordine recensentur in N. T. ? p. 356.

Triplex distinguenda eorum vocatio, p. 183.

Ad praedicandum mittuntur, primum praevia ratione ad paucum tempus, et ad solos Judaeos : p. 352. Post Jesu resurrectionem ad omnes gentes mittuntur cum suprema auctoritate, p. 1285.

Potestatem accipiunt faciendi miracula, p. 1287 ; 353 ; 363.

*Variae quae. generales circa Apostolos, p. 355-360.

Ex. c. quinam essent tres praecipui, p. 357 ; 554 ; 871. Quinam Jesu cognati, p. 359 ; 1346. Quinam homonymi, p. 359. Quinam Jesum ut Messiam primi agnoverint, p. 176 (cf. 115). An pauperes omnes, p. 360 : v. **Pauperes**.

Subsidia humana non curent, p. 364.

Quandonam Jesum ut *Filium Dei* diserta ratione primum agnoverunt ? quo sensu ? p. 493.

Valde imperfecti ante Spiritus s. adventum, p. 577 ; 637 ; 641 ; 912. L. 9, 52.

Paulatim et prudenter a Jesu docentur atque educantur, p. 487 ; 523 ; 540 ; 571. Paulatim praeparantur ad Passionem et mortem magistri sui, p. 1538.

Daemonem quemdam ejicere non poterunt, p. 565.

*Quoties ex ambitione et superbia inter se contenderint, p. 577 ; 847.

Inter Passionem Jesu diverso modo se gerunt, p. 871.

Fugerunt omnes post captum Jesum, p. 911.

In errore versabantur circa naturam regni Messiae : putabant enim fore terrenum : p. 638 ; 1291. Ideo praedictiones Jesu de Passione non plene intelligebant, p. 1538 et 1540 sq.

Quare nemo ex eis Jesum sepelivit ? p. 1206.

Bis petierunt ut vis adversariis inferretur, p. 908.

Apparitio Jehovahae super Arcam, p. 1548.

Apparitiones Jesu post resurrectionem exponuntur ordine temporis, p.

1241 sq. Aliae quae in Evang. non habentur, p. 1292.

Apparitio ultima, in ipso Ascensionis die : p. 1289.

Sancti quidam post mortem Jesu e sepulcris exierunt et apparuerunt, p. 1170.

Apparitiones angelorum : vide **Angelus**.

Spiritus s. sub quibus signis apparuerit, p. 155.

Aqua in vinum conversa, p. 177.

Aqua et sanguis e latere Christi fluxere, per miraculum ut videtur : p. 1183. Mystica significatio : p. 1187.

Aquam vino miscebant Judaei, p. 813; 1316.

Quare aqua in calice inter Missam miscenda sit vino : p. 1188.

Aquillae, sensu lato pro *vulturibus*, p. 756.

Aquila figura Joannis Evang. p. 23.

Arabia patria Magorum, p. 104.

Arbor. Ecclesia sub imagine arboris, p. 1532 et 458; et in specie sub imagine *vitis*, p. 680.

Comparatio hominis cum arbore, vel generatim cum planta : luce indiget, p. 138; arbor bona et mala, p. 429; 300.

Ficus arefacta imago Judaici populi, p. 671.

Arbor *viridis* imago viri justii, *arida* vero mali viri : p. 1069.

Lignum vitae, figura Ecclesiae, p. 1533, et ss. Eucharistiae, p. 835; etiam symbolum Evangelii, hom. 1^a in ind. XII.

An omnes arbores circum Hieros., et proinde oleae in Gethsemane, sub Tito caesae fuerint, p. 868.

Arca Foederis fuit figura Christi, p. 1548. Proinde in Sancto-Sanctorum (p. 1434) est imago Tabernaculi Eucharistici, p. 835, et 1549. Est etiam symbolum Evangelii, hom. 2^a in ind. XII.

An hodieum latet alicubi? p. 1435; an aliquando detegenda? p. 525.

Arcani disciplina, p. 292.

Archelaus ethnarcha, p. 132. Ab Augusto dignitate spoliatus, p. 962.

Archaeologia Biblica : plurimae circa antiquitates Judaicas notitiae, quibus Evangelii intelligentia adjuvatur, indicantur passim in hoc Indice : vide praesertim **Judaei**.

Arcus *Ecce homo*, p. 1606.

Argenteus seu *Siclus* quanti valeat, p. 1628.

Triginta argenteis venditur Jesus, p. 807; pretium servi, ib. Judas nummos in templum projicit, p. 971. Sacerdotes nolunt eos in thesaurum mittere, sed emunt agrum pro sepeliendis peregrinis : p. 979.

Arida *membra* de quibus in N. T. mentio fit, p. 413.

Ariditas spiritualis, hiems tentationis : consilium s. Aug., p. 1446.

Aromata in funere Jesu, p. 1202. Non videntur adhibita ut cadaver a corruptione servarent immune, p. 1201.

Aromata apud Judaeos saepe in usu : v. **Uctio**, **Unguentum**.

Herbae aromate plenae, ut *mentha*,

anethum, *cuminum* (p. 718), et *nardus* (p. 797).

Suffitus aroma spirans, v. **tus**.

Ars narrationis in Evang., p. 651 ; 658 ; 814.

Ars non est cruda naturae imitatio : vide **Realismus**.

Arsestsacerdotium quoddam, p. 1308.

Praecipui errores in arte christiana, quod attinet ad Evang. : v. supra Indic. XI.

Artem superat natura, p. 285.

Ars manualis a Jesu exercita, p. 1335.

Faber fuit, p. 467.

Arundo loco sceptri Jesu traditur, p. 1031.

Arundini imposita spongia, p. 1148.

Arundinem quassatam non confregit Jesus, p. 417.

Arundo vento agitata, p. 390.

Arx Antonia, p. 1441 ; 964. In ea erat praesidium militum Romanorum, p. 894 ; 964.

Ascensio Christi cum omnibus rerum adjunctis : p. 1292.

Quomodo pingenda, p. 1672 ; 1295.

Ad perficiendam historiam Evangelicam exponenda est : in coelo enim est α et ω Evangelii. P. 44 ; 1292.

Quomodo Rationalistae eam impugnent, p. 1288.

Asinus animal nobile in Oriente, p. 655. Asinae pullus (quare non *equus* ?) vehit Jesum in ingressu triumphali, p. 654.

Caput asininum ex ludibrio Deo christianorum adscribebant gentiles : p. 1080.

Assumptio in coelum proprie dicitur de B. Maria V., p. 1297 ; quo sensu Jesus dici potest *assumptus* in coelum ? p. 1296.

Atrium aliquando dicitur pro aedibus totis, p. 793.

Atrium sacerdotum, p. 1438, Israelitarum, ib., Mulierum, ib., Gentilium, p. 1440.

Auditores : 4 genera, p. 446.

Aureola circa caput Jesu semper pingenda, p. 1306 ; 1665.

Aurifodina in Evang. explicato ad normam ss. Patrum, p. 6.

Auris Malchi per miraculum restituta, p. 907.

Aurum. Num in Arabia reperiatur, p. 116.

Aurum in rudi pondere, vel potius vasa aut ornamenta aurea, non autem nummos aureos, dederunt Magi : p. 105.

Austerum vivendi genus secutus est Joannes B., p. 1412, non autem Jesus, p. 396.

Authentia quatuor Evang. argumento praescriptionis generali modo demonstratur, p. 31. Adduntur argum. externa et interna, p. 31-34.

Avaritia : cf. **Pecunia**, **Divitiae**, **Paupertas**, **Eleemosyna**.

Homines reddit dueros, p. 898.

Non servire Mammonae, p. 281.

Pecuniae cupiditas fuit causa immediata proditiōis Judae, p. 973.

Azymus panis in s. Eucharistia, p. 819 et 825; in Paschate per 7 dies, p. 809.

Quare Judaei azymo pane utebantur? Error Taciti : p. 825; 809.

B

Baculi usus frequens apud Orientales, p. 1332. An Apostolis prohibetur? p. 367.

Baptismus Joannis B. a Baptismo Christi differt, p. 1408 et 145. Baptizare in Spiritu s. et igni, p. 146.

Sacram. Baptismi quandonam institutum? p. 151; 1285.

Forma Baptismi, p. 1286.

Quare Jesus in primo vitae publicae actu baptizari voluerit, p. 147; quare baptismum Joannis susceperit : p. 151. Pro pictoribus, p. 1667.

Tria miracula in ejus baptismo, p. 152.

Barabbas quis, p. 1011. Jesu praefertur, p. 1014; probabiliter non erat vir Judaeis gratus, p. 1012.

Omnia quae de ipso in Evang. traduntur, ad tria capita revocantur, p. 1017.

Quinam imitentur Judaeos Barabbam praeferentes, p. 1015.

Barba apud Hebraeos longa et fortis; quasi sacra habebatur; salutandi gratia tangebatur; in luctu radebatur : p. 1312. Barbam vellicare, maxima contumelia : p. 936.

Jesus certo gessit barbam, p. 1312.

Beatitudo vera in pace conscientiae consistit, p. 196. Via ad eam est Christus, ib.

Octo Beatitudines, p. 195. Lucas posuit 4 tantum : explicatio famosa s. Ambrosii, p. 1472.

Beelzebub, princeps daemoniorum : p. 377. Calumnia Judaeorum omnium pessima, p. 419 sq.

Benedicere pueris solebant Judaei ; Jesus etiam eis benedixit : p. 611.

Benedictini, s. Chrys. interpretes, etsi doctissimi, non semper approbandi, p. 439 et 750.

Beneficentia : v. **Eleemosyna**.

* **Benignitas** Jesu.

I. *Ejus amor erga nos.*

Imprimis totum redemptionis opus fecit ex amore erga nos, pro nobis descendens de coelo, docens, mirac. faciens etc. Specialis mentio fiat de instit. s. Euch., Poenit. et Ecclesiae (tria beneficia insignia). Cf. Excurs. 49bis de ss. **Corde**. Pro omnibus mortuus est, p. 643, ergo pro unoquoque nostrum.

II. *Benign. in modo agendi erga varias personas, quando in terris degebat.*

Generatim. Se ipsum notum facit sub imagine *boni pastoris*, J. 10, 11 (cf. parab. de ove perdita, de qua infra). De mansuet. ejus M. 12. 15- 21.

1º Agendi ratio erga matrem : in nuptiis p. 1375, in cruce p. 1128.

2º Erga. *amicos* (flet de Lazaro), et erga *Apostolos*, v. gr. in Gethsemane p. 902. Ultima verba ad eos p. 1291.

3º Erga *miseros*, infirmos etc. : erga turbam esurientem, p. 518; erga posses-

sos a diabolo, caecos, etc. Verbo, erga omnes qui opem petebant p. 431, raro et propter bonam rationem preces repellens, p. 432.

4° Erga peccatores p. 587: praecipuae parabolae et historiae quae hoc demonstrant, p. 587: praesertim nota pulcherrimam parab. de filio prodigo L. 15, 11; necnon parab. de ove perdita bis proposita, p. 587. Venit vocare peccatores, p. 337. *Venite ad me omnes qui laboratis*, p. 405.

5° Erga *infantes* p. 611 et 613.

6° Erga *extraneos* p. 509, et Samarit. p. 1514.

7° Imo erga *inimicos* et vexatores suos. Suffert injurias: multa exempla p. 241. Erga populum perversum et ingratum, v. gr. quando flet sup. Jerus. p. 658, quando exclamat *Quoties volui congregare filios tuos* etc. M. 23, 37. Adde ultima verba ad eum, p. 1070. — *Dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*, p. 1102. Erga Pilatum, p. 996; 1040. Erga ipsum Judam, p. 897.

Quosdam tamen viros perversos aliquando dure reprehendit, et *vae* dixit contra eos, p. 400; sed etiam in tali casu non defecit benignitas, namque id fecit ut isti se emendarent, vel saltem ut alios non possent amplius pervertere.

Benignitas erga peccatores imprimis requiritur in pontifice, p. 953.

Bethania prope Jerusalem: brevis notitia istius vici; praecipua Evangelii facta quae ibi evenerunt. P. 667.

Pro usu homilitico v. Indic. XII in serie 4^a.

Ibi non contigit Ascensio, p. 1294.

Bethania ultra Jordanem distinguenda a praecedente, not. M, 21, 16.

Bethlehem. Vide indic. XII, serie 4^a, hom. 265 sq.

Bethphage, p. 652.

Bethsaida duplex p. 478. In deserto Bethsaidae panes primum multiplicati, ib.

Bibere: vide **Potus**.

Birgitta (s.). Revelationes ejus ad dirimendas controversias adhibendae non sunt, p. 1094.

Error ejus, p. 1592.

Notitiis, quas tradit de Jesu flagellato, uti nolim ego: p. 1022.

Blasphemia quid sit, p. 932: lapidandus reus, p. 933.

Ter hujus criminis reus habitus fuit Jesus, p. 934.

Judaei, audita blasphemia, vestes scindebant auresque obturabant, p. 932.

Multi irrident et blasphemant Jesum in cruce sublatum, p. 1113.

Latro *blasphemat*, p. 1118.

Blasphemia in Spiritum s. non remittetur, p. 425.

Boanerges, p. 1450.

Bonus Jesus, v. **Benignitas**. Bonus Deus et solus bonus, M. 19, 17.

Brachia Jesu in cruce humeris altiora non erant, p. 1091.

Non brachii pars superior, sed ipsa *manus* clavis perforata: p. 1092.

Breviarium Romanum. Locus difficilis, p. 1415. Homilia s. Ambr.

famosa, p. 1472. Quaedam facta vitae Jesu haud recte conjunguntur, p. 149.

C

Cadavera saepe manebant in cruce donec tabo essent consumpta, p. 1097 ; 1193. Quare de Jesu et latronibus exceptio facta fuerit, p. 1180.

Mos erat Judaeis cadavera sepelire, non comburere : p. 1198. Vide **Sepultura**.

Quem in finem Judaei cadavera aromatis condiebant ? p. 1201.

Cadaver, post illatam mortis poenam, quandoque suspendebatur vel comburebatur, propter majora crimina : p. 1577.

Ubicumque fuerit cadaver, ibi et vultures : p. 756.

* **Caeci** a Jesu sanati recensentur omnes, p. 349. Caeci multi in Palaestina, ib.

Forsitan caecitate perculsi fuere Nazarethani L. 4, 30, et milites in Gethsemane, p. 900.

Caecus caecum ducens, p. 291.

Caelibatus : vide **Virginitas**.

Caesarea Palaestinae, p. 964.

Caesarea Philippi, p. 525.

Caesari obediendum in ordine civili, p. 696 sq. Homilia in *Reddite quae sunt Caesaris* etc., p. 1551. Sed ipsemet Caesar, qua *Caesar*, non tantum qua *homo*, Deo reddere debet quae Dei sunt : ib. Vide **Potestates**.

Si..., non es amicus Caesaris, p. 1042.

Non habemus regem nisi Caesarem, p. 1049.

Cain figura Judaeorum, p. 1053. Vide **Abel**.

Caiphas. Pro usu homilitico v. ind. XII, hom. 300.

Quis et qualis fuerit : p. 794. Coram ipso synedrium ultimum deliberavit de Jesu occidendo, p. 792.

Pravus ejus animus imprimis cognoscitur cum in Synedrio oraculum inscius fecit, p. 919.

Ubi palatium ejus ? p. 917,

Jesus coram ipso: ordo rerum omnium p. 920.

Examen et damnatio Jesu coram Caipha, non coram Anna, p. 917.

Jesus a Caipha primum interrogatur, p. 921 ; responsum ejus virile ; alapa : ib.

Testes audiuntur, sed inter se non conveniunt : p. 925.

Jesus solemniter et ultimum interrogatur *Adjuro te* etc., p. 927. Respondet impavidus se Filium Dei esse, p. 929. Caiphas scindit vestem, quasi ob blasphemiam, Jesusque mortis damnatur : p. 931. Iterum damnatur mane coram Caipha, p. 955.

Calamitas maxima quae umquam accidit vel accidet, p. 751.

Calamus ait M., *hyssopus* ait J. : an inter se pugnant ? F. 1148.

Calcei quales essent apud Hebraeos ; domi deponerentur : p. 1326. Vide **Sandalia**.

An Ch. eorum usum vetat Apostolis ? p. 366.

Calceamenta portare, vel eorum corrigias solvere, metaphorice sign. vilissima praestare ministeria, p. 145 ; 1328,

Calix pro sorte, praesertim misera :

p. 640. *Transeat a me calix iste*, p. 877.

Calices quatuor in Coena Paschali, p. 820.

Consecratio calicis in Coena, p. 831.

Non ab omnibus in s. Eucharistia sumi debet calix, p. 832.

Calix s. Genuae ostenditur, p. 832.

Calumniae contra Jesum : v. **Accusationes**. Omnium pessima, p. 419.

Gentiles calumniabantur Deo christianorum esse caput asini, p. 1080.

Calvaria, v. **Golgotha**.

Hominis calvaria sub cruce Jesu recte pingitur, quamvis vera Adami calvaria sanguine Servatoris respersa non fuerit : p. 1576.

Camelum deglutire, p. 719.

Camelus per foramen acus transiens, p. 619.

Pilis camelorum texuntur vestes rudiores, p. 1413.

Caminus ignis, p. 461.

Cana : v. Ind. XII in serie 4^a.

Candelae apud veteres Judaeos nullae, p. 775.

Canis. Judaei alienigenas *canes* vocabant, p. 514. Sanctum dare canibus, p. 291.

Canticum Canticorum : quis est sensus ejus generalis ? p. 340.

Capharnaum : v. Ind. XII in Serie 4^a.

Capilli capitis apud Hebraeos masculos non abrasi aut admodum breves erant, neque tamen valde promissi, excepto Nazaraeatus voto : p. 1309. Mulieres autem et nonnumquam adolescentuli comam nutriebant, ib. Capilli Jesu, p. 1310. Ungebantur, juxta morem, p. 1311.

Captiosa interrogatio de censu Caesari dando, p. 693. Cf. **Quaestio**.

Caput saepe ungebatur apud Hebraeos, p. 1311 ; 799 ; 275.

Capitis tegumentum quale esset, tum viris (saepe nullum), quum mulieribus ; p. 1329.

Poenae capitis lege Mosaica statutae, p. 1577.

Summus capitis dolor in supplicio crucis, p. 1085.

Caput movere in signum contemptus, p. 1115.

Coma capitis, vide **Capilli**.

Caritas : vide **Dilectio**.

Caro, homo infirmus, sibi relictus, p. 528, ad malum proclivis (*Spiritus quidem promptus, caro autem infirma*), p. 878.

Carne, praesertim recente, rarius utebantur Hebraei, p. 1315.

Castitas. Contra impudicitiam, etiam internam tantum ; omnis causa avertenda, potius oculus eruendus etc : p. 226.

Huc aliquatenus refer *Beati mundo corde*, p. 206.

Hortamentum s. Aug., p. 610.

Castitas perfecta : v. **Virginitas**.

Cedron torrens hodieum raro habet aquam, olim erat profundior, p. 867.

Census jussu Romanorum, p. 94.

Centuplum in terra : quanam intelligatur merces. P. 626.

Fructusne centuplex in frumento habetur aliquando ? p. 553.

Centurio quid ? p. 311. *Tres de centurionibus piis historiae in N. T., p. 310.

Centurio, qui supplicio Domini praeerat, equo sedisse probabile est, p. 1059. Pio timore et fide vera afficitur in morte Jesu, p. 1173.

Pilatum certiore reddit Jesum mortuum esse, p. 1193 ; 1178.

Miles, qui latus Jesu perfodit, ab isto centurione diversus erat : p. 1181 in nota.

Cephas, p. 529.

Chagigah, p. 967.

Chananaeae historia refert aliquid singulare, p. 511.

*Homilia in ejus historiam, p. 515.

Charitas, v. *Dilectio*.

Charoseth in coena Paschali, p. 842.

Chlamys, p. 1028.

Christianus, alter Christus : p. 383. Quanam debeat esse vita ejus : *Si quis vult* etc. P. 544.

Triplex genus : incipientis, progredientis et perfecti : p. 871.

Christus : vide **Jesus**.

Quid significat nomen *Christus* ? Quare Servatori congruit ? P. 62.

Christus Dei simul et Davidis filius, p. 708.

Quibus argumentis Jesus discipulis Joannis Bapt. demonstrat se esse Messiam ? p. 386.

Apostoli prima vice Jesum ut Messiam aperte agnoscunt, p. 493.

Matthaeus vult probare Jesum esse Messiam, p. 43.

Christus seu Messias, qualem Judaei expectabant, intelligebatur rex terrenus et potentissimus : p. 990 ; 638.

Chrysostomus (s.) : ei tribuuntur verba terribilia de numero salvandorum, p. 298.

De B. Maria V. minus recte censuit aliquando, p. 439.

Cibi nulli sunt per se immundi, p. 506 ; sed usus quorundam certis vetatur diebus, p. 507. Discrimen legale de cibis immundis tacite abrogatum, p. 506.

Cibus consuetus Judaeorum olim in Palaestina : homines plebei fere solo pane contenti erant (et nunc ita se res habet in Oriente), P. 1314.

Cibum sumpsit Jesus post resurrectionem : quoties ? p. 1260. Nonne id repugnat statui corporis gloriosi ? p. 1261.

Cicatrices servavit Jesus : quare ? p. 1227.

Cingulum quale et in quos fines adhiberetur : p. 1321 ; 365.

Circulus, figura virtutis, p. 251.

Circumcisio non in Templo, p. 99.

Quare die octavo fiebat? p. 1476.

Figura Baptismi, p. 1518.

Male pingitur, p. 1666.

Civitas Jesu triplex p. 332.

Civitas aurea symbolum Evang., hom.

4^a in ind. XII.

Clades Jerosolymitana sub Tito, p. 752. Eam respicit Jesus in verbis ad mulieres plangentes, p. 1068. Omnes ejus praedictiones hac de re enumerantur p. 662.

Clamor Jesu expirantis fuitne miraculosus? p. 1153; 1173.

Claves tradere, pro supremam conferre potestatem, p. 533.

Clavi, non funes tantum, adhibiti in supplicio crucis (ergo etiam latrones clavis affixi). Pedes, et non manus tantum, perforabantur. P. 1080. Probabilius erant *quatuor* clavi, p. 1082.

Clavi sacri, seu Reliquiae ubinam colantur, p. 1618.

Clavis veteris T. est Christus, p. 1622.

Cleophas, alter e duobus discipulis Emmauensibus, diversus a viro Mariae Cleophae: p. 1253.

Clibanus p. 285.

Clopas idem nomen ac *Alphaeus*, p. 1520.

Coccineus color et purpureus simi-

les sunt, igitur nulla repugnantia de chlamyde Jesu: p. 1028.

Coelum. Quid? Beatitudo summa (*intra in gaud. Domini tui* M. 25, 21) sub imagine convivii, p. 821; 313. Beatit. sine fine: *vita aeterna* M. 19, 29. *Regn. praeparatum a constit. mundi* M. 25, 34.

Coelum meretur praesertim per opera miseric. *Esurivi enim...* M. 25, 35.

Coel. inchoatur per *gratiam*, quae est *semen gloriae* (in semine latet planta), p. 201.

Coel. visibile seu *firmamentum* est symb. Evang., hom. 4^a in ind. XII.

* Vox de coelo quoties audita fuisse legitur in N. T.? p. 156.

Coelum *apertum* quo sensu, p. 152.

Signum de coelo bis petitur, p. 430; 519.

Quid intelligitur per coelum in quod raptus fuit Elias? p. 1546.

Thesaurizare in coelo, p. 276. Vide **Divitiae**.

Virtutes coelorum, p. 759.

Coena Ultima, p. 813 seq. Quomodo pingenda: p. 1668.

Coenaculum s. Hierosolymis, p. 813. A coenaculo ad Gethsemane duplex via, p. 869. Pro usu homilitico recensentur omnia quae ibi contigerunt: v. Ind. XII in serie 4^a.

Cognati Jesu, p. 1345.

Vera Christi cognatio est spiritualis, p. 437.

Cohors decima legionis pars, p. 1026. Cohors Romana in arce Antonia praesidium agebat, p. 894; 964.

Colles in urbe Jerusalem, p. 1384.

Colores splendidi in vestibus apud Hebraeos, p. 1319 et 1324.

Columba innocentiae exemplar, p. 371. Felle caret, ib.

Sub specie ejus descendit Spiritus s., p. 153-155. Dotes columbae, ib.

Columbae in templo offerebantur, p. 665.

Columna flagellationis, p. 1022; ejus Reliquiae, p. 1612.

Coma capitis qualis esset apud Judaeos, p. 1309.

Comburare cadavera, mos Graecorum Romanorumque, non vero Judaeorum, p. 1198; v. **Sepultura**.

Hominem vivum comburare nunquam praecipit lex Mosaica : p. 1577.

Communio (sacra) : olim mos erat ut quisque sibi in os poneret panem consecratum, p. 827.

Communis pro *immundus*, p. 499.

Concordia : v. hom. 196 in ind. XII.

Concupiscentia triplex, p. 164 : superbia, v. **Humilitas**; impudicitia, v. **Castitas**; avaritia, v. **Divitiae**, **Paupertas**, **Eleemosyna**. Remedium : principiis obsta, p. 805.

Condonare injurias, v. **Injuriae**.

Confessio peccatorum Sacramentalis et auricularis, p. 1261.

Judaei aliquando peccata sua publice confitebantur, p. 1409.

Congregatio in nomine Christi, p. 594.

Conjuges : vinculum omnium strictissimum, majus quam inter parentes et filios, p. 605. Indissolubile, v. **Matrim.**

Conscientia bona paradisu est, p. 626.

Consilia Evangelica a praeceptis distinguenda, p. 616.

Tria praecipua ea sunt in quibus indoles status religiosi consistit : p. 617; 164.

Consolari. Consolatio in adversis, vide **Pati**, **Persecutiones**.

* Quinam Jesum, dum in cruce penderet, consolati sint : p. 1118.

Consortia prava vitanda, p. 953.

Constantia in perferendis miseriis praesertim in malis pro Christo sustinendis : v. **Pati**.

Contemptus mundi. Res mundaenae sunt incertae etc., p. 1487. *Nolite cor apponere*. Non servire Mammonae : v. **Divitiae**. *Quaerite primum regn. Dei* M. 6, 33. Spiritus *paupertatis*, v. hoc voc. Sic transeamus per bona temp. ut non amittamus aeterna (Dom. 3 post Pent.). — Mundum adversari : est unus e tribus hostibus spiritualibus : *totus in maligno positus est* 1 Jo. 5, 19 : *vae mundo a scand.* M. 18, 7. *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit,*

J. 15, 18. — Virtus illa spectat praesertim sacerdotem. *Ego elegi vos de mundo* J. 15, 19.

Contentum esse sua sorte. Non quaerere **divitias** (v. hoc voc.) aut honores (v. **Humilitas**). Suam felicitatem quaerere in pace conscientiae (*centuplum in hac vita* M. 19, 29) : *laetitia in Domino*. Cf. hom. 214 in ind. XII.

Continentia : v. **Virgin.**, **Castitas**.

Contumeliae Jesu illatae : vide **Irrisio**, **Ignominia**, **Alapa**. Praedicatae apud Is. 50, 6, p. 936.

Contumeliosa verba severissime damnantur, p. 221.

Convenientiae rationes seu oeconomia divinae Sapientiae in vita Christi : v. **Jesus**.

Conversio peccatorum : v. **Peccator**. Non procrastinanda, p. 225 : v. **Parati estote**.

Imago conversionis in Magis ad patriam redeuntibus, p. 118.

Convivium nuptiale, vel, secundum quosdam interpretes, convivium in honorem regis inaugurandi : p. 685.

Num mos esset ut invitati vestem acciperent ab invitante : p. 688.

In conviviis solemnioribus, aetate Jesu, Judaei recumbebant, non sedebant : p. 817.

Quis esset locus honorabilissimus in istis conviviis, p. 713, et praesertim p. 818.

Convivio nuptiali Canae adfuit Jesus, p. 176; 2° convivio apud Matthaeum, p. 336; 3° apud Simonem Pharisaicum, L. 7, 36; 4° apud aliquem principem Pharisaeorum, L. 14, 1; 5° apud Simonem Leprosum, p. 895. Praeterea accepit prandium (non coenam) apud quemdam Pharisaicum, L. 11, 37.

Beatitudo coelestis sub imagine convivii, p. 821; 313.

Frequens unguentorum usus in conviviis, p. 275.

Cor nostrum Dei thuribulum, p. 1493. Sursum cor ! ib.

In corde homo est quicumque est, p. 279.

Cor crassum, mala dispositio, p. 451.

Cordis angor crudelis in supplicio crucis, p. 1085.

Causa proxima mortis Jesu immerito adscribitur cordi rupto, p. 1185.

Cor Jesu vulneratum fuit, cum latus lancea fuit perfossum, p. 1181.

Cor Jesu eo plenius se pandit quo magis ad finem vitae appropinquat Servator, p. 1128.

Homiliae plurimae in **ss. Cor Jesu**, ubi fuse tractatur de omnibus quae fecit Jesus ut singularem cordis sui teneritudinem et nobilitatem manifestaret : p. 1580.

Christi *cor* est Scriptura. p. 857.

Corban seu *corbona*, proprie *donum*, p. 502; saepe idem ac gazophylacium templi, M. 27, 6.

Coronatur Jesus spinis, et ritus, quo reges inaugurari solebant, ad ludibrium finguntur : p. 1026.

Jesus coronam spineam in cruce gestabat, p. 1095.

* *Coronae terrenae* quatuor : opulentiae, potestatis, triumphi et voluptatis : p. 1030.

* *Coronae Jesu* etiam quatuor, secundum s. Bern. : ib.

Corona spinea : v. **spinae**.

Corona muralis quare in capite Jesu pingitur ? p. 1095.

Corona Ferrea, p. 1618.

Corona meritorum triplex, p. 1415.

Corpus Jesu erat delicatum, admirabili structura praeditum : p. 1337. Vultus gravis virilisque : p. 1305.

Corpus gloriosum post resurrectionem quale sit : p. 1226 ; quale in Transfig., p. 555.

In Euchar., est verum Christi corpus, p. 827.

Corp. Christi mysticum est **Ecclesia** : v. hoc voc.

Correctio fraterna, p. 588 sq.

Cosmopolita verus est christianus, cui et omnis terra et nulla terra patria est : p. 375.

Crimen : vide **Accusationes** et **Majestatis**.

Cruciatus et mors Jesu generatim spectata : *informationes 15 concionum. P. 1557.

Praedicantur a/ ab ipso Servatore : quare tam saepe, p. 1537 ; quandonam primum, p. 539. *Omnes ejus praedicationes de Passione secundum ordinem temporis indicantur, p. 1537. b/ Praedictiones de Passione ab aliis factae, p. 1543.

*Synthetice enumerantur omnes et singulae circumstantiae, quas Jesus

sparsim et in variis rerum adjunctis de sua Passione praedixit, p. 1542.

Generalia quaedam in cruciatu Christi, v. gr. praestantia argumenti, p. 857 sq.

In historia Passionis, cruciatu et ignominiae continenter sese excipiunt, p. 1025 ; vel commiscuntur, ut in cruce, p. 1084.

Cruciatu Jesu majores omnibus martyrum tormentis, p. 1558.

Cruciatu in supplicio crucis secundum medicorum scientiam describuntur fuse, p. 1084.

Jesu, magis quam aliis, acerbiores fuisse crucem, p. 1086.

*Quare Christus pati voluerit, et mortem quidem, imo mortem crucis : p. 1158.

Crucifixionis hora, p. 1046.

* **Cruor Domini** : Reliquiae Brugis coluntur. P. 1621.

Crura frangebantur, ut mors proximae sequeretur : ita de latronibus factum est. P. 1179.

Crux. *Crucis supplicium ejusque immanitas longe lateque describuntur, cum omnibus quaestionibus annexis, de forma crucis, de ligno sedili in medio, de nuditate hominis cruci affixi etc. : p. 1078 sq.

Crucis vis saluberrima : trahit ad Jesum homines. P. 1172 ; 1196.

*Duo concionis schemata in imaginem Crucifixi : Crux Jesu cathedra docentis, p. 1594 ; crux Jesu virtutum schola, p. 1596.

Ad devotionem erga s. Crucem referri possunt plures ex 15 Concionibus de Passione, p. 1557.

Sancta Via Crucis. Devotio commen-

datur per ea quae in hoc articulo de Cruce passim indicantur. Quod attinet ad modum effingendi stationes, v. **Via**.

Tollere crucem figurate, p. 1084; 381.

Crucem nostram patienter feramus, p. 545; 203. Per crucem itur ad lucem, p. 1056. Mysterium crucis, p. 203. Cf. **Pati**.

*Quatuor viri crucem portant in via ad Calvariam : symbolum. P. 1066.

Crucis signum parebit in coelo, cum Christus ad iudicium redibit : p. 763.

Signum crucis olim jam a christianis frequens adhibebatur, p. 1018.

Crux pro cruce in poenam talionis Judaeis accidit, p. 1055. Quater clamaverant Jesum *crucifigendum* esse, p. 1048.

Crucem suam ipsi cruciarii ferre solebant, p. 1060.

Mira sententia de modo quo crux portaretur, p. 1278.

Pondus crucis Dominicae, p. 1071. Ex quo ligno erat ? ib.

Crucibus imponebatur inscriptio seu titulus : ex. gr. cruci Jesu. P. 1103, coll. p. 1615.

*In specie, distincte et secundum scientiam medicorum describuntur dolores istius supplicii, p. 1084; et demonstratur hos dolores Jesu acerbiores quam aliis fuisse, p. 1086.

Tres distingui solent crucis formae : *Crux latina*, *Crux s. Andreae*, *Crux s. Antonii*. Quaenam in Jesu supplicio adhibita fuerit : p. 1078.

Crux solebat prius erigi, deinde in eam attolebatur reus, et clavis configebatur, quod facile fieri poterat : p. 1087.

Pedes perforati, non tantum manus, p. 1081. Funes etiam adhibiti, ib.

Cruc Jesu alta non fuit, p. 1089.

Jesus sedebat seu equitabat in cruce, p. 1090. Igitur brachia ejus non erant humeris altiora, p. 1091.

**Juxta* Crucem, vel aliquantulum a *cruce remoti*, quinam steterint, ad solatium Jesu, p. 1129 et 1118.

Quinam irrisores, p. 1115.

Milites Jesum etiam irrident, p. 1117; 1145; 1147.

Quamdiu sontes in cruce vivebant ? p. 1097.

Cadavera in patibulo manere solebant : p. 1097; 1193.

Crucis supplicium Judaicum non erat, p. 1096; Judaeis tamen Christi aetate probe notum, p. 1084. Quare Judaei crucis supplicium, et non aliud, Jesu inferri volebant ? p. 1017. Quandonam mentem suam hac in re primum aperuerunt ? p. 1016.

*Inventio s. Crucis, p. 1578.

*S. Reliquiae crucis Dominicae, p. 1614, et titulus ejus fuse describuntur, p. 1615.

*Imago Jesu cruci affixi : quid in ea vitandum. Videsis supra indicem XI, ubi de pictorum erroribus in Passione Christi effingenda. Imagines crucifixi Jesu sunt nimis crudae in Medio Aevo, p. 1307. — Quid ei subscribendum, p. 1098.

*Quare Christus mortem *crucis* pati voluerit, p. 1159.

Scandalum crucis per prodigia, quae in morte Jesu contigerunt, evacuatum fuit : p. 1161.

*Crux Christi *clavis* est veteris Test., teste s. Aug. : praecipuae figurae recensentur : p. 1597.

Crucis supplicium Petro praedicatur, p. 1277.

Cubitus quanti valeret, p. 1627.

Cubitus suae addere staturae, p. 287.

Cubus soliditatis et perfectionis indicium, p. 1477.

Cultus mere externus, p. 708. Centrum cultus divini, p. 1549.

Cupiditas pecuniae : vide **Avaritia**.

Curiositas nostra excitatur, p. 1634.

D

Daemon et Daemoniaci : vide **diabolus**.

* **Daemoniacis** (de) contra Rationalistas, p. 1467.

Daniel : celeberrima prophetia, p. 748.

Daniel in camino ignis, p. 461.

Dare. Divitibus et magnatibus plus dari solet quam pauperibus, p. 450.

David. Filius David vocabatur Messias, p. 63. Erat simul ejus *filius* et ejus *Dominus*, p. 708.

Jesus erat vere de semine David, quamvis absque virili semine natus, p. 76.

David fugiens ultra Cedron erat figura Jesu, p. 870.

Debitor immisericors, p. 596. Debitores olim tractabantur dure, p. 598.

Debitum et debitor in sensu improprio, p. 268 ; 270.

Decapolis. Quid ? p. 189.

Decumas nimis severe exigebant Pharisaei, p. 718.

Dedicationis festum seu *Encaeniae*, J. 10, 22.

Denarius, moneta Romana, in qua imago nomenque imperatoris erant impressa : p. 696. Quanti valeret, p. 1627.

Desertum. Saepe cogitandum est herbosum et pascuum, p. 142. Cf. Indic. XII in serie IV. Desertum Quarantanae, p. 161. Judaeae, p. 1403.

Joannes B. commoratus est in locis desertis, p. 1403.

Panes bis multiplicati in deserto, p. 485.

Desperandum (vide **spes**) numquam, p. 1127 ; 953.

Judae desperatio, p. 972.

Desperationem haeretici impie ascribunt Jesu exclamanti *Deus... quare me dereliquisti ?* P. 1144.

Desponsatio B. M. V., p. 1665.

Deus. Quatuor magna nostra officia homilite tractanda : v. ind. XII per totam 1^m seriem, hom. 6 sq.

Solium Dei et quadriga, p. 23. Omnibus potentiis creatis utitur ad gloriam suam, p. 24.

Deus in coelis, p. 263.

Opera Dei *ad extra* tribus ss. Trinitatis Personis communia quidem sunt, sed quaedam singulis adscribuntur : p. 642.

Deo reddenda quae sunt Dei, p. 696. Dei nummum hominem esse, ib.

Deus ex totis viribus diligendus, p. 705. Hom. 25 sq. in ind. XII.

Deus solus est bonus, M. 19, 17. Est *pater* in tota vi vocis, p. 714 et 262, praesertim in N. Test., p. 262 ; *pater*

melior quam quivis pater terrestris : *Si vos... nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis* etc., M. 7, 11.

Solem suum oriri facit super bonos et malos, p. 246.

Deus hominum consilia frangit, vel eadem insciis hominibus ad certum ducit finem : p. 793.

Deum imitari summa est hominis perfectio, p. 247 ; 1478.

Deo fidere, etiam in re temporali, p. 283.

Deum tentare, p. 160 ; 170.

Deus apparens in nube, p. 560 ; super Propitiatorium Arcae (*Schechina*), p. 558 et 1548. Vox Dei de coelo, p. 156.

Deversorium in Palaestina, *Khan, Caravansérâi* : p. 97.

Devotio (cf. **Pietas**) : v. hom. 212 in ind. XII.

Diabolus, *malus* seu *malignus* κατ' ἐξοχήν, p. 238. Christum aggressus est in initio et in fine vitae publicae, p. 159.

Vim corporalem Jesu intulit, p. 168.

*De possessis a diabolo seu de *Daemoniacis* (contra Rationalistas), p. 1467.

*Potestas daemonis in mundum physicum et in homines, p. 1471.

Daemones in porcos missi, p. 324.

Qui adoraturus est diabolum, antea corrui : p. 171.

Satanas : etymologia, p. 172. *Vade Satana*, p. 171. *Satanas expetivit vos ut cribraret* etc., p. 848. In sensu improprio dictum Petro : *Vade retro, Satana*, p. 541. *Satanas Satanam non ejicit*, p. 421. Intrat in Judam, p. 845.

Daemoniorum princeps *Beelzebub*, p. 377. Judaei contendunt Jesum per eum miracula facere, ad M. 9, 24 et 12, 24.

Immundus spiritus reversus in domum unde exierat, p. 435.

Diaboli videntur omnem vim suam exercuisse in Passione Domini, p. 1042 ; 1027.

Daemones eadem potestate non polent omnes : aliqui enim difficile expelluntur, P. 569.

Eorum poena ingravescet post extremum iudicium, p. 328.

Didrachma pro templo solvit Jesus, p. 573.

Dies quomodo aetate Christi dividebantur ? p. 631.

Dies omnium maximus in fatiis generis humani, p. 955.

Dies mortis Jesu incidit in Pascha, p. 1570.

Dies mundi ultimus (vide **Mundus**) : an nescivit eum Christus ? p. 767.

Dies noster ultimus : v. **Mors**.

An Jesus in sepulcro mansit tribus diebus et tribus noctibus ? p. 434 ; 1229.

* **Difficiliora** Evang. loca indicantur p. 1632. Difficultas nondum soluta, p. 1281.

Dignitas, quo major est, eo major sit sanctitas, p. 213.

Dilectio Dei et Christi erga nos : cf. hom. 27 in ind. XII, ubi exponitur quare Deus et Christus sint diligendi.

Dilectio nostra erga Deum et proximum : ad eam reducuntur omnia praecepta, et omnes virtutes in ea solidantur : p. 707.

De dilect. erga Deum pro usu homilistico v. indic. XII, hom. 25 sq. Et de

dilect. erga proxim. v. indic. XII, hom. 176 sq.

Regula aurea charitatis fraternae, p. 295.

Charitas erga proximum perfectior in N. T. quam in V. T. praescribitur, p. 296 ; 245 ; 706.

Mandatum magnum in quo, si cum Dei dilectione jungatur, universa lex pendet : p. 707 ; 296.

Charitas erga proximum a charitate erga Deum separari nequit, p. 707 ; 615.

*In specie, dilectio erga inimicos, p. 244-248.

Suprema Christi charitas in Passione enituit, p. 1559 ; 1159.

Diligere et *amare*, an differant : p. 705.

Diluvium quo sensu *universale*, p. 753 ; figura ultimi iudicii, p. 769.

Quinam tunc poenitentiam egerint, p. 1604.

Dionysius Areopagita (Pseudo?) de luna soli sese objiciente imp. obatur, p. 1141.

* **Discipuli** Jesu priores, ordine temporis. P. 176.

Discipulorum vocatio, p. 183.

Discipuli 72, p. 401.

Discipuli 500, p. 1283.

Discipuli majora fecerunt miracula quam Christus, p. 1458.

Vocantur *Parvuli*, p. 404 ; 580.

*Inter Jesu discipulos nonnulli divites erant, p. 622.

Discipulus non est super magistrum, p. 377. Qui eos recipit, Christum recipit, p. 382.

Dissertationes et quaestiones

Syntheticae plurimae in hoc Comm., p. 12 et 15. Inde a p. 1371 traduntur.

* **Distantiae** locorum praecipuorum, quorum mentio fit in Evangelio : p. 1626.

* **Divinitas Christi** e Synopticis demonstratur in ampla dissertatione, p. 1502.

Imprimis ex Jesu miraculis, p. 1457, et praedictionibus, p. 1535.

Confirmatur ex vita ejus et doctrina, p. 1506. Imprimis ex patientia et constantia, quam in morte ostendit, p. 1594.

Objectiones scripturisticae diluuntur, p. 641 ; 767.

Verba Thomae *Dominus meus et Deus meus* ! p. 1265.

Divisio et subdivisio Evangelii secundum Matthaeum, p. 45.

Divitiae verae et falsae, p. 276.
* Homilia p. 1487 : ibi 4 rationes ob quas divitiae non sint quaerendae. Vide **Paupertas, Eleemosyna**.

Mammon, dominus cui servire non licet, p. 281.

*Praecipua Jesu testimonia contra divitias, p. 621. Sunt *spinae*, p. 447.

Cavendum a nimia rerum terrenarum sollicitudine, p. 282-287.

Historia adolescentis divitis, p. 613.

Divites difficile salvantur ; *Facilius est camelum* etc. p. 618. Attamen divites, qua tales, a Jesu non repelluntur ; nam inter discipulos nonnulli divites erant : p. 622 ; v. gr. Joseph ab Arim., p. 1195, et Nicodemus, p. 1202.

Divortium damnatur : v. **Matrim**. In lege Moysis permissum *propter duri-*

tiam cordis, M. 19, 8. Quid lex illa statuebat ? p. 231.

Docere, doctor. Prius facere, dein docere : p. 218. Sal terrae et lux mundi, p. 210.

Doctrina Jesu admirabilis, p. 192. Cf. hom. 82 in ind. XII.

*Via et ratio docendi quam Jesus secutus est, p. 304 ; 496, et praesertim p. 1339. Verbis docebat, scriptis vero numquam : p. 1340.

*Cathedra magistri docentis fuit crux Jesu, p. 1594.

Dogmata praecipua in hoc comment. demonstrata : cf. supra Indic. X.

Dolores Jesu : v. **Cruciatus**.

Dominica Oratio, p. 256-273.

Domus imago Ecclesiae, p. 590. Domus orationis est Templum, p. 665.

Tecta domuum plana apud Judaeos, p. 379 ; 750.

Ut solida sint fundamenta domus, debent pertingere usque ad petram : p. 303.

Donum castitatis p. 609 ; perseverantiae, p. 375.

Dormire dictum de *mortuis* resuscitandis, p. 347.

Dormiunt Apostoli : *Simon dormis !* p. 877. *Dormite jam*, p. 890.

Milites non dormiebant quando Jesus resurrexit : id notent pictores : p. 1232.

Dormitio B. Mariae V., p. 1133.

Drachma quanti valeret, p. 1627. Drachma perditā, L. 15, 8.

* **Drama** verum et insigne, cum variis actibus et scenis arcte connexis, est Passio Christi, p. 859.

Nodus hujus dramatis p. 1037. Conclusio dramatis grandis, p. 1151.

Duodecim sign. universalitatem, p. 355 ; 625 ; 906.

E

Ecclesia. Supra, in Ind. XII in ser. 2^a, indico seriem homiliarum de *divinitate Eccl.* etc., hom. 140 sq.

Nunc quaedam addo specialia, quae spectant ad Comm. nostr.

Ecclesiae fundatio est maximum argumentum divinitatis Christi, p. 1506.

Exordium Ecclesiae die Pentecostes pertinet ad historiam Evang., in quantum inchoat vitam Christi mysticam, quae est ultimus terminus vitae ejus terrestri : vide dicta in Ind. XII, serie 2^a, ubi de **Eccl.** n. 1°.

Christus omnia fecit propter Ecclesiam, p. 1299.

IMAGINES ECCL. in Evang. : *arboris* p. 1532 et 458 ; *navis*, p. 322 ; 186 ; *domus*, p. 530, et *civitatis*, p. 533 ; *vineae*, p. 630 ; 676 ; *tunicae inconsutillis*, p. 1111 ; *sagenae* in qua sunt pisces boni et mali, M. 13, 47 ; *agri* in quo sunt zizania, M. 13, 37.

OFFICIA MINISTRORUM Eccl. : cf. **Ministri, Praedicatores, Sacerdotes.**

Ecclesiae vita echo quaedam est vitae Christi, p. 137.

Oratio Dominica est oratio Ecclesiae, p. 263.

Ecclesiae nostrae. Contra irreverentias ibi admissas, p. 665. Domus orationis ibi

Quare in orientem vergunt? p. 1096; 1434.

Eclipsis naturalis solis fieri non potuit eo tempore quo mortuus est Ch., p. 1135.

Effatum Jesu aureis literis inscribendum, p. 697.

* **Effigies** Jesu vera non certo cognoscitur; imagines miraculosae eam non definiunt; nonnulla tamen circa eam statui posse videntur. p. 1302-1307. Typus hieraticus, p. 1614. Descriptio Publii Lentuli, p. 1303. Quomodo Jesus sit pingendus, p. 1306.

* **Electorum** (De) numero quaestio Scripturistica generali modo exposita: p. 1499. Quaestio non omnino libere disputata, p. 298. *Multi vocati, electi pauci*, p. 633. — Quomodo hac de re loquendum in cathedra, hom. 24 in ind. XII.

Eleemosyna. *Tractatus generalis e Scriptura, p. 1483.

Eleemosyna ministris Evangelii: *Qui recipit vos, me recipit*. P. 282.

Elias visus in Transfig. p. 556.

*Elias ultimis mundi temporibus in terram rediturus, p. 562; praesertim p. 1543, ubi specialis dissertatio traditur, atque omnia indicantur quae de isto facto novimus, si solos inspiciamus libros divinos.

Elias figura Joannis B., p. 394 et 563.

Idem habitus tamquam Messiae praecursor, p. 1145. Putabatur reviviscere in Joanne B. (J. 1, 21), vel in Jesu: p. 525.

Eliam vocat iste (Jesus): a quibus haec irrisio prolata fuerit, et quo sensu intellegendi sit, P. 1145.

Idem quaeritur de his verbis: *Sinite, videamus si veniat Elias*, p. 1148.

Emmaus. Prousu homilitico v. Ind. XII in serie 4^a.

Ubi situs? p. 1253.

Discipulis Emmauntem euntibus apparet Jesus, p. 1252 sq.

Ephrem, p. 602.

Epiphania, p. 119.

Equus. Equo forte sedebat centurio qui Jesu supplicio praeerat, p. 1059; non vero miles ille qui latus ejus perfodit, p. 1183.

Equo non utebatur Christus, sed pedes itinera faciebat: p. 1336.

Error memoriae num Evangelistis adscribi possit, p. 976.

Error circa propinquitatem ultimi diei non admitti potest apud Evangelistas: p. 1281; 548.

Errores librariorum, seu lectiones variantes quae emendandae sunt, in Vulgata occurrunt: v. gr. apud M. 8, 28; L. 21, 30; J. 21, 22. Alia multa ex. reperies supra in Ind. IV.

Esdrelon planities, p. 1381.

Esseni quinam essent, p. 1428.

Esuries Jesu vera, non ficta, p. 669.

Eucharistia (ss.). Institutio, p. 821.

S. Joannes eam non refert, sed ad eam tacite respicit, p. 822. Ejus autem promissionem fuse narrat c. 6.

Quare instituta fuerit Eucharistia, quare sub *alia* specie, quare sub *duplici specie*, et *panis* quidem *vinique*: p. 834.

Quare post esum agni Paschalis instituta fuerit, p. 822.

Non in os posita, sed in manus tradita, in Ultima Coena, et olim per plura secula : p. 827.

An ab ipso Christo tunc sumpta, p. 830.

Eucharistia tamquam sacrificium, p. 829.

Viaticum, p. 519.

S. Eucharistia discipulis Emmaus data videtur, p. 1256.

*Figurae p. 835. Symbolum in multip. panum, p. 483. Emblemata, p. 836.

Centrum cultus, sicut Arca, p. 1549.

*Pedes loti ante institutionem, p. 822.

Calix a Jesu adhibitus Genuae, ut fertur, asservatus : p. 832.

Mensa Ultimae Coenae Romae colitur, p. 825.

Eunuchi, p. 608.

Eva male se gessit in tentatione, p. 167².

Eva formata e latere Adami fuit figura Ecclesiae e latere Christi egres-
sae, p. 1187.

* **Evangelistae** snb figura qua-
tuor animalium, p. 23.

Quam veraces sint, p. 38 : quod ibi dicitur de Matth. refertur etiam ad tres alios.

Inter se conciliantur : vide supra indicem I.

An error quidam, v. gr. memoriae, in eis admitti possit : vide **Error**.

Synoptici vocantur tres priores : quare? et quomodo ad invicem se habent? p. 26.

Evangelistarum concordia, seu tabula synoptica rerum omnium quas narrant ordine temporis dispositarum : p. 1354.

Evangelium. Variae significationes in N. T., p. 21.

Evangelii excellentia : schemata homil. 1-5 in Indice XII.

Omnibus Scripturae libris praestat, p. 19. Mira ars in eo, p. 651 ; 658 ; 814.

Pulcherrima totius Evang. pericopa est sermo Jesu post Coenam, J. 14-17.

Evang. unum ex quatuor, p. 22-24.

Dici potest Dei *solum*, p. 24. Est *vita* *Vitae meae*, p. 58.

Varia Evang. symbola, hom. 1-4 in ind. XII.

Authentia demonstratur, p. 31.

Evangelium secundum Hebraeos, p. 55. Evangelia *apocrypha*, p. 34.

Evangelium *primigenium* a Rationalistis excogitatum, p. 34.

Evangelio quomodo studendum, p. 58. Evang. populo praelege, p. 1673.

Distinctio inter praecepta et consilia Evangelica, p. 616.

Evangelia olim collo suspendebantur, p. 714.

Mundus non peribit, antequam Evang. omnibus gentibus praedicatum fuerit : p. 742.

Quatuor Evangelia ordine chronologico digesta in tabula synoptica, p. 1354-70.

Evangelium *propheticum*, seu de Christo ante Christum, p. 1622.

Excommunicatio : sit tibi sicut ethnicus etc. P. 519. Judaei etiam excommunicabant, p. 372.

Excursus Scripturistici multi inde a p. 1371 traduntur.

Exemplum Christi : *Quemadm. ego feci vobis ita et vos faciatis*, J. 13, 15 ; *qui sequitur me non ambulat in tenebris*, J. 8, 12 ; *ego sum via*, J. 14, 6.

Exemplum bonum (cf. **Scandalum**) a superioribus praesertim dandum, p. 210-213.

* **Exempla** in Magis et in Herode, p. 119.

Exercitus : *Deus exercituum*, de militia coelesti non de terrestri, p. 760.

Exorcismi apud Judaeos, p. 422.

Extranei non diligendi secundum Legem Veterem, p. 245.

Extraneis aliquando benefecit Jesus, p. 509.

Ezechielis visio de 4 animalibus explicatur, p. 23.

F

Faber puta lignarius erat Joseph, pariter Jesus : p. 467 ; 1335.

* **Facies** Jesu qualis esset, p. 1302 sq. Vide **Effigies**.

* **Familia** (sancta), hom. 268 in ind. XII. Familia Jesu carnalis, p. 1345.

Fatuus i. e. impius, p. 222.

* **Febricitantem** (Homilia in) **sanatam**, p. 316.

Fel vino mistum fuit in potu Jesu ante supplicium oblato : certe ex prava mente. Loco *fel*, Mc. dicit *myrrha*. P. 1873.

Feminae : vide **Mulieres**.

Fergusson, scriptor ex Anglia, argumentis invalidis recens impugnavit s. Sepulcri authenticam : p. 1608.

Fermentum (v. **Azymus**) : cum eo comparatur vis Evangelica, p. 459. *Fermentum* pro *doctrina*, p. 522.

Fervor spirit., hom. 211 in ind. XII.

Festi dies apud Judaeos. Tria festa majora quae Judaei Hierosolymis celebrare debebant : **Pascha**, vide vocem ; **Pentecostę**, v. voc., et *Scenopogia* seu Tabernaculorum, J. 7, 2.

Alia festa : *Encaenia* seu Dedicatio Templi, J. 10, 22 ; dies *Magnae Expiationis*, p. 1435 ; festum *Sortium*, de quo aliqui intelligunt J. 5, 1, aliis merito contradicentibus, p. 808. *Neomensiae* (nihil in Evang.) ; **sabbatum**, v. voc.

Ficus cui Jesus male precatus est, p. 667. Ista gentem Judaicam figuravit, p. 671.

Ficus in Palaestina per majorem anni partem fructus ferunt maturos : p. 669.

Fidelitas in munere. Jesus omnia implevit quae de ipso praedicta erant, omnia quae Pater injunxerat : v. **Obedientia Jesu**. *Euge, serve bone et fidelis*, M. 25, 21. *Qui fidelis est in minimo et in majori fidelis est*, L. 16, 10.

Fides : v. ind. XII hom. 6 sq.

Fides (sensu speciali) quae miracula operatur, p. 569 ; 671.

Fiducia : vide **Spes**.

In divinam Providentiam confidendum, hom. 16 in ind. XII.

* **Figurae** quatuor Evangelistarum, p. 23.

* **Figurae** ss. Eucharistiae, p. 835.

* **Figurae** Christi patientis et morientis, p. 1597.

* **Aliae** Christi figurae ex V. Test., p. 1625. Arca figura Christi, p. 1548. Hom. 43 in ind. XII.

Populus Israel figura Ch., p. 125.

Figura ex parte tantum, numquam ex toto habetur : p. 126.

Christus in actibus suis typum cum anti-typo, seu umbram cum veritate, interdum conjungit : p. 152 ; 822.

* **Patriarcha** Joseph figura s. Josephi, p. 1397.

* **Elias** figura Joan. Bapt., p. 394 ; 563.

Filius hominis quo sensu dicitur in Script. ? p. 319. Quandonam denuo veniet ? p. 376 : v. **Judicium**.

Filius Dei : sensu proprio intellexit Petrus in celeberrima responsione, p. 526.

Quo sensu Caiphas Jesum de hoc nomine adjuravit ? p. 928.

Quo sensu Judaei Jesum apud Pilatum accusarunt quod *filium Dei* se faceret ? p. 1035. Quid vero Pilatus intellexerit, ib.

Quo sensu centurio Jesum expirantem ut *Filium Dei* agnoverit, p. 1173.

Jesus primum agnoscitur ut *Filius Dei*, p. 493.

Jesus solemnissime se *Dei Filium* verum profitetur, p. 928.

Filius alicujus rei, ut *regni, pacis, Gehennae* etc. : hebraismus, P. 314. *Filii sponsi*, p. 340.

Fimbriae palliorum apud Judaeos, p. 713 ; 348.

Finis seculorum et mundi interitus, p. 739 sq. ; 754 sq.

Finis seu intentio dat moralitatem actus, p. 279.

Firmamentum est symbolum Evang. : in ind. XII hom. 4^a.

Fissura mira in rupe Calvariae, p. 1167.

Flagellorum supplicium Jesu illatum : de loco et verberantium numero, de instrumentis adhibitis, de modo et crudelitate : p. 1019. — Crudelitas solito major fuit in Jesu, p. 1024. Homilica, p. 1025.

Columna flagellationis ubi colitur ? p. 1612.

Jesus non fuit *bis* flagellatus, p. 1019 ; 1612.

Fletus. *Quoties Jesus flevisse legatur, p. 661.

Flos ex radice Jesse fuit Jesus ; sicut flos se evolvit : p. 46 ; 651.

Fluvius Palaestinae fere unicus, Jordanes, p. 1420.

Fornicatio pro *adulterium*, p. 233 : permittit separationem, p. 231 ; 606.

Fortitudo. Hom. 157 in indice XII.

Fouard : opinio singularis, p. 1064.

Non approbatur ubi scribit de virginitate B. Mariae in partu, p. 98 ; et de voce coelesti in baptismo Jesu, p. 156.

Opinatur Jesum legere didicisse a matre, p. 135.

* **Fratres Domini.** Dissertatio sat ampla, p. 1519.

Mira agendi ratio istorum semel et iterum, p. 437.

Quinam dici possint *fratres* Jesu, sensu spirituali, p. 440.

Fructus triplex, p. 454.

Fru mentum : an interdum dat fructum centuplum ? P. 453.

Fuga. *Jesus quoties fugit ? p. 125.

Fuga in Aegyptum, p. 121.

*Quando fugiendae sint persecutio- nes, quando non : p. 375.

Christiani ciadi Jerosolymitanae per fugam sese eripuerunt, secundum Jesu jussum : p. 750.

Fuga Apostolorum praedicta, p. 850, narrata p. 911.

Fundamentum Ecclesiae immo- tum est Petrus, p. 530. Christus etiam est fundam. : unum est in duobus : p. 535. Quo sensu Apostoli omnes sunt fundam., p. 537.

Funes in supplicio crucis adhibe- bantur, non clavi tantum : p. 1081 ; 1277.

Funibus certe infame lignum crucia- riorum humeris erat alligatum in via ad supplicium, p. 1060.

Jesus in horto ligatus funibus vel catenis, p. 911. Pariter, quando ad Pilatum ducebatur, M. 27, 2. Rursum, cum flagellis caederetur, p. 1022.

Praedicatur Petrum funibus cingen- dum esse, p. 1277.

G

Gabbatha, p. 1045.

* **Gabriel Archangelus.** Quoties videndum se praebuilt ? P. 83.

* **Galilaea :** v. Ind. XII in serie 4^a. Describitur p. 1392.

Princeps hujusce regionis, Jesu aetate, erat Herodes Antipas : p. 1000.

Quo jure Jesus dicebatur *Galilaeus* ? ib.

Quare Jesus Galilaeam tamquam praecipuam praedicationis sedem ele- git ? p. 177.

Jesus vae dicit Galilaeae civitatibus, p. 397.

In monte quodam Galilaeae apparet Jesus, p. 1282.

Galilaei viri fortes at seditiosi, p. 988 ; aliae indolis dotes, p. 1393. Despiciebantur a ceteris Judaeis, ib. Eorum loquela rudior, p. 946.

Multi ex iis, cum irent Hierosolymam, iter faciebant per *Peraeam*, p. 480 ; 602.

An pridie quam Jerosolymitani Pascha celebrarint anno Christi morien- tis, p. 1569.

Galli cantus duplex, p. 852. In historia Petri de priore agitur p. 944, et de altero p. 948.

Vetitumne erat gallos Hierosolymis habere ? p. 944.

Gamaliel, p. 1426.

Garizim, p. 1514.

Garrucci : imago crucifixi famosa ab eo Romae reperta : p. 1080.

Gaudium in persecut. p. 208 ; v. **Laetitia.**

Gaulanitis, p. 1381.

Gazith conclave Synedrii, p. 794 ;
non semper in illud conveniebat tribu-
nal, p. 956.

Gazophylacium, p. 1439.

Gehenna : vox explicatur, p. 222.
Cf. **Infernus**.

Genealogia Jesu, p. 59 sq.
Lacunae in ea, p. 68.
Genealogiae a M. et L. traditae inter
se discrepant, p. 73.
Genus s. Joseph, non Mariae, ab
utroque Evangelista datur, p. 75.

Generatio haec : quid ? p. 766.
Generatio incredula : an dictum fuit
Apostolis ? p. 567.

* **Genesar** vel Genesareth, tractus
amoenissimus, p. 495.

Lacus Genesareth, vide **Mare Gali-
laeae**.

Litora occidentalia olim florentissi-
ma, hodie deserta : p. 400.

Gentiles. *Ipsius interduin beneficia
tribuit Servator, p. 509.

Ad fidem vocantur, p. 1285 ; sed
vivente Jesu nondum eis praedicandum
erat, p. 361.

In locum Judaeorum assumentur, p.
313 ; 681.

De vocat. gentiliuim et Judaeorum
reprobat., hom. 257 sq. in ind. XII.

Genu flectitur coram Jesu, per
irrisiionem : p. 1031.

Coram Deo interprecandum, p. 1486.
Coram Jesu venerationis causa, M.
17. 14.

Geographica tabula Palaest. p. 47.

Geraseni in Vulg., potius *Gadareni*
(vera lectio) : p. 325.

* **Gethsemane**, v. **Hortus Oliv.**

Gladius. Apostoli duos gladios
secum portabant, cum de coenaculo in
Gethsemane irent, p. 854.

Petrus aurem Malchi gladio secuit,
p. 904. Num recte egit ? p. 905. A Jesu
reprehensus, ib.

Qui acceperint gladium et hominem
occiderint, gladio peribunt, ib.

Jus gladii Judaeis ereptum, p. 985 ;
1390.

Gloria Jesu, hom. 135 in ind. XII.

Gloria (vana) vitanda, p. 249 sq.
Gloriam dare Deo, Deum glorificare, quid
significat ? p. 1173.

Gloria coelestis, v. **Coelum**.

Golgotha. Pro usu homilitico v.
Ind. XII in Serie 4a. *Locus describi-
tur nomenque explicatur, p. 1072.

*Adam fuitne ibi sepultus, p. 1573 ?
negative p. 1575.

Graeca versio s. Matthaei magnam
habet auctoritatem, p. 53.

Graece loquebatur interdum Jesus,
v. gr. ad Pilatum : nam graeca lingua
erat tunc familiaris apud Palaestinen-
ses : p. 1344. Nomina propria *graeca*
apud eos, p. 184.

Graeci Schismatici errant cum
dicunt in pane *fermentato* institutam
Eucharistian : p. 825 et 819.

Gratia semen gloriae, p. 201.

Male uti Gratia : *Vae Corozain*. P. 397.

Gratiae speciales non omnibus datae, ib.

Judaei pervicaces, propter gratias spretas, similes sunt ei qui in possessionem daemonicam pejorem relabitur : p. 435 sq.

Virtus duobus contexitur, Gratia et bona voluntate, p. 853. Gratiis diligenter utendum, p. 779.

Gratia prima non cadit sub merito, p. 779.

Trahit Gratia, sed quos trahit non eodem modo moventur omnes : p. 1172.

Lex nova est lex gratiae, p. 216.

Gratis praedicandum, cibo excepto : p. 364.

Gratitudo : pro usu homilitico v. indic. XII, hom. 37.

Grex : Jesus imagines et similitudines a grege saepe desumit : *Pasce oves*, *pasce agnos*, p. 1274 ; *Sicut pastor segregat oves ab haedis*, p. 784. *Ovis deperdita*, p. 585. *Sicut oves in medio luporum*, p. 370. *Oves sine pastore*, p. 353.

H

Habitare : loca ubi Jesus habitavit, p. 133.

Haceldama, p. 979.

Hallel in Coena Paschali, p. 820 ; 855.

Hebraica lingua : v. **Lingua**, Hebraice scripsit Matth., p. 49.

Hebraismi enumerantur supra in Ind. VIII.

Helena (s.) crucem Jesu invenit, clavosque sacros : p. 1578.

Heliopolis : ibi Jesus infans, p. 124.

Hemorrhoida sanatur, p. 347.

Herodes quatuor in N. T. v. 99.

Herodes Magnus. Quid fecit occasione Magorum ? p. 113 ; 127.

Quam crudelis, p. 128. Mors horrenda, p. 131. Regnum ejus quomodo divisum, p. 132.

Herodes Antipas Joannem B. occidit, p. 470 ; 1415 ; putat eum reviviscere, p. 471. Quis fuit, et quid in Jesum commisit ? p. 1000 seq. Nemo in toto Evang. tam acerbe tractatus a Jesu quam iste Herodes, p. 1002. Ubi tunc habitabat in urbe ? p. 999. Misera ejus sors, p. 1005.

Pro usu homilitico v. Ind. XII in serie 4^a.

Herodiani quinam essent, p. 1427. Cum Phariseis deliberant de Jesu perdendo, Mc, 3, 6 coll. M. 12, 14. Adstant cum petitur num tributum Caesari sit solvendum, p. 692.

Herodias, p. 473, et 1415.

Heterodoxi scriptores, p. 17.

***Hieraticus** typus Jesu, p. 1614, coll. 1306 ; 1313. Vultus Jesu pingatur semper nobilis, p. 1306 sq.

Hieronymus (s.) : commentarius in Matth. minus est perfectus, propter festinationem, p. 57.

Hierosolyma. *Descriptio, p. 1382.

***Praecipua** facta etc.: cf. Indic. XII in serie 4a.

***Eam** evertendam esse quoties praedixit Jesus ? P. 662.

Clade a Tito illata major non fuit umquam: brevis ejus descriptio. P. 751. **Figura** fuit mundi interitus, p. 548: vide **Judicium extremum**.

Numerus eorum qui in urbe erant, cum Pascha celebraretur, a Fl. Josepho ultra veri limites ampliatur: p. 752.

Hilaritas pia, hom. 213 in ind. XII.

Hinnom vallis impura et execranda, p. 979: inde *Gehenna*, p. 222. In illa valle est *Haceldama*, p. 979.

Homiliae: series continua, methodica et numerosissima homiliarum in Evang.: v. Indic. XII.

Hora in sensu speciali, s. Scripturae proprio: p. 891; 910.

Hora judicii consueta apud Judaeos erat 9a nostra, p. 956.

* **Difficillima** quaestio de hora qua Jesus in crucem actus fuerit: p. 1046.

Hora mortis Jesu, sc. 3a post meridiem in Palaestina, in nostra regione incidit fere in 1m post meridiem: p. 1155.

Hora quorundam eventuum non fortuita fuit: v. **Tempus**.

* **Hortus** Olivarum: v. Indic. XII in serie 4a.

Hortus in quo erat sepulcrum Christi, p. 1206. **Symbolum**, ib.

Hosanna explicatur, p. 658.

Hospites eligendi, p. 369.

Hostes spirituales tres, v. **Concupisc.** Quomodo impugnandi, v. **Tentatio**.

Humilitate tamquam fundamento nituntur ceterae virtutes: p. 200. Ideo requiritur ad perfectionem spirituales, p. 1480.

* **Christus** eam verbis et factis docuit: p. 578. Semel in vestitu omnium humilimo voluit se ostendere, p. 824.

Contra vanam gloriam, p. 249.

Humilitas ante omnia in precatione requiritur, p. 882. **Exempla** Centurionis, p. 312; *Chananaeae*, p. 515; *Publicani* et *Pharisaei*, L. 18, 9.

Humilitas B. Mariae V., praesertim in *Annuntiatione*, p. 1374.

S. Petrus post lapsum factus humilis, p. 1276.

Humilitas s. Joannis B., p. 1418.

Hypocritae, p. 252. **Scribae** et *Pharisaei*, p. 711.

Hyssopus duplex, parietalis et hortensis. **Bacillus** hyssopi adhibitus in *Passione*. P. 1148.

I

Iconographia: quomodo Jesus pingendus, p. 1306; 1664. **Forma** vestium pulchra, p. 1333. — **Index** XI huc spectat totus.

Ignis apte figurat operationes Spiritus sancti, p. 146.

Caminus ignis, p. 461. *Gehenna* ignis, p. 222.

Ignis comburetur terra, ejusque elementa vehementissimi caloris vi solventur: p. 767.

Estne in inferno ignis proprie dictus, et qualis? P. 786.

Vivicomburium non erat supplicium legale apud Judaeos, p. 1577.

Ignis accensus erat in atrio Caiphae, p. 942; vultum Petri collustrabat, et ipsum probe intueri poterat ancilla: ib.

Ignominia summa in crucis supplicio, p. 1084.

Ignominiae Jesu illatae: vide **Ir-
risiones**.

Ignorantia Judaeorum, de quibus Jesus *Non sciunt, ait, quid faciunt*, quatenam esset: p. 1102.

Imago Garrucciana, Romae reperta, qua Jesus cruci affixus ad ludibrium effingitur: p. 1080.

* *Imagines antiquae Jesu cruci affixi*. Quatuor clavos exhibent, p. 1083. Brachia tota extensa, p. 1091. An scabellum pedum habent? p. 1093. Corpus totum veste contextum est, p. 1095. Corona spinea in capite non est, ib.

Quare pictores Jesu pedes superponere, unoque clavo affigere solent? P. 1083.

* Imago Jesu cruci affixi qua ratione pingenda, p. 1307. Subscriptiones piae, p. 1098.

* Homiliae binae in imaginem Jesu cruci affixi, p. 1595.

* Imagines Jesu, Mariae, Apostolorum, aliarumque personarum, aut etiam rerum et eventuum quae ad Evang. spectant, quomodo effingi debeant, et quinam sint errores vitandi: supra Ind. XI.

Authentica vultus Dominici imago non existit ulla: v. **Effigies**.

Imatia pluralis pro singulari, p. 931.

Imitari Deum summa hominis perfectio, p. 247; 1478; pariter imitari Christum, p. 545.

Immortalitas animorum cum resurrectione corporum connectitur, p. 702.

Immunditiae legales multae apud Judaeos, p. 499.

Impoenitentia Judae, p. 963; malitalronis, p. 1127.

Impositio manuum, p. 612.

Impudicitia damnatur, p. 225: cf. **Castitas**, **Virginitas**.

Incarnatio, L. 1, 38.

Incensum: vide **Tus**.

Indices multiplices hujus operis, quibus res praecipuae ad quaedam capita revocantur: p. 1629.

* **Indoles** Jesu, p. 1337.

Infallibilis est Papa, cum *ex cathedra* docet, p. 536.

Infantibus benedicit Jesus, p. 611.

* Homiliae schema, p. 613.

Pueris benedicere etiam solebant Rabbini, p. 612.

Infantes *Innocentes*: v. **Bethlehem**.

Ex ore infantum Deus sibi laudem perficit, p. 666.

Vide **Parvuli**.

Inferi: variae significationes in Scriptura, p. 400.

Descensus Christi ad inferos, v.
Limbus Patrum.

Infernus est *aeternus*, p. 787; designatur per *tenebras exteriores* in quas homo ejicitur *ligatis manibus et pedibus*, p. 690; ergo irrevocabiliter, in perpetuum. Lege Mc. 9, 42-48, ubi Ch. ter repetit *Vermis eorum non moritur*.

Gravitas poenae: cruciatus divitis epulonis L. 16, 24. Ignis verus, p. 786: cf. **Ignis**.

Quam utile sit de inferno cogitare et praedicare, p. 787.

Inferus pro *regnum daemonis* seu *civitas satanae*; potestas *infern*i semper Ecclesiae adversa. P. 530.

Inimici diligendi propter tres rationes, p. 246-248. Exempla Christi etc. ib. Jesus pro iis precatur in cruce, p. 1101. Aurem Malchi sanat, p. 908. Samaritanos, qui eum recipere recusaverant, punire non vult: p. 1514. Pro hominibus, cum essent inimici ejus, mortuus est: p. 1159.

Cavendum ab odio et inimicitia, p. 220-225. Cum oborta fuerit inimicitia quaedam, ea *statim* est deponenda, p. 223. Par pari non redde in malo, p. 240. Contra ultionem, p. 242.

Jesu inimici vicissim confutantur omnes, p. 672 sq.

Praecipui ejus inimici erant **Pharisaei** (v. voc.) et Synedrystae (v. **Synedrium**).

* **Inimicitia** contra Jesum unde exorta sit, et quomodo paulatim increverit, p. 1552. Quid eam ad summum culmen evexit? p. 673.

Injuriae 1° aequo animo ferendae,

p. 240 sq.; 2° imo condonandae, p. 269; 274; et quidem 3° toties quoties, p. 595; 4° et absque mora, p. 223. Tandem 5°, quod maximum est, reddere bonum pro malo, p. 246.

Hoc non adversatur bono publico, p. 244.

Cf. **Inimici, Dilectio**.

Innocentes (s.), seu infantes propter Jesum occisi: v. **Bethlehem**.

* **Innocentiam** Jesu quinam inter Passionem testati sint: p. 1175.

Inscriptiones Evang. non sunt ab auctoribus sacris, p. 20.

Verba literis aureis in palatio nationis scribenda: p. 697.

* Inscriptiones pulchrae sub imagine Jesu cruci affixi, p. 1098.

Inscriptio super crucem Jesu: vide **Titulus**.

Intentio seu finis operantis, p. 250; 279. — De pura intent. hom. 209 in ind. XII.

Intercessio apud Deum, p. 332.

Interula seu tunicula interior videtur a Jesu gestata fuisse, p. 1317. An exstat Reliquia? P. 1621.

Inventio s. Crucis, p. 1578.

* **Invidia** (de) generatim, p. 1601. Praecipua causa necis Dominicae, ib. Apostoli invidi, M. 20, 24. Herodes invidus, p. 121.

Irrisiones in Jesum: 1° nocte Passionis, p. 934; 2° post flagellationem,

p. 1026; 3° cum in cruce penderet, p. 1113; 1145. Hae ultimae quam essent acerbae, p. 1114; in Psalmis praedictae, p. 1117.

Maledicta acerbius mordent quam res ipsae, p. 1114.

Isaac, ligna sacrificii sui portans, est figura Christi, p. 1597.

Isaias de Christo multa vaticinatus est; praecipua loca, quae in Comm. nostro elucidantur, reperies in Ind. V. Locus insignis Is. 50, 6 diligentius exponitur p. 936.

Duo Isaiae oracula a multis referuntur ad sepulcrum Christi: ast immerito. P. 1210.

* **Itinera** Jesu principio vitae publicae, p. 176. Omnia Jesu itinera indicantur passim in Tabula nostra Synoptica, p. 1354. Pedes iter facere solebat Servator, p. 1336.

Jacobus Major, frater Joannis, unus erat e tribus praecipuis Jesu discipulis, p. 357; 554; 871. Ambitiosus, p. 638. Filius tonitru, p. 1450. Vindicandi cupidus, L. 9, 54. Non erat cognatus Jesu, p. 1129.

Jacobus Minor, p. 359; 1522; erat frater Domini et Apostolus, p. 1522. Ei apparuit Jesus, non tamen sicut refert s. Hier., p. 1292.

Jairi filia ad vitam revocata, p. 343.

Jansenisticae Jesu cruci affixi imagines, p. 1092.

Haeresis de morte Jesu pro solis praedestinatiis, p. 643.

* **Jejunium** (cf. **Temperantia**): dissertatio Scripturistica, p. 1511. Commendatur, multorum adductis exemplis, ib.

Jejunium Jesu in deserto, p. 157.

* Quoties de jejunio quadragesimali mentio fit in Script. ? P. 158.

Absque ostentatione jejunandum, p. 274. Jejunia intempestiva, p. 339.

Efficacia jejunii cum oratione, p. 569: binae viri justi alae, p. 883.

Jejunium feriae 4^{ae} propter Judae proditionem, p. 804.

Bis in hebdomadibus singulis jejunabant Pharisei, p. 340.

Jeremias typice de caede puerorum, p. 129. Lamentationes ad Christum referri possunt, p. 1564. Nominatur apud M. loco *Zachariae*, p. 975.

* **Jericho**: v. Indic. XII in serie 4^a. Describitur: p. 645. De palmis et rosis ejus, ib.

Jerusalem, vide **Hierosolyma**.

JESUS. Supra, in Ind. XII, per totam seriem 2^m, multae indicantur homiliae de Jesu; imprimis de ejus *potentia, omniscientia et sapientia*, de ejus *bonitate, sanctitate, divinitate et gloria* fuse tractavi pro usu homilitico.

Nunc analytice indicantur quae Evang. refert de Christo, praesertim ea quae in Comm. nostro tractantur.

Nomen, p. 61: *homilitica, p. 64.

Rex, sacerdos et propheta, p. 62.

Hom. 45 de titulis honoris, in ind. XII.

Regia potestas et regnum ejus, p. 993.

Sol (p. 138) et **lux** (v. hanc voc.).

Vita vitae meae, p. 58.

*Vita Jesu in 3 partes pulcherrime ordinata, p. 45 et 137. Evolutio sicut in planta et in flore, p. 46.

Erat de semine David, quamvis non de semine viri : p. 76.

Conceptio p. 77. — Nativit. p. 94, in Beth., sicut praedictum fuit, p. 120.

Quare de *virgine* natus, et quare de *conjugē* ? p. 93.

*De fratribus ejus dissertatio Scripturistica, p. 1519.

*De familia ejus seu de cognatis, p. 1345. Quinam ex Apostolis erant ejus cognati ? p. 359.

Lacunae in genealogia, p. 68.

Quinam ipsum ut Servatorem primi agnoverint, p. 106.

Oppugnatus a vitae initio, p. 121.

*Infantia : factorum series, p. 100 ; 135. Literas non didicit, saltem hoc sensu quod scholas non frequentavit, p. 1338 ; forte a matre dicicit legere, p. 135 ; 1338.

Vita abscondita : quare ? p. 137.

Faber fuit, certe lignarius : p. 467 ; in vita publica non videtur isti arti manuali operam dedisse, p. 1335.

Vita publica fuit 3 annorum et 3 mensium, p. 148 et 808.

Baptizatur, p. 147.

Jejunium et tentatio, p. 157.

Duplex luctatio contra diabolum, p. 159.

Itinera ejus principio vitae publicae, p. 176.

Primi ejus discipuli, p. 176.

Prima miracula, p. 177.

Dissertatio de omnibus ejus miraculis, p. 1455 sq. : v. **Miraculum**.

*Praedictiones Jesu in Evang. omnes ordine temporis conglobantur, et specialiter eae quae ad cruciatus et mortem

spectant : p. 1535. Cum mortem suam praedicit, solet addere resurrectionem suam, p. 541.

*Quoties fugisse legatur, p. 125. Quoties Palaestinae territorium egressus fuerit, p. 125 ; semel in vita publica, p. 509.

*Varia loca ubi habitavit, p. 133.

Pauper erat, p. 318, non tamen mendicans, p. 1335. Non aspere vivebat, sed secundum morem communem, p. 1314. In vita privata valde *amabilis* erat, p. 1337. Semel dicitur laetitia affectus, p. 402.

Semel accidit ut a cognatis suis dictus fuerit *amens*, p. 438.

Eos iterum repulit, J. 7, 3.

Oscula sibi dari permittebat, p. 896 ; 1336. Quoties conviviis lautis adfuit ? p. 337 : cf. **Convivium**.

Semel permisit ut damnum inferretur, p. 325.

Non solis *Judaeis* benefecit, p. 509.

Mira prohibitio ab ipso facta, p. 538 ; 350.

Infantibus benedicit ; *Homiliae schema, p. 611.

Agendi ratio ejus

1o *In persecutione : quoties fugit ? p. 125.

2o *Quando aliquem scandalizaverat : p. 507.

3o *Quando aliquid petebatur, p. 431.

4o *Quando interrogabatur : quoties respondere noluit ? p. 511.

Agendi ratio benigna : v. **Benignitas**. Teneritudo et nobilitas cordis ejus : v. **Cor Jesu**.

*Dure agit contra quosdam, eisque *vae* dicit, p. 400.

*Erga Phariseos : eos saepe reprehendit, p. 495.

Agendi ratio cum falso accusaretur : vide **Accusatio**.

*Docendi ratio : p. 496 et 1339.

Verba ejus ad matrem, p. 1375.

Duae ejus orationes omnium praeclarissimae, p. 191.

Doctrina ejus omnium sapientiam philosophorum superat, p. 192.

Venit praesertim pro peccatoribus, p. 337 : v. **Peccatores**.

Virtutes, quas docuit tum exemplis quum verbis :

Puer Jesus virtutum exemplar, p. 136.

Fides : *indicantur omnes casus in quibus legitur Jesus fidem quorundam laudasse, p. 315. *Similiter omnes casus in quibus de fide Petri singulare quid legatur, p. 492.

*Humilitas, p. 578.

*Precationis piae officia docuit suo exemplo in horto Olivarum, p. 881 ; *in multis aliis rerum adjunctis, p. 488.

Pietas in Deum : v. hanc. voc.

Benignitas et mansuetudo : v. has voces. Lenitas, p. 844. Sollicitudo paterna, p. 902.

Patientia, vide hanc vocem.

Prudentia, p. 523.

Paupertas. *Jesus pauper, p. 318.

*Compendium eorum quae contra divitias dixit, p. 621.

Beneficentia. Nonnulla Jesu verba circa hanc virtutem recitantur in nostro *tractatu generali de eleemosyna, p. 1483.

Virginitas : *exempla et verba Jesu, p. 607.

Dilectio inimicorum. Exemplis Christi quae indicavi p. 248 adde : Malchum sanat, p. 908 ; pro hominibus, cum inimici essent, mortuus est.

Jejunium ab ipso commendatur, tum exemplo M. 4, 2, quum doctrina, p. 1513.

*Quid ex variis Evangelii historiis colligi potest de sensibus Jesu erga Samaritanos ? p. 1514.

*Quoties flevisse legitur ? p. 661.

Quoties negotiatores e templo ejecit ? p. 663.

*Praecipua facta ad Jesum spectantia quae Hierosolymis evenerunt, p. 101.

*Item quae in monte Olivarum contigerunt, p. 1298.

*Quoties unctus fuit ? p. 802.

Ipsemet demonstrat se Messiam esse, p. 386 ; 423 ; cum juramento illud ipsum affirmat, p. 929.

*Quoties Jesus interrogatus fuerit ex mala intentione, p. 414.

Inimicitiae contra eum paulatim crescunt, earumque causae : p. 1552. Qua occasione primum refertur inimicos ejus voluisse eum perdere ? p. 415.

*Accusationes et calumniae adversus Jesum : v. **Accusatio**.

Nihil umquam contra Romanos, Palaestinae dominatores, dixit : p. 992. Tributa solvebat, p. 575.

Apostolos ad Passionem suam solerter praeparat, et praedictiones hac de re opportune facit : p. 540 ; 1538 ; 571 : ideo etiam mentionem Resurrectionis suae fere semper addit, p. 541.

Cruciatuum historia ex 4 Evangelistis collatis complete narratur et expohitur inde a pag. 856. — Plurima notantur pro pictoribus, p. 1669.

Plurima schemata homiliarum in Passionem generatim spectatam, p. 1557.

Quibus modis ostendit in horto Oliv. se volentem comprehendi ? p. 902 ; 908.

Duplex in eo voluntas, p. 883.

Paterna ejus sollicitudo erga Apostolos in horto Oliv., p. 902.

Quoties in faciem caesus fuit ? Vide **Alapa**.

Momentum forte solemnissimum universae vitae ejus, p. 928.

Bis juridice interrogatus a Pilato, p. 1038.

Comitatus Jesu exeuntis ad supplicium describitur totus, p. 1058.

Omnia et singula quae ad crucifixionem Jesu referuntur fuse exponuntur, p. 1078 sq.

*Quaestio generalis de septem verbis Jesu in cruce, p. 1153.

*In cruce irridetur a quadruplici hominum genere : p. 1113.

*Quinam ei in cruce pendenti fuerint solatio, p. 1118 et 1129.

Mors ejus Pharisaeis praecipue adscribenda est, p. 1425.

Mors ejus quatenam nobis sensa ingerere debeat, p. 1593.

Praecipua temporis rerumque adjuncta in morte Jesu, p. 1154. Mors heroica probat ejus divinitatem, p. 1594.

Vera certaque fuit mors, p. 1156.

*Quinam inter Passionem innocentiam Jesu testati fuerint, p. 1175.

*De s. Reliquis Passionis longe lateque disseritur, p. 1606.

Pro omnium salute mortuus est, p. 643.

*Descensus ad inferos, p. 1601.

In vita ejus fere semper *glorificatio* conjungitur *humiliationi*. Sic in ortu ejus : nascitur in stabulo, sed angeli apparent, Magi adorant etc. Pariter in baptismo, p. 148. Pariter in morte ejus ; nam statim postea honore fuit circumdatus (sicut ipsemet praedixit, p. 929), p. 1161, tum per prodigia, p. 1162, quum per conversiones, p. 1172. Honorifice sepelitur, p. 1199 sq.

Resurrexit e sepulcro adhuc clauso, p. 1231. Vide **Resurrectio**.

Quale fuerit corpus Jesu redivivi, p. 1226.

*Quoties et quibus apparuit ? p. 1247 ; 1292.

Ultima ejus verba in terris : Ecclesia definitive constituitur, p. 1290.

Sedet a dextris Dei, M. 22, 24 et 26, 64 ; sed vivit in Ecclesia, p. 1298 et 1300.

Venturus in nubibus coeli, M. 24, 30 coll. p. 929. Alter Christi adventus in duplici sensu, p. 376.

Latet in suis. *Homilia in *Qui vos recipit, me recipit* : p. 383.

*Jesum sequi : homilia in *Qui vult post me venire* etc. P. 544.

Ad ipsum accedendum ob 4 rationes, p. 406.

Quatuor majora ejus beneficia : *schema concionis, p. 1220.

*De *divinitate* ejus ex Synopticis : dissertatio copiosa, quae loca M., Mc. et L. indicat fere omnia. P. 1502. Testimonia J. J. Rousseau, p. 1506 et 1594. — Quo sensu dicitur nescire diem judicii ? p. 767. An ipsius non est sedem in coelis dare ? p. 642.

**Rationes convenientiae* divinaeque sapientiae in vita et actionibus Christi :

Quare de virgine, juncta tamen viro per matrimonium, nasci voluit ? P. 93.

Quare per infantiam et adolescentiam, sicut alii homines, transire voluit ? p. 137 ; quare vitam prius absconditam, deinde publicam ducere, eamque Passione et morte claudere voluit ? p. 46 ; 137.

Quare a baptismo vitam inchoavit publicam ? p. 147.

Quare baptismum Joan. Bapt. accipere voluit ? p. 151.

Quare tentari voluit, et initio quidem vitae publicae ? P. 164 et 159.

Quare Passionem suam saepe praedixit ? p. 1537.

Quare honores maximos in ingressu triumphali accipere voluit ? P. 650 et 660.

Quare coena Paschalis Passionem proxime praecessit ? p. 813.

Quare 1° pati, 2° mori, et 3° in cruce quidem mori voluit? P. 1158.

Rationes convenientiae in institutione s. Eucharistiae, p. 834.

Quare Jesus sepeliri voluerit, p. 1198.

Quare sepulcrum elegit novum, in petra excisum, et omnibus obvium? P. 1207.

Quare resurrexit, et quare die tertio? P. 1225.

Quare mulieribus prius quam viris apparuit? p. 1248.

Christus in vetere Testamento :

* Quaestio generalis de Christo in V. T. praedicto typisque praesignato, p. 1622. Hom. 42 et 43 in ind. XII.

* Oracula V. T. quae ad Christum spectant: p. 1624.

* In specie ad cruciatus ejus et mortem, p. 1599.

* Figurae Christi ex V. T.: p. 1625. Arca Foederis specialis figura Christi, p. 1548.

* Figurae Christi patientis et morientis, p. 1579.

* Testimonia antiquitatis profanae de Jesu, p. 1347 sq.

* Jesus in natura humana spectatus tamquam persona privata; seu de iis quae ad externam corporis formam ac vulgarem vitae rationem pertinent: ampla dissertatio p. 1301 sq., in qua

I. De forma corporis, scil. de pulchritudine ejus et vera, vultus effigie, p. 1302; quomodo Jesu facies sit pingenda, p. 1306; de statura ejus, p. 1308; de coma capitis, p. 1309, de barba, p. 1312.

II. De Christi victu, p. 1313.

III. De vestitu ejus, scil. de interula, tunica, cingulo, pallio etc. v. **Vestes.** Conclusio iconographica, p. 1333. Quomodo vestes Jesu sint pingendae, cum regiam ejus majestatem exprimere decet,

p. 1325; 1295. Jesus numquam nudus, p. 1664.

IV. De conditione qua Jesus inter Judaeos vivere dignatus sit, p. 1334 sq., ubi de vita ejus non austera.

V. Indoles naturalis, docendi ratio, vitaeque vulgaris consuetudines; temperamentum *biliosum*, constitutio corporalis delicata, etc. P. 1335 sq.

De Jesu tamquam doctore, p. 1339. Praedicatio ejus generatim, p. 181. Quare uti solet proverbiiis, parabolis etc., p. 1530. Solerter arripit omnem occasionem, p. 496. Rationalistae libenter fatentur Jesum esse doctorem et philosophum praeclarum, magnis ingenii facultatibus praeditum, sed isti pravo fine ducuntur: p. 1339. Nihil scripsit, atque adeo spuria est epistola ejus ad Abgarum, p. 1340.

VI. Quibus linguis uti voluerit, p. 1342.

VII. De cognatis ejus carnalibus, p. 1345. *Fratres Domini* non erant filii B. Mariae V., p. 1519.

Joachim pater B. M. V., pag. 74.

Joanna, uxor Chusae, una e mulieribus piis quae Jesu ministrabant: L. 8, 3. Prope crucem Jesu probabiliter stetit interdum, p. 1130.

Joannes-Baptista. * Dissertatio latissima de omnibus quae Scriptura refert, p. 1400 sq.

Numquam nutans in fide, p. 386.

Quater testimon. reddidit de Christo, p. 1411.

* Oratio panegyrica in laudem ejus, p. 1419. Praeconium ejus, p. 1417. Virtutes, ib. Exemplar praedicatorum, ib.

Jesum non cognovit facie antequam eum baptizavit, p. 150.

Duos discipulos ad Jesum mittit, p. 385.

* Quoties et de quibus a Christo laudatus fuerit, p. 389.

An nullus major? p. 391. Plus quam propheta, p. 390 et 1414. Elias in spiritu, p. 394.

Jesum praeivit etiam in morte, p. 470.

Joannes Evangelista. Pro usu homilítico v. Indic. XII, serie 4^a.

I. QUAE SPECTANT AD EJUS PERSONAM.

Piscator erat, probabiliter e vico Bethsaida (sicut Petrus L. 5, 10), cum patre Zebedaeo, viro honestae conditionis (mercenarios habebat Mc. 1, 20) laborans. Igitur homo *sine litteris et idio-
ta*, sicut Petrus, Act. 4, 13. Mater ejus Salome erat una ex mul. sanctis quae ministrabant Jesu, sed non erat soror B. Mariae V. Ergo Joannes non erat cognatus Jesu, P. 1129, et 1346.

Probabiliter ipse erat qui cum Andrea coepit adhaerere Jesu propter testimonium J.-Baptae dicentis *Ecco Agnus Dei*, J. 1, 35 sq. (duo primi disc.), p. 176.

Postea, relictis omnibus definitive secutus est Jesum cum tribus aliis, p. 183:

Deinde in collegium Apost. solemniter cooptatus, L. 6, 13.

Unus est e tribus Apost. praecipuis, p. 357; 871.

Filius tonitrui dictus a Ch., p. 1450.

Primas sedes petit sibi et fratri suo: *Potestis bibere calicem? Possumus*; p. 638.

Prae ceteris a Jesu dilectus, p. 1276; ideo inter Coenam recubuit in sinu Jesu, p. 845, et primus certo cognovit nomen proditoris, ib. Illam praedilect. forte meruit quia virgo erat, p. 1276.

Ipse tamen primum locum inter Apost. non assecutus est: Petrus enim ei praelatus fuit, ideo certe quod hic

Jesum magis, vel saltem virilius, diligere: p. 1276.

Jesum, ut videtur, sequitur apud Caipham, et Petrum introducit, p. 940.

Stat prope crucem cum Maria, vinculo amoris adstrictus, p. 1118; ideo Maria ei commendatur, p. 1128; 1132. Felix ille! p. 1589.

Cum Petro ad sepulcr. accurrit, p. 1237.

Primus agnoscit Jesum in litore maris apparentem, p. 1272.

Sors ejus futura obscure indicatur a Ch., p. 1279.

Mariam in domum suam accipit, et cum ea manet usque ad mortem ejus (Hierosolymis, non Ephesi), p. 1133. Deinde in Asiam Minorem tendit.

Supplicium olei ferventis et exilium in Patmos, ubi scribit Apoc., p. 1292.

Post liberationem pergit missionem suam Evangelicam in Asia Minore, et sedem figit Ephesi: ibi scribit Epist. suas, et ibi etiam in propecta aetate, ut videtur (post 90 aetatis annum) Evang. edit. Vixit fere 100 annos: verba ejus praeclara in extrema senect. refert s. Hier., v. Brev. 27 Dec.

Mortuus Ephesi, contra miram opinionem veterum, p. 1281.

II. QUAE SPECTANT AD EJUS EVANG.

Scripsit pro demonstranda Ch. divinitate; ideo solet effingi sub figura aquilae, p. 23.

Seorsum ab aliis exponendum est ejus Evang., p. 26.

Ter tantum cum Synopticis incedit, ante ingressum Jesu triumphalem, p. 475.

Igitur multa supplet, p. 174. In multis etiam cum Synopticis pugnare videtur: vide Ind. I.

Plenius exponit divina mysteria, p. 1129.

Ludibria Jesu illata parcius refert, p. 934.

Denullo daemoniaco mentionem facit, p. 1470.

In describenda Passione magis accuratus magisque completus quam ceteri Evangelistae, p. 1177; 1018; 983; 1109; 1129; 1146; 1237; 1240. Mirum tamen est nihil de prodigiis in obitu Jesu factis ab ipso dictum fuisse, p. 1134.

Authentia ultimi capituli ejus Evangelii, p. 1268.

Jonae Prophetæ signum p. 433; 519. — *Jona* pater s. Petri, p. 1450.

Jordanes describitur, p. 1420. Cf. Indic. XII in serie 4^a.

Trans Jordanem: an hoc aliquando dicitur de regione ad occidentem fluvii sita? p. 180.

Josaphat (vallis): *num judicium extremum ibi fiet? P. 783.

Quam tristis hodie, p. 867.

Joseph Arimathæensis.

Quis et qualis? p. 1195.

Pilatum adit ut petat corpus Jesu, p. 1191 sq. Illud de cruce tollit, p. 1197; ad sepulturam praeparat cum Nicodemo, p. 1199; in sepulcrum suum (sibi Josepho proprium) ponit, p. 1206.

Pro usu homilitico v. supra Indic. XII in serie 4^a.

Joseph (Patriarcha) figura Christi, p. 807; 1598. Figura s. Joseph, p. 1397.

Joseph (s.). *Excursus de eo satis latus, p. 1395 sq.: inter alia homilia in 7 dolores et 7 gaudia ejus, p. 1396; ejus

virtutes, et beneficia quae a Deo accepit; p. 1398; conciones in ejus honorem, ib.

Hactenus pro usu homilitico.

Genealogia ejus, non Mariae, probabiliter traditur in Evang., p. 73; 75.

Erat cognatus B. Mariae V., p. 75.

Non erat viduus cum prolibus ex priore matrimonio, p. 1520.

Erat tantum *sponsus* Mariae quando Jesus conceptus fuit, p. 78.

Anxius de uxore gravida, p. 82.

*Quoties ei apparuit Angelus? p. 83.

Aderat quando Magi advenerunt, p. 116.

Faber erat, certe lignarius, p. 467.

Mortuus ante Jesum, p. 1133; imo, verisimiliter ante vitam Jesu publicam, p. 1398.

Quomodo pingendus: p. 1666.

Joseph seu *Joses*, filius Mariae Clo-pae, p. 1130: ergo consobrinus Christi, p. 1522.

Josephus (Flavius) numeros nimis ampliat, v. gr. in clade Jerosolymitana: p. 752.

Videtur laborasse *megalomania* in numeris, p. 795.

Celeberrimum ejus testimonium de J. Ch.: controversia de authentia; conclusio nostra: p. 1347 sq.

Silet de caede puerorum, p. 38.

Judaea stricte dicta, una ex 4 partibus Palaestinae, p. 96. Romano imperio annectitur, p. 962.

Judaeae desertum, p. 1403.

JUDAEI: pro ipsis scripsit Matthaeus, p. 41.

Sunt lapides ad milliaria, ait s. Aug., p. 113.

Judaeis prius quam Gentilibus praedicandum, p. 361. Christus non Judaeis solis benefecit, p. 509.

Judaei reprobat, et vocati gentiles : p. 313. Ideo gentilibus posthabiti, p. 632 ; 627.

Gens Judaica circa ultimum Christi adventum ad fidem se convertet : p. 730.

*Antea non restituetur eorum regnum, neque iterum aedificabitur templum : p. 731.

Odio habebant Samaritanos, p. 1514.

Domum ethnici ingredi nolunt, p. 984.

Miracula Jesu calumniantur, p. 410 ; 1116.

Cum pueris difficilibus comparati, p. 395.

Per ficum, Jesu exsecrante aridam factam, apte figurantur : p. 671. Misere peribunt quia lapidem angularem rejiciunt, p. 682 ; quia Dei ministros male habent, p. 689.

Quare Jesum non ipsimet occiderunt, sed Pilato tradiderunt ? p. 961.

Quare eorum proceres odium infensissimum in Jesum conceperunt ? p. 1552. Qua occasione odium istud ad summum gradum pervenit ? P. 673 ; 1555.

Clade omnium terribilissima ob deicidii scelus affecti : ad M. 24, 1 sq., praesertim p. 751 ; secundum praedictionem a Jesu saepius renovatam, p. 662.

Poenam hodieum manet, p. 1053. Quomodo lamententur ad murum fletus, ib. eorum figura, tum in scelere, quum in poena : ib.

Quater clamaverunt Jesum crucifigendum esse, p. 1048. Et ipsimet crucem lege talionis subierunt, p. 1055.

Pro Judaeis precatur Jesus in cruce, p. 1102. Effectus hujus, ib. Paulo post nonnulli jam ad frugem redeunt, p. 1174.

Judaei quadam ignorantia labora-

bant, quando Jesum occiderunt ; non tamen a gravi culpa eximebantur, p. 1102.

In falsa opinione versabantur circa naturam regni Messiae : putabant Christum regem fore terrenum. P. 990 ; 1102 ; 638.

*An diem festum Paschatis celebraverunt eo ipso die mortis Christi ? p. 1566.

Judaeorum mores, instituta, leges etc.

Prævia monitio. Ampliores reperies indicationes in hoc Ind. ad voces hic literis crassioribus scriptas.

1º De sectis, sc. de **Pharisaeis**, **Sadducaeis** etc., p. 1421.

2º De certis hominum generibus : v. gr. de principibus sacerdotum, p. 1389 ; 1404 ; de **Senioribus** populi, p. 1389 ; de **Scribis**, ib. ; de **Publicanis**, p. 1481 ; de **Nazaraeis**, p. 1310 ; 1413 ; de **Essenis**, p. 1428 ; de **Samaritanis**, p. 1513 ; de **Herodianis**, p. 1427.

3º De locis sacris : Templum describitur, p. 1428 sq. Lapidis ejus magni, p. 736. Synagogae et oratoria, p. 1453 sq.

4º De rebus sacris : v. gr. de panibus propositionis, p. 412. **Corban** seu dona Deo oblata, p. 502. **Arca Foederis**, p. 1434. Altare holocaustorum, p. 1438.

5º De diebus festis et actibus religionis. Tria festa majora, in quibus urbem petere debebant : vide voc. **Festi**. Precantium gestus, p. 1486.

6º De legibus ; v. gr. de jure **Talionis**, p. 239. Traditiones Seniorum, p. 497. De immunditia legali, p. 499. **Tributa** a Judaeis solvenda, p. 573. Jus gladii eis creptum, p. 985. Debitor ad collum apprehensus, p. 598.

7º De criminibus. De majestatis crimine, p. 1043 ; de **Blasphemia**, p. 933.

8º De tribunalibus. De Synedrio

magno, p. 1387 sq. De iudiciis in synagogis, p. 372. In portis solebant fieri iudicia, p. 529. De tribunali Pilati, p. 1045.

9° De suppliciis. Statim post condemnationem inferebantur, p. 1057. **Flagellatio**, p. 1019. In mare demergere, p. 582. De **crucis supplicio**, p. 1078. Damnatus ferebat ipse crucem suam, p. 1060. De camino ignis, p. 461. Vel lictores, vel milites erant suppliciorum ministri, p. 1059. Extra urbes supplicia capitis, p. 1061. Supplicia Mosaica, p. 1577.

10° De morbis. Arida membra, p. 413. Lepra, p. 306. Lunatici et paralytici, p. 189. Caecitas frequens in Palaestina, p. 349.

11° De possessis a daemone, p. 1467.

12° De falsis numinibus : v. gr. de Beelzebub, p. 377.

13° De cultu corporis. De more gestandi capillos, p. 1309, et barbam, p. 1312. Mos lavandi manus et corpus, p. 497 sq., 1049 ; pedes loti, p. 823 ; 1329. Uctiones, p. 275 ; 796. Luctus et jejunium, p. 1511. — Quomodo vehementiores animi motus signis exterioribus demonstrabant ? p. 932.

14° De *vestibus*. Ampla dissertatio de singulis : p. 1316 sq. Ibi etiam de vestibus mulierum, p. 1332. Quaedam addimus in Comm. obiter dicta : vestimenta generatim erant larga et laxiora, non corpori arcte accommodata, p. 1319. De tunica et pallio, p. 366 ; 1110. De vestibus poenitentiae : sc. de cilicio vel sacco camelino, p. 1413 ; 398 ; 1320. De cingulo, p. 1321, 365. De fimbriis, et phylacteriis, p. 713. De vestimentis Jesu, p. 824 ; 1170. De chlamyde seu sago, p. 1028.

15° De aedificiis : a/ sacris vide supra

n° 3°, b/ Profanis. Tecta plana, p. 379. Praetorium, p. 964.

16° De sepulcris et de more sepe- liendi : v. **Sepultura**. De Christi sepulcro, p. 1208. Speluncae pro sepulcris adhibitae, p. 326. Sepulcra varii generis, ib. et p. 720.

17° De usibus in rebus domesticis : v. gr. in nuptiis, p. 774, et conviviiis nuptialibus, p. 685. De lingua apud Judaeos adhibita, p. 1342. De cibo et potu, p. 1314. Mulieres solebant coquere panes, p. 459. Panes erant tenues in modum placentarum, p. 483 ; 826 : M. 15, 36. Panes hordeacei, p. 482. Molae asinariae, p. 582, et minores, p. 770. Pisces ut obsonium, p. 482 ; 1271. De more sedendi in coetibus, p. 1388 ; ad mensam recumbent, p. 816.

De agrorum cultura. Petrae ipsae colebantur, p. 446. Frumentum quandoque dat fructum centuplum, p. 453. De zizaniis, p. 457. De sinapi, p. 458. De ficibus, p. 669. De vineis, p. 677.

Temporis distinctio. Dies in 12 horas dividebatur ob ortu solis numeratas, p. 631. Vigiliae noctis quatuor, p. 490.

Monetae : talentum p. 1627. Siclus, ib. Denarius, ib. Drachma, p. 1628.

Scholae Schammai et Hillel, p. 604.

Matrimonium. Praecedebant sponsalia, p. 79. Poterat solvi per libellum repudii, p. 228 sq., 606. Lex leviratus, p. 699. Lex de nuptiis filiae heredis, p. 75. Eunuchi, p. 608.

Pueris benedictionem apprecabantur Rabbini, p. 612.

Judas Iscariotes p. 360. Praecipua causa summae ejus perversitatis fuit fidei amissio ; causa vero proxima proditionis fuit amor pecuniae, p. 804 ; 805 ; 898 ; 973.

Murmuravit ob avaritiam, p. 799. Fur erat, p. 800.

In ipsum intravit satanas, p. 804; 845.

Pactum iniiit prodendi Jesum, p. 803.

Eucharistiae institutioni adfuit, p. 837.

In Coena proditio ejus a Jesu manifestatur, p. 837. Vae homini illi, p. 843.

In ipso actu prodendi Jesum quid fecit? p. 893.

Poenitentia ejus nequaquam bona, p. 969.

Desperatione motus laqueose suspendit, p. 968. Matth. cum L. conciliatur, p. 973.

Antithesis Petrum inter et Judam post peccatum commissum, p. 974.

Figura Judae fuit **Achitopel**: vide hanc vocem.

Quare admissus inter Apost. p. 358.

In indice Apostolorum semper ultimus ib.

Judas Thaddaeus seu Lebbaeus, p. 359.

Judex vivorum et mortuorum: quomodo tamquam talis redibit Jesus? P. 1296; 763; 929.

Judicium extremum graphice describitur, p. 782.

Num in valle Josaphat fiet? p. 783.

Non admittimus in Script. divinitus inspirata affirmari per errorem illud aetate Christi jam propinquum esse, p. 548; 1281.

Apostoli (et aliquo sensu omnes Sancti) cum Christo judicabunt, p. 624.

Imago judicii ultimi in historia latronum, p. 1127.

Judicium extremum cogitandum est tamquam ultimus Dei vindicis actus, cui proludunt clades insignes in impiis

per seculorum spatia a Deo immissae: p. 930. Sic clades Jerosolymitana figura fuit ultimi diei, ib. et p. 548; 735; 745.

Sub judicio extremo, de quo saepe in Evang., comprehenditur judicium particulare statim post mortem, p. 771.

Terribile erit: 1° fiet sine misericordia: *Tunc* (in judicio extremo) *reddet unicuique sec. opera ejus* M. 16, 27. 2° Sententia immutabilis: *ibunt mali in supplicium aeternum* etc. M. 25, 46. Quantum s. Chrys. illud timeret, p. 765; 547. Narratur in Act. 24 25 Felicem tremefactum fuisse quando Paulus disputavit de *justitia et castitate, et de judicio futuro*.

Judicium nimis durum vel temerarium: *Nolite judicare*. P. 289.

Jugum suave, v. **Lex nova**.

Julianus Apostata impie conatur restituere Templ., p. 737.

Jusjurandum haud temere faciendum. Valet etiam cum fit per creaturas: p. 233. Interdum licitum, p. 236; numquam tamen sponte quaerendum, quia *a malo est*, p. 238. Vide hom. 41 in ind. XII.

A Jesu factum, p. 929.

Quomodo apud Judaeos judex jusjurandum eliceret, ib.

Petrus falsum juravit, p. 945; imo sibimet ipse dire imprecatus est, p. 946.

Justitia, in sensu proprio: v. hom. 184 in ind. XII. Justitia in sensu lato pro sanctitate, p. 250.

JUSTITIA DEI post mortem erit absque misericordia: *Tunc* (in judicio extremo) *reddet unicuique sec. opera ejus*, M. 16, 27. Sententia fertur propter opera *Esurivi*

etc. M. 25,35. In iudicio *procedent qui bona fecerunt in resurr. vitae* etc. J. 5,29. Cf. Indic. alphab. Ep. Paul.

Justus *cadet septies* : falso intelligitur : p. 1515.

Καταφιλειν, quod de Juda prodente Jesum dicitur, non sign. oscula repetita fuisse : p. 896.

Lacus Genesareth : vide **Mare Galilaeae**.

Laesae-Majestatis crimen quam terribile esset, p. 1043.

Laetitia christiani continua, p. 627. Gaudium in persecut. p. 208. De pia animi et vultus hilaritate, hom. 213 in ind. XII.

Lamentatio Judaeorum nostris adhuc diebus, ad murum fletus Hierosolymis : p. 1053.

Lamentationes Ieremiae Christo patienti recte accommodatae, p. 1564.

Lampades apud Judaeos, p. 775.

Lancea perfoditur latus Jesu, p. 1177 sq. Quem in finem id factum est ? p. 1179. An cor vulneratum fuit ? p. 1181. An latus *dextrum* ? ib. Quid fluxit ex vulnere ? p. 1183. Fuitne miraculum ? p. 1185. Latet ibi mysterium, p. 1187.

Oracula duo impleta, p. 1188.

Sacrae Lanceae Reliquia, Romae custodita, describitur : p. 1619.

Inventio Lanceae in prima expeditione cruciata, dubia est : ib.

Lapidare : frequens apud Judaeos supplicium, p. 679. Quomodo fiebat, p. 684. Altera e duabus poenis capitalibus quas solas statuit lex Mosaica, p. 1577. An adultera esset lapidanda, p. 228.

Jesus bis fuit in eo ut lapidaretur, p. 1553.

Lapides Templi quam grandes essent, p. 736. *Non relinquetur lapis super lapidem* in Templo, ib.

Lapis angularis Ch., p. 681.

Lateau (Ludovica) stigmatizata ? p. 1182.

Latinitas nostra, p. 15.

Latrones eodem tempore quo Jesus cruci affixi : quinam erant ? *clavis* confixi. P. 1099.

Jesu conviciantur, p. 1118.

Latro poenitens : num prius blasphemaverit, sicut socius ; egregia ejus sensa ; promissio a Jesu accepta ; quomodo tam prompte justificatus ; nomen nescitur, etc. : p. 1119 sq.

Homilia 255bis, in ind. XII.

Latronum crura fracta, p. 1179. Ictus erat mortifer, ib.

Latro Barabbas, p. 1011.

Latus Jesu confossum : vide *Lancea*

Lavare manus aut corpus : mos apud Judaeos, p. 498.

In signum innocentiae lavare manus, p. 1049.

Pedes loti in Coena ante Euch., p. 822.

Lazari resurrectio (hom. 66 in ind. XII) est omnium Christi miraculorum maximum, p. 1463 : quare a Synoptici praetermissum, ib.

Sepulcrum Lazari quale hodieum ostenditur : p. 668.

Corpus Lazari in sepulcro eratne *sindone* involutum etsimul *fasciis* ligatum? P. 1204.

Lazarus ejusque sorores familiari amicitia Jesu conjuncti, p. 668. Familia haec non erat pauper aut plebeia, ib.

Lectiones variantes, quae emendandae sunt, in Vulgata occurrunt, ut L. 21, 30; M. 8, 28. Lectio certo mendo-
sa p. 1280. Alia ex. in Ind. IV.

Duo in Evang. loca valde difficilia per lectionis mutationem explicantur a nonnullis: at ratione plane infirma: p. 1048; 976.

Legio, quot milites? p. 907.

Legislator Christus, p. 214.

Lepra describitur, p. 306.

Leprosi. Quot a Jesu sanati? P. 307. * Homiliae capita in sanatum leprosum, p. 309.

Leviratus lex apud Hebraeos, p. 699.

Lex Mosaica. In poenis capitis non est *Draconiana*, p. 1577. Jus *talionis* non adeo crudele erat, p. 239.

Minus perfecta, v. **Lex nova**.

Quo sensu Lex Vetus numquam peribit, ne unus ejus apex? p. 217.

A Christo non destruitur, sed perficitur, p. 214: v. hom. 85 in ind. XII.

Finis Legis Ch.: lex est *umbra futurorum*. P. 1622.

Lex nova cum vetere comparatur, longeque perfectior demonstratur, p. 214 sq.; imprimis quod attinet 1° ad dilectionem fraternam (vide **Inimici**), 2° matrimonii indissolubilitatem (p. 227 sq.), ac 3° **coelibatum** (v. hanc voc., et **Virginitas**). Melior conditio in nova Lege: Deus est pater, p. 263. Est aetas gaudii et libertatis, p. 1518. Jugum ejus suave, p. 406.

Legis mandatum maximum, p. 703; mandatum novum, p. 706.

Libellus repudi, p. 228.

Liber sapientiae divinae est *crux* Jesu, p. 1595. Liber Evangelii est *vita Vitae meae*, p. 58. Utrumque librum tanto studio legere debemus, ut *nihil sciamus nisi f. - Ch.* (qui noscitur ex Evang.), et *hunc crucifixum* (quem discemus ex libro Crucis): p. 1560.

Liber, de quo Apo. 5, est symbolum Evang., hom. 3^a in ind. XII.

Libertas. Praedictio libertatem hominis non tollit, p. 86.

Libertas civium religiosa quo nitatur effato, p. 697.

Ligare et solvere nomine Dei dicitur 1° de peccatis, et 2° de summa regiminis potestate, tum legislativa, quum judiciali, p. 533.

Ligare vinculis: v. **Funes**.

Lignum s. Crucis: Reliquiae describuntur, p. 1614.

Lignum Vitae figura Ecclesiae, p. 1533, et Eucharistiae, p. 835; est etiam figura Evangelii, hom. 1^a in ind. XII. Figura Crucis Dominicae, p. 1598 (*lignum* hebraismus pro *arbor*, p. 1069).

Lilia agri, M. 6, 48.

Limbus Patrum intelligitur per Paradisum quem Jesus latroni promisit, p. 1124.

*Descensus Christi ad inferos seu ad Limbum Patrum, p. 1601. Imprimis quid ea de re credendum, et quomodo dogma e Script. demonstretur: quaedam loca a theologis immerito adducta.

Lingua: usus, v. **Tacere**, Exemplum in verbis B. M. V. p. 1373.

Lingua aramaica quatenus fuerit, p. 48. Ea tamquam patria utebatur Jesus, p. 1342. Graece tamen interdum locutus est, p. 1343. Linguam hebraeam veterem sibi notam esse ostendit, p. 1344.

Linguae tres praecipuae mundi antiqui in titulo crucis, p. 1106, coll. p. 1556 et 1616.

Aramaice, non graece, scripsit Matthaeus, p. 49.

In lingua Aramaea erant tres dialecti, p. 946; 1343.

Lintea seu fasciae in sepelitione Jesu, de quibus loquitur J., non excludunt *sinclonem* de qua synoptici, p. 1203.

Litterae mysticae sunt **thau** et **X**: vide has voces.

Literalis, v. **sensus**.

Lithostroton, p. 1046.

Liturgia est oratio Ecclesiae, imo vero oratio ipsius Christi, p. 1495.

Locus non vacat significatione, in ortu Jesu, p. 96, in Passione ejus, p. 860, et morte, p. 1155.

* Loci indicantur omnes, in quibus Jesus aliquamdiu moratus fuerit, p. 133.

Loci Evang. praecipui, in quibus contigerunt res memoratu dignae: in Ind. XII, serie 4^a, fuse indicatur materia plurium homiliarum, et schemata diligenter pronuntur.

Locorum praecipuorum, quos Evang. memorat, distantiae: p. 1626.

Locustae, cibus Joan. B. Num hodie eduntur? p. 1412.

Longinus, qui dicitur perfodisse latus Jesu, non idem fuit ac centurio qui exclamavit *Vere Filius Dei erat iste*: p. 1182.

Lucas Evangelista usus est Mattheo et Marco, p. 27.

Benignitatem Jesu erga peccatores in Evang. suo praesertim demonstrat: p. 1120.

Lucerna supercandelabrum, p. 213. Lucernae 10 virginum, p. 775.

Luctus. Tibicines et mulieres praeficae apud Hebraeos, p. 346. Jejuna-batur, p. 341. Saccus induebatur, pulvere et cinere squalor corpori inferebatur, p. 398. Vestes scindebantur, p. 932.

Lumbos succingere, *se praeparare*, p. 1111: v. **Tunica**.

Luna plena, die quo mortuus est Jesus, p. 1135. An soli sese objecit cum tenebrae factae sunt miraculosae? ib.

* Num luna pingenda est in tabula Christi cruci affixi? p. 1137.

Lunatici. Quid? P. 189.

Lunaticus quem Apostoli sanare non potuerant, p. 565.

Lupi in vestimentis ovium, p. 300. — Apostoli sicut oves in medio luporum, p. 371.

Lux in ortu Jesu, p. 95, sed tenebrae in ejus morte, p. 1140.

Lux plantis necessaria, p. 138.

Lux mundi est Christus; idem esse debent sacerdotes, P. 212.

Lux boni exempli, p. 213. Vide **Exempl.**

MI

Machaerus, ubi Joan. B. occisus fuit, p. 1416.

Magdalena, vide **Maria**.

Magi. Pro usu homilitico v. Indic. XII serie 4^a.

Omnia fusius exponuntur, p. 100-120. Quomodo pingendi, p. 1666.

*Magorum dona symbolica erant, p. 117; tropologice indicant 3 praecipuas virtutes, p. 118.

*Tria virtutum exempla in Magis, et tria peccata in Herode: p. 119.

*Tria christianorum genera in Magis, Herode et Judaeis: ex s. Aug. P. 120.

Majestatis (Laesae) crimen apud Romanos, aetate Pilati, omnium gravissimum erat: p. 1043.

Malachiae praedictiones, p. 1405 et 563.

Malchus a Petro percussus, p. 904. Auris sanatur, p. 907.

Sunt qui putent eundem fuisse qui alapam Jesu dederit, p. 924.

Cognatus Malchi Petrum negantem se discipulum Jesu esse vehementer aggreditur, p. 946.

Maldonatus non approbatur, p. 950.

Malus saepe absolute ponitur pro *diabolo*: p. 238; 272.

Mali an sunt tolerandi? p. 456.

Mammon, p. 281: v. **Divitiae**.

Mandatum magnum, p. 703.

Mandatum novum, p. 296.

Mandatum unum solvere, p. 218.

Si vis ad vitam ingredi, serva mandata: p. 615.

Manna figura s. Euch., p. 835.

Mansuetudo JESU. *Non contendet..., arundinem quassatam* etc. P. 416. *Rex tuus venit tibi mansuetus* seu mitis, humilis, p. 654. *Discite a me, quia mitis sum*, etc. p. 407.

Non vult ut ignis in Samaritanos descendat, L. 9, 55.

Mitis et patiens erga Apostolos (passim in Evang.); v. **Benignitas**.

Imprimis erga Judam proditorem, quem non dure tractavit, p. 844 et 897.

Mansuetudo ejus quando alapam accepit in Synedrio coram Caipha, p. 924.

Praesertim inter cruciatus resplendet ejus mansuetudo. *Sicut ovis ad occisionem ducitur, et quasi agnus* etc. Is. 53, 7: p. 1118.

Cum autem irascitur, sancta prorsus est ejus indignatio: vide Mc. 3, 5; pariter cum negotiatores e templo ejicit, p. 663.

Severum et durum se ostendit erga Phariseos hypocritas, M. 23, non ex defectu mansuetudinis, sed ex amore justitiae, ut isti nocere desinant. Adhuc acerbius egit erga Herodem, p. 1001, propter rationes ibi indicatas.

MANSUETUDO NOSTRA : imitari Jesum. — *Beati mites* p. 202. *Beati pacifici* p. 207.

Manus imponere ritu religioso, p. 612.

Manus in cruce perforabantur, non *carpus* (*le poignet*) : p. 1092.

Pilatus frustra manus lavat in signum innocentiae, p. 1049.

Saepe manus lavabant Judaei, ex traditione : p. 499.

Marcus Matthaeo usus est, p. 27. Forte erat juvenis ille qui nudus aufugit, p. 913.

Mare. Jesus ambulat super mare, p. 486. *Homilia in Petrum super aquas ambulantem, p. 1534.

In mare demergi, p. 582.

Mare pro lacus per hebraism., p. 1447.

***Mare Galilaeae** : v. Ind. XII in serie 4^a. Describitur, p. 1447. Miracula in eo facta indicantur omnia, p. 323. Litora hodie deserta, p. 400. Apparitio Jesu in ejus littore, p. 1270.

Margarita ante porcos, p. 291. Pretiosa, p. 462.

Maria Bethanica Jesum ungit, p. 796 ; ideo laudatur a Jesu, p. 800.

*Non eadem ac Magdalena, p. 1583 sq.

Non apparet usquam in historia Passionis et resurrectionis, p. 1585 et 1587.

Maria uxor Cleophae (potius *Clo-pae*) seu Alphaei, erat soror B. Mariae V. p. 1129, et 1520.

***Maria Magdalena.** Pro usu homilitico v. ind. XII, ser. 4^a. Non eadem ac soror Lazari et probabiliter diversa etiam a peccatrice : p. 1583 sq. *Quomodo non pingenda, p. 1129 ; 1197 ; 1671. Juxta crucem Jesu stabat interdum, et interdum stabat aliquantulum remota cum aliis piis feminis, p. 1131.

Primum accedit ad Jesu sepulcrum, p. 1233. Iterum eo venit, et Dominum resuscitatum prima omnium videt, sed putat hortulanum esse, p. 1239. Eum autem amplecti, sicut cupiebat, prohibetur : *Noli me tangere* : p. 1243.

Maria Virgo. *De nomine et laudibus ejus, p. 1371.

*Exemplar nostrum in verbis : omnia ejus verba in Evang. recitata, p. 1373.

*Verba quae Jesus ad eam dixisse legitur, p. 1375. *Imprimis de verbis *Quid mihi et tibi est, mulier ?* ib.

Mater nostra ; in quo fundetur nostra devotio : p. 1590.

Mater doloris, p. 1592 ; Sept. Dolores, p. 1593.

Virtutes. Virginitas (*Virum non cognosco*, p. 92 et 1374). Humilitas (*Ecce ancilla Do.*). Obedientia (*Fiat*). Benignitas (*Vinum non habent* ; festinatio ejus in visitanda Elisab., apud quam manet per 3 menses). Amor erga Jesum (*Dolentes quaerebamus te* ; stat ad pedem crucis). Pietas in Deum (sensa quae pandit in *Magnificat* ; cum Apost. perseverat unanimiter in oratione Act. 1, 14).

Hactenus pro usu homilitico.

Jesus matrem agnoscere non recusat, p. 440.

Num in Evang. genealogia *Mariae* traditur ? p. 73 ; 75.

Erat filia *επικληρος* ideoque viro familiae suae nupsit : p. 75. Non tamen dives, p. 618 ; 1164.

*Nondum matrimonio juncta quando filium concepit, p. 78.

Perpetua virginitas, p. 92 ; 97. *Fratres Domini* non erant *Mariae* filii, p. 1521.

Peperit sine ruptura aut dolore, p. 97. Ideo errant quandoque pictores, p. 1666.

Verum iniit matrimonium, p. 71 ; 1395. Votum tamen castitatis fecisse videtur, p. 1374.

Venit cum fratribus *Jesu* quando volunt eum comprehendere : ideo im merito reprehensa a s. Chrys. : p. 439.

An obviam venit filio suo in Calvari- am eunti ? p. 1063.

Stetit juxta crucem, fortissimo amore plena : p. 1131. Lacrymosa, non deliquo correpta : p. 1592.

Joanni commendata, p. 1132.

Num corpus filii a cruce detractum in gremium excepit ? p. 1197.

Nullus e Synopticis de ea mentionem facit in *Passione*, *Resurr.* et *Apparitionibus Jesu* : p. 1130.

Jesum post resurrectionem matri primum visum fuisse, non satis demonstrari potest : p. 1247.

Quid ipsi deinceps evenit ? ubi mortua ? p. 1133.

*De vestitu B. *Mariae V.*, p. 1332.

Annuntiatio, Visitatio, Desponsatio, Purificatio etc. quomodo pingendae : p. 1665.

* **Mariae** non tres sed quatuor in *Evang.* p. 1583 sq.

Martyres et Martyrium. Mala et mortem pro fide pati : *M.* 10, 16-39.

Martyres fuerunt *infantes* *Bethlemitici*, p. 130.

*De quibus *martyribus* mentio fiat in *N. T.* p. 130.

Massillon *sur le petit nombre des élus* non approbandus, p. 1501.

Materialistae veri erant *Saddy-caei*, p. 1427.

Matrimonium *Christianorum* est indissolubile, p. 227 sq. ; 603 sq. Pro usu homilitico v. *Indic. XII serie 3^a* hom. 201.

Apud *Judaeos* autem per libellum repudii solvebatur, p. 228.

Quo ritu apud ipsos celebraretur, p. 775. Vespere fiebat convivium lautum, p. 686.

Lex *Mosaica* praescribebat ut filia *επικληρος* viro tribus et familiae suae nuberet, p. 75.

Levir uxorem fratris mortui quandoque ducere debebat, p. 699.

Nullus erit matrimonii usus in altera vita, sexus tamen erit distinctus : p. 701.

Melius est non nubere, p. 610.

Matrim. Christi spirituale cum *Ecclesia*, p. 775.

Matthaeus. Pro usu homilitico v. *Ind. XII serie 4^a*.

Quis ? Idem ac *Levi*, p. 29.

Vocatur ad Apostolatam : conversio ejus valde insignis, p. 335. Convivium struit *Jesu*, ib.

Sub figura *hominis* effingi solet, p. 23.

Quare ejus *Evang.* primum occupat locum ? p. 25.

Undenam oriatur similitudo quam habet cum *Marco* et *Luca*, p. 27.

Ubi et quando scripsit ? p. 40.

Judaeis Palaestinensibus scripsit,

p. 41, ut probaret Jesum esse Messiam,
p. 43. Hebraice scripsit, non graece:
p. 48. Textus primigenius cito periit,
p. 53. Ejus locum tenet versio graeca,
ib.

Authentia cap. 1 et 2, p. 36.

Verax in scribendo, p. 38.

Evang. suum praeclarissime claudit,
p. 1287.

Satis mirum est ab ipso nullam de
Ascensione factam esse mentionem,
atque adeo nihil dictum esse de modo
quo Jesus suos reliquerit discipulos,
p. 1288.

Mellis favum manducat Jesus, p.
1258. Mel silvestre, p. 1412.

Melchisedech vere obtulit sacri-
ficium in pane et vino, p. 1315: quod
figura fuit Eucharistiae, p. 836.

Mendacii accusari non potest Jesus,
eo quod finxit se longius ire: p. 1256.

Mens recta, seu finis honestus et
sanctus, alienus a vana gloria, p. 249.
Id docetur sub figura *oculi simplicis*,
p. 279. Vide in ind. XII hom. 209 de
pura intentione.

Mensa. Judaei in conviviis lautis
et solemnioribus, praesertim divites,
ad mensam recumbabant, non sede-
bant: p. 817. Quis convivarum ordo,
p. 818.

Sacra Ultimae Coenae mensa Romae
colitur, p. 825.

Mensuram implere: hoc interdum
falso sensu de peccatis adhibetur. P.
722.

Eadem mensura nos Deus metietur,
p. 290; 269.

*Mensurae de quibus in Evang., p.
1627.

Mercēs, tum temporalis quum ae-
terna, eorum qui Jesum sequuntur:
p. 622.

Messias: vide **Christus**.

Metempsychosin admittebant
Pharisaei, p. 1423.

Methodus nostra: ad medullam
penetramus cum ss. Patribus, p. 8 sq.

Metus: cf. **Timere**.

Milites saepe erant suppliciorum
ministri, p. 1059.

Jesum flagris caedunt, p. 1019; spinis
coronant atque irrident, p. 1026. Eorum
crudelitas ac petulantia inaudita,
p. 1032; tanta quidem, ut diabolus eos
excitasse videatur, p. 1027.

Quot aderant supplicio Jesu?
p. 1059; 1109. Non semi-nudi pingendi
sunt, p. 1059; neque omnino hebetes,
p. 1174.

Quid fecerint per totum illud tempus
quo Jesus in cruce pependit, p. 1112.

Irrident Jesum in cruce pendentem,
p. 1117; 1145; 1148.

Unus ex iis spongiam aceto plenam
ei offert, forte ex miseratione, p. 1148.

Miles qui, latus Jesu perfodit, non
sedit in equo, p. 1183.

Sensa fidei et sancti timoris produnt
statim post mortem Jesu, p. 1174.

De militibus sepulcrum Jesu custo-
dientibus, p. 1214: non dormiunt,
p. 1232. Perterriti fugiunt ad aspectum
Angeli, non ex viso Jesu resurgente,
ib.; pecunia corrumpuntur, p. 1248.

Militibus quid injunxit Joannes B.?
p. 1410.

Jus ipsis erat angariandi, p. 243.

Cohors cum suo praefecto, p. 894.
Legio, p. 907.

*Milites quorum laus est in Evang :
centurio qui sanationem servi sui petit,
p. 310 ; centurio cum militibus sub
cruce Jesu, p. 1173.

Armatura completa militis Romani
ubi describatur, p. 1059.

Militum calceamenta, p. 1327.

Potus militum qui vocatur *posca*,
p. 1148.

Mina quanti valeret, p. 1628.

Minimus in regno coelorum, p. 218.

Ministri Christi, hom. 150 in ind.
XII. Ipsi jus est ad honestam vitae
sustentationem, p. 364. Bene excipiendi
quia vicem Christi sustinent, p. 382.

Debent esse sicut *oves, columbae, ser-
pentes*, p. 370. *Sal terrae et mundi lux*,
p. 210. Vide **Praedicatores, Doc-
tores, Sacerdotes**. Humiles sint atque
in peccatores benigni, p. 953.

Miracula certum praebent divinae
Revelationis argumentum, p. 423 ;
1457 ; 1460.

*Dissertatio de miraculis Jesu uni-
verse sumptis, p. 1455 sq.

*Prima Jesu miracula, p. 177.

*Miracula Jesu in Capharnaum,
p. 181.

*In Mari Galilaeae, p. 323.

*Quot caeci sanati, p. 349.

*Quot leprosi mundati, p. 307.

*Quot daemoniaci liberati, p. 1470.

*Quot mortui resuscitati, p. 345.

Miracula ad Jesum spectantia, non
semper ab eo patrata.

In ortu ejus quatuor : conceptus sine
semine viri, p. 78 ; 2° nativitas de vir-

gine, p. 94 ; 3° annuntiatio pastoribus,
L. 2, 8 ; 4° Annuntiatio Magis per
stellam novam. In baptismo etiam tria,
p. 152.

*In horto Olivarum, p. 908 ; 913.

*Omnia ab ingressu in hortum usque
ad sepulturam, p. 1190.

*Omnia dum Jesus in cruce pende-
bat, p. 1171.

*Omnia quae in Templo facta sunt,
p. 1442.

Angeli quoties in historia ejus inter-
venerint, p. 84.

*Quinam per aerem transportati,
p. 169.

Num discipuli majora quam Christus
fecerint miracula, p. 1458.

Miracula frequentiora initio Eccle-
siae, p. 363.

Ante miracula Jesus fidem requirere
solet, p. 1461 ; 350.

*Jesus in miraculis suis subsidia
humana saepe adhibet, p. 1466. Imo
vero in miraculis quae narrat Scriptura,
haud raro est naturale substratum : sic
in tenebris Aegyptiacis, p. 1136.

Aliquando prohibet divulgare mira-
cula sua, p. 350 ; 308.

Quam magnum fuerit miraculum
mult. pan., p. 486.

Unum tantum est miraculum quod a
quatuor simul Evangelistis fuse narra-
tur, p. 475.

Inter omnia Jesu miracula maximum
fuit resurrectio Lazari, p. 1463 ; 652.

Potestas faciendi miracula datur,
p. 363 ; 1287.

Miracula facere possunt homines
mali, sed non in confirmationem erro-
ris : p. 302.

*Miracula in ortu et circumcisione
Jo. Bapt., p. 1402.

Totus mundus est miraculum, p. 486.

Mirari, quo sensu dicitur de Christo? p. 313.

Mischna, p. 498.

Misericordia Jesu : v. **Benignitas**.

Beati misericordes, p. 206. Misericordiam volo et non sacrificium, p. 412 ; 338. Vid. **Eleemosyna**.

Missa, v. **Sacrificium**.

Missio Apostolorum, praeparatoria, p. 352 ; definitiva et generalis, p. 1285.

Mites beati p. 202. *Mitis sum* p. 407. V. **Mansuetudo**.

Mola asinaria, p. 582 ; mola minor ab ancillis versata, p. 770.

***Monetae** apud Judaeos aetate Christi, p. 1627.

Monothelitae confutati, p. 883.

Mons. Concio Christi in monte, p. 187. Notiones generales, sc. de ejus excellentia, unitate, divisione etc., p. 191. Ubinam situs sit ille mons, p. 190. In montibus multa contingere facta quae ad vitam Jesu referuntur, ib.

In montibus magis splendet Dei gloria, ibique precatio ad Deum faciliore est : p. 552.

Fides montes transfert, p. 570 ; 671.

Mons Thabor, vide **Thabor**.

Mons Oliv. vide **Olivarum**.

Mons non erat Calvaria, p. 1072.

Mons Quarantanae seu tentationis, p. 161.

In monte quodam Galilaeae Jesus discipulis apparuit, p. 1282.

Monumentum novum erat sepulcrum Jesu : vide **Sepulcrum**.

Mors. V. hom. 216 sq. in ind. XII *semper paratum esse*.

Dies mortis pro singulis cogitandus est, quando Christus loquitur de die ultimi judicii pro omnibus : p. 771. Saepè cogita de morte, p. 772. Memorare novissima tua, p. 787.

Mors Jesu quando praedicatur, resurrectio ejus solet simul nuntiari, p. 541.

Mortis Dominicae praecipua adjuncta, ut tempus, locus, spectatores, eventus etc. : p. 1154.

De vera et certa morte Jesu in cruce, contra Rationalistas, p. 1156 ; 1194.

Mors Jesu tam mirabilis est, ut non hominis sed Dei mors dicenda sit, p. 1594. Quatenus sensa in nobis excitare debet ? p. 1160 ; 1593.

Mortis Jesu praecipuam causam fuisse *invidiam*, p. 1601. Synedrium bis decrevit mortem Jesu inferre, p. 792.

Christus mortuus est pro omnibus, p. 643.

Quare Christus *mori* voluerit, et in cruce quidem, p. 1158. Quare discipuli debent esse parati ad vitam pro ipso tradendam ? p. 543.

Statim a morte Jesu maxima fit rerum mutatio : honor jam humiliationi succedit : p. 1161. Prodigia, p. 1162. Conversiones, p. 1172.

* **Mortui** ad vitam revocati, de quibus loquitur Scriptura, p. 345.

Haud diu post mortem Jesu sancti quidam viri e sepulcris egressi sunt, p. 1169.

Mortuos sepelire officium est pietatis : a Jesu non improbatur, quamvis dicat *Sinite mortuos sepelire mortuos suos* : p. 320.

Judaei sepeliebant mortuos, non autem eos comburebant, p. 1198.

Mortificatio carnis, v. **Jejunium**.

Moyses in transfiguratione, simul cum Elia, p. 556.

Moyses, cum brachijs extensis precatur, dicitur figura Christi cruci affixi : p. 1079. Sunt qui figuram crucis videant in virga Moysis, p. 1599.

Mosaica lex, v. **Lex**.

Mulieres in Christi genere recensitae, p. 66.

Mulieres piae quae Jesu ministrabant : *schema homiliae, p. 1176.

*Mulieres omnes de quibus in Passione mentio fit, p. 1071. In specie de uxore Pilati, p. 1012.

De mulieribus Jesum in via ad Calvariam lamentantibus, p. 1067. Eas non solatur Dominus, sed monet gravissime, poenasque quondam immittendas nuntiatur, p. 1068.

*De mulieribus Jesu cruci adstantibus, vel prope vel a longe, p. 1175, coll. p. 1118 et 1129. Seorsum a viris stabant, in turba distincta : p. 1176.

Mulieres sepulchrum Jesu spectant : in quem finem ? p. 1210.

Mane veniunt ad Jesu sepulchrum, p. 1223 ; 1228.

Mulieribus videndum se praebebat Jesus, sc. primum Magdalenae, p. 1241 ; dein aliis, p. 1245, et quidem ipsis prius quam viris, p. 1248.

Numquid mulieres Agnum Paschalem manducabant ? p. 813.

*Mulierum vestes apud Judaeos erant magis ornatae, quam vestes virorum, forma tamen eadem : p. 1332 sq. ; saepe addebatur capitis ornamentum, ib.

Vetitum erat mulieribus uti veste virili, p. 1333.

Mulieres honestae in publico vultum velare solebant : non semper satis modestè pinguntur in scenis Evangelicis, p. 1332.

Mulieres nebant, telam texebant, vestes conficiebant : p. 1321. Solebant esse ostiariae, p. 940.

Mulier, ait Jesus matri suae : nihil duri in hac appellatione : p. 1376.

Mundities vera, non corporis, sed animi est : *Non quod intrat in os* etc. p. 504. Mundi corde, p. 206.

Mundus. Interitus ejus, hom. 222 in ind. XII. Signa prognostica, p. 739 sq. Hactenus nihil certi novimus : imo mundus per plura secula adhuc stare potest, p. 742.

Signa *proxima* mundi perituri, p. 754 sq. ; per ea jam incipit mundi interitus, p. 761. Quid fiet statim postea, ib.

Conjecturae scientiae hodiernae circa rationem qua mundus quondam periturus sit : p. 767.

Mundus tamen non in nihilum redigetur, sed renovabitur, p. 762. Partus mundi novi, p. 740. *Palingenesia*, p. 624 : incipit a priore Christi adventu, p. 1517.

Destructio Hierosolymae figura fuit interitus mundi, p. 548.

Mundus pro homines mali, impii, Christi spiritui adversantes : *Vae mundo a scand.* M. 18, 7. *Ego vici mundum* J. 16, 33. — *Mundus* pro res terrenae, opes, honores etc. *Si mundum universum lucretur* M. 16, 26 : v. **Contemptus** mundi.

Munera Magorum, p. 116.

Myrrha describitur, p. 1202.

In funere Jesu adhibita, ib.

A Magis oblata, p. 117.

Vino admista, p. 1073.

Mysterium in eo quod Jesus summos dolores pateretur, dum simul beatifica frueretur visione: p. 1143.

Mysterium crucis, p. 203: v. **Pati**.

* **Mystica** ratio in numerus apud M., p. 72.

* **Mysticus** est numerus *septem*, p. 72 et 1517. Pariter *octo*, juxta s. Ambros., p. 1473. Etiam *tres*, p. 1555.

N

Nabuchodonosor non mutatus in feram, p. 1516.

Nardum describitur, p. 797.

* **Natalis dies** trium tantum, sc. Christi, B. M. V. et Jo.-B., in Ecclesia celebratur, p. 1402.

Nathanaël idem ac Bartholomaeus, p. 357.

Nativitas Christi quomodo pingenda, p. 1666.

Natura (in) copia simul et parcimonia, p. 483. Natura ipsa maximum est miraculorum omnium, p. 486. Splendor Dei, p. 285.

Naturalismus in arte: vide **Realismus**.

Navicula, imago Ecclesiae: p. 322; 186.

Nazaraeus vocatus fuit Jesus, p. 1394; prophetia impleta, p. 134.

Alio sensu dicitur *Nazaraeus*, qui voto se Deo adstrinxerat, sicut Samson et Joannes Bapt.: p. 1310; 1413. Jesus non erat talis, p. 1310.

* **Nazareth**: v. Ind. XII in serie 4^a, sub hoc voc. — Describitur p. 1393.

Negotiatores e templo bis ejecti, p. 663.

* **Nicodemus**: quid de eo novimus? p. 1199. — Pro usu homilitico v. supra Indic. XII in serie 4^a.

Evangelium Nicodemi apocryphum, p. 1200.

Nobiles esse christianos omnes, s. Chrys., p. 263.

Nomen in Scriptura saepe *omen*, p. 61; 1449. Exempla nominis mutati a Deo, p. 1449. Mater saepe eligebat nomen prolis suae, p. 64.

* De nomine *ŷ. C.*, p. 64.

* Devotio erga ss. Nomen, p. 65.

De nomine B. M. V. p. 1371.

Noti Jesu stantes a longe in vicinia crucis Jesu, p. 1130.

Novissima nostra saepe memorare debemus, p. 787.

Novissimi primi. * Quoties et quo sensu in Evang., p. 627.

Nox erat in mundo spirituali cum natus est Jesus, p. 95.

Nox prima et ultima in vita Jesu, quam diversae! P. 937.

Noctes in Palaestina saepe satis frigidae, p. 942. Tamen aliquando fit ut

mense Decembri greges adhuc excubent, p. 95.

Num Christus venturus est ad iudicium media nocte? p. 776.

Noctis vigiliae quatuor, p. 490.

Noctu decernere causam capitis non licebat Judaeis, p. 957.

Noctem Jesus quandoque in sancta precatone degit, M. 14, 23.

Horrenda nox in domo Caiphae, p. 937.

* **Nubes**, Dei vehiculum et sedes, quatenus id ex universa Scriptura colligitur: p. 560. In nubibus veniet iudex vivorum et mortuorum, p. 929; 1296.

Nubes figura Spiritus s., p. 559.

Nudus saepe dicitur qui non nisi interulam vel velamen circa verenda habeat: p. 1272 et 1317: cf. p. 1093.

Nudus erat Jesus in cruce: an omnino nudus? P. 1093. In imagine tamen vestiatur, et large quidem, p. 1095.

Puer Jesus non effingatur nudus, p. 1664.

Quantum nudatus fuit Jesus in flagellatione? p. 1023.

Nuditates nimium amant pictores, p. 1095; 1332; 1576.

Jesus semper effingendus est decenter vestitus, p. 1295; saepe magnificentissime ornatus, p. 1325.

Juvenis quidam in horto Olivarum aufugit nudus, p. 912.

Numerorum vis: scil. *septem* p. 1517; *tres* p. 1555; *octo* p. 1473.

Nummularii apud Judaeos quinam intelligantur, p. 664.

Nummus Dei est homo, p. 696.

Nuptiarum fitus apud Judaeos, p. 775: cf. **Matrimonium**

Vestis nuptialis, p. 687; figura status gratiae, p. 689.

Nuptiae Canae: nota pro pictoribus, p. 1667.

Obedientia: y. hom. 185 in ind. XII.

Obscurissima Jesu verba, p. 547; 801.

Occasio peccati fugienda, p. 953.

Occidens. Jesus in cruce faciem ad occidentem vertebat, p. 1096.

Judaei, in Templo orantes, ad occidentem respiciebant, p. 1434.

Occidere, imo odio habere non licet, p. 220.

* **Octava**: mystica ejus significatio, p. 1473 sq.

* **Octo** indicat plenitudinem superadditam, summam et ultimam perfectionem, proinde coelestem beatitudinem: p. 1473 sq.

Oculus simplex, i. e. sancta animi intentio, p. 279.

Odium, ira et inimicitia, v. **Inimici**.

Oecumenici Concilii auctoritas, p. 594.

Officia nostra erga Deum, in ind. XII, serie 1^a; erga Christum, hom. 138 in ind. XII; erga Ecclesiam, hom. 153; erga nos ipsos et erga proximum, ib. tota series 3^a.

Oleum, non cera, apud Judaeos pro lumine adhibebatur, p. 775.

* **Olivarum** mons (pro usu homilitico v. Indic. XII in serie 4^a) describitur: nomen, situs, etc. P. 1546.

*Praecipua Evangelii facta quae ibi contigerunt, p. 1298.

Ibi, non in vico Bethania, contigit Ascensio, p. 1294.

Hortus Oliv. describitur, p. 867. Contemplatio factorum, p. 863. Pro usu homilitico v. Indic. XII in serie 4^a.

Olivae, quae hodie ibi sunt, num eadem haberi possint quae Jesu aetate essent: p. 868.

Omniscientia Jesu, in ind. XII ser. 2^a § 3.

Opera bona: v. ind. XII hom. 174.

Operariorum merces consueta qualis esset Christi aetate, p. 631.

Parabola de operariis vineae, ib.

Opiniones singulares et mirae: Jesum in Golgotha fuisse brachiis portatum, p. 1064. Jesum hora 6^a ante meridiem jam mortis damnatum fuisse a Pilato, p. 1047.

Opportune, disponente Providentia, contigerunt miracula in vita Jesu: ex. gr. quando in eo maxima apparebat infirmitas, ut in ortu ejus; pariter, paulo ante mortem ejus, p. 1134; deinde statim post mortem, p. 1161. Miraculum multiplicatorum panum apte praecessit sermonem de Euch. J. cap. 6; etc.

Oracula: vide **Praedictiones**.

Oraculum vocabatur operculum Arcae, p. 1549.

Oratio: vide **Precatio**.

Inter omnes Jesu orationes duae sunt praeclarissimae: *Montana* (de qua vide **Mons**), et sermo post Coenam, qui pertinet ad Evang. Joan.

Oratio Dominica fusius exponitur p. 256-276.

Ordo (Sacramentum) instituitur, p. 830.

Oriens. Quare ecclesiae ad orientem verti solent? p. 1096; 1434.

Origenes se eviravit, p. 609.

Osculum: vide **Amplexus**.

Ostium apertum in coelo, de quo Apo. 4, est symbolum Evang.: hom. 3^a in ind. XII.

Ovis perdita, p. 585: v. **Grex**. Oves in medio luporum, p. 370.

P

Paginalis index totius hujus operis additur infra in ind. XIV.

Palaestina, sicut erat aetate Christi, describitur, p. 1381. Erat in 4 provincias divisa: p. 96.

Regio montana, in qua multae speluncae: p. 97; 326.

Tributaria Romanorum, p. 1483; poëta in Provinciam redacta, p. 575.

Deversoria publica ibi, p. 97.

Quoties Jesus Palaestinam egressus sit, p. 125.

Palingenesia, p. 1517 et 624.

* **Pallia**, qualia apud Hebraeos:

p. 1323 (obiter p. 1110 ; 656). Vestis stricte necessaria, p. 658 ; 366 ; 1325. Vultus interdum pallio operiebatur, p. 1325.

Pallium regium purpurei coloris, p. 1028 ; 1324.

Num Judaei pallium suum scindebant propter luctum, indignationem etc. ? p. 932.

Pallia sternuntur in via honoris causa, p. 656.

Pallio tantum exiit Jesus pro spinea coronatione, p. 1027.

Palmae in manibus gestatae triumphi gratia, p. 656.

Pan magnus mortuus est : mira vox audita. P. 1163.

Panes quales essent apud Hebraeos ; inde explicatur quare frangerentur, non secarentur : p. 268 ; 293 ; 826.

Tres pro fame unius hominis explenda, p. 294.

In Oriente mulieres solent molere frumentum (molae minores, p. 770) et coquere panes, p. 459. Quantum farinae in una panum coctura ? ib. Qualis erat clibanus ? p. 285. Coquebantur quotidie, p. 268.

Panis erat cibus frequentior apud Judaeos, adeo ut *manducare panem* dicatur in Script. pro cibum sumere : p. 1315.

Panis seu cibus quotidie petendus. p. 268.

Panes hordeacei a pauperibus comesti, p. 482. Obsonium cum pane edebatur, p. 1315 ; 482.

Panis animae triplex, p. 267.

Fractio panis sign. s. Eucharistiam, p. 1256.

Panes multiplicati : primum p. 474 ;

iterum p. 516. Duo ista facta inter se comparantur, p. 485. — Nota pro pictoribus, p. 1668.

Non in solo panē vivit homo, p. 166.

Panes propositionis, p. 412.

Panis azymus : vide **Azymus**.

Papa : v. **Rom. Pontifex**.

* **Parabolae Evangelicae**. Dissertatio de istis universe sumptis, p. 1526. Singulare quid in eis, p. 1529.

In specie *parabolae de regno coelorum* exponuntur, p. 440 sq. Quare Christus in illa occasione adhibuit parabolas ? p. 442. Et generatim quare tam saepe in Evang. usus est sermone parabolico et figurato ? p. 1530.

In parabolis quaedam sunt ad ornatum tantum adjecta : p. 630. Non tamen omnia praeter scopum habenda sunt ut mera ornamenta, p. 1529.

Paradisus. Quid sign. in s. Script., p. 1125. In specie quid in verbis *Hodie mecum eris in Paradiso*, p. 1124.

Paradisus terrestris non erat prope Hierosolymam, p. 1574. Anti-typus est Gethsemane, p. 868.

Paradoxon pulchrum *Qui invenit animam suam perdet eam*, p. 281.

Paralytici : quid ? P. 189.

Duo exempla sanati paralytici, 1^m p. 309, 2^m p. 330. Tertium J. 5, 2 : certe *aegrotus* ille, qui prope piscinam Bethesda sanatus fuit, erat paralyticus, quamvis non explicite dicatur talis.

Paralysis imago est teporis spiritualis, p. 334.

Parasceve *Paschae* duplici sensu intelligi potest, p. 1046; 1571.

Parati estote: conversio non procrastinanda, p. 225; 770 sq. Cf. **Mors**. — Semper paratum esse ad mortem, hom. 216 in ind. XII.

Parentes honorandi, p. 501. Honor tamen iste Dei honore circumscribitur, p. 503; 381.

Parvuli et *minimi* vocantur Christi discipuli, p. 580; praesertim propter conditionem plebeiam seu humilitatem, p. 404.

Efficiamini sicut parvuli: an puerorum indoles nobis in exemplum recte proponitur? P. 577.

Puer Jesus in Templo: pro pictoribus, p. 1667.

Pueris in foro ludentibus quinam similes, p. 395.

Pueri in Templo repetunt quod pridie audierant cantari, p. 666.

Vide **Infantes**.

Pascha quid significat? P. 791; 967.

Defesto Paschatis in urbe celebrando, p. 791.

Ritus coenae Paschalis, p. 820; de pane azymo, p. 809; de agno, p. 810; de Charoseth, p. 842; ad mensam recumbant, p. 816.

In Paschate innumera multitudo Hierosolymis erat: p. 795.

Paschata quatuor in vita Jesu publica, p. 808.

Certum habemus Jesum in ultima coena Pascha legale celebrasse, p. 819. Paschalis coena apte praecedat Passionem, p. 813.

*Pascha Judaeorum probabilius incidit in ipsum diem mortis Dominicae, p. 1566-73.

In Paschate solebat liberari vinctus quidam, p. 1009.

Pascere, de summo regimine et imperio, p. 1275. Vide **Pastor**.

Passio Christi (vide **Cruciatibus**) complete tractatur in hoc Comment., cum explicatione eorum omnium quae apud 4 Evangelistas habentur: p. 13.

Verum est drama, p. 859, cujus quidem conclusio plane sublimis dici debet, p. 1151. Momentum omnium solemnissimum in historia Passionis, p. 928.

Passio praedicta a Jesu, p. 1537. Quare tam saepe praedicta, ib.

*Ss. Reliquiae Passionis fuse describuntur omnes, p. 1606.

Passiones seu motus partis inferioris erantne in Christo? p. 873.

Pastor Christus est, p. 851. Deus sub imagine boni pastoris, p. 586; 978.

Pater noster κατ'εξοχην est Deus, p. 262, praesertim in N. Test., p. 263. — *Pater noster* etc. seu *Oratio Dominica*, p. 256-273.

Patres (ss.) in Evang., p. 56; eorum methodus, p. 8. Saepissime citantur in hoc Comment., p. 11. Hoc facere debent catholici, p. 56.

Flores e ss. Patribus in Indice VI. Quaedam opiniones non approbandae: ib. in fine.

Pati, patientia. *Adversa pati quam utile: 6 puncta homiliarum large exponuntur, p. 203-205. Pati cum Christo ut cum eo glorificemur, p. 1562.

Forti animo etiam mortem pati pro Christo, p. 370 sq.; p. 380; 543.

Patientia talioni opposita, p. 240.

Exempla Christi enumerantur, p. 241.

Laetari mediis in tribulationibus, p.

627. Minus patitur qui ait cum Ch.

Sufficit diei..., p. 288.

Quare Christus pati voluerit, p. 1158.

* **Patria** : reditus noster, p. 118.

Paulus (s.) adhibendus in homiliis Evangelicis, p. 1673.

Pauperes, paupertas.

* Homilia : paupertas utilis ad perfect., p. 617.

Absque spe lucri Jesum sequi debemus, p. 318.

Paup. voluntaria est unum e consiliis Evang., seu una e trib. virt. quae ad perfect. status religiosi requiruntur, p. 617.

Non quaerere divitias; vanae sunt res terrenae; eis bene utendum; thesaurus in coelo : v. **Divitiae**.

Beati paup. spiritu : duplex explicatio, p. 199.

EXEMPL. JESU p. 318; quo sensu *pauper*, p. 1314.

EXEMPL. B. M. V. p. 1133; 618; attamen hereditatem quamdam paternam possidebat, ut videtur, p. 75.

EXEMPL. APOST. : quando vocati fuerunt, non erant proprie pauperes, p. 360; sed pauperes facti sunt, omnia relinquentes, p. 623. Penuria eorum in deserto, p. 482 : spicas vellunt in agro, p. 411; in paupertate praedicare debent *Nolite possidere aurum*, p. 365.

EXEMPL. JO.-BAPT., p. 1412.

Evang. pauperibus nuntiatum ex speciali Messiae officio, p. 387. Pauperes praelecti a Deo : *Esurientes replevit bonis et divites dimisit inanes*, L. 1, 53. *Revelasti ea parvulis*, i. e. hominibus humilis conditionis, M. 11, 25.

Pauper in sensu speciali Scripturistico, p. 201.

Pauperes adjuvandi : *Da paup., et habebis thesaurum in coelo*, M. 19, 21; Christus latet in paup. *Esurivi et dedisti mihi* etc. M. 25, 35 : v. **Eleemosyna**.

Sed ideo impensae cultus divini non damnandae, M. 26, 11.

Pax vera a Christo allata, quamvis ipse dixerit *Non veni pacem mittere* : p. 380. De pace cordis hom. 215 in ind. XII.

Pacem apprecari solebant Judaei cum aliquem salutarent, p. 1260; 369.

Peccatores benigne a Christo tractati, vide **Benignitas**.

Frater qui peccat quomodo corrigendus : tres gradus : p. 588 sq.

Recidentes in peccatum, p. 435. Obdurati, p. 399.

Conversio non procrastinanda, p. 225 et M. 24, 44; 25, 13 : vide **Parati**.

* Triplex peccatorum genus (tres mortui a Jesu suscitati), p. 345.

Imago conversionis in sanato daemoniaci, p. 420.

* Exemplum boni et mali latronis, p. 1121; Petri et Judae, p. 974. Igitur quatuor magni peccatores, quorum duo convertuntur, duo pereunt.

Exempl. Zachaei, L. 19, 2. Ex. peccatrix publicae, L. 7, 37. Filius prodigus L. 15, 11.

Peccatrix publica, de qua L. 7, 37, non videtur eadem ac Maria Magd.; a fortiori non eadem ac Maria Bethanica : p. 1585.

Peccatum, hom. 18 sq. in ind. XII.

Peccatum sub imagine *leprae* p. 309, et *febris* p. 316 : suo pondere trahit ad majora peccata, p. 945.

Peccatorum mensuram implere, quid significat? p. 772.

Peccata contra Spiritum s. non remittuntur, p. 425.

Peccata remittere potest solus Deus; Jesus ea remisit, et sic se Deum demonstravit, p. 333 et 1503.

Peccata semel remissa non reviviscunt, p. 600.

Peccati causae sat frequentes in Petro Jesum negante monstrantur, p. 952.

Ad vitanda peccata principiis obsta, p. 805; peccatum enim crescit eundo, p. 945; vigila et ora, p. 878.

Peccatum onus est durum, hominemque miserum reddit, p. 406.

Peccata in Sacramento Poenitentiae remittenda, p. 1262.

A peccatis salvare est primum Christi officium, p. 85.

Pectus percutere, signum doloris timorisque vehementis, p. 1174.

Pecunia. Hujus cupiditas Judam perdidit, p. 805; 973; 800; 898. Quid factum sit de pecunia quam accepit, p. 974.

Sacerdotes Judaei pecunia bis uti sunt contra Jesum, p. 1251.

Pecuniae possessio et cupiditas res periculosa: v. **Divitiae**. Hominem durum reddit, p. 898.

Pecuniam non afferant Apostoli, p. 365.

Pecunia a Jesu accipiebatur, J. 12, 6; 13, 29.

Pelicanus, Euch. signum, p. 836.

Pelles pro vestitu adhibitae, p. 1413; tunicae pelliceae, p. 1320; pallia pilosa, p. 1324; 1413.

Pentecoste, in quo Spiritus s. super

Apostolos descendit, incidit in diem Dominicum, p. 1567. Eventus ille Evangelium claudit et historiam Ecclesiae inchoat, p. 46; ergo transitio est et connexio Evangelii cum altera novi Test. parte, p. 1300.

Peraea, p. 1381.

Perfectio spiritualis pro quovis homine: *generalis tractatus, p. 1478.

Perfectio specialis in statu religioso requirit 3 Consilia Evangelica, p. 617; 164.

Persecutiones Apostolis praedictae, p. 372. Non timendae p. 374. Beati qui eas patiuntur propter justitiam, p. 208: v. **Pati**. Consolatio in eis, p. 209. An fugere liceat, p. 375.

Perseverantia finalis, p. 374: hom. 220 in ind. XII.

Perseverandum in sancta precatione, p. 294. Deus enim non semper cito dat, p. 295.

Personae sanctae Evang. pro usu homilítico: v. Ind. XII, serie 4^a.

Pes. Pedes raro ungebantur, p. 798. Saepe lavandi erant, p. 1329.

In itinere sandalia gestari solebant, p. 1326, sed pedes erant nudi cum ad mensam accumbebatur, p. 799; 1328; imo soleae saepe deponerentur domi, ib. Idem fiebat ex loci reverentia, ib. Pedes nudi ob paupertatem, p. 1329.

Lotio pedum in Coena ante Eucharistiam, p. 822.

Scabellum probabiliter non erat sub pedibus Jesu in cruce, p. 1092.

Pedes, et non manus solae, clavis cruci affigebantur, p. 1081. Pedes non superpositi, p. 1083.

Non eques, sed pedes fuit miles qui
latus Jesu perfodit, p. 1183.

Pedes Jesu amplectuntur mulieres
piae, p. 1246.

Jesus solebat itinera instituere pedi-
bus, p. 1336.

Num Jesus, cum in coelum ascendit,
pedum vestigia in monte Oliv. per mi-
raculum reliquit? p. 1296.

Mensura unius pedis quanti valeret,
p. 1627.

Petitiones. Quandonam Jesus eis
annuit, quandonam vero eas rejecit,
p. 431.

Petitio omnium tristissima, p. 330.

Petra super quam Eccl. *fundata* est,
ipse Christus est, p. 681; ejus vices in
terris tenet Petrus, qui ideo vocatur
etiam *Petra*, p. 529. Apostoli quoque ad
fundamentum Ecclesiae pertinent, quate-
nus cum Petro unum sunt, p. 537.

Domus fundata super *petram* (quale
erat templum, p. 1430) solida et immota
est; super *arenam* fundata facile everti-
tur: p. 303.

Petrae quomodo fertiles reddebantur
in Palaestina? p. 446.

Petrae scissae simul ac Jesus expira-
vit: hujus miraculi vestigium hodie
manere dicitur. P. 1167.

Petrus: pro usu homilitico v. indic.
XII serie 4^a.

*Quid de eo in toto Evang., p. 1449
sq.; speciatim munus et dignitas ejus,
p. 1452.

Homilia in Petrum ambulantiem super
mare, p. 1534.

*Quoties reprehensus, p. 492. Quando
Jesum a patiendo avertit, dure repelli-
tur: *Vade retro, Satana*: p. 541.

Divinitatem Christi primus confitetur,
p. 526.

*Quid de fide ejus p. 492. Fidem num-
quam amisit, p. 947. Jesus preces fudit
ut ejus fides non deficeret, p. 848.

Petri pater videtur fuisse *Jona*, non
Joannes: p. 1275.

Petri indoles ardens et imprudens,
p. 557; 845; 853; 905; 1281; nobilis
tamen et generosa, p. 557; 542.

*Quid narratur de eo in horto Oliva-
rum? p. 902.

Lapsus ejus narratur cum omnibus
rerum adjunctis, Evangelistis ad con-
cordiam revocatis, p. 938.

Prima negatio, p. 941; secunda, p.
943; tertia, p. 945. Quanam peccata
tunc commiserit, p. 947.

Ipsium nimis accusant nonnulli, p.
950; eundem nimis excusant aliqui e-
ss. Patribus, p. 947.

Petri poenitentia plene exponitur,
p. 948. Praeclara ejus agendi ratio post
lapsum, p. 951. Jam humilem et mode-
stum sese ostendit, p. 1276.

*Homilia in causas lapsus, p. 952; in
dotes poenitentiae, p. 954. Cur Deus
lapsum Petri permisit? p. 953.

Cum Joanne currit ad Jesu sepulcrum,
p. 1237.

Num magis quam Joannes Jesum
diligebat, magisque ab eo diligebatur?
p. 1276.

Martyrium ejus per supplicium crucis
a Jesu praedictum, p. 850, et praes.
p. 1277.

*De **Primatu** late disputatur, com-
globatis omnibus quae huc spectant in
N. T.: p. 524 sq. (Christus in Petro,
p. 534; Petrus os Christi p. 535).
Quandonam collatus, p. 1274. Tres hom.
indicantur in ind. XII, hom. 147 sq.

Phantasma seu spectrum, p. 491.

Pharisaei. *Dissertatio de ista
secta: p. 1422.

Eorum *Schibboleth*, p. 144.

Erant praecipui Jesu adversarii, p. 1510; 419; 1425. Eorum inimicitia paulatim ingravescens, p. 1552. Cum fere omnes synedrii judices essent, huc spectant quae synedristae contra Jesum fecerunt: v. **Synedrium**.

*Quoties adversus eum murmurarunt? p. 1425.

*Jesum accusarunt saepius, imo quotiescumque occasio aderat, et crimina omnis generis excogitabant, ut blasphemiae, violati sabbati, magiae etc.: p. 1507.

Jesum tentant, signum de coelo bis petentes, p. 430; 519.

*Nimia eorum severitas quoties a Jesu reprehensa, p. 495.

Cavendum ab eorum fermento, i. e. doctrina: p. 521.

Durissime a Jesu reprehenduntur, M. 23 per totum. Imprimis ob superbiam virtutisque ostentationem, p. 711 sq. A Joan. Bapt. etiam dure reprehensi, p. 144.

*Quinam in N. T. probi, et quinam ad Ch. conversi: p. 1426.

Philippus Apost. a Jesu interrogatur, p. 481.

Philippi duo filii Herodis M., p. 473.

Phil. tetrarcha ceteris Herodis filiis melior, p. 478.

Philosophus magnus fuit Jesus. clamant Rationalistae, p. 1339.

Phlegon. Celeberrimum ejus de tenebrarum prodigio testimonium in dubium vocatur, p. 1137.

Phoenicia. Jesus in eam semel ivit, p. 509.

Phylacteria, quid? p. 713. Num

Jesus ea gestarit, p. 1331. Essentne lege praescripta, ib.

Pictores. *Multi errores in iis quae ad Evang. spectant: vide supra indic. XI. Indecenter effingunt B. Magdalenam, p. 1129; 1671. Quomodo Jesus pingendus, p. 1306.

Nuditatibus nimis delectantur, p. 1295; 1095; 1576; 1664. Vide **Nudus**.

Pictura est poesis tacita, ideo crudum vitet naturalismum. p. 1307.

Pie (Cardin.): celeberrima verba *sur le Pilate de la Papauté*: p. 1050.

Pietas in Deum: hom. 40 in ind. XII: v. **Precatio**. Exempla Jesu: quam pia fuerint ultima ejus verba in cruce, p. 1150. *Non mea voluntas, sed tua fiat* L. 22, 42. Deum pie laudat M. 11, 25. *Ego te clarificavi super terram* J. 17, 4. Deum Patrem orat ante actiones suas praecipuas, p. 489. Deo obediens usque ad mortem crucis, Phil. 2, 8. Unice quaerit gloriam Dei, J. 8, 5.

Pilatus quis et qualis, seu *de munere et indole ejus: p. 962 sq. Levis ac scepticus animus, ib. et p. 996. Mira ejus dialectica in causa Jesu, p. 1008; 1016.

De praetorio Pilati, p. 964.

ACTA EJUS ET FACTA PRAECIPUA. Pro usu homilitico v. Indic. XII in serie 4^a.

I. *Ante Passionem Jesu*:

Quomodo jam saepe Judaeos offendisset, p. 963. Eos odio et contemptui habebat, p. 994.

II. *Inter Passionem*.

Quare Jesus ipsi traditur? p. 961.

*Series factorum omnium coram

Pilatò, p. 959. — Omnia et singula quae fecit ipse Pilatus in causa Jesu, antequam hunc misit ad Herodem, p. 983.

Pilatus cum Herode reconciliatus, p. 1004.

Contra synedristas luctatur, p. 1005.

*Ordine indicantur omnia et singula quae fecit ut Jesum damnare non deberet, p. 1006. Sexties aperte declaravit Jesum esse innocentem, p. 1055. — Timet ne Jesus sit filius alicujus dei, p. 1035. Adhuc magis timet sibimet ipsi ne Laesae Majestatis accusetur, p. 1042.

Culpa ejus a Jesu aliquantulum excusatur, p. 1040; indirecte excitatur ad conversionem, p. 996. Ab uxore monetur de innocentia Jesu, p. 1012.

Jesum bis juridice interrogat, p. 1036.

Manus lavat, p. 1049.

Fert sententiam, p. 1054.

Non vult mutare titulum crucis Jesu, et Judaeos acerbè repellit: *Quod scripsi scripsi*: p. 1107.

III. *Post mortem Jesu.*

Permittit ut crura frangantur et corpora tollantur, p. 1178. Josepho Arim. donat corpus Jesu, p. 1191.

Ultima ejus verba, quibus Judaeis importunis valedicit: mordacibus verbis respondet synedristis custodiam pro sepulcro Jesu petentibus, p. 1218.

Misera Pilati sors, p. 1051.

Acta Pilati ad Tiberium missa: controversia hac de re, et conclusio nostra. P. 1349.

Arcus Pilati qui dicitur *Ecce homo*, p. 1606.

Le Pilate de la Papauté, p. 1050.

Pinnaculum Templi, p. 169.

Piscatus miraculosi duo, p. 185.

*Homilia in **Piscatores** hominum, p. 186.

Piscatus post Jesu resurrectionem, p. 1271.

Nota pro pictoribus, p. 1668.

Piscis cum pane edebatur tamquam obsonium, p. 482; 1271.

Miracula Jesu quae ad pisces referuntur: 1° duo piscatus miraculosi, p. 185 et 1271; 2° stater in ore piscis, p. 576; 3° pisces simul cum panibus bis multiplicati, p. 474 et 516.

In sagena Ecclesiae pisces boni sunt et mali, p. 463.

Piscis qui deglutivit Jonam, p. 434.

Pius: v. **Pietas**.

Planta: sic evolvitur vita Jesu, p. 46.

Plebs semper inconstans, p. 1016. Non sedatur ignava concessione, p. 1017.

Pluralis *cathegoricus* loco singularis, p. 132; 1120.

Poenae. *Quasnam poenas decernere poterant judices Judaei? p. 1390.

Poenae capitis duae tantum secundum legem Mosaicam: p. 1577.

Poenae capitis non abolenda, p. 906.

Poenae inferni: vide **Infernus**.

Poenitentia.

1° *In quo consistat*: tria involvit, p. 142: quoad castigationem corporis loquitur Ch. de cilicio et cinere M. 11, 21.

2° *Poenitentiae dotes*, ex historia Petri culpam deflentis et Judae desperationi se tradentis, p. 974. Pariter ex exemplo pii latronis, qui sensa verae poenitentiae prodidit, p. 1121.

3° *Necessitas*. Eam primum omnium

praedicaverunt Joannes B. et Jesus : p. 181. Si poenitentiam non egeritis, om. similiter peribitis L. 13, 5. *Veni vocare...* peccatores ad poenit. L. 5, 32.

Cum poenitentia connectitur mortificatio carnis et **Jejunium** : v. hoc voc.

Poenitentiae Sacramentum instituitur, p. 1261.

Politicis (a) rebus abstinebat Jesus, p. 1336. Numquam ullum dixit verbum contra Romanos, Palaestinae dominatores : p. 992. Regnum enim ejus non est de hoc mundo, p. 994 : v. **Regnum**.

Politicum crimen, contra Jesum prolatum, quantum Pilatum commovere debuerit : p. 990 ; 1042. Quam falsa esset ista accusatio, p. 991. Vera causa fuit damni Jesu, p. 1043.

Pontifex summus, anno morientis Jesu, erat Caiphas : p. 916. Ista aetate saepe mutabatur Pontifex, quum tamen dignitas perpetua esse debuisset, ib.

Vestes sacras sibi proprias non nisi in templo gestabat, p. 931.

Poteratne vestes suas lacerare ex luctu etc. ? p. 932.

Populi inconstantia, p. 1016.

Porci a daemonibus obsessi, p. 324. Margaritae ante porcos non projiciendae, p. 291.

Porta pro *potestas* (hebraismus), quia judicia ad portas civitatum fiebant : sic *portae inferi* ; alia plurima exempla, p. 529.

Porta *judicialis* non ea videtur qua Jesus in Calv. exivit, p. 1061.

Angusta porta, p. 297.

Custodiam januae feminis committabant Hebraei, p. 940.

Porticus Templi, p. 1438 ; 1440.

Possessio diabolica stricte dicta, v. **Daemoniaci** ; late et improprie dicta, p. 804.

Potestas Christi divina, hom. 64 in ind. XII.

***Potestates** duae, p. 697 ; 997. Distinctio earum separatio non est, p. 998. De politica Romani Pontificis potestate, p. 998.

Civili potestati obediendum, non tamen in omnibus : p. 697. Homilia in *Reddite quae sunt Caesaris* etc., p. 1551.

Potestas faciendi miracula datur, p. 362.

Potestas absolvendi non simul cum potestate consecrandi data fuit Apostolis, p. 1264.

Maligne petitur a Jesu *In qua potestate* ? p. 673.

Potus Jesu bis datus fuit in Golgotha, p. 1073. Num ex humanitate ? p. 1074. An Jesus utrumque accepit ? p. 1075. Oraculum de potu isto, ib.

Potus Judaeorum consuetus, p. 1315.

Potus inter coenam Paschalem, p. 820.

Praecepta et consilia evangelica, p. 616.

Praecepta severiora nondum Apostolis imposita, p. 342.

Praedestiniani, p. 399.

***Praedicatio** Jesu generatim spectata, p. 181 ; Salvator omni opportunitate solerter uti solebat, p. 496 : v. **Docere**.

Gratis praedicandum, cibo excepto : p. 364.

Praedicatio Joan. Bapt. summam, p. 1409.

Euntes in mundum universum, praedicate Evang. omni creaturae, p. 1285.

Praedicator Evangelii locum tenet Christi, p. 382. Subsidia temporalia secum afferre non debet, nam jus habet ut bene excipiat: p. 364.

Praedicatorum exemplar fuit Joannes B., p. 1419.

Praedictiones. * Dissertatio in omnes Jesu praedictiones quas refert Evang., p. 1535. Imprimis de iis quae ad cruciatum et mortem ejus spectant, p. 1537.

*Synthetice enumerantur omnes et singulae circumstantiae quas Jesus sparsim, et in variis rerum temporumque adjunctis, de passione sua praedixit, p. 1542.

Quod praedictum fuit, fieri debet, et libere tamen fit, P. 86.

* *Oracula V. T. de Christo*, p. 1624: cf. hom. 42 in ind. XII.

In specie praedictiones de passione, p. 1599.

*Typi quidam Christi, p. 1625: cf. hom. 43 in ind. XII.

Praetorium quid, et ubinam situm Pilati praetorium? P. 964. Quare Judaei in illud non intrarunt? p. 965. Pro usu homilitico v. Indic. XII serie 4^a.

Precatio ad Deum.

*In usum homiliticum tractatus generalis et completus e Script. et ss. Patrib., p. 1490. Series homiliarum in ind. XII, hom. 28 sq.

Sequuntur quaedam particularia in hoc Comment. sparsa.

Petite et dabitur vobis, M. 7, 7.

Quid vitandum, p. 253; quid petendum, p. 256. Efficacia, p. 292.

Ars est quam discere debemus, p. 257.

Oratio Dominica longe lateque explicatur p. 256-273.

*Exempla Jesu, p. 488. In horto exemplar perfectissimum, p. 875-883.

Jesu pro inimicis precatur in cruce, p. 1101.

Sunt qui opinentur eum in cruce fere sine intermissione orasse, Psalmosque pie recitasse; ita explicant verba satis dura *Deus... quare me dereliquisti?* P. 1144.

Exemplum Chananacae, p. 511.

Exemplum pii latronis, p. 1123.

Jesu precibus semper annuebat, cum res bona et salutaris petebatur: p. 431.

Dotes orationis enumerantur omnes, p. 1496 et 881.

Vis peculiaris si fiat cum jejuniis, p. 569; 883. Vis fidei in oratione, p. 671.

Si res petita non concedatur, oportet magis clamare: p. 646.

Multum orare oportet, non multa loqui in oratione, p. 255.

Uerior gratia quam precatio, p. 1124.

Obj. Deus novit quod cupimus antequam id petamus, p. 255.

*Precantium gestus apud Judaeos, p. 1486.

Primatus Petri et Romanorum Pontificum, eorumque infallibilitas: v. **Petrus**.

Primogenitus potest esse unigenitus, p. 92. Quo pretio redimebatur? p. 122.

Princeps daemoniorum, vide **Beelzebub**.

Principes sacerdotum quinam intelligendi sint, p. 1389 ; 1404.

Principiis obsta, p. 805.

Procurator proprie dicebatur qui Judaeae praeerat aetate Christi, p. 962.

Quot fuerint procuratores ante Pilatum, ib.

Prodigia in morte Jesu, p. 1162.

* **Profani** auctores antiquitatis de Jesu testati sunt, p. 1347.

Progredi semper in perfectione spirituali, p. 1479.

Prohibitio Jesu mira p. 538 ; 350 ; vetat notam facere Transfig., p. 559.

Propagatio fidei: quare fidei praecones sustentandi. P. 383.

Propheta (*falsi prophetae*) sensu lato, idem ac *doctor, praedicator*: p. 300. *Prophetare*, pro generatim loqui de rebus fidei, Deo afflante, p. 302. Propheta per excellentiam seu Messias, p. 1414.

Prophetiae: v. **Praedictiones**.

Propitiatorium Arcae erat thronus Dei, p. 1548.

Proselyti, M. 23, 15.

Prosternere se. Mos Judaeorum cum Deum precarentur, p. 1486 ; cum venerationem cuidam exhibere vellent, p. 107 ; 1031.

Turba per miraculum in terram prosternitur, p. 900.

Proto-Evang., p. 1624 ; cf. hom. 42 in ind. XII.

* **Proverbia** Evangelica aliarum gentium proverbii illustrata : supra in Ind. VII. Quare Jesus eis uti solet? p. 1530.

Providentia Dei erga res vilissimas, ut lilia agri ; a fortiori erga nos : M. 6, 25-34.

Proximus : v. **Dilectio**.

Prudentia Jesu. 1° In respondendo : coram Caipha, coram Pilato ; quando contra ipsum proferuntur accusationes aut quaestiones captiosae, v. gr. de divortio p. 603, *In qua potestate?* p. 674, de censu Caesari dando p. 696, de mandato magno p. 706, de non lotis manibus p. 500 etc. — Quando adhuc puer erat duodennis *Stupebant omnes super prudentia et responsis ejus*, L. 2, 47.

2° In evolvenda paulatim sua doctrina, p. 1339 ; prohibens interdum quaedam vulgare, p. 538 ; 350 ; v. gr. Transfigurationem suam, p. 559.

3° In educandis Apostolis gradatim p. 487 ; 523 ; 540 ; 571. Praesertim in praedicando coram eis Passionem suam, p. 540 ; 1537 : semper opportune se gerens hac in re, ib. et p. 540 ; 571 ; ideo mentionem resurrectionis addens, p. 541. Prudenter etiam agit non imponendo eis praecepta jejunii severiora, p. 342.

4° In cavendo ne scandalum det, p. 507 ; et in agendi ratione quando quosdam scandalizaverat, ib. Laudat prudentiam servi debitoris M. 24, 45, et quinque virginum M. 25, 2. Testatur filios hujus seculi *prudentiores* esse filiis lucis, L. 16 8.

Apostoli debent esse *prudentes sicut serp.* in persecutionibus subeundis, p. 370; prudentes quoque in extirpandis zizaniis, p. 456.

PRUDENTIA NOSTRA requiritur praesertim in vitandis peccati occasionibus, p. 953 (*Attendite a falsis prophetis*, M. 7, 15); in cavendo ne demus scand., ut cavit Jesus; in agendi ratione cum adversariis religionis, sicut Apostoli, etc.

Psalmos pie recitabat Jesus in cruce (opinio quorundam), p. 1144; 1152. Libro Ps. magis quam aliis usus est, p. 1152. Psalmos cantavit in Coena Ultima: v. **Hallel**.

Plura Psalm. loca, in Comm. explicata, indicantur in Ind. V.

Psalmorum inscriptio *Pro octava* exponitur sensu tum literali, quum mystico: p. 1473.

Publicani. *Omnia, quae in Evang. de iis referuntur, p. 1481.

Pueri: v. **Parvuli, Infantes.**
Puer Jesus in Templo: pro pictoribus: p. 1667.

Pugna spiritualis, v. **Tentatio.**

Pulcrum. Natura artes superat, p. 285. Pulcrum in artibus non per crudum naturalismum exprimitur: v. **Realismus.**

Pulchritudo Jesu corporalis, p. 1302.

Pulvis e vestibus soleisque excusus, p. 369.

Pulvere et cinere squalidi erant lugentes, p. 398.

Purgatorium num innuitur in Evangelio? p. 225; 428.

Quidam opinantur Christum, cum ad

inferos descendit, totum evacuasse purgatorium, p. 1605.

Purim (festum) seu *sortium*, p. 808.

Purpura regum divitumque, p. 1324.

Chlamys Jesu num purpurea erat, an vero coccinea? p. 1028.

Q

Quadragesimus numerus in s. Script., p. 158.

* **Quaestiones** generales (*syntheticae*), quae solvi nequeunt nisi ab eo qui universum Evangelii vel novi Test. campum mente percurrerit: in praefat. p. 7 et 15. Quam utiles sint, p. 1508; 84; 507.

Quaestio captiosa Jesu proposita: de divortio p. 603, de censu dando Caesari p. 693, de mandato magno p. 703. In qua potestate? p. 673. De resurrectione p. 700.

Quaestio quaedam semper disputanda, p. 1572.

Quarantana, p. 161.

* **Quatuor** animalia figurae Evangelistarum, p. 23. Quare *quatuor*, p. 22.

Quirinii census, p. 94.

R

Rabbi, p. 714; Rabboni, p. 1243

Raca, p. 221.

Rachel plorans filios, p. 129

Raptus Eliae: vide **Elias**.

*Quinam per aerem rapti et translati fuerint, p. 169.

Rationalistae saepissime et dedita opera confutantur in hoc Comm. Praecipua loca singillatim enumerantur supra, in Indice IX.

Realismus in arte vitandus, p. 1095; 1091; 1576. Finis artis, absque pia fidei christianae inspiratione, atque interioris pulchritudinis contemplatione, obtineri nequit, p. 1306.

Jesus cruci affixus saepe effingitur ratione nimis cruda, p. 1307.

***Recidentium** in peccatum pejor fit conditio (homilia), p. 437.

Reconciliatio: v. **Injuriae**.

Regeneratio mundi, p. 624; 1517.

Regnum Christi, Judaei putabant terrenum fore et gloriosum: p. 638; 990.

**Regnum Christi non est de hoc mundo*: quo sensu? P. 994. Officium Ch. est *salvare a peccatis*, p. 85. Regnum ejus est veritas (p. 996); est *in hoc mundo*. De regno Christi *sociali* (p. 998); de potestate politica Romani Pontificis (p. 997).

Regnum coelorum hic in terra, et postea in coelo, p. 201. Per parabolas describitur p. 440 sq.

Vim patitur, p. 392.

Quaerite primum regnum Dei, p. 283. Adveniat regnum Dei, p. 264.

* **Reliquiae** (ss.). Cultus ex Script. commendatus, p. 348.

Cultus tamen non supponit necessario authenticam, p. 1067; 1606; ad calcem inter addenda ad p. 1621.

Reliquia s. Mensae, Romae, p. 825

Reliquia s. Calicis in Coena adhibiti, p. 832.

Reliquiae Passionis fuse describuntur omnes, p. 1606.

Renaissance (La) artem christianam pervertit, p. 1576: v. **Realismus**.

Renan: liber *Vie de Jésus* a viro doctissimo et acatholicop diducatus, seu potius opprobrii stigma sempiterni ei inustum: *c'est une caricature!* p. 1225.

Confutatur affirmatio qua contendit nullum in Synopticis esse vestigium divinitatis Jesu, p. 1502.

Exempla insane interpretationis, p. 474; 1219; 1228; 1235.

Reprehensiones acerrimae, M. 23.

Repudium apud Judaeos, p. 228.

Repugnantiae falso existimatae in Evang. Vide indicem I: de variis locis quae a Rationalistis objiciuntur, p. 1630.

Requies animae, p. 405.

Respectus humanus vincendus. *Qui confitebitur me coram hom.... qui autem negaverit me coram ho...* M. 10, 32. *Videant homines opera vestra bona*, M. 5, 16; ergo ea facite palam et intrepide. Homines non sunt timendi, quoniam potestatem non habent in animam, M. 10, 28. Peccavit Petrus per respectum humanum, quando magistrum suum agnoscere ausus non est in atrio Caiphae. Joseph ab Arim. dicitur *discip.* *Jesu occultus propter metum Jud.*, J. 19 38; idem de multis principibus, qui *dilexer. gloriam hominum magis quam gloriam Dei*, J. 12, 42. Parentes caeci nati non audent

confiteri Christum, *ne extra Synag. fiant*, J. 9, 22.

Respiratio animae est oratio, p. 1492.

* **Respondere** petenti vel interroganti quoties recusavit Servator? p. 511. Prudens ejus responsum, p. 500. Responsio omnium pulcherrima, p. 695.

Resurrectio Christi: tota religio christiana ea tamquam fundamento nititur, p. 1221; 1225.

Ideo a Rationalistis praecipue impugnatur, ib.

Cum Jesus mortem suam praedicat, mentionem resurrectionis plerumque addit: p. 541. Pariter Apostoli ista duo connectere solent: citantur 20 textus: q. 1221.

An Jesus tam clare suam praedixit resurr. ut eam exspectaret populus Judaeus? p. 1216.

Jesus vere mortuus erat, ergo vere resurrexit, p. 1156, coll. p. 1194; 1181; 1183.

* Quoties praedixit se resurrecturum *tertia die*? p. 1216.

Custodia et sigillatio sepulcri certior reddiderunt resurrectionem, p. 1219.

Narratur ipsum factum, p. 1224 sq.

Jesus e sepulcro *clauso* egressus est, p. 1231. Nemo ipsum vidit e sepulcro exeuntem, p. 1232.

Temporis momentum certo definire non possumus; probabile tamen est id factum esse ad primam aurorae lucem, p. 1230.

Quale fuerit corpus Jesu a mortuis reducis, p. 1226.

Numquid omnis sanguis ejus fuit reassumptus? p. 1227.

Quare vulnerum cicatrices servatae fuerunt? p. ib.

* Quare resurrexit? sex rationes convenientiae: p. 1225. Quare *die tertio*? p. 1226. Quare primo hebdomadis die? p. 1224. Primus omnium resurrexit, sc. ad vitam immortalem, p. 1226.

Errores pictorum, p. 1232; 1672.

Facta omnia a Resur. usque ad Ascens. ex ordine enumerantur, p. 1222.

Jesus per multas apparitiones veritatem suae resurrectionis demonstravit, p. 1239 sq.

* Quinam in s. Script. a morte revocati fuerunt? p. 345.

Num sancti, qui statim vel paulo post mortem Jesu resurrexerunt, vitam aeternam adepti sunt? P. 1170.

Resurrectio carnis contra Sadducaeos docetur tamquam connexa cum immortalitate animae; in ea non erit usus conjugalis; sexus tamen erunt distincti: p. 698 sq. — Hom. 221 in ind. XII.

Revelationes s. Brigittae, aliaeque ejusdem generis, in controversiis Scripturisticis nihil dirimunt: p. 1094.

Rex. Christum regem esse e Scriptura demonstratur, p. 995.

Qualis sit rex: vide **Regnum**. Judaei putabant eum fore regem terrenum, p. 638; 990.

Opinio vulgata de rege supremo tunc in Judaea oriundo, p. 111.

Turba Jesum rapere vult, ut eum regem faciat, p. 484.

Coram Pilato Jesus affectati regni accusatur, p. 990, at falsissime, p. 992.

Rex inauguratur per crudele ludibrium, p. 1026. Herodes eum etiam ut regem ementitum contemptui exponit, p. 1003.

An Magi erant reges? p. 102.

Romani Palaestinam tributariam fecerunt, et dein in Provinciam redegerunt: p. 575. Erant Judaeis valde invisi, p. 1482.

* **Romanus Pontifex.** Primatus et infallibilitas, p. 536.

* Civilis principatus ejus quo sensu necessarius in praesenti mundi politici statu: solemnes hac de re declarationes. P. 997.

Papa a nemine judicatur, p. 591.

Liber noster ei subjicitur, p. 18.

Rousseau J. J.: insigne ejus de Jesu testimonium: 1° de vita et doctrina, p. 1506; et 2° de morte heroica, p. 1594.

Rubens a sacerdotibus reprehensus, p. 1092. Crucem Jesu nimis altam pinxit, p. 1088. Naturalismo nimium studet: v. **Renaissance.**

Sabaoth (Deus), dux agminum coelestium: sensus non est de militia terrena et profana, p. 760.

* **Sabbati** violati quoties et a quibus Jesus accusatus fuerit, p. 409.

Sabb. *secundo-primum*, p. 410.

Sabbatum magnum, de quo J., quodnam intelligatur: p. 1180.

Quare sabbatum in diem octavum fuerit mutatum, p. 1475 et 1519.

Saccus, vestis luctus et poenitentiae, p. 1413; 398; 1320.

Sacerdos qualis debeat esse: v. **Ministri Ch.** Sit vir orationis, p. 1494. Dignitas, p. 382

Exemplum Judae terribile malis sacerdotibus, p. 972. Dulce exemplum Petri poenitentis, q. 974.

Sacerdos in s. Ordinatione quando nam accipit potestatem remittendi peccata? p. 1264.

Principes sacerdotum quinam essent apud Judaeos: p. 1389.

Isti cum Scribis et Senioribus erant praecipui Jesu inimici: v. **Pharisaei.** Jesum in cruce actum acerbè irriserunt, p. 1115. Bis pecunia usi sunt adversus eum: cum Judam (p. 803) et custodes sepulcri (p. 1248) corruperunt.

Pecuniam, quam ad eos refert Judas, fastidiosi recusant, p. 980; eaque agrum figuli emunt, p. 974.

Summus sacerdos apud Judaeos: vide **Pontifex.**

Sacramenta, quorum institutio in Evang. diserte refertur, tria sunt: *Eucharistiae* p. 821; *Poenitentiae* p. 1261; *Ordinis* simul cum Euch. De *Baptismo* disputatur, p. 151; 1285.

Sacrificium Missae in Ultima Coena institutum, p. 829. Hom. 38 et 39 in ind. XII.

Figuratur per sacrificium Melchisedech, p. 1315.

Sacrificia Mosaica fuerunt figurae sacrificii Crucis, p. 1598.

Dilectio vera Dei et proximi praestat sacrificiis omnibus, p. 708; 337.

* **Sadducae** quid hominum genus? p. 1426.

Eos simul cum Pharisaeis dure arguit Joannes Bapt., M. 3, 7.

Simul cum Pharisaeis signum de coelo a Jesu petunt, p. 519.

Jesus monet ab utrorumque doctrina cavendum esse, p. 522.

Sadducaei Jesum captiose interrogant de resurrectione, et solerter refutantur : p. 698.

Nullus legitur conversus ad Christum, p. 1426.

Sal terrae debent esse sacerdotes, p. 211. Sal infatuatum, ib. Quomodo sal terram reddit sterilem, ib.

Sale condiuntur victimae, p. 212.

Salome, uxor Zebedaei, non erat soror B. Mariae V., p. 1129 ; 639.

Ambitiosa ejus petitio, p. 638.

Prope crucem Jesu stetit, non continuo, sed identidem : p. 1131.

Salome saltatrix, p. 1416.

Salus animae omnibus rebus anteponenda, p. 320 ; praesertim p. 546 *Quid prodest homini* etc. ? Cf. hom. 204 in Ind. XII.

Salutis via arcta, v. **Electorum numerus**.

Salus obtinetur per eleemosynas, p. 1484.

Jesus pro salute *omnium* mortuus est, p. 643.

Salutare pro *diligere*, p. 247.

Salutationes apud Judaeos : p. 713 : v. **Pax, Amplexus**.

Samaritani. *De origine, de causa inimicitiae quae eos inter et Judaeos existerat ; omnia indicantur quae in Evang. de eis narrantur : p. 1513. Imprimis ostenditur Jesum contra eos odio affectum non fuisse, sicut Judaeos, p. 1514. Eis non praedicandum, vivente Jesu, p. 361.

Samaritana : nota pro pictoribus, p. 1667.

* **Sancti** quorum diem natalem celebrat Ecclesia, p. 1402.

Sancti et Sanctae Evang. devotioni et imitationi nostrae propositi : in Ind. XII, serie 4^a, enumerantur cum indicatione multarum homiliarum.

Sanctitas Christi, hom. 124 in ind. XII.

Sanctum in templo, et **Sanctum-Sanctorum**, p. 1434.

* **Sandalia** gestare solebant Hebraei, non vero pedibus nudis incedere, nisi in luctu vel summa essent paupertate (Apostoli *sine soleis*, i. e. pauperrimi, M. 10, 10). Quale calceamenti genus esset. Ante mensam deponebantur soleae istae ; pariter ob loci reverentiam etc. Propter usum sandaliorum pedes saepe lavabantur. P. 1326 sq.

Sanguis Christi sancit novum foedus, p. 833.

Quoties effusus ? p. 887.

*Concio in s. Sanguinem, ubi comparatio cum sanguine Abelis instituitur : p. 1564, coll. p. 1051.

*S. Reliquiae ss. Sanguinis, p. 1621 ; in Resurrectione non omnes et singulae guttulae sanguinis reassumptae fuerunt, p. 1227.

*Figurae sanguinis Ch., p. 1599.

Sudor sanguinis in horto : verus sanguis fuit, et miraculum factum est : p. 885 sq.

Sanguis pro *occisione* : sanguis super aliquem, p. 724 ; 1052 : pretium sanguinis, p. 980.

Sanguis Christi super Judaeos descendit cum terribilissimae eis immissae fuerint poenae ; atque hodieum manet

super gentem illam tamquam stigma opprobrii et ultionis divinae: p. 1052.

Sanguis Jesu cruci affixi, secundum quosdam e ss. Patribus, in Adami calvariam stillavit: ast vero opinio ista veritate historica non nititur. P. 1573.

Sanguis et aqua e latere Jesu profluxerunt: an per miraculum? quid mystice significet: p. 1183 sq. De corpore mortuo sanguis effluere potest naturaliter, p. 1186.

Ager sanguinis seu *Haceldama*, p. 979.

* **Sapientiae** divinae rationes in iis omnibus ordinandis quae ad vitam Jesu spectant: vide **Jesus**.

Sapientia Jesu, hom. 82 sq. in ind. XII.

Sapientes hujus mundi repelluntur, p. 402.

Satanas: cf. **Diabolus**.

Scabellum pedum: an erat in cruce? p. 1092.

Scala Sancta Praetorii Romae colitur: p. 1612, coll. p. 965.

Scandalum (v. **Exemplum**). Ab eo cavendum, p. 227. *Vae mundo a scandalis*! p. 579.

*Scandalum Phariseorum; de agendi ratione Jesu cum quosdam scandalizaverat: p. 507.

Multi de Ch. scandalizati, p. 387.

Exemplum malum Phar. *Secundum opera eorum nolite facere* etc., M. 23, 3.

Scandalum crucis ablatum, p. 1161; nobis factum est Dei virtus, p. 1560.

Scandalum es mihi, ait Jesus Petro, p. 543.

Sceptrum regium Jesu ex irrisione traditum (arundo), p. 1031.

**Sceptrum non auferetur de Juda donec* etc.: non est oraculum de Christo nascituro sub Herode Palaestinae dominatore: p. 1379.

Schechina, p. 558 et 1548.

Schola duplex apud Judaeos, Christi aetate: sc. *Schammai* et *Hillel*. P. 604.

Scholas non frequentavit Jesus, p. 1338.

Scientia Jesu divina, in ind. XII, serie 2^a § 3.

Scindere vestes, p. 932.

Scorpio describitur, p. 293.

Scribae quinquam intelligantur, p. 1389: fere omnes ad Phariseorum sectam pertinebant, p. 1425. Ideo solent Phariseis adjungi, v. gr. cum Jesus blasphemiae reus habetur, p. 333; cum signum petitur, M. 12, 38 etc. Simul cum istis severissime arguuntur, M. 23, 13; M. 5, 20, etc.: vide igitur **Pharisei**. Simul cum Senioribus et principibus sacerdotum nominantur, utpote Synedrystae, quando Jesus impugnatur, v. **Synedrium**.

Scriba quidam Jesum vult sequi, p. 317; alius Jesum tentat, M. 22, 34.

Scribere. Jesus nihil scripsit, p. 1340.

Scriptura sacra: inspiratio et erroris immunitas ad solas res fidei morumque restringi nequit: p. 548.

Scriptura explicanda per Script., p.

10. Qua ratione ei studendum, p. 58. Ad medullam penetrandum, p. 9.

Sensus. 1° *Literalis*: hic semper primus, p. 8. 2° *Typicus*, cum una res est figura alterius in Dei mente: exempl. Jerem. de ploratu Rachelis, p. 129. 3° Per ratiocinium *deductus*, ut in 2^a et 4^a petit. Orat. Dom., p. 265 et 267; pariter in citatione Isaiae, p. 316. Hic sensus, sub velamine literae absconditus, est quasi medulla Scripturae, p. 9: ss. Patres eum sedulo tractant, p. 186. 4° *Mere accommodatitius* nititur tantum similitudine verbali, nec fundatur in sensu literali: v. gr. *Sepulcrum ejus gloriosum*, p. 1210. Per se nullam habet auctoritatem; sed aliquando notatu dignus est, quia ab Eccl. vel a ss. Patr. adhibetur, v. gr. *Quid sunt plagae istae in medio manuum?* p. 1600. *A planta pedis* etc., p. 1025. 5° Tandem sensus *falsus*, omnino rejiciendus: exempl. diaboli in 3^a tent.: p. 170.

Usus in tentationibus, ad exemplum Christi, p. 165.

Scripturae implendae, p. 907; 910 etc. Vide **Praedictiones**.

Scriptura Vet. Test. tripartitum divisa, p. 214.

Sectae duae praecipuae apud Judaeos aetate Christi, p. 1421.

Sedere a dextris alicujus, p. 638.

Jesus sedet a dextris Dei, M. 22, 44; 26, 64.

De more sedendi in coetibus apud Judaeos, p. 1388.

In conviviis lautis Judaei non sedebant, sed recumbebant, p. 816: v. **Convivium**.

Sedile erat in media cruce, eoque equitabat Jesus, p. 1089.

Id tamen oculis pingendum non est, p. 1091.

Semen e semine oritur reditque ad semen: p. 46 et 449. Ecclesia est semen quod latebat in Christo, p. 1300.

Sensus latet profundus in eo quod verbum Dei *semen* dicatur, p. 449. Parabola hac de re, h. 444.

Num granum sinapis minimum est seminum omnium? p. 458.

Jesus vere de *semine* David, p. 76.

Seniores populi quinam essent apud Judaeos, p. 1389. Multi ex iis erant judices Synedrii.

Traditiones Seniorum, p. 491.

Separatio a toro et domo, p. 231: v. **Matrim**.

Sepelitur Jesus, p. 1205. Vide **Sepultura** et **sepulcrum**.

* **Septem** indicat plenitudinem, p. 1515. Est etiam numerus *mysticus*, p. 72 et 1517. Sed dies *septimus*, qui in Vet. Test. sanctus erat, in nova lege mutatus fuit in diem *octavum*, quippe qui perfectiorem denotet plenitudinem: p. 1475; 1519.

Septem aetates in mundi historia universa p. 1518; septem aetates in vita humana, p. 1476.

Septem Jesu verba in cruce quasnam docent virtutes? p. 1153.

* Septem dolores B. M. V., p. 1593.

* Septem gaudia et 7 dolores s. Joseph, p. 1396.

Septuaginta duo discipuli, p. 401.

* **Sepulcrum Jesu** describitur p. 1208.

Numquid de eo Isaias vaticinatus est?
p. 1210.

A Judaeis munitur sigillo et militibus,
p. 1214. Inde resurrectio certior, p. 1219.

Nondum erat apertum cum Jesus
egressus est, p. 1231.

Quare sepulcrum novum, et in petra
excisum, p. 1207. Quare in horto, ib.

Custodes sepulcri pecunia corrupti,
p. 1248.

* Situs s. Sepulcri hodiernus vere
authenticus est, p. 1607.

* Ecclesia s. Sepulcri breviter descri-
bitur, ib.

Sepulcrum B. Mariae V. prope
Gethsemane, p. 1133.

Sepulcra Judaeorum in speluncis,
p. 326 et 1206; alia tamquam aedificia
in altum erecta, p. 720.

Pauperes in fossam, sicut apud nos,
sepeliebantur: p. 1206. Viri supplicio
affecti in fossam communem projecie-
bantur, p. 1194.

Sepulcra extra urbes erant plerum-
que, p. 1206.

Singulis annis sepulcralia aedificia
calce alba obducebantur, p. 720. Ad
hanc consuetudinem respicit Jesus,
cum Phariseos vocat *sepulcra dealbata*,
ib.

Lazari sepulcrum quale hodie dum
ostenditur, p. 668.

Sepulcra in vicinia Hierosolymae per
miraculum aperiuntur post mortem
Jesu: p. 1167.

Adami sepulcrum in Calvaria haud-
quaquam fuit, p. 1573.

Sepultura Jesu honorabilis fuit, p.
1191; narratur p. 1196 sq.

* Quare Jesus sepeliri voluerit, p.
1198.

Quem in finem aromata adhibita
fuerint, p. 1201.

Mixtura myrrhae et aloes erat proba-
biliter pulverulenta, p. 1202.

Quisnam erat Judaeis sepeliendi mos?
p. 1203 (alia opinio infra ad calcem,
inter addenda et corrigenda); sepelie-
bant mortuos, non comburebant, p. 1198.

Corpora crucifixorum de cruce depo-
nere ad sepulturam, fas non erat absque
Praesidis licentia: p. 1097; 1193.

Sindon et fasciae non se mutuo exclu-
dunt, atque adeo Joannes cum Synop-
ticis non pugnat: p. 1204.

Pro sepultura peregrinorum ager
emptus fuit *Haceldama*, p. 979.

Sequi Jesum: hom. 205 in ind.
XII. Apostolorum exemplum, p. 185.

Hunc in finem nosmet ipsi abnegare
debemus: *Qui vult post me venire* etc.
Ascetica explicatio: p. 544.

Merces eorum qui Christum sequun-
tur, p. 622.

Absque mora Jesum sequi oportet, p.
320; atque etiam sine spe lucri terreni,
p. 318.

Sermo pro res, p. 309.

Serpens exemplar prudentiae, p.
371; sed praesertim maleficientiae, M.
23, 33.

Serpentem loco piscis dare: M. 7, 10.
Serpens a Moyse exaltatus figura
Jesu cruci affixi, p. 1597.

Serra hominem secare, p. 773.

Severitas nimia Pharisaeorum, p.
495.

Servus apud Hebraeos: ejus sors,
p. 598. Aestimabatur 30 siclis, p. 807.

Servus improprie pro *minister*, *villicus*, p. 597.

Sichem, p. 1514.

Siclus, vide **Argenteus**.

Signum crucis in usu frequenti ab initio Ecclesiae, p. 1098.

Signum de coelo a Jesu bis petatum, p. 430 ; 519 : qua occasione de *signo* *Jonae* bis mentio fit.

Silentium Jesu : v. **Tacet**.

Siloë fons, p. 1611.

Simon. * Quot in N. T. distinguendi sunt Simones ? p. 1453 Duo Apostoli, p. 360. Simon Capanaeus diversus a Simone fratre Domini, p. 1522.

Simon Cyrenaeus crucem portavit solus, non simul cum Jesu : p. 1064.

Sinapis granum : parabola de eo, p. 457. An reipsa est omnium seminum minimum ? p. 458.

Fides sicut granum sinapis, p. 569.

Sindon (v. **Vestes**) : aliquando sic vocatur tunicula interior seu interula, p. 1317. Plerumque intelligitur linteum magnum absque vestis forma : p. 912 ; 1201.

Sindone involutum fuit corpus Jesu pro sepultura : an simul fasciis ligatum ? p. 1203. Alia opinio infra ad calcem inter addenda et corrigenda.

Sindon Taurinensis. Imago photographica quaestionem movet satis miram : v. amplam dissert. ad calcem inter addenda et corrigenda (addita ad p. 1621).

Sinus Abrahae quid ? p. 1125.

In sinu alicujus recumbere ad mensam, p. 817.

Sitis Jesu : causae ejus et crudelitas maxima, p. 1146.

Quomodo levata fuerit nonnihil, forte ex benignitate quadam militis, p. 1148.

Praedicta olim, p. 1149.

Socratis mors cum morte Jesu comparata, p. 1549.

Sodomae poena in exempl. propo-
sita, p. 370.

Sol oriens imago Ch., p. 1434.

Obscuratio solis sub mortem Jesu fuit miraculosa ; probabilius non per eclipsim, neque per nubes, neque per vapores facta est, sed ipsemet sol defecit : p. 1135 sq.

Solertia Jesu in docendo, v. **Docere**. In respondendo p. 500 ; 674 ; 695 ; 706 : v. **Prudentia**.

Solidaritas p. 724.

Solitudo favet sanctis precationibus, p. 488 ; 882. Ideo saepe a Jesu quaerebatur, ut cum in montem ascendebat, p. 488, vel noctem in oratione transigebat, ib. Sic etiam in horto Oliv., p. 870.

Apte praeparat ad munus divinum, p. 141. Exemplum Jesu ante vitam publicam, p. 163, ante mortem, p. 810 ; 870.

Sollicitudo nimia rerum terrenarum, p. 282-287.

Somnium a Deo immissum : 1° s. Josepho, p. 84, 2° uxori Pilati, p. 1012.

Somnus Apost. ignavus, p. 877.

Sortes super vestes Jesu, p. 1108.

* **Spectatores** prope crucem : 1° pii : duae parvae turmae, virorum (*noti* ejus erant) et feminarum : p. 1130 et 1118. 2° Irrisores, p. 1113.

Speluncarum usus apud Judaeos, p. 326.

Spelunca Nativitatis, p. 97. Spelunca agoniae juxta hortum Gethsemane, p. 877.

Sepulcrum Jesu in spelunca, p. 1208. Spelunca Petri prope portam Sionis, p. 939 et 950.

Spes : vide in ind, XII hom. 12 sq.

Spicas vellere non violat sabbatum, p. 410. Id facere in agro alieno permittebat lex Mosaica, ib.

Spinis coronatur Jesus, et ad ludi-brium et ad cruciatum : p. 1026. Quales essent spinae, et quomodo flexae fuerint, p. 1029 ; totum caput tegebant, ib.

* Sententiae morales et homiliticae in spineam Coronam, p. 1030.

Spinea corona a Jesu in cruce gestabatur, p. 1095.

S. Reliquiae, p. 1613. Corona spinea, quae Parisiis colitur, est tantum *circulus junceus*, p. 1029.

Antiquissimae imagines coronam spin-
eam non habent, p. 1095.

Divitiae sunt spinae, p. 447.

Spirituale, non terrenum, est reg-
num Christi, p. 85 : v. **Regnum**.

Spiritus sanctus. Jesus de eo con-
ceptus, p. 81.

Sub speciebus columbae et ignis, p. 155 ; et nubis p. 559. Baptizatur in Spiritu s., p. 146.

Peccata contra Spiritum s. non remit-
tuntur, p. 425.

Spiritus s. a Jesu promissus, p. 1290 :
v. **Pentecoste**. Antea quidem ab Apo-
stolis acceptus fuerat, sed minus per-
fecte : p. 1262.

Quomodo mutaverit Apostolos qui
prius erant valde imperfecti, p. 577,
imprimis Petrum, p. 953.

Spongia aceto plena ad os Jesu ad-
movetur, forte ex misericordia : p. 1148.
S. Reliquiae spongiae, p. 1614.

Sponsalia apud Judaeos solebant
praecedere matrimonium, p. 79. Para-
nymphi, p. 340. Cf. **Matrim.**, **Nuptiae**.

Sponsus Ecclesiae est Ch., p. 340.

Sputa in faciem Jesu in domo Cai-
phae, p. 935, et in praetorio, p. 1032..

Stabulum in quo natus Jesus, p. 96 ;
jam derelictum quando Magi venerunt,
p. 115.

Stationes s. Viae Crucis : vide
Via Crucis.

Statura Jesu, p. 1308.

Stella Magorum, quid ? Variarum opi-
niones : p. 108.

Cum interibit mundus, stellae cadent
de coelo ; non autem cadent *in terram*,
p. 760. Conjecturae recentiores, ib.

Crux vocatur *stella absque radiis*,
p. 1595.

Orietur stella ex Jacob, p. 111.

Sterilitas in V. T. feminis ignominiosa erat, p. 1068.

Stigma miraculosum in latere dextro apud quosdam, in sinistro latere apud alios: p. 1182. Quid censendum de stigm. Ludovicae Lateau? ib.

Stigmata, quae in pedibus habuit s. Franciscus, non certo demonstrant singulos Jesu pedes clavo distincto perforatos fuisse: p. 1083.

Stola, quid genus vestimenti? p. 712; 1321.

Sudarium sanctum: 1° illud quod Veronica dicitur, p. 1066; 1613. 2° Illud quo caput Jesu mortui involutum fuerat, p. 1621.

De usu sudarii, p. 1331.

Sudor sanguinis in *αἰμαὶ* Jesu: fuitne verus sanguis? fuitne miraculum? P. 885-87.

Narratio facti illius est authentica apud Lucam, p. 884.

* **Suetonii** verba, de *Chresto* Judaeo tumultus impulsore, sintne intelligenda de Jesu: p. 1352.

Superbia: v. **Humilitas**. Phariseorum superbiam Jesus dure arguit, p. 710 sq.

Superiores praelucere debent doctrina et sanctitate, p. 210-213.

Suppedaneum non erat sub pedibus Jesu crucifixi, p. 1092.

Supplicium. Vi legis Mosaicae duo tantum erant supplicia capitalia, gladii et lapidationis, p. 1577.

Omnia quae in Evang. spectant ad supplicium crucis Jesu illatum, ad tria capita referuntur: p. 1077. Pro plenissima descriptione v. **Crux**.

Ante supplicium vinum dari solebat apud Judaeos, p. 1075.

Supplicium crucis, omnium crudelissimum, p. 1084. Judaicum non erat, p. 1096; Judaeis tamen probe notum, p. 1084.

Statim post condemnationem inferebantur supplicia, p. 1057. Extra urbes fiebant, p. 1061. Milites saepe erant ministri, p. 1059.

Dichotomia, p. 773.

Mergere in aquam, p. 582.

Suspendium cadaveris, non vero hominis vivi, lege Mosaica statuitur: p. 1577.

* **Symbola** seu similitudines veteris Test. quae ad Christum referri possunt: p. 1623.

Symbolici sunt plures eventus in Evang., i. e. mysticae in eis latent significationes: v. gr. in tenebris circa mortem Jesu, p. 1140. Vide **Tempus**, **Locus**.

Symbolicus fuit actus Christi ficum sterilem maledicentis, p. 671.

Symbolicus est numerus *septem*, p. 1517, et *tres* p. 1555.

* **Synagogae** describuntur, p. 1454. In eis Jesus praedicare solebat, p. 923.

Synagoga a centurione aedificata, p. 312.

Synedrium. * Dissertatio satis ampla, p. 1387.

* Quoties in N. T. et quas ob causas congregatum fuit? p. 1391.

Quum id fere semper factum fuerit contra Jesum, aut ejus discipulos, petitur quare Synedristae Jesu tam infensi essent: p. 1552 sq.

Synedrium bis decrevit occidere Jesum, p. 792.

Synedrium in ipsa nocte Passionis, p. 920.

Multa in Evang., praesertim Joannis, de *Judaeis* dicuntur quae imprimis intelligenda sunt de gentis proceribus, de synedristis: vide ergo **Judaei**. Tres parabolae contra synedristas, p. 675 sq.

Injusta fuit Synedrii sententia contra Jesum, p. 934, coll. 956.

Quare Synedrium, cum noctu Jesum jam damnasset, mane rursum fuerit congregatum: p. 957.

Synedristae rogant mutationem tituli crucis, p. 1107. Jesum in cruce irrident, p. 1115. Petunt ut Jesus deponatur a cruce, p. 1177. Sepulcrum muniunt custodibus et sigillo, p. 1214. Custodes pecunia corrumpunt, p. 1248.

Synoptici. Quomodo sese habeant ad invicem, p. 26.

Multa praetermittunt facta e Joanne supplenda, p. 174.

Aliquando inter se, sed saepius cum Joanne conciliandi sunt: loca vide supra in Ind. I.

Syntheticae quaestiones: v. **quaestiones**.

T

Tabernaculorum festum: v. **Festi**.

Tabernaculum sanctum, p. 1429.

Tabula Geographica Palaestinae primo volumini praefixa. Quaedam correctiones, p. 47.

Tabula Synoptica universi Evangelii ordine chronologico, p. 1354 sq.

Tacet Jesus coram Pilato, et docet nos tacere, p. 987; 1038. Coram Herode, p. 1001. Coram Synedrio, p. 927. Quare non tacuit postquam a Caipha adjuratus fuit? p. 929. Nec post acceptam alapam? p. 924. Vide **Respondere**. Jubet quandoque tacere miracula sua vel dignitatem suam: v. **Prohibitio**.

* **Taciti** celeberrimum de Christo testimonium, p. 1351.

Talentum Atticum et Judaicum, p. 597; 1628.

Talentis a Deo acceptis diligenter utendum, p. 777.

Talionis jus a Christo non admittitur, p. 239. Non adeo crudele erat in lege Moysis ib. Ei opponitur patientia, p. 240. Lex talionis apud Deum: *Eadem mensura...* P. 290; 206.

Tau graecum forma crucis quae dicitur s. *Antonii*, p. 1078. Litera hieratica, p. 1079. Vide **Thau**.

Tecta domuum plana apud Judaeos, p. 379; 750.

Temeritas in re salutis vitanda, p. 1127. S. Petrus saepe temerarius, nimiumque sibi confidens, p. 853; 953.

Temperantia Jesu : jejunium per 40 dies, p. 157. Peculiarem efficaciam assignat orationi quando fit cum *jejunio*, p. 569. Omnes virt. reducit ad 3, quarum una est *jejunium*, p. 274. De discipulis suis ait: *Tunc* (post mortem meam) *jejunabunt*, M. 9, 15. Vita ejus fuit **pauper** (v. voc.), et frugalis, p. 1314: nonnisi per insignem calumniam dicitur *homo vorax et potator vini*, M. 11, 19.

J.-B. adhuc severius vixit, M. 3, 4 coll. L. 1, 15.

Pro usu homilitico de *temper.* cf. indic. Epist. Paul. sub voc. **Mortificatio**.

Tempestas sedata, p. 321. * Homilitice accommodatur Ecclesiae et animae justae, p. 322. Tempestates frequentes in mari Galilaeae, p. 1448.

Templum Jerosolymitanum (pro usu homilitico v. Indic. XII in serie 4^a) longe lateque describitur, p. 1428 sq. Magnificentia structurae, lapidumque moles : p. 735.

Templi pinnae, p. 169.

De duplici Templi velo, p. 1164.

* Praecipua Evangelii facta, quae in templo evenerunt, indicantur obiter in ipsamet Templi descriptione, p. 1428 sq.

* Miracula ad historiam Jesu referenda, quae ibi facta sunt, p. 1442.

Negotiatores bis ejecti, p. 663.

* Templum urbemque evertenda esse a Jesu praedicitur saepius, p. 662.

Abominatio desolationis in templo. p. 747.

* Num praedictum fuit Templum numquam esse restituendum? p. 731. Impius Juliani Apostatae conatus, p. 737.

* Contra templum loqui gravissimum crimen apud Judaeos erat; quinam hac de re fuerint accusati : p. 926.

Templum Zorobabel praesentia Messiae illustratum, p. 1550.

Templum est domus orationis, p. 665.

Templum in sensu translato de Ecclesia et de civibus ejus, i. e. de justis quibusvis : p. 530.

Tempus ethora nihil fortuiti habent, sed per Dei providentiam apte fuerunt electa, adeo quidem ut mysticae quaedam in iis lateant rationes: quod attinet 1° ad ortum Jesu, p. 94; 2° ad ejus Passionem, p. 860, et mortem, p. 1154; tandem 3° ad ejus Ascensionem, p. 1293.

Tenebrae miraculosae cum Jesus in cruce pendebat: expositio completa, p. 1133 sq.

Una ex decem plagis Aegyptiacis, p. 1136.

Mitti in tenebras exteriores, pro e convivio ejici : 688; 314.

Tenebrae mentis, p. 280. Tenebrae imago ignorantiae et corruptionis: p. 180; 1140.

Potestas *tenebrarum*, p. 910. Vide **Nox**.

Tentatio. Variarum significationum in Scriptura, p. 160.

* Tractatus homiliticus et generalis de tentationibus, p. 1442.

Tentatio Christi in deserto, p. 160. Nota pro pictoribus, p. 1667. Quare Jesus tentari voluerit, p. 164.

Trina ejus tentatio concupiscentiae triplici respondet, p. 164.

Quo sensu Deus in tentationem inducit, p. 271.

Intrare in tent., p. 878.

* Christus exemplum nostrum in tentationibus, p. 165.

* Tentatio Jesu cum Evae tentatione comparatur, p. 167.

Post tentationem solatium, p. 172.

Alia Jesu tentatio in Passione, praesertim in horto Olivarum: p. 172; 870; 889.

*Historia sedatae tempestatis accommodatur tentationibus, p. 322.

Tentatio Petri super mare ambulantis, p. 1534.

Tepor spiritualis sub figura *paralysis*, p. 334.

Ter vide **Tres**.

Terra promissa figura tum Ecclesiae quum coeli, p. 202.

Terra universa dicitur quandoque de sola Judaea, vel de orbe Romano: p. 1139.

Terra pedibus trita, petrosa etc., p. 446.

Terrae motus miraculosus duplex in Evang: in morte Jesu, p. 1166; et statim post ejus resurrectionem, p. 1230.

Terrenas res non quaeras, cf. **Divitiae**.

Tertullianus testatur tenebras moriente Jesu factas in Annalibus Romanorum memorari: p. 1141.

Testamentum pro *foedus*, p. 832.

Vetus et novum: mutua necessitudo, p. 215: v. **Lex**.

Vetus, qua ratione citetur apud Matthaeum, p. 50; 55.

Vetus tripartitum, p. 214.

*Jesu clavis V. T., p. 1622.

Loca V. T., quae in commentario obiter explicata fuere: v. Ind. V.

* **Testimonia** antiquitatis profanae de Jesu, p. 1347.

Testimonia Joannis B. de Jesu, p. 1411.

Testimonia falsa contra Jesum coram Caipha, p. 926.

*Quinam Jesu innocentiam inter Passionem ejus testati sint, p. 1175.

Tetrarcha, p. 132.

* **Thabor** describitur: locusne Transfigurationis fuit? P. 552.

Thamar incestuosa, p. 66.

Thau hebraicum in fronte, signum crucis Dominicae, p. 1598. Cf. **Tau**.

Θαυμασιόφωτος vitium interpretationis Rationalisticae: causa est quare stolidissimae excogitatae fuerint explicationes: ex. quaedam p. 901; 156; 329; 474; 1169; 1235. Vide supra Ind. IX.

Thesaurus in sensu lato, p. 278.

Thesaurus latet in Scriptura, p. 465. In agro inventus, p. 462. Thesaurus in coelo: ibi cor: p. 276. Vide **Divitiae**.

Thesaurus Templi, seu *Gazophylacium*, seu *Corban*: p. 502.

Thomas Didymus absens, cum Jesus Apostolis primum apparet: credere non vult. P. 1258.

Altera vice adest, et fidem praeclarissime profitetur; verba ejus divinitatem Christi certo demonstrant: p. 1264.

Thomas (s.), Doctor Angelicus, saepissime citatur in hoc Commentario, praesertim ubi rationes convenientiae in historia Jesu exponuntur: earum indicationem vide sub voc. **Jesus**. — Idem s. Thomas loca Script. nonnumquam alieno sensu recitat: p. 1605.

Thonissen reprehenditur, p. 1577.

Thus, vide **tus**.

Tiberias, praecipua Galilaeae civitas, a Jesu non visitata, p. 1393.

Tiberius, qui regnabat cum supplicio affectus fuit Jesus, leges majestatis atrocissime exercebat, p. 1043.

Pilatus apud eum a Judaeis accusatus fuit haud semel, p. 963.

Idem certe ad Tiberium causam Jesu scripto retulit, p. 1350.

Num Tiberius Jesum inter deos referre voluerit, ib.

Timor in re salutis: v. in ind. XII hom. 18 sq.

Timor est character veteris Legis, et *amor* novae legis, p. 216.

* **Titulus** crucis Dominicae describitur, p. 1104 et 1615.

Num in itinere ad Calvariam ante Jesum portabatur? p. 1061; 1107.

Lingua inscriptionis; expostulatio Judaeorum; Pilatus verba mutare renuit: p. 1106.

S. Reliquia describitur, p. 1615.

Hujus imago datur simillima: *un facsimile*. P. 1617.

Tituli honorifici ex vana gloria non accipiantur, p. 714.

Titus cladem omnium terribilissimam Judaeis intulit: v. **Hierosolyma**.

Toledoth Jeschu miserum est spuriumque commentum, p. 1353.

Torrens Cedron, p. 867.

Traditiones Seniorum legi Moisaicae adjectae, p. 497.

Traditio localis relinquitur, p. 518.

Tranquillitas animi in tentationibus, p. 1444.

Transfiguratio cum omnibus rerum adjunctis exponitur, p. 549-561.

Rationes convenientiae ib.

Tres indicat totalitatem et perfectionem, sicut *septem*, p. 1555.

Tres concupiscentiae, tres virtutes oppositae, cui respondent 3 vota vitae religiosae, p. 164. Jesus totam sanctitatem ad easdem tres virtutes revocat, p. 249. Vis magna in illis tribus, p. 569.

Tres dies et tres noctes: quid? p. 434.

Tres Apostoli praedilecti, p. 871.

Tres mali auditores verbi Dei, p. 446 et 448.

Tres virtutum gradus, p. 454.

Tribulationes, miseriae et res adversae hujus vitae: v. **Pati**.

Tribunal quid erat materialiter? p. 1045; 1010.

*Tribunalia apud Judaeos, p. 221: vide **Synedrium**.

* **Tributa** tum ecclesiastica quum civilia aetate Christi a Judaeis solvenda, p. 573, et 1483.

Anabaptistae male contendunt christianos immunes esse a tributis solvendis, p. 575

De capitatione a Romanis imposita, p. 693.

Triginta argentei pro vendito Jesu, p. 807.

Trinitatis (ss.) mysterium: p. 1286; 154.

Opera Dei ad extra communia sunt tribus Personis, sed quaedam singulis accommodantur : p. 642.

Tristitia Jesu in horto : quanta fuerit ; quomodo theologice explicetur ; quatenus essent causae ejus : p. 872 sq.

Triticum purgare, p. 146.

Triumphus. Ingressus Jesu triumphalis, p. 648. Nota pro pictoribus, p. 1668.

Quare Jesus hanc pompam accipere voluerit, p. 650 ; 660.

Plenus perfectusque triumphus in **Resurr.** et **Ascens.** : vide voces illas.

Tumultus timebatur in Paschate, p. 795.

* **Tunica** : forma, materia, color etc., p. 1318. Vide **Vestes**.

Tunicae vulgo longae erant, p. 1111 ; brevior ab operariis gestari solebat, p. 1319.

Duas tunicas (quarum altera erat pretiosa) Apostolis non permittit Christus, p. 365 et 1321. Duas gestabat summus Pontifex, duas quoque viri divites : p. 931 ; etiam illi qui in dignitate seu honore erant constituti, p. 1321.

Tunica Jesu (sicut summi Sacerdotis) erat *inconsutilis* : quomodo talis pertexi possit. P. 1110. Num a matre ejus confecta ; num eadem semper ab infantia : p. 1320.

Reliquia in Augusta Trevirorum, p. 1620.

Antiquissimae imagines fere omnes exhibent Jesum in cruce tunica talari operum : p. 1095. Hodiedum id recte fieret, ib.

Turris in vineis, p. 678.

Tus a Magis oblatum, p. 117 : symb. s. precationis, p. 118 ; 1493.

Altare thymiamatis, p. 1436. Mane et vespere tus imponebatur, ib.

In funeribus aromata incendebantur, p. 1202.

Typi ex V. Test., v. **Figurae**. Typicus, v. **Sensus**.

Typus hieraticus vultus Jesu, p. 1614.

Tyropoeon, p. 1384 ; 1611.

U

Ultimum vale Jesu ad Apost., p. 1291 : cf. **Verbum**.

Ultio : v. **Inimici**.

Unctio Jesu Bethaniae facta, p. 796. Nota pro pictoribus, p. 1668.

* Quoties unctus Servator ? p. 802. Unctio capitis, ib. et p. 1311.

* Quoties pedes ejus uncti ? p. 798.

* De more unguendi, p. 275. Unguentum subtile, p. 798

Nardum *pisticum* et *spicatum*, p. 797. Ampullae unguentorum apud veteres ; aliquando in collo frangebantur : ibid.

* Quarum unctionum fiat mentio in N. T., p. 803.

Corpus Jesu mortuum non proprie unctum fuisse, sed aromatibus respersum, p. 1202.

Unio animorum, v. **Concordia**.

Usura eratne licita apud Judaeos ? p. 781 ; 244.

Ut *finalis* in praedictionibus, p. 86 ;
in actu Dei malum permittentis, p. 723.

Utres : vinum in eis, p. 343.

Uxor una tantum, eaque non repu-
dianda, p. 227, secundum mentem Crea-
toris : p. 604.

Uxor Pilati, p. 1012.

V

Vae duplex : minitantis et miseran-
tis, p. 583. *Quoties Jesus protulit vae
minax ? p. 400.

Valles circum Jerusalem, p. 1383.

Vana gloria, p. 249; v. **Humilitas**.
Vanae sunt res terrenae v. **Divitiae**.
Vana earum sollicitudo, p. 282.

Vaticani Concilii definitio de pri-
matu Petri, p. 535 ; 532 ; de infallibili-
tate Papae, p. 536.

Velum templi scissum per miracu-
lum, p. 1164. Intelligitur interius, ib.
*Tria mysteria latent in hoc portento,
p. 1166.

Velum mulierum apud Judaeos in usu
communi, saltem in familiis honestis :
qua in re saepe errant pictores : p. 1332.

Velum Veronicae : v. **Veronica**.

Late velanda est media corporis pars
in imagine Jesu cruci affixi : p. 1095.

Mos velandi faciem propter moerorem ;
vel propter verecundiam et reverentiam,
p. 1323.

Vendentes bis ejecti e Templo,
p. 663.

Veraces Evangelistae, p. 38 ; 937 ;
952.

Verbum Dei quomodo audiendum ;
quatuor hominum genera : p. 446 : cf.
hom. 10 sq. in ind. XII.

*Verba septem Jesu in cruce genera-
tim considerata, p. 1153.

Verba Jesu ultima ad populum, p.
1070. Ultima in vita mortali quam pia
fuerint, p. 1150. Ultima post resurr.,
p. 1291.

Verba B. M. V., p. 1373.

Verba contumeliosa M. 5, 22 ; otiosa.
p. 429.

Veritas quid hoc ? ait Pilatus,
p. 996.

Veronica : an nomen mulieris quae
faciem Jesu abstersit ? an imago per mi-
raculum in velo impressa fuit ? Haec
incerta sunt : attamen merito colitur ista
Reliquia, p. 1066. Describitur p. 1613.

Versio graeca Matthaei, p. 53.

Vesperae duae apud Hebraeos :
p. 316 et 490. Agnus Paschalis immolan-
dus inter *duas vesperas*, quo sensu ? p. 810.

* **Vestes** omnes, quae apud Judaeos
Christi aetate in usu erant, fuse descri-
buntur p. 1316 sq. In specie :

Interula, p. 1317 (de *sindone* ib. et p.
912). *Tunica*, p. 1318 (quaedam obiter
p. 1113 ; de stola p. 712 ; 931). *Cingulum*,
p. 1321. *Pallium*, p. 1323. *Sandalia*, p.
1326. *Capitis tegumentum*, p. 1329.

De rebus minoribus, ut *sudario* etc. :
p. 1331. *Fimbriae*, p. 713.

De vestitu mulierum, p. 1332.

Vestes saepe mutatae, p. 1320.

A mulieribus confectae, p. 1321.

Forma pulchra et praeclara arte no-
bilis, quod bene notare debent pictores :
p. 1333.

Vestes J. B., p. 1413 ; Prophetarum et ascetarum, ib. et p. 1320.

Vetus mos sternendi vestes in viam, p. 656.

Vestimenta Jesu inter milites divisa, p. 1108.

Vestis deposita ante pedum lotionem: semel in habitu tam humili se ostendit Jesus, p. 824 ; 1318.

Quandonam et quanam scindebantur? p. 932.

Vestes summo Pontifici propriae, nonnisi in templo gestatae, p. 931.

Vestis nuptialis, p. 687.

Commissura nova in veste veteri, p. 342.

Vestis, jussu Herodis Jesu imposita, erat pulchra: quid figuraret, p. 1003.

Chlamys coccinea in spinea coronatione, p. 1027.

Veste sat larga tegatur Jesus, cum cruci affixus pingitur, p. 1095.

In omnibus aliis circumstantiis exhibetur verecunde vestitus, p. 1664 ; imo saepe splendidissime ornatus ad exprimendam divinam ejus majestatem, p. 1325.

Via. Quomodo in Oriente viae sint praeparandae, praesertim regibus: p. 143 ; 1407.

Mos ornandi vias in Oriente, p. 656.

Viae majores, quae ab Hierosolymis in varias Palaestinae regiones ducebant, p. 1385.

* **Via (s.) Crucis.** Errores pictorum, p. 1669.

Num statio 5^a, de cruce Simoni imposita, intra urbis moenia recte collocetur: p. 1063.

Postquam crux Simoni imposita fuit,

Jesu adhuc bis cadit sub cruce: an in hoc est error? p. 1065.

Statio de Veronica non reprehendenda, p. 1066.

Statio 8^a minus recte inscribitur *Jesu solatur mulieres*: p. 1069.

In statione 11^a, crux, cui Jesus affigitur, solet in terra poni: an recte? p. 1088.

Sepp voluit stationes mutare, at imprudenter: p. 1065.

Via Dolorosa, sicut nunc ostenditur Hierosolymis: p. 1071.

Via salutis arcta: de parvo electorum numero v. **Electi**.

Via ad patriam, p. 118.

Victimae ornari solent: p. 650.

* **Victus** Jesu: mos communis: p. 1314.

Vigilantia christiana quia nescitur hora, p. 770. *Vigilate mecum*, M. 26, 38: imo *Vigilate et orate ut non intretis in tentationem*, ib. v. 41.

Vigiliae quatuor: p. 490.

Vince teipsum, p. 545.

Vinculum non solvitur: v. **Matrim.**

Vinea quomodo colitur et custoditur? p. 677. Imago Ecclesiae, p. 680 ; 632.

Parabola de locatoribus vineae, p. 676 ; de operariis vineae, p. 631.

Vinum consecratum in Coena probabiliter fuit rubrum, aqua mistum: p. 831. Mos miscendi vinum, p. 1316.

Vino abstinebant Nazaraei, pariter Joannes B.: p. 1413.

*Vini usus apud Hebraeos, p. 1315.

Vinum in utribus, p. 342.

Vinum myrrhatum Jesu oblatum ante supplicium : si ex benignitate a mulieribus fuerit datum, a Judaeis vel militibus prave corruptum fuit: p. 1073 sq.

Viperae, p. 144.

Virginitas. *Excellentia* : 1° commendatur a.Ch. , 2° a s. Paulo, 3° speciale praemium, 4° speciale donum, 5° novo Test. propria: p. 607-611.

Adde 6° *Angelica* virtus, p. 701. 7° Exempla B. M., p. 92; 1374, Joan. Evang. p. 1589, et certe s. Joseph p. 1520, et, ut videtur, Joan. Bapt. p. 1419.

8° Tandem excel. eruitur ex eo quod sacerdotes eam servant, p. 207; et quod ad perfect. status religiosi pertineat, p. 617.

Connectitur cum **Castitate**.

Virgo. Quare Ch. ex virgine, p. 93.

Ecce Virgo concipiet, p. 87.

Virtus perfecta significatur per *cubum*, p. 1477, et per *sphaeram*, p. 251.

*Virtutes quas docuit Jesus tum verbis quum factis: v. **Jesus**.

*Virtutes pueri Jesu, p. 136.

*Crux Jesu virtutum schola, p. 1596.

Virtutes B. M. V.: vide **Maria**.

*Virtutes s. Joseph, p. 1398.

» s. Joannis B., p. 1418.

Scriptura virtutes omnes ad tres praecipuas, sc. ad precationem, eleemosynam et jejunium revocare solet: p. 164; 249.

Virtutes *theologales* in oratione Dominica, p. 264.

Virtus *Angelica*, p. 701.

Virtutes coelorum quid? p. 759.

Vis ab Apostolis bis petita contra

adversarios, p. 908 Vis vi repelli potest, p. 242.

* **Visiones** angelicae B. Josepho concessae, p. 83.

Visitatio B. M. V.: non aderat s. Joseph, p. 1395.

Vita Jesu sese evolvit sicut frumentum, p. 46; per infantiam et adolescentiam apte transiit, p. 137.

Vita Jesu continuatur in Ecclesia: ergo historia ejus deducenda est usque ad Pentecosten: p. 1299.

Cujus spatii fuit vita Jesu publica? p. 808.

Vita nostra terrestris cum tela apte comparatur: p. 557. Est quasi mors quotidiana, p. 382.

Lex ejus generalis est luctatio: nam ad gloriam per crucem tantum venit: p. 640: v. **Pati**. Vita ex morte, p. 762.

Vita pro Ch. danda est, p. 381.

Vita Christi est *vita vitae meae*, p. 58.

Centuplum in hac vita, quid significat? p. 626.

Vita futura: in ea non sunt connubia, p. 701.

*Lignum vitae: v. **Lignum**.

Vitia: principiis obsta, p. 805.

Vivicomburium non est poena lege Mosaica statuta, p. 1577.

Vocatio Apostolorum triplex, p. 183.

Multi sunt vocati, p. 690.

De vocatione gentilium, hom. 257 sq. in ind. XII.

Voluntas duplex in Christo, p. 883.

Voluntas nostra sit una cum Dei voluntate, p. 265. Hac in re consistit

perfectio et felicitas, p. 626. Requiritur etiam in oratione, p. 882.

X

Vota tria in statu religioso, p. 617; 164.

Votum castitatis fecit B. M. V., p. 1374. Commendatur, p. 608.

Vox de coelo quoties in N. T., p. 156.

Vulgata in rebus minoris momenti, ut lectionibus variantibus etc., forte corrigenda: multa loca in Indice IV recensentur. Nota praesertim L. 21, 30.

Vulgatae editio authentica, p. 16.

Vulnera (quinque) Christi: huc non spectat Zach. *Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum* ? p. 1600.

Vulnerum cicatrices in corpore suo glorioso servavit Jesus: quare ? p. 1227.

Vultus sacer : v. **Veronica**.

*Vultus Jesu qualis fuerit, p. 1302. Typus hieraticus, p. 1614. Aureola circa vultum, p. 1665.

X est una e tribus formis crucis, p. 1078.

Z

Zacharias filius Barachiae, quis intelligitur ? p. 725.

Zach. oraculum de Messia equitante super asinum, p. 654. An Zacharias citatur sub nomine *Jeremiae* ? p. 975.

Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum ? sumitur sensu accommodatio: p. 1600.

Zebedaei filii ambitiosi, p. 638: tamen inter tres praedilectos, p. 871.

Zelus pro gloria Dei et pro salute animarum : v. hom. 210 in ind. XII.

Zizania. Intelligitur lolium, non triticum adulteratum, p. 457.

Zona, vide **Cingulum**.

INDEX GENERALIS

secundum paginarum seriem (1).

PRAEFATIO.

Notitia operis nostri generalis: non commentarius nudus, sed aurifodina quaedam Evangelica . . .	P. 5
Qua ratione positae fuerint <i>quaestiones</i> nostrae . .	7
Praeter sensum historicum et literalem, spirituales Evangelii intelligentiam, ad exemplum ss. Patrum omnium, persecuti sumus	8
Quare tot insertae fuerint citationes e Scriptura sacra et e ss. Patribus	10
Qua via et ratione usi simus in sensu literalis exponendo	11
Imprimis de dissertationibus nostris variis	12
S. Matth. ex aliis Evangelistis completur; imo vero Passionis historia plenissime traditur, additis etiam iis quae M. praetermittit	12
Citationes auctorum innumerae	14
Quid significat stellula qua nonnullae quaestiones notantur?	14
De latinitate nostra.	15
Quas regulas in edenda Vulgata secuti simus . . .	16
Quare Scriptores heterodoxi haud raro citentur, et quomodo ab aliis discernantur	17
Judicio s. Sedis liber perfecte subjicitur	18

(1) Sedulus lector notet velim in hoc ultimo indice res a nobis tractatas ita disponi, ut vel ex ipso imprimendi modo, nimirum tum ex literarum forma et magnitudine, quum ex linearum initiis, totius operis structura singularumque partium commissura facile et quasi oculorum intuitu percipi possint.

INTRODUCTIO.

Evangelii excellentia	P. 19
§ 1. Inscriptio hujus Evangelii	19
Quatuor animalia figurae quatuor Evangelistarum	23
§ 2. Sedes libri	25
§ 3. Quomodo tres priores Evangelistae ad invicem se habeant	26
§ 4. De persona s. Matthaei	29
§ 5. Authentia generali modo demonstratur	31
Rationalistarum hypothesis confutatur	34
§ 6. Integritas	36
§ 7. Veracitas	38
§ 8. Locus et tempus scriptionis	40
§ 9. Quibus et quem in finem scripsit s. Matth.?	41
I. Matthaeus Palaestinensibus scripsit	41
II. Vult probare Jesum esse Messiam in V. T. promissum.	43
§ 10. Argumentum, divisio, et partium connexio	44
Harmonia in tripartita vitae Jesu evolutione	46
§ 11. Ratio chronologica et topographica	47
§ 12. Lingua primigenia fuit hebraica seu Aramaea	48
Objectiones eorum qui contendunt Matthaeum <i>graece</i> scripsisse, refutantur	50
§ 13. Versionis graecae auctoritas et indoles	53
De citationibus V. Testamenti apud Matth.	55
§ 14. Evangelium secundum Hebraeos	55
§ 15. Ss. Patres in Evangelium	56
Monita ante studium Evangelii attendenda	58

1^a Pars Evangelii :

Historia praeparatoria.

§ 1. Prosapia et genus Jesu Christi	59
P. 1. Genealogia sec. Matth. seorsim spectata.	61
De ss. nomine Jesu-Christi	64
Mulieres in Christi genere recensitae	66
Lacunae in genealogia a Matthaeo tradita	68

P. 2. Difficultates ex collata genealogia Lucae	P. 73
Quare genealogia s. Joseph, non B. Mariae, traditur?	75
An Jesus erat vere de semine David?	76
§ 2. Mirabilis Christi ortus	77
I. Christi conceptus miraculosus in utero virginis	77
An Maria erat jam nupta cum filium concepit?	78
Christus conceptus de Spiritu sancto	81
Josepho dubitanti apparet Angelus Gabriel.	82
Quaest. general. Angelorum interventus.	83
Quod praedicitur fieri <i>debet</i> , liberum tamen esse potest.	86
De prophetia: <i>Ecce virgo concipiet</i> etc.	87
Perpetua B. Mariae virginitas	92
Quare Christus ex virgine? Quare ex conjugē?	93
II. Nativitas Jesu	94
1 ^o Tempus quo contigit	96
2 ^o Locus	96
Quomodo Maria filium peperit?	97
§ 3. Facta quaedam ex infantia Jesu selecta.	99
I. Adoratio Magorum	100
Evangelii facta quae Hierosolymis contigerunt	101
1 ^o Magorum conditio, numerus, nomen et patria.	102
2 ^o Die 13 ^o post Jesum natum advenerunt	104
3 ^o Jesum ut Deum agnoverunt et adorarunt	105
4 ^o De stella	108
5 ^o Quid factum est in Jerus. quando eo venerunt?	113
6 ^o Proficiscuntur in Bethlehem.	115
7 ^o Quid fecerunt Bethlehemem?	115
8 ^o De muneribus oblatis eorumque symbolico sensu	116
9 ^o Reditus Magorum in patriam: homilitica	118
10 ^o Magorum memoria in <i>Epiphania</i>	119
Moralia et homilitica	119
Prophetia de Messia Bethlehemem nascituro	120
II. Fuga in Aegyptum	121
Quoties Jesus fugit? Quoties e Palaestina exivit?	125
Populus Israel fuit typus Christi	125
III. Caedes puerorum Bethlehemiticorum	127
Jeremiae oraculum eventu confirmatur	129

Martyres de quibus in N. T. mentio fit	P. 130
IV. Reditus ex Aegypto Nazarethum	131
Mors Herodis horrenda	131
De habitatione Jesu Nazarethi	133
Quaest. general. Loca ubi Jesus habitavit	133
Prophetia quaedam de nomine <i>Nazaraei</i> impleta.	134
Quaedam generalia de infantia et vita privata Jesu	135
Puer Jesus virtutum exemplar.	136
Transitio ad 2 ^m partem Evangelii	137

2^a Pars Evangelii:

Jesus munere Messiae fungitur.

SECTIO 1^a.

Jesus inauguratur et tentatur.

§ 1. Joannes viam Messiae praeparat	139
Solitudo apte praeparat ad munus divinum	141
§ 2. Jesus baptizatur atque inauguratur	147
Num repugnantia sit inter M. et J.	149
Quare Jesus baptismum Joannis recipere voluerit	151
Miracula in Baptismo Jesu facta	152
Figurae Spiritus s. de coelo descendentis	155
Vox de coelo quoties legitur in N. T. audita fuisse?	156
§ 3. Jejunium 40 dierum et tentatio	157
Exempla jejunii quadragesimalis	158
Luctae Jesu contra diabolum	159
I. Tentatio Jesu generatim spectata	160
De veritate historica Dominicae tentationis	160
Quare Jesus tentari voluit?	164
Tentatio triplex triplici respondet concupiscentiae.	164
II. Tres tentationes Jesu singulatim consideratae	165
A. Prima tentatio	165
Tentatio Christi cum Evae tentatione comparatur	167
B. Secunda tentatio	168
C. Tertia tentatio	171
Post tentationem solatium de coelo	172

SECTIO 2^a.*Facta et sermones Jesu in Galilaea.*

Nexus cum praecedentibus et divisio hujus sectionis. P. 173

P. I. Primi actus in Galilaea.

§ 1. Jesus in Galilaeam venit, et piscatores quosdam ad continuum suum comitatum vocat	174
Concordia historica circa 1 ^m partem vitae publicae	174
Itinera Jesu initio vitae publicae.	176
Primi discipuli; prima miracula	176
I. Jesus in Galilaeam secedit ibique praedicat	177
Prophetia Isaiae impleta.	179
Enumerantur miracula Jesu in Capharnaum.	181
Praedicatio Jesu generatim spectata.	181
II. Piscatorum vocatio, post piscatum miraculosum	182
Triplex Apostolorum vocatio	183
Piscatus miraculosi duo in Evangelio narrantur	185
Piscatores hominum: accommodatio homilitica.	186
§ 2. Concio Christi in monte.	187
I. Introductio Evangelistae	188
Lunatici et paralytici. Decapolis	189
II. Oratio in monte longe lateque exponitur	191
Notiones generales: excellentia etc.	191
I. Octo Beatitudines	195
A. Sensus generalis: in unum vergunt omnes	197
B. Singulae explicantur Beatitudines	199
Beatitudo prima	199
Humilitas obiter commendatur	200
Beatitudo 2 ^a	202
Beatitudo 3 ^a	203
Adversa pati quam utile sit ex Scriptura docetur	203
Beatitudo 4 ^a	205
Beatitudo 5 ^a	206
Beatitudo 6 ^a	206
Beatitudo 7 ^a	207
Beatitudo 8 ^a	208

2. Quales debeant esse magistratus novi regni: <i>Sal terrae, lux mundi</i>	P. 210
Quo major dignitas, eo major sit scientia et sanctitas	213
3. Regnum novum cum vetere comparatur	213
A. Christus non venit solvere, sed perficere Legem	214
Lex nova veteris perfectio et evolutio.	215
Sensus vocis <i>Amen</i> in Scriptura	216
B. Legis praecepta emendantur et perficiuntur; sc. sex dantur exempla	219
Exempl. 1 ^m . Odium in proximum	220
a. Inimicitia, etiam interior, damnatur.	220
Gehenna	222
b. Reconciliatio statim ineunda	223
c. Valde imprudens est qui eam differt.	224
Exempl. 2 ^m . Contra impudicitiam	225
Cavendum a scandalis.	227
Exempl. 3 ^m . Indissolubilitas matrimonii	227
Quid sign. <i>Excepta fornicationis causa?</i>	232
Exempl. 4 ^m . De jurejurando	233
An jurare numquam licet?	236
Exempl. 5 ^m . Contra jus talionis	239
Exempl. 6 ^m . De inimicorum dilectione	244
4. Cavendum ab inani gloria	249
I. De eleemosyna	251
II. De precatione ad Deum	253
A. Quid in precibus vitandum	253
B. Quid petendum, seu de Oratione Dominica	256
Notiones generales	257
Explicatio per partes. — Exordium	261
Prior pars seu tres petitiones priores	264
Pars altera, seu 4 ultimae petitiones	266
Quare proximo condonandum sit	270
III. De jejunio: exterius non appareat	274
5. De bonis civium in novo Christi regno	275
A. Thesaurus in coelo	276
B. Oculus simplex	279
C. Nemo potest duobus dominis servire.	280

D. Nimia sollicitudo rerum temporalium	P. 282
6. De mutuis civium inter se officiis.	288
A. Nolite judicare	288
B. Nolite sanctum dare canibus.	291
7. Jus petitionis, seu de efficacia s. precationis	292
Parabola de amico importuno.	294
Regula aurea, totius legis summa.	295
8. Monita quibus sermo Montanus concluditur.	296
I. De angusta porta, et de parvo electorum numero.	297
II. Cavendum a falsis prophetis	299
III. Fides sola non sufficit	301
Parabola de aedificante super petram	303
Concionis Montanae efficientia.	304
§ 3. Sanatio leprosi	305
Lepra paucis describitur.	306
Usus homiliticus.	309
§ 4. Servus centurionis sanatur	309
Vocatio gentilium et Judaeorum reprobatio.	313
Fides quorundam a Christo laudata.	315
§ 5. Petri socrus, aliique multi sanantur	315
Schema homiliae in sanatam febricitantem.	316
§ 6. Conditiones discipulatus	317
I. Jesum absque lucro sequi oportet	318
De Jesu paupertate.	318
Dictio <i>Filius hominis</i> explicatur	319
II. Absque mora Jesum sequi oportet	320
§ 6 ^{bis} . Tempestas sedata.	321
Usus homiliticus et moralis.	322
Miracula omnia quae in Mari Galilaeae facta sunt.	323
§ 7. Daemones expulsi, et in porcos missi	324
Speluncae sepulcrales apud Judaeos	326
Porci a daemonibus possessi.	328
§ 8. Sanatio paralytici. — Homilitica annotatio.	330
§ 9. Vocatur Matthaeus et Pharisei refutantur	335
Christus venit vocare peccatores.	337
§ 10. Jesu responsio de jejunio intempestivo.	339

§ 11. Filia Jäiri post sanatam hemorrhoissam ad vitam revocatur	P. 343
Mortui ad vitam resuscitati in N. et V. T.	345
Pro cultu ss. Reliquiarum (ex Scriptura).	348
§ 12. Duo caeci et daemoniacus mutus sanantur.	349
De variis caecis a Jesu sanatis.	349
Ante miracula solet fides requiri a Jesu.	350
Jesus aliquando prohibet, aliquando jubet divulgare miracula sua	350

P. Doctrinae variae et parabolae de regno coelorum.

§ 13. Missio Apostolorum et monita ipsis tradita.	352
I. Occasio illius missionis.	353
II. Potestas faciendi miracula. Nomina 12 Apost.	353
Apostolorum praestantia et auctoritas in Ecclesia	355
Quo ordine Apostoli in catalogis recensentur?	356
Judas proditor quare admissus inter Apostolos	358
Apostoli nonnulli erant Jesu cognati	359
Homonymi inter Apostolos	359
Apostoli non erant omnes <i>pauperes</i>	360
III. Monita Christi Apostolos mittentis.	360
Non praedicandum gentilibus et Samaritanis	361
Quid praedicandum. Miracula faciant.	362
Gratis praedicandum, cibo excepto	364
Non curent viae subsidia; hospites eligant	364
M. et Mc. inter se non pugnant.	367
Quid faciendum, si in civitate quis sit dignus; quid si nemo dignus	369
Multa pati, etiam mortem, sed forti animo	370
a. Oves inter lupos. Serpentes et columbae.	370
b. Persecutiones propter Christum	372
Perseverantia finalis.	374
c. Fuga persecutionis quandonam suadeatur	375
Alter Christi adventus in duplici sensu.	376
d. Timendae non sunt persecutiones.	376
e. Oportet pati et mori pro Christo.	380

Ministri sacri locum tenent Christi	P. 382
Conclusiones morales et homiliticae	383
§ 14. Joannes B. discipulos ad Christum mittit	385
I. Christi responsum ad discipulos Joannis.	385
II. Joannes B. laudatus ; Judaei debuissent ipsum audire	387
An nullus major est Joanne B.?	391
Regnum coelorum vim patitur	392
III. Judaei similes pueris in ludendo difficilibus	395
§ 15. Vae civitatibus Galilaeae.	397
Sensus voc. <i>Infernus</i> . — Puncta homiliae	400
§ 16. Jesus Deum laudat et homines invitat	401
a. Patrem laudat ob fructum praedicationis suae	402
b. Omnes dulcissime invitat : <i>Venite ad me omnes</i>	405
Quam bonus est Jesus. — Homilia.	405
§ 17. Jesus Pharisaeis se opponit	408
I. Mitius enim quam isti Legem interpretatur.	408
A. Discipuli spicas vellunt die sabbati	408
Quoties Jesus violati sabbati accusatus fuit?	409
Panes Propositionis describuntur ex Archaeol. Bibl.	412
B. Manus arida sabbato curata.	413
Jesus interrogatus ex malo fine	414
C. Christi mansuetudo secundum Isaiam	416
II. Pharisaeorum calumnia ; signum petunt	419
A. Calumniatores confutantur et reprehenduntur	420
a. Daemonio ejecto, fit calumnia	420
b. Satanas Satanam non ejicit	421
c. Peccatum contra Spiritum s. non remittetur	425
d. Arbor bona vel mala est, secundum fructus.	429
e. Verbum otiosum damnabitur.	429
B. Contra Pharisaeos qui tentantes signum petunt	430
a. Signum Jonae prophetae. Reprehensio	430
Quaestio generalis. Quandonam Jesus petitionibus annuit, et quandonam eas repulit?	431
b. De immundo spiritu cum septem aliis redeunte	435
§ 18. Vera Christi cognatio spiritualis est	437
Jesum quaerunt mater et fratres.	438

	B. Maria V. immerito culpatur	P. 439
§ 19.	Parabola de regno coelorum	440
	Introductio Evangelistae	441
	Quare regnum Dei nunc exponitur per parab.	442
	Parabolarum de regno Dei connexio	443
I.	Parabola de seminante ejusque explicatio	444
	Homilitica	448
	Quare Ch. in parabolis loquatur plebi, non Apostolis	449
	An frumentum aliquando dat fructum <i>centuplum</i> ?	453
II.	Parabola zizaniorum ejusque explicatio	454
III.	Parabola de grano sinapis.	457
IV.	Parabola de fermento	459
	Praedictum fuit fore ut Jesus parabolis uteretur	460
V.	Parabola de thesauro et de margarita.	462
VI.	Parabola de sagma. Conclusio	463

P. III. Ultima pars praedicationis Dominicae in Galilaea.

	Compendium hujus partis	465
§ 20.	Jesus male excipitur Nazarethi	466
	S. Joseph et Jesus fabri erant	467
§ 21.	Herodes putat Joannem B., cujus occisio obiter narratur, in Jesu reviviscere	469
§ 22.	Panes primum multiplicati	476
	Generalia quaedam praenotantur.	
I.	Occasio, seu de iis quae mirac. praecesserunt	477
II.	Quae spectant ad ipsum miraculum	480
III.	Quae proxime secuta sunt.	484
IV.	Duae panum multiplicationes comparantur	485
§ 23.	Jesus ambulat super mare	486
	Jesus suo nos exemplo docet piis vacare precibus.	488
	Fides Petri qualis fuerit in variis circumstantiis	492
	S. Petrus quoties reprehensus	492
	Miracula multa in terra Genesareth	494
§ 24.	Vera mundities fucatae Pharisaeorum munditiei opponitur.	495
	Nimia Pharisaeorum severitas saepius confutata	495

I. Quid occasionem dederit doctrinae de munditie . . . P.	496
Methodus qua Jesus in tradenda doctrina sua usus est, et de solertia ejus in opportunitate arripienda	496
De more lavandi manus ante mensam	499
II. Pharisei praeceptum de parentibus honorandis subvertunt.	501
Honor parentum Dei honore circumscriptus	503
III. Vera mundities est mundities cordis	504
Pharisei scandalizantur; de agendi ratione Jesu quando quosdam scandalizaverat	507
§ 25. Mulier Chananaea beneficium obtinet	508
Jesus non Judaeis solis sua exhibuit beneficia	509
Quandonam Jesus responsum dare abnuerit	511
Capita homiliae ex historia Chananaeae	515
§ 26. Multa miracula et 2 ^a panum multiplicatio	516
Rationalistae confutantur.	517
§ 27. Pharisei rursus petunt signum. Ab ipsis caven- dum	519
I. Faciem coeli nostis. Signum Jonae	519
II. Cave a fermento (doctrina) Phariseorum.	521
§ 28. Petri tēstimonium, et primatus promissio	523
De primatu s. Petri ex Scriptura demonstrato	524
Primatus promissio.	524
Exegetica tractatio in verba <i>Tu es Petrus</i> etc.	528
Definitio Concilii Vatic. de primatu Petri	535
Ex primatu Petri demonstratur primatus Romanorum Pontificum, eorumque infallibilitas.	536
Objectiones Scripturisticae contra primatum Petri	536
Praecipua N. T. loca de primatu Petri	537
Mira quaedam Jesu prohibitio	538
§ 29. Jesus mortem suam praedicat; discipuli parati sint etiam mortem pro ipso subire.	539
I. Cruciatu, mors et resurr. Jesu praedicuntur.	539
II. Petrus Jesum a patiēdo avertens reprehenditur	541
III. Discipuli pro Jesu vitam tradere debent	543
<i>Si quis vult post me venire</i> etc. ascetice exponitur	544

	<i>Quid prodest homini si etc.?</i>	P. 546
	Verba Jesu obscurissima	547
§ 30.	Transfiguratio Christi	549
	Quare Christus transfigurari voluit?	560
	Deus in nube quoties apparuisse legatur in Script.	560
§ 30 ^{bis} .	Elias, qui supremo mundi tempore venturus est, figuram gerit Joannis Baptistae	561
§ 31.	Sanatur lunaticus a daemone possessus	565
	1 ^o Miraculum narratur, addita explicatione	565
	2 ^o Quare Apost. daemonem ejicere non potuerint	569
	Fides quae montes transfert	570
§ 32.	Christus iterum mortem suam praedicit.	571
§ 33.	Tributum a Jesu solvitur	573
	Stater in ore piscis	576
§ 34.	Contra Apostolorum ambitionem.	577
	De variis Apostolorum contentionibus (Q. generalis)	577
	Humilitas a Christo commendata verbis et factis	578
§ 34 ^{bis} .	Contra scandalum	579
	Obiter de angelis custodibus	584
	Annectitur parabola de ove perdita	585
	Jesu benignitas erga peccatores (Q. general.)	587
§ 35.	Correctio fraterna	588
	Divina Ecclesiae potestas.	593
§ 36.	Injuriarum condonatio	595
	I. Toties quoties condonandum	595
	II. Parabola de servo debitore.	596

FINIS TOMI I.

SECTIO 3^a.

*Postremum iter Hierosolymam; ingressus triumphalis;
cetera usque ad biduum ante Passionem.*

P. I. Jesus in itinere ad Urbem.

§ 1.	Jesus in Judaeam proficiscitur	601
§ 2.	Divortium non permittitur	603

§ 2 ^{bis} . Caelibatus commendatur	P. 607
Homilitica pro virginitate. Donum castit.	607
§ 3. Christus infantibus benedicit.	611
Homiliae schema	613
§ 4. Juvenis dives; divitiarum periculum	613
I. Historia juvenis divitis	613
Paupertas ducit ad perfectionem (homiliticum)	617
II. Divites difficile salvantur	618
Praecipua Jesu dicta contra divitias (q. general.)	621
Aliqui divites inter Jesu discipulos (q. g.)	622
§ 5. Merces eorum qui Jesum sequuntur	622
Centuplum in terris quid?	626
Novissimi primi.	627
§ 5 ^{bis} . Parabola de operariis vineae	630
Multi vocati, pauci electi.	633
§ 6. Jesus mortem suam tertio praedicat	636
§ 7. Filii Zebedaei primas sedes petunt.	638
Objectio contra Jesu divinitatem solvitur	641
§ 7 ^{bis} . Humilitas injungitur	642
Christus mortuus <i>pro multis</i> , i. e. pro omnibus	643
§ 8. Duo caeci prope Jerichuntem sanati	644
Jericho ubi sita? Quid Jesu in ea?	645

P. II. Jesus in urbe Hierosolyma.

Summarium hujus partis	647
§ 9. Ingressus triumphalis in Urbem Sanctam	648
Pulchra sapientiae ratio in triumpho Jesu	650
Occasio proxima triumphi illius	652
I. De iis quae triumphum proxime praecesserunt	652
Oraculum Zachariae	654
II. Ipsemet incessus triumphalis describitur	655
Interjecta narratio: Jesus flet super Jerusalem	658
Praedictio accuratissima	659
III. Ultima quae ad ingressum spectant	660
Quare Jesus hanc pompam admittere voluit?	660
Quoties Jesus flevisse legitur?	661
Variae Jesu praedictiones de evertenda Hieros.	662

§ 10. Jesus negotiatores e Templo iterum ejicit	P. 662
Conclusio moralis	665
§ 11. Sanationes in Templo. Inimicitiae contra Ch.	665
Verba Messianica Psalmi VIII.	666
§ 12. Ficus maledicta. Precatio fide firmata	667
Bethania describitur	667
Ordo rerum in 4 diebus prioribus ultimae hebdomadis.	672
§ 13. Jesus adversarios omnes certatim confutat	672
Odium in Jesum vehementer invalescens	673
I. In qua potestate?	673
II. Parabola de duobus filiis in vineam missis.	675
III. Parabola de locatoribus vineae	676
Lapis angularis	681
IV. Parabola de invitatis ad nuptias.	684
V. Captiosa interrogatio de tributo Caesaris	691
Duae potestates secundum doctrinam Christi	697
VI. Sadducaeï de resurrectione confutantur	698
VII. Scriba interrogat de mandato maximo	703
VIII. Christus cujus filius?	708
§ 14. Jesus in Scribas et Phariseos acerbe invehitur	710
I. Hypocritae sunt et superbi	711
Fimbrias et phylacteria dilatare	713
II. Octo vae contra Scribas et Phariseos	715
<i>Mensuram peccatorum implere</i> : verus sensus	722
III. Poenae terribilissimae Judaeis immittendae.	723
Quaestio difficillima: Quis Zacharias filius Barachiae?	725
IV. Vae Jerusalem! vae Judaeis!	727
Num praedictum fuit in Scriptura Templum Jerosolymitanum numquam esse restituendum?	731
§ 15. Praedictio celeberrima de Hierosolymae excidio et mundi interitu	733
Divisio argumenti in hac § 15 tractandi	738
I. Signa remota perituri mundi (aliae sententiae)	739
II. Clades praedicitur Jerosolymitana	746
Calamitas major non accidit umquam	751
III. Praedictur (iterum?) alter Jesu adventus et casus mundi	754

Signa proxima pereuntis mundi	P. 758
Stellae cadent de coelo : quo sensu ?	760
Quid fiet in altero Christi adventu ?	763
<i>Non praeteribit generatio haec, donec</i> etc.	766
Num Christus diem extremi iudicii nescivit ?	767
IV. Adhortatio ad vigilantiam propter ignorantiam diei quo venturus est Iudex	770
1 ^o Vigilate et estote parati	770
Dies mortis utiliter nescitur	771
2 ^o De fideli et de malo servo	773
3 ^o Parabola de decem virginibus	774
4 ^o Parabola de talentis	777
V. Descriptio ultimi iudicii graphica	782
Num iudicium in valle Josaphat fiet ?	783
Ignis corporeus in inferno. Æternus est infernus	786

3^a Pars Evangelii :

Passio, mors et resurrectio Christi.

SECTIO 1^a.

De iis quae Passionem proxime praecesserunt.

§ 1. Jesus instantem mortem suam praedicat	790
De sensu vocis <i>Pascha</i> . De festo Paschatis	791
§ 2. Synedristae ultimum deliberant de Jesu occidendo	792
§ 2 ^{bis} . Unctio Jesu Bethaniae facta	796
Verba valde obscura	801
§ 3. Judas pactum init tradendi Jesum	803
§ 4. Praeparatur ultimum Jesu pascha	808
Num 3, an 4 Paschata in vita Jesu publica ?	808
Panis azymus. Agnus Paschalis. Coenaculum stratum	809
§ 5. Ultima Christi coena	813
I. Coena Paschalis. Recumbitur ad mensam. Locus Jesu	815
Ritus coenae Paschalis apud Judaeos	820
II. Institutio ss. Eucharistiae	821

Pedes loti fuerunt ante institutam Eucharistiam	P. 822
Quadruplex narratio in unam conflatur	824
A. De consecratione panis	825
Eucharistia tamquam Sacrificium. Sacram. Ordinis	829
An Jesus etiam sumpsit Eucharistiam?	830
B. De consecratione calicis	831
Considerationes theologicae. Figurae ss. Euch.	834
III. Judae proditio praedicitur, proditor detegitur	836
Proditor Eucharisticae institutioni adfuit	837
IV. Apost. fuga et Petri negationes praedictae	847
V. Jesus exit in hortum Olivarum	855

SECTIO 2^a.

Passio Jesu.

A Gethsemane ad Golgotha.

Introductio contemplativa	856
Passio drama est divinum, in 4 actus divisum.	859

1^a PASSIONIS PARS, SEU 1^s ACTUS:

Jesu in horto Olivarum.

Ordo rerum, et logica historiae hujus evolutio.	863
---	-----

SCENA I.

Angor et precatio Jesu in Gethsemane.

Contemplatio generalis hujus scenae.	863
P. I. Accessus Jesu ad hortum	866
Gethsemane: octo olivae; tres Apostoli	867
P. II. Tristitia et monitio.	872
1 ^o Quanta fuerit tristitia.	872
2 ^o Quomodo concilietur cum divino Jesu gaudio	873
3 ^o Causae tristitiae et terroris.	874
4 ^o Monitum ad tres Apostolos	875
P. III. Precatio Jesu ejusque monitiones	875

1 ^o Narratio Evangelica exponitur.	P. 876
2 ^o De Jesu oratione fusius disputatur	880
3 ^o De duplici voluntate in Christo	883
P. IV. Sudor sanguineus et Angeli accessus	884
De authentia hujus narrationis apud Luc.	884
A. Sudor sanguineus fuit a/ verus, b/ miraculosus	885
B. Angelus Jesum corroborat	888
P. V. Jesus ultimum redit ad Apostolos	889

SCENA II.

Comprehensio Jesu in horto.

Contemplatio generalis. Ordo rerum et divisio	891
P. I. Judas osculo Jesum tradit.	892
P. II. Ego sum! Turba prosternitur	899
P. III. Apostoli Jesum armis defendere volunt	903
Q. gener. Miracula quae Jesus in horto Olivarum fecit.	908
P. IV. Christi exprobratio in Judaeos.	909
P. V. Jesus ligatur, Apostoli fugiunt. Juvenis nudus.	910
Q. gener. Miracula quae in horto contigerunt	913

2^a PASSIONIS PARS,

SEU 2^s ACTUS:

Jesus apud Caipham.

Conspectus generalis hujus partis.	914
Punct. praeivium: Jesus ductus ad Synedrium	915
a. Ad Annam ductus in transitu.	915
S. Joannes cum Synopticis conciliatur	916
b. Jesus ad Caipham ductus	918
De oraculo quod Caiphas inscius ediderat	919
Ordo rerum apud Caipham	920

SCENA I.

Examen et damnatio Jesu in Synedrio nocte habito.

Divisio in quatuor puncta	920
P. I. Examen Jesu praeivium. Alapa	921

P. II. Auditio testium et silentium Jesu	P. 925
P. III. Solemnis et ultima interrogatio Jesu ejusque responsum	927
P. IV. Ficta Pontificis indignatio et sententia contra Jesum lata	931
Accusationes variae contra Jesum coram tribunali . . .	933
Quam iniqua fuerit sententia Synedrii	934
Q. gener. Jesus quoties habitus fuit ut blasphemus? . .	934

SCENA II.

Contumeliae Jesu illatae in domo Caiphae	934
Horrenda nox	937

SCENA III.

Trina Petri negatio ejusque poenitentia.

P. I. Petrus in atrium Pontificis venit	939
P. II. Prima Petri negatio	941
P. III. Secunda Petri negatio	943
P. IV. Tertia Petri negatio	945
Q. generales in tres negationes simul spectatas. . . .	947
P. V. Ad aspectum Jesu Petrum peccati poenitet.	948
Ascetica et homilitica accommodatio. Causae lapsus Petri et dotes poenitentiae ejus.	952

Appendix ad hanc 2^{am} Passionis partem.

Synedrium mane rursum convenit, et judicium nocte habitum confirmat.	954
---	-----

3^a PASSIONIS PARS,

SEU 3^a ACTUS:

Jesus apud Pilatum.

Argumentum generale et divisio hujus partis	959
Im Punct. praeivium : Jesus ad Pilatum ductus.	960
A. Quare Jesus jam damnatus Pilato traditur? . . .	961

B. De Pilato et praetorio	P. 962
C. Quare Judaei praetorium non intrarunt?	965
2 ^m punct. praevium. Digressio: Judas se suspendit.	
Ager sanguinis	968
A. Judas crimine dolet, pecuniam reddit, laqueo se	
necat. Ejus desperatio	968
Narratio Matthaei cum Act. Apost. conciliatur	973
B. Ager figuli fit ager sanguinis	974
Locus difficillimus: sub nomine Jeremiae citatur prophe-	
tia quae apud Zachariam reperitur	975
Prophetia citata exponitur	977
Haceldama.	979

SCENA I.

**Jesus coram Pilato accusatus, primum examinatur et
innocens declaratur.**

Summarium et divisio in 5 puncta.	981
P. I. Narratio Evangelica	982
P. II. Omnia quae fecit Pilatus antequam Jesum ad	
Herodem mitteret	983
P. III. Accusationes tam astutae quam falsae	988
A. Omnes accusationes ex ordine recensentur	988
B. Diabolica earum astutia.	989
C. Earum omnium falsitas	991
P. IV. De regia Jesu potestate, et de regno ejus. . . .	993
Christus in Scriptura demonstratur rex	995
Regnum ejus veritas	996
<i>Regnum meum non est de hoc mundo.</i> De duplici potestate,	
et de Romani Pontificis civili principatu.	997
P. V. Appendix 1 ^{ae} scenae. Jesus ad Herodem mittitur,	
acerbe irridetur et mox redit ad Pilatum.	999
A. De Herode; quare ad ipsum missus Jesus.	1000
B. Sensa Herodis Jesum videntis	1001
C. Quid coram Herode factum sit	1001
D. De veste alba. Pulchra erat; Jesus cum rediret ad	
Pilatum eam gestabat. Quid figuret.	1002

E. Effectus ex missione Jesu secutus	P. 1004
F. Misera Herodis sors	1005

SCENA II.

Pilatus contra Synedristas luctatur.

Consideratio praevia. Divisio hujus scenae	1005
De iis quae Pilatus fecit ut Jesum damnare non deberet.	1006
P. I. Jesus Barabbae posthabitus	1007
A. Pilatus iterum decernit innocentiam Jesu	1008
B. Optio datur Jesum inter et Barabbam	1009
C. Monitum uxoris Pilati	1012
D. Dimitte Barabbam, Jesum crucifige.	1013
P. II. Jesum, flagellis caesum, Judaei inhumane repel-	
lunt, atque ut cruci affigatur expostulant.	1017
A. Jesus flagellis spineaque corona cruciatur	1018
a. Flagellatio Jesu, hujusque crudelitas supplicii	1019
Locus, numerus verberantium, instrumenta adhibita,	
poenae gravitas in genere, solito major quod Jesum	
spectat	1021
Homilitica quaedam et moralia de flagellato Jesu.	1025
b. Jesus spinis coronatus et turpissime illusus	1026
Ritus solemnes, quibus rex inauguratur, ad ludibrium	
finguntur	1026
Coronae forma et species spinarum	1029
Homilitica in coronam Jesu spineam	1030
Arundo ; genuflexiones ; alapae ; sputa	1031
B. Ecce homo ! Judaeorum clamores, timor Pilati	1033

SCENA III.

Pilatus, post ultimos repugnantiae conatus, Jesum ad crucem damnat.

Connexio et transitio. Jam causae cardo ponitur	1036
P. I. Jesus a Pilato iterum interrogatur	1038
P. II. Ultimus, sed inermis, Pilati conatus	1041
P. III. Pilatus invitus Jesum condemnat	1044
A. Locus et dies	1045

B. Quaestio omnium difficillima: de hora qua Jesus cruci affixus fuerit, et de repugnantia existimata inter Mc. et J.	P. 1046
C. Pilatus punit Judaeos sed vicissim punitur.	1048
D. Manus lavat, non culpam aufert	1049
Misera Pilati sors	1051
E. <i>Sanguis ejus super nos</i> etc. Voti compotes	1051
Quomodo Judaei hodieum lamententur.	1053
F. Denique fertur sententia	1054

4^a PASSIONIS PARS,

SEU 4^s ACTUS :

Sententia capitalis perficitur.

Divisio in tres scenas	1056
----------------------------------	------

SCENA I.

De iis quae crucis supplicium proxime praecesserunt, a sententia Pilati usque ad supplicii initium.

Duae annotationes praeviae	1056
P. I. Iter Jesu ad Golgotha, seu <i>Via dolorosa</i>	1058
1 ^o Jesus cruce onustus ad supplicium ducitur.	1058
A. Ministri supplicii, et comitatus Jesu	1058
B. Jesus suam ipsemet crucem fert	1060
C. Quare extra urbem fit crucifixio?	1061
2 ^o Simon Cyrenaeus crucem ferre cogitur.	1062
An illud intra moenia urbis contigit?	1063
Simon crucem solus portavit, non simul cum Jesu	1064
De <i>Veronica</i> ejusque velo	1066
3 ^o Jesus mulieres alloquitur plangentes.	1067
Quaestio generalis. Ultima Jesu verba	1070
4 ^o In locum supplicii pervenitur	1071
Golgotha describitur	1072
P. II. Vinum myrrhatum Jesu offertur	1073

SCENA II.

Supplicium Jesu.

P. I. De crucifixione rebusque annexis.	P. 1077
N. I. Jesus cruci affigitur	1078
Locus et tempus crucifixionis. De forma crucis	1078
De clavis : 1 ^o praeter clavos erant funes	1080
2 ^o Pedes etiam clavis affigebantur.	1081
3 ^o Tresne, an quatuor erant clavi ?	1082
De gravitate supplicii crucis	1084
Jesus affixus cruci jam erectae	1087
De crucis altitudine	1089
De sedili in media cruce	1089
Brachia Jesu in cruce humeris altiora non erant	1091
De scabello pedum	1092
Jesus nudus in cruce. — Quomodo effingendus	1093
Jesus in cruce coronam spineam gestabat	1095
Facies ejus occidentem respiciebat	1096
Crucis supplicium proprie Judaicum non erat	1096
Quamdiu Jesus in cruce pendit ?	1097
Signum crucis in usu apud christianos	1098
Sub imagine Jesu crucifixi quod scribendum	1098
N. II. Latrones cruci affixi, et clavis quidem.	1099
N. III. Verbum 1 ^m in cruce : <i>Pater dimitte</i> etc	1101
N. IV. Titulus crucis	1103
N. V. Sors super vestes Jesu	1108
De tunica inconsutili	1110
P. II. Quae facta sint dum Jesus in cruce penderet.	1112
N. I. Irrisiones, maledicta et contumeliae.	1113
Quinam Jesum in cruce pendentem consolati sint	1118
N. II. Benignitas Jesu in cruce pendentis.	1119
A. Bonus latro : 2 ^m verbum in cruce.	1119
Triplex animi vere poenitentis affectus	1121
De significatione vocis <i>Paradisus</i> in Script.	1125
De prompta justificatione viri tam scelesti	1126
Consectaria dogmatica et moralia	1127
B. Jesus matrem Joanni commendat : 3 ^m verbum	1128

a	De spectatoribus piis, Jesu devotissimis	P. 1129
b	Verba Jesu ad Mariam et ad Joannem	1132
N. III.	Tenebrae inauditae.	1133
	Observatio praevia, de miraculi opportunitate.	1134
1º	Quanto tempore manserint tenebrae	1135
2º	Miraculosae erant	1135
3º	An uerint universales.	1138
4º	Finis in quem factae sint	1140
5º	Testimonia veterum incerta sunt	1141
P. III.	Quae paulo ante mortem contigerunt.	1142
N. I.	Verbum 4 ^m : <i>Eli, Eli</i> etc. Irrisio militum	1142
N. II.	<i>Sitio</i> (5 ^m verb.) ; acetum	1146

SCENA III

et ultima Passionis:

Mors Jesu ejusque adjuncta.

Ultima Jesu suspiria (verb. 6 ^m et 7 ^m), et mors.	1150
Quam grandis sit dramatis conclusio	1151
An clamor Jesu expirantis miraculosus fuit?	1153
Praecipua mortis Dominicae adjuncta	1154
De vera et certa morte Jesu	1156
Quare Christus voluit 1º pati, 2º mori, et 3º in cruce quidem?	1158
Conclusio universae de Passione commentationis	1160

COMPLEMENTUM SECTIONIS 2^{ae}.

A morte Jesu usque ad ejus resurrectionem.

Tractationis ratio et divisio	1161
I. De iis quae mortem proxime secuta sunt	1162
A. Prodigia in morte Jesu facta	1162
a. Velum Sanctissimi scinditur	1164
b. Terra tremit et petrae scinduntur	1166
c. Sepulcra aperiuntur, et sancti multi resurgunt.	1167
B. Adstantes quidam ad meliora redeunt sensa	1172
a. Centurio pio timore et fide movetur	1173

b. Pia militum sensa	P. 1174
c. Turbae timor et poenitentia	1174
Quinam inter passionem Jesu testati sunt ejus inno-	
centiam?	1175
De mulieribus cruci adstantibus. Schema concionis. . . .	1175
II. Latus Jesu transfigitur	1177
Duplex objectio a Rationalistis proposita	1177
Compendium in septem punctis.	1179
A. Quare latronum crura fracta fuerint.	1179
B. Jesu latus transfigitur. Cor vulneratum. Latus	
dextrum perforatum	1180
C. De milite qui latus Jesu percussit.	1182
D. Quid e latere profluxerit	1183
Multi putant effluvium miraculosum fuisse.	1185
E. Mystica significatio sanguinis et aquae	1187
F. Oraculum : <i>Os non comminuetis ex eo</i>	1188
G. Ictus lanceae olim praedictus	1189
Miracula omnia ab ingressu in hortum usque ad sepul-	
turam	1190
III. Jesus deponitur de cruce et sepelitur	1191
A. Pilatus Josepho donat corpus Jesu.	1191
Quis et qualis erat Joseph ab Arimathaea?	1195
B. Corpus Jesu deponitur et sepelitur	1196
De cruce tollitur corpus et ad funus componitur	1197
Quare voluit Christus sepeliri?	1198
Corpus ad sepulturam honorifice praeparatur	1199
Quis et qualis Nicodemus	1199
Cadavera aromatibus condita	1201
Mixtura myrrhae et aloes	1202
Synoptici cum Joanne hic non pugnant	1203
Sepelitur Jesus	1205
Sepulcrum Jesu describitur.	1208
Num Isaias de sepulcro Messiae vaticinatus sit	1210
C. Mulieres sanctae sepulturam spectant.	1210
Rationalistaram objectio refellitur.	1213
IV. Custodia sepulcri	1214

SECTIO 3^a.*Resurrectio et apparitiones Jesu; cum supplemento de
Ascensione.*

	Commentationes praeviae	P. 1220
	Divisio hujus sectionis in 10 paragr.	1222
§ 1.	Resurgit Christus. Mulieres et dein Apostoli duo ad sepulcrum veniunt.	1223
I.	De ipso Dominicae resurrectionis facto	1224
	Rationes convenientiae in illo facto	1225
	Quale fuit corpus Jesu a morte reducitur?	1226
II.	Mulieres pie ad sepulcrum veniunt	1228
	1 ^o De earum protectione ad sepulcrum; obiter de egressu Jesu e sepulcro, et de terrae motu	1228
	2 ^o De Magdalena primum veniente ad sepulcrum	1233
	3 ^o De primo mulierum accessu ad sepulcrum	1234
III.	Petrus et Joannes ad sepulcrum accurrunt	1237
§ 2.	Duae priores Jesu apparitiones, nempe :	
I.	Jesus Mariae Magdalенаe apparet.	1239
	De sensu verborum <i>Noli me tangere.</i>	1243
II.	Jesus 2 ^o apparet, nempe mulieribus.	1245
	Num Jesus matri suae priusquam aliis visus fuerit	1247
§ 3.	Custodes pecunia corrupti	1248
§ 4.	Jesu apparitio 3 ^a et 4 ^a . Discipuli Emmauntis	1252
§ 5.	Apparitio 5 ^a et 6 ^a , nempe :	
I.	Jesus Apostolis, absente Thoma, apparet	1258
	Sacramentum poenitentiae instituitur	1261
II.	Apparitio Apostolis, praesente Thoma	1264
	Christi divinitas demonstratur	1265
§ 6.	Apparitio 7 ^a , ad mare Tiberiadis	1268
	Authentia hujus narrationis	1268
I.	Jesu apparitio in litore, et piscatio miraculosa	1270
II.	Verba Jesu ad Petrum, nempe :	
A.	Primatus Petro confertur : <i>Pasce oves</i>	1274
	Num Petrus magis quam Joannes Jesum diligeret, magis- que ab eo diligeretur	1275

B. Martyrium Petro praedicitur	P. 1277
C. Sors Joannis futura obscure indicatur	1279
§ 7. Apparitio 8 ^a , in monte Galilaeae	1282
Muneris Evangelici sex capita	1284
§ 8. Apparitio ultima, ipsomet Ascensionis die	1289
Apparitiones Jesu alibi in Scriptura memoratae	1292

Complementum

Evangelii secundum Matthaeum.

§ 9. Ascensio Jesu	1292
Vitae Dominicae facta in monte Olivarum	1298
§ 10. Exordium Ecclesiae, die Pentecostes: quo eventu cyclus Evangelicus perficitur	1299

FINIS TOMI II.

APPENDICES.

APPEND. I.

Jesus tamquam homo consideratus, quod attinet ad corporis formam et vulgarem vitae rationem.

Praemonita	1301
§ 1. De forma Jesu corporali	1302
I. Fueritne pulcher facie et elegans corpore; seu de vera ejus effigie	1302
Quomodo eum pingere deceat	1306
II. Statura Christi	1308
III. Coma capitis	1309
IV. Barba.	1312
§ 2. De Christi victu	1313
§ 3. De vestitu ejus	1316
I. De interula	1317
II. De tunica.	1318
III. De cingulo	1321
IV. De pallio.	1323
V. De sandaliis	1326

VI. De capitis tegumento	P. 1329
VII. De rebus vestitus minoribus	1331
De vestimentis B. M. Virginis	1332
Conclusio iconographica	1333
§ 4. De conditione sociali Jesu inter cives	1334
§ 5. Indoles naturalis, specialis docendi ratio, ac vitae vulgaris consuetudines.	1335
Jesus tamquam doctor.	1339
De epistola Abgari et Jesu responso	1340
§ 6. Lingua Jesu tum patria, quum graeca.	1342
§ 7. Jesu familia seu consanguinei	1345

APPEND. II.

Testimonia antiquitatis profanae de Jesu.

I. Fl. Josephi testimonium : an interpolatum ?	1347
II. Acta Pilati	1349
III. Alia testimonia	1351

APPEND. III.

Tabula synoptica vitae Jesu secundum concordiam qua- tuor Evangelistarum	1354
---	------

APPEND. IV.

Dissertationes et excursus Scripturistici.

1. Nomen et laudes B. Mariae Virg.	1371
2. Verba Mariae in Evang.	1373
Verba Jesu ad Mariam	1375
3. Non auferetur sceptrum de Juda etc.	1376
4. Palaestina aetate Christi	1381
5. Descriptio Hierosolymae.	1382
6. De Synedrio.	1387
7. De Galilaea	1392
8. Notitia de Nazareth	1393
9. De s. Joseph.	1395
Septem dolores et septem gaudia ejus	1396

Patriarcha Joseph fuit ejus figura	P. 1397
Virtutes ejus praecipuae	1398
Beneficia quae a Deo accepit. Schema concionis	1399
10. De s. Joanne Bapt.	1400
I. Nomen et familia	1401
II. Conceptio, ortus et circumcisio	1402
III. Munus ejus	1403
IV. Baptismus quem conferebat	1407
V. Summarium praedicationis ejus	1409
VI. Testimonia ejus de Jesu	1411
VII. Jesum baptizat	1411
VIII. Austerum vivendi genus	1412
IX. A Christo laudatus	1414
X. Carcer et mors	1415
XI. Praeconium et panegyricum	1417
11. De Jordane.	1420
12. Sectae Judaeorum	1421
Pharisaei	1422
Sadducae	1426
Herodiani et Esseni	1427
13. Descriptio Templi Jerosolymitani	1428
I. Aedes sacra stricte dicta	1433
II. Peribolus interior.	1437
Atrium sacerd., Israelit. et mulierum	1438
III. Peribolus exterior	1439
Atrium gentilium et porticus Salom	1440
14. Concio sacra de tentationibus	1442
15. Hom. in Dom. 20 post Pent. De regulo	1446
16. Mare Galilaeae	1447
17. De s. Petro	1449
18. Synagogae aliaque loca sacra	1453
19. Miracula Jesu:	
1 ^o Definitio veri miraculi	1455
2 ^o Miracula Jesu demonstrant ejus divinitatem. . . .	1457
3 ^o In quem finem Jesus fecit sua miracula?	1459
4 ^o Ante miracul. solet requirere fidem	1461

5° Miracula Jesu recensentur omnia	P. 1462
6° In certas classes dividuntur	1465
7° Signa et subsidia aliquando adhibita	1466
20. De daemoniacis contra Rational.	1466
21. Locus s. Ambr. famosus	1472
22. De perfectione spirituali	1478
23. De Publicanis	1481
24. De eleemosyna	1483
25. Precantium gestus apud Judaeos	1486
26. Homilia in falsas divitias.	1487
27. De oratione seu s. precatione	1490
28. Electorum numerus.	1499
29. Divinitas Jesu apud Synopticos	1502
30. Quoties accusatus fuerit Jesus	1507
31. De jejunio.	1511
32. Samaritani.	1513
33. Numerus septem in Script.	1515
34. Fratres Domini	1519
35. Parabolae Evangelicae.	1526
36. Arbor imago Ecclesiae.	1532
37. Homilia de Petro ambul. sup. mare	1534
38. Praedictiones Christi in Evang.	1535
1° Recensentur omnes et singulae	1535
2° In specie praedictiones ejus de Passione indicantur omnes ordine temporis	1537
39. Elias in fine mundi.	1543
40. Mons Olivarum	1546
41. Jesus figuratur per Arcam Foederis	1548
42. Homilia in <i>Redd. quae sunt Caesaris</i>	1551
43. Inimicitiae contra Jesum	1552
44. Vis numeri tres	1555
45. Conciones quindecim in Passionem Christi.	1557
46. An Jesu mors incidit in Pascha?	1566
47. An Adam fuit sepultus in Golg.?	1573
48. Poenae capitales legis Mosaicae	1577

49. Inventio s. Crucis	P. 1578
49 ^{bis} . Homiliae in ss. Cor Jesu	1380
50. An Maria Lazari eadem ac Magd. et peccatrix ?	1583
51. S. Joannes felix! Felices et nos! Maria mater nostra. Mater doloris.	1589
52. Moralia et homilitica in mortem Jesu	1593
Homilia: Crux Jesu, cathedra docentis, et schola virtutum	1594
Figurae Christi patientis et morientis	1597
Prophetiae V. T. in Passione Christi impletae	1599
Christum occidit invidia	1601
53. Descensus Christi ad inferos	1601
54. Sacrae Reliquiae Passionis	1606
1° Loca et aedificiorum vestigia	1606
De ecclesia s. Sepulcri : authentia	1607
Objectiones recentes	1609
2° Scala Sancta	1612
3° Columna flagellationis.	1612
4° Spinea corona	1613
5° Linteum Veronicae.	1613
6° Spongia	1614
7° Verum s. Crucis lignum	1614
8° Titulus Crucis. Fac-Simile	1615
9° Clavi	1617
10° Lancea	1619
11° Tunica	1620
12° Sindon	1621
13° Sudarium quo caput involutum fuit	1621
14° Reliquiae ss. Cruoris	1621
55. Jesu in V. T. praedictus et praefiguratus	1622
I. Oracula V. T. de Christo.	1624
II. Typi Christi	1625

APPEND. V.

Indication de quelques distances, mesures et monnaies	1626
Conclusio Commentarii	1628

Indices speciales.

Summarium indicum in quibus analytica ratione varia

rerum genera ex universo Commentario coagmentantur . P. 1629

Index I. Praecipua loca ubi Evangelistae inter se conciliandi sunt 1630

Index II. Loca quaedam difficiliora et plena dissensionis inter eruditos. 1632

Index III. Quaestiones quae prae ceteris curiositatem forte movebunt 1634

Index IV. Vulgata in rebus minoris momenti forte corrigenda 1637

V. Loca V. T. obiter explicata 1640

Index VI. A/ Ss. Patrum flores 1642

B/ Quaedam minus probanda 1651

Index VII. Proverbia aliaque dicta acuta in Evangelio sparsa 1652

Index VIII. Praecipui hebraismi 1659

Index IX. Rationalistae confutati. 1661

Index X. Dogmata e Scriptura confirmata. 1662

Index XI. Pictorum errores in re Evangelica 1663

Animadversiones generales 1663

Errores in praecipuis Evangelii factis 1665

In iis quae ad Passionem spectant, et praesertim de Stationibus s. Viae Crucis pingendis 1669

In Resurrectione et Ascensione effingendis 1672

Index XII. Series continua et numerosissima homiliarum in Evangelium 1673

Hom. 1-5. Evangelii excellentia 1674

Hom. 6-41. 1^a Series: refertur ad Deum. 1676

Hom. 42-152. 2^a Series: refertur ad Christ. et ad Ecclesiam. 1686

Hom. 153-222. 3^a Series: refertur ad nos ipsos et ad proximum 1700

Hom. 223-306. 4^a Series: personae et loci Evangelii . . 1714

Index generalis alphabeticus.

Index XIII. Res praecipuae universi Commentarii analytica ratione et ordine alphabeti recensitae. . 1729

Index generalis paginalis.

Index XIV. Totius operis tractatio, et singularum
 partium successio indicantur, secundum seriem
 paginarum. P. 1813

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Nuper Parisiis incepta fuit editio operis ingentis *Dictionnaire de la Bible* auctore VIGOUROUX : utile erit hoc opus catholicum et doctissimum consulere quotiescumque in Commentario citatur *WINER (Rationalista) *Realwörterbuch*, et *W. SMITH (Aatholicus) *Dict. of the Bible*.

Pariter velim ut ubicumque citatur BERGIER, *Dict. de Théologie*, et WETZER UND WELTE *Kirchenlexikon*, sedulus lector conferat *Dictionnaire de Théologie catholique*, qui nunc a variis auctoribus editur Parisiis tamquam continuatio operis Vigouroux.

Juvat etiam notare, anno 1901 Friburgae apud Herder prodiisse novam editionem in lingua germanica (sc. 2^m) eruditissimi et laudatissimi operis supra nominati WETZER UND WELTE'S *Kirchenlexikon* (12 vol. in-8°) : haec autem editio, curante et ducente Ill. Kaulen confecta, multa continet additamenta maximi momenti, et deinceps citanda est loco prioris.

In iis quae spectant ad loca sacra Palaestinae, saepissime usus sum libris F. LIEVIN, *Guide*, et MGR MISLIN, *Les Lieux ss.* Opportunum esset; opinor, conferre opus recenter vulgatum P. ZANECCHIA, *La Palestine d'aujourd'hui, ses sanctuaires etc.*, 2e éd., traduit de l'Italien par DORANGEON, 2 vol.

P. 134, l. 2 post verba *in decursu vitae publicae* adde seq. Post miraculum in nuptiis Canae patratum ascendit Hierosolimam, et et per 8 circiter menses praedicavit in locis vicinis Judaeae proprie dictae (cf. q. 169), donec audivit Joannem Bapt. traditum fuisse in carcerem; tunc in Galilaeam reversus est per Samariam, et sedem fixit in Capharnaum M. 4, 12 etc.

P. 325, l. 7 lege : ut porcos invaderent, cum hoc effectu inde secuto quod porci in fluctus fuerint suffocati.

P. 742, l. 24 lege : quum recentiores quidam (Knab., v. mox

Sent. 4^a) in hac pericopa non videant *praedictionem*, sed *monitionem*, alii vero verba referunt ad cladem Jerosolymitanam, q. 610.

P. 1182, l. 10. Chifflet concludit ex maculis sanguineis s. Sindonis Taurinensis latus *dextrum* lancea confossum fuisse. Et re quidem vera, imago illa habet vulnus in latere *sinistro*, sed quum supponatur eandem productam fuisse per applicationem lintei super corpus Jesu, pars *sinistra* imaginis respondet parti *dexteræ* corporis.

Ad p. 1203. **De ratione conciliandi s. Joannem cum Synop-
ticis quoad lintea in sepelitione Jesu adhibita.**

S. Joannes 19, 40 de sepelitione Jesu sic habet secundum Vulg. *Ligaverunt corpus linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire*: in textu originali *ἐντοιμασάντες, posuerunt* (non *ligaverunt*) *in linteis* (sine art. *dans des linges*). Postea, quando narrat ingressum Petri in sepulcrum vacuum Joan. 20, 6 ait: *Vidit linteamina* (τὰ ὀνύα) *posita, et sudarium quod fuerat super caput ejus*.

Quaestio est quid intelligendum sit per ὀνύα ista: Synoptici, quando loquuntur de sepelitione Jesu, dicunt omnes corpus involutum fuisse *sindone*; et unus ex iis, nempe Lucas (Matth. et Mc. hac de re non scribunt), quando narrat ingressum Petri in sepulcrum, dicit *Vidit linteamina* (τὰ ὀνύα) *sola posita* (sola i. e. corpus non aderat amplius, erant solummodo lintea quibus involutum fuerat). Absque dubio Lucas per τὰ ὀνύα intelligit *sindonem*, de qua sola mentionem facit c. 23, 53 quando narrat sepelitionem. An non possumus apud Joan. 19, 40 et 20, 6 sumere etiam voc. ὀνύα de *sindone*, non de *fasciis* sepulcralibus? Eo vel magis quod Alexandrini Jud. 14, 13 usi sint voc. ὀνύα pro *sindon* סַדִּין *sadin*. Ex hoc exemplo colligitur *diminutivum* ὀνύα (ab ὀνύα) non semper stricte intelligendum esse de *linteo parvo* seu de *fasciis*. Difficultas tamen est in eo quod Joannes adhibet *plurale* ὀνύα, quando loquitur de eo quod vidit Petrus in sepulcro, et sub hoc plurali non comprehendit sudarium, siquidem de hoc separatim mentionem facit *Vidit linteamina et sudarium*. Oporteret dicere *plurale* poni pro *singulari*, quasi sit *plurale categoricum* (id genus linteorum quod solebat adhiberi) ⁽¹⁾.

(1) Fateor manere quamdam difficultatem in isto *plurali*, quemadmodum in *diminutivo*.

Huic autem explicationi obijcitur Joannem asserere sepelitionem Jesu factam fuisse *sicut mos erat Judaeis sepelire*: atqui, mos fuisse videtur ut corpus involveretur fasciis, quae brachia lateribus adstringerent et crura ad invicem ligarent. Hoc solet erui ex verbis Joannis, qui de modo quo Lazarus sepultus fuit scribit *Prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes et manus institis*, *ῥαβδωτοῖς*: quod evidenter intelligi debet de *fasciis*, non de *sindone*.

Responderi potest id de Lazaro notatum fuisse, quia erat quid insoliti, quod mirabiliorem reddebat resuscitationem viri istius, quippe qui ad vocem Jesu egressus sit e sepulcro quamvis ligata et impedita essent pedes et manus ejus (animadvertite *pedes* prius nominari). Hoc admissio, verba J. 19, 40 (in graeco) *Posuerunt corpus in linteis*, SICUT MOS EST JUDAEIS SEPELIRE, spectant solummodo ad morem involvendi corpus in linteis cum aromatibus. Plurale *linteis* hic non movet difficultatem, quia erat duplex linteam, *sudarium* et *sindon*.

Hac explicatione, quam per modum tentaminis propono, Synoptici plene conciliantur cum Joanne, et solvitur difficultas quam in medio relinquebam in q. 939.

P. 1272, l. 9 ante finem lege *occurreret*.

P. 1314, l. 11 loco *quater* dicatur *quinq̄ies*. Et l. 14 ante verba *Simonis Leprosi* adde seq. Alicujus principis Pharisaeorum L. 14, 1 sq. 5° Simonis Leprosi M. 26, 6. Praeterea, acceptavit prandium (non coenam) apud Pharisaicum quemdam, L. 11, 37.

P. 1522, ult. lin. lege *Cananaeo* loco *Chananaeo*.

UNE QUESTION RÉCENTE ET CURIEUSE

dont on s'occupe partout dans les Journaux et dans les Revues ⁽¹⁾.

Le 21 Avril 1902, devant l'Académie des Sciences de Paris, a été suscitée une question très-curieuse, provoquée par les résultats des études et des expériences de M. Vignon sur le s. **Linceul de Turin** ⁽²⁾.

Quant on photographia en 1898 ce Linceul, on constata avec surprise que l'image assez vague qui s'y trouve est **un négatif**, c'est-à-dire que les reliefs du corps y sont plus marqués que les creux, en d'autres termes, que les parties blanches viennent en noir, et les parties noires en blanc. Le cliché, *le négatif de ce négatif*, obtenu par la photographie est une image positive très-nette, et représente avec une finesse de détails admirable le corps d'un homme couché sur le dos.

Hypothèse ingénieuse. M. Vignon croit que l'image *négative* a été produite par les sueurs ammoniacales qui couvraient le corps de N. S., mort en pleine sueur fébrile par suite de ses tourments. Ces sueurs pathologiques, qui certes furent considérables, n'ont pas été lavées ou essuyées, prétend-il, avant l'ensevelissement ; et quand le corps fut enveloppé d'un linge fortement imbibé d'aloès, ces sueurs ont du émettre des vapeurs qui ont réagi chimiquement sur l'*aléotine* (un des principes de l'aloès) ; celle-ci en effet s'oxide facilement en présence des alcalis, et forme une substance brune.

(1) Cette dissertation est un complément ajouté à la p. 1621 du Commentaire, où se trouve une courte notice sur le s. *Linceul de Turin*.

(2) Ce linceul, improprement appelé *suaire*, est une grande pièce d'étoffe, longue de 4^m10, large du 1^m40, en toile de lin très-fine, jaunie par le temps, très-endommagée par un incendie qui a eu lieu en 1532. On voit sur ce linge sous forme de taches brunes deux images humaines posées tête contre tête : elles représentent le même corps, d'une part vu de face, et d'autre part vu de dos.

C'est ainsi, dit-il, que le corps par ses émanations a effectué sur le linge sa propre image en tâches brunes, actuellement encore visibles. Cette image a un modélé interverti (*un négatif*), parce que, d'après lui, l'action physique s'était affaiblie à mesure que l'écart croissait entre le corps et le drap. Voir *Le Linceul du Christ*, par VIGNON, chez Masson et Cie, Paris, 1902.

Il y a contre cette opinion, en soi très-ingénieuse et séduisante au premier coup d'œil, plusieurs objections assez sérieuses : je me permets d'indiquer surtout celles qui sont tirées de l'Écriture s., dans le but de stimuler les recherches des savants sur un sujet aussi intéressant.

Remarque préalable. L'Eglise a approuvé le culte du s. Linceul de Turin ; il faut donc traiter la question d'authenticité avec une respectueuse prudence, pour ne pas scandaliser la piété des fidèles. Mais il est permis de se demander si l'argument liturgique est décisif. Est-ce que l'Eglise, en approuvant le culte de telle ou telle Relique, a l'intention de définir la question de l'authenticité objective et matérielle ? (¹)

Quoiqu'il en soit, le culte n'a aucun rapport avec l'explication de M. Vignon, et c'est surtout contre son hypothèse que se présentent les objections suivantes.

(¹) Il faut dire que non, puisque les **Bollandistes** n'admettent pas l'authenticité du s. Linceul de Turin (*Analecta Bollandiana*, tome XIX p. 215-217 et p. 350), ni les **Bénédictins** de Maredsous non plus (*Rev. Benedictine* a. 1900, p. 446). — Remarquez cependant qu'il faut appliquer à cette Relique ce que j'ai dit p. 1067 du culte rendu au s. *Suaire* ou *Voile* dit de *Véronique*, qui est grandement vénéré dans la Basilique Vaticane, et dont beaucoup de savants (entre autres les Bolland. t. 7 Mai, p. 356) contestent l'authenticité : *in tuto reposita est quae sancto sudario debetur veneratio* ; le culte en est dûment établi et bien digne de respect, par conséquent la dévotion des fidèles est bonne, pieuse et recommandable ; elle est enrichie d'indulgences, et a été souvent récompensée par des miracles ou autres faveurs divines. Au reste, cela ne doit pas nous étonner, puisqu'en dernière analyse la dévotion se rapporte à la personne même de N. S. ; et que Dieu choisit comme il veut les moyens qu'il juge aptes à exciter la piété des foules. Ces motifs, que j'ai indiqués p. 1067, sont à-peu-près les mêmes pour le s. Linceul de Turin.

Objections.

1° Que faire du **suaire** qui couvrait la tête de N. S., *sudarium quod fuerat super caput Jesu* J. 20, 7 ? Il n'a certes pas été placé au-dessus du linceul ⁽¹⁾, où il n'aurait servi à rien. Nous savons positivement qu'il couvrait le *visage* ; c'est dit en propres termes de Lazare J. 11, 44 : *facies (οψις) illius sudario erat ligata (περικελευσθετο circumligata)* ; et il n'y a pas de doute qu'il n'en fût de même pour N. S., puisque son ensevelissement fut conforme à la coutume des Juifs, *sicut mos est Judaeis sepelire*, J. 19, 40. Ainsi donc, le suaire à du intercepter les prétendues émanations des sueurs sur le linceul par rapport au *visage* ⁽²⁾, d'autant plus que le suaire était certes abondamment recouvert de myrrhe et d'aloès comme tout le reste du corps.

2° Dans l'image de Turin ce n'est pas la *main* et le *pied* qui sont percés, mais le poignet et la partie de la jambe qui est immédiatement au-dessus du pied ⁽³⁾. Or, cela est contraire aux témoignages des auteurs anciens, qui ont écrit quand le supplice de la croix était encore en usage ; contraire surtout aux textes sacrés : L. 24, 39 *Voyez mes mains et mes pieds*, dit N. S., pour se faire reconnaître après sa résurrection. Ajoutez la célèbre prédiction du Ps. 21, 17 *Foderunt manus meas et pedes meos*. Voir p. 1092 de mon Comm., où je rapporte le blâme énergique que Rubens encourut pour avoir peint le percement des poignets.

On a tort de prétendre que la main se serait déchirée, si la paume avait été percée : le corps était très-probablement assis à califourchon sur un appui (comme je le démontre dans mon Comm. p. 1089 et suiv.), de manière que les bras n'étaient pas plus élevés

(1) M. Arthur Loth suppose cela dans sa récente brochure en faveur de la Relique : *Le portrait de N. S. d'après le s. Suaire de Turin*, Paris 1900.

(2) Et cependant c'est le *visage* qui est le plus nettement dessiné sur le s. Linceul.

(3) Juste Lipse admet aussi le percement des poignets, mais il est contredit par presque tous les auteurs : BEN. XIV *De festis* 7, 87 repousse avec énergie cette opinion singulière.

que les épaules (voir p. 1091 de mon comm.), et ne devaient par conséquent pas soutenir le poids du corps ⁽¹⁾. Ensuite, il est probable que les bras avaient été liés à la croix avant que les mains furent clouées (v. p. 1081 de mon Comm.) ⁽²⁾, et il est très possible que ces liens ne furent pas enlevés, de sorte que les contorsions ne purent en aucune manière déchirer la paume des mains.

3° M. Vignon doit supposer que le corps de N. S. n'a pas été lavé ou essuyé avant l'ensevelissement. L'Évangile, il est vrai, ne fait pas mention de ce détail, probablement parce que cela se pratiquait toujours, conformément à l'usage ancien et général.

Comme le sabbat ne commençait qu'au coucher du soleil, à 6 h., il y a eu certainement quelques minutes de temps pour faire un lavage au moins sommaire avec une éponge.

Qui croira que ce témoignage de respect et de convenance vulgaire aurait été négligé par rapport à N. S. ? D'autant plus que des honneurs exceptionnels lui ont été rendus dans cette circonstance. J'ose dire que sans l'hypothèse de M. Vignon, il ne serait venu à personne l'idée de supposer que le corps aurait été mis au tonbeau tout souillé de sang et de sueur. ⁽³⁾

(1) Même, si les mains avaient du soutenir le corps, la paume ne se serait pas déchirée : c'est l'opinion de Calmet *Dict. a. Clou*, et du P. Corluy *Comm. s. Joan*. Les médecins sont unanimes à déclarer que les ligaments qui unissent les métacarpiens en haut et en bas, les muscles interosseux palmaires et dorsaux des métacarpiens, la peau, les aponévroses, les tendons, et les tissus cellulaires et graisseux, forment autant d'obstacles à l'écartement des métacarpiens. Une expérience directe a été faite sur un cadavre par des médecins que je connais, et a prouvé qu'un clou passé à-travers la paume de la main n'a pas cédé sous une traction de 100 kilos.

(2) A la p. 1088 je montre que l'emploi de *liens* rendait l'opération du crucifiement beaucoup plus facile.

(3) Cette objection est si sérieuse, que dans les *Études Religieuses* de Mai 1902, on demande si l'explication de M. Vignon, QU'ON LOUE BEAUCOUP, pourrait se combiner avec une hypothèse de Chifflet. Cet auteur, dit-on, admet que le s. Suaire de Turin serait le linge dont le corps a été enveloppé à la descente de croix avant d'être lavé et oint, et le Suaire de Besançon celui qui a été appliqué sur le corps

4° Entre la mort et l'ensevelissement il y a eu au moins 2 h. d'intervalle : la sueur devait donc être totalement desséchée : est-ce que le corps alors émettait des vapeurs ammoniacales ? (1)

Ces quatre objections me semblent très-fortes : j'en ajoute quelques autres moins importantes.

Objections secondaires.

5° D'après l'image de Turin, la partie inférieure du corps aurait été aussi flagellée. Cela est possible, mais ce n'était certes pas la manière ordinaire, comme il appert par mes notes sur la flagellation, p. 1022 de mon commentaire.

6° Le mélange de myrrhe et d'aloès était probablement sec, en poudre, comme je le dis dans mon Comm. p. 1202. Pour avoir la réaction chimique de la sueur, on suppose que ces aromates étaient délayés dans de l'huile d'olive. Mais en ce cas, il est à présumer que le corps aussi (et pas seulement le linceul) aurait été plus ou moins enduit de cette huile aromatique, du moins par contact au moment où on l'enveloppait dans le linceul. Est-ce que cet onguent recouvrant le corps n'aurait pas fait obstacle aux soi-disantes émanations ammoniacales ?

7° D'après le texte de l'Evangile le corps fut *enroulé* dans un linceul : M. 26, 59 *Joseph involvit corpus in sindone*. Notez le mot *involvit*, *επεπλήξεν*, répété par s. Luc., synonyme de *επένθη* dans s. Marc. Ainsi donc, le texte sacré ne dit pas *contexit sindone*, *il le recouvrit d'un linceul*. D'ailleurs, recouvrir le corps par un

déjà préparé pour l'ensevelissement. — Mais cela renverse *totale*ment l'explication de M. Vignon. La revue de la savante Compagnie de Jésus est ordinairement plus sérieuse. Ajoutons en passant que le linge de la descente de Croix est une invention de ceux qui supposent la Croix beaucoup plus haute qu'elle n'était en réalité.

(1) Supposons même que le corps était encore totalement couvert de sueur, est-ce qu'il y a quelque probabilité que son image se soit imprimée *naturellement* sur un linge ? Qu'on prenne un malade en pleine transpiration fiévreuse, qu'on l'enveloppe d'un linge imbibé d'aloès, espère-t-on obtenir une image nette et distincte de son visage et de son corps ?

linge de 4^m10 replié sur la tête, n'est pas la manière ordinaire de faire la toilette des morts. Il faut avouer que cela est assez bizarre : c'est comme si on avait calculé d'avance qu'on aurait ainsi la figure du corps par devant et par derrière.

Hypothèse encore plus mirabolante.

Avant d'aller plus loin, je dois mentionner une autre hypothèse, qui a été proposée pour expliquer l'image de Turin.

M. Loth, dans la brochure citée plus haut, fait mention d'une opinion assez drôle, d'après laquelle le corps aurait été **foudroyé** dans le tombeau, et la foudre aurait imprimé la figure sur le linge.

Critique. Foudroyé, sans que les Evangélistes en aient rien su ! ⁽¹⁾ Et l'étincelle aurait traversé l'épaisseur du rocher ! Elle aurait enveloppé le corps tout entier sans laisser la moindre trace de brûlure ! Et ce qui est encore plus rare, elle aurait imprimé sur le linge un portrait bien net et très-ressemblant ! A-t-on jamais vu pareil effet produit sur la chemise des foudroyés ?

Mais retournons à l'examen de l'image de Turin au point de vue Scripturistique. Il me reste à signaler encore deux objections de moindre importance, et une troisième qui dépend du sens qu'on donne au texte sacré.

8° D'après l'opinion commune Jésus est mort à l'âge de 33 ans environ : mais dans le s. Linceul il paraît avoir 40 ans. Je n'insiste pas, parce que les tourments peuvent avoir vieilli l'expression de la figure.

9° La **barbe** me paraît trop petite : c'est le type *hiératique*

(1) S. Matthieu, dans le récit de la Résurrection, parle d'un grand tremblement de terre : mais 1° un tremblement de terre n'est pas toujours accompagné d'un coup de foudre. 2° Ce tremblement semble avoir été effectué par le ministère de l'Ange qui vint ouvrir le tombeau (s. Matth. dit *il se fit un grand tremblement de terre, car un Ange descendit du ciel et vint dérouler la pierre* : remarquez le *car, enim*) ; or, à ce moment le corps n'était plus dans le tombeau (voir mon Comm.) ; donc, il ne pouvait imprimer électriquement son image sur le linceul.

(Comm. p. 1614 ; 1306 ; 1313) qui se trouve reproduit, mais ce détail n'est pas conforme aux usages des Juifs : ceux-ci, comme les Orientaux en général, portaient la barbe pleine et longue. J'ai traité ce sujet p. 1312 de mon Commentaire.

10° Il y aurait encore une objection à ajouter, si l'on admettait l'opinion commune, que d'après s. Jean 19, 40 le corps de N. S. fut *enveloppé de bandelettes*, comme Lazare J. 11, 44. Ces bandelettes, croit-on, emmaillottaient le corps de telle sorte que les bras étaient serrés contre les flancs, et que les jambes étaient liées l'une contre l'autre. J'ai traité cette question dans mon Comm. p. 1203. L'image de Turin suppose que ces bandelettes étaient enroulées *au-dessus* du linceul, ce qui paraît assez superflu, ce qui du moins ne se faisait pas chez les Juifs, si, comme ces auteurs pensent, Lazare fut enseveli selon la coutume : *ses pieds et ses mains*, dit en propres termes s. Jean, *étaient liés avec des bandelettes*, *καρπιαίς* : il est clair que ces liens (surtout ceux des *mains*) n'étaient pas *au-dessus* du linceul.

Cette objection disparaît si l'on approuve l'explication que j'ai imaginée dans les *addenda* ci-devant p. 1845, d'après laquelle ce que dit s. Jean des linges de N. S. s'entendrait du *linceul*, de sorte qu'il n'y aurait pas eu de *bandelettes*. Le cas de Lazare aurait été insolite, en dehors de la coutume ordinaire, et l'Evangéliste aurait noté ce détail, parce qu'il rend le miracle plus étonnant.

Transition. Toutes les observations présentées jusqu'ici sont Scripturistiques : il ne sera peut-être pas inutile d'indiquer encore quelques difficultés d'un autre ordre.

Objections historiques.

La Relique n'est connue en Occident que depuis 1353 ; il y a donc 13 longs siècles antérieurs, durant lesquels nous ne pouvons suivre ce linceul : ce qui diminue beaucoup la valeur historique de la Relique.

On dit qu'elle était vénérée à Constantinople au XIe siècle : mais avant cette époque on ne sait rien (1).

Comme autrefois on ne connaissait guères la réaction chimique des sueurs, ni les portraits effectués par la foudre, l'apparition *nette* du corps sur le linceul devait être regardée comme un miracle extraordinaire, un miracle inouï et perpétuel : comment se fait-il que l'Evangile, qui note les moindres circonstances dans lesquelles les linges furent retrouvés, ne dise rien de cette merveilleuse image ?

Comment concevoir qu'une Relique si extraordinaire, que les disciples devaient tenir en estime toute particulière, soit tombée complètement en oubli ? A tel point que personne ne s'en est préoccupée pour la chercher et la faire valoir. S. Hélène, quand elle était à Jérusalem et retrouvait avec bonheur le croix de N. S., n'aurait-elle rien entendu raconter d'une Relique encore plus précieuse, n'ayant pas seulement été en contact immédiat avec le corps de Jésus, mais ayant conservé son image nette et fidèle ? Et s. Jérôme, qui demeura si longtemps à Jérusalem et aux environs, et qui s'occupa avec tant de diligence des souvenirs laissés par N. S., n'aurait jamais rien appris du merveilleux linceul !

Et les autres ss. Pères, qui rapportent une foule de traditions sur les Reliques de N. S., n'auraient jamais dit le moindre mot d'une Relique, qui devait être regardée comme la plus importante et la plus *certaine* de toutes ! Plusieurs ont traité du portrait de N. S., et se sont partagés en deux camps dans la question de la beauté de la figure (comme je l'ai démontré à la p. 1304 de mon Comm.), et jamais ils n'ont songé au portrait du linceul !

Il est vrai que ce sont des arguments négatifs, qui par eux-mêmes n'ont pas de valeur *démonstrative* : mais si on les rapproche des nombreuses objections précédentes, il en résulte un ensemble frappant.

(1) S. Jean Damasc. (fin VIII siècle) parle de *suaires* vénérés à Jérusalem : mais ce témoignage est bien tardif, et rien ne dit qu'il se rapporte au s. Linceul de Turin.

Un aveu.

Ici se présente la question d'un aveu qui serait définitif s'il était bien constaté.

M. le Chan. CHEVALIER, Prof. d'hist. à l'Institut cath. de Lyon, dans son ouvrage ⁽¹⁾ *Etude critique sur l'origine du s. Suaire de Turin* (Paris 1900), dit avoir retrouvé la minute originale d'un long mémoire de l'Evêque de Troyes, Pierre d'Arcis, au Pape, daté de 1389, dans lequel ce prélat raconte en détail les débuts de l'ostension faite en 1353 par les Chanoines de Lirey, dans son diocèse, et affirme qu'un de ses prédécesseurs avait obtenu *l'aveu* de l'artiste qui avait peint le linceul en question.

Il me semble qu'on accorde si peu d'importance au témoignage de cet évêque, qui affirme positivement que l'artiste avait avoué. M. Loth, dans sa brochure citée plus haut, n'en fait pas même mention. D'autres rejettent le témoignage de cet évêque, parce que l'original de cet aveu n'est pas retrouvé ; ils ajoutent que si cet aveu avait été certain, l'évêque dans son mémoire en aurait fait plus de cas, puisque cela seul aurait terminé toute controverse. Ce double motif ne me paraît pas très-concluant.

Origine peut-être non frauduleuse.

Si l'on ne veut pas croire ce que cet évêque rapporte, on peut assigner à la Relique une première origine qui n'aurait pas été frauduleuse.

Au Moyen-Age on représentait souvent les mystères de la vie et

(1) Voici le jugement porté sur cet ouvrage dans la *Revue Benedictine* de Maredsous, a. 1900, p. 446. « L'origine du Suaire de Turin est exposée à l'aide de nombreux documents authentiques, qui permettent d'établir que ce suaire est une peinture. « Lorsqu'on voulut l'exposer comme une véritable relique du Sauveur, les autorités ecclésiastiques protestèrent contre la supercherie ; d'ailleurs on a l'aveu du peintre qui a confectionné ce suaire. Nous laissons de côté le grand argument de M. Loth, l'argument photographique ; des experts en la matière en ont montré le peu de fondement. »

de la Passion de N. S. A cette occasion on montrait aux fidèles des images peintes qui se rapportaient à ces scènes : c'est ainsi qu'on peut avoir étalé, sans aucune intention de supercherie, un grand linge avec le dessin d'un corps couché sur le dos, pour figurer le linceul dans lequel N. S. avait été enseveli. Il est possible que dans la suite des temps cet objet, conservé dans le trésor de l'église pour servir chaque année au même usage, ait été regardé comme une Relique véritable. On explique de cette manière comment il y a eu plusieurs endroits où le s. Linceul est vénéré ou a été vénéré : entre autres à Turin, Besançon, Cologne, Brioude etc. Voir BERGIER, *Dict. art. Suaire*. M. Loth cite encore des linges d'ensevelissement à Cadouin, Cahors, Carcassonne et Compiègne.

Nœud de la question.

En présence de la curieuse découverte photographique de 1898, le nœud de la question à examiner me semble être le suivant.

Est-ce qu'un dessin fait sur toile par un artiste du Moyen-Age n'aurait pas pu se modifier par suite du temps, ou par les épreuves qu'on a fait subir à la Relique ⁽¹⁾? Est-ce que les couleurs sombres n'ont pas pu s'effacer plus ou moins et devenir plus claires ; vice versa, les couleurs claires n'ont-elles pas bruni naturellement ?

Un fait positif atteste que le Linceul a subi réellement des modifications importantes. En 1502, dit M. Loth, les traits généraux de la figure et les formes du corps étaient nettement marqués, les tâches de sang et les plaies ressortaient visibles aux yeux ; tandis que maintenant on ne voit plus à l'œil nu (sans la photographie) que des formes assez vagues, une sorte d'ébauche du corps divin, une simple silhouette (Loth, broch. citée).

Enfin, il paraît que dans la photographie des peintures anciennes il se produit parfois des renversements inattendus, provenant d'une

(1) En 1503 « on l'a bouillit en huile, bouté en feu, lavé et buet par plusieurs fois. » Cité par M. Loth et tiré des *Chroniques Belges*.

négativation naturelle d'un dessin ordinaire par l'effet du temps, les blancs ayant passé au noir par sulfuration. C'est ainsi qu'une fresque de Cimabué à Assise est devenue une sorte de *négatif*, dit M. Bidou dans le *Journal des débats*, Avril 1902.

Conclusion.

Attendons le résultat des discussions qui se produiront. Entre-temps, avouons que la question de l'image *négative* est bien curieuse.

Quant à l'explication scientifique de M. Vignon, on ne l'acceptera que sous bénéfice d'inventaire. Cette réaction chimique, qui produit une figure *nette et distincte* du Sauveur, paraît si extraordinaire en elle-même, et si peu en harmonie avec certains détails du récit Evangélique, qu'on serait tenté de la mettre sur le même rang que l'explication mirabolante de M. Loth.

Franchement, plutôt que d'admettre de pareilles hypothèses, ne vaudrait-il pas mieux supposer simplement **un miracle ?** une fois, bien entendu, que l'authenticité serait dûment démontrée.

Bruges, 15 Mai 1902.

ULTIMUM VERBUM.

Supplex rogo pro amore Jesu ut sacerdotes, qui meo utentur Commentario, dignentur me divinae misericordiae interdum commendare in sacro-sancto Missae sacrificio.

APPROBATIO 4^{ae} HUIUS EDITIONIS.

IMPRIMATUR

Brugis, 30 Maii 1902.

H. LAHOUSSE, can. libr. cens.

FINIS TOMI IV ET ULTIMI.

COMMENTARIJ IN S. SCRIPTURAM

auctore J. A. VAN STEENKISTE

editi apud Car. Beyaert, Bibliopolam Brugis (Belgique) via Notre-Dame.

Commentarius in Librum Psalmorum, duplici constans parte, quarum prior est:

(Tomus I) **Introductio in Librum Psalmorum**, in qua de poesi sacra Hebraeorum fuse disseritur, ejusque vetustissima monumenta e libris historicis veteris Testamenti collecta, necnon et cantica Scripturistica Breviarii Romani, in modum appendicis explicantur.

Altera vero pars (Tomus II et III) inscribitur: **Liber Psalmorum nova ac facili ratione explicatus**, secundum rhythmum poeticum, per versionem novam ex hebraeo, juxta leges poeseos sacrae Hebraeorum, versibus et strophis distinctis, elaboratam, atque paraphrasi continua elucidatam. Adduntur annotationes criticae, exegeticae, philologicae, historicae, liturgicae, morales et homiliticae in singulos Psalmos, quibus praesertim Vulgata dilucidatur, ad utilitatem eorum qui Breviarium Romanum recitare tenentur.

Hujus quidem Commentarii in Psalmos **tertia** data fuit **editio** a. 1886, apud C. Beyaert, Brugis. Tomo primo sunt paginae 288 in-8°; tomo 2° et 3° simul sumptis paginae plus quam mille et centum in-8°. Fr. 15.00

Psalmi Pentecostes, inter praeclaros praeclarissimi, atque obscurissimi inter obscuros, nova ac facili ratione elucidati, 3^a ed. Brugis, a. 1880; in-8°, p. 132. Opusculum partim excerptum ex praecedente commentario. Epuisé

Sanctum Jesu Christi Evangelium secundum Matthaeum, additis ubique locis parallelis aliorum Evangelistarum, amplo commentario, tum morali et homilitico e ss. Patribus, quum literali et exegetico ex auctoribus nostrae aetatis, illustratum. Cum tabula geographica ex celebri officina Justi Perthes in Gotha. **Quarta editio** (**Quintum milliarium**). Brugis, 1903; 4 vol. in-8°. Fr. 20.00

Actus Apostolorum, cum tabula geographica quae distincte exhibet quatuor s. Pauli itinera: accedit appendix cum octo dissertatiunculis Scripturisticis in loca selecta. **Quinta editio**. Brugis, apud C. Beyaert, 1897, 1 vol. in-8°, pag. 434. Fr. 4.50

Commentarius in omnes S. Pauli Epistolas, cum tabula synoptica, paraphrasi continua et analysi logica singularum Epistolarum. **Sexta editio**. Brugis, apud C. Beyaert, 1899, 2 vol. in-8°, pag. 596 et 648. Fr. 15.00

Index rerum et sententiarum ordine alphabetico digestus, in hunc praesertim finem elaboratus, ut s. Pauli doctrina, tum dogmatica quum moralis, ex variis locis collecta, synthetice componatur, pro majore commoditate eorum qui ad conciones sacras praeparandas commentario nostro utuntur. Appendix ad Comment. Epist. Paulin. 6^a ed. Brugis, apud C. Beyaert, 1899. Fr. 1.25

Quaestiones in omnes S. Pauli Epistolas, ad triplicem hunc finem collectae: 1° ut loca praeclariora, in studio praesertim attendenda, discernantur; 2° ut lecta et intellecta facilius repetantur, altiusque memoriae imprimantur; 3° ac tandem, ut Conferentiis Ecclesiasticis apta praebeatur materia. 2^a ed. Brugis, apud C. Beyaert, 1882, 1 vol. in-8°. Fr. 1.25

Epistolae Catholicae, 3^a ed. Brugis, 1893, 1 vol. in-8°, pag. 182. Fr. 2.00

N. B. Conditiones speciales et benigniores conceduntur Seminariorum alumni, quando plura petuntur exemplaria. Scribatur ad **CH. BEYAERT, Libraire, Bruges (Belgique)**.

AUCTORIS SCOPUS ET SCRIBENDI RATIO.

I. S. Sedes exoptat ut in omnibus Ecclesiae Latinae Seminariis Scriptura s. explicetur lingua latina.

II. Sanctissimus Pater, Leo XIII, de ratione interpretandi S. Scripturam *ter* solemnes edidit instructiones, in quibus monet Professores ut novitati non indulgeant, sed antiquam et translationem ss. Patrum interpretandi rationem teneant fidelissime.

III. Nostris diebus in plerisque Commentariis, etiam catholicis, introducta fuit nova methodus, dicta *Philologica*, quae libros sacros pertractat eodem fere modo quo libri profani antiquitatis graecae aut latinae solent exponi. Et re quidem vera, neoterici haerent nimium in superficie sensus litteralis et historici, adeoque ad medullam doctrinae revelatae non satis penetrant, finem pium et supernaturalem, in quem libri inspirati fuere, non debite attendentes. Quod quidem in detrimentum spirituale sacerdotum, et proinde populi christiani ipsis commissi, vergit necessario.

IV. Huic autem s. Exegeseos vitio mederi conatus est auctor, et experiri voluit num vetus interpretandi ratio, qua **ss. Patres omnes et singuli** perpetuo usi sunt, conjungi et conciliari non possit cum ista methodo *Philologica* et *Scientifica*, quae recentiore aetate in locum prioris substituta fuit.

V. Ideo studiis *philologicis*, quae prorsus necessaria sunt ad sensum litteralem recte investigandum, primam notabilemque laboris sui partem impendit, et hac in re omnia hodiernae eruditionis subsidia et scriptorum recentiorum opera sedulo adhibuit. Rationalistarum quoque placita seu potius commenta, quae speciosam scientiae formam ostendere quaerunt, quaeque nostra aetate passim sparguntur, pro viribus confutare enisus est, praesertim in *Comment. s. Matthaei*. In hac autem s. Exegeseos parte, vestigiis inhaesit eminentissimi magistri sui, *Ill. Beelen*, quem in Universitate Catholica Lovaniensi per *quatuor* annos studiorum ductorem habuit.

VI. Sed his non contentus, ulterius in Commentariis suis progrediendum esse duxit, et ad officium suum pertinere censuit, libros sacros *eodem Spiritu quo scripti fuerint* intelligere et interpretari. Igitur ad intima eorum viscera penetrare, et sensus sub velamine litterae absconditos, perscrutari conatus est diligentissime.

VII. Et, dum istud ultimum prosequeretur, hunc quoque effectum ac fructum laboris assecutus est, ut in explicationibus suis amplam doctrinae theologicae et asceticae segetem, materiamque pro concionibus sacris aptissimam, colligere potuerit. Quod imprimis perfecit in magno *Commentario s. Matthaei*, ubi, per abundantissimam Evangelii expositionem, sacrum quoddam divinae et Biblicae eruditionis *armarium promptuarium*, seu *aurifodinam spirituales*, sacerdotibus sacro ministerio addictis suppeditavit. — Obiter animadverto in illo *Commentario s. Matthaei*, magis quam in aliis, scopum sanctitatis et pietatis ad exemplum ss. Patrum studiose et primario coram oculis habitum fuisse. Atque in ea interpretandi ratione spes futuri temporis semper roboravit auctorem: audivit enim virum omni veneratione dignum firmiter asserentem fore ut mox sub impulsu s. Sedis restituatur in omnibus Seminariis pia illa s. Exegeseos methodus *Patristica*... Utinam!

VIII. Tandem addere juvat *Commentarios omnes pro alumniis Seminarii specialiter conscriptos*, in formam plane *didacticam* redactos fuisse, cum plurimis additamentis *analyticis* et *syntheticis*, saepe per modum quaestionum propositis. Hoc autem tractandi genus a multis approbatum fuisse, concludere licet vel ex hoc solo quod *Commentarii in Epist. Paul.* jam ad sextam editionem, *in Act. Apost.* ad quintam edit., *in s. Matth.* ad quartam edit., *in Psalmos*, et *in Epist. Cathol.* ad tertiam edit. pervenerint, et quod in plurimis Seminariis Belgii, Galliae, Hollandiae, Angliae, Irelandae, Italiae et Americae adoptati fuerint, atque hodiedum tamquam libri *classici* adhibeantur.

УНИВЕРСИТЕТ

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION

BS2575.S74

C001 V003

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM

3 0311 00022 5081

WITHDRAWN

44965

BS

44965

2575

.S74

Steenkiste, J.A. von

AUTHOR

v.3

SANCTUM JESU CHRISTI EVAN-
GELIUM SECUNDUM MATT-
HAEUM

TITLE

DATE DUE

~~1875~~

FRS' LIBR.

3 0311 00022 5081